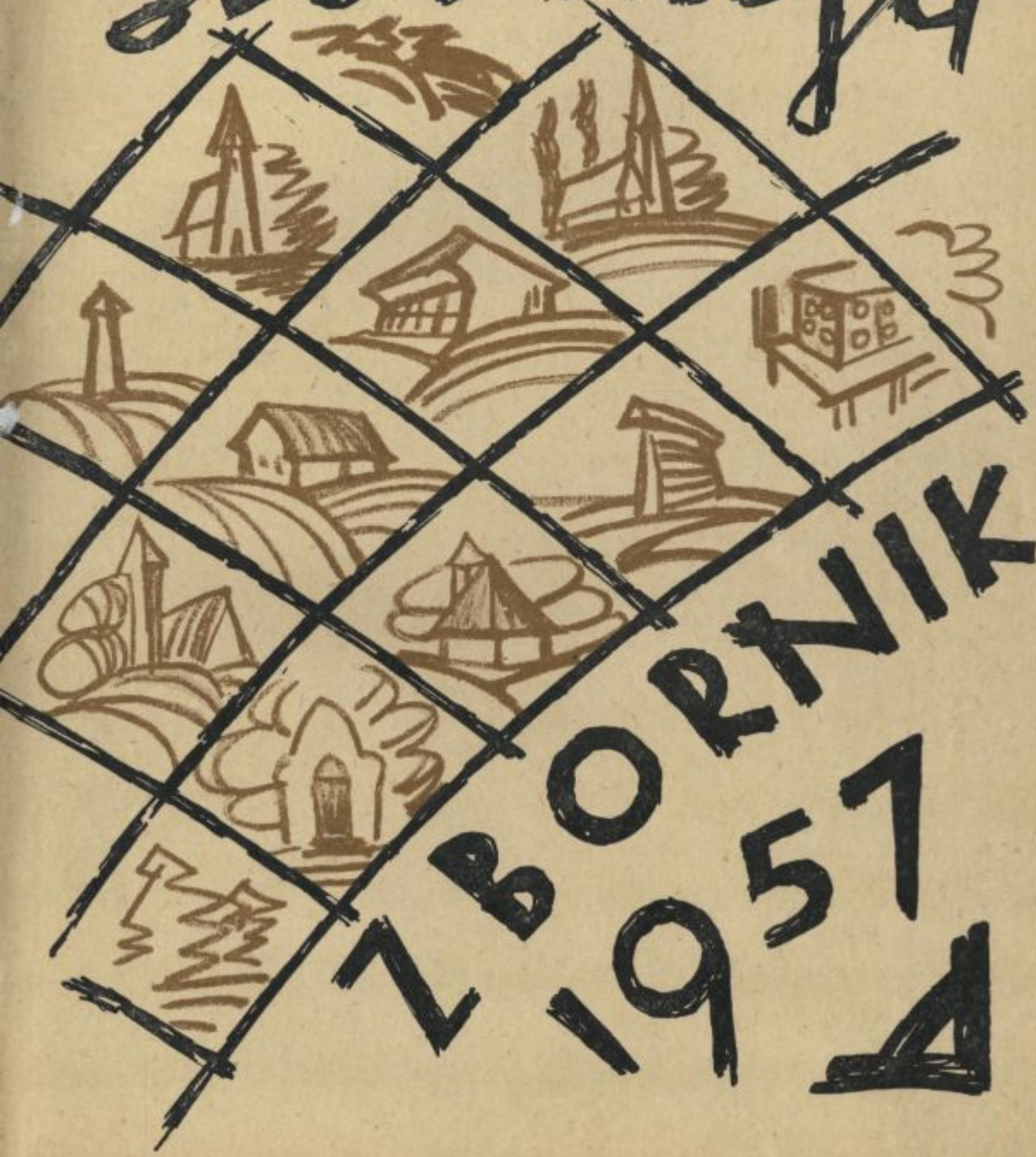

11 131974

svobodna
slovenija

ZBORNIK
1957
A

**ZBORNIK
KOLEDAR
SVOBODNE SLOVENIJE**

1957

U r e d i l i :
MILOŠ STARE
JOŠKO KROSELJ
JANKO HAFNER
PAVLE RANT
PAVLE FAJDIGA

D II 131974

14. KNJIŽNA IZDAJA SVOBODNE SLOVENIJE

Ovitek:

Pogled skozi mrežasto okno v Slovenijo z njenimi značilnostmi.

Delo akad. slikarja in kiparja **Franceta Goršeta**, Cleveland - Ohio, USA

II 131974

D 393/1965

Izdala in založila

SVOBODNA SLOVENIJA, Buenos Aires, Ramón L. Falcón 4158

JANUAR

1	T	Novo leto — Obrezovanje Gospodovo
2	S	Ime Jezusovo
3	Č	Genovefa
4	P	Angela
5	S	Simon, Telesfor

6	N	Sv. Trije kralji — Razglaše- nje Gospodovo. Mt. 2,1-12
7	P	Valentin
8	T	Severijan
9	S	Julijan 3, 6
10	Č	Viljem
11	P	Higin
12	S	Ernest

13	N	1. Po Razgl. — Sv. Družina. 12 letni Jezus v templju, Lk. 2, 42-52
14	P	Hilarij
15	T	Pavel pušč.
16	S	Marcel 2,21 ○
17	Č	Anton pušč.
18	P	Stol sv. Petra v Rimu
19	S	Marij in tovariši

20	N	2. Po Razgl. — Fabijan in Sebastijan. Ženitnina v Kani, Jan. 2, 1-11
21	P	Neža
22	T	Vincencij in Anastazij 17,21
23	S	Rajmund
24	Č	Timotej
25	P	Spreobrnjenje sv. Pavla
26	S	Polikarp

27	N	3. Po Razgl. — Janez Zlat. Jezus ozdravi stotnikovega hlapca, Mt. 8, 1-13
28	P	Peter Nolask
29	T	Frončišek Saleški
30	S	Martina 17,24 ●
31	Č	Janez Bosco

FEBRUAR

1	P	Ignacij
2	S	Svečnica — nez. praznik

3	N	4. Po Razgl. — Blaž. Jezus pomiri vihar na morju, Mt. 8, 23-27
4	P	Andrej Korsini
5	T	Agata
6	S	Tit
7	Č	Romuold 19,23
8	P	Janez iz Mathe
9	S	Ciril Aleksandrijski

10	N	5. Po Razgl. — Sholastika. O sejalcu, Mt. 13, 24-30
11	P	Lurška Mati božja
12	T	Evlalija
13	S	Katarina
14	Č	Valentin 12,38 ○
15	P	Favstin in Jovita
16	S	Julijana

17	N	1. Predpostna — Donat. De- levci v vinogradu, Mt. 20, 1-16
18	P	Simeon
19	T	Leon
20	S	Konrad, Suzana
21	Č	Eleonora 8,18
22	P	Stol sv. Petra v Antiohiji
23	S	Peter Damian

24	N	2. Predpostna — Matija. ○ sejalcu, Lk. 9, 4-15
25	P	Srečko
26	T	Matilda
27	S	Gabrijel M. B.
28	Č	Roman

ZNAKI LUNINIH MEN:

- mlaj
- ščip
- ♠ prvi krajec
- ♢ zadnji krajec

Prva številka pove uro, druga minuto
začetka mene.

MAREC

1	P	Albin	12,12 ●
2	S	Lucija	
3	N	3. Predpostna — Kunigunda. Jezus ozdravi slepca, Lk. 18, 31-43	
4	P	Kazimir	
5	T	Hadrijan	
6	S	Pepelnica	
7	Č	Tomaž Akvinski	
8	P	Janez od Boga	
9	S	Frančiška Rimska	7,50 ◀
10	N	1. Postna — Pepelnična — 40 Mučencev. Jezus trikrat skušan, Mt. 4, 1-11	
11	P	Heraklij	
12	T	Gregor Veliki	
13	S	Rozalija — Kv.	
14	Č	Matilda	
15	P	Klemen M. Hofbauer — Kv.	22,22 ○
16	S	Hilarij in Tacijan — Kv.	
17	N	2. Postna — Kvatrna — Pa- trik. Jezus se na gori spre- meni, Mt. 17, 1-9	
18	P	Ciril Jeruzalemski	
19	T	Sv. Jožef	
20	S	Feliks, Larg in Dionizij	
21	Č	Benedikt	
22	P	Katarina Genovska	
23	S	Jožef Oriol	1,4 ▶
24	N	3. Postna — Brezimna — Nadan. Gabrijel. Jezus izže- ne hudobnega duha, Lk. 11, 14-28	
25	P	Marijino Oznanenje — N. p.	
26	T	Emanuel	
27	S	Janez Damaščan	
28	Č	Janez Kapistran	
29	P	Ciril	
30	S	Janez Klimak	
31	N	4. Postna — Sredopostna — Modest Krški. Jezus nasiti 5.000 mož, Jan. 6, 1-15	5,9 ●

APRIL

1	P	Hugo	
2	T	Frančišek Pavelski	
3	S	Sikst	
4	Č	Izidor	
5	P	Vincencij Fereri	
6	S	Krescencija	
7	N	5. Postna — Tiha — Herman. Judje hočejo Jezusa kame- njati, Jan. 8, 46-59	7,16 ◀
8	P	Albert	
9	T	Marija Kleofova	
10	S	Ezehiel	
11	Č	Leon Veliki	
12	P	Lazar — Marija 7 žalosti	
13	S	Hermenegild	
14	N	6. Postna — Cvetna — Ju- stin. Jezus jezdi v Jeruzalem, Mt. 21, 1-9	8,9 ○
15	P	Anastazija	
16	T	Veliki torek — Lambert	
17	S	Velika sreda — Rudolf	
18	Č	Veliki četrtek — Apolonij	
19	P	Veliki petek — Leon IX.	
20	S	Velika sobota — Viktor	
21	N	Velika noč — Jezus vstane od mrtvih, Mt. 21, 1-9	19,00 ▶
22	P	Velikonočni ponedeljek — Nez. pr.	
23	T	Vojteh	
24	S	Jurij	
25	Č	Marko — Prošnji dan	
26	P	Klet in Marcellin	
27	S	Peter Kanizij	
28	N	Bela nedelja — Pavel od Križa. Jezus se prikaže, Jan 20, 19-31	
29	P	Robert	19,54 ●
30	T	Katarina Sienska	

M A J

1	S	Sv. Jožef Delavec	
2	Č	Atanazij	
3	P	Najdenje sv. Križa	
4	S	Monika, Florijan	
<hr/>			
5	N	2. Povelik — Pij V. Jezus do- bri pastir, Jan. 10, 11-16	
6	P	Janez pred lat. vrati.	22,29 ◀
7	T	Stanislav	
8	S	Prikazen nadang. Mihaela	
9	Č	Gregor Nacianški	
10	P	Antonin	
11	S	Filip in Jakob ap.	
<hr/>			
12	N	3. Povelik. — Pankracij. Je- zus napove svoj odhod, Jan. 16, 16-22	
13	P	Servacij	18,34 ○
14	T	Bonifacij	
15	S	Zofija	
16	Č	Janez Nepomuk	
17	P	Pashal	
18	S	Venancij, Erik	
<hr/>			
19	N	4. Povelik. Peter Celestin. Jezus obeta sv. Duha, Jan. 16, 5-14	
20	P	Bernardin	
21	T	Andrej Bobola	13,3 ▶
22	S	Soter in Kajetan; Milan	
23	Č	Janez Rossi	
24	P	Marija Pomočnica kristjanov	
25	S	Gregor VII., Urban I.	
<hr/>			
26	N	5. Povelik. — Filip Neri. Je- zus o moči molitve, Jan 16, 23-30	
27	P	Beda — Prošnji dan	
28	T	Avguštin — Prošnji dan	
29	S	Maksim — Prošnji dan	7,39 ●
30	Č	Vnebohod	
31	P	Marija Devica Kraljica sveta	

J U N I J

1	S	Angela	
<hr/>			
2	N	6. Povelik. — Erazem. O pri- čevanju sv. Duha, Jan. 15, 26-16, 1-4	
3	P	Klotilda	
4	T	Kvirin	
5	S	Bonifacij	2,10 ◀
6	Č	Norbert	
7	P	Robert	
8	S	Medard	
<hr/>			
9	N	Binkošti — Jezus govori o sv. Duhu, Jan. 14, 23-30	
10	P	Binkoštni ponedeljek - N. pr.	
11	T	Barnaba	
12	S	Janez Fakundski — Kv.	6,2 ○
13	Č	Anton Padovanski	
14	P	Bazilij Veliki — Kv.	
15	S	Vid — Kv.	
<hr/>			
16	N	1. Pobink. — Sv. Trojica. Je- zusu je dana vsa oblast, Mt. 24, 18-20	
17	P	Adolf	
18	T	Marko in Marcelijan	
19	S	Julijana	
20	Č	Telovo	6,22 ▶
21	P	Alozij Gonzaga	
22	S	Ahacij	
<hr/>			
23	N	2. Pobink. — Agripina. Prili- ka o veliki večerji, Lk. 14, 16-24	
24	P	Rojstvo Janeza Krstnika	
25	T	Viljem	
26	S	Janez in Pavel	
27	Č	Ema Krška	16,53 ●
28	P	Presv. Srce Jezusovo	
29	S	Peter in Pavel	
<hr/>			
30	N	3. Pobink. — Spomin Pavla ap. Prilika o izgubljeni ovci, Lk. 15, 1-10	

JULIJ

1	P	Dragocena kri N.G.J.Kr.	
2	T	Obiskovanje D. M.	
3	S	Leon II.	
4	Č	Urh	8,9 ◀
5	P	Ciril in Metod	
6	S	Izaija, Marija Gretti	

7	N	4. Pobink. — Vilibald. Čudežni ribji lov, Lk. 5, 1-11	
8	P	Elizabeta	
9	T	Tomaž Moore	
10	S	Amclija	
11	Č	Pij I.	18,50 ○
12	P	Mohor in Fortunat	
13	S	Anaklet	

14	N	5. Pobink. — Bonaventura. O grehu v misli in besedi, Mt. 5, 20-24	
15	P	Vladimir	
16	T	Karmelska Mati božja	
17	S	Aleš	
18	Č	Kamil	
19	P	Vincencij Pavelski	22,17 ▶
20	S	Marjeta	

21	N	6. Pobink. — Daniel. Jezus nasiti 4.000 mož, Mt. 8, 1-9	
22	P	Marija Magdalena	
23	T	Apolinarij	
24	S	Kristina	
25	Č	Jakob st., ap.	
26	P	Ana	
27	S	Pantaleon	0,28 ●

28	N	7. Pobink. — Viktor I. Lažnji-vi preroki, Mt. 7, 15-21	
29	P	Marta	
30	T	Abden in Senen	
31	S	Ignacij Loyola	

AVGUST

1	Č	Vezi sv. Petra	
2	P	Alfonz M. Ligvorij	14,55 ◀
3	S	Ncjdenje sv. Štefana	

4	N	8. Pobink. — Dominik. Kri-vični hišnik, Lk. 16, 1-9	
5	P	Marija Snežna	
6	T	Spremenenje Gospodovo	
7	S	Kajetan	
8	Č	Cirijak	
9	P	Janez M. Vianney	
10	S	Lavrencij	9,8 ○

11	N	9. Pobink. — Tiburcij. Jezus joče nad Jeruzalemom, Lk. 19, 41-47	
12	P	Klara	
13	T	Hipolit in Kasijan	
14	S	Evzebij	
15	Č	Marijino vnebovzetje	
16	P	Rok	
17	S	Hiccint, Ljudmila	

18	N	10. Pobink. — Helena. Fari-zej in cestinar, Lk. 18, 9-14	12,16 ▶
19	P	Janez Eudes	
20	T	Bernard	
21	S	Ivana šantalska	
22	Č	Brezmadežno Srce Marijino	
23	P	Filip	
24	S	Jernej, ap.	

25	N	11. Pobink. — Ludovik. Je-zus ozdravi gluho-nemega, Mt. 7, 31-37	7,32 ●
26	P	Ceferin	
27	T	Jožef Kclasancij	
28	S	Avguštin	
29	Č	Obglavljenje Janeza Krst.	
30	P	Rozalimanska	
31	S	Rajmund	

SEPTEMBER

1	N	12. Pobink. — Egidij. Usmiljeni Samarijan, Lk. 10, 23-37	0,34 ◀
2	P	Štefan	
3	T	Pij X.	
4	S	Rozalija	
5	Č	Lavrencij Justinioni	
6	P	Caharija	
7	S	Anastazij	
8	N	13. Pobink. — Rojstvo Device Marije. Jezus ozdravi 10 gobavih, Lk. 17, 11-19	
9	P	Peter Klaver	0,55 ○
10	T	Nikolaj Tolentinski	
11	S	Hiacint	
12	Č	Ime Marijino	
13	P	Notburga	
14	S	Povišanje sv. Križa	
15	N	14. Pobink. — 7 žalosti D. M. O božji previdnosti, Mt. 6, 24-33	
16	P	Ciprijan	
17	T	Rane sv. Frančiška As.	0,2 ▶
18	S	Irena — Kv.	
19	Č	Januarij	
20	P	Evstahij in tov. — Kv.	
21	S	Matej, ap. — Kv.	
22	N	15. Pobink. — Tomaž Villan. Jezus obudi mladeniča, Lk. 7, 11-16	
23	P	Lin, Tekla	15,18 ●
24	T	Marija Rešiteljica jetnikov	
25	S	Kamila	
26	Č	Justina	
27	P	Kozma in Damijan	
28	S	Venceslav	
29	N	16. Pobink. — Nadang. Mihael. Jezus ozdravi vodeničnega, Lk. 14, 1-11	
30	P	Hieronim	13,49 ◀

OKTOBER

1	T	Remigij	
2	S	Angeli varuhi	
3	Č	Terezija D. J.	
4	P	Frančišek Asiški	
5	S	Placid	
6	N	17. Pobink. — Bruno. O največji zapovedi, Mt. 12, 34-46	
7	P	Marija Kraljica rožnega venca	
8	T	Brigita	17,42 ○
9	S	Dionizij	
10	Č	Frančišek Borgia	
11	P	Materinstvo Bl. D. M.	
12	S	Maksimilijan	
13	N	18. Pobink. — Edvard. Jezus ozdravi mrtvoudnega, Mt. 9, 1-8	
14	P	Kalist	
15	T	Terezija	
16	S	Gal	9,44 ▶
17	Č	Marjeta Marija Alacoque	
18	P	Luka	
19	S	Peter Alcantara	
20	N	19. Pobink. — Janez Kancij. Kraljeva ženitnina, Mt. 22, 1-14	
21	P	Uršula	
22	T	Kordula	
23	S	Roman	0,43 ●
24	Č	Nadangel Rafael	
25	P	Krizant in Darija	
26	S	Evarist	
27	N	20. Pobink. — Kristus Kralj. O božjem kraljestvu, Jan. 18, 33-37	
28	P	Simon in Juda, ap.	
29	T	Narcis	
30	S	Alfred	6,48 ◀
31	Č	Volbenk	

NOVEMBER

- 1 | P Vsi sveti
2 | S Verne duše

- 3 | N 21. Pobink. — Just. O ne-
usmiljenem hlapcu, Mt. 18,
23-35
4 | P Karel Boromejski
5 | T Caharija in Elizabeta
6 | S Lenart
7 | Č Engelbert 10,32 O
8 | P Bogomir
9 | S Božidar

- 10 | N 22. Pobink. — Andrej. O
davku cesarju, Mt. 22, 15-21
11 | P Martin Tourski
12 | T Martin I.
13 | S Stanislav Kostka
14 | Č Jozafat; Bl. Nikolaj Tavelić
17,59 ▶
15 | P Leopold
16 | S Jedert

- 17 | N 23. Pobink. — Gregor Čud.
Jezus obudi Jairovo hčer,
Mt. 19, 18-26
18 | P Odon
19 | T Elizabeta
20 | S Feliks Valois
21 | Č Darovanje D. M. 21,19 ●
22 | P Cecilija
23 | S Klemen

- 24 | N 24. Pobink. — Janez od Kri-
ža. O razdejanju Jeruzalema
in o veseljni sodbi, Mt. 24,
15-25
25 | P Katarina
26 | T Silvester
27 | S Virgilij
28 | Č Gregor III.
29 | P Saturnin 2,57 ◀
30 | S Andrej, ap.

DECEMBER

- 1 | N 1. Adventna — Edmund. O
poslednji sodbi, Lk. 21, 25-33
2 | P Bibijana
3 | T Frančišek Ksaverij
4 | S Barbara
5 | Č Saba
6 | P Nikolaj
7 | S Ambrozij 2,16 O

- 8 | N 2. Adventna. — Janez pošlje
učenca do Kristusa, Mt. 11,
2-10
9 | P Brezmadežno spočetje Mari-
jino — Lit. praz.
10 | T Melkijad; Lavret. M. B.
11 | S Damaz I.
12 | Č Aleksander
13 | P Lucija
14 | S Dušan 1,45 ▶

- 15 | N 3. Adventna — Irenej. Janez
pričuje o Kristusu, Lk. 1,
19-28
16 | P Evzebij
17 | T Lazar
18 | S Pričakovanje Marijinega
poroda — Kv.
19 | Č Urban
20 | P Makarij — Kv.
21 | S Tomaž, ap. — Kv. 2,12 ●

- 22 | N 4. Adventna — Demetrij. Ja-
nez predhodnik Kristusov,
Lk. 3, 1-6
23 | P Viktorija
24 | T Adam in Eva — Sv. večer
25 | S Božič — Rojstvo Gospodovo
26 | Č Sv. Štefan — Nez. pr.
27 | P Janez Evangelist
28 | S Nedolžni otroci

- 29 | N Nedelja v božični osmini —
Tomaž Kant. Simeonovo in
Anino prerokovanje, Lk. 2,
33-40 0,52 ◀
30 | P David
31 | T Silvester

DECLARACION DE PANAMA

Los presidentes de las repúblicas americanas, al conmemorar, en la noble ciudad de Panamá la asamblea de los plenipotenciarios de los Estados americanos reunida en 1826 por convocatoria del libertador Simón Bolívar, que constituyó la primera manifestación colectiva del panamericanismo, y reconociendo la validez perenne de los ideales que animaron a los precusores de la solidaridad americana, suscribimos la siguiente declaración:

1. El destino de América es desarrollar una civilización que haga reales y efectivos el concepto de libertad humana, el principio de que el Estado existe para servir y no para dominar al hombre, el anhelo de que la humanidad alcance niveles superiores en su evolución espiritual y material y el postulado de que todas las naciones pueden vivir en paz y con dignidad.

2. La plena realización del destino de América es inseparable del desenvolvimiento económico y social de sus pueblos y, por lo tanto, hace necesaria la intensificación de los esfuerzos nacionales y de cooperación interamericana para procurar la solución de los problemas económicos y elevar las condiciones de vida en el continente.

3. El éxito de la Organización de Estados Americanos, garantía de paz entre los Estados miembros y de seguridad para el continente, demuestra también que se puede obtener, en los distintos aspectos de la vida internacional, una leal cooperación entre naciones soberanas y nos estimula a la decisión de robustecer los organismos interamericanos y sus actividades.

4. En un mundo en que la dignidad de la persona, sus derechos fundamentales y los valores espirituales de la humanidad están gravemente amenazados por las fuerzas totalitarias, ajenas a la tradición de nuestros pueblos y a sus instituciones, América mantiene el designio supremo de su historia: ser baluarte de la libertad del hombre y de la independencia de las naciones.

5. América unida, fuerte y generosa, no sólo ha de promover el bienestar del continente, sino que habrá de contribuir lograr para el mundo los beneficios de una paz fundada en la justicia y la libertad, que permita a todos los pueblos, sin distinción de raza o credo, trabajar con honor y fe en el porvenir".

Suscrita en la ciudad de Panamá el 22 de Julio de 1956.

PEDRO E. ARAMBURU, Argentina; HERNAN SILES SUAZO, Bolivia; JUSCELINO KUBITSCHK, Brasil; JOSE FIGUERES, Costa Rica; FULGENCIO BATISTA, Cuba; FRANCISCO IBAÑEZ, Chile; JOSE MARIA VELASCO IBARRA, Ecuador; DWIGHT D. EISENHOWER, Estados Unidos de Norteamérica; CARLOS CASTILLO ARMAS, Guatemala; PAUL E. MAGLIORE, Haití; ADOLFO RUIZ CORTINES, Méjico; ANASTASIO SOMOZA, Nicaragua; RICARDO ALBERTO ARIAS, Panamá; ALFREDO STROESSNER, Paraguay; MANUEL PRADO, Perú; HECTOR TRUJILLO MOLINA, República Dominicana; ALBERTO F. ZUBIRIA, Uruguay; MARCOS PEREZ JIMENEZ, Venezuela

THE DECLARATION OF PANAMA

We, Presidents of the American Republics, commemorating in this historic city of Panama the assembly of plenipotenciaries of the American states of 1826, convoked by Libertador Simón Bolívar, which constituted the first collective manifestation of Pan-Americanism; and recognising the continuing validity of the ideals which was the precursors of continental solidarity, subscribe to the following declaration:

1. — The destiny of America is to create a civilisation that will give tangible meaning to the concept of human liberty, to the principles that the state is the servant of man and not his master, to the faith that man will reach even greater heights in his spiritual and material development and to the proposition that all nations can live together in peace and dignity.

2. — A full realisation of the destiny of America is inseparable from the economic and social development of its peoples and therefore makes necessary the intensification of national and inter-American cooperative efforts to seek solution of economic problems and to raise the standards of living of the continent.

3. — The accomplishments of the Organisations of American States and assurance of peace among the member states and of security for the their activities.

4. — In a world in which the dignity of the individual, his fundamental rights and the spiritual values of making are seriously threatened by totalitarian forces, alien to the traditions of our peoples and their institutions, America holds steadfastly to its historic mission: to be a bulwark of human liberty and national independence.

5. — An America united, strong and benevolent will not only promote the wellbeing of the continent but contribute towards achieving for the whole world the benefits of peace based on justice and freedom, in which all peoples, without distinction as to race or creed, work with dignity and with confidence in the future.

Signed in the City of Panama this Twentysecond day of July, 1956.

PEDRO E. ARAMBURU, Argentina; HERNAN SILES SUAZO, Bolivia; JUSCELINO KUBITSCHK, Brazil; JOSE FIGUERES, Costa Rica; FULGENCIO BATISTA, Cuba; FRANCISCO IBAÑEZ, Chile; HECTOR TRUJILLO MOLINA, Dominican Republic; JOSE MARIA VELAZCO IBARRA, Ecuador; CARLOS CASTILLO ARMAS, Guatemala; PAUL E. MAGLIORE, Haiti; ADOLFO RUIZ CORTINES, México; ANASTASIO SOMOZA, Nicaragua; RICARDO ALBERTO ARIAS, Panamá; ALFREDO STROESSNER, Paraguay; MANUEL PRADO, Perú; ALBERTO F. ZUBIRIA, Uruguay; DWIGHT D. EISENHOWER, United States; MARCOS PEREZ JIMENEZ, Venezuela

ŽAREK UPANJA

Bog daj srečno novo leto 1957!

Ko prihaja Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije zopet med nas, vse tako kaže, da bo v oziru mednarodnih odnosov in razmer leto 1957 zopet leto meddobja.

S tem mislim na prehodno dobo po drugi svetovni vojni, ki se še ni končala. To je doba, ko je človeštvo razdeljeno z "zavesami", ki ločijo nesvobodne reveže pod komunističnimi diktaturami od ostalih narodov. Mislim na to obdobje, ko znanost prodira v strašne skrivnosti narave, odkriva njene nove sile, pozna njih učinkovanje in ve, da morejo bistveno spremeniti način življenja v dobro ali slabo, pa koristnosti novih sil še ne more uporabljati. V tej čudno prehodni dobi največje države na svetu trošijo premoženja za novo, nezaslišano uničevalno orožje, čeprav se ga boje in vedo, da prav tako lahko uniči njih same kot sovražnika. V meddobju vedno bolj na široko prodira prepričanje, da ne narod, ne država nista sama v sebi zaključena družba, da je pravzaprav vse človeštvo vedno bolj povezano v medsebojni odvisnosti in je vsako blagostanje odvisno od harmoničnega sodelovanja, pa se vendar kopičijo mednarodna nasprotovanja in vžigajo vedno nove sovražnosti. Mislim na dobo gigantskega poizkusa komunizma vsiliti se vsem ljudem kot nova družbena in državna oblika. Trideset in več letna skušnja uči, da je komunizem zmeta in zlo, hudobija in nesreča v enem, vendar v tej prehodni dobi še ni enotnega, skupnega, skrajnega, popolnega odpora proti njemu. Pred novimi pojavi materialnega in družbenega življenja ubogi človek te prehodne dobe tava in dvomi, tiplje in išče in skuša, da bi se ohranil dotlej, ko bo prava rešitev prišla. To je meddobje, ki ga imam v mislih.

Ne dajem nobene vere smehljaju na maskah sovjetske diplomacije in ne dostojnejšemu obnašanju teh lutk. Nedvomno so lažnive in varljive. Za njimi so še vedno divji obrazi svetovnih revolucionarjev.

Zdi se mi pa, da je le nekaj znamenj, ki kažejo kot da je najhujše v tej zmedenih dobi prešlo, da je notranji razvoj v komunističnih deželah izsilil nekaj pojavov, ki kažejo, da je morda vendarle udarnost sil pekla prešla svoj višek. Moč komunističnega gospodstva, ki je vsa zgrajena na skrajnem sovražstvu vsega nadnaravnega, na popolnem zanikanju božje podobe v človeku, zametavanju osebnega dostojanstva in zato tudi osebne svobode, se zdi, da je nekaj izgubila na svoji brutalnosti. Nesrečni narodi, ki živijo pod komunistično okupacijo, so sicer še sužnji kot so bili, a njih usoda je vendar v nekih odtenkih za spoznanje milejša.

Popuščanja komunistične diktature ne morejo biti istega kratkotrajnega, taktičnega značaja kot so bila med drugo svetovno vojno v Sovjetski Zvezi. Morajo torej biti posledica globljih, trajnih vzrokov. Popuščanja ne morejo prihajati iz dobre volje vodstva komunističnega režima, ker je njihov nauk o totalitarni oblasti države in partije ostal nespremenjen in oligarhija tiranov je ista.

Če torej kljub železni roki najsilnejšega tiranstva, kar jih pozna zgodovina, sem in tja le posveti žarek, ki je kakor upanje v temi, pomeni to, da ga je rodila še močnejša, bolj osnovna sila, kot kdaj more postati totalitarna diktatura.

Vlada Sovjetske Zveze je ob popisu prebivalstva ugotovila, da trideset let bojnega brezboštva ni uničilo verstva in najmanj krščanstva. Vsa poročila

la soglasno povedo, da je verski čut v drugih narodih, ki so šli skozi enako pranje možgan, ne samo ostal, ampak se poglobil in da nova mladina, ki je rastle v brezverski šoli in protiverski propagandi, išče resnice in Boga. V vrstah same komunistične stranke so vse številnejši ljudje, ki branijo osebne pravice članstva in občestva; med množicami komunističnih državljanov po sili, kjer komunizem nikdar ni imel več kot nekaj oportunistov, mora sedaj računati s spretnimi nasprotniki, ki poznajo njegove slabosti in ranljive točke. Tako je v gospodarskem življenju, tako je v kulturnem udejstvovanju. Ljudje upajo in goje hotenje po svobodnem uveljavljanju in napredku.

Težko je sicer z zanesljivo točnostjo poznati razmere za železno in bambusovo zaveso, vendar pojavi očitnega nastopanja za večje osebne svobosčine širom komunističnega sveta nad vsak dvom dokazujejo, da rod, ki je zrasel pod komunizmom, ki ni doživel nič drugega kot komunistično državo in komunistično organizacijo, rod, ki drugih družabnih sistemov ne pozna, ki nič ne ve o načinu življenja v demokraciji, ta rod nastopa, kjer le more za bistvene naravne vrednote človeške osebnosti in sili vodstvo totalitarne države k odstopanju.

Poznavalci soglasno sodijo, da je posamezne odredbe notranjepolitičnega in gospodarskega značaja, ki pomenijo omiljenje dosedanjega stanja v komunistični državi, izsilila nevzdržna nujnost. Komunistično vodstvo skuša ohraniti bistvo svojega sistema z milejšimi oblikami izvajanja, zaveda pa se, da je val duhovne odpornosti in razpoloženja množic, ki vdira že tudi v vrste komunističnih služabnikov, naperjen prav proti korenini vsega komunističnega sestava in udarja na temelj komunistične zgradbe.

V tem je upanje. Upanje, da iz neznankega trpljenja in bolečin, iz strahotnega razočaranja raste ozdravitev. Upanje, da je nalet komunizma kot svetovno odločilne sile prešel svoj višek. Upanje, da bo naravna rast dobrega in zdravega — božjega — prebila dušečo skorjo oklepa, v katerega je vklenjen človek v komunistični državi.

To upanje je dobilo prve sledi utemeljenosti. V novem letu bomo delali, hrepeneli in molili, da bi se utrdilo.

Izgleda kot da bi v svobodni tujini živeči bratje in sestre, člani in udje zaslužjenih narodov mogli le bore malo pospeševati razvoj, ki to upanje daje. Razočaranj je veliko, uspehi so majceni, drobni, redki, komaj znatni. Toda zvesta in vztrajna služba idealu osvobojenja našega naroda mora biti in bo blagoslovljena. S tem, da Slovenci v Argentini in drugi v južni, srednji in severni Ameriki, Kanadi, Avstraliji, Britaniji, Evropi in povsod kjer smo razseljeni, dejansko podpiramo naše molčeče brate in sestre v domovini, jim dajemo neprecenljivo moralno oporo in nekaj dejanske pomoči. Ko v tujini ohranjujemo slovensko krščansko skupnost in njeno kulturo, ne žlahtnimo le lastnega življenja kot naseljenci v začasnih domovinah; s tem ohranjamo dokument pravega značaja svojega naroda v meddobju in dokazujemo množicam doma in bodočim slovenskim rodovom, da smo in smo vedno bili eno z njimi v bolečinah in trpljenju, v željah in namenih.

V dolgih letih v tujini so se mnoge naše osebne razmere že precej spremenile. Naši konkretni odnosi do nekdanje domače hiše, do službe, ki smo jo morali zapustiti, do sorodnikov in sosedov so se mnogokje čudno razpletli. Mnoge osebne navezanosti so odpadle. Kdo ve, koliko takih sprememb bomo še doživeli. To vse je minljivo. Trajna pa mora biti povezanost vseh Slovencev z rodno domovino. Samo tedaj smo politično zrel narod, če ljubezen in živo zanimanje za domovino naših očetov nikdar med nami ne vsahne. In končno, saj nimamo nič lepšega opravka, nič bolj našega, plemenitega, kot da z vsemi svojimi močmi in sredstvi delamo za osvobojenje Slovenije. Vsak žarek upanja naj nas znova vžge k molitvi za vztrajnost in blagoslov v tem veličastnem prizadevanju.

PISMO V LETO 1957

Vseameriška dijaška organizacija Pan-American Students Forum ima geslo: "BOG NAS JE NAREDIL SOSEDE, BODIMO SI PRIJATELJI!" (God made us neighbors, let's be friends). Pametno in zdravo geslo! Če se dijaštvo ameriške celine od Kanade do Ognjene zemlje poveže v prijateljstvu in medsebojnem spoštovanju, bi mogel prihajajoči rod izobraženstva doseči v odnosih držav tega kontinenta uspehe, o katerih sanjamo.

Dobro in pravilno je to geslo tudi za vse druge kontinente, zlasti še za Evropo, ki je nacionalno tako boleče razbita, v kateri še vedno nevarno tli najbolj togi in kratkovidni nacionalizem, ki sosedstva enakopravnih težko prenaša, ker mu je ideal nadvlada nad drugimi "manjvrednimi" narodi.

V tem geslu je kratko izraženo pravilno načelo o sožitju narodov, držav ali vladarskih sistemov. O sožitju — koeksistenci — je bilo zapisanih in govorjenih mnogo lepih besed, nekaj iskreno, nekaj pa neiskreno in hinavsko v zakrivanje lastnih slabih namenov. Tako ima ta beseda, kakor danes še mnoge druge, v raznih ustih različne pomeni. Sožitje more pomeniti: vdaj se, žrtvuj osebno in narodovo svobodo in samostojnost in bodi še hvaležen za "osvoboditev". Sožitje v strahu: na obeh straneh vlada strah pred uničenjem zaradi atomskega orožja. Sožitje v taki ljubezni, ki sloni na pravičnosti. To je razmerje dobrega sosedstva v medsebojnem spoštovanju, ko je vsak pripravljen sosеду, ki je v tiski, pomagati. Vsaj pri večjih katastrofah se vzbudi v večini narodov in držav duh vzajemnosti in sosedstva. Mislim, da ima Organizacija Združenih Narodov pri tem velike zasluge.

O sožitju v ljubezni in miru sedanji papež Pij XII. nenehno govori, podrobno opisuje koristi in nujnost takega sožitja. Neutrudljivo uči od prvih mesecev svojega pontifikata pa do danes. V poletju 1939, ko se je grozeče bližala druga svetovna vojna, se je ponovno obrnil na sprte stranke in jih rotil, naj se sporazumno poravnajo in prihranijo sebi in svetu strahote in uničenja moderne vojne. Še se spominjamo njegovega klika: "Nič ne zgubite z mirom, vse pa morete zgubiti z vojno." Kakor prerok! Niso ga poslušali — za mnoge mogočne je bilo vse izgubljeno.

Med vojno, zlasti pa še po vojni je vseh šestnajst let svojega vladanja, posebno v vsakoletnih božičnih nagovorih, predlagal in razlagal temeljna načela za mir in pravično ureditev vseh tistih vprašanj, ki povzročajo trenja med stanovi in motijo mir v notranjosti držav, in vseh tistih zadev, ki vznemirjajo odnose med državami in so kakor tleče iskre, ki morejo vsak trenutek zanetiti nov svetovni požar. Neumorno se trudi, da bi narodom in njihovim voditeljem dopovedal, da si pravičnost ne utira poti z orožjem, marveč s pametjo in razumom. Naj bi torej sprejeli norme, po katerih bi se sožitje v strahu nadomestilo s sožitjem v ljubezni.

Prva leta po vojni se je zdelo, da gre glas Kristusovega namestnika na zemlji v gluho. Preveč so bili zmagovalci prevzeti zmage, ko so videli nacizem in fašizem strt pred seboj; komunizem pa se jim je zdel ukročen v znošljive meščanske manire. Toda, radi ali neradi, so morali polagoma le priznati, da se tla še tresejo in da podzemeljsko še grmi: Mir je bil podpisan na papirju, v življenju narodov pa še ne. Tiho, skoraj neopaženo so vendar sprejeli nekaj papeževih smernic.

V velikonočnem govoru 1956 vernikom na trgu Sv. Petra in po radiu vsem katoličanom po svetu je sveti oče zaklical: "Vi brez dvoma predstavljate človeštvo brez strahu, ki sredi viharjev in nasprotstev sedanjega sveta

zna ohraniti na dnu svoje duše duha tiste vedrosti, ki je pripravljena vsak čas stopiti nasproti zlu in neredu, da ju premaga z dobrim." Taka trdna, neustrašena vedrost prihaja le iz trdne in žive vere v Kristusa, v katero je ukoreninjeno vse naše življenje. On je premagal vse zlo. Nihče zla ne bo premagal, ako ne živi iz vere v Kristusa Odrešenika. Borba zoper zlo sedanjosti brez te vere ne more imeti uspeha. Morda že dolgo ni bila beseda evangelista Janeza tako aktualna, ko sedaj: "Vse, kar je rojeno iz Boga, premaga svet. In to je zmaga, ki premaga svet: naša vera" (I Jan 5, 4).

Postavimo študentovsko geslo v naše razmere in življenje. Mnogo nam bi moglo koristiti in pomagati, da s pametjo in uvidevnostjo izkoreninimo zlo, ki nas in naše sožitje zastruplja in, moram reči, preprečuje uspešnost dela tistim našim redkim prijateljem v svetu, ki bi nam bili sicer pripravljene pomagati.

Slovenci smo del južnih Slovanov. Sosede nas je naredil Bog, bodimo si torej vsaj dobri sosede, še boljše, prijatelji brez zahrbtnosti. Ako skušajo večji narodi ustvariti prijateljske odnose s prav tako velikimi sosedi, koliko bolj mi južni Slovani — štiri ali pet malih narodov nas je, ki smo vsak zase malo pomembni v zboru narodov, vsi skupaj pa bi mogli vendar precej odtehtati.

Če to geslo prilagodimo na sebe, na Slovence same: Bog nas je naredil Slovence, bodimo si torej — kaj?

Slovenci smo, a nismo vsi po isti šabloni ustvarjeni. Bog ne ustvarja človeških bitij po kakem enotnem vzorcu ali modelu; vsak človek s telesnimi in duševnimi lastnostmi je originalna umetnina vsemogočnega Stvarnika. Naravno, da so razlike med nami; nismo vsi istih misli, nimamo vsi enakih načrtov, vsak po svojih zmožnostih skuša doseči svoj življenjski smoter. Pri vsej raznolikosti pa smo si Slovenci "skoraj vsi" edini v cilju, ki ga naj naš narod na zemlji doseže. Ta cilj vsebuje svobodo, red, ki je za vse enako pravičen, mir, napredek v gospodarstvu, kulturi in sploh v vseh življenjskih panogah. V glavnih potezah tega cilja se vsi strinjamo in moremo biti prijatelji. V posameznostih in v izbiri sredstev in potov, da ga dosežemo, pa smo pogosto zelo različnih misli. O teh razlikah se more tudi pametno razpravljati med pametnimi ljudmi, dasi včasih zelo temperamentno in "skočiti v la-se", pa pri tem vendar ohraniti spoštovanje do osebe, ki po našem mnenju zastopa napačno zamisel ali pa skuša porabljeni škodljiva sredstva. Od tod izvira velik del borb, v katere nas življenje in poklic vodita. S tem mora vsak človek računati. Borba je znak življenja in nas sili, da razvijemo svoje zmožnosti in nadarjenosti do najvišje stopnje. Tako nas borba spopolnjuje, če po božjem zgledu spoštujemo osebno svobodo v vsakem človeku, tudi v tistem, ki se moti.

Verni Slovenci smo. Po veri v Boga, od katerega smo v svojem začetku in v svojem obstoju odvisni in smo mu za vse, kar storimo v življenju, odgovorni in h kateremu se končno vračamo, po tej veri smo si še bližje kakor po rodu, krvi in jeziku. V tem pogledu si moremo biti še bližji in še ožje sodelovati v isti miselnosti in isti usmerjenosti k zadnjemu cilju — Bogu.

Če pa nam je krščanstvo živa vera in smo v Kristusu nadnaravno povezani kakor udje telesa in tvorimo nadnaravni organizem v smislu verske resnice o občestvu svetnikov, potem si moremo in bi morali biti bratje in sestre — v Kristusu. Prvi oznanjevalci evangelija, apostoli, so v govorih in pismih vernike nagovarjali vedno z "bratje". In kristjani so se imeli med seboj za brate in se čutili kot bratje, posinovljeni od Očeta v nebesih in poklicani za sodediče Kristusove. Naziv "brat" jim ni bila prazna beseda, ampak je izražala resnično nadnaravno stanje, katerega so se zavedali. Slovenci, verni in v živi zvezi s Kristusom — bratje in sestre!

Naj nas leto 1957 nekoliko približa temu idealu.

DOKUMENTI IN RAZPRAVE

DR. IVAN AHČIN — Argentina

Ob 40 letnici Majniške deklaracije

DR. ANTON B. JEGLIČ, nadškof

Ob času Majniške deklaracije

MARIJAN MAROLT — Argentina

Slovenska kmečka hiša

I. A. — U S A

Povojna industrializacija Jugoslavije

RUDOLF SMERSU — Argentina

O zvezi držav in o zvezni državi

PAVLE RANT — Argentina

Slovenci na krščansko demokratski tribuni

IVAN BOH — U S A

Študij filozofije na ameriških kolegijih

EDI GOBEC — U S A

Družba in družboslovje v Ameriki

JOŠKO KROSELJ — Argentina

Ob 40 letnici smrti Dr. Jcn. Ev. Kreka

Ob 40 - letnici Majniške deklaracije

Ko po 40 letih obnavljamo spomine na Majniško deklaracijo (30. V. 1917), jasno vidimo, da pri vsem velikem političnem pomenu, ki ga ima za slovenski narod, v resnici ni bila več kot etapa na

poti politično dozorelega naroda v lastno državnost. Njen prehodni značaj se nam najbolj očitno pokaže, ako jo vokvirimo v zgodovino razvoja slovenske državne misli.

P R E D H O D N I K I

Razvoj Slovencev v narod gre po drugačni poti kot razvoj zapadno evropskih narodov. Ti so se razvijali preko države, fevdalne, pozneje pa največ absolutistične države. Državne meje so postale v tem primeru narodne meje, državna zaokroženost je začrtala tudi narodnostne meje. Država je oblikovala kulturo, znanost in leposlovje. Kulturno zedinjenje se je vršilo iz državnega središča, opremljenega z državno močjo in oblastjo.

V popolnem nasprotju s tem razvojem je šel razvoj slovenskega naroda, ki ni imel ne lastnih vladarjev, ne narodne plemiške plasti, ki bi bila nosilni steber slovenske narodne zgradnje. Razvoj slovenskega naroda je šel po ovinku kulture, znanosti in literature v novo politično uveljavljanje in novo socialno dograjenost. A tudi to je bilo mogoče šele po razkroju fevdalizma, ko smo Slovenci prenehali biti podložniški narod, ko je slovenski kmet svobodno zadihal, oproščen graščinske desetine, tlake in dajatev in ko so demokratične težnje po Evropi tudi slovenski inteligenci v zvezi z meščanstvom omogočile, da je v slovenski narodni prebujni postala vodilni politični činitelj.

V "pomladi narodov" leta 1848. se tudi med Slovenci, ki so bili razdeljeni v več kronovin avstrijskega cesarstva, pojavi klic po "Zedinjeni Sloveniji". Njen glasnik je postal krog dunajskih Slovencev, ki je 20. aprila ustanovil društvo "Slovenija" in isti dan izdal svoj program, ki v prvi točki zahteva, "da

politično razkrojeni narod Slovencev na Kranjskem, Štajerskem, Primorskem in Koroškem kakor en narod se tudi v eno kraljestvo, z imenom Slovenija sklene, in da ima zase svoj zbor". Istočasno so tudi graški Slovenci ustanovili svojo politično organizacijo "Slovenijo" in so v peticiji, ki so jo naslovili na cesarja in državni zbor, zahtevali, da se združi v eno celoto ozemlje, "kjer se slovensko govori".

Klic po lastni slovenski državi je moral v naslednjih dveh desetletjih zaradi absolutizma, ki je zavladal v avstrijskem cesarstvu, v javnosti utihniti, toda živel je dalje v srcih in domovih slovenskih rodoljubov. A tudi v tej dobi slovenski politiki ne zamude nobene priložnosti, da ne bi v zvezi z ostalimi Slovani v monarhiji opozarjali na politične težnje slovenskega naroda po enakopravnosti, po narodni združitvi in lastni politični upravi. Čim je nova decembrska ustava 1867. uvedla zborovalno svobodo, so se po vsej Sloveniji vršila veličastna narodna zborovanja (doba tabarov od 1868-1871), na katerih so slovenske množice navdušeno manifestirale za Zedinjeno Slovenijo. V "Ljubljanskem programu" (1867) so poslanci slovenskih dežel zahtevali Slovenijo v obsegu Kranjske, Južne Štajerske, Južne Koroške in Primorske kot eno kronovino z enim cesarskim namestnikom in enim deželnim zborom. Na velikem vse-slovenskem shodu v Ljubljani, septembra 1897, na katerem so bili navzoči češki, hrvatski in ukrajinski zastopniki, je

bila ponovljena slovesna zahteva po združitvi vseh slovenskih pokrajin v eno samo upravno telo z Ljubljano kot središčem. Tega leta so bile slovenske narodne zahteve postavljene zadnjič brez zveze z "jugoslovanskim vprašanjem".

Kajti po aneksiji Bosne in Hercegovine 1908. je skušal dr. Ivan Šušteršič z idejo **trializma** rešiti slovensko vprašanje, ko je 1909. predložil avstrijskemu prestolonasledniku Francu Ferdinandu obširno spomenico z načrtom, da se ustanovi v okviru monarhije jugoslovanska država, ki bi obsegala vse hrvatske, srbske in slovenske pokrajine, ležeče v mejah monarhije. Toda trialistična misel, ki bi se dala uresničiti le ob odporu skoraj vseh političnih faktorjev dvojne monarhije, je dobila odločilni udarec s sarajevskim umorom (28. jun. 1914) in prvo svetovno vojno, za katero je bil sarajevski atentat le povod.

Vojska je naredila konec vsemu razpravljanju o preureditvi Avstrije. Nemci so vojno oklicali za spopad med germanstvom in slovanstvom. Več kot triletno nemško preganjanje Slovencev in drugih Južnih Slovanov med vojsko je jasno pokazalo, kakšna usoda čaka predvsem Slovence ob nemški zmagi. Sredi silnega vojnega trpljenja in ob ogromnih krvnih žrtvah, ki so jih Slovenci morali utrpeti za mačehovsko Avstrijo, je kakor dolgo zadušen plamen z vso silo planila na dan zahteva po slovenski

Dr. Janez Evangelist Krek, oče Majniške deklaracije.

stari pravdi, po politični neodvisnosti in lastni, narodni državi. V maju 1917 so na Krekov predlog v "Jugoslovanskem klubu" zbrani poslanci sklenili, da kot tolmači narodne volje v slovesni izjavi ponove njegove državno-pravne zahteve.

MAJNIŠKA DEKLARACIJA

Tako je prišlo do "majniške deklaracije", ki jo je 30. maja 1917 v dunajskem parlamentu prebral predsednik kluba dr. Anton Korošec. Deklaracija se glasi:

"V Jugoslovanskem klubu združeni poslanci izjavljajo, da na osnovi narodnega principa in hrvatskega državnega prava zahtevajo združitev vseh po Slovincih, Hrvatih in Srbih naseljenih predelov monarhije v eno samovladno in na demokratični osnovi zgrajeno državno telo in da bodo za uresničitev te zahteve svoje ga edinstvenega naroda vložili vse svoje sile. S tem pridržkom se bodo udeleževali parlamentarnega dela."

"Avstrijski okvir" je omogočil v času vojske **deklaracijsko gibanje**. Na pobudo škofa Jegliča sta se za deklaracijo izjavili obe glavni slovenski stranki. Prvi je deklaracijo podpisal škof dr. A. B. Jeglič, v kratkem času pa je slovensko narodno ženstvo za njo zbralo nad 200.000 podpisov. Na mogočnih taborih,

na katerih sta nastopala v začetku Krek in Korošec, kasneje pa zlasti Korošec, pa tudi drugi poslanci, in ki so se vršili po vseh večjih slovenskih središčih, si je dejansko ves narod osvojil zahteve deklaracije. In ta deklaracija je postala izhodišče velikega narodnega gibanja, ki je zajelo vse sloje prebivalstva in seglo do zadnje gorske vasi. Dan Krekovega pogreba, 13. oktobra 1917, v Ljubljani se je razvil v veličastno narodno manifestacijo. Ob odprtem grobu je govoril dr. Anton Korošec in pričel svoj govor s pomembnimi besedami: "Dvignite glave, ker bliža se Vaše rešenje".

V odgovor so Nemci in Madžari svoj politični pritisk na "slovanske izdajalce" še povečali, a dunajska vlada je z meglenimi obljubami izjavljala, da bi se kvečjemu dalo govoriti o narodni avtonomiji v okviru dežel. Kar se posebej nas Slovencev tiče, bi Nemci v vsakem primeru hoteli "slovensko vprašanje" obravnavati ločeno od jugoslovanskega. Po izjavi ministrskega predsednika Seidlerja bi sicer ne bilo izključeno, da bi se ustanovila jugoslovanska država, da pa na noben način morebitna Jugoslavija v okviru monarhije ne bo obsegala slovenskega ozemlja, ki leži Nemcem na poti do Jadranskega morja. Prav tako je tudi njegov naslednik Hussarek hotel izigrati Slovence, ker se je kazal pripravljenega rešiti samo hrvatsko vprašanje, a pod nobenim pogojem tudi slovenskega. Šele tik pred vojaškim zletom je cesar Karel 16. oktobra 1918 izdal manifest z obljubo, da hoče preurediti Avstrijo tako, "da postane po volji svojih narodov zvezna država, v kateri tvrci vsak narod na ozemlju, kjer

je naseljen, svojo lastno državnost".

Toda Slovenci so po stoletnih izkušnjah vedeli, koliko je dati na nemške obljube in kakšne bi bile slovenske narodne meje, ki bi jih krojil Dunaj. Saj so iz reformnega načrta že vnaprej izvzeli Trst z okolišem, ki naj bi dobil poseben statut. Zato je slovensko narodno zastopstvo vztrajalo pri zahtevi, da se vprašanje Slovenije ne rešuje delno, ampak v sklopu jugoslovanskega vprašanja, kateremu naj se prizna mednarodni značaj. 16. avgusta 1918 se je ustanovil v Ljubljani pod predsedstvom dr. A. Korošca Narodni svet kot najvišja politična organizacija Slovencev in istrskih Hrvatov. V začetku oktobra pa je v Zagrebu pričelo posloovati Narodno Vijeće*) kot vrhovno politično predstavništvo vseh avstro-ogrskih Južnih Slovanov, ki je 19. oktobra ponovilo zahtevo po zedinjenju "celokupnega naroda Slovencev, Hrvatov in Srbov na vsem etnografskem ozemlju, kjer danes živi, ne glede na katerekoli pokrajinske in državne meje, v eno samo, edinstveno popolnoma suvereno državo, urejeno po načelih politične in ekonomske demokracije".

Dne 29. oktobra 1918 je Avstrija položila orožje in sprejela Wilsonove pogoje o pravicah narodov do samoodločbe. Naslednji dan, 29. oktobra**), so Slovenci v Ljubljani razglasili svojo svobodo in narodno državo. Predsedstvo Narodnega sveta je imenovalo prvo slovensko vlado za Slovenijo s predsednikom Josipom Pogačnikom. Tako se je po 70. letnem boju uresničila slovenska zahteva po Združeni Sloveniji z Ljubljano kot središčem.

V NOVI DRŽAVI ZA ISTIM CILJEM

Govorjenje o "enem političnem narodu, o eni državi od Beljaka do Soluna" (Krek) v dneh osvobojenja bi utegnilo koga zapeljati, da so Slovenci zapadli nekemu novemu ilirizmu-jugoslovenstvu. Takšno, politično gotovo ne povsem natančno izražanje najde svojo najbolj razumljivo razlago in opravičilo v zunanjem političnem položaju mla-

de politične tvorbe, ko je bilo treba naše državnopravne in ozemeljske terjatve utemeljevati z nacionalnim principom. Tujcem, ki so enačili narod z državo, kakor je to navada v zapadnem sve-

(*) Člani Narodnega sveta v Zagrebu. Glej sliko v Koledarju-Zborniku Sv. Slov. za 1953, str. 175.

tu, je bilo treba dokazovati, da so Jugoslovani en narod.

A osnovna misel, ki jo je Evangelist Krek z "enim političnim narodom" vsekakor hotel izraziti, je bilo pričakovanje, da Slovenci v novi južnoslovanski državi re bodo več le objekt vladanja, kakor se jim je to godilo v Avstriji, marveč da bodo kot popolnoma enakopraven član med ostalimi južnoslovanskimi narodi nosilci državne oblasti in sotvorci državne misli.

Ako so Slovenci tako vroče želeli proč od Avstrije, so storili svoj zgodovinski korak zaradi tega, ker so upali v Jugoslaviji **uspešneje ohraniti svojo narodno samobitnost**. Zaradi naglega zunanjega in notranjega političnega razvoja, ki je zahteval hitrih ukrepov, res ni bilo dovolj časa, da bi se mogli južnoslovanski narodi brez zunanjega pritiska v miru pogovoriti o svoji bodočnosti. A da niti v tistih dneh zanosnega navdušenja nad osvobojenjem niso imeli Slovenci v mislih opustiti svoje narodno samobitnost in nobene volje, da bi se stopili v en narod z ostalimi južnimi Slovani, o tem nam zgovorno priča vse tedanje zadržanje dr. Antona Korošca in med Slovenci vodilne Slovenske ljudske stranke, kateri je Korošec načeloval. Jasen dokaz je "**Ženevski pakt**", katerega je Korošec kot predsednik Narodnega Vijeća sklenil z N. Pašičem, ki je predsedoval srbski vladi (tedaj na Krfu), v katerem je v imenu srbske vlade bilo Narodno Vijeće v Zagrebu priznано za zakonito vlado Jugoslovanov bivše monarhije in Trumbić za njenega zastopnika pri zapadnih zaveznikih. N. Pašić ki je 8. nov. 1918 pakt podpisal, je nekaj dni kasneje odstopil kot predsednik srbske vlade, a srbska vlada na Krfu se je pričela direktno pogajati z Narodnim Vijećem v Zagrebu, v katerem je prevladala srbsko-hrvatska koalicijska s Svetozarjem Pribičevićem na čelu. Od Pribičevića je srbska vlada namreč upala dobiti ugodnejših pogojev za zedinjenje, ki si ga je zamislila kot "razširjeno Srbijo", — kakor pa od Korošca, ki je hotel, da se prizna in izvede samoupravno načelo za prečanske pokrajine. Tako so Srbi izigrali "Že-

Knezoškof dr. Anton Bonaventura Jeglič, prvi podpisnik Majniške deklaracije leta 1917, ob 30. letnici škofovanja v ljubljanski škofiji leta 1928. Slika je delo akad. slikarja Sterleta.

nevski pakt". Narodno Vijeće je ostalo brez lastnega zastopstva pri zaveznikih. Srbski delegat na Versaillski konferenci, Vesnić, je pristal na izvedbo Londonskega pakta (1915), ki je Italijanom dajal pravico, da zasedejo Dalmacijo in Slovenijo do Logatca. Korošču je bila onemogočena pravočasna vrnitev iz Pariza v domovino še pred zedinjenjem (1. dec. 1918), ki po svojem brezpogojnem načinu dejansko ni ustrezal narodni volji večine Hrvatov in Slovencev.

Nič nas zato ne preseneča, da je že pri prvih debatah o načrtu nove ustave parlamentarno zastopstvo Slovenske ljudske stranke predlagalo uvedbo **federalizma**.

Ves nadaljni dvajsetletni boj za slo-

(**) Slovesna proglasitev Slovenskega narodnega osvobojenja na Kongresnem trgu v Ljubljani. Glej sliko v Koledarju-Zborniku Svobodne Slovenije za 1953, str. 173.

Dr. Anton Korošec govori za Majniško deklaracijo leta 1917 na Vrhniki.

vensko avtonomijo v Jugoslaviji je bil naperjen proti centralizmu in unitarizmu, proti poenotenju kulture, jezika in uprave, zato ker je večinsko slovensko narodno zastopstvo v vseh teh poizkusih zrla nevarnost za slovensko samobitnost in za neoviran razvoj slovenstva. Dr. Anton Korošec je vedno smatral, da je v povezanosti z ostalimi južnimi slovanskimi narodi za Slovence še najtoltjša narodno politična rešitev. Vendar pa takšna zveza ne sme biti tako tesna, da bi dušila samoraslost in samobitnost slovenstva. Jugoslavija naj

bi bila sestavljena država, organizirana na federalističnem principu, kar je Korošec še posebno jasno izrazil v "Slovenski deklaraciji" 30. dec. 1932 leta. V njej se zahteva, da se da slovenskemu narodu v Jugoslaviji taka samostojnost, katera bo privlačila Slovence izpod tuje oblasti v Italiji, Avstriji in Madžarski. V ta namen je potrebna narodna samobitnost, ime in zastava, finančna samostojnost, politična in kulturna svoboda ter korenita socialna zakonodaja. Da se to doseže, morajo Slovenci, Hrvatje in Srbi s svobodno pogodbo na demokratiški podlagi osnovati državo **enakopravnih enot**, katerih ena bodi Slovenija. Kljub temu, da deklaracija ostaja na stališču Jugoslavije, je centralistična in unitaristična vlada pričela nasilno preganjati "separatistične punktaše" in je internirala tudi dr. Korošca, — prav zato, ker je v Slovenski deklaraciji pravilno zrla zahtevo po slovenski narodni neodvisnosti in po federativni preosnovi države.

Kot zadnji člen v stoletnem boju za Zedinjeno Slovenijo oziroma za slovensko narodno suverenost pa je izjava **Narodnega odbora za Slovenijo** 29. okt. 1944, podpisana po vseh slovenskih demokratičnih strankah, ki v drugi točki slovenskega političnega programa zahteva: "Federativno, na demokratični podlagi in socialno pravično urejeno Kraljevino Jugoslavijo pod vladarsko hišo Karadjordjevičev, katere sestavni del je tudi **narodna država Zedinjena Slovenija**".

Narodni odbor je še v času nemške zasedbe 3. maja 1945 sklical na ljubljanskem Taboru narodno predstavništvo, ki je razglasilo novo slovensko oblast za vso Zedinjeno Slovenijo.

PROBLEM MALEGA NARODA

Vsi opisani dogodki spadajo že v slovensko politično zgodovino. Čim bolj se večja razdalja, tem jasneje vidimo organski razvoj slovenske politične volje iz za njene oživitve leta 1848. Enemu in drugemu se bo zdel počasen naš politični razvoj in zacстал v času. Danes, ko

afriški rodovi zahtevajo in dobivajo lastno državno samostojnost, se ne more reči, — tako si bo mislil —, da smo Slovenci v osrčju kulturne Evrope prehiteli čas z zahtevo po lastni državnosti...

Takšno umovanje se zdi na prvi po-

gled upravičeno. Pa ni. In to iz dveh razlogov. Prvič skriva očitek kasne slovenske politične dozorelosti. In to se nam zdi krivično. Kajti Slovencev ni našla spečih zarja politične svobode, ki se je leta 1848 razlila nad Evropo. Vodilna narodna plast se je takoj zavedla zgodovinskega trenutka, ker sicer bi glasniki "Združene Slovenije" ne mogli še v istem letu 1848 zapisati: "Minili so časi, ko so vladarji in njih malopridni svetovalci mislili, da je ljudstvo samo zato na svetu, da jim služi. Meča sila je v teku zgodovine Slovence ločila in razkropila, sila pa ni pravica. Čeprav krivica in zlo skozi stoletja obstoji, zaradi tega nikoli ne bo postala pravica in dobro. Zato je opravičena želja po zedinjenju."

Mirne duše smemo biti prepričani, da naši predniki leta 1848 niso bili manjši slovenski rodoljubi in narodnjaki, kakor smo mi danes. Že pred sto leti niso nič manj slovensko narodno čustvovali, kakor vsak njihov sosed za svoj narod. Pomislimo le na Slomška in Prešerna! Že davno so nosili v svojih dušah podobo Združene Slovenije, misel na lastno narodno državo. Po svojih močeh so se borili za uresničenje slovenskega narodnega ideala in seznanjali z njim vedno širše narodne plasti. Zahteva graških Slovencev po Združeni Sloveniji je namah zbrala 11.000 slovenskih podpisov, Majska deklaracija že nad 200.000. Danes pa je komaj kdo slovenskega imena, ki bi drugod kot v lastni državnosti zrl rešitev slovenskega vprašanja.

Slovenska politična misel je v zadnjih stoletjih dobivala od časa do časa le nekoliko drugačno formulacijo, toda v svojem najglobljem bistvu in polni čistosti je bila spočeta že od prvih glasnikov "Združene Slovenije".

Drugič je ob presoji dolge in trnove poti, po kateri se je vila slovenska politična misel, treba polno upoštevati težave, s katerimi se mora boriti majhen narod sredi večjih in močnejših sosedov. Znamenje velike žilavosti in življenjske sposobnosti je že golo dejstvo, da ostane pri življenju, da ga enostavno ne

izbrišejo iz knjige živih. A še mnogo več sposobnosti je treba, da si pribori kolikor toliko ugodno mesto pod soncem.

Tudi majhen narod ima potrebo po istih atributih kakor veliki narodi, nima pa istih sredstev in tudi ne moči, da bi jih nasproti zunanjemu svetu mogel uveljaviti. V svetu, v katerem velja le politična in vojaška sila ter denar, imajo za tistega, ki se sklicuje le na svojo naravno pravico do življenja, pogosto le pomilovalen pogled. Iz lastne izkušnje vemo, da so besede o človečanstvu v ustih državnikov največkrat le lepe fraze, ki jim toliko pomenjajo, kolikor so njim samim v korist. Odločajo pa gospodarske in politične koristi. Mali narodi so za velike sile kaj pogosto le drobiž, s katerim poravnavaajo medsebojne račune.

Življenjska problematika malega naroda je ravno v njegovi številčni in gospodarski šibkosti. Sredi velikih kresov, ki jih njegovi sosede kurijo, je njegov plamen majhen. Ob vsakem večjem mednarodnem prepihu, kaj šele ob viharju, je v nevarnosti, da ugasne. Prav zato mora voditelj malega naroda biti neskončno previden, da svojega malega broda ne razbije ob prvih čereh in da ga ne pogoltnejo zahrbtni vrtinci. Od njega ne moremo pričakovati širokih gest in udarcev s pestjo po diplomatskih mizah, kar si morejo privoščiti državniki, za katerimi stoje velesile. Pokojni voditelj dr. Korošec se je večkrat pritoževal, da mu očitajo "preveliko opreznost". "Hočejo gest", se je jezil, "kakor jih vidijo pri Rooseveltu ali Churchillu, pa ne pomislijo, da je za nami en milijon Slovencev, pa še ti so razdvoieni."

Le če upoštevamo tudi to stran naše narodne zgodovine in iskreno priznamo tvorcem naše politične preteklosti zavest težke odgovornosti za usodo svojega malega naroda, moremo pravilno razumeti "okvire", v katerih so se pojavljale slovenske narodne zahteve. Krivično bi bilo očitati politično nedozorelost in pomanjkanje civilnega poguma slovenskim rodoljubom izza 1848. leta, ki so zahtevo po Združeni Sloveniji vokvi-

riji s habsburškim žezlom. Ali ker Majniška deklaracija, razglašena med vojno, ko so žandarji in vojna sodišča sodila pravico, — nosi avstrijski okvir. Ali da je slovenski parlament na ljubljanskem Taboru poslal pozdrav kralju Petru II. . .

Majhen narod nagonsko išče opore v družbi močnejših sosedov. Leta 1918 so mnogi Slovenci zagovarjali na hitro roko zedinjenje s Srbijo iz strahu pred laškimi in nemškimi sosedom. A 1945. leta je bila tragedija slovenskega naroda v tistih majskih dneh v tem, da je na predvečer realizacije lastne slovenske državnosti zapadel pod komunistični totalitarizem, v katerem glavni odbor jugoslovanske komunistične stranke za kulisami "federativnih republik" izvaja dejansko neomejeno centralistično in unitaristično diktaturo.

Morda ni nobena stvar bolj značilna za politične razmere, v katerih smo Slovenci živeli in živimo še danes, da je bila **slovenska emigracija**, ki je prvič v naši narodni zgodovini mogla svobodno, brez pritiska in političnega nasilja razglasiti slovenski narodni program. In ta program, ki izpoveduje naravno pravico Slovencev do narodne neodvisnosti in državne suverenosti, — ni kajpada z ničemer okvirjen! Svobodni volji naroda bodi prepuščeno, da si po svojih željah izbira obliko lastne vladavine, kakor tudi načine in pogoje, pod katerimi se hoče vezati s sosedi v širše politične tvorbe.

* * *

Ako smo Majniško deklaracijo imenovali etapo na slovenski poti, s tem

ne podcenjujemo njenega pomena za slovenstvo. Vse postaje naše narodne rasti so postavljene ob zgodovinskih prelomnicah. A nobena ne pomenja zastoja ali umika nazaj, ampak vsaka stoji v znamenju novega vzpona proti cilju. Res ni bila lahka naša pot v politično zorenje, a je častna in nas navdaja z upravičenim narodnim ponosom. Častna je za voditelje, ki so v dobah hudih narodnih stisk umeli zdramiti narod in ga navdušiti za visoke cilje, kakršni so svojina le politično zrelih narodov. A častna je slovenska pot tudi za narod, ki je zvečine sledil svojim voditeljem in stremel za ponosnimi ideali v dobah, ki trenutno niso nudili nobenih tvarnih koristi, ampak navadno le škodo in preganjanje.

Zato je pravično in vredno zrelega naroda, da se ob 40. letnem jubileju Majniške deklaracije hvaležno spomnimo njenih tvorcev, ki so vse svoje moči zastavili za srečnejšo bodočnost svojega ljudstva. Saj njihov nesebični zgled še vse do današnjega dne vzdržuje svetlo politično tradicijo, ki vsaj v svobodnem svetu med slovenskimi izseljenci zvesto čuva politično izročilo velikih prednikov, ga ohranja in celo bogati! Najnovejši program vodilne slovenske politične skupine je, nažalost, mogel biti razglašen le med izseljenci, a ne kot strankarski monopol, marveč kot izraz političnega hotenja ogromne večine slovenskega naroda, ki veruje v resničnost napovedi svojega največjega političnega voditelja dr. Antona Korosča:

" Slovenska pot se šele pričinja."

Ob času "Majniške deklaracije"

Nekaj mesecev pred svojo smrtjo je nadškof dr. Jeglič napisal članek za 20 letnico Majniške deklaracije. Kot je iz njega razvidno, je bil nadškof Jeglič za članek naprošen. Uredništvo Zbornika-Koledarja ni moglo ugotoviti, ali je bil članek sploh kdaj v celoti natisnjen ali ne. Rokopis nam je dal iz prijaznosti na razpolago g. dr. Jože Velikonja, katerega mama je nečakinja pok. nadškofa Jegliča. Članek objavljavamo v celoti ob 40 letnici Majniške deklaracije. Je zanimiv po vsebini in dokumentaren, ker ga je napisal nadškof Jeglič, ki je igral odločilno vlogo ob času Majniške deklaracije.

Nerad ustrezem Vaši želji, naj napišem svoje spomine na majniško deklaracijo. Moral bom le preveč o sebi govoriti in pa na zaporednost onih dogodkov se več ne spominjam. Vendar, kar vem in kakor vem, naj po Vaši želji ob 20. obletnici sporočim javnosti, da se ne pozabi.

I. OB ČASU DEKLARACIJE

Ko so naši poslanci z majniško deklaracijo mogočno in odločno nastopili, sem bil jaz na kanonični vizitaciji. Meni se je zdela jako pomenljiva in dalekosežna, posebno zato, ker so se temelji avstrijske države vedno bolj majali in smo s strahom pričakovali časa, ko se bodo zrušili. Kaj bo onda z nami Slovenci?

Ko sem se po opravljeni vizitaciji vrnil v Ljubljano, sem opazil neko napetost in pričakovanje. Toda zaradi politične nevarnosti se nikdo ni upal za deklaracijo javno ganiti. Premišljeval sem, kaj bi bilo treba storiti, pa tudi molil sem.

Ker je bila deklaracija vseslovenska zadeva, sem sklenil, da pozovem na posvetovanje voditelje vseh strank. Mislim sem na mogočen skupen korak za pomoč našim poslancem. Mojemu pozivu so se vsi nekako radi odzvali. Prišli so k meni dr. Tavčar, dr. Triller, zastopniki delavcev in drugi. Socialni demokratje se niso odzvali.

Za zborovanje sem pripravil tekst v smislu deklaracije, ki naj bi ga vsi podpisali in ga je na mojo prošnjo sestavil dr. Aleš Ušeničnik. Na prvem sestanku smo se dogovorili o postopku. Voditelji so se hoteli še vsak s svojo stranko sporazumeti. Ker so bile stranke na korak pripravljene in ker nismo mogli pridobiti še drugih slovenskih škofij, pa se je mudilo, sva z dr. Trillerjem določila dan, kdaj naj našo izjavo istočasno prineseta "Slovenec" in "Narod".

Tedaj je zelo zašumelo po Ljubljani in deželi. Posebno deželna vlada se je zganila, ker ji je bil naš korak skrajno neljub. Pisala je na Dunaj ministrstvu za navodilo, kako naj bi zoper škofa nastopila. Pri ljudeh je pa bruhnil na dan zadržani pogum. Začela se je izredno navdušena agitacija za podpise, ki naj bi odobrili naš nastop.

Val navdušenja je prodril v zadnjo slovensko vas, prodril pa tudi čez meje naše Slovenije v Hrvaško, v Bosno in Hercegovino. Od povsod sem dobival pritrjevalna pisma, povsod so obetali, da se bodo nam Slovencem pridružili.

Doma pri nas je bila samo ena črna, neljuba točka. Voditelj SLS dr. Šušteršič se ni ujemal z nami; bil nam je zelo protiven. Sicer je podpisal našo izjavo, pa le nerad in ker sem ga jaz nekako moralno prisilil.

II. PO DEKLARACIJI

Po deklaraciji je razdor med nami rasel, odpor zoper dr. Šušteršiča je bil od dne do dne silnejši. Ob tistem času je on z dvema prijateljema večkrat na sestanke skliceval duhovnike in cestarje. Vsi trije so jih spretno obdelovali in za dr. Š. pridobivali. Bil sem močno žalosten, toda molčal sem. Videl sem pa, da se vsa zadeva tako razvija, da na eni strani bo g. Š., z njim pa mnogo duhovnikov in cestarjev, na drugi strani bo pa ljudstvo, skoraj vsi izobraženci, posebno mlajši. Duhovniški ugled je hitro padal.

Tiste jeseni so bile volitve delegatov za zborovanje v Budimpešti. Delegates so volili poslanci. Zborovali so izmenoma na Dunaju ali v Budimpešti. Gosp. dr. Š. je hotel, da bo na Dunaju tudi to leto za delegata voljen on. Toda od povsod so vedno bolj zatrjevali, da poslanci g. dr. Š. ne bodo volili.

Da se poučim o položaju, sem šel na Dunaj, kjer je bilo ravno zasedanje državnega zbora. Tu sem se prepričal, da g. dr. Š. nima več pristašev. Niso ga marali Slovenci iz Kranjske, še manj oni iz Štajerske, Korošci so ga nekako sovražili, Hrvatje niso o njem niti slišati hoteli. Goriški poslanec prošt Fajdutti mi je svetoval, naj bi se g. dr. Š. odmaknil iz javnosti in nekoliko časa živel v zatišju.

Ko sem se vrnil v Ljubljano, sem šel h g. dr. Šušteršiču. On je bil v začetku korekten, toda od leta do leta je postajal vedno bolj samovoljen, gospodstva željen in je druge vedno bolj teroriziral. Imel je pa tak ugled, da sem jaz mislil, da brez njega Slovenija ne bi mogla obstati. Ker sem se bal, sem ga večkrat svaril, češ, da bo hodeč po tej poti gotovo propadel. To sem mu povedal tudi sedaj, ko sem se vrnil z Dunaja. Opomini so bili brezuspešni.

Ker je pa spoznal, da za delegata skoraj gotovo ne bo izvoljen, je sklical SLS in je dal izglasovati nalog poslancem, da ga morajo izvoliti. Vendar ni bil izvoljen. Ves ogorčen prihiti v Ljubljano, kot predsednik razpusti SLS in v strastnem oklicu hoče zbrati kmete v posebno stranko zoper nasprotnike.

Jaz sem to pravočasno zvedel. Moral sem njegove pogubne nakane za še večji in bolj strastni razdor med nami preprečiti. S prijatelji sem se posvetoval. Napisal sem poziv za "Slovenca", v katerem sem povdargal, da stranka SLS še obstoji, da jo moramo obdržati, z nasprotniki pa postopati mirno in tako pripraviti zopetno soglasje. Listu "Domoljub" sem prepovedal ponatisniti Šušteršičev poziv kmetom. G. dr. Š. ni imel nobenega lista na razpolago in tako sem ga jaz prehitel in sem vsaj zadržal ustanovitev strastne kmečke stranke.

Razburjenost po deželi je bila velikanska. Nad polovico duhovnikov, in to jako dobrih in uglednih, se je zoper moj nastop odločilo. Oh, kako me je srce bolelo! Toda upal sem, da bomo zopet edini, ko bo minula prva razdraženost in bodo gospodje mogli ves položaj mirno prereševati. In res, v nekoliko mesecih se je vse poglelo, duhovniki smo se zopet zedinili, le mala peščica je ob strani stala.

Položaj g. dr. Š. je postajal vedno bolj žalosten, kar nevaren. Dobival je grožnje, da ga bodo ubili. Zbal se je in je solznih oči zapustil domovino. Oh, prežalostni konec toliko vplivnega moža!

III. ZEDINJENJE

Prišlo je do zedinjenja pod vplivom majniške deklaracije. V predvečer se je v Ljubljani poleg "Zvezde" vršila proslava tega dne. Ker so mi zatrjevali, da cesar Karel od priseg odvezuje, sem se je udeležil tudi jaz. Bil sm zadnji govornik in sem približno to-le povedal: "Pozdravljena Jugoslavija! Ako jo bodo voditelji vladali v strahu božjem ter si prizadevali, da bi bili pravični vsem zedinjenim delom, nam bo Jugoslavija priljubljena domača hiša in bomo v njej zadovoljno živeli. Ako pa jo bodo vladali brez Boga, ako ne bodo gledali, da bi bili vsem delom pravični, onda gorje naši Jugoslaviji."

Kako smo bili veseli manifesta, ki ga je tedanji kraljevič Aleksander v Beogradu pri ujedinjenju prečital! Toda kmalu je bil zavržen in dotični so našo državo tako vladali, da sem večkrat zdihnil: "Ko bi bil na čelu naše države njen najhujši sovražnik, bi komaj mogel njo tako pogubno vladati."

Nadžkof Jeglič

III Zedinjenje.

Prišlo je do zedinjenja pod vplivom majniške deklaracije. V predvečer se je v Ljubljani poleg "Zvezde" vršila proslava tega dne. Ker so mi zatrjevali, da cesar Karel od priseg odvezuje, sem se je udeležil tudi jaz. Bil sem zadnji govornik in sem približno to-le povedal: "Pozdravljena Jugoslavija! Ako jo bodo voditelji vladali v strahu božjem, da bi bili pravični vsem zedinjenim delom, nam bo Jugoslavija priljubljena domača hiša in bomo v njej zadovoljno živeli. Ako pa jo bodo vladali brez Boga, ako ne bodo gledali, da bi bili vsem delom pravični, onda gorje naši Jugoslaviji."

Kako smo bili veseli manifesta, ki ga je tedanji kraljevič Aleksander v Beogradu pri ujedinjenju prečital! Toda kmalu je bil zavržen in dotični so našo državo tako vladali, da sem večkrat zdihnil: "Ko bi bil na čelu naše države njen najhujši sovražnik, bi komaj mogel njo tako pogubno vladati."

Nadžkof Jeglič

SLOVENSKA KMEČKA HIŠA

Pred hišo na klopi sedim,
natlačim tobak in kadim.

1.

Saj imamo skoraj vse, kar smo imeli doma; če ni popolnoma enako in pristno, je pa vsaj podobno in ponarejeno. Če ni pri roki, je vsaj dosegljivo. Kdor ni svojcev že s seboj pipe-ljal, jih je lahko pozneje poklical, če je hotel in če so se svojci klicu odzvali. Dolinec, rojak iz Slovenske Krajine, najde ravnine dovolj takoj ob izkrcanju; seveda manjkajo topoli, pa so jim evkalipti vsaj od daleč podobni. Težje je za one, ki so prišli iz vinskih goric. Mora-jo že precej daleč na zahod potovati, pa pravi-jo, da ni tam tiste domačnosti kot na Do-lenjskem in v Prlekiji. Iz Severne Amerike pa pišejo, da so tam nekje okrog Milwaukeeja ali kje že prav takšni griči kot na Dolenjskem, samo brez vinske trte. Gorenjec, Korošec in oni iz gornje Savinjske doline najdejo v Bari-ločah, pa tudi drugod po svetu, planine, ki so skoraj tako ali pa še bolj lepe, kot so bile doma. Še Kraševci pridejo na svoj račun: v argentinskih Predkordiljerah so se gozdovi prav tako posušili — ali so jih osušili moder-ni Benečani, ovčerejci — kot pri nas in ima-jo skal na pretek, čeprav niso iz čistega ap-nenca. Meščan najde mesta in predmestja, ki so postavim New York, Buenos Aires, Mel-bourne še malo večja kot Celje, Maribor in ce-lo Ljubljana.

Društev se ne manjka; samo gasilnih je še bolj malo, če jih je že kaj. Družbe po gostil-nah je še več. Poješ skoraj povsod lahko in igraš na odru, kot si to delal doma pri prosvet-nem društvu. Dekleta so si omislila narodne noše in liki podjetni petelinčki so se jim pri-družili fantje s pisanimi lajbči, krivčki in rde-čimi marelami. V slovensko šolo ljubi starši lahko pošiljajo svoj drobiž, samo če hočejo. Gospodje duhovniki pridigajo po naše, lažje mašujejo ob slovenskem petju in še velikono-čne potice po naše žegnajo. Ta in oni si je na-pravil celo bogkov kot v svoji ali v najeti sobi.

Samo slovenskih hiš ni nikjer ali pa so ta-ko redke, da jih ne najdem. Tistih slovenskih hiš ni, ki so bile tako lepo posejane povsod po slovenski zemlji, tu takšne, tam drugačne in

smo jih pozdravljali s pesmijo: Oj hišica očeto-va, Bog živi te!

Hodiš tu na jugu Buenos Airesa po pred-mestjih okrog Temperleya in Adrogueja in vidiš med drevjem vse polno iz opeke zidanih dvorcev in veš: tu prebivajo Angleži. Greš na drugo stran, v San Andres, v Ballester, v Vi-cente López in vidiš pristno ali še večkrat goljufivo markirano predalčje in veš: tukaj so Nemci iz severnih krajev. Včasih vidiš pol zidano hišo s precej položno streho in veš, da je gospodar Bavarec, alpski Avstrijec ali švicar. "Hodil po zemlji sem tuji, pil nje brid-kosti" in slovenskega doma nisem našel, da je bila bridkost še večja.

Saj je bilo že doma včasih žalostno priti v kmečko vas. Podrli so stare hiše in postavili takšne, kot so si jih postavljali delavci v pred-mestjih in posebno trden gruntar si je posta-vil takšno, kakršno jo je imel gospod uradnik pod Rožnikom. Mnenja so bila deljena. Neka-teri so zagovarjali misel, da moramo ohraniti stare lepote vrednote kmečke hiše in jih pu-stiti takšne, kakršne stojijo že stoletja. Dru-gi so bili mnenja, da terja novi čas čisto nov dom. Tretji, da naj v novi dom prevzamemo staro okrasje. Vsako teh mnenj je imelo nekaj zase. Pa je veliki Plečnik sam začel kot že prej pri mestnih stavbah tudi za podeželske hiše brskati po izročilu in mu moramo dati prav.

Kmečka hiša doma se je razvijala iz tradi-cije, počasi in se lagodno prelivala iz forme v formo, prehajala iz starejše gospodarske u-streznosti v novejšo potrebnost. Zidar, tesar in krovec so bili v vasi, če ne v domači, pa v sosednji. Lepotne vrednote so bile zasidrane in prilagodljive zgodovinskemu razvoju. Bile so celo tqlikšne, da se jih še letoviški arhitek-ti niso mogli ogniti. To lepo pričajo vile in gostišča v Bohinju, ki so slovensko delo in bolj naše kot blejske stavbe, katere so delo-ma zidali tujei. (Z Bledom je podobno kot z Bariločami, da so oboje zidali ljudje iz različ-nih dežel in z različnimi okusi pa neokusi, u-stvarili sračja gnezda in samo nepremakljivi, gcspodujoči naravi se moremo zahvaliti, da sta Bled in Bariloče še vedno lepa.)

V čem pa tiči tisto, čemur smemo reči slovenski ljudski stavbeni slog? V vsem, kar je slovenski ljudski umetnik ustvaril. Gorenjska hiša ni bolj ali manj slovenska od prekmurske ali severne istrske in niti manj od tiste v sredini Slovenije. So razlike med njimi, slovenske so vse. "Narodni" slog ni namreč nekaj, kar mora biti v enaki meri vsemu narodu lastno, povsod, kjer isti narod biva, nespremenljivo. Bavarska hiša je tako zelo različna od one na Lüneburški livadi kot kraška od belokranjske, pa sta onidve obe nemški in tidve obe slovenski. Še lepša je primerjava francoske alpske, sredozemske pa artoaške hiše, ki so prav tako vse francoske kot so vse naše slovenske. Pač je potrebno iskati v vseh različnih tvorbah narodovega duha in to niti ni pretežko. Zunanje oblike so na narodnostnih mejah destikrat na obeh straneh meje podobne in celo enake. To ne velja samo za Slovence na nemški, madžarski, hrvatski in laški meji, ampak prav tako za Špance in Francoze, za Francoze in Nemce, za Nemce in Dance, da ne omenjamo še drugih primerkov. Pri natančnejšem študiju se hitro pojavijo posebnosti. Če jih pa včasih ni, ni to nič hudega: sta pač oba dela obeh narodov enakih lepotnih nazorov in oba nazora sta lastna obema kot kulturni vrednoti obeh.

Slovenija leži med tremi narodopisno močno različnimi kulturnimi krogi: med alpsko nemškim, sredozemsko romanskim in panonsko madžarsko-hrvatskim. Na vseh mejah imajo Slovenci s sosedi isto stavbeno gradivo: les, kamen, ilo. Neko svojevrstno slikovito pojmovanje domačije pa veže vsa ta domovja v skupno vrednoto, ki ji je ime: slovenski kmečki dom. Pri tem nič ne škoduje, če se bahati Gorenjec posmehuje Primorcu, da kaže njegova hiša golo kamenje, kot da revež nima denarja za omet, ali če pomiljuje Kraševce Panonce zaradi revnosti ilovice, Gorenjcu pa zameri, da kamen z ometom zakrije. Hiša alpskega Nemca je tudi slikovita, pa vendar drugače kot hiša koroškega Slovenca in Gorenjca pa Savinčana iz gorenjih predelev; Furlanova in Lahova hiša sta vse bolj puisti, tektonski, kot pa razgibana hiša našega človeka v Primorju. Hrvatova hiša je bolj abstraktna kot Belokranjčeva, Prekmurčeva se podaja v log, Madžarova v pusto.

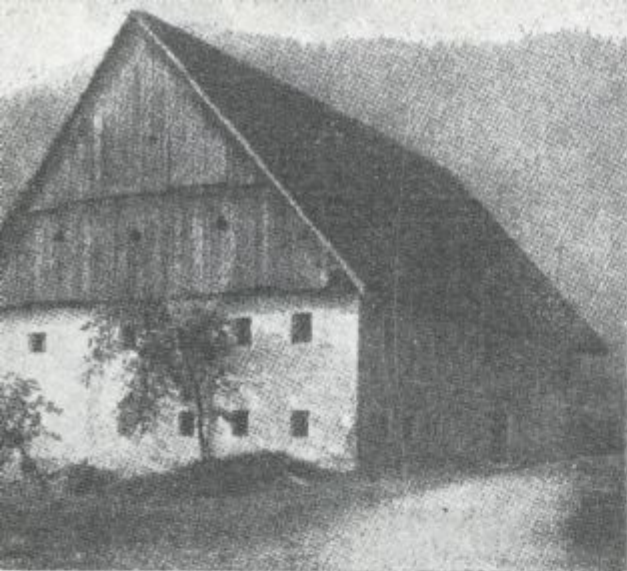
Že iz dotukajšnjih izvajanj je mogel bralec

Hiša približno iz leta 1700 v Srednji vasi
v Bohinju
(Iz Karlovškove knjige "Slovenski domovi")

spoznati, da obstajajo na Slovenskem trije poglavitni tipi hiše: alpski, kraški in vzhodni. Tako jih je opredelil že slavni slavist Matija Murko in za njim bolj točno Stanko Vurnik, ki se je ves posvetil slovenski ljudski umetnosti. V isto trojnost je razdelil Vurnik — ali boljše: iz iste trojnosti izločil in izbral — ljudsko (narodno) nošo in ljudsko (narodno) pesem. Vsi ti trije tipi se pa v sredini Slovenije shajajo in prepletajo in slišati je bilo že mnenja, da je prav ta središčni "slog" v ljudski arhitekturi pravi slovenski slog. To je zmeta: je pravi slovenski slog, pa ne edini! Te osrednje stavbene tipe kmečkega doma je bolj iz zemljepisnega kot narodopisnega gledanja porazdelil v krajevne skupine geograf Melik. Ker takšna porazdelitev res ustreza tudi posameznim stavbinskim značilnostim, sta jo sprejela tudi Karlovšek in zlasti Ložar, ki je po Vurniku naš najtehtnejši etnograf in zlasti tudi strokovnjak v poznavanju kmečkega doma.

Kmečki dom je precej raztegljiv poj. Je

Hiša v Žireh iz XVII. stoletja
(Narodopisje I)

lahko bajta, je lahko grunt in je lahko tudi dvorec vaškega mogočca, obcestna krčma in kmetija obenem. Da, še kakšna manjša graščina je izdelek istih zidarjev, ki so navadno stavili kmečke hiše ali vsaj kmetom pomagali z dobrimi navodili. V ljudsko arhitekturo pa spadajo tudi gospodarska poslopja. Kjer so hlevi, parne, kašče itd. prizidani k stanovanjskemu posloppju ali postavljeni v najbližjo bližino, so pač sestavni deli domačije. Lepe, ljubezni in pažnje vredne pa so take stavbe tudi, kadar stojijo zase, kje daleč, pa naj so to kozolci, pastirski stani ali v globeli postavljeni mlini in žage. Mi se bomo v naslednjem omejili na domačijo v ožjem pomenu.

Bolj zamotan je zgodovinski vidik. Iz katerega časa mora biti hiša, da je še izdelek ljudske arhitekture in da ji še lahko rečemo "slovenski kmečki dom"? Za primerjavo opozarjam na članek o narodnih nošah v predlanskem Zborniku. Ni ljudska arhitektura samo tisti klasični, najbolj učinkoviti hram neke gotove dobe, cvetoče dobe ljudske umetnosti, ampak tudi njegov, morda skromnejši naslednik vse dotlej, ko je v to stavbarstvo posegel neusmiljeno meščanski polir iz obrtne šole, če ne celo inženir ali arhitekt, ki dela po istem kopitu za mesto in za vas. Ljudska arhitektura se neha tam in takrat, koder in kjer preneha ustvarjati prirojen skupnostni stavbinski čut za iste ali vsaj podobne potrebe po udobnosti in čut za skupni, vsej okolici lastni okras. Poudarek je na prirojenosti čuta, morda je lahko tudi privzgojen, ne more pa

biti vsiljen. Kdaj pa ta čut res preneha, ni vedno lahko ugotoviti. Sodobnik, ki je zaverovan v tradicijo in je morda še starinoslovec po vrhu, se bo zgrozil ob novotariji, ki pa se bo izkazala potomcu tudi kot stvaritev takega skupnostnega, samo novejšega čutenja. V različnih predelih naše domovine je ta čas nastopil prej ali pozneje ali pa ljudska umetnost še traja in je krivično reči, da traja samo v nazadnjaških predelih. Prej bi lahko rekli, da traja tam, kjer je bil ta lepotni čut bolj popolno razvit. Obrtno šolstvo, doba gnojničnih jam, asanacija vasi so gotovo pripomogli k umiranju ljudske umetnosti in stavbarstva posebej, čeprav to umiranje ni bilo nujno. Še več je pripomoglo lastno kmetovo hotenje po pomeščanju, pa tudi to še ni nujni vzrok propada ljudske arhitekture. Izseljenci, ki so šli skozi Falingsbostel in tam obiskovali kmečke domove in kmečke vasi, so se lahko prepričali, kako lepo živita skupaj stara in po starem preurejena arhitektura z najbolj modernimi pridobitvami gospodarske smoternosti, higienске zahtevnosti in z željo po kulturni pa celo lenobni udobnosti, kot so klavirji, divani in še marsikaj, česar si niti vsak meščan ne privošči. Tudi doma ni vsaka novotarija kazila lepe vaške slike in ta vaška slika je bila kljub vsemu še vedno tako lepa, da je res čudno, zakaj smo pri zidavi novih domov v tujini nanjo popolnoma pozabili.

3.

Narodopisci opazujejo in preučujejo ljudsko stavbarstvo z dveh vidikov: z gospodarskega, praktičnega, uporabnostnega na eni in z lepotnega ali estetskega na drugi strani. Obe vrednoti, gospodarska in lepotna, se mnogokje stikata in čim več takih skupnih mest je na domu, tem popolnejši je.

Za gospodarsko ustreznost je važen talni načrt, t. j. razporeditev prostorov v stanovanjskem posloppju in pa razporeditev drugih gospodarskih prostorov.

Talni načrti pri nas za stanovanjsko stavbo so skoraj povsod isti: simetrija ob veži. Vhod v stavbo je v sredi podolžnega pročelja bodisi s ceste ali skoraj še večkrat z dvorišča. Skozi ta vhod stopiš v vežo, ki sega do nasprotne hišne stene. Ta veža je največkrat predeljena v dva prostora: spredaj v pravo vežo in zadaj v kuhinjo. Iz veže vodita na vsako stran vrata v dva približno enaka prostora, ki je eden po-

glavni stanovanjski prostor, v večini slovenskih krajev imenovan "hiša", drugi pa služi včasih tudi za stanovanje, za klet ali za delavnico, če je domača obrt pri hiši. Pri količkah večjih domovih tadv prostora ne zavzemata celotne globine stavbe, ampak sta zadaj na vsaki strani, vstric kuhinje še dva manjša prostora, ki jima pravijo kamre, štibenci, čumate ali še kako drugače. Štibele iz hiše je navadno spalnica za gospodarja in gospodinjo. Če služi prostor na eni strani veže za hlev, potem nima vhoda skozi vežo, ampak od zunaj. V kočah revnejših slojev je večkrat eno krilo ob veži odpadlo.

Ta splošni tip ima razne posebnosti v različnih krajih. Tako je veža — kuhinja na Krasu zelo široka in se ljudje čez dan in zvečer zadržujejo največ v njej. V pohorskih dimnicah je ognjišče v stanovanjskem prostoru in je dim speljan v vežo; podobno je v okolici Brežic pri starejših hišah. Ta simetrična porazdelitev nikakor ne vpliva na oko dolgočasno, ker vodi na eni strani veže lestev ali stopnišče na podstrešje (v enonadstropnih hišah v "drugi štuk"), v kuhinji je pa ognjišče pač na tisti strani, od koder se kuri peč v hiši. V Ziljski dolini in okrog Vrhnike je še simetrija prostorov nekoliko premaknjena.

Ta simetrična razdelitev ni samoslovenska, kot tudi je njena razširjenost značilna za skoraj vse slovenske kraje. Tudi zgodovinski razvoj, ki je privedel do tega tipa, utegne biti v različnih slovenskih krajih različen. Na zunanjo ta razdelitev tudi ni povsod očitna, zlasti ne v stegnjenih gorenjskih in vogalnih pa ključastih prekmurskih stavbah, še manj tam, kjer je eno krilo leseno, drugo zidano. Je pač plod stoletnih praktičnih izkušenj. In si je res težko misliti kaj bolj pripravnega. V tujini, kjer razpolaga izseljenec samo z ozkim lotom, je težko prilagoditi ta način, tem lažje pa tam, kjer je zemljišče večje in ima veža lahko vhod skozi vrtnice.

Kmečki dom ni samo stanovanjsko poslopje, ampak tudi tisti prostori, ki služijo shrambam, živini in takemu delu, ki v stanovanjske prostore ne spada (mlatvi i. p.) Medsebojno razmerje poslopij je tudi lepote učinka, a še bolj gospodarskega pomena. Imamo na Slovenskem več načinov, ki niti niso, vsaj povsod ne, vezani na gotov krajevni, narodopisni okoliš.

Stegnjeni dom. To je stara frankovska oblika kmetije, kjer so vsi prostori pod isto stre-

Hiša v Domžalah iz leta 1828.
(Karlovčak, Slov. domovi)

ho v enem poslopju. Na enem krilu so stanovanjski prostori po že opisanem načinu. Na drugem krilu v poljubnem redu hlev, listnjak, skeđenj in še ka', vendar tako, da imajo posebne vhode s čelne strani.

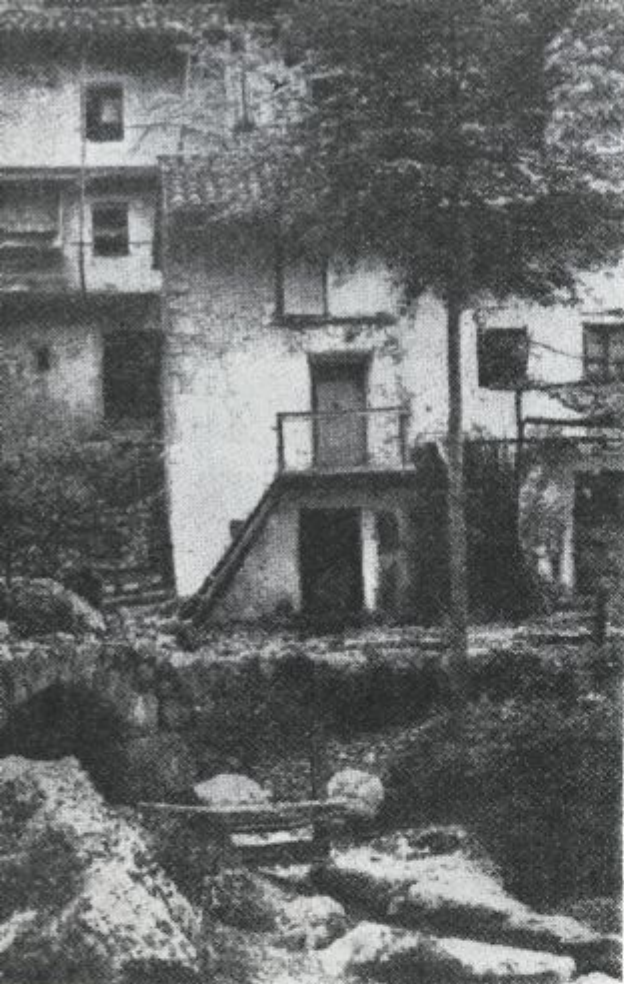
Vrhkletna hiša stoji na pobočju. Spodaj so hlev, listnjak in klet, zgoraj stanovanjski prostori, v katere prideš od prčelne strani naravnost z dvignjenega brega, od zadnje pa (največkrat po lesenih) stopnicah in hodniku.

Poslopja v isti vrsti. Hiša stoji zase, gospodarska poslopja pa posamič ali pod eno drugo streho v isti črti kot stanovanjsko poslopje.

Vzporednost. Stanovanjsko poslopje stoji v eni črti, na drugi strani dvorišča, borjača pa vzporedno s stanovanjskim poslopjem gospodarsko poslopje ali več gospodarskih poslopij. Dvorišče je na obeh nezazidanih koncih odprto ali vsaj samo zasilno zagrajeno.

Gručasti domovi. Posamezna poslopja si stojijo vsakosebi v poljubnem redu ali reredu, kakor je največkrat v takih slučajih to zahtevalo varčevanje s prostorom ali pa so prav takšno razporeditev zahtevale talne razmere (skale, studenec i. pod.)

Dom na vogel. Stanovanjski trakt je v eni

Dve hiši iz Beneške Slovenije
(Trinkov Koledar 1955)

črti, pravokotno nanj pa je na enem koncu prizidan trakt gospodarskih prostorov.

Dom v ključu. Gospodarski prostori so na obeh krilih prislonjeni pravokotno k stanovanjskemu traktu ali tvorijo skupaj dva trakta na vogel; v redkih primerih je tudi stanovanjski trakt pravokotno lomljen. — Oba ta dva zadnja načina sta domača v Prekmurju.

Dom v štirikotniku. Niso zazidane s poslopji vse štiri strani kot pri velikih graščinah, dostikrat celo samo dve. Toda vse skupaj je ograjeno z zidom ali močno leseno ograjo; na Krasu z zidom, pri večjih kmetijah v Beli krajini s trdnim, stalnim plotom.

Razen na Krasu je bila slovenska kmečka hiša v prvem tisočletju še povsod drugod po Slovenskem lesena, verjetno zlasti v nižinah tudi vsaj deloma ilovnata. Kdaj točno so pričeli v alpskih predelih poleg lesa uporabljati tudi kamen za zidanje, je težko reči. Ker so pa večkrat hranjeni v zidanih delih gotski

ostanki, smemo vsaj od 15. stol. naprej računati tudi z zidanimi ali pol zidanimi stavbami. (Stavbeni členi visoke umetnosti so namreč vedno našli svoj odmev tudi v kmečkih stavbah, najsi je duh, ki lepoto teh stavb preveva, izrazito ljudski.)

4.

Alpska hiša v širšem, Vurnikovem pojmovanju, zavzema vso slovensko Koroško, severni del Beneške Slovenije, severni kos Goriške, na Kranjskem vso Gorenjsko, obmejni del Notranjske, na Štajerskem nekako zahodno polovico, približno do južne železnice. Iz tega širšega ozemlja izločajo v novejšem času etnografi in geografi slovensko alpsko hišo v ožjem pomenu besede in prištevajo semkaj na Koroškem ziljsko in deloma še rožansko hišo, na Kranjskem pa domove nekako v radovljiskem okraju.

So pa tudi v ožjem alpskem okolišu različke, ki jim je iskati vzrokov v različni časovnosti nastanka in zlasti v večji ali manjši premožnosti gospodarja, ki si je dom postavil. Tako imamo v bohinjškem kotu še stegnjene domove, kjer si delijo gospodarski prostori enotno streho s stanovanjskimi, pa mogočne visoke stanovanjske stavbe, ki stojijo zase in kraljujejo nad gospodarskimi poslopji.

Ne samo za ožji alpski kot, ampak za ves alpski okoliš je z lepotnega gledišča — in to gledišče bomo odslej prvenstveno upoštevali — važno sožitje lesa in zidane stene, ki je skoraj domala povsod ometana in pobeljena. Za našo hišo je nadalje, in to ne samo za alpsko, značilna neka raznolikost v podrobnostih, da težko najdeš dve stavbi, ki bi si bili popolnoma na las enaki: vsaka ima neke posebnosti, ki jih soseda nima. In te posebnosti so največkrat v obdelavi lesa, zlasti v izrezljani ornamentiki.

Bogatejša alpska hiša ima videz nadstropnosti, čeprav so stanovanjski prostori navadno omejeni ra pritličje. Pritličje je ali v celoti zidano, ali pa je ena polovica lesena in sicer tista polovica, kjer sta v njej poglavitna stanovanjska prostora "hiša" in "štibelc". V tem primeru je ta del pritličja zgrajen iz polovičnih debel mehkega lesa, v vogalih vezanih na rogle.

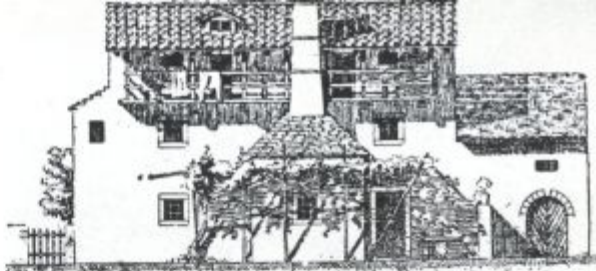
Najlepši del pa je leseni "gank", nič podprti hodnik, ki zavzema navadno dve ali tri stranice stavbe; ena ali dve, manj vidni, če ne zakriti, pa sta gladko leseno nadalje-

kakšen balkon, je sestavljen iz desk, prav tako lesena stena nad njim do slemena strehe. Navadno so vsaj deske, ki tvorijo ograjo, podolžno ornamentalno izrezljane na robovih, kjer se stikajo. Vrstijo se v teh ornamentnih geometrični motivi (krog, trikotnik, kvadrat) z rastlinskimi (cvet, list), verskimi (križ, kelih) in s srci. Na polico ganka spadajo rože, posebno viseči nagelji. To leseno nadstropje, ki ga obdaja gank, navadno v notranjščini ne služi za stanovanje, ampak bolj za shrambe. Kjer ima tudi zidan del svoje nadstropje — gank je v tem slučaju omejen na stransko steno že pod krovom strehe — tam je stena na pročelni strani okrašena s freskami. Vendar so te freske vokvirjene v medaljone in ne zavzemajo toliko prostora kot na južnem Bavarsku n. pr. v Oberammergau.

Streha je strma, po navadi čopasta, pa ne vedno. Streha na čop je značilna ne samo za ves širši alpski okoliš, ampak tudi za velik del ostale Slovenije in je brez dvoma eden izmed najpomembnejših lepotnih členov slovenske hiše. Je pa še važnejši čop v tem oziru tam, kjer segajo zidane stene do vrha strehe. Proti koncu prejšnjega stoletja so pričeli tesarji čop opuščati in so bili s tem zadovoljni tudi zidarji in kroveci, ker jim je to delo poenostavilo. V naših Alpah pa marsikje že prej čop iz lepotnih namenov ni bil potreben, postavim tam, kjer je bila lesena stena drugače okrašena, morda s še cnim vrhujim, ožjim gankom ali z bogatimi izrezi v deskah. Alpska streha sega daleč čez stene, da jih varuje pred dežjem in da daje nekaj varstva tudi drvam, zloženim ob steni. Najlepše so tiste strehe, ki so pokrite s škodlami, ki so značilne tudi še za zgornjo Savinjsko dolino.

Na splošno lahko rečemo, da je na severozahodu, v pravih Alpah, pri lepotnem kontrastu zidanih in lesenih sten poudarek na lesu. Kolikor niže v alpska predgorja prihajamo, toliko večji pomen zadobivajo zidani deli, čeprav je les še vedno nepogrešljiv so-tvorec hišne lepote, vse dol do Krasa. Zlasti izginjajo strehe, krite s škodlami, ki jih je nadomestila slamnata streha. Danes je slamatih streh seveda tudi že malo, toda njihov lepotni pomen je bil velik in je dajala slamnata streha beli steni prav posebno izrazit okvir.

Posebne pozornosti so v alpskem predgorju vredna vrata in okna. Tudi v gornjih alpskih

Pogled na dvoriščno stran kraške hiše
v Spodnjem Kobilju
(Bauernhaus in Oe. U)

predelih prevladujejo polkrožno zaključena vrata (tudi še šilastolčna, gotska so se ohranila), toda pri lesenem okrasju niso tako zapazna kot niže doli, kjer so zidane stenske ploskve večje. Vrata imajo lepe kamnite okvire, pa tudi ckna so vokvirjena s kamnitimi ali v trden omet vtisnjenimi policami in zidci, odprtine oken krasi umetelno kovano železno omrežje; lesovje vratnih kril je lepo zloženo in čbito z raznim lepim okovjem za "pante" in ključavnice.

Posebno monumentalne po velikosti sten in veličini strmih streh so hiše bogatih kmetov v škofjeloško-cerkljanskem okolišu. Ker je bilo tam precej podobarsko-slikarskih delavnic, so tudi slikane freske in kipci v vdolbinah sten precej pogosti. Ganki ginevajo oz. se razkrajajo v ograje iz redkih stebričev, včasih živo barvnih. Zanimiv je pojav, ki menda še nihče ni o njem obširneje pisal, da v smeri Krim - Ljubljanski vrh - Hrušica, torej v krajih z lesnim bogastvom, les kot zunanji, vidni stavbeni material ni poznan drugače kot samo še v gradivu siromašne bajte. Pač pa se pojavljajo zidane, na kamnitih

Božidar Jakac, Slovenska hiša v Istri
(Karlovšek, Slov. domovi)

Belokranjski dvor v Draščih
(Karlovšek, Slov. domovi)

stolpčih poveznjene arkade, pa spet le pri pomožnih stavbah nižje vrste: pri kaščah in svinjskih hlevih.

Eolj čvrsto se držijo ganki severno od Save noter v Kamniško polje in tudi še onstran Trojan, čeprav niso več tako bohotni kot v Bohinju.

Na Goriškem prehaja alpska hiša v kraško med Bovcem in Tolminom. Bovška hiša je še s skodlami krita in je v vrhnjem delu lesena. Tudi je streha še strma. Pravih gorenjskih gankov tu ni, pač pa so poživiljene zunanjsčine s stopnišči, zidanimi dohodi k glavnim vratom pa tudi k drugim vhomom. — Hiša v Benečiji pod Matajurjem je v kljub siromašnosti dežele navadno nadstropna. Strehe so že bolj položne. Zelo značilni pa so lahki leseni hodniki z lesenimi stopnišči, ki sicer strogo kubične stavbe zelo poživijo.

Vrhlevna hiša v Prelesju ob Kolpi
(Karlovšek, Slov. domovi)

5.

Kraška hiša je kamnita, dostikrat neomešana in ima zelo položno streho, pokrito v starejših časih s skriljem, pozneje največkrat z žlebaka, korci. Tudi za kraško hišo je značilna njena slovenska slikovitost. Gospodarski prostori so razporejeni, združeni v gručo stavb okrog dvorišča — borjača, dostikrat z zidanimi ograjami. Stavbe so razčlenjene s stopnišči, poživiljene z loki — kolonami in majhnimi prizidki. Gospodarska značilnost je kamin, ki je ponavadi prizidek ali vsaj poudarjen izrastek velikega kuhinjskega prostora ter se končuje v vitkem dimniku. Pri alpskih hišah dimnika, ki je novejšega porekla, zaradi lesenega okrasja skoraj ne zapaš; pri kraških pa ima kaminski dozidek z dimnikom skoraj isti lepotni pomen kot tam gank.

Kraška hiša je arhitektonsko pomembna tudi zato, ker je zunanost bolj kot kjerkoli drugod na Slovenskem izraz notranjosti. Če gledaš alpski ali vzhodnoslovenski kmečki dom, pa si tujec in ne veš, kako so naši domovi v notranjosti prostorno razdeljeni, si moraš pač šele notranje prostore razgledati, da vse to zapopadeš. Pri kraškem domu ti pa že kaminski prizidek pove, kje je tisti prostor, kjer mati kuha in potem že lahko sklepaš, kako so razporejeni tudi drugi prostori.

Kakor tudi sta živinica in drobnica Kraševcu dragoceno blago, ju ne bo nikoli vzel pod hišno streho. Imamo tudi na Krasu ob pobočjih vrhkletne hiše, da je spodaj klet za vinski in drugi pridelek, toda vrhhlevna hiša, da bi bil spodaj hlev, je komaj morda lahko kakšna izjema. Prav v tem se slovenska primorska hiša loči od italijanske pa tudi dinarske.

Lesna je na Krasu malo, kamna je v izobilju. Lesen je samo latnik za vinsko trto, ki je skoraj nujen okras domače hiše, najsi se gospodarju vinograda v lazu zunaj ne manjka. K vsej slikovitosti grupacije stavb, k vsej členovitosti posameznih objektov, k zelenju in senci vinske trte moraš pa tudi na Primorskem prišteti še zelenje in cvetje, ki ga gojijo dekleta na balandurju pa tudi v oknih in zaživiš v rič skromnejši krasoti kot na Zili ali na Bledu.

Seveda so tudi v kraški hiši od severne Istre do Svete Lucije na Mostu precejšnje razlike. Razlike obstajajo zlasti v tem, da so ponekod domovi bolj raztreseni, v nekaterih

krajih pa močno stisnjeni v gručaste vasi. V teh vaseh je lepotnega pomena še medsebojna povezanost posameznih domov in je tudi v življenju Kraševcev vaška povezanost bolj prisrčna kot marsikje drugod.

6.

Med vzhodnoslovenskimi domovi sta najbolj značilna belokranjski na južnem in prekmurski na severnem krilu. Vmesne pokrajine po lepoti in prisrčnosti hiš nikakor ne zaostajajo za belokranjskimi ali prekmurskimi, so pa več ali manj variante enega ali drugega tipa ali pa obeh; imajo pa tudi prav svojske posebnosti, kot so brežiške dimnice, barvanje zunanjih sten itd.

Pravijo, da je pri belokranjskem domu lažje slediti zgodovinski razvoj kot marsikje drugod in da je bila svoje dni veža bivališče čez dan, kot še dandanes na Krasu; seveda je bila veža bolj obširna kot pa so jih pozneje gradili. Prostoroma ob veži pravijo prva in zadnja hiša, štibelc in kamra imata mesto le v boljših hišah, a v prav revnih manjka tudi zadnja hiša. Te razlike v notranjosti dajejo tudi na zunaj že po velikosti hišam precej mnogovrsten videz. Mnogo je vrhkletnih in največkrat obenem vrhhlevnih hiš, tam pač, kjer je stiska za prostor. Pa tudi pri večjih kmetijah je stanovanjska hiša vsaj vrhkletna, če le tla to dopuščajo. Premožnejši dom v Beli krajini je pa tak, da stoji stanovanjski prostor zase, hlev in ob njem morda še skedenj pa njemu nasproti. Prostor vmes se imenuje dvor in je ena stranica še zadelana z manjšimi poslopji; svinjaki, pojato in morda dero. Tista stran četverokotnika, odkoder je dohod na dvor, pa zapira ograja, oziroma jo odpirajo dvorna vrata. Stara belokranjska hiša je bila lesena, zdaj najdemo pol lesene in pol zidane in šele v novjšem času zidane. Pod ometom se še marsikje skriva leseno ogrodje. Konstrukcija se razlikuje od alpske v tem, da je belokranjska bolj tektonska: Belokranjec postavi najprej na voglih in kjer je potrebno še vmes pokončne "stope" in položi nanje grede. Te nosilce tudi potem drugače pobarva in jim pusti, da kažejo svoje nosilne funkcije. Posebno tam, kjer je hiša vrhkletna ali vrhhlevna, je z ene strani dohod v stanovanjsko nadstropje po lesenih stopnicah in lesenem hodniku, ki je pa podprt, ne viseč. Stara streha je bila vedno slamnata in čopa-

Hiše v Hribcah pri Rakeku
(Zbirka J. Goloba)

sta. Brajda je tudi v tej deželici hišam v lep ckras.

V Prekmurju so bile še v začetku prejšnjega stoletja vse hiše lesene, ne vemo pa točno, če so svoj les tudi kazale ali pa so ga gospodarji rajši zadelali z ilovnatim ometom. A prav takrat so grofje pritiskali na kmete, naj rajši uporabljajo opeko, da se izognejo požarom. Vendar je še vedno zelo mnogo hiš lesenih, pa so skoraj vse ometane. Tudi omet varuje pred ognjem. Druga značilnost, ki jo je takrat ugotovil raziskovalec Czaplovics, je bila ta, da so bile pred pičlim poldrugim stoletjem prekmurske hiše še dimnice, kar pomeni toliko, da niso kurili v prikleti (veži) ali posebni "künji", ampak v izbi ali izi, ki je stanovanjski prostor, največkrat na levi od prikleti. Splošna razdelitev prostorov je pa

Prekmurški dom v ključu, Lipovci
(Karlovšek, Slov. domovi)

Hiša na G. Vrhu pri Grobelnem. Gl. belo-
progasto barvanje lesa!
(Zbirka J. Golob)

tudi v Prekmurju dobila tisti, že večkrat omenjeni slovenski značaj: priklet, ki je služil včasih celo za pomožno spalnico in tudi za mlatenje žita, je danes isto kot gorenjska veža in je predeljen v "kūnjo" zadaj. Na levi strani je iža, na desni kamra; manjših zadnjih prostorov (štibelcev) navadno ni. Od kamre naprej pa se vrstijo štale, gūmlo, lev, parna in še kakšen gospodarski prostor. Kamri pravijo ponekod tudi zadnja iža (primerjaj imenovanje v Beli krajini!).

Hiša v teh krajih ima vsaj ob čelni strani, večkrat tudi ob drugih stranicah, izpeljan podstīn, nekakšen tlakovan hodnik, čez katerega je podaljšana streha. Pri bogatejših hišah je podstīn prdprt in podoben odprti lopi. Nekaj podobnega poznajo tudi veliki domovi v Beli krajini in je to posebnost, ki sega daleč noter na slovanski vzhod in na Balkan.

Prostori, kot smo jih našli, so lahko vsi v

Hiša pri Rogaški Slatini. Gl. obrobne "stope"
(Zbirka J. Golob)

eni vrsti, vendar to ni pravilo, vsaj pri premožnejših hišah ne. Bolj pogost je zatočni hram, kjer je gospodarski del stavbe prislonjen pravokotno na vogel stanovanjskega trakta; vmesni prostor je največkrat odprta pa pokrita pojata. Ta tip dveh pravokotnih kril je razširjen tudi noter v štajersko stran, na Dravsko polje in se tu imenuje dom na akel. Če so pa gošpodarski objekti prislonjeni k stanovanjski zgradbi pravokotno na obeh krilih in tvori tako ves hram tri stranice četrkotnika, potem pravijo, da stoji hram v ključu. Odprta stranica štirikotnika je navadno obrnjena k cesti in zaprta z leseno ograjo. Je pa še večkrat tako, da tvori stanovanjski trakt eno stranico, gospodarski pa dve skupni, lomljeni. Na drugačen kot gorenjski in po svoje učinkovit način kaže tudi prekmurski hram lepo sožitje zidu (ali navideznega zidu) pa lesenih stavb v gospodarskem traktu.

Stara streha je tudi v Prekmurju slamnata. Čop tudi v starejših stavbah ni pravilo in po gradivu, ki z njim razpolagam, bi bilo soditi tako-le: kjer sega v stranskih stenah zid do vrha, tam je streha navadno čopasta; kjer pa je vrhnji del lesen, čop večkrat odpade. Tudi za Prekmurje velja, da ima vsak hram svoje posebnosti. Ena bi bile tu in tam frčade — ne vem, kako jim pravijo —, ki drugod pri slamnatih strehah niso navadne.

V prejšnjih treh poglavjih smo se omejili nekako na središča pomembnejših hišnih tipov, pa vendar tudi že nakazali nekaj medsebojnih prehodov, medsebojnega vplivanja. Med alpskim kotom, Krasom, Belo krajino in Prekmurjem leži večji del naše slovenske domovine in prav na tem pretežnem slovenskem ozemlju se ti trije (ali štirje) osnovni tipi prelivajo drug v drugega, deloma pa živijo, pač v nekoliko spremenjenih oblikah drug poleg drugega in se smeri njihovih vplivov sekajo. Tako so hiše okrog Postojne skoraj bolj podobne belokranjskim kot one ob zgornji Kolpi, ki imajo več kraških elementov. Tudi vrhhlevne hiše pod Kureščkom so bolj "belokrajske" kot postavim one na dalje proti vzhodu ležeči Muljavi, ki bi skoraj lahko stale na Kamniškem polju. Samo največja značilnost Bele krajine, pravokotni "dvor" skoraj ne sega čez Gorjance.

So pa tudi v osrednji Sloveniji v vsakem okolišu posebnosti, ki jih na periferijah ni. Tako v kamniškem okraju z lesenimi kofl

podprte strehe. Ti koli služijo bolj temu, da se skladovnice drv ne podrejo, kot pa podpori streh. Velika raznolikost je pri hišah v ljubljanski okolici. Zelo mikavne so hiše — po večini vrhhlevne in razmeroma velike — v celjski okolici. Na vzhodnem robu štajerske je tektonika morda še bolj poudarjena kot v Beli krajini. Prav med obema vzhodnima poloma "panonske" hiše je zelo v navadi stalno slikanje zunanjih sten, delo, ki je navadno pridržano ženskim rokam. Barvi sta poleg bele največkrat modra in zelenkasta, nanje pa ponekod še nanesejo enostavno ornamentiko. Drugod spet nanesejo v lesenih stavbah med brune široke plasti bele malte.

Samo eno posebnost naj še navedemo, že omenjeno dimnico, kjer ne kurijo v srednjem prostoru, ampak v "hiši", v stanovanjski sobi. V lepotnem oziru, ki nas najbolj zanima, stvar ni važna; vendar jo omenimo, ker je narodopisno vendar zanimiva. Do zadnjega je živela dimnica na Pohorju. Ognjišče pohorske dimnice je bilo odprto. Čeprav so bile v sobi naprave, ki naj bi dim odvajale v vežo, je vendar bila soba še vedno zakajena in

težnja po udobnosti je na Pohorju dimnice že odpravila. Bolj trdožive so v okolici Brežic, kjer pa nimajo odprtih ognjišč, ampak kurijo v "hiši" krušno peč in v njej kuhajo.

* * *

In sedaj bi morali popisati še vse naprave v hiši in v gospodarskih poslopih. Bogkov kot s križem in podobami pa jaslicami, javorjevo mizo in mentergo, vprego, stope in vinsko stiskalnico in še vse polno stvari, ki so tukaj takšne, drugod drugačne. Vse te stvari so tako navezane na hišo kot oltarji in prižnica na cerkev. Pa bi spis preveč narastel in posebno težko bi bilo piscu pri srcu, ko bi pisal o peči v hiši. Takrat bi mu spomin ra hruške, ki so se sušile na peči, in na sladki vonj črnega kruha, ki so ga mati pekli, in še spomin na Prelčevo peč, kjer je obljubil Francki večno zvestobo, vrgel pero iz rok in bi moral oddati v tiskarno nedokončan popis.

Uporabljena literatura: Vurnik, Slovenska kmečka hiša. IS 1926. — Melik, Slovenija I, 2, 1936. — Karlovšek, Slovenski domovi, 1939. — Ložar. Kmečki dom in kmečka hiša. Narodopisje Slovencev I, 1944.

Vrhhlevna hiša v Zagradu pri Celju. Drugod je navadno hiša prislonjena k bregu podolž (Zbirka J. Golob)

POVOJNA INDUSTRIALIZACIJA JUGOSLAVIJE

I.

L. 1918 je našla Jugoslavija na svojem področju vsega skupaj 1831 industrijskih podjetij, do l. 1938 pa je njihovo število narastlo na 4257. V Sloveniji sami je število industrijskih podjetij poskočilo od 453 v l. 1918 na 912 do l. 1938. Nad 2400 industrijskih obratov je bilo v mlinski, tekstilni in lesni industriji, sledile so jim po številu elektrarne, kovinska, kemična in usnjarska industrija. Težka industrija je bila v primeri z drugimi precej slabo razvita, obstajala je le iz nekaj podjetij, ki pa so imela skoraj vsa zelo veliko zmogljivost.

Na splošno pa je medvojna industrija obstajala iz majhnih podjetij. L. 1938 je bilo komaj 647 tovarn, ki so zaposljevale več kot 100 delavcev vsaka. Samo nekaj nad 1400 podjetij je imelo več kot po en milijon dinarjev kapitala in samo 17 je bilo takih, ki so imela več kot po 100 milijonov. Vsa industrija je bila močno pod vplivom tujega kapitala; posebno velika podjetja v metalurgiji, kemični, lesni, tekstilni, kovinski in mlinski industriji so bila popolnoma ali vsaj delno odvisna od tujega kapitala.

Največji del industrije se je bavil s proizvodnjo blaga za dnevno uporabo. Čeprav ni bila zmeraj v domačih rokah ali pa se je morala boriti s pomanjkanjem kapitala, je vendarle proizvajala blago dobre kakovosti, tako da je bil domači trg vedno založen vsaj z dobrim, ako ne naravnost prvovrstnim blagom, ki vsaj po trpežnosti ni zaostajal za tujimi izdelki. Ta uspeh je treba v precejšnji meri pripisati ne samo dobremu tehničnemu in trgovskemu vodstvu naših tovarn, ampak predvsem strkovo dobro izvežbanemu delavstvu, ki ga na splošno ni nikoli primanjkovalo.

Ni pa bila predvojna industrija brez napak. Težka industrija je bila preslabo razvita in mnogo industrijskih surovin so brez potrebe izvažali. Na drugi strani pa je bila skoraj vsa industrija v eni ali drugi obliki odvisna od uvoza surovin, pomočnega materiala, strojev. Tuji kapital je bolj hlastal za dobičkom kot pa za modernizacijo svojih obratov. Cene industrijskemu blagu so bile pogosto previsoke v

primeri s cenami deželnih pridelkov. Razvoj industrije ni bil tako hiter, da bi bil mogel zaposliti dotok novih delavcev, zaradi česar so bile delavske plače skoraj redno pod normalo.

Druga svetovna vojna je ves industrijski sistem popolnoma uničila. Skoraj četrtina tovarn, posebno velikih, je bila porušena zaradi bombardiranja, požigov, posebno v krajih, kjer je divjala državljanska vojska. Okoli 1000 tovarn je bilo demontiranih. Kar pa je tovarn ostalo v pogonu, so morale delati za okupatorje in obratovati nad zmogljivostjo, tako da so bili kmału vsi stroji popolnoma izrabljeni, surovine pa izčrpane. Strokovno delavstvo se je razteplelo, tehnična in trgovska vodstva so se razbežala, proizvodnja za civilne potrebe je prenehala. Tako je bila industrija v l. 1945 prava slika industrijskega pokopališča. Kar je bilo ustvarjeno v 20 letih, je bilo uničeno v kratki dobi 4 let.

II.

Ko so komunisti prevzeli l. 1945 oblast nad Jugoslavijo, so naprtli industriji kar tri namene: hoteli so izvršiti čim prej tisti del svojega ideološke programa, ki pravi, da so industrializirane države najboljše področje za uveljavljanje komunističnega družabnega reda. Da bi mogla kaka pretežno poljedelska država postati komunistični raj, to ne stoji zapisano v nobenem komunističnem abecedniku. Ako hoče torej Jugoslavija postati komunistična država — so rekli — mora v njej industrija prevzeti vodilno mesto in izpodriniti poljedelstvo, sicer s komunizmom ne bo nič.

Komunisti so dalje hoteli s pomočjo industrije ustvariti pravi delavski proletariat, ki ni navezan ne na rodno hišo ne na rodno zemljo. Takega proletariata v Jugoslaviji med obema svetovnima vojnama skoraj ni bilo. Ideal vsakega delavca je bil, da se dokopla do svoje hišice in da ostane v kraju svoje mladosti. Zato je razumljivo, zakaj je komunistična stranka imela ob začetku vojne komaj kakih 15.000 borbenih članov, dočim je število industrijskega delavstva pred začetkom druge svetovne vojne znašalo okoli 300.000. Komunisti so ho-

teli ne samo povečati število industrijskega delavstva do take mere, da bi prevladalo nad poljedelskim stanom, ampak iz delavca napraviti pravega proletarca, ki naj bi pozabil na svojo hišo in rojstni kraj, zato pa se z dušo in telesom zaveroval v tovarniško poslopje in stroj, na katerem dela. Ko bo delavec enkrat postal le neke vrste živi inventar industrijske produkcije, potem bo hitro dozorel za komunistično vero.

Končno je bila industrija potrebna komunistom kot očitna propaganda, da pokažejo, kako zaostala je bila Jugoslavija pred l. 1945. in kako strašno hitro napreduje po vojni pod komunističnim vodstvom. Tovarniška poslopja in tovarniški dimniki naj bi postali podoba nove napredne Jugoslavije; to pada v oči in dela gotovo velik vtis na preprostega človeka, posebno če mu natrobijo v ušesa kopo številke o proizvodnji, zaposlenosti, modernih strojih i. t. d. Kaj pa je poleg tovarniških poslopj, dimnikov in strojev še potrebno za industrijo, na to komunisti niso dosti mislili.

III.

V l. 1945 so komunisti napravili načrt obnoviti vsa predvojna podjetja, jih modernizirati in razširiti, komasirati in jim kar čez noč dodati še toliko novih podjetij, da bo Jugoslavija napravila vtis industrijske dežele. Pokazalo pa se je že po nekaj mesecih, da s svojimi načrti letajo visoko nad oblaki. Hitro so morali ugotoviti, da manjka vsega, razen neizvežbanega in nediscipliniranega delavstva. Manjkalo je gradbenega materiala, strojev, surovin, pomožnega materiala, manjkalo je strokovnega delavstva, tehničnih in gospodarskih vodstev. Zato so načrti za obnove industrije tekom 1945-1946 spodleteli na celī črti. Planiranja na hitro roko je bilo nič koliko, izvršenega pa skoraj nič. Kar pa se je ustvarilo, je bilo delo navdušenja med delavstvom v posameznih krajih, tovarnah in industrijah. To navdušenje se ni dosti zmenilo za komunistično planiranje, ampak naredilo, kar se je sploh narediti dalo. Tako se je zgodilo, da je bila večina malih tovarn popolnoma likvidirana in njihovi stroji preneseni v večje industrijske objekte, da skoraj nobeno podjetje ni bilo obnovljeno v polnem obsegu in da o kakšnih večjih novih tovarnah, ki bi bile postavljene v tisti dobi, skoraj ni mogoče govoriti.

Komunisti se pa iz težav, na katere so naleteli pri obnovi industrije, niso ničesar naučili.

Niso uvideli, da je država gospodarsko preveč izčrpana, da manjka vsega in da ni mogoče ustvarjati čudežev kar čez noč. Mislili so, da je treba neuspehe pri obnovi pripisati površnemu planiranju: vse se je namreč planiralo na vrat na nos, iz rok v usta. Zato so začeli iskati pomoči v planiranju na dolgo roko, po ruskem zgledu. Ta zamisel je rodila Petletni plan.

IV.

Petletko so začeli ustvarjati tekom l. 1946, uzakonjena je pa bila v aprilu 1947. Trajati bi morala do l. 1951., pa so jo morali podaljšati za eno leto do 1952. Petletka je bila zamišljena strogo na liniji komunistične miselnosti in se ni prav nič ozirala na to, kaj je bilo gospodarsko možno. Ta brezobzirnost do dejanskega gospodarskega položaja je vznemirila celo Moskvo, ki je bila zaradi tega proti osnovnim načelom jugoslovanske Petletke. Ta namreč ni samo zanemarila poljedelstva, železnic, stavenega gibanja, ampak celo vse panoge v lahki industriji. Zgostila se je samo na razvoj rudnikov, elektrarn, metalurgije, strojne in električne industrije. Komunisti so se zainteresirali samo na kopanju rud, premoga, na proizvodnji pogonske sile, na izdelovanju strojev za težko industrijo in elektrarne; kar so govorili o napredku ostalih gospodarskih panog, so bile prazne besede, plitva propaganda.

Kar so pa planirali, je moralo biti "veliko". Tako so zasnovali načrte za velike tovarne, pa niso vprašali, kako bodo zidali velike tovarniške objekte, odkod bodo zanje vzeli stroje, kako jih bodo oskrbeli s surovinami in pogonsko silo, odkod bodo vzeli strokovno delavstvo, predvsem pa, od kod bodo dobili potrebni kapital. To dobo so komunisti sami pozneje krstili za čas megalomanije in priznali, da je bilo celo planiranje zelo površno, potratno, predimenzionirano in da je rodilo nešteto napačnih investicij, ki so po nepotrebnem in brez haska požirale milijarde dinarjev in večji del finančnih podpor, ki jih je Jugoslavija dobivala iz inozemstva.

To spoznanje pa ni prišlo kar čez noč. Potrebna je bila cela vrsta razočaranj in udarcev, preden so se prebudili iz svojih sanj. Prvi udarec so jim zadali Rusi in njihovi sateliti, ki jim petletka že od samega začetka ni bila po godu. Do l. 1948 so dobavili komaj senco tega, kar je Jugoslavija mislila, da bo dobila od njih za industrializacijo, pa še to so morali visoko preplačati. Po l. 1948 so pa dobave z vzhoda

kmalu popolnoma usahnile. Prelom z vzhodom je prisilil Jugoslavijo, da je petletko precej predelala: črtati so morali iz nje vse načrte, kako bodo dokončali obnovo, kako bodo začeli s pospeševanjem kmetijstva, prometa in stavbenega gibanja, da, celo planiranje za težko industrijo so morali omejiti na kakih 300 projektov, ki so jih krstili za "ključne objekte". Pa še teh objektov niso mogli mogli dovršiti ne do l. 1952, pa tudi ne do l. 1956. Precej od njih je še danes nedograjenih, med njimi posebno elektrarne.

V.

Ko so komunisti uvideli, da tudi s planiranjem na dolgo roko ni nič, so prešli l. 1952 na planiranje na eno leto, kar so krstili za "letne društvene plane". Ta oblika planiranja je elastičnejša in omogoča eksperimentiranje od leta do leta. Zato so vsi letni društveni plani od 1952 dalje sami eksperimenti z gospodarstvom v celoti, ki se borijo vsako leto z drugimi težavami. Vsako leto pa se ponavljata posebno dve težavi, ki ležita kakor mōra nad jugoslovanskim gospodarstvom: pomanjkanje kapitala in naveličanost ljudi.

Eksperimentiranje z industrializacijo je leto za leto požiralo povprečno nad eno četrtino celotnega narodnega dohodka. Od vsakega zasluznega ali pridelanega dinarja je šlo leto za leto v srednjem 28 par za investicije v industriji, poleg tega pa še večji del pomoči iz tujine, posebno iz Severne Amerike. To pa je zelo hudo breme, ako pomislimo, kako mali so osebni letni dohodki v Jugoslaviji. So na primer manjši od povprečnega enomesečnega osebne dohodka v Združenih državah. Berač težje prenaša odbitke od dohodkov kot bogataš. V celem so komunisti investirali v industrijo okoli 1,278 milijard dinarjev. In to je veliko, če pomislimo, da so v 1945-1955 znašali vsi letni federativni proračuni skupaj 1,912 milijard dinarjev. Ni torej čudno, da se pomanjkanje kapitala čuti vedno huje od leta do leta. Poleg tega pa manjka še tujih plačilnih sredstev, posebno dolarjev. Jugoslavija ima vsako leto primanjkljaj v zunanje - trgovinski bilanci in ta znaša redno nad 100 milijonov dolarjev. Zato pa dolgovi v tujini rastejo od leta do leta, njihovo plačevanje pa postaja vedno večje breme. Na ta način je Jugoslavija stalno na robu bankrota. Da plača zapadle dolgove, dela nove, to je njena finančna politika. Pretirane investicije so eden izmed glavnih razlogov za to ne ravno rožnato stanje.

Ljudje vse to vidijo, tega ne razumejo, čuti jo pa, da nekaj ni prav. Polašča se jih obup, ki rodi apatijo do dela, in tega se režim najbolj boji. To ga je ravno prisililo, da je sprejmenil kurz industrijske politike v l. 1956.

Ne manjka pa tudi drugih težav v gospodarstvu, ki jih je rodila enostranska in pretirana industrializacija. Ker se komunisti niso sami nič brigali za povečanje produkcije deželnih pridelkov, ampak jo celo zavrli z napačnimi agrarnimi reformami, poizkusi s kolhozi in s pretiranim obdavčevanjem kmetskega stanu, je država pridelala po vojni vsako leto manj hrane kot pred vojno, dočim je prebivalstvo narastlo za skoraj dva milijona. Ta prirastek pa ni ostal na deželi, preselil se je večinoma v mesta in trge, kjer je samo povečal povpraševanje po hrani. Jugoslavija je morala začeti uvažati hrano, posebno žita, in jo plačevati z dolarji na škodo ravno tako potrebnega uvoza industrijskih surovin, strojev in potrošnega blaga.

Pri takem stanju ni čudno, da so stroški za prehrano rastli, država pa ni mogla v zadostni meri zvišati dohodkov tistim, ki žive od plač in mezd. Začelo se je goditi vsem od kraja vedno slabše, kar je mnoge zapeljalo v kriminal, mnoge v brezbriznost in okup, mnoge v lov za postranskimi zasluži in dohodki ob zanemarjanju rednih poklicnih dolžnosti, i. t. d. Padanje življenjskega standarda je začelo razjedati vse, kar so komunisti ustvarili in smatrali kot novi družabni red; pod navidezno mirnim površjem so se razpasle vse strasti, ki jih rodi velika revščina, posebno med mladino, in to do take mere, da je začelo skrbeti komuniste same, kaj bo.

Pretirana industrializacija je strašno oslabilala stanovarske razmere, ki so bile že same po sebi slabe ob koncu vojne. Še do l. 1956 ni bilo vse obnovljeno, kar je bilo porušeno stanovanjskih prostorov tekom vojne; novega so pričeli graditi malo, pa še to je ostalo deloma nedovršeno zaradi pomanjkanja gradbenega materiala in gradbenih obrti. Samo v Sloveniji manjka na primer nad 100.000 stanovanj, v Ljubljani sami pa živi tretjina prebivalstva v kletah ali podstrežjih; vsaj komunisti sami so to trdili še pred nekaj leti. Načrtov za večje stanovanjsko gibanje sicer ni manjkalo, vedno pa je manjkal potreben kapital, ki so ga vtaknili v industrijo. V nič manj čupnem stanju je vzdrževanje stanovanjskih stavb.

Posledica takega razvoja je, da se vsak krčevito drži stanovanjskih prostorov, ki jih ima, saj selitev praktično ni mogoča brez nevarnosti, da ostaneš na cesti. To je zelo slabo vplivalo na razvoj industrije same. Vsaka tovarna je namreč navezana samo na lokalno prebivalstvo, od daleč ne more dobiti ne strokovnih tehničnih sil, ne izvežbanih delavcev, ker jim ne more preskrbeti stanovanj. Mnoge tovarne morajo zaradi tega zmanjšati obseg obratovanja, včasih pa tudi obratovanje kar ustaviti. Marsikatera tovarna ima dograjene objekte, pa ne obratuje v njih, ker ne more preskrbeti stanovanj strokovnemu delavstvu. Lokalni strokovni delavci uživajo na ta način reke vrste monopol, ki ga seveda pošteno izrabljajo v škodo delavski disciplini, ceni in kakovosti blaga.

Pretirana industrializacija je popolnoma prezrla dejstvo, da razvita industrija rabi dobre železnice, ceste, rečni in pomorski promet. Vse to je bilo zanemarjeno. Je bilo sicer zgrajenih nekaj novih cest in železnic, zato pa obstoječih niso popravljali. Vozne parke na železnicah so le za malenkost povečali z novimi vozili, zato pa obstajajo v precejšnjem delu iz voz, ki so še iz cesarsko-kraljevih časov. Avtomobilov, rečnega in pomorskega brodomstva skupaj pa je bilo l. 1956 manj kot l. 1941. Tako prometno stanje pa resno ovira pošiljanje blaga, na katero so tovarne tako zelo navezane. Ves jugoslovanski prometni sistem je zastarel in izčrpan; treba bi bilo na desetine milijard dinarjev, da bi ga vsaj malo spravili v dostojno stanje; do sedaj so vse te milijarde šle v industrijo.

VI.

Pretirna industrializacija pa je komunistom dokazala, da so tudi v okviru industrializacije same naredili vse polno računov brez krčmarja, ki so še danes neporavnani in ki spreminjajo celo industrializacijo v veliko blamažo. Komunisti so namreč čisto prezrli, da je za dobro obratovanje v vsaki tovarni treba ne samo tovarniških poslopij, strojev in dimnikov, ampak predvsem prave lege za tovarno, zadostnih virov kvalitetnih industrijskih surovin in pomožnega materiala, izvežbanega in discipliniranega delavstva, strokovnih kadrov tehničnih in upravnih uradnikov, dobrih ravnateljev, zadostne pogonske sile, primerne trga za tovarniške izdelke, in še prav posebej pa obratnega kapitala. Komunisti pa so se zaverovali

samo v tovarniška poslopja, dimnike in stroje, kajti vse to so dobra sredstva za propagando.

Postojmo za trenutek samo pri nekaterih zanemarljivih pogojih za industrializacijo!

Strokovnega delavstva je bilo pred vojsko za silo še kar zadosti. Vojska je vrste strokovnih delavcev zdecimirala, dotok naraščaja pa zaustavila. Komunisti so za to vedeli in skušali nadomestiti izgube v strokovnih vrstah z eksperimentiranjem v odpiranju industrijskih in sličnih šol. Ta poiskus se je popolnoma ponesrečil, kajti te šole niso imele ne primer-
nih učnih prostorov, ne kvalificiranih učiteljev, ne učbenikov in drugih učnih pripomočkov, pa tudi ne prilike, da bi svoje učence praktično vežbale v strokovnih delavnicah. Material, ki je prihajal iz teh šol, se je najraje razbežal po raznih pisarnah; kar pa ga je odšlo v tovarne, ni prišlo v roke izkušenim mojstrom, predelavcem in delavcem in ni moglo postati to, kar so od njega pričakovali. Zato danes niti ena tovarna ne razpolaga z zadostnim številom strokovnih delavcev, pri mnogih pa je pomanjkanje po takem delavstvu tako veliko, da ovira razmah produkcije ali ga celo onemogoča; tovarne imajo stroje, pa ne obratujejo, ker ni ljudi, ki bi znali na njih delati. Da pri takem stanju zelo trpi tudi povprečna kakovost jugoslovanskih industrijskih izdelkov, ve vsakdo ki jih je imel v rokah. In pri tem število strokovnega delavstva pada že od l. 1952. dalje. So tovarne, ki imajo komaj 50% potrebnega strokovnega delavstva.

Zato pa je po tovarnah neizvežbanih delavcev več kot preveč. Vsaka tovarna ima svoje "mrtve brigade", to je delavce, ki ne ve kaj z njimi početi. Komunisti so jih tekom let spravili v tovarne v želji, da iz njih naredijo izvežbane delavce in prave proletarce. Izvežbati jih niso mogli, ker ni bilo nikogar, ki bi jih vežbal, kajti stari izkušeni strokovni delavci se z novo nedisciplinirano delavsko maso niso hoteli ukvarjati. V prave proletarce pa tudi niso dozoreli; še zmeraj so na rodno hišo in domačo zemljo bolj navezani kot pa na tovarniška poslopja in tovarniška dvorišča, posebno oni, ki so prišli s kmetov. Tovarne so zanje vir dohodkov, domačije pa vir življenja. Ti "pol delavci", kot jih komunisti imenujejo, so postali za tovarne gospodarski, za komuniste pa družbeni balast. Zato jih hočejo komunisti poslati nazaj na kmete, menda kar nekih par sto tisoč, kajti poljedelskih delavcev zelo primanj-

kuje. Ta poiskus se bo verjetno ponesrečil; kdor ne ljubi dela na kmetih, se mu bo preje ali pozneje izmuznil, posebno, če ga je samo sila nagnala na deželo.

Komunisti tudi niso imeli posebne sreče pri izbiranju lege tovarn. Najraje so jih zidali v bližini mest, da bi ta mesta hitro sproletarizirali, ali pa v zaostalih krajih, da bi tam pridobili ljudi za komunizem. Tako je zrastle na jugu Jugoslavije precej tovarn, ki so daleč od elektraren, daleč od surovin, ki jih rabijo, brez lokalne delavske tradicije, brez potrebnih prometnih zvez i. t. d. Te tovarne so stale ogromne vsote, sedaj le počasi in z velikimi stroški usvajajo način proizvodnje in je sploh vprašanje, ali bo njihova produkcija kdaj zmožna konkurence. V Sloveniji imamo tak primer v Strnišču. Tam so postavili veliko tovarno aluminija, pa je morala že po nekaj mesecih omejiti obratovanje, ker nima dosti elektrike; bo trajno breme za slovensko gospodarstvo. Še hujše stvari pa so se dogodile po Srbiji, Makedoniji in Črni gori.

Močno so se komunisti uračunali tudi pri oceni prirodnih bogastev, ki naj bi hranila industrijo. Že je začelo primanjkovati prvovrstne železne, bakrene in antimonove rude, pojemaajo žile živega srebra in svinca. Posebno so bile napačne kalkulacije o zalogah raznih glin; komunisti so zidali tovarne v upu, da bodo tovarne lahko rabile domačo glino, sedaj pa morajo te tovarne uvažati surovine, ker ni domačih v pripravi kakovosti. V živilski industriji imajo v načrtu zgraditi tovarne za predelavo mesa prav v takih krajih, ki ne bodo mogli nikoli postaviti dosti živine na trg.

Še bolj so se pa komunisti uredali pri uvozu industrijskih surovin, polfabrikatov in pomožnega materijala. Čisto so spregledali, da je prav vsaka tovarna navezana na uvoz tega ali onega blaga. Tak uvoz pa absorbira velike vsote dolarjev, ki jih tako zaradi trajne pasivne bilance v zunanji trgovini ni nikoli zadosti. Zato mora mnogo novih tovarn obratovati samo od slučaja do slučaja, kakor pač dobijo dolarje za nakup surovin; to velja posebno za tekstilno, usnjarsko, kemično in gumarsko industrijo. Ker se te industrije ne morejo založiti v zadostni meri s surovinami primerne kakovosti, so njihovi izdelki navadno pod povprečne kvalitete.

Hud udarec za vso industrijo, staro in novo, je pa pomanjkanje elektrike. Komunisti so sicer planirali celo vrsto novih velikih elek-

trarn, pa so se z dograditvijo zakasnili za cela leta. Tako je začelo primanjkovati elektrike že l. 1950 in je stanje od leta do leta hujše. Kar je še planirane, pa nedovršene proizvodnje električne sile, bo komaj zadostovalo za dosežanje industrijske potrebe, rezerve pa ni nobene. Medtem je mnogo predvojnih elektrarn že popolnoma zastarelih in se bodo kmalu ustavile same od sebe, ako jih ne bodo obnovili. Denarja v ta namen pa ni videti nikjer.

Končno je bilo veliko tovarn zidanih na preširoki podlagi. Ako bi bile kdaj v polnem obratu, ne bi mogle prodati svoje produkcije, ker je jugoslovanski trg premajhen. Strojna industrija ne more prodati na domačem trgu niti 50% tega, kar bi lahko proizvajala pri polni izrabi kapacitete. Večina novih velikih podjetij bo morala torej obratovati v zelo omejenem obsegu ali pa izvažati. Za izvoz pa ni dorastla: ne more konkurirati s tujino ne v ceni, ne v kvaliteti, ne v kreditiranju.

Pri vsem tem pa še manjka industrijske inteligence kljub mnogim novim visokošolskim zavodom, ki so bili ustanovljeni po vojni. Kar prihaja iz teh šol, se najraje potopi v administracijo, ne mara iti v tovarne; menda čuti, da učenost, ki jo dajejo te šole, ni zadostna za prevzem odgovornih mest v industriji. Ako bi človek sodil po posameznih primerih, ki se pokažejo od časa do časa v tujini, bi smatral, da je tak občutek zelo realen in upravičen.

Ne smemo pa prezreti, da se vsi ti nedostaki nanašajo pretežno samo na težko industrijo. Lahka industrija, ki dela blago predvsem za dnevno uporabo, je še na slabšem. Ni bila deležna ne temeljite obnove, ne modernizacije, ne povečanja zmogljivosti. Ravno narobe: takoj po vojni je bilo veliko podjetij demontiranih in njihov strojni park razmetan po vsej državi, kjer leži še danes deloma neizrabljen. Le tako si moremo razložiti, zakaj je število industrijskih podjetij padlo od 4,257 v l. 1938 na 2,436 v l. 1954 in to vkljub vsemu zidanju novih tovarn. Kar je pa tovarn v lahki industriji obstalo in obratovalo po vojni, je bilo njihovo proizvodnje bolj podobno vegetiranju kot organiziranemu delu. Država jim ni dajala dovolj obratnega kapitala, ni dodeljevala dovolj surovin in pogonske sile, odzemale je strokovno delavstvo, in pobirala ves dobiček. Še celo dobičke, ki so jih tovarne namenile za obnovo strojev in moderniziranje obratov, je država pobrala in vtaknila v težko industrijo. Posledica takega zanemarjanja lahke industri-

je je bilo vedno večje pomanjkanje vseh vrst blaga za vsakdanjo rabo, od šivank in britvic do poljedelskega orodja. To pomanjkanje se je še bolj čutilo, ker so komunisti v začetku preganjali samostojno obrt, pozneje pa jo samo tolerirali in ravno obrtniki so bili v Jugoslaviji tisti, ki so tako blago znali popravljati, predelavati in deloma tudi proizvajati. Tako je komunistični način industrializacije dovedel do tega, da je industrijskega blaga zmanjkalo, da ga še danes ni dosti, da je zelo malo izbire v takem blagu, zato pa je to blago pretežno slabe ali vsaj podpovprečne kakovosti. To pomanjkanje je najbolj očitno znak napačne industrializacije.

VII.

Človek bi mislil, da je vsaj delavski stan imel kaj koristi od take industrializacije. To je le deloma res. Res je, da se je število industrijskih delavcev povečalo od okoli 300.000 v l. 1938 na približno 632.000 v l. 1954. Takrat se je pa naraščanje delavstva ustavilo in namen komunistov je, da ga od l. 1956 naprej polagoma zmanjšajo. Povečanje delavstva gre izključno v korist reizvežbanemu delavstvu. Brezposelno kmetско prebivalstvo, med njim mnogo malih posestnikov, je sililo v tovarne. Tej delavski plasti ni bilo mnogo do tega, da bi postala kvalificiran delavski element. V tovarne so šli zaradi tega, da povečajo že itak zelo skromne dohodke kmetских posestev. Ti delavci ne poznajo ne delavske tradicije, delavska disciplina jim je oprorna, mislijo bolj na kmetско delo, ki ga opravljajo po odhodu iz tovarne; so večno utrujeni, ker dejansko delajo v tovarni in doma. Razumljivo je, da jih stari delavci, ki jim je tovarniški zaslužek edini dohodek, gledajo postrani in da tako v vsaki tovarni vlada med delavci prikrita razdvojenost, ki delavsko produktivnost samo še zmanjšuje. Pri vsem tem pa je v Jugoslaviji obstajala brezposelnost in še obstoja. L. 1953 je bilo okoli 81.000 delavcev brez posla, njihovo število se je v l. 1954 in 1955 nebitveno zmanjšalo, l. 1956 je pa zelo narastlo.

Delavske plače so že od vojne dalje zelo nizke. Zelo široko vzeto bi lahko rekli, da povprečne tedenske mezje za nadurami vred znašajo 4-6 dolarjev, dodatne ugodnosti v obliki otroških doklad, plačanih dopustov i. t. d. 3-5 dolarjev, poleg tega pa delavci uživajo še vse dobre socialnega zavarovanja, kar povprečno zopet nanese par dolarjev. Vse skupaj bi torej nanese v najboljšem slučaju okoli 10 do-

larjev na teden. Je pa vse to cenjeno zelo optimistično, kajti čiste mesečne mezde so na primer znašale l. 1954 samo okoli 15 dolarjev.

Razumljivo je, da se delavec pri takih mezdah ne bo gnil za večjo storilnostjo. In ravno to hočejo imeti komunisti od njega. Že nekaj let skušajo na vse načine delavce prisiliti do večjih naporov pri delu in se ne boje niti najbolj osovraženih kapitalističnih metod, kot so na primer visoke norme, akordno delo; te metode skušajo vpeljati, kjer le morejo. Kar očitno priznajo, da hočejo z večjim izžemanjem delavstva nadomestiti tisto mehanizacijo produkcije, ki je ne morejo kupiti zaradi pomanjkanja kapitala. Da žanjejo pri teh naporih uspehe, dokazuje najbolj očitno dejstvo, da mnoge tovarne niso zainteresirane na večji mehanizaciji produkcije, ker jo z uspehom nadomeščajo s ceneno delavsko silo. Da hočejo delavce še bolj izžemati, je jasno. Komunisti grozijo z redukcijami na celi črti in vsak delavec se bo bal za svoj kruh in potrpel. Kolikor pa bo mogel, se bo maščeval in odškodoval s tiho opozicijo: kjer se bo le dalo, bo delal počasi ali vsaj zanikrno in površno. Torej ne samo v kmetijstvu, tudi v tovarnah ni pravega veselja do večje proizvodnje, kar se pa po navadi prezre.

VIII.

Komunisti so že l. 1953 spoznali, da po tej poti z industrializacijo ne morejo naprej. Vsi znaki so že takrat kazali, da pretirane investicije vodijo končno v inflacijo, ki je grozila že od takrat naprej in danes le s težavo zadržujejo njen razmah. L. 1955 pa so nevarnosti široke inflacije že narastle tako daleč, da so vznemirile vse gospodarsko življenje v Jugoslaviji. Zato so l. 1956 sklenili, da industrializacijo temeljito preusmerijo, in so si za to izbrali sledeča pota:

Vse investicije v težki industriji je treba ustaviti. Nobeno novo podjetje ne bo več ustanovljeno, ako se za tak korak ne odloči sama centralna vlada. Kar še ni dozidanega, se tudi ne sme nadaljevati brez izrecnega dovoljenja centralne vlade. Pravi, da ga bo dala samo za rudnike, elektrarne in še nekaj nedovršenih podjetij. Tudi ni več dovoljeno, da bi se obstoječi objekti težke industrije povečevali pod krinko rekonstrukcije, modernizacije, racionalizacije i. t. d.

Kar pa bo kapitala na razpolago, naj gre v lahko industrijo, potem ko bodo potrebe po njem v kmetijstvu, prometu in stavbenem gi-

banju vsaj za silo pokrite. Kredita naj bodo deležne predvsem tiste panoge v lahki industriji, ki predelujejo domače surovine, bodisi za domač trg ali za izvoz. Tako hočejo lahko industrijo ne samo modernizirati, ampak tudi razširiti, pri tem pa zidati predvsem majhne tovarne, za katere ni treba delati velikih investicij. Na ta način bi morale priti na trg več potrošnega blaga, kar bi pritislilo na cene, zmanjšalo nevarnost nadaljnje inflacije in zboljšalo življenjski standard.

Vse tovarne brez izjeme pa morajo predvsem in edinole gledati, da povečajo in zboljšajo proizvodnjo brez vsake dodatne modernizacije ali razširitve in s čim manjšim številom delavcev. Kar imajo, s tem morajo shajati; naj si pomagajo, kakor vedo in znajo. Poleg tega morajo tovarne, ki so do sedaj delale pretežno samo stroje in orodje za težko industrijo, presedlati na produkcijo takih stvari, ki jih rabi lahka industrija ali pa domač konsum. Čim več blaga za domačo potrošnjo, to mora biti geslo za vsako tovarno brez izjeme. Kdor se ne bo hotel pokoriti temu geslu, bo izgubil kredit pri banki. V dosego tega cilja je dovoljeno izžemat delavstvo pod krinko "večje delovne storilnosti".

Vsaka tovarna mora dalje napeti vse sile, da bo kaj izvozila. Zunanja trgovina je vse preveč globoko pasivna, vsako podjetje je dolžno, da ji pomaga iz te pasivnosti, pa naj to stane kar hoče. Stalo bo pa to res dosti, kajti jugoslovanski produkti so veliko predragi v primeru s tujo konkurenco.

Istočasno pa si morajo tovarne bolj pomagati med seboj kot so si do sedaj. Izbiti si morajo iz glave, da morajo vse dele svojih izdelkov izdelovati same; naj jih rajše naroče pri tistih podjetjih, ki so za tako proizvodnjo že specializirana.

Da bodo pa vsi načrti res izvršeni, so komunisti na veliko okrnili poslovno samostojnost posameznih podjetij. Vse bo znova prišlo pod centralno nadzorstvo federalne vlade. Vse to bo hudo prizadelo republiške vlade in okrajne odbore, ki so se zadnja leta navadili, da kar po svoje šarijo z investicijami, cenami, delitvijo dobička v industriji i. t. d. Te lokalne samostojnosti je sedaj konec. Novo linijo v industrializaciji je prevze Beograd v roke.

IX.

Da komunisti mislijo zares s svojo novo industrijsko politiko, je videti že po njenih prvih učinkih. Gradbena industrija se nahaja od za-

četka 1956 v tihi krizi. Novih velikih industrijskih objektov ni več v načrtih, kar je pa začetega in na pol izvršenega, pa nihče ne ve, kdaj se bo delo nadaljevalo in kdo ga bo plačal. Z njo vred je prišla v krizo industrija gradbenih strojev, ki jih ne upa nihče več kupovati. Strojna industrija, ki je bila cela leta več kot dobro zaposlena, bo vesela, če bo v l. 1956 mogla obratovati s 50% zmogljivosti. Celu železarnam in jeklarnam se nabirajo zaloge težkih profilov prej pa so bile razprodane vnaprej za cela leta, dočim jim lahkega blaga primanjkuje.

Ker morajo od sedaj dalje vse tovarne bolj paziti na povečanje in pocenitev produkcije in na zboljšanje kakovosti blaga, so nenadoma odkrile, da imajo veliko preveč neizvežbanega delavstva, ki ga bo treba odpustiti, na drugi strani pa veliko premalo strokovnih delavcev in inženirjev, ki jih ni od nikoder na ponudbo. Med delavstvom pa se je začel boj za kruh, vsak se boji, da bo odletel in gleda, da bi to nevarnost prevalil na svojega bližnjega.

Dalje se je med tovarnami pojavilo kar nepričakovano precej smisla za sodelovanje v produkcijskih procesih. Preje je hotelo vsako podjetje izdelovati vse kar rabi, in v ta namen neprenehoma večalo investicijske programe; sedaj ni več denarja za take namene, treba je iskati pomoči pri sosedu. Tako so tovarne prisiljene, da se vedno bolj specializirajo, čeprav s tem izgube nekaj na svoji proizvodjalni "avtonomiji".

Za mnoge tovarne je pa domači trg sploh skoraj popolnoma odpadel. To so tiste velike tovarne, ki delajo opremo za elektrarne in težko industrijo. Ker v izvozu ne upajo konkurirati s tujimi podjetji, morajo sedaj čim hitreje presedlati na proizvodnjo novih industrijskih predmetov za domačo potrošnjo in pa opreme za domačo lahko industrijo. Ta prehod pa ni lahek, ker tovarnam manjka vsaka skušnja v spremembi produkcijskih načrtov.

Ti in še mnogo drugih učinkov novega industrijskega kurza namigujejo, da se 1956 industrija že nahaja v delni krizi. Zgubila je svoje dosedanje privilegije; kot enaka med enakimi gospodarskimi vejami se ne zna znajti; so jo komunisti preveč raznežili. Lovila se bo semter tja in še bolj razgalila vse napake, ki so jih dosedaj delali komunisti na industrijskem področju. Tako bo postala industrializacija za komuniste breme in hkrati kazen za brezvestno propagando, ki so jo delali z njo do l. 1956.

O zvezi držav in o zvezni državi

Rudolf Smersu, r. 19. X. 1905 v Ljubljani. Istotam maturiral in diplomiral na pravni fak. 1930 imenovan za polit. upravnega uradnika na Rabu, 1931 pa za pravnega ref. na OUZD v Ljubljani. V dijaških letih se udeleževal v kat. mlad. organizacijah, zlasti v Orlu, pozneje se posvetil soc., sindikalnemu in polit. delu.

Sodeloval pri ustanovitvi Zveze združenih zasebnih nameščencev in Zveze združenih delavcev. 1933 bil imenovan za člana Izvršnega sveta SLS, 1938 izvoljen za poslanca za Ljubljano-okolico. Med II. svet. vojno in kom. revolucijo sodeloval pri ustanovitvi Slovenske legije, katero je vodil do konca 1943. Sedaj živi v Argentini. Deluje v raznih slov. organizacijah ter publicistično s članki socialne in politične vsebine.

I.

Državna misel med Slovenci

Od Napoleonove Ilirije dalje je opazati med Slovenci vedno večje zanimanje tudi za državnopravna vprašanja. Iz tega zanimanja so se rodile razne ideje o ureditvi slovenskega prostora, ki so bile bolj ali manj realne. Vse te ideje pa so imela eno osnovo, čeprav ni bila ta vedno enako določno izražena. Slovenski narod je hotel svobodo in samostojnost. Konkretnjšo formulacijo je to stremljenje dobilo leta 1848 z zahtevo po Zedinjeni Sloveniji. Ta zahteva je glasno odmevala po taborih v letih 1868-1871. Še določnejšo obliko je dobila v majski deklaraciji leta 1917. Ker pa ni sta 1. december 1918 in Vidovdanska ustava prinesla Slovencem tiste svobode in samostojnosti, katero je slovenski narod zahteval, se je zanimanje za državnopravna vprašanja in borba za svobodo in samostojnost nadaljevala in dobila svoj vidni izraz v avtonomičnem gibanju, v Koroščevih "punktacijah", v tretjemajskih sklepih in v programu Slovenske ljudske stranke.

Če danes na kratko premostrimo razna državnopravna stremjenja in izjave Slovencev,

moremo ugotoviti, da sta se v teh stremljenjih vedno izražali dve osnovni ideji; 1) priboriti slovenskemu narodu državnopravno samostojnost in 2) to samostojno edinico povezati z bližnjimi ali daljnimi sosedi. Opazimo pa tudi, da sta bili obe ideji v teku zgodovine podvrženi nekemu razvoju. Tako je na eni strani prvotna nejasna ideja slovenske državne samostojnosti dobivala vedno bolj določne in konkretne oblike, na drugi strani pa se je vedno bolj določno izoblikovala tudi ideja povezave z drugimi državami. V tem pogledu sta zlasti važni in zanimivi dve izjavi: tretjemajski sklepi na Taboru v Ljubljani (3. maja 1945) in program Slovenske ljudske stranke (23. aprila 1954).

Tretjemajski oklic ustanavlja narodno državo Slovenijo kot sestavni del demokratično in federativno urejene Jugoslavije. Program SLS postavlja zahtevo po samostojni slovenski državi; glede njene povezanosti z drugimi državami pa smatra, da je svobodna povezanost držav na slovanskem jugu najnaravnejša in najboljša. Narod sam pa odloči s splošnim, enakim in tajnim glasovanjem vprašanje vstopa Slovenije v vsako zvezo držav.

V tretjemajskem oklicu prihaja do izraza pojem zvezne ali federativne države, čeprav moremo reči, da je dejansko slovenski parlament na Taboru tedaj sprejemal sklepe, ki spadajo v delokrog popolnoma samostojne države. V programu SLS pa prihaja do izraza možnost ustanovitve zveze držav ali konfederacije.

Oba navedena pojma - zvezna država ali federacija ter zveza držav ali konfederacija - spadata v območje federalizma. Zato ne bo odveč, ako si na kratko ogledamo, kaj je federalizem na splošno in kakšni sta njegovi najbolj vidni in najbolj izraziti obliki t. j. zveza držav in zvezna država.

II.

O federalizmu na splošno

Združene države Severne Amerike so bile prve, ki so za svojo državnopravno ureditev uporabile besedo federalizem. S tem pa seve-

da ni rečeno, da se je pojem federalizma rodil šele v najnovejši dobi. Nasprotno, federalizem je po svojem bistvu tako star, kot je staro človeštvo.

Federalizem je namreč tisto državnopravno stanje ali teženje k temu stanju, v katerem več držav sklene živeti skupaj v neki višji državni obliki (Nell-Breuning). Ta višja državna oblika se imenuje tudi sestavljena država. Nasprotje federalizma je na eni strani edinstvena (enotna ali unitarna) država, na drugi strani pa Zveza narodov. Federalizem se torej giblje v tem silno širokem prostoru in obsega najrazličnejše vrste medsebojne povezave držav. Ta povezava je lahko tako močna in trdna, da so posamezni členi v veliki meri opustili svojo državnost in jo prenesli na skupno višjo državno obliko; lahko pa je ta povezava zelo rahla, zelo elastična, da moremo komaj še govoriti o neki državni obliki.

Po mnenju Nell-Breuninga je federalizem primeren za velike in obširne pokrajine, na katerih živijo razni narodi, ki želijo dobiti ali pa ohraniti na eni strani svojo državnost, na drugi strani pa se zaradi različnih razlogov želijo povezati med seboj. Toda v zgodovini imamo tudi primere, da so se federalistične težnje pojavljale ne samo na velikih prostorih, ampak tudi na manjših (Švica, Nizozemska i. dr.).

Ogromno knjig in razprav je bilo že napisanih o tem, katera oblika državnega življenja je najboljša in najprimernejša. Državoslovci vseh časov in vseh narodov so v svojih spisih nagradili razloge, ki govore za edinstveno državo, drugi pa so zopet zbrali razloge zoper njo in so z vso silo svojega duha in persa zagovarjali federalizem.

Dr. Ahčin je v svoji Sociologiji zbral te razloge in navaja prednosti in pomanjkljivosti sestavljene in edinstvene države ter pravi, da so zagovori, ki govore v prid sestavljenih držav, naslednji:

1) Ohranitev izročila, običajev, ustanov in jezika prebivalstva vsake države. Od tcd lažje sporazumevanje in sloga med državljani kljub nekaterim različnostim in posebnostim posameznih delov. Ljudstvo ne čuti nasilnega in umetnega poenotenja, ki bi bilo v rasprotju z ljudskim čutenjem in njegovo tradicijo.

2) Lastno upravo, s katero razpolaga vsaka zvezna država, je mogoče mnogo skladneje, hitreje in uspešneje prilagoditi potrebam in koristim ljudstva.

3) Prehod v unitarno državo, ako je zaželen, je mogoče iz federacije brez nasilja, okretneje in lažje izvesti.

4) Federacija je najboljše sredstvo proti pretirani centralizaciji in nadoblasti osrednje državne oblasti, ki prav v naši dobi škodljivo narašča. Samoupravni značaj federacije še najbolj ustreza krščanskemu pojmovanju družabne urejenosti.

5) Federativna (konfederativna) oblika države se zdi najbolj primerna v primerih, ko se več politično zrelih narodov organizira v skupno državo ali zvezo držav.

Nasprotniki federativne države pa navajajo:

1) Federacija zahteva dvojno vlado in večje upravne stroške. Pogosto se pojavljajo tudi spori, v katerih ne odloča pravo, marveč volja močnejšega, to je osrednje vlade.

2) Tudi pravdoreki vrhovnega sodišča v prilog federativnih edinic malo zaležejo, ako se osrednja vlada brani priznati njih upravičenost.

3) Države, ki so bile nekoč konfederacije, kakor Nemčija ali Združene države Severne Amerike, težé po poenotenju, kar naj bi bilo znak, da je unitarna država uspešnejša in močtejša.

4) V federaciji se mnogo sil potroši za doseg in ohranitev ravnovesja med skupno državo in sestavnimi državami. Trošenje teh sil je brezplodno, ker življenja in napredka ne daje ohranjevanje obstoječega stanja, marveč volja po napredku in tvegani podjetnosti.

5) V času, ko se pogosto pojavljajo gospodarske krize širšega obsega, ki zahtevajo naglo, splošno odpomoč, je treba smatrati federacijo za preživelo državno obliko, katere gospodarstvo ima za cilj le krajevne potrebe.

6) V enotni državi so enostavnejša uprava in manjši izdatki za javne ustanove. Za zgled navajajo Nemčijo, ki je pred Hitlerjevo reformo imela 70 ministrov in 78 pokrajinskih upravnih enot, 2100 poslancev in 419 predstavnikov v državnem svetu, — po reformi pa je 11 ministrov zadostovalo za vso državo.

7) Različnost zakonov, posebno v zakonskem in trgovinskem pravu, povzroča v federaciji pogoste težave, ki otežkočajo njihovo izpolnjevanje. Zgled za to sta Švica in pa Združene države Sev. Amerike.

8) Unitarna država laže vodi trdno in smotrno zunanjo politiko kot pa federativna država, ki se je dolžna czirati na voljo svo-

jih sestavnih članic. (Dr. Ahčin, Sociologija II-2, str. 18-20).

Kaj je pravzaprav bistveno za federalizem oz. za sestavljeno državo?

Federalizem je nasprotje centralizma in unitarizma, je stremljenje, ki ga je tako odlično izrazil Pij XI v Quadregesimo anno, kjer postavlja načelo subsidiarnosti, samcúpravno načelo in načelo "organičnega" pojmovanja države. Papež pravi namreč takole: "Kakor ti dopustno jesti posameznikom in izročiti občini, kar zmorejo posamezniki s svojo močjo in svojo delavnostjo, tako je nepravilno, povzročiti veliko škodo in moti pravi red, če se to, kar zmorejo manjše družbe in nižje organizacije, izroča večji ali višji družbi" (Q. a. 79).

Dejstvo je, da danes na svetu v splošnem prevladujejo — vsaj pri narodih — federalistične težnje. Ko se govori o bodoči ureditvi Evrope, se pri tem naglašča, da more Evropo rešiti mesebojna povezanost v obliki federalizma. Ni pa nobene enotnosti in jasnosti glede tega, kaj mislijo pod to besedo eni in drugi. Zaenkrat je vidna samo ena velika misel, ki jo je tudi sedanji papež Pij XII poudaril: le združena Evropa bo mogla izvršiti svoje zgodovinsko poslanstvo. Če bo ostala razbita in razprta, bo propadla. — Ni pa med državniki še nobene jasnosti, kako naj se evropske države povežejo med seboj. Še vedno sta namreč živi dve stremljenji: države si hočejo ohraniti svojo suverenost ali vsaj večji del svoje suverenosti; mnogi narodi, ki še nimajo lastne države, bi si radi priborili svojo državnost. Vsi pa čutijo in spoznavajo potrebo po povezavi. Toda kako združiti ti dve stremljenji in spoznanji?

III.

O zvezi držav

Najprej nekaj besed o državah.

Kaj je država? Na to vprašanje nam daje lep in jasen odgovor dr. Pitamic v svoji knjigi *Država* (na str. 44): Država je pravna organizacija ljudi na določenem prostoru, katera je neposredno podrejena meddržavnemu pravu in kateri so podrejene vse pravne organizacije na tem prostoru razen tistih, ki so same neposredno odvisne od meddržavnega prava.

Bistvena sestavina države je torej poleg pravne organizacije, ljudi in državnega ozem-

lja zlasti še suverenost države. Po Pitamicu pa je suverena tista država, ki ni podrejena nobeni drugi državi, pač pa je podrejena meddržavnemu pravu in sicer neposredno brez vmesnega člana ali posredovalca.

Pojem suverenosti je danes v pravni in pravnofilozofski literaturi precej sporen in se tolmači na najrazličnejše načine. Govori se o absolutni suverenosti — katere po mnenju mnogih državoslovcev sploh ni več — in o relativni suverenosti. Mnogi pa so celo mnenja, da ta izraz za današnjo moderno dobo Združenih narodov, meddržavnih pogodb, kolektivne varnosti in meddržavnega prava sploh ni več primerem. Zato je Pitamic opustil besedico suverenost v definiciji države in je ta pojem raje opisal.

Kaj je zveza držav? Ako se dve ali več držav, ki imajo vse tiste lastnosti, ki smo jih zgoraj omenili, s pogodbo med seboj poveže v trajno zvezo držav s stalnimi organi in z namenom gojiti skupne, posebno zunanje-politične interese svojih članov, tedaj nastane neka meddržavna organizacija, ki jo imenujemo zvezo držav ali konfederacijo (*Staatenbund, Confédération d' Etats* - Pitamic str. 127).

Trenutno ni na svetu nobene take zveze držav ali konfederacije. So pa v zadnjih stoletjih obstajale razne zveze držav, n. pr. Združene nizozemske države od 1579 do 1795, Severnoameriška konfederacija od 1778 do 1787, Švicarska zveza do leta 1789 in nato še od 1803 do 1848, Konfederacija južnih držav Severne Amerike od 1861 do 1865. Zveza avstralskih kolonij od 1885 do 1895, Renska zveza od 1815 do 1866.

Ali je taka zveza držav ali konfederacija ena država? Večina državoslovcev in z nimi tudi Pitamic so mnenja, da zveza držav ni ena država, ampak da je bistveno za to zvezo prav to, da so njeni člani resnične in prave države, ki so neposredno podvržene meddržavnemu pravu.

Vsaka država - članica zveze držav ima prav zato, ker je prava država, lahko v drugih državah svoje poslane, ima svojo vojsko, svojega vladarja, ki ni obenem vladar tudi drugih držav-članic zveze držav i. t. d. Lahko pa se države-članice zveze držav s pogodbo medseboj dogovorijo (in to se je v resnici tudi dogajalo), da imajo skupne poslanike, skupno vojsko i. t. d. Kljub temu pa je in ostane

O zvezni državi

medsebojno razmerje tako povezanih držav samo meddržavno razmerje, kar je zlasti razvidno iz tega, da ne obstaja nobeno državljanstvo konfederacije, ampak ostane tudi po podpisu pogodbe o ustanovitvi zveze držav še naprej državljanstvo posameznih držav.

Dočim pri edinstveni državi ne moremo govoriti o možnosti njene razdružitve, ker je pač enota, je pri zvezi držav mogoča tudi razdružitve na način, kakor se pač lahko združi vsaka meddržavno pravno razmerje (Pitamic str. 130). In prav to je ena izmed bistvenih lastnosti zveze držav in prav v tej točki se zveza držav bistveno razlikuje ne samo od edinstvene države, ampak tudi od zvezne države, o kateri bomo še govorili.

Kakšna pa je organizacija zveze držav ali konfederacije? Vrhovni organ je zbor delegatov posameznih držav. Ker so vse države enakopravne, so tudi vsi delegati enakopravni in za sklepanje je načelno potrebna soglasnost. Ti delegati izvolijo predsedstvo za formalno vodstvo poslov, določijo poslanike, vojaške poveljnike — v skladu s pogodbo, s katero se je ustanovila zveza držav.

Rekli smo, da trenutno ne obstaja nobena zveza držav. Značilno pa je to, da ni imela dolgega življenja nobena zveza držav. Po mnenju Pitamica pomeni namreč zveza držav poskus združiti dve nasprotujoči si stremljenji; ustvariti iz več držav novo skupno, ki bi nudila vsem članom koristi enotne, velike države in vendar ohraniti vsem tem državam samostojnost in neodvisnost. Zaradi tega notranjega nasprotja je tudi pravno pojmovanje konfederacije precej težko. Vse dosedanje konfederacije so ali razpadle (Nemška zveza) ali pa so se izpremenile v zvezno državo (Združene države Severne Amerike, Švica, Avstralija) ali celo v edinstveno državo (Nizozemska — Pitamic str. 134).

Eno glavnih načel pri delovanju konfederacije je načelo soglasja. Tu ne velja volja ene države, niti ne volja večine držav, ampak soglasno volja vseh držav. Ker pa je že pri posameznih ljudeh zelo težko doseči soglasje, je tako soglasje še teže doseči pri državah. Ni pa s tem rečeno, da bi se pri pametni ureditvi zveze držav takega soglasja sploh ne dalo doseči. Skoraj petdesetletni obstoj Švicarske zveze in Nemške zveze kaže, da je konfederacija sposobna življenja.

Ko govorimo o zvezni državi ali federaciji (Bundesstaat), je prav, da imamo pred očmi Združene države Severne Amerike ali pa Švico. Nista pa to danes edini zvezni državi, vendar lahko rečemo, da sta najbolj tipični in najbolj urejeni zvezni državi.

Kako nastane zvezna država? Navadno nastane iz dveh ali več držav na ta način, da se te države združijo. Združijo pa se tako, da se vsaj v vprašanju obstoja združitve odrečejo svoji neposredni podrejenosti meddržavnemu pravu in organizirajo zvezo tako, da postane ona neposredno podrejena meddržavnemu pravu (Pitamic str. 138).

Pri zvezni državi je iz dveh ali več držav z medsebojno pogodbo nastala nova država in so prejšnje države prenehale obstajati, dočim so pri zvezi držav — kakor smo videli — države, ki so se med seboj povezale, ostale še nadalje prave države.

Združene države Severne Amerike so n. pr. zvezna država, ki je nastala s pogodbo med posameznimi državami. S to pogodbo so se te neodvisne in samostojne države odpovedale svoji državni samostojnosti in so ustanovile novo skupno državo. Sedaj ne more nobena posamezna bivša severnoameriška država razvezati pogodbe in izstopiti iz zveze, ker je kot država prenehala obstajati. Nasprotno pa je pri zvezi držav; tam pa države še nadalje obstojajo in morejo — z ozirom na vsebino medsebojne pogodbe — sklepati tudi o razdružitvi zveze.

Poznamo več vrst zveznih držav. Pri enih imajo zvezni deli, ki se imenujejo province, dežele, kantoni, ali pa tudi kar "države", čeprav niso nobene prave države, mnogo pravic, velik delokrog in veliko samostojnost, pri drugih pa imajo ti zvezni deli manj pravic in manj samostojnosti. Toda to za zvezno državo ni najbolj važno. Bistvene važnosti za zvezno državo je, da posamezni deli zvezne države nimajo meddržavnih pravic in da se njihovo medsebojno razmerje ne presoja po meddržavnem pravu, ampak po zvezni ustavi in zveznih zakonih.

Kakor smo zgoraj videli, vodi zvezo držav ali konfederacijo zbor delegatov posameznih držav; zvezno državo pa vodi skupni zvezni parlament. Posamezne zvezne pokrajine (pro-

vince, kantoni, "države") imajo navadno še svoje parlamente, ki sklepajo o zadevah, ki ne spadajo v delokrog zveznega parlamenta.

Dočim ohrani pri zvezi držav vsak državljani državljanstvo svoje države, pa imamo pri zvezni državi samo eno državljanstvo. V Švici ima n. pr. pripadnost h kakemu kantonu samo po sebi za posledico zvezno državljanstvo.

Pri zvezni državi je zelo važno vprašanje, kakšen delokrog imajo zvezni organi — zakonodajni, upravni in sodni. To je treba določiti v pogodbi, s katero se ustanovi zvezna država. Nadaljni razvoj pa gre po določenih zvezne ustave, ki zahteva navadno kvalificirano večino za spremembo ustave. V zvezi držav se more medsebojno razmerje držav izpreminjati le soglasno, v zvezni državi pa zadošča večina. V kompetenco zveznih organov navadno spadajo: zunanje zadeve, vojska, promet, pošta, mera, denar, carina in zvezne finance. Ostalo navadno spada v delokrog pokrajinskih organov.

Skoraj vse zvezne države imajo dva zakonodajna doma: parlament ali spodnji dom ter senat ali gornji dom. Senat zastopa koristi posameznih pokrajin — članic zvezne države. V Švici in v Združenih državah Severne Amerike pošlje vsak kanton oz. vsaka "država" po dva zastopnika v gornji dom, ki se v Švici imenuje stanovski svet, v Združenih državah pa senat. Gornji dom ima navadno velike pravice, zlasti pri ratifikaciji meddržavnih pogodb, imenovanju poslanikov, članov najvišjega sodišča i. t. d.

V večini zveznih držav rešuje spore, ki nastajajo med zveznimi organi in organi posameznih zveznih pokrajin, in pa tudi spore, ki nastajajo med posameznimi zveznimi pokrajinami, posebno najvišje zvezno sodišče. To sodišče sodi tudi o ustavnosti zveznih zakonov.

Najbolj znane zvezne države so danes: Združene države Severne Amerike, Venezuela, Brazilija, Argentina, Kanada, Švica, Nemčija, Avstrija, Avstralija. Britanskega imperija ne moremo smatrati niti za federacijo niti za

konfederacijo; njegov ustroj je zelo kompliciran in tvori zato sestavljeno državo posebne vrste. Pač pa so nekatere članice britanskega imperija organizirane kot zvezne države (Avstralija in Kanada). Tudi glede komunističnih držav je sodba težka, ali spadajo med edinstvene države ali med zveze držav ali med zvezne države. Po zapisani ustavi bi bila n. pr. Zveza socialističnih sovjetskih republik — zveza držav, posebno še zato, ker vsebuje ustava določilo, da sme vsaka republika svobodno izstopiti iz zveze. Na drugi strani pa imajo organi zveze tako velike kompetence, da bi bila ZSSR bližja zvezni državi. V resnici pa ni re eno na drugo; je centralistično urejena država, ker stoji za državnim aparatom komunistična stranka, ki odloča o vseh vprašanjih zunanje in notranje politike. Podobno je tudi z Jugoslavijo. Po črki ustave je zvezna država. Z ozirom na pravico do oцепitve, ki jo imajo posamezne republike, bi lahko bila celo zveza držav. Dejansko pa je centralistično urejena država, ki daje v nevažnih zadevah nekaj avtonomije posameznim pokrajinam, ki se imenujejo "republike".

Zaključek

Del sveta je danes v komunističnih rokah. Za železno zaveso je ves slovanski jug in tudi naša slovenska domovina. Toda prej ali slej bo nečloveški in nenaravni, imperialistični in strogo centralistični komunistični sistem propadel. Tedaj bo Evropa zadihala in zažive-la v novi svobodi in tedaj bo tudi nastopila priložnost, da se ra novo organizira in sicer na tak način, da bodo vsi narodi, ki to želijo, dobili svoje lastne države. V vseh starih in novih državah pa naj zmaga prepričanje, da so — prav tako kot so si posamezni ljudje po Kristusu bratje med seboj — pa države sestre med seboj in je zanje in za ves svet bolje, da ne živijo in se životarijo kot izolirane edinice, ampak naj bodo med seboj povezane na tak ali drugačen način, da bodo tako mogle ob medsebojni vzajemni pomoči razviti vse svoje naravne sposobnosti in izvršiti svoje poslanstvo.

SLOVENCİ NA KRŠČANSKO DEMOKRATSKI TRIBUNI

(Pregled delavnosti SLS v okviru Kršč. dem. zveze za Srednjo Evropo —
CDUCE od maja 1955 do 30. junija 1956.)

Ko je bil v aprilu 1955 končan drugi mednarodni kongres CDUCE, so se predstavniki vseh kršč. dem. strank narodov za železno zaveso — Poljske, Češko-Slovaške, Litve, Latvije, Madžarske in Slovenije-Jugoslavije podali na delo v smislu sklepov II. kongresa. Zato je poletje 1955 poteklo brez posebnih zunanjih slovesnosti in je šele na jesen ponovno oživele tudi javno nastopanje CDUCE na različnih kongresih, bodisi v Evropi ali v Amerikah.

VIII. kongres Mednarodne zveze mladih kršč. demokratov

je bil v dneh 13. do 15. septembra v Tutzingu na Bavarskem. Povabilu Union Internationale des Jeunes Democratres Chrétiens — UIJDC se je odzvala tudi mladinska sekcija CDUCE, katere sedež je v Parizu. Med 130 delegati je slovensko zastopstvo pod vodstvom Naceta Čretnika, glavnega urednika glasila mladinske CDUCE *Nouvel Horizon*, štelo pet oseb. Kongresa so se udeležili predstavniki vseh zahodnoevropskih mladinskih kršč. demokraskih strank; navzoči so bili prvič tudi zastopniki kršč. dem. stranke iz Vietnama.

CDUCE so zastopali njen predsednik msgr. Kozi Horvath, njen tajnik Konrad Sieniewicz in zastopnik CDUCE v Parizu Severin Eustachiewicz.

V imenu zahodnoevropske kršč. dem. mladine je nemški zastopnik Majonica zahteval od merodajnih državnikov, naj store vse, da se zaustavi razdiralno delo komunizma, da se združi Nemčija in da pride do osvoboditve dežel, trenutno pod oblastjo ZSSR. Slovenski delegat Čretnik pa je še posebej poudaril, da je treba nadaljevati z borbo proti Titovi komunistični diktaturi, ki ni v ničemer drugačna od sovjetske. Zavzel se je v svojem krajšem govoru tudi za usodo pribežnikov s področja Jugoslavije na avstrijsko ozemlje ter tako nadaljeval borbo predstavnikov SLS za ukinitve vračanja beguncev bodisi iz Italije bodisi iz Avstrije.

IX. kongres Nouvelles Equipes Internationales

Zahodnoevropska internacionala kršč. dem. strank — NEI je letni kongres 1955 priredila v Salzburgu v dneh od 16.—19. septembra. Tudi tega kongresa se je udeležila slovenska delegacija pod vodstvom Naceta Čretnika; s svojimi petimi člani je spričo 167 delegatov iz 17 svobodnih dežel SLS častno zastopala Slovenijo. V imenu CDUCE sta se kongresa udeležila msgr. Kozi Horvath in K. Sieniewicz.

Letni kongresi NEI so se pričeli v maju 1947, ko so predstavniki posameznih poražajočih se evropskih kršč. dem. strank uvideli nujnost povezave teh strank na skupnih osnovah. To prvo snidenje predstavnikov kršč. demokracije v Luzernu je začetek delavnosti NEI. Vsebina prvega kongresa v Luzernu je bila poleg povezave predvsem socialna obnova Evrope, trpeče na posledicah II. svetovne vojne. Drugi kongres v Luksemburgu je bil v znamenju naporov kršč. dem. politikov, kako vključiti zahodne Nemce v zah. skupnost. Na tem kongresu leta 1948 so Nemci prvič kot enakopravni sedeli s predstavniki zmagovitih narodov za isto mizo. Tretji kongres v Haagu je obravnaval problem organizacije Združene Evrope, četrti v Italiji je bil posvečen raziskavanju položaja kršč. demokracije v sodobni Evropi, peti v Nemčiji je razpravljaval o Evropi in Svobodi, šesti v Fribourgu leta 1952 je segel v problematiko "moč in slabost kristjanov v evropskih demokracijah", sedmi v Toursu se je bavil z načrti nadnarodne organizacije in težavami, ki jih v Evropi povzroča pretirani nacionalizem. Osmi kongres leta 1954 v Bruges, Belgija, je obravnaval gospodarske in socialne probleme moderne demokratske družbe. Deveti kongres pa je bil posvečen naporom za združenje Evrope v eno samo nadnarodno in naddržavno telo.

Da pa se bodo mogli postaviti osnovni temelji takšni bodoči Evropi, je kongres leta 1955. ob zaključku svojega zasedanja sprejel resolucijo, v kateri je poudarjeno, da resnično olajšanje mednarodne napetosti nuno za-

htega osvoboditev zaslužjenih narodov. Nizozemski minister **J. Zijlstra**, ki je sestavil resolucijo, je še posebej pribil, da sodobni velikani ne morejo graditi svet, ne da bi se ozirali ra Evropo, Evropa pa da ne more biti popolna, dokler milijoni njenih sinov žive za železnim zastorjem. Podobno tej resoluciji se je izjavil tudi predsednik NEI Belgijec **M. de Schrijver**, ki je ponovil bistvene točke resolucije NEI, sprejete 2. julija: 1) odstranitev vseh režimov, ki vzdržujejo koncentracijska taborišča, 2) vzpostavitev narodne svobode in 3) uvedba svobodnih volitev pod nadzorstvom Združenih narodov povsod, kjer so bile takšne volitve doslej nemogoče. Svojo pripadnost z Evropejci za železno zaveso so izjavili še kancler **Raab** iz Avstrije, **Amintore Fanfani**, gl. tajnik italijanske kršč. dem. stranke in bivši predsednik vlade ter **Franz Strauss**, minister zah. nemške vlade.

Poleg navedenih so se kongresa udeležili tudi naslednji odličniki: Avstrija: zun. minister **ing. Leopold Figl**, predsednik parlamenta **dr. Hurdes**, glavni tajnik Volkspartei **dr. Maleta**; Nemčija: podpredsednik parlamenta **dr. Jaeger**, predsednik zun. pol. odbora v parlamentu **dr. Kiesinger**; Francija: šef poslanskega kluba MRP — Mouvement Republicain Populaire **Robert Lecourt**, gen. tajnik NEI **Alfred Coste-Floret**; Nizozemska: **M. E. Sassen**, podpredsednik NEI; Anglija: **Peter Smithers** in **Geoffrey Stevens**, poslanca kons. stranke.

Sprejem UN delegatov

Vodstvo CDUCE je 27. oktobra povabilo somišljenike in prijatelje kršč. dem. miselnosti med delegati posameznih držav pri Združenih narodih na družabni večer v Beekman Tower hotelu poleg palače UNO v New Yorku. Povabilu se je odzvalo 35 delegatov iz naslednjih držav: Avstrija, Belgija, Bolivija, Danska, Egipt, Grčija, Indija, Indonezija, Kanada, Južna Koreja, Luksemburg, Nemčija, Nizozemska, Norveška, USA.

Slovensko ljudsko stranko je na večeru zastopal njen načelnik **dr. Miha Krek** v spremstvu tajnika stranke, **dr. Ludvika Puša** in drugih članov. Naši predstavniki so odličnim gostom prikazali zaslužjeno domovino v pravi luči ter jim podali tudi pravo sliko v zvezi z mednarodnim položajem Jugoslavije.

I. mednarodni kongres Kršč. dem. organizacije Latinske Amerike 8-11. decembra 1955

La Federación Social Cristiana de Chile je v svojstvu predstavnice kršč. dem. miselnosti v čilenskem javnem življenju povabila na prvi kongres Kršč. dem. organizacije Latinske Amerike predstavnike že obstoječih odn. nastajajočih kršč. dem. strank v Južni Ameriki. Povabilo na kongres so podpisali: **dr. Jorge Mardones Restat**, univ. prof. in predsednik Federacije, bivši minister za zdravstvo, **Rafael A. Gumucio**, bivši podtajnik v poljedelskem ministrstvu, odvetnik in prof. katoliške univerze v Santiagu ter sedanji predsednik Falanje Nacional, **Tomas Reyes Vicuña**, bivši predsednik Falange Nacional, bivši poslanec.

Program kongresa je obsegal naslednje bistvene točke:

1) življenje in organizacija kršč. demokracije — njen razvoj in stanje v posameznih državah ter izgledi v bodočnosti, nje organiziranje, moč in predstavnništvo na političnem, kulturnem in stanovskem področju; usmeritev in značilnosti v politični borbi; enotnost spričo raznolikosti frakcij.

2) kršč. demokracija in mednarodni položaj — zadržanje kršč. dem. strank napram diktaturam, komunizmu in imperializmu; politika blokov in sožitja; vpliv preko mednarodnih organizacij.

3) teoretično in praktično vskladenje gospodarsko-socialne strukture po načelih kršč. demokratske miselnosti — agrarna reforma, kapital in zasebna iniciativa, zadruga, naloge države, organizacija sindikatov.

Kongresa so se udeležili predstavniki kršč. dem. strank iz Argentine, Bolivije, Brazila, Čila, Kolumbije, Peruja, Urugvaja. Navzoči pa so bili tudi predstavniki CDUCE, in sicer: **prof. Adolf Prochazka**, predsednik Izvršnega odbora CDUCE, **Janusz Sleszynski**, urednik špansko tiskanega biltena Información Democrática Cristiana, ki ga izdaja CDUCE za špansko govoreči svet, **France Bajlec**, **prof. J. Kakarička**, **Rudolf Smersu**. Slovenska člana CDUCE delegacije sta zastopala tudi vodstvo SLS.

Za predsednika kongresa je bil izvoljen čilski senator in eden vodilnih članov Falanje Nacional **Eduardo Frei Montalva**, za podpredsednika pa najvidnejši predstavnik novonastajajoče argentinske kršč. demokratske stranke **dr. Manuel V. Ordoñez**. Dasi je bil program

kongresa bistveno navezan samo na probleme kršč. demokracije v deželah latinske Amerike, je vendarle ob pregledu delavnosti sorodnih strank po svetu tudi CDUCE preko svojih zastopnikov podala obširno poročilo, ki je bilo posvečeno delavnosti in pcložaju kršč. dem. strank v tistih deželah za železno zaveso, katerih svobodni predstavniki tvorijo CDUCE. Poročilo je bilo zelo tehtno, ker so ga za posamezne države odn. razmere v njih napisali odlični poznavalci teh razmer. Vidno mesto v tem poročilu je bilo posvečeno Jugoslaviji, z njo pa posebej še Sloveniji. Ta del poročila je pripravil načelnik SLS dr. Krek. Velik del poročila je bil posvečen SLS, ki je bila pred drugo svetovno vojno edina izrazita kršč. dem. stranka na vsem področju Jugoslavije. Poročilo, katero je prebral slovenski delegat France Bajlec, so vsi navzoči pozorno sledili in ob koncu odobrili z dolgotrajnim ploskanjem. Tako za tem poročilom je vstal dr. Ordoñez in predlagal, naj kongres izreče posebno priznanje delegatom držav za železno zaveso.

Branje poročil je bilo, kakor vse ostalo zasedanje kongresa, v prostorih čilskega parlamenta. V imenu NEI je bil na kongresu J. A. Aguirre, bivši predsednik baskovske vlade v izseljenstvu.

Resnično demokratično miselnost krščansko demokratskih strank je najjasneje povedal šef arg. delegacije dr. Ordoñez, ko je med drugim dejal v svojem govoru: "Danes stojimo argentinski krščanski demokratje pred vami, da vam povemo našo pripravljenost pomagati v boju zoper tiranije kakršne koli vrste: tiranije z leve, ki poveljujejo snov in ustvarjajo novo suženjstvo, in tiranije z desnice, ki pretiravajo svoje poslanstvo in tako vodijo svet v zanikanje tiste krščanske miselnosti, o kateri sami pravijo, da jo hočejo izvajati".

Mladinsko zborovanje v Milanu

V dneh 14. in 15. januarja 1956 je Mednarodna zveza mladih krščanskih demokratov, članov zahodnoevropskih kršč. dem. strank sklicala zborovanje svojega glavnega odbora v Milanu. Iz zborovanja odbora pa se je navdušenje mladine razširilo v pravo manifestacijo kršč. dem. miselnosti sodobne evropske mladine, katero so ob tej priliki spremljali v njenih čustvih zastopniki zaslužjenih narodov, prav tako pa tudi predstavniki kršč. dem. mladine iz Amerike. Navzoči so bili predstavniki naslednjih držav: Avstrija, Belgija, Francija, Nem-

čija, Nizozemska, Italija, Luksemburg, Posarje, San Marino, Španija, Švica, Anglija ter držav za železno zaveso, članic CDUCE. Slovenijo sta zastopala Nace Čretnik in Marjan Struna. Mladinsko sekcijo CDUCE iz Pariza sta zastopala predsednik Jaroslav Vrzala (Čeh) in gl. tajnik St. Gebhardt (Poljak). Vrzala je bil tudi pooblaščen, da govori v imenu vseh zaslužjenih mladincev - pristašev kršč. demokratske miselnosti. Izrecno je podčrtal, da dežele v srednjeevropskem prostoru niso premagane in da narodi tamkaj hočejo svobodo, jo pričakujejo in zanjo trpijo v upanju, da bodo kmalu slišali osvobodilni glas z zahoda.

Navzočnost zastopnikov mladinske organizacije kršč. dem. strank v begunstvu je dala celotnemu zborovanju poseben značaj vseevropske povezanosti, ki je izzvenela v sklep glavnega odbora UIJDC, da je osvoboditev Srednje Evrope eden prvih in najvažnejših ciljev mladih kršč. demokratov iz vseh dežel. Ta temeljni sklep je bil narodom za železno zaveso sporočen po rimskem radiu in sicer slehernemu narodu v njegovem jeziku. Tako so ga lahko slišali tudi Slovenci doma.

Nace Čretnik je na tem zborovanju v svojstvu glavnega urednika mladinske revije CDUCE poudaril nujno potrebo črpanja podatkov, ki jih glasilo prinaša, za delo posameznih narodnih kršč. dem. strank, posebej še italijanske, ki ima proti sebi najmočnejšo komunistično stranko na zahodu sploh.

Zaupanje, ki ga evropska kršč. dem. mladina ima v begunske predstavnike izza železne zavese, se je najbolj pokazalo pri volitvah bodočega odbora, v katerega je prišel kot njegov glavni tajnik Poljak Edward Bobrowski, za člana Madžar A. Raksanyi in za načelnika urada za Azijo in Afriko St. Gebhard, Poljak, ki je hkrati glavni tajnik mladinske sekcije CDUCE.

Kongres prosvetne komisije Mednarodne zveze kršč. demokratov v Berlinu

V dneh od 21. do 24. marca 1956 se je sešla v Berlinu Prosvetna komisija Nouvelles Equipes Internationales — NEI. Namen sestanka je bilo proučevanje odnosov med zahodom in vzhodom in namerno je bil za kraj sestanka izbran Berlin, kjer se sleherni obiskovalec more na lastne oči prepričati o različnosti življenjskih sistemov tostran in onstran železne zavese. Zasedanja se je udeležilo okrog 50 de-

legatov kršč. dem. strank iz zahodne Evrope, navzoči pa so bili tudi predstavniki CDUCE in nje mladinske veče. SLS sta na tem zasedanju zastopala Nace Čretnik iz Pariza in Marjan Struna iz Londona.

Vrsto predavanj je pričel dr. Glaser, predsednik Prosvetne komisije NEI, ki je zlasti poudaril nujnost utrditve odločnega stališča proti komunizmu. Zgodovino sovjetske politike napram Nemčiji je podal dr. Johann Gradl, zatem pa je Robert Schuman, bivši predsednik francoske vlade in nje dolgoletni zunanji minister, govoril o Sožitju v francoskih očeh. Sledili so še ekspoziji msgr. Bela Varge, predsednika madžarskega Narodnega odbora in vodilnega člana CDUCE, o narodih za železno zaveso, angleških poslancev sir Thomas O'Briena (laburist) in Brooman White (konservativec) o angleških vidikih na odnos med vzhodom in zahodom, italijanskega delegata prof. Bettiola ter profesorja Prochazke, predsednika izvršnega odbora CDUCE, ki je govoril o temi: Demokracija — meja med svobodnim svetom in totalitarizmom.

Slovenske odn. jugoslovanske poglede je podal Nace Čretnik. Prvi del svojega ekspozicije je posvetil važnosti idejne borbe proti komunizmu kot ideologiji. Ta postaja danes namreč važnejša kakor kdajkoli poprej in svobodni svet se je mora zavesti, dokler je še čas. Komunizem pa je povsod enak in tako tudi jugoslovanski komunizem ni nič drugačen po svojih metodah in ideologiji kot sovjetski. Drugi del nagovora je obsegal potrebo kulturne izmenjave med vzhodom in zahodom. Ob koncu je Čretnik poudaril problem beguncev na zahodu, posebej še jugoslovanskih, omenil vračanje beguncev in pozval navzoče, naj store vse, kar je v njih moči, da ne bo več vračanja v bodočnosti.

X. kongres NEI

V Luksemburgu so se v dneh od 25. do 27. maja zbrali predstavniki kršč. demokratičnih strank, včlanjenih v NEI in CDUCE. Vodilni osebnosti tega zborovanja sta bila Robert Schuman in Paul van Zeeland, bivši belgijski min. predsednik. Poleg zastopnikov iz 19 dežel sta CDUCE zastopala msgr. Kozi Horvath in K. Sieniewicz, jugoslovansko-slovensko delegacijo pa sta vodila Nace Čretnik in Marjan Struna. Kongresniki so soglasno odobrili resolucijo, ki izraža njihovo politično linijo gle-

de dežel za železno zaveso. Resolucija se glasi:

1) Potrjujemo prepričanje NEI, da ne bo resničnega miru, dokler zasužnjene dežele ne bodo svobodne, in izražamo neomajno zvestobo načelu svobodnega izražanja volje onih, ki so pod komunističnim ali kakršnim koli drugim diktatorskim režimom, v svobodnih volitvah pod mednarodnim nadzorstvom.

2) Vsem demokratičnim strankam se mora zagotoviti pravica, da obnovijo v polni svobodi svoje politično delovanje na osnovi temeljnih svoboščin, kakor so očitane v listini Združenih narodov in kakor jih vsebuje Splošna deklaracija o človeških pravicah.

3) Odločno moramo zahtevati, da se brez vsakega obotavljanja izpustijo na svobodo vsi politični jetniki in deportiranci.

Še posebej se je problema zasužnjenih narodov dotaknil v svojem nagovoru predsednik CDUCE msgr. Kozi Horvath, ki je v Hruščevem udrihanju po Stalinu sicer videl vsaj nekaj sprememb v dosedanem režimu, vendarle pa posvaril navzoče, naj ne pozabijo na končni komunistični cilj — uničenje zahodne civilizacije in podjarmljenje sveta. Sovjeti hočejo danes prav tako kakor pod Stalinom ohraniti v Srednji Evropi status quo, le da to pot z drugačnimi sredstvi. Msgr. Kozi Horvath je ob koncu govora obljubil, da se bodo kršč. demokratiški politiki vrnili v svoje domovine takoj, ko jim bo dano zagotovilo, da bodo mogli zasledovati svoj politični in socialni program v domovini v isti svobodi, kakor jo doslej uživa samo komunistična partija.

Glavni tajnik CDUCE Sieniewicz je pa poudaril: 1) krščanska demokracija je zgrajena na prvenstvu duhovnega nad snovnim. Duh je, ki snuje nove ideje na nespremenljivih načelih krščanstva. 2) Krščansko demokratiško gibanje je treba razširiti na Latinsko Ameriko, da ga tako postavimo na svetovno podlago. 3) Olajšanje položaja za železno zaveso gre na račun trdnega in vztrajnega prizadevanja svobodnega sveta, in ne nazadnje krščanske demokracije, da se zagotove zasužnjenim narodom svoboda in človečanske pravice.

Mladinsko zborovanje v Parizu

Mladinska sekcija CDUCE je sklicala zborovanje glavnega odbora v Parizu v istih dneh — 2. in 3. junija 1956., ko se je tamkaj vršil kongres organizacije "Svobodne mladine Srednje in Vzhodne Evrope". Na ta način so mladi kr-

ščanski demokrati — begunci mogli biti v častnem številu zastopani tudi na tem kongresu.

Slovensko delegacijo so sestavljali: Čretnik Nace in F. Mustar iz Pariza, Marjan Struna iz Londona in Zdenko Osana iz Belgije.

CDUCE in njen tisk

Kršč. dem. zveza Srednje Evrope izdaja svoj tiskan mesečnik Christian Democratic Review,

CHRISTIAN DEMOCRATIC REVIEW

*With Christian Democracy
towards liberation and justice
for men and nations*

v katerem je pretežni del člankov pisan v angleščini. V uredništvu tega mesečnika je pordrčje Evropske zadeve zaupano dr. Ludviku Pušu, ki je tudi stalni član uredniškega odbora. Mesečnik izhaja v New Yorku.

Mladinska sekcija CDUCE izdaja v Parizu francosko pisan mesečnik Nouvel Horizon, katerega glavni urednik je Nace Čretnik.

NOUVEL HORIZON

Publication mensuelle démocratique-chrétienne d'Europe Centrale

Julien-Août 1956.

Nouvelle série - No 11-12 - Prix 40 fr

CDUCE izdaja dalje periodično razmnoženo Information Service, iz katerega angleški in ostali tisk more črpati snov o delovnosti CDUCE. Tudi pri tem biltenu sodeluje dr. Puš.

Za špansko govoreči svet izdaja CDUCE ti-

skani dvomesečnik Información Democrática Cristiana.

Krščanski sindikati

Krščanski strokovničarji iz dežel za železno zaveso so po prihodu na svobodna tla ustanovili dve organizaciji: prva je imela svoj sedež v Parizu in je njen delokrog zajemal vse krščarsko misleče strokovničarje in delavce, živeče v državah zahodne Evrope. Organizacija se je imenovala Fédération Internationale des Travailleurs Chrétiens Réfugiés et Émigrés — FICTRE (Mednarodna zveza kršč. delavcev - beguncev in izseljencev). Njej sorodna organizacija s sedežem v New Yorku in z delokrogom v obeh Amerikah se je imenovala Central European Federation of Christian Trade Unions — CEFCTU (Srednje-evropska federacija krščanskih strokovnih društev). Ob koncu leta 1955 je bil med predstavniki obeh organizacij podpisan dogovor, po katerem se bosta obe organizaciji zlili v eno pod imenom: Centrale Internationale des Syndicats Chrétiens Libres d'Europe Centrale et Orientale (CISCL) odn. v angleščini: International Center of Free Christian Trade Unions of Central and Eastern Europe (ICFCTU) — Mednarodno središče svobodnih krščanskih sindikatov Srednje in Vzhodne Evrope.

V glavnem odboru nove organizacije pripade Slovencem dvoje mest, medtem ko je v kongresu te organizacije določenih šest mandatov za slovenske zastopnike. Podrobnosti dogovora o zlitju obeh organizacij v eno, ki je stopil v veljavo 1. januarja 1956, bodo izvedene do konca tega leta.

For immediate release!

CHRISTIAN DEMOCRATIC UNION OF CENTRAL EUROPE

471 Park Avenue
New York 22, N. Y.
Tel. PLaza 3-1791

Countries represented:

Czechoslovakia
Hungary
Latvia
Lithuania
Poland
Yugoslavia

Glava
Informacijskega
biltena
CDUCE

INFORMATION SERVICE

Glava
glasila
CDUCE
v
španščini

Información Democrática Cristiana

Publicado por la

UNION DEMOCRATA CRISTIANA DE EUROPA CENTRAL

471 PARK AVENUE, NEW YORK 22, N. Y.

Teléfono: PLaza 3-1791

GRUPO DEMOCRATA CRISTIANO CHECOSLOVACO
MOVIMIENTO DEMOCRATA CRISTIANO
DEL PUEBLO HUNGARO
PARTIDO CAMPESINO CRISTIANO DE LATVIA

PARTIDO DEMOCRATA CRISTIANO LITUANO
PARTIDO LABORAL CRISTIANO DE POLONIA
PARTIDO ESLOVENO DEMOCRATA CRISTIANO POPULAR
YUGOSLAVO

Año 4

Nueva York, Marzo-Abril, 1956

No. 8 (22)

Študij filozofije na ameriških kolegijih

"V Ameriki so suha tla za filozofijo!" tako slišimo večkrat govoriti novodošle evropske izobražence. Verjetno je precej resnice na tej obsodbi. Pri tem je pa le treba nekaj važnega upoštevati ter ne tako kategorično posplošiti dejstva, ki velja samo za del ameriških visokih šol.

Glede na študij čiste filozofije v ZDA bi morali razdeliti ameriške kolegije najprej v katoliške in nekatoliške; zadrže pa posebej še na protestantske in na čisto sekularne (državne in neodvisne privatne). V vsaki izmed navedenih šolskih zvrsti ima filozofski študij čisto svoj poudarek in sicer tako glede obsežnosti (extent) študija, kakor ga zahtevajo za B. A. (temeljno akademsko stopnjo), kakor tudi glede na vsebino. Vendar pa naj zadošča tukaj samo kratka splošna primerjava med študijem tega predmeta na katoliških in nekatoliških zavodih: vsem zadnjim je skupna neka brezbržnost do filozofije, v kolikor pa jo podajajo, ne gredo pri tem globlje kakor samo v dogmatična načela logičnega pozitivizma.

Nas tukaj zanimajo zlasti katoliški kolegiji. Na teh prevladuje na splošno **desledna** tomistična filozofija; poudarja se objektivnost v spoznavni teoriji, možnost (possibility) metafizike, vključno naravno spoznanje božje eksistence, bistveno razlikovanje med duhom in materijo, neumrljivost človeške duše, objektivni svet vrednot, naravni moralni zakon i. t. d.

Na večjih univerzah naletimo poleg tega še poudarek na nekatere točke eksistencializma, vpliv avguštinizma in priznavje fenomenološke metode kot svojstvene metode filozofije. Predavanja o eksistencialni filozofiji so na vseh katoliških kolegijih, ki vodijo študije do masterske stopnje (M.A.) ali do doktorata (Ph. D.). Profesorji filozofije na teh zavodih se zaveda o definitivnega doprinosa te filozofije k splošnemu razvoju človeške misli. Avguštincov duh se kaže ne toliko v številu mož, ki naj bi jih imenovali avguštince, kolikor bolj v splošnem naziranju, da moramo filozofirati kot kristjani, ne pa kot nevtralni duhovi. Fenomenološka metoda kot edina legitimna me-

toda filozofije si sicer še ni utrla poti dalje kot na Fordham in Georgetown univerzi; zelo verjetno zato, ker so v angleščini na razpolago samo Husserlove "Ideje", "Formalna in transcendentna logika", "Kartezijanska razmišljanja" ter komentarji k tem zadnjim delom velikega očeta te metode. Dočim so "Logične investigacije" (Logische Untersuchungen) in "Filozofija aritmetike", ki razloži motiv za razvoj nove filozofske metode, skoraj neznane. Znano pa je, da pristaši monakovske šole Pfaender, Scheler, von Hildebrand, Schwarz in dr. smatrajo ravno ta del kot podlago realistične metode, medtem ko vodijo poznejši Husserlovi traktati nazaj v Kartezijev idealizem in s tem v isto bolezen, zoper katero je bila fenomenologija zamišljena kot zdravilo.

Trditi, da so na ameriških katoliških kolegijih tla za filozofijo suha, bi bilo gotovo nepravilno. Če že re po globini prispevkov ameriških katoliških mislecev, gotovo pa po poudarku študija tega predmeta v vseh programih za B. A. in celo za M. A., je treba priznati, da dobe ameriški diplomiranci dobro podlago in da velja filozofija celo za bolj važno kot pa predmet, v katerem naj bi bil diplomiraneec specializiran. Povprečno se zahteva vsaj 18 semesterskih ur sholastične filozofije od vseh študentov in dva tečaja ali izpit od vseh tistih masterskih kandidatov, ki niso študirali sholastike kot "undergraduates", t. j. kot študentje za B. A. Tisti pa, ki so si izbrali študij filozofije za glavni predmet, morajo poleg teh splošnih tečajev vpisati še zgodovino filozofije in se tudi sicer vsaj delno poglabiti v probleme filozofije, če hočejo uspešno opraviti splošni izpit (Comprehensive examination). Velja kot splošno pravilo: Če kolegij ni dal študentu prepričanja, da so problemi filozofije vitalne važnosti, potem je zgrešil svoj sroter. Takšno je splošno mnenje ameriških katoliških vzgojitelcev danes.

Žal pa način podajanja filozofije na nekaterih kolegijih ni najboljši in dostikrat naravnost ubija ravno zanimanje za ta študij pri študentu. V večini zavodov uporablja-

jo namreč stare učbenike in priročnike, podobne bolj slovarjem definicij in naštevanju distinkcij kot pa obravnavam filozofskih vprašanj, ki se stavijo človeku sama od sebe (spontaneously) v njegovih najglobljih trenutkih intelektualnega življenja. Odpora zoper ta način podajanja je vedno več in na mnogih krajih skušajo nadomestiti priročnike s študijem filozofskih traktatov velikih filozofov samih.

Katoličani v ZDA vzdržujemo nič manj kot 233 neodvisnih kolegijev. Poleg tečajev sholastične filozofije, ki so predpisani za vse študente, skrbi vsaj 200 izmed teh kolegijev za specializacijo v čisti filozofiji do B. A. stopnje; nekako 25 do M. A. stopnje in (v letih 1948-56) 7 do doktorata (Ph. D.), in sicer: Catholic University, Fordham, St. Louis, Georgetown, Notre Dame, St. Bonaventure in Loyola v Chicagu. (Zavodi so naštetih po vrsti glede na število doktoratov, ki so jih podelili v letih 1948-56).

Na nekatoliških kolegijih pa je položaj dokaj drugačen. Ti se v glavnem ločijo med seboj po tem, da ne zahtevajo več kakor en ali dva tečaja iz čiste filozofije za splošno izobrazbo akademikov in da študirajo predmet samo tisti, ki so si ga izbrali za "major" ali za "minor", t.j. za glavni ali stranski predmet svoje specializacije. Drugače se pa razločujejo nekatoliški kolegiji od katoliških po tipu filozofije, ki jo oznanjajo. Še do redavnega je tvoril študij zgodovine filozofije hrbtnico njihovega filozofskega učnega programa; do svojega življenjskega nazora (Weltanschauung) se je moral študent tako rekoč sam dokopati, če se seveda sploh je; sekularna šola mu k temu nič ne pomaga.

V zadnjem času pa se na nekatoliških kolegijih pod vplivom logičnega empirizma vedno bolj uveljavlja naziranje, da je treba tudi v filozofiji napraviti nekaj takega, kot je bilo storjeno pri naravoslovnih vedah, to se pravi, postaviti je treba kriterij legitimnosti preiskovanja ter izoblikovati sredstvo za jasno izražanje in komunikacijo. Na splošno moremo reči, so sprejeli princip empirične verifikacije in semantično metodo v najširšem pomenu besede; vključno simbolično logiko. Jasno je, da je pri tem tradicionalna spekulativna filozofija izgubila zaradi tega svoj pomen v programu filozofskega študija in slu-

ži več ali manj samo za ilustracijo nelegitimnega razmotrivanja. Vprašanja metafizike in etike so izključena iz semantičnih razlogov. Propozicije teh ved so po mnenju logiko-empiristov psevdo-propozicije. "Bog je neskončno popolno bitje", "Bog ne eksistira", "Umor je zlo", "Renoire-jev Bal à Bougival je krasno umetniško delo" in druge rečenice, v katerih je kak metafizični ali aksiološki izraz, so faktično nepomembni, nesmiselni. Zakaj? Zato ker beseda "Bog" ne velja za noben empirično določljiv objekt; beseda "krasno" ne pomeni nobene lastnosti v predmetu, marveč izraža samo osebni odnos do predmeta, itd. To je filozofija, kakor je oznanjajo ameriškim študentom na sekularnih šolah. Samo zelo maloštevilni so profesorji na teh zavodih, ki bi zastopali trdno še kake druge nazore, kot na pr. epistemološki idealizem (Cunningham na Cornell University), hegelianizem (Stace na Princeton University), aristotelizem (J. Wild na Harwardu), sholastiko (M. Adler na Chicago University) itd.

Na sekularnih zavodih so tla za filozofijo res nerodovitna, kajti ko so pristno razmotrivanje zatrli in se omejili samo na čutno-izkustveni svet, so zatrli tudi splošno zanimanje za predmet sam. Malo je študentov, ki bi se mu posvetili. Tako ima na pr. Western Reserve University v Clevelandu za svojih 16.000 študentov samo dva redna profesorja in ne nudi primerne programa iz čiste filozofije niti za M. A., medtem ko kandidatov za doktoriranje iz tega predmeta sploh ne sprejema. Dokler bo logični empirizem tako rekoč uradna filozofija na nekatoliških ameriških visokih šolah, dotlej ne bo bolj rodovitnih tal za najvišja in svojstveno človeška razmišljanja o sebi in o svojem položaju v vesoljstvu. Brez oklevanja se lahko strinjamo s slovitim angleškim pisateljem T. S. Eliotom, ki je nekje zapisal: "Logical positivism is not a very nourishing diet for more than small minority which has been conditioned to it. When the time of its exhaustion arrives, it will probably appear, in retrospect, to have been for our age the counterpart of surrealism: for as surrealism seemed to provide a method of producing works of art without imagination so logical positivism seems to provide a method of philosophising without insight and wisdom."

Družba in družboslovje v Ameriki

Gospod prof. Janez Sever me je pobaral, naj kaj napišem o družboslovju v Ameriki. Še to mi je zaupno povedal, da bo, po sporočilu uredništva Zbornika objavljeno zraven Bohovega med razpravami. Toda, ali bo g. urednik potisnil to pisarijo, ko jo prečita, res med razprave, ali jo vrgel v koš, eno je čisto gotovo: kaka sociološka razprava tole ne bo. Kaj pa bo potem? Samo nekaj neurejenih bežnih osebnih vtisov o družbi in družboslovju v Ameriki.

***

Amerika! Še ko sem doma pasel kravo (ne krave, imeli smo samo eno, prosim!) in sem zaman ugibal, če bom kdaj srečal kakega strica z Amerike, me je ta beseda nekam čudno prevzela. Ne da bi bil tako strašen materialist! Samo neka čudna, velika radovednost. Na koncu koncev se le menda godi tako vsakomur, ki je kdaj bral, kako so hodili naši dedje v Ameriko "kopat zlato", kako vozijo tam navadna in ekspresna dvigala in kako v vsakem prostoru samo pritisneš na gumb in ti že avtomati nasipljejo polno naročje dobrot.

Amerika je za večino lačnega, svobode in miru željnega človeštva nova Indija Koromandija, moderna obljubljena dežela, kamor so uprte oči izvržencev in trpinov vseh ljudstev. Nič čudnega, da tako tiščijo v njo emigranti iz vseh delov sveta!

Množična emigracija daje Ameriki vrsto svojstvenih značilnosti, ki jih je težko najti kjer koli drugje. Saj je res, da ima skoraj vsaka dežela svoj delež priseljencev (celo naša mala Slovenija ga ima!), toda v Ameriki je skoraj vsa celina naseljena s priseljenci skoraj vseh ras, narodnosti in plemen. Tu vidite ostanke ponosnih plemen Indijancev, ki imajo sami morda toliko različnih kultur kakor evropska ljudstva. Tu slišite afriške popevke in odmev bobnov iz črne džungle in gledate ples svojih temnih bratov. Tu najdete sredi hrupnih vele mest "majhne Kitajske", "majhne Italije" in "majhne Sicilije", kjer celo razporeditev imen ulic sledi točno vzorcu v starem kraju. Tu imajo svoje vasi Nemci, Švedi in Norvežani, svoje farme in mlekarne Danci, svoje Brezje in Bled Slovenci.

Tu se prepletajo šege in običaji vseh ljudstev sveta. Ko sem prvič prišel v Cleveland in nosil malto pri Kovaču, ki z vrlimi slovenskimi zidarji in mizarji gradi hiše kar na debelo, me je presenetila slovenska harmonika. Izza vogala so se prikazali slovenski svatje, ki so prišli po nevesto, prav kakor kje na Gorenjskem ali pri nas na Štajerskem. In ko sem zvečer krevsal domov, skoraj nisem mogel verjeti, da hodim po "Ljubljana Avenue", po ulici, ki se imenuje po naši beli Ljubljani! Tam blizu, kjer sem izstopil iz avtobusa, pa je "Grdina drive", cesta, ki nosi ime našega velikega zaslužnega pionirja. Amerika nosi pečat vsega sveta in vseh ljudstev.

Ko sem se letos v St. Louisu vozil barvat hišo nekega bogataša, sem sedel vedno med samimi prijaznimi zamorkami in bil "bela vrana". In koga vse ne vidiš v šoli! Dve brhki Japonki, Korejci, Poljaki, Grki, en Srb, Italijanki iz Rima in iz Turina (obe poročeni) in dostojanstvena ciganka v do pet dolgem zlato obrobljenem rdečem krilu! Med učitelji je bil tudi en Italijan, en Nемеc in en nadvse ljubezniv Kitajec.

Ne vem, če je še kje na svetu tako pisana družba kakor v Ameriki. Morda na Havajih, ki slovijo kot "paradiž ras", toda v Ameriki je cel kontinent posejan z otroci vseh Adamovih otrok.

Če zdaj pomislimo, da je bilo v začetku 20. stoletja v Chicagu rodnih Amerikancev manj kot en četrt in da tam danes redno nastopa s slovenskimi popevkami na televiziji naš Franki Jankovič, sin staronaseljencev, medtem ko se vsak teden oglasi na radiju v slovenščini mladi dr. Leskovar, ki je šele pred leti prišel v to deželo, ali če se spomnimo, da je samo v New Yorku več Italijanov kakor v Rimu in samo v Clevelandu več Slovencev kakor v Ljubljani, potem se ni treba več pridušiti, da je Amerika res edinstvena dežela na svetu.

Toda Amerika ni edinstvena le po svojem rasnem in narodnostnem sestavu in po najvišjem tehničnem napredku na svetu, kjer si lahko vsakdo v nekaj mesecih kupi svoj avto-

mobil. Še bolj je morda edinstvena po svoji politični, socialni in kulturni izgradnji.

Tu se meša na desetine narodnih in plemenskih kultur in na stotine "podkultur" (subcultures), izraz, ki je zopet posebno značilen prav za Ameriko. Tu najdete več sto ver in sekt, ki pa vendar ohranijo lepše sožitje kot pri nas dve organizaciji z malenkostno različnimi pravili. Pride morda do majhnih medsebojnih predskokov, a kakega globljega sovraštva ali zagrenjenosti ni. In čeprav so Amerikanci dovolj pametni, da imajo navadno samo dve stranki, je tudi v politiki na stotine različnih skupin (pressure groups), ki spretno pritiskajo na vse strani, da dosežejo svoje politične cilje. Toda Amerikanci znajo vsa nasprotja, v katerih se medsebojno "očiščujejo" v volilnih kampanjah, v trenutku premagati, si prijateljsko podati roke in složno sodelovati za dosego vsenarodnih ciljev. Naj zmaga ta ali ona stranka, poraženi kandidat bo vedno med prvimi, ki bo stisnil zmagovalcu roko in zmagovalec bo vedno ostal zvest tradiciji, ki zahteva v vsakem državnem odboru ravnotežje med pripadniki obeh strank.

Čudež, ki so nanj Amerikanci najbolj ponosni, pa je v tem, da so iz te največje raznolikosti prav v Ameriki dosegli največjo socialno enakost. Poglejmo n. pr. dežele, kjer živi le en sam narod! Mislili bi, da bo tam gotovo večja enakost. A je ravno obratno! V Indiji se zajedajo v ves družbeni organizem kaste, med katerimi zevajo skoraj nepremostljivi prepadi, globoke rane na telesu trpečega naroda. Na Kitajskem šumijo v svili vzvišeni "literati" (izobraženci v klasični kitajski kulturi, ki so do nedavnega upravljali tudi vsa važnejša politična mesta) in bogataši, patrizrhi, ki so kakor kralji v nasebinah, množica kmetičev in siromakov brez premoženja pa je globoko na dnu in često ne sme niti v prodajalne, ki so rezervirane "samo za boljše". Na Japonskem se še živo poznajo sledovi ostrih stoletnih socialnih razlik, saj je bil tam cesar vedno "sin sonca", bog na zemlji, medtem ko so deželo upravljali našim grofom podobni bogataši, katerim so služili poklicni vojščaki, nekaki vitezi (samurai), pod peto teh vseh pa je trpela ogromna množica kmetov-tlačancov, ki so spet sami z zaničevanjem gledali na zadnji, najnižji razred, na "nečloveške" (eta), nesrečne pripadnike najnižjih poklicev, zlasti takih, ki so imeli opravi-

viti z mesom in živalskimi kožami (vpliv budizma). Te so lahko pijani vojščaki po mili volji natikali na sablje. V krščanski Evropi ni morda tako hudo, toda tudi tam imamo še vedno "milostljive gospe", "titeljev" nič koliko in seveda po tri razrede v vlakih, čakalnicah itd.

Pa pogledjmo zdaj našo Ameriko! Se razume, da so tudi tu ekonomske in socialne razlike. Je že tako, da vsi ne morejo biti v pisarnah in ne vsi v fabrikah. Je že tako, da eden nagradi več premoženja in drugi manj. Tega ni mogoče spremeniti niti z nasiljem, še manj v svobodi. Toda vse te razlike skoraj splahnijo v medsebojnih odnosih!

Prvič sem to opazil na neki ameriški pošti v državi New York. Nekaj so v uradu nasmetili in upraviteljica je hitro segla po metlo in pridno pometala, medtem ko sta se pismonoša in pomočnik šalila pri odprtem okencu. "Šmentano, ali sta — z mammo vred — štorasta," se mi je najprej zazdelo, ko sem že nekaj časa čakal pred okencem in videl, da nobeden ne misli prevzeti metle. Toda kmalu sem opazil, da so vsi trije prav zadovoljni in nasmejani, najbolj "dama" sama in začel sem misliti malo drugače: "Ali ni to lepo? Polno uslužbenecv ima in je res prava gospa, pa je ni sram prijeti za metlo! Prav nič se ne boji, da bi kdo mislil, da je samo snažilka in da pač zato, ker nič drugega ne zna, pometa uprad. Ali ni ta ameriška mentaliteta, vsaj z ozirom na delo, mnogo bolj naravna in prisična kot naše evropsko vihanje nosov?" Tako sem razmišljal, ko se je prismejala k okencu, obrisala roke v robček in me vprašala tipično po ameriškonsko: "May I help you?" (Ali ti smem pomagati? Ali ti smem postreči?).

Toda kako naj bi ne bila ravnateljica urada preprosta, ko so taki sami ministri in predsedniki Združenih držav, najvišje politične glave na svetu! Nekaj čudovito lepega je ta enakost, ko mu lahko v uradu rečeš samo "gospod predsednik", kakor bi tudi on tebi vljudno rekel "gospod Zmavs", če pa ga vidiš na cesti, mu lahko zakličeš kakor kateremu koli sosedu: "Hallo, Ike!" ali "Hallo, Harry!". In tam kjer bi v Evropi vse polil mraz (o, jej, kaj bo pa zdej?!), tam bo ta visoka glava postala zdaj naenkrat še široka v smehu in ti prijazno pomahala, če se ne bo že začela pogovarjati s tabo kot s starim znancem.

Greš v urad in takoj, ko zvejo tvoje ime, boš samo še Frank, John ali Joe in če ti je znano

ime kake uradnice, bo tudi ta zate samo še Mary, Lucy ali Jeany.

In greš morda prvič v šolo, v nemajhni zadregi, ker nimaš zlikanih hlač. Nerodno ti je, ko takoj za tabo prišumi v razred "kraljična", vsa v svili. Toda svojim očem boš komaj verjel, ko bo vstopila za njo druga, v plavih delavskih hlačah, približno takih, kot jih nosijo pri nas med delom mehaniki. Ko se ti skoraj zasmili revna sirota, ki jo mora pač biti pred vsemi sram, se bo nagnil k tebi sošolec in ti zaupal: "Njen oče je predsednik železniške družbe. So milijonarji!"

Zdaj ne moreš premagati radovednosti in ga vprašaš o tisti svileni kraljični tam v prvi klopi. "Kako visoko je šele njen oče?!" ugiblješ. "O, tole dobro poznam," ti bo rekel. "Ta prodaja hrenovke tam na vogalu. Oče dela v fabriki in polna hiša otrok!"

Ko zapuščaš šolo, sedijo na stopnicah pred vrati trije nekam starejši "študenti", okrog pa še gruča mlajših.

"Tale ob steni je rektor," ti bo glasno razložil kolega in ga pozdravil "Hallo!" ko se ta ozre v vaju. V zadregi se boš priklonil in jo hitro ucvrl proti postaji. Med potjo se boš morda spomnil na univerzo v Evropi, kjer je uniformirani sluga na srebrnem krožniku prinesel glavnemu tajniku tvoj listič s prošnjo za osebni razgovor...

Taka, zelo na kratko, je socialna enakost v Ameriki.

* * *

Moj gospod župnik, ki zdaj pase ovce nekje v Argentini, bo morda hud: "Tako ste jih hvalili te Anglosaksonce, kot da bi bili najboljši ljudje na svetu!" Nekdo bo dostavil: "Pa so plitki in hladni in materialisti!" Tretji iz gruče pa bo napol za šalo napol zares bolj tiho povedal, da ga ne bi gospod slišali: "Moralni pa ne mnogo bolj kakor pri nas dobro vzgojeni psički!"

Akramiš, seveda mi grejo lasje pokonci! Čutim namreč, da je tudi vse to bolj ali manj res. In vem, da ne bom znal teh nasprotij prav razložiti, pa če bi do jutra grizel svinčnik. Vse, s čimer lahko postrežem, so zopet le bolj ali manj megleni vtisi.

Zdi se, da so Amerikanci večji mojstri v javnem življenju, najsí gre za odnose med predsednikom in državljanom, med duhovnikom, (ki je vedno samo "oče" in bi se smejal, če bi mu rekel "gospod" ali celo "častiti") in vernikom, med inženirjem in delavcem ali med

voznikom taksija in potnikom. V vsem takem so Amerikanci — vsaj meni se tako zdi — daleč pred nami in Evropejci daleč za njimi, da ne rečem celo — daleč za luno.

Ravno obratno pa se zdi res za čisto osebne odnose. Tu na splošno prednjačijo Evropejci in morda vsa druga ljudstva in kar sem zgoraj zapisal za nas, velja tu za Amerikance. Ali so to tipično nestalni odnosi med dekletom in fantom, med ženo in možem, med starši in otroci (ki so včasih pravi tirani) ali med otroci in ostarelimi starši (ki jih "oddajo" v razne zavode), med povoženim možakom na cesti, (ki vzbuja manj pozornosti kakor raztreseni drobiž) in med gručo zijal, ali med alkoholikom, ki že četrto noč leži na pločniku in mimoidočimi! — povsod se zdi ameriški odnos mnogo plitkejši, osebne vezi silno rahle, čustva nad čutno ravnjo skoraj popolnoma otopela.

Odkod ta čudna nasprotja?

Zdi se, da je treba, razen v puritanističnem anglosaksonskem vplivu, iskati odgovora zlasti v ekonomski izgradnji ameriške družbe.

Amerika ima vse pogoje za naravnost giantsko industrijo. Tudi poljedelstvo je zelo modernizirano. Ogromna večina prebivalstva živi zato v mestih in dela bodisi v pisarni ali v tovarnah — pri strojih. Osamljeni kmetič na deželi se ne sklanja več ljubeče k zemlji, ampak jo neusmiljeno prevrača — z brnečimi stroji.

Ameriški način industrializacije zahteva in omogoča masovno proizvodnjo, slednja standardizacijo proizvodov in skrajno delitev in specializacijo dela, ki povzroča vedno večjo tipifikacijo delavca. Isto delo, ki ga opraviš navadno prej kakor v eni minuti, se ponavlja uro za uro, leto za letom. Vedno isto pritrjevanje vijakov ali natikanje koles, vedno isto poliranje avtomobilskih streh ali čiščenje kroma — danes, jutri, vse življenje. Tak delavec postane suženj stroja in tekočega traka.

Če ga primerjamo n. pr. z našim čevljarjem, ni ta proti njemu samo umetnik, ki se je svoje obrti vsaj tri leta učil, medtem ko se je ameriški delavec naučil svojega dela v treh minutah ali vsaj v treh urah. Je tudi filozof, ki duhovito modruje o vseh novicah, o poedincih in skupnosti, kjer vsako malenkost natančno pozna. Kot strokovnjak jemlje mero, kot estet izbira vzorec, kot neodvisen sistematik spreminja metodo dela, kot psiholog opazuje reakcijo kupca, sposobno kot advokat mu opiše probleme draginje, večje kot trgovec mu po-

ve ceno in samozavestno in zadovoljno kot kak samostojni tovarnar spravi denar. Za ženo in otroke je atek, za vajenca vzgojitelj, za pomočnika delodajalec. Vsi ti pogoji klešejo svojevrstno močno osebnost, bistrost in duhovitost.

Ameriški delavec zasluži morda mnogo več, oropan pa je vsakega psihološkega zadovoljstva. Delo opravlja avtomatično, brez misli in volje, brez veselja in brez ponosa. Ker zanj ne potrebuje nobenega znanja, pade njegova samozavest in spoštovanje do samega sebe. Ker ga proizvod, ki beži mimo na tekočem traku in na katerem je izvršil le na videz neznatno in brezpomembno delo, v ničemer ne naveže nase in ne navdaja z najmanjšim zadovoljstvom, ki spremlja vsako obrtniško, kmečko ali intelektualno ustvarjalnost, je za modernega delavca delo le še potrebno zlo, kazen, ki jo mora prenašati zaradi razreda, čigar pripadnik je. Delo nima najmanjše notranje vrednosti; edina in vsa nagrada, ki jo delavcu nudi, je le v plači. Zato delavec v skrajno mehaniziranem okolju usmeri vso svojo pozornost le še na denar, ki mu postane "najvišja dobrina", cilj in merilo vsega. Ekonomski pogoji so sprožili vrsto psiholoških reakcij in izkristalizirali materialistični življenjski pogled. To v glavnem razloži ameriško hlepenje po denarju in tipični življenjski materializem.

Delavec ob tekočem traku nima nikakih duhovnih ali duševnih pobud ali dražljajev. Vse delo opravlja popolnoma avtomatično, brez misli in volje. Ker tako večji del svojega produktivnega življenja prebije, ne da bi uporabljal razum in voljo, oba nujno otopita in oslaba, kakor bi n. pr. oslabele mišice človeka, ki bi nikdar ne opravljal telesnega dela. Z njima otopita tudi delavčeva osebnost in značaj. Od tod tipična plitkost Amerikancev. Ker so bistveni psihološki pogoji enaki tako za delo ob tekočem traku v tovarnah in za mehanizirano in špecializirano delo v pisarnah, ti izenačeni pogoji doprinašajo k izenačenju osebnosti vseh tako zaposlenih, torej k značilni tipifikaciji ameriške družbe, kjer vsaj na površju izgine individualnost in originalnost.

Človek, čigar osebnost in značaj v takih razmerah slabita, se boji biti različen od drugih, ker mu za neodvisnost in samostojnost manjka moči. Zato je zunanje obnašanje Amerikancev izenačeno na eden in isti osnovni vzorec. Vzvišena demokratična filozofija aristokrata Jef-

ersona, mit narodnega mučenca Lincolna, ki simbolizira tudi obseg in hitrost ameriške vertikalne mobilnosti, v kateri je nemogoča kristalizacija socialnih razredov, in konformizem delavstva, ki se zaradi oslabljene osebnosti boji biti različno, (saj ne more več tvegati socialnih sankcij, ki so združene z različnostjo in samostojnostjo) — vsi ti činitelji se prepletajo in po svoje doprinašajo tako k tipifikaciji ameriške družbe, kakor k medsebojni strpnosti in socialni enakosti.

Zdaj nam tudi postane jasno, zakaj vladajo med Amerikanci razmeroma vzorni odnosi v javnih zadevah, kjer je prišlo do osnovnega izenačenja osebnosti poedincev in tipa družbe in je zato vsaj na površini povsod zadostna podobnost, ki vodi k strpnosti in združuje s tistimi rahlimi vezmi, ki so v javnem življenju potrebne. V osebnih odnosih n. pr. med ženo in možem, ki potrebujejo večje globine, pa se maščuje nerazvitost ali otopelost osebnosti in značaja.

Socialni konformizem, v katerem mora moderni Amerikanec iz strahu pred sankcijami zatreti marsikako duševno potrebo po samostojnosti in različnosti, napolnjuje njegovo notranjost z neizpolnjenimi željami. Frustracije, ki se že od otroških let nabirajo v podzavesti in se še množe v psihološko sterilnem mehaniziranem okolju, pa se navadno sprostijo bodisi skozi socialno dovoljene kanale, kar razloži poplavo čustev, ki se izlijejo n. pr. na tipičnih ameriških igrah (baseball), ali pa jih poedinec hrani v sebi, dokler ni mera polna in ne izbruhnejo na dan v obliki te ali one duševne bolezni, kar razloži rekordno število duševno bolnih v Ameriki.

***

Vprašanje, ki bo verjetno zanimalo čitatelje Zbornika je, kaj se zgodi s slovenskimi izseljenci v Ameriki in drugod, ki jih je življenje vrglo v to novo, njim tuje, mehanizirano okolje brez duhovnih in duševnih pobud in dražljajev.

Prvo, kar navadno begunec čuti, je, da ga novo delo ubija. Ker je bil vedno navajen na težka dela in dolge ure, si ne more prav razložiti, zakaj ga razmeroma lahko tovarniško delo tako zbije, da izgubi voljo za vse. Dejansko ne gre za telesno, ampak za psihološko izmučenje. Monotonost v tovarni vzbuja odpor; zavest, da mu bo delo dalo dober zaslužek in dobrine, ki si jih je vsa leta zaman že-

lel, ga navdaja z voljo do dela. V podzavesti se koljeta dve nasprotni želji: ena po delu, ki bi bilo bolj ustvarjalno, kjer bi lahko drugim in samemu sebi pokazal, kaj zna in premore, druga po potrebi prilagoditvi in zaslužku. Ta podzavestna vojna, ki se bije globoko v begunčevi notranjosti, porabi mnogo duševnih energij in pripomore k zunanji zbitosti.

Zraven tega pa je begunec postavljen pred neizprosne pogoje mehanizacije dela: vrši ga mehanično, kot avtomat, brez misli in volje. Pod temi pogoji slabi zlasti volja, ki potrebuje stalne vaje in napora.

Topi pa tudi razum, ker ga vedno manj uporablja. Delavec morda opaža, da čuti čedalje manj zanimanja za čtivo, izobraževanje, za delo v organizacijah in podobno, kar je znamenje, da so mu zaradi stalne nerabe nekako "otrpneli možgani" in ga, podobno kot pri njegovih ameriških kolegih, ki so šli skozi isti proces pred njim, nič razumskega ali "nadvarnega" več ne miče. Oslabitev volje pa se začne kazati v pešanju oblasti nad samim seboj, v strahu izražati nesoglasje, v težavnosti odločitev in vztrajanja pri sklepih, v zmanjšani disciplini glede alkohola, zabav itd. Največja nesreča pri tem je, da ne razume, kaj z njim ni prav in si ne ve pomagati. Čuti le, da je vedno manj samostojen, vedno bolj odvisen od drugih. Če primerja svojo sedanost s prejšnjim življenjem, dobi občutek, da z njim ni več vse normalno. V resnici se je kmalu po njegovem prihodu v mehanizirano novo okolje začel v njem psihološki proces v eni izmed naslednjih smeri:

(1) **Aktivizacija**, ki je najsrečnejši način reakcije. Ker monotono mehanizirano delo v službi ne zadovolji potreb delavčeve duševnosti (iznajdljivosti, samoizražanja, domišljije, veselja in zadovoljstva z uspehom) si poišče priložnosti za ustvarjalnost izven službe, kot n. pr. pri raznih društvih, zborih, v umetnosti ali športu, ali doma, v vrtu, s tehniko, glasbo itd., kjer najde vsaj nekaj priložnosti za izražanje razuma in čustev in za uveljavljanje volje. Tako izvenslužbeno delovanje je edini odprti kanal za izliv osebnih zmožnosti in energij, ki jih delavec pri svojem mehaniziranem delu ne more več prav sprostiti. Ohranja mu samozavest, ga drži priklenjenega na nekaj, kar ga zanima in veseli in navdaja ga z veseljem in zadovoljstvom. Aktivizacija mu pomaga, da v novem okolju ne otopi. Ta ali oni način izživljanja v skupnosti, v društvih ali

organizacijah, se zdi zato nujen pogoj ne le iz narcednega ali kulturnega vidika, ampak tudi iz vidika duševnega zdravja begunca, ki ga je trdo življenje presadilo v monotono mehanizirano in psihološko sterilno okolje.

Aktivizacija, ki je na splošno najboljši izhod iz monotonosti mehaniziranega življenja, ima tudi svoje nevarnosti. Človek, ki čuti izredno ustvarjalno silo, intelektualno nenasičenost ali umetniško slast, bo namreč toliko ostreje občutil težo sterilne monotonosti mehaniziranega dela. Kakor je n. pr. hreščanje radia, ki ga z zadovoljstvom poslušajo otroci, naravnost neznosno za glasbenika, tako postane do skrajnosti mehanizirano delo, ki ne dopušča najmanjše stopnje samoizražanja, naravnost neznosno za ljudi, ki jih odlikuje izredna ustvarjalnost na višji ravni, zlasti še, če se taka sterilnost v službi vleče predolgo, brez sprememb in razvedrila in se ji pridruži še pretiravanje v izven službeni aktivizaciji, h kateremu so zopet najbolj nagnjeni prav duševno najbogatejši ljudje. Pri takih osebah se utegnejo sčasoma pojaviti razne duševne motnje, zlasti manično-depresivne in shizofrenične. Vendar ta nevarnost večini, ki se poslužuje bolj običajnih aktivizacij (društva itd.) sploh ne grozi, manjšino pa naj navdaja s previdnostjo, ne s strahom pred aktivizacijo samo. Celo če se motnje pridružijo, je bolje priti do njih po poti ustvarjalnosti kakor po poti otopitve. V tolažbo slednjim navedem, da je sloviti psihiater Menninger klasificiral tudi sv. Tomaža Akvinca, Napoleona in Woodrowa Wilsona med shizofrenike.

(2) **Infantilizem** je drug začasni ali stalni izhod, ki ga lahko poišče duševnost v mehaniziranem okolju. Ker je delo tako enostavno, da bi ga lahko — vsaj v pogledu razumske budnosti in znanja — opravljali tudi najmanjši otroci, je nevarnost, da bo delavec, ki več mesecev ali let opravlja izključno "otročje delo" (brez aktivizacije izven službe) kmalu tudi sam postal otročji. Mehaniziranemu življenju (dejansko vsem pogojem, kjer je onemogočena razumska budnost in samoizražanje na višini, ki je za poedince normalna) se zato čisto pridruži povratek delavčeve osebnosti v duševnost otroških let, regresija v infantilizem. Med znake infantilizma spada vsako obnašanje, ki je značilno za otroke, ne pa za odrasle, čeprav ima nekaj takih znakov, bodisi zaradi fiksacije (razvojne zaostalosti) bodisi zaradi regresije (razvojnega povratka) vsak-

do in šele njihova premoč nad drugimi osebnostnimi značilnostmi pokaže, kdaj je kaka osebnost postala tipično infantilistična. Za infantilizem je n. pr. značilno slepo neusmerjeno sproščevanje energije (kot brezciljno tavanje po mestu), igračkanje, periodični občutek nesrečnosti in naveličanosti, ki si ga ne znamo prav razložiti (neizrabljene duševne energije ali neizpoljene želje povzročajo namreč napetost in neugodje), trma zaradi trme (s čimer se človek skuša prepričati, da je volja, o kateri vsaj podzavestno čuti, da hitro slabi, še vedno močno, kjer gre le za zmoto v izbiri predmeta, na katerem jo preizkuša); potreba pritegniti pozornost nase (ki se navadno začinja kazati pri ženskah v ekstravagantnih oblekah in nenaravnem obnašanju in pri moških v nenavadni hrupnosti, čeprav ima vsak posameznik v tem svojo lastno metodo in gre za infantilizem šele, kadar postane ta težnja ena stalnih najmočnejših značilnosti osebnosti), ekshibicionizem, ki je značilen za otroke in je med odraslimi le ena zadnjih poti, po kateri skušajo pritegniti pozornost (ki jim je njih brezosebno okolje ne nudi na socialno sprejemljiv način), nekritičnost v sprejemanju scdb, strah pred odkritim izražanjem nesoglasij, nestanovitnost itd.

Kadar infantilizem ni več kratek periodičen pojav, ampak postane tipično stalno nastrojenje odraslega človeka, je to znamenje, da se je v svojem psihološkem življenju povrnil v brezskrbnost in neodgovornost otroških let. To je velika skušnjava, a tudi nič manjša nevarnost, saj v infantilizmu izgubi razsodnost in odločnost, ki je normalna za njegovo starost in s tem zmožnost za modro in odgovorno življenje.

Infantilizem, bodisi iz fiksacije ali regresije, je zelo pogost v ameriški družbi in je tudi med izseljenci, zraven demotivacije, najbolj pogost primer negativne prilagoditve mehaniziranemu okolju. (Edina pozitivna prilagoditev je namreč aktivizacija. Možna pa je seveda še druga rešitev: sprememba dela iz močno mehaniziranega v obrtniško, kmečko, intelektualno itd.).

(3) **Demotivacija** je izguba zmožnosti za "motiviranje" samega sebe ali po samem sebi. Gre tu za oslabitev volje, ki se v mehaniziranem okolju ne more v ničemer več uveljaviti, ohranjati ali celo krepiti. S to oslabiljivo izgublja delavec sposobnost, da bi samemu sebi zastavil kakov motiv ali cilj in

mu sledil. Stanje se slabša iz začetnega oklevanja v vedno večjo — in končno popolno — nezmožnost usmerjati svojo usodo. Tipični primeri demotivacije so n. pr. delavci, ki bi z malo poizvedovanja in napora lahko našli neprijetno boljše službe, a jim je v mehaniziranem delu že tako oslabela volja, da ne morejo več ukazati samim sebi nobene spremembe; študenti, ki so mislili nadaljevati študij, a se zdaj "ne morejo" več pripraviti do tega, da bi začeli obiskovati kak tečaj; intelektualci, ki "ne morejo" več iskati svojemu znanju primerne dela, niti ne iščejo nadomestila za psihološko sterilnost službe v izvenslužbeni aktivizaciji, ampak ostanejo tam, kamor jih je postavil slučaj, po delu pa se le še topo zleknejo v naslonjač; osebe, ki se slepo oklepajo družbe, v katero jih je zaneslo naključje in si "ne morejo" sami ničesar več ukazati ali prepovedati, itd.

Demotivacija je začetna stopnja psihološkega osiromašenja in otopelosti in je zato iz nje še možen izhod. Često zadošča le psihološki vpogled in begunec se bo vzdramil sam; drugič bo spremenila vso njegovo usodo le majhna informacija ali vzpodbudna beseda in ga postavila spet na pot samostojnosti, bodisi k normaliziranju dela (nemehanizirano okolje ali študij), bodisi k aktivizaciji izven službe, kot pozitivnem iztoku za neizrabljene duševne energije in zmožnosti.

(4) **Nevtralizacija** ni le izguba zmožnosti za "motiviranje" samega sebe, ampak tudi za kakršen koli odpor proti motivacijam, ki nam jih vsiljuje okolje. Oseba na tej stopnji slepo izvršuje vsak ukaz, dober ali slab, ljub ali neljub, ker je njena volja tako oslabela, da je prešibka za kakršen koli odpor ali samostojno usmerjanje. Nevtralizacija lahko nastopi iz demotivacije, kot posledica stalne postopne slabitve osebnosti. Lahko pa je tudi posledica trenutnega zloma, kot n. pr. zaradi hudega razočaranja, izgube osebe, ideala ali stvari, ki nam je postala "vse na svetu", s čimer je vsa današnja stvarnost postala za nas brezpomembna. Osebnost, ki se je pogreznila v nevtralizacijo preko demotivacije, se more normalizirati le v kar najbolj ugodnem psihološkem okolju, n. pr. med prijatelji, ki ji vlivajo poguma, priskrbe zadovoljivo službo in razvedrilo. Povratek v normalno stanje utegne zahtevati precej časa, večkrat toliko ali več, kakor je trajal negativni proces iz normalnega v nevtralizirano. Kjer pa je nevtrali-

zacija nastopila kot posledica trenutnega zloma, utegne biti normalizacija hitrejša, bodisi s prevzgojo ali reorientacijo osebe in razširitvijo obsega njenih vrednot, bodisi s pomočjo nadomestila za izgubo, ki je povzročila zlom osebnosti. Demotivirana oseba potrebuje prijateljske pobude in primerne aktivizacije, nevtralizirana pa skrbne nege in ljubezni kot otrok.

(6) Demoralizacija je zadnja in najnižja stopnja v negativnem psihološkem razvoju, ki ga utegne med begunci izzvati novo brezosebno mehanizirano okolje, bodisi preko postopne slabitve volje, razuma in čustev, bodisi kot upor in protest proti staremu ali novemu redu. Ni težko razumeti, kako zlahka pride do demoralizacije preko nevtralizacije, saj je nevtralizirana oseba prešibka, da bi nudila kakršen koli odpor proti slabim ukazom in vplivom in je zato tudi v vsem slabem le slepo, neodgovorno orodje okolja. K dobremu usmerjena volja lahko n. pr. v tej prisilni mehanizaciji človeka oslabi do stopnje nevtralizacije, medtem ko je lahko slabo usmerjena (in negativno aktivizirana) močna. In močna poišče šibkejšo in si jo podredi v slabe namene, n. pr. za sodelovanje pri tatvinah, zlorabljanje deklet itd. Pri tako demoraliziranih osebah, ki so le orodje brez volje, gre za duševno bolezensko stanje in nesrečneži ne nosijo moralne odgovornosti, pač pa potrebujejo podobne prijateljske pozornosti, ljubezni in reorientacije kot nevtralizirane.

Demoralizacija je možna tudi kot upor ali protest proti staremu redu, ki nas je razočaral. Zavržemo n. pr. socialne norme, ki se nam zde starokopitne, predno smo se podvrgli vsaj disciplini novih. Pretirana disciplina v spolnih stvareh (n. pr. prepoved nasmeha, mešane družbe in nedolžnega razgovora) lahko po opazovanju navidezne prostosti v novem svetu vodi v upor in v nasprotni ekstrem. Podobno je lahko demoralizacija upor proti novi družbi, ki nas je n. pr. nekajkrat zaporedoma ogoljufala, ko iz tega posplošimo, da so vsi tujeji nepošteni in napačno sklepamo, da moramo v takem okolju tudi mi vračati milo za drago, t. j. goljufati, kjer koli se da, kakor "vsi drugi".

* * *

Čitatelji, ki delajo v skrajno brezosebnem mehaniziranem okolju in jih ne varuje pred duševnim osiromašenjem zadovoljstvo v lastni družini ali med zvestimi prijatelji, so ver-

jetno opazili, da so se tudi v njih samih ponaselitvi v novi svet izvršile temeljite spremembe v eni izmed nakazanih smeri. Večina je verjetno stopila iz prejšnje normale k večji aktivizaciji doma ali v društvih, ali pa se je skoraj nujno približala infantilizmu ali demotivaciji. Iz infantilizma in demotivacije, ki lahko sčasoma postaneta resnično nevarna, sta možna le dva izhoda: bodisi, da si poiščemo delo (ali študij), ki nudi več duševnega zadovoljstva in moči kot monotono suženjstvo stroju ali tekočemu traku, ali pa, da si poiščemo možnosti za samoizražanje in krepitev osebnosti v izvenslužbeni aktivizaciji, doma ali v skupnosti. Domača slovenska knjižnica in sodelovanje pri zborih, športu, prireditvah in podobnem, kjer sprostimo svoje med delom zatrte duševne energije in si priborimo prijateljstvo, občutek pripadnosti in normalne pomembnosti in z njim zadovoljstvo in tisto stopnjo samozavesti, ki je potrebna za samostojno življenje sredi tujega sveta — to je pot, ki nas rešuje pred duševnim osiromašenjem.

Bolje razumevanje psihološkega procesa pa nas bo tudi varovalo pred obsojanjem brata in pred brezbriznostjo zanj, ki jo je satan položil že v srce nesrečnega Kajna: "Mar sem jaz varuh svojega brata?" Razumeli bomo fanta, ki se je začel izogibati slovenske družbe, ker je v novem sterilnem okolju padla njegova samozavest in se boji, da bi mu — obubožanemu — skupnost ne bila prestrog sodnik. Razumeli bomo nezakonsko mater, ki je čutila le, da so se vsi osebni stiki, ki drže vsako osebnost: pokonci, naenkrat zrušili v nič in katere osamljeno srce je kričalo, da se nekemu izpove, da, čeprav samo za trenutek, čuti, da ni samo v praznini. Razumeli alkoholika, ki mu je življenje prepusto in ga navdaja s strahom, pri čemer mu je alkohol kot zdravilo, ki ga odvrne od trde stvarnosti in mu nudi vsaj začasno olajšanje in pogum, brez katerega bi ne mogel prenašati praznine življenja. Da, zdaj razumemo vsakogar: potrtega ali celo "nataknjenega" kmetiča, ki misli na svoje zelene njive doma in mu je vse novo, z nami vred, zoprno; politika, ki je izgubil prej visoki prestiž in reagira z večjo gospodovalnostjo ali z iskanjem novih kanalov za izliv svoje volje; vase zaprtega profesorja in sodnika, ki živita v višjem svetu, ali moža in fanta, ki iščeta ljubezen tam, kjer je ni. In ko ga razumemo, ga ne bomo več obsojali, ampak čutili, da smo vsakomur blizu. Ostali mu bomo prijatelji in:

bratje tudi zdaj, ko nas potrebuje najbolj. Pomoč pri službi, pritegnitev k poštenemu razvedrilu in vpeljava v bolj bogato okolje pri petju, športu, raznih društvih in prijateljskih krožkih — vse to bo sčasoma spet okrepilo njegovo duševnost, ki jo je oslabilo in otopilo okolje. In kadar brat vidi, da ga razumeš in ne obsojaš, da iskreno želiš, da bi stopil na lepšo in srečnejšo pot, a vendar tega ne ukazuješ in ne staviš kot pogoj svojega prijateljstva, da se zavedaš, da si tudi sam v sto stvareh slab in nikdar ne gledaš nanj pomilovalno ali pokroviteljsko, takrat bo v njem raslo zaupanje, upanje, pripravljenost za poskus boljše poti in pogum in moč, da stopi nanjo in na njej vztraja, šli bomo tudi skozi novi hladni mehanizirani svet kot bratje in nam bo toplo. Ti boš moj varuh in jaz tvoj, a oba mnogo močnejša!

***

Končno še nekaj besed o družboslovju v Ameriki. Družboslovje, kot študij družbe, pač nosi v sebi tudi pečat družbe. Evropska družba je n. pr. relativno statična, medtem ko je ameriška nadvse dinamična, v neprestanem toku. Zato se zdi kar naravno, da je tudi družboslovje v Evropi na splošno bolj naslonjeno k filozofiji in zgodovini, medtem ko je v Ameriki predvsem znanstveno preučevanje sedanjosti in "funkcioniranja" družbe.

Zato sta si tipičen ameriški in evropski učbenik sociologije zelo malo podobna. Globlji Evropejec razmišlja o naravi človeka in družbe, o družabnih krepostih, ki naj bi bogatila in usmerjale družbo, o zakonih, ki jih razkriva zgodovina. Je nagnjen k sintezi in integraciji tega, kar mu daje bogata tradicija, k čemer dodaja le pičle drobtinice sedanjosti. Amerikane pa komaj kdaj zanima kaka drobtinica iz preteklosti in študira le sedanjo izgradnjo in delovanje družbe.

Evropski sociolog preučuje predvsem v bogatih knjižnicah iz podatkov, ki mu jih nudijo o družbi vse razpoložljive študije, sorodne vede in literatura. Ameriški sociolog, ki je za tak univerzalni študij mnogo slabše oспособljen, nima kakega posebnega spoštovanja do tistih, ki v naslonjačih filozofirajo o družbi (armchair philosophers), ampak se navdušuje za opazovanja in raziskovanja na licu mesta (field work). Pri tem preučevanju pa se poslužuje znanstvene metode, statističnih ved in vedno bolj tudi psihologije.

Na terenu ali v eksperimentalnem sociološkem laboratoriju preučuje skrbno zastavljene hipoteze. Potem napiše študijo o svojih dognanjih z ozirom na določeno hipotezo, katero včasih še primerja z dognanji drugih podobnih študij. Zato so za ameriško sociologijo vse bolj značilne kratke študije, ki obravnavajo en sam problem, kot recimo vzgojo nezakon-skih otrok, odnos med predsodki delavcev in njih vertikalno mobilnostjo, vpliv soodločanja na proizvodnjo, socialno stratifikacijo po objektivnem in subjektivnem vidiku, odnos med ekonomskim ali verskim stanjem in politično usmerjenostjo, sistem vrednot po socialnih razredih, vpliv rase in razreda na vzgojo, razmerje med okoljem in kriminalnostjo, duševne bolezni z ozirom na bivaliče in poklic, analize posameznih rasnih uporov, množičnih histerij itd. Take in podobne študije se grmadijo z več sto univerz in iz vseh krajev sveta takorekoč noč in dan, tako da je ameriška sociološka literatura vsaj po obsegu najbogatejša.

Prednosti so na dlani. Evropska sociologija na splošno nudi več možnosti za integracijo, za spoznanje stalnih načel in, hote ali nehote, za razlikovanje med dobrim in slabim. Ameriška sociologija pa posreduje boljši vpogled v preplet vplivov in vzrokov, zasleduje razvoj vsakega socialnega pojava in tehta, kako so ga oblikovali razni činitelji, kot okolje, bivaliče, premoženjsko razmerje, izredne osebnosti in dogodki itd. Za ameriškega sociologa, ki točno vidi ves preplet iz stotine študij, ki se med sabo potrjujejo, postane vsak pojav čisto "naraven": tolpe mladostnih zločincev, morilci, vlačuge, narodnostne skupine priseljencev, verske sekte, sistem vrednot med tatovi, sadisti, moreče množice ali politične in verske manifestacije... vse je zanj enako razumljivo in "naravno".

Ameriški način študija bi moral človeka prevzeti z občutkom silne osebne odgovornosti za vse, kar se dogaja v družbi. Študiraj vsak pojav posebej od začetka do konca in videl boš, kako velik bo tvoj dvom, ko se boš vprašal z Lincolnom: "Če bi bil jaz vedno živel v njegovih razmerah, ali bil kaj boljši?" In še to boš videl, da si z vsem, kar bi bil lahko storil, a si opustil, da si z vsakim prezirljivim pogledom in krivičnim dejanjem in z vsako prijaznostjo in ljubeznijo, ki si jo bližnjemu odtegnil, stopil tudi sam med sokrivce za vse, kar obsojaš. Ne bo več težko priznati

s Henrikom Troyatom, ki je napisal: "Vsi smo kradli z vlomilcem, morili z morilcem, o čigar zverstvu smo čitali v časopisih, posiljevali s posilniki in kleli z bogokletniki..."

Morda je tudi v pogledu družboslovja tako, da Amerikanci bolje vedo, kako in Evropejci bolje, kam. Bog je hotel, da je človek navezan na človeka, narod na narod in tudi kontinent na kontinent. Samo vsi skupaj moremo najti in uresničiti sedanji ideal človeštva. Evropejcem manjka vpogleda v duše ljudi. Vsakdo je izklesal svoj nazor in gleda na vse, ki so drugačni, s pomilovanjem, sovraštvom ali gnusom. Vsakdo dopoveduje vsakomur, kaj je prav in da je on tisti, ki ima prav, nihče pa ne pogleda bližnjemu, ki ga obsoja — in sebi — v dno duše. Od Amerikancev bi se mo-

gli naučiti medsebojnega razumevanja, strpnosti, neke višje edinosti v kljub različnosti, občestvenosti nele v besedi, ampak tudi občevanju, kadar gledamo drug drugemu v oči kot nešomišljeniki, pripadniki različnih ver, sekt, narodnosti, taborov ali strank.

A tudi mi lahko Ameriki damo mnogo, zelo mnogo v zameno. Vrnemo ji lahko smisel za božji in naravni red, ki ga v svojem relativizmu več ne dojame in za višje duhovne vrednote, ki so v tem mehaniziranem svetu tako obledele.

"Amerika se mora evropeizirati," kot je napisal filozof Santayana, "in Evropa poamerikaniti," vsak sprejemajoč, kar je boljšega v drugem, pa se bomo vsi tudi lepo — "p o - č l o v e č i l i".

Narcisna polja na pobočjih Golice in Rožce

OB 40 - LETNICI SMRTI

DR. JANEZA EV. KREKA

Dr. Janez Ev. Krek brez dvoma spada med največje in za slovenski narod zelo zaslužne može. V dobi, ko se je narod moral boriti še za osnovne demokratske svoboščine in pravice za svoj politični, gospodarski in kulturni ter socialni razvoj, in ko delovno ljudstvo ni uživalo še nobene socialne zaščite, je dr. Jan. Ev. Krek gradil Slovincem lepšo in pravičnejšo bodočnost kot organizator, politik, sociolog, pisatelj in časnikar.

Ce bi živeli v rednih razmerah doma, bi se 40. letnice njegove smrti gotovo vsi spominjali s hvaležnostjo. Pod komunisti tega gotovo ne bo, kajti dr. Jan. Ev. Krek je gradil mnogo lepši in pravičnejši red na krščansko-socialni pravičnosti kot pa komunisti s svojim materialističnim nazorom. Zato je pa dolžnost slovenske demokratske emigracije v svetu, da se ona tudi v imenu zatiranega naroda doma v svobodi oddolži spominu dr. Kreka ob 40. letnici njegove smrti ter ob tej priložnosti opozori, zlasti mlajši rod, na tega izrednega in za slovenski narod tako zaslužnega moža, da se bo ob njegovem vzgledu lahko narodno ohranjal in utrjeval ter črpal ljubezen in moč za delo za slovensko skupnost.

Doma je življenje in delo pok. dr. Jan. Ev. Kreka že mnogo let raziskoval in študiral ravnatelj Ivan Dolenc. Zbral je že veliko gradiva in ga objavil v knjigah Krekovih Izbranih spisov. Ravnatelju Dolencu se je v tem prizadevanju pridružil prof. dr. Vinko Brumen. Po njuni zaslugi so imeli doma Slovenci na razpolago dosti virov, iz katerih so lahko spoznavali pomen in važnost dr. Krekovega dela na socialnem, političnem, kulturnem in gospodarskem področju. V emigraciji je te literature malo ali pa sploh ne. Tako mlajši rod ne mo-

re dobiti prave slike o dobi, v kateri je živel dr. Krek in tudi ne o njegovem delu.

Spričo tega dejstva smo hoteli v pričujočem spominskem članku podati čim popolnejšo Krekovo sliko ob 40. letnici njegove smrti. In to s prikazom njegovega javnega in kulturnega udejstvovanja ter dognanj, do katerih sta prišla dosedaj najboljša poznavalca Krekovega življenja in njegovega dela že omenjena "Krekologa" ravnatelj Ivan Dočenc in prof. dr. Vinko Brumen.

Dobo, v kateri je živel in deloval dr. Krek, je lepo opisal nek. urednik France Kremžar, ki je bil vsa leta Krekov najintimnejši sodelavec. Zato ponatiskujemo njegove ugotovitve, ki jih je podal v svojem govoru na Socialnem dnevu v Buenos Airesu leta 1952.

Število tistih, ki so pok. dr. Kreka osebno poznali, je vedno manjše. Zlasti še v emigraciji. Ker ti o dr. Kreku lahko podajo najbolj resnično in nepristransko sodbo, smo naprosili tudi te. Tako je imel dr. Kreka za profesorja v ljubljanskem bogoslovju duhovni svetnik Janez Klemenčič. Naši prošnji se je rade volje odzval ter napisal spominske vrstice o svojem biv. profesorju. Dr. Krekova znanca že iz dijaških let in pozneje tudi njegova sodelavca v prosvetnem, socialnem in v združnem gibanju sta tudi dr. Jože Basaj in dr. Franc Logar. Tudi ta dva sta bila pripravljena napisati svoje vtise o dr. Kreku in njegovem delu s svojih neposrednih stikov z njim.

Vsem se iskreno zahvaljujemo za njihove dragocene prispevke, ki bodo gotovo pripomogli, da si bo zlasti mlajši rod, raztepen po vseh kontinentih sveta, mogel ustvariti pravilno podobo o tem velikem in zaslužnem slovenskem možu.

DOBA IN RAZMERE V SLOVENIJI PRED NASTOPOM DR. JAN. EV. KREKA

Slovenci so pred nastopom dr. Jan. Ev. Kreka živeli v zelo slabih in žalostnih razmerah. Politično so se morali boriti za najosnovnejše pravice, narodno so jih zatirali Nemci,

kmečko ljudstvo so izžemali mestni in trški oderuhi, delovno ljudstvo pa sploh ni imelo nobene zaščite.

To dobo in tedanje razmere v Sloveniji je

opisal pok. zvesti Krekov sodelavec urednik France Kremžar v svojem predavanju "Začetki socialnega gibanja na Slovenskem" na Socialnem dnevu slovenskih izseljencev v okviru Slovenskega kat. shoda dne 13. julija 1952 v Ciudadeli pri Buenos Airesu v Argentini z naslednjimi besedami:

"Narodno je bilo ljudstvo malo vzgojeno, narodnostno misel je gojila redka plast slovenskega izobraženstva, polizobraženstva in meščanstva. Doba narodnih taborov je pred desetletji sicer zelo razgibala slovensko ljudstvo, a tedanji narodni voditelji, vzgojeni v duhu meščanskega liberalizma, kmečkih množic niso razumeli, niso jih znali voditi in slovenski narodni misli niso znali dati ne vsebine ne poudarka.

Kulturno delo je med Slovenci opravljala Mohorjeva družba. Njene zasluge za kulturni dvig našega naroda so neprecenljive. Ko je ta ustanova po Slemškovi zamisli in pobudi pred 100 leti bila ustanovljena, je bilo med Slovenci še dosti nepismenih ljudi. Kar pa jih je na podeželju znalo pisati in brati, so se naučili v nedeljskih šolah pri svojih župnikih in kaplanih. Tako je ostalo še dolgo časa, saj še pred 50 leti ni bilo dovolj šol. Vendar so pismeni v domačem krogu na glas prebirali "mohorjevke" in ob njih učili mladino brati in tudi pisati. To je bilo tiho kulturno delo, ki o njem ni poročal noben časopis. Tisto malo časopisja, ki ga je takrat bilo, se je omejevalo zvečine na meščanstvo in je le prav malo izvodov Bleiweisovih "Novic" prihajalo pod kmečko streho. Društveno kulturno delo "Čitalnic" se je omejevalo le na mesta in trge, a v njih se je gojila narodna ideja, kadar je prilika tako nanesla: ob redkih igricah, ob zdravicah in napitnicah. Za kaj drugega tudi smisla ni bilo. Slavili so pač "narod", a zmrdovali so se ob misli na preprosto ljudstvo, ki je sestavljalo ta narod. Tako je to ljudstvo, ki je tedanjim narodnim voditeljem navdušeno sledilo na narodne tabore, po splahnelem navdušenju ostalo samo s svojimi skrbmi in težavami. In teh je bilo veliko!

Socialno-gospodarsko stanje slovenskega ljudstva je bilo namreč rad vse bričko in žalostno.

Kmečko ljudstvo je živelo berno, prepuščeno le samemu sebi. Razen duhovnikov, nekaj učiteljev in prav redkih izobražencev se za kmeta nihče ni zmenil; pač pa je spadalo med pravila lepega vedenja med tedanjimi mešča-

ni, če se je kdo obregnil ob kmečkega človeka s psovko: "Kmet, zarobljeni!" Ta tako zaničevani kmet, navadno res nešolan in malo izobražen, ki se je komaj dobro oteel graščinskega jarma in svobodno zagospodaril na svojem gruntu, se je naenkrat znašel sam in brez opore v sredi gospodarskega vrvenja novega kapitalističnega gospodarstva, ki ga je uvedla liberalna doba. Geslo gospodarskega liberalizma "Vsak sam zase", je trdo zgrabilo našega kmeta. Držal se je v kmetovanju podedovanih navad in v gospodarjenju še patriarhalnih običajev iz dobe naturalnega gospodarstva. Docela nepripravljenega so z zemljiško odvezo in osvoboditvijo vrgli v tokove moderne denarnega gospodarstva. In ko so prišle nanj razne gospodarske nezgode, si je moral v novih razmerah izposoditi denar, kjer ga je pač dobil. V vsaki fari pa je kot pajek v mreži prežal na takšne žrtve oderuh, ki je posojal denar na visoke obresti, kakršnih kmet trajco ni zmogel. V tisti dobi je po naših vaseh neprestano pel boben, ko so nasilno prodajali zadolžene kmetije, kmeta z otroki pa pogнали v svet. Eni so odhajali v Ameriko, v nemške ali pa domače rudnike, drugi v mesta za hlapce, nekateri pa so ostali doma kot bajtarji. A boben je pel in pel. Bogateli pa so cderuhi, krčmarji, trgovci in špekulanti s kmetijami.

Tako so od oderuhov pregnani kmetje množili vrste industrijskega delavstva doma in v tujini. Delavstva v današnjem pomenu takrat v Sloveniji še ni bilo veliko, ker je šele nastajalo. A kolikor ga je bilo, ni imelo nobene veljave. Če je kmet imel vsaj volivno pravico, ako je plačeval dovolj dajka, in je vsaj pri volitvah bil upoštevan, se za delavce tudi pri volitvah nihče ni zmenil, ker delavec ni imel volilne pravice. Ako je meščanski sloj imel kmeta za norca in za zarobljenca, je pa delavca imel za malopridneža, kateremu je Ljubljančan nadel pridevek "baraba". Delavski sloj je bil brez moči, brez veljave in zato brez časti!

Med delovnimi sloji so bili še najbolj upoštevani obrtniki - rokodelci, zlasti po mestih, kjer so se uveljavljali tudi v čitalnicah... Železničarji pa so veljali za nekake plemiče med delavstvom. Ti so imeli ugled in veljavo, ker so bili deležni pokojnine in stalnosti. V tem so se bistveno razlikovali od drugega delavskega proletariata. Podobno tudi idrijski rudarji. Zato pa je na drugi strani del obrtniškega delavstva stalno propadal.

Tako gospodarsko propadajoče ljudstvo je tudi telesno hiral. Jetika je imela bogat plen. V svoje obupnem stanju si je ljudstvo iskalo tolažbe v alkoholu, zlasti v žganju... V vsaki vasi je bila kopica šnopsarjev... Žganje je Slovincem grozilo postati moralna in narodna katastrofa, ker je od žganja prevzeti siromak izgubil vsako voljo in samozavest... V žganjarski pijanosti je bilo na Slovenskem toliko ubojev v enem letu, kakor v kakšni bitki. Žganjarjev se je lotevala otopelost za vse dobro in plemenito, celo za svoje družine, za svojo čast, za svojo vero in svoj jezik.

Ta strahotna socialna mizerija je ogrožala naš narodni obstanek. Nemci so si že skoro 100 let prizadevali, da bi Slovence ponemčili. V ta namen so na štajerskem ustanovili stranko za "deutsch-sprechende Slovenen" — Za Nemcem naklonjene Slovence. Trdili so, da jezik, ki ga štajerski Slovenci govore, ni slovenski, ampak "windisch". Že pred 60 leti pa zagrizeni obmejni nemškutarji za Slovence niso imeli drugega naziva kot "windischer Hund — slovenski pes". Nemška organizacija je kupovala propadajoče slovenske kmetije čisto uradno. Neuradno in zasebno pa so pospeševali šnopsarijo, da je uradno delo šlo hitreje. Sre-

dišče žganjarske politične industrije je bil Ptuj, kjer so župan Ornig in vsi večji trgovci imeli tovarne za žganje, ki so ga ponujali Slovincem, da so jih zastrupljali. Zato je bil Ptuj tudi središče nemškutarske stranke med slovenskimi šnopsarji.

Narodno politično je Slovence z njihovim glavnim programom "Združena Slovenija" zastopala enotna narodna stranka. V narodni stranki je namreč vsaj na zunaj vladala sloga, ki jo je držal skupaj stari Bleiweis.

A v to narodno slogo so že butali valovi novih idej, ki so prihajale od zunaj. Slovenska inteligenca, ki se je šolala na Dunaju, je prinesla domov načela svobodomiselnega liberalizma, rokodelski pomočniki pa, ki so se po starih cehovskih navadah hodili v svet še spolnjevati v svoji stroki, so prinašali v domovino nove socialne ideje: eni so bili polni idej marksistične socialdemokracije, drugi pa so se vračali oplojeni po katoliškem nauku. Tako je bilo skoro čez noč konec narodne sloge, ki je bila v resnici samo še breznačelno kompromisarstvo."

Tako je dobo pred dr. Krekovim nastopom nazorno opisal rajni France Kremžar.

ŽIVLJENJSKA POT DR. JAN. EV. KREKA

Dr. Janez Ev. Krek se je rodil 27. novembra 1865 pri Sv. Gregorju nad Sodražico kot prvorojenec 28. letnega učitelja Valentina Kreka in 21. letne Marije, roj. Stupica. Očetov rod izvira iz Selške doline, materin iz Sodražice. Po očetu je podedoval gorenjsko odločnost, po materi ribniško šegavost. Oče mu je umrl 4. marca 1875 v Komendi pri Kamniku. Krekova mati je po možu podedovala hišo v "Štoku" v Selcih nad škofjo Loko. Tu je odprla trafiklo in majhno trgovino ter je z dohodki od nje in z majhno pokojnino vzdrževala šestero otrok. Tako so Selca postala Krekovi pravi dom in vse življenje se je čutil Gorenjca. Pri svoji materi, ki jo je zelo ljubil, je Krek preživel večino počitnic do njene smrti 9. marca 1903. "Štok" so nato podrli in na stavbišču postavili Krekov prosvetni dom.

Ljudsko šolo je Krek najprej obiskoval pri svojem očetu v Komendi, leta 1875-76 v Škofji Loki, gimnazijo od leta 1876 do 1884 pa v Ljubljani. V nižji gimnaziji je bil tri leta gojenec Alojzijevišča, kot višješolec je pa živel "precej neredno življenje revnega dijaka,

večkrat lačen nego sit", kot pravi I. Dolenc. Kruh si je služil tudi s tem, da je delal sošolcem domače naloge iz slovenščine. Po maturi je vstopil v bogoslovje. Dokončal ga je leta 1888. Novo mašo je imel v vsej tihoti in preprostosti na Brezjah 23. julija 1888. Še istega leta ga je škof Missia postal v Avguštinij na Dunaj, kjer je od l. 1888-1892. nadaljeval bogoslovne študije, zraven se pa živo zanimal za socialna in politična vprašanja. Tu se je tudi naučil deloma iz osebnega občevanja s tovariši, deloma pa iz knjig češčine, poljščine in ukrajinščine. Poleg navedenih slovanskih jezikov, je razumel dobro francoščino, angleščino in madžarščino. Nemščino je povsem obvladal, laščino pa govoril tako dobro, da je v njej z lahkoto pridigal. Prav tako je izvrstno govoril hrvaško. Za jezike je imel izreden talent. Za doktorja teologije je promoviral 7. maja 1892. z disertacijo "De caractere et spiritu s. Pauli apostolo". Po promociji je bil od 4. junija do 28. avgusta 1892 kaplan v Ribnici, nato pa imenovan za stolnega vikarja v Ljubljani. Od jeseni tega leta je začel predavati kot

profesor na bogoslovju tomistično filozofijo L. 1895 je dobil stolicu za fundamentalno teologijo in tomistično filozofijo. 10. marca 1897 je bil izvoljen proti svoji volji za drž. poslanca v 5-splošni-kuriji. Ko je bil septembra 1900 državi zbor razpuščen, dr. Krek ni več hotel kandidirati "v prepričanju, da je delo doma plodovitejše nego delo v takratnem parlamentu". Zato se je lotil političnega dela na Kranjskem. Leta 1902 je bil izvoljen za deželnega poslanca v notranjskem volilnem okraju. Član deželnega zbora je nato ostal do svoje smrti. Ko so leta 1907 uvedli splošno in enako volilno pravico za državni zbor, je dr. Krek na splošno željo znova kandidiral. Med svetovno vojno je leta 1915 prevzel ravnateljstvo Gospodarske zveze in se zlasti trudil za izboljšanje prehrane ljudstva. Ko se je leta 1917 znova sešel dunajski parlament, so na Krekov predlog poslanci južnoslovanskih narodov podali znamenito Majniško deklaracijo. Prebral jo je dr. Anton Korošec. Zadnji dve le-

ti svojega življenje je imel hude boje z dr. Sušteršičem, kot predstavnikom starinov v stranki, ki je zagovarjal avstrijski koncept slovenske politike, dr. Krek z dr. Korošecem in ostalimi pa jugoslovanskega. Napori teh let so močno zrahljali njegovo zdravje. Septembra meseca t. l. se je že močno bolan vrnil v št. Janž na Dol., kjer je umrl zadet od srčne kapi 8. oktobra 1917, v času, ko je vsa Slovenija vrela v navdušenju za Majniško deklaracijo ter zbirala zanjo podpise.

Kot narodnega velikana so ga spremljale k zadnjemu počitku na pokopališče k Sv. Križu v Ljubljani dne 13. oktobra istega leta nepregledne množice ljudstva. Na grobu se je v imenu slovenskega naroda od njega poslovil njegov zvesti osební in politični prijatelj dr. Anton Korošec ter je pred odprtim grobom pozval vse Slovence na zadnji in odločilni boj za uresničitev zahtev Majniške deklaracije z besedami "Dvignite glave, ker približuje se vaše odrešenje".

DR. JAN. EV. KREK NA DELU ZA LEPŠO SLOVENSKO BODOČNOST

Dr. J. Ev. Krek se je začel zanimati za javna vprašanja že v dijaških letih. Že tedaj je začel pisati in objavljati svoje leposlovne stvari. Njegovo slovstveno delo ter udejstvovanje na socialno-gospodarskem in političnem področju je podrobno opisal v Slov. biografskem leksikonu ravnatelj Ivan Dolenc v odstavkih "Slovstveno delo", "Socialno delo in "Krek kot politik". Iz njih povzemamo glavne Dolenčeve ugotovitve.

Slovstveno delo

Slovstveno delo je bilo pri Kreku po večini le pripomoček pri izvrševanju socialnega, političnega in organizatoričnega dela. Pisati je začel 1878 kot tretješolec v alojzijeviške Domače vaje. V njih je objavil 8 prispevkov deloma v vezani deloma v nevezani besedi. Med njimi je najzanimivejša povest Kako se človek spreminja (1880). Podani so nekateri tipični prizori, kakršni se v Krekovih mladostnih in tudi poznejših spisih večkrat ponavljajo: smrt matere vdove, ki zapusti pridnega otroka; dobrotnik, ki se usmili sirote; velikodušno odpuščanje storjene krivice; malopridnež, ki se spreobrne. To gledanje na svet je za Kreka, ki je duševno jako zgodaj dozorel, prav posebno značilno in razlaga tudi njegovo poznejše delo: Krek na svetu nobene stvari (tudi držav-

nih meja ne!) ni smatral za definitivno; čutil je v sebi ogromno reformatorično moč, ki mu je v zvezi z nezlomljivim optimizmom, porojenim iz zaupanja v božjo dobroto, govorila, da se da na svetu vse zboljšati, vse popraviti, vse približati idealu pravičnosti in ljubezni. Prvi natisnjeni Krekov spis je slika iz domačega življenja "Mlada prijatelja". Za njegovo bojevitost, po samostojnosti streméčo naravo, je značilno še ohranjena slovenska naloga iz 8. razreda Protestantizem in slovensko slovstvo, kjer Krek prekolne to, kar bi moral na podlagi šolske razlage blagoslavljati. Kot bogoslovec je kot član Cirilskega društva ljubljanskih bogoslovcev bral pri društvenih sestankih več svojih pesmic, povesti in razprav, ki jih je pozneje večinoma objavil. Bavil se je s slovanskimi jeziki in je v društvu poročal o knjigah iz hrvaške, češke, poljske in ruske književnosti. Že takrat je prebiral Solovjeve spise. Najvažnejši spis iz semeniške dobe bo morebiti dramatični prizor Sveta Ciril in Metod stopita na slovansko zemljo. V Avguštineju je bil Krek zelo zaposlen s študiranjem in je napisal samo dve daljši stvari v prozi: Nekaj idej sveta in Mozaik, karikatura Ivana Naprednika in njegove družine, kot odgovor na Tavčarjevo povest "4000"; v tej dobi je izšlo v Dom in svetu 13 njegovih pesmi.

V dobi šolanja je prevladovala pri Krekovem slovstvenem udejstvovanju leposlovna smer, ki je po vstopu 26. letnega doktorja v javno življenje morala prvo mesto odstopiti žurnalistiki in znanstvu. Že ko je bil v Avguštineju, "bi se bil najrajši oprijel žurnalističnega peresa za vse življenje", je večkrat dejal. Ko je prišel jeseni 1892 v Ljubljano, si je najprej zastavil nalogo, da pomaga dvigniti dnevnik Slovenec. V člankih je propagiral in poglobljal ideje I. kat. shoda ter poročal o socialnem vprašanju in o dogodkih v slovanskem svetu; rad naglašala potrebo verskega združenja Slovanov v katoliški cerkvi. V Slovencu so 1895 izhajale črne bukve kmečkega stanu. V 300 izvodih so nato izšle pod psevdonimom J. Sovran v ponatisku kot prva Krekova samostojna knjiga. Posebno pozornost so vzbujala v Slovencu 1899 njegova Vestfalska pisma, poslana iz raznih krajev na Vestfalskem, kamor je bil šel obiskat kot dušni pastir slovenske delavce. V Dom in svetu je priobčil 1893 obširno tendenčno povest Iz nove dobe, kjer slika delavsko življenje na Dunaju v dobi prvega razmaha socialne demokracije. Povest smemo, kar se tiče snovi, imenovati predhodnico Ftažgarjevemu romanu Iz modernega sveta.

Z delavskimi razmerami se je Krek odslej intenzivno bavil ne samo v povesti (tudi Mati v Dom in svetu 1896 je vzeta iz delavskega življenja), ampak predvsem kot časnikar in znanstvenik. 8. novembra 1894 je dobilo namreč po Kreku ustanovljeno Slovensko katoliško delavsko društvo svoje glasilo Glasnik, ki ga je Krek dejansko urejeval, čeprav ni bil podpisan kot urednik, in po večini tudi sam pisal. Največje njegovo delo je Socializem, obsegajoč na okoli 600 straneh osnovne pojme o družbi in zgodovino socializma do konca 19. stoletja; je prvo obširno delo te vrste v slovenskem jeziku. V ponatisu je izšel kot III. zvezek Krekovih izbranih spisov. Več nego desetletje je pisal skoro vse uvodne članke v Domoljubu. V Naši moči je poleg člankov priobčil tudi več prevodov pesmi Ade Negrijeve in nekaj povesti, prevedenih iz angleščine; angleško slovstvo je Krek cenil kot moralno in trezno in je zlasti proti koncu svojega življenja rad prevajal angleške tekste. Vrsto razprav je objavil v Katoliškem obzorniku in Času. V samozaložbi je izdal 1909 Starostno zavarovanje kmečkega ljudstva (32. strani). Anonimno je izšla 1913 njegova agitacijska knji-

žica Dejanja govore!, obsegajoča na 254 straneh delo poslancev SLS v deželnem zboru kranjskem v l. 1908-13. Med svetovno vojno je izšel 1916 pod njegovim imenom informativen spis Die Slowenen, gradivo so mu zbrali Grafenauer, A. Kralj, Mal, ing. Remec in Šarabon —, ki mu je napisal Krek političen uvod in konec z zahtevo po politični združitvi južnih Slovanov, zaradi česar je cenzura v Avstriji knjigo prepovedala, dasi je zahteval Krek združitve avstrijskih južnih Slovanov v okviru habsburške monarhije. Knjiga je izšla še v francoskem in hrvaškem prevodu.

Poleg spisov, ki so podpirali Krekovo delo v politiki, je napisal Krek vsako leto tudi kaj leposlovnega; izmed povesti omenjamo samo dve: Za brata in Božji blagoslov, ki je izšla tudi v ukrajinskem prevodu. Ljudskih iger je napisal, oziroma priredil, sedem: Pravica se je izkazala, Cigan čarovnik, Občinski tepček, Turški križ, Tri sestre, Sveta Lucija in Ob vojski; najbolj uspele so Tri sestre, ki so doživele lepo številno uprizoritev. Po vsebini spominjajo na Shakespearejevo Ukročeno trmoglavko. Izmed njegovih pesmi jih je več uglasbenih. Po smrti Franca Lampeta (1900) je prevzel Krek nadaljevanje zgodbe za Mohorjevo družbo; dokončal je stari zakon in napisal na 1164 straneh Zgodbe novega zakona. Kod predsednik SKSZ je ustanovil in uredil l. 1914 Vestnik SKSZ, Vestnik je zaradi vojne izhajal samo eno leto. Redno je pisal tudi v Narodnega Gospodarja, glasilo Zadružne zveze. Od časa do časa je napisal prispevek tudi za Reichpost, Sueddeutsche Monatshefte, menda tudi za češke liste. — Z novim letom 1897 je pričel Krek sodelovati tudi pri Dušnem Pastirstvu. Vsako nedeljo in vsak praznik je objavljajl po več osnutkov cerkvenih govorov.

Zelo značilni so njegovi osnutki govorov o telesnem delu, o lakomnosti in o usmiljenosti. Ko je Krek postal državni in pozneje deželni poslanec, je pri Dušnem Pastirstvu sodeloval le izjemoma. L. 1900 je napisal dva govora o volitvah. Leta 1907 je prineslo Dušno Pastirstvo Krekove govore, ki jih je imel v ljubljanski stolnici l. 1906. V I. zvezku Društvenega govornika (Priloge Dušnega Pastirstva) je objavil Krek pet predavanj o socialnih organizacijah prvih kristjanov, dalje predavanja: Domače knjigovodstvo, Novi tiskovni zakon, Kolportaža, Zemljiška odveza. V 3. zvezku Društvenega govornika je predavanje Kako se je v najnovejšem času spremenilo go-

spodarstvo v obiti? — H Krekovim spisom je treba prišteti še njegova predavanja v semenišču, ki so jih v l. 1903/7 bogoslovci stenografirali, jih dali Kreku v pregled in nato pri Blasniku litografirali. Tako je nastalo pet knjig: Psihologija, Kozmologija in naravna teologija, Etika, Narodna ekonomija in važni Dostavki Socializmu. — Krek je pisal zlasti po I. katoliškem shodu toliko, da je rekel, da bi niti sam ne spoznal več svojih člankov. Vadnjal ceni — na debelo vzeto — število njegovih govorov na 3000 in število člankov na dvakrat toliko.

Socialno delo

Krek se je zavedal, da je duševni in gmotni napredek naroda odvisen predvsem od narodove sposobnosti, da se organizira. Kamor je prišel, so nastale pod njegovim vplivom številne kulturne in gospodarske organizacije. Krek je brezdvornno največji slovenski organizator. "Ločitve ne, zdaj združenja so časi!" je popravil nekoč Prešerna. Magnetična moč Krekove osebnosti je privabila v njegovo družbo najprej dijake. Začeli so se shajati pri njem koncem februarja 1893 po posredovanju takratnega stolnega vikarja Andreja Kalana. Poučeval jih je v filozofiji, apologetiki in slovanskih jezikih, zlasti v češčini, poljščini in ukrajinščini. Med prvimi dijaki "ligaši", kakor so jih imenovali, je bil Oton Župančič; pozneje je zahajal h Kreku tudi Ivan Cankar. Maloruski motivi, ki jih srečavamo v Župančičevih mladostnih pesmih, in Abrahamov Kobzar in Hajdamaki so literarna priča teh Krekovih stikov z dijaštvom. Šolska oblast je sicer zelo odločno posegla vmes in strogo kaznovala dijake, ki so se zbirali pri Kreku, a stiki dijaštva z njim kljub temu niso prenehali. Na Dunaju je rad zahajal v Danico in vodil poučne tečaje o filozofiji in sociologiji. Od 1906 dalje je zbiral vsako leto okrog sebe pri Sv. Joštu abituriente in visokošolce na poučne tečaje, ki so obsegali predavanja iz sociologije, apologetike in politike. Na take tečaje so prihajali tudi Hrvatje. Predavali so poleg Kreka tudi drugi strokovnjaki.

Ko je bil Krek v Avguštineju, je preučeval dunajsko krščansko socialno gibanje pod Vogelsangovim vodstvom in si napravil načrt za bodočo gospodarsko, politično in prosvetno organizacijo Slovencev. Prva organizacija te vrste je Slovensko katoliško delavsko društvo.

Dr. Jan. Ev. Krek med govorom.

Krek ga je ustanovil 22. julija 1894. Iz te centrale so nastajala slična društva po vseh večjih industrijskih krajih. Društvo je sprejelo na prvem shodu delavskih zaupnikov 1895. znameniti socialni načrt slovenskih delovnih stanov, z zahtevo po splošni in enaki volivni pravici, za katero se je izrekel Krek kot prvi med duhovniki v dvojni monarhiji. Društvu delavcev je sledilo l. 1894. Katoliško društvo za delavke, ki je imelo redno poleg predavanj, petja in iger tudi tečaj za gospodinjstvo in šivanje. V okviru Slovenskega katoliškega delavskega društva se je pripravljala tudi ustanovitev Prvega ljubljanskega delavskega konsumnega društva. Mnogo skrbi je povzročalo Kreku Slovensko delavsko stavbno društvo, ki je zgradilo pod njegovim vodstvom 103 delavske hiše v Novem Vodmatu pri Ljubljani, na Glincah-Rožni dolini, v Štepanji vasi, v Spodnji Šiški, v Trnovem, na Dolenjski cesti, Karlovski cesti, v Dravljah, pri D. M. v Polju in v Kokri pri Kranju. Ker je bilo delavsko društvo politično in so moglo biti člani samo polnoletni delavci, je ustanovil Krek za mladeniče še nepolitično Poučno-zabavno društvo, ki je pravzaprav prvo slovensko katoliško izobraževalno društvo. Kot skupna organizacija delavskih društev je l. 1897 nastala Slovenska krščansko socialna delavska zveza, ki se je pa iz centrale delavskih organizacij kmalu spremenila v matično nepolitičnih izobraževal-

nih društev kot Slovensko krščansko-socialna zveza. Tej SKSZ, ki je bila prvotno izobraževalno društvo za Ljubljano in obnem centrala podeželskih izobraževalnih društev, je bil Krek predsednik od 11. februarja 1900 do smrti. SKSZ je izdajala od l. 1905 letno Društveni koledarček. L. 1914 je Krek ustanovil še Vestnik SKSZ. Prosvetna zveza in njen Vestnik sta bila naslednika te organizacije. V okviru SKSZ se je ustanovil 1906 telovadski odsek Orel. Delavsko organizacijo je pa pozneje spopolnil Krek z ustanovitvijo Jugoslovanske strokovne zveze, s čemer je bil začasno dogotovljen zunanji okvir za delavsko organizacijo. Glede strokovne organizacije je želel Krek, da bi bila nadstrankarska.

Istočasno je Krek organiziral tudi kmečko ljudstvo. Za novo leto 1895 je Krek napisal uvodnik v Slovencu o Raiffeisenovih posojilnicah. Označil jih je kot najprimernejši začetek za organizacijo kmečkega prebivalstva. Koncem 1895 je bila ustanovljena v Ljubljani Zveza kranjskih posojilnic. Krek je bil v njej odbornik. Prav tako je sodeloval tudi pri Gospodarski zvezi, ustanovljeni 1898, ki je polagoma postala centrala vsega katoliškega združništva na Kranjskem. Gospodarska zveza se je 1903 razdelila v Zadružno zvezo, ki je imela nalogo združevati vse zadruga in revidirati njih poslovanje, a je izločila iz svojega poslovanja vse trgovske posle, in v novo Gospodarsko zvezo, osrednjo zadrugo za nakup in prodajo. Do 1902. je bil predsednik Gospodarske zveze dr. Šušteršič; tega leta mu je pa sledil Krek, ki je ostal predsednik obema centralama tudi po delitvi v Zadružno in Gospodarsko zvezo. Med vojno je bil dve leti ravnatelj Gospodarske zveze. Za vzgojo sposobnih delovnih moči za vodstvo zadrug, je bila na Krekov predlog leta 1908 ustanovljena v Ljubljani Zadružna šola, prva šola te vrste v Avstriji in za darmstadtsko druga v Evropi sploh. Krekova zasluga je tudi ustanovitev Slovenske trgovske šole (1908), Gospodarske šole (1913), ki je obstojala zaradi izbruha svetovne vojne samo eno leto, "Krekove gospodinjske šole" pri uršulinkah v Ljubljani in uvedba gospodinjskih tečajev po deželi. Krek jih je imenoval "svojega najljubšega otroka".

Krek kot politik

Krek je bil državni poslanec od leta 1897-1900 in od 1907 do smrti leta 1917. Bil je član preračunskega, obrtnega in socialnopolitičnega

ga odseka. Šuklje pravi o Kreku kot članu dunajskega parlamenta: "Smelo trdim, da med mnogimi talenti, ki jih je takrat še imela avstrijska poslanska zbornica, ne najdem, izvzemši vodjo avstrijske socialne demokracije dr. Viktorja Adlerja in zgodovinsko prikazen Tomaža Masaryka, nikogar, ki bi ga mogel postaviti v isto vrsto s Krekom!"

Ko je bil l. 1907 izvoljen v državni zbor na podlagi splošne in enake volivne pravice, je nastopal opetovano kot govornik; šteli so ga med najboljše govornike v zbornici. Še istega leta je obširno razpravljal o splošni volivni pravici za deželne zборе. Zavzemal se je za demokratizacijo vsega javnega življenja. 18. julija 1907 je v parlamentu ostro nastopil proti madžarskemu imperializmu in za rešitev južnoslovenskega vprašanja. Ta govor je nekak predhodnik Majske deklaracije.

V novembru leta 1907 se je vršil na Dunaju katoliški shod: na pozdravnem večeru je govoril Lueger tudi o rekrutizaciji vseučilišč, češ, da so vseučilišča gnezda brezverstva in revolucionarnih teorij. Nato je sprožil Masaryk v parlamentu razpravo o svobodi znanosti, ki se je udeležil tudi Krek in je obrnil s svojim govorom pozornost vse države nase. V njem se je dotaknil tudi vprašanja ločitve cerkve od države, o čemer se je nato razvila v času debata med dr. Alešem Ušeničnikom in njim. Med govori v parlamentu je važen o koroških Slovencih (leta 1910). Bil je član raznih odsekov: socialno-političnega, narodnogospodarskega, odseka za socialno zavarovanje, odseka za odkup kmetov v Bosni, za morsko plovbo in ribištvo in drugo. Odlično je sodeloval pri načrtu zakona proti kartelom in trustom. Zavzemel se je za zgraditev železnice Kamnik-Polzela. Njegovo delo je tudi Majniška deklaracija z dne 30. maja 1917. V zadnjih mesecih svojega življenja se je kot parlamentarec udejstvoval zlasti v odseku za preskrbo beguncev. Predsednik begunskega odseka, poljski vseučiliški profesor dr. Halban se je izrazil, da spada Krek med njegove najlepše spomine iz dunajskega parlamenta. Koliko je storil Krek za begunce, je med drugim razvidno iz tega, da so sklenili med vojno begunci iz vseh krajev Primorske, da bodo, po vrnitvi domov, delovali na to, da bi ga imenovali vse prizadete občine — slovenske in italijanske, oziroma furlanske — iz hvaležnosti do "očeta dr. Kreka" za častnega občana.

Zelo delaven je bil Krek tudi v deželnem

Ob blagoslovitvi zastave sv. Mihaela Slovenske krščansko socialne zveze v Ljubljani dne 28. maja 1899.

V prvi vrsti sede od leve proti desni: Pavškova, Povšetova, Pollakova, M. Povšetova, Krivčeva — predsednica društva delavk — in Klepčeva; v drugi vrsti stoje od leve proti desni: Dr. Jan. Ev. Krek, K. Pollak, Kregar, štefe, Tomazič, Avbelj, Ovijačeva, Karlič in Gostinčar; v tretji vrsti: Škof, Pliberšek, Finžgar, Trefald, Pip, Jakopič, Smolnikar, Kos in Rakovec; v zadnji vrsti stoje: Luknar, Kavčič, Zabavnik, Sedmak, Moškerc, Ziller, Zadnikar in Baher.

zboru kranjskem, čigar član je bil od konca leta 1901 do smrti leta 1917. Baš uspehi, ki jih je dosegla kranjska deželna avtonomija v letih 1908-14, ko je bila na krmilu SLS, so v Kreku posebno razvneli željo, da bi se ustanovila v okviru monarhije samostojna država južnih Slovanov; primerjal je brezuspešno napore dunajskega parlamenta z agilnostjo kranjskega deželnega zbora in odbora in prišel do zaključka, da južnim Slovanom manjka predvsem državnopravne možnosti, da bi uveljavili svoje ustvarjajoče sposobnosti na upravnem polju. V deželnem zboru je dosegla stranka pod Krekovim vodstvom z obstrukcijo v letih 1903-4, da se je izvršila volivna reforma, ki je dala SLS l. 1908 večino v deželnem zboru. Slovenski javnosti se je Krek kot deželnozbornski poslanec najbolj prikupil po dveh dejanjih. 30. septembra 1904 je v seji silovito napadel deželnega predsednika barona Heina, ki "Slovencev ni sovražil, še huje, on

nas je zaničeval", v govoru, ki ga je zaključil, obrnjen proti Heinu, z vzklikom: "Tam je naš Amen!" Kmalu nato je moral Hein zapustiti svoje mesto. 14. oktobra 1904 pa je Krek utemeljeval svoj nujni predlog, da deželni zbor izreka svoje obžalovanje, da deželni predsednik kot zastopnik deželne vlade govori v deželni zbornici domala brez izjeme v nemškem jeziku, in da se naroča deželnemu zboru, naj ne sprejme od deželne vlade nobenega dopisa v samo nemškem jeziku. Glasovanje o drugem predlogu je imelo za posledico razbitje slovenske zveze z Nemci v deželnem zboru, ki je obstojala devet let (1896-1905). Zanimanje širokih političnih krogov je pa zbudil njegov govor dne 16. januarja 1909, ko je utemeljeval svoj predlog: "Deželni zbor pozdravlja aneksijo Bosne in Hercegovine v trdni nadeji, da je s tem izvršen prvi korak k združenju vseh južnih Slovanov naše monarhije v državnopravno samostojen organizem pod žezlom

habsburške dinastije." Govor je zaključil z besedami, da bo prišel čas, ko bo vzel Jugoslovan v roke zemljevid Madžarske in rekel Madžarom: "Kje je Madžarska? Jaz je ne morem najti." V ostalih številnih govorih se je bavil predvsem z gospodarskimi zadevami dežele: z ustanovitvijo trgovske, združne in gošpodarske šole, zložbo zemljišč, s pospeševanjem poljedelstva, zlasti živinoreje in sadjarstva, z novimi železniškimi in cestnimi zvezami, z ustanovitvijo deželne posredovalnice za delo itd. Govore preveva l'ubezen do domače zemlje, pripravljene na delo in žrtve; dasi je bil marsikdaj temperamenten, vendar je lahko rekel proti koncu svojega delovanja v deželnem zboru dne 3. oktobra 1913 o samem sebi: "Kljub temu, da sem stal v najhujših bojih nisem imel pravzaprav nikoli opravka s kom na tak način, da bi mi bil mogel očitati, da sem mu žalil osebno čast." Uspehov ni pri-

čakoval preko noči, ampak od vztrajnega, poštenega dela, kajti "v politiki je prva stvar potrpežljivost".

Kot človek je bil Krek "mož z državniškim umom in kraljevskim srcem" pravi o njem A. Vadnjal v sestavku: "Ob 50 letnici dr. J. E. Kreka"; do skrajnosti nesebičen in požrtvovalen. Dičil ga je silen pogum in brezprimerna podjetnost. Kot duhovnik je bil vdan veri in cerkvi od mladih let kot bogoslovec in gójeneec Avguštineja do konca dni, hodil pa je kot sociolog in politik redno po lastnih potih, ki mu jih je kazal znanstveni študij in svobodoljubno, demokratično čuteče, za vsak resnični napredek dovzetno srce. Zaradi tega je zadel včasih tudi v vrstah somišljenikov na odpor. Dovtipov in dobre volje mu ni zmanjkalo v najtežjih položajih. Do ljudi je imel izredno privlačno moč, tako da so se nešteti zbirali okrog njega, išoč sveta in pomoči.

OSEBNI SPOMINI NA DR. KREKA

Napisala sta jih č. g. duh. svetnik Janez Klemenčič in g. dr. Franc Logar. Prvi je imel dr. Kreka za profesorja v bogoslovju ter je z njim tudi pozneje sodeloval, g. dr. Logar pa je prišel z njim v stik tudi že kot dijak.

Začeti je treba

G. duh. svetnik Janez Klemenčič je svoje vtise z osebnega stika z dr. Krekom zbral v pričujočem sestavku takole:

"Julija meseca 1956 je preteklo 50 let, ko se je Jan. Ev. Krek poslovil od bogoslovne prof. katedre, kjer je predaval dogmatiko, filozofijo in zadnja leta

Č. g. Janez Klemenčič

tudi sociologijo. Rod njegovih učencev bo kmalu izumrl. Saj je najmlajši star že 70 let.

Med tedanjim bogoslovnim profesorskim zborom je bil Krek posebnost. Profesorji so bili večinoma starejši gospodje, ki so svojo odlično službo kazali tudi na zuna'. Prihajali so dostojanstveno, oblečeni natančno po kanonskih predpisih in z visokim cilindrom. Zasedli so prostor na katedru, razgrnili svoje liste ali odprli knjigo ter bolj ali manj suhoparno začeli razlagati tvarino. Krek pa na take nasto-

pe ni dal nič. V razred je stopil z nasmehom, v rokah je pa navadno imel cvetlico. Že med vrati je napravil na kakega slušatelja šaljivo opazko, da je vse pripravil v dobro razpoloženje. Oblečen je bil v dostojno, a v že bolj obnočeno obleko z ravno tako ponošenim klubkom.

Med predavanjem nikdar ni sedel. Tvarino je razlagal vedno stoje. Nikoli ni imel pred seboj kake knjige ali kakega papirja. Govoril je vedno prosto. Rekel je: "Moje misli in razlaga so plod samolastnega uma". Predaval je zelo živahno in dajal poudarka svojim izvajanjem s kretnjami rok. Poslušalce je znal navdušiti za tvarino. Kadar je obračunaval z nasprotniki, se je zelo razvnel. Kadar pa je govoril o Jezusu Kristusu, je bil njegov nastop vedno mehak, lahko bi rekli skoro nežen. Nikdar ni rekel drugače kot "naš Gospod".

Pri predavanju je skušal slušatelje pritegniti k sodelovanju. Če je kdo izmed njih kaj ugovarjal in zagovarjal svoje mnenje, ga je to zelo veselilo. V tem oziru je bil živo nasprotje svojega tovariša, ki mu ni smel nihče ugovarjati. Pri Kreku pa je bilo to čisto drugače. Čim bolj je kdo zagovarjal svoje stališče in ga hotel tudi dokazati, tem večje veljavo je dobil pri njem. Od njega je dobil potem spričevalo, da je "brihten fant". Zelo visoko je cenil samostojnost.

V svojem elementu je bil pri socialnih preda-

vanjih. To polje je Krek šele začel pri nas orati. Dela je bilo čez mero, delavec pa pravzaprav on sam. Da bi si pridobil sodelavcev, je porabil vsako priliko. Novozačetemu socialnemu gibanju so se stavile nasproti najrazličnejše ovire. Na uspehe še ni bilo mogoče kazati. Marsikdo je zmajeval z glavo in obupoval. Pa je zadonel Krekov glas. "Gospodje, vsa umetnost tiči v tem: Začeti je treba". Ta klic, ki ga je Krek zopet in zopet ponavljal, je vлил marsikomu pogum, da je začel. Ko je začel, je pa videl, da ni tako težko, da gre, da napreduje in da donáša tudi sadove. Marsikatera zadruga in marsikatero prosvetno društvo se je moralo za svoj postanek in napredek zahvaliti klicu "Začeti je treba".

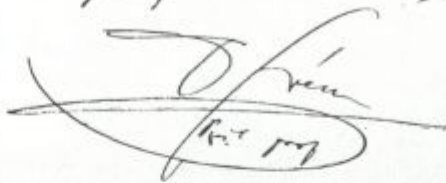
Izbil nam je iz glave napačno mnenje, da ne moremo ali da smo za tako delo že prestari. Kratko in jedrnato je odgovoril: "Človek je toliko star, kolikor sam hoče. Imamo mlade starce in stare mladeniče". Hotel je doseči, da bi bili vedno mladih misli in da ne bi nihče govoril: "Sedaj pa ne morem ali nočem več. Dosti sem že naredil". Za vzgled je vsem postavljaj kanonika Luko Jerana, ki je kot "skoro osemdesetletni starček imel misli in snoval načrte kot tridesetletni mladenič."

Za Kreka velja: Besede mičejo, vzgledi vlečejo. To je oznaka za njegovo socialno delovanje. Najbolj se je trudil za delavska stanovanja. Pri predavanju je dejal: "Kadar gre za delavska stanovanja, tedaj se drži zraven kos mojega srca". Ni pomagal samo z nasvetom, ampak tudi z denarjem. Pravzaprav ni pomagal z denarjem, ker ga nikoli ni nič imel. Pomagal je s poroštvo na menicah. Ko je pri predavanju hotel zvedeti, če vemo, kaj je to menica, smo mu odgovorili, da je ne poznamo. On pa je pristavil: "Jaz sem jih pa že veliko podpisal in tudi plačal". Mnogi so zlorabljali njegovo dobroto. Prosili so ga za poroka. Ko je menica zapadla, jo je moral plačati Krek. Nazadnje denarni zavodi na Krekov po podpis niso več dali. Pa ne zato, da bi ne imel kredita — saj je vse menice vedno plačal —, ampak zato, da so ga varovali.

Pri Kreku lahko govorimo o velikopotezni in malopotezni socialni pomoči. To je bila tista pomoč, ki jo je izkazoval revežem. Ti so dobro poznali njegova pota in dnevni red. Nekoč sva se srečala med vrati. Povabil me je s seboj. Pred vrati ga je že čakala beračica. Segel je v žep od telovnika in ji dal nekaj be-

Professores:

Dr. Jos. Lesarj
prof. studii bibl. N. F.

D. Allsminnik
prof. dogm.

Podpisi profesorjev na spričevalu dekana Klemenčiča iz II. letnika ljubljanskega bogoslovja l. 1906. V sredini je podpis dr. J. Ev. Kreka.

lih novcev. Potem je pristavil: "Veste, večsih naredim špas. Revežu rečem: Pokaži, kdo ima več. Ali ti ali jaz? Pa se večkrat primeri, da ima prosjak več kakor pa jaz."

"Pa kako, da nikoli nimate nič? Saj dobite plačo, kot poslanec ste pa dobivali po 20 kron na dan. To je pa bil že denar".

"Je že res. Pa je prišel študent in rekel: 'Nimam, da bi plačal stanovanje'. Pa je prišel drugi: 'Rigoroz bi delal, pa nimam, da bi plačal takso!' Takemu jih je bilo treba dati sto. Nekoč sva imela z dr. Žitnikom neko nedeljo oba skupaj dvašest kracarjev denarja. Kako sva sva se preživela s tem? Šla sva v neko restavracijo, naročila majhen golaž in maselje piva. To je bila najina nedeljska hrana. Veste, če bi jaz ne imel sestre, bi bil velik revež"

Krekova sestra Cilka je res skrbela zanj, da je imel primerno stanovanje. Ravno takrat je zidala vilo. Ko smo hodili na izprehod, smo ga videli, kako je vihtel kramp, razkopaval zemljo in urejeval grede. Ko smo ga pozdravili, se je strumno zravnal in salutiral. Sestra je skrbela, da je imel redno hrano in da je bil svojemu stanu vsaj nekoliko primerno oblečen. Znano je, da sam na to ni nič dal. Nekoč nam je dejal, da on bolj obrajta tistega, ki ima dolg v trafiki, kakor pa tistega, ki ga ima pri krojaču. Kakor je bila njegova zunanost posebna, tako tudi njegova sobna oprava. Vsa njegova oprava, postelja, miza, stoli, je bila pletena iz vrbovega protja. Podaril mu jo je nek pletar iz njegovega volilnega okraja. Še celo namizno orodje je bilo posebnost. Po prastari kranjski navadi je dr. Krek jedel doma vedno z leseno žlico.

Kakor je rad razlagal socialna vprašanja in

prosvetne zadeve, je bil glede političnih vprašanj bolj redkobeseden. Ni rad dajal političnih napovedi. Ko smo ga enkrat vprašali o neki važni zadevi za mnenje, je kratko odgovoril: "Dokler se jed kuha, je pisker pokrit. Ko je pa kuhana, se strese v skledo, da vsi vidijo in jedo".

Znano je, da je med I. svetovno vojno vodil Gospodarsko zvezo in skrbel za prehrano. Uradniki so dobro vedeli, kdaj je bil dobro razpoložen, kdaj pa nataktnjen. Kadar je imel klobuk pokonci in cigaro v ustih, takrat je bil dobre volje. Če je pa imel klobuk potisnjen na čei, so vedeli, da takrat nekaj ni prav. V takem razpoloženju sem mu pisal in mu poročal o nepravilnem razdeljevanju sladkorja. En uradnik me je potem vprašal: "Kaj za hudiča ste pisali Kreku. Z Vašim pismom je hodil po sobah in vsakega ozmerjal, kogar je dobil". Tedaj je veliko pomagal številnim družinam, zlasti družinam z otroki tudi brez kart in večkrat tudi brez denarja.

Kakor se je sam nosil preprosto, tako tudi ni mogel in ni hotel trpeti, da bi mu "kadili", t. j., da bi ga slavili in slovesno sprejemali. Nekoč ga je v Zagorju prišlo čakati na postajo odposlanstvo v črnih oblekah in s cilindri. Krek jih je hitro označil za šeme.

Pravijo, da je smrt odmev življenja. Pogreb bi tudi moral biti odmev življenjskega načina. Pri Kreku ni bil. Ko smo ga otožnega, deževnega oktobrskega dne spremljali k Sv. Križu, se ni zbral samo slovenski narod, prišla so tudi odposlanstva bratskih narodov. Če bi se bil takrat vzdignil Krek iz krste, ne vem, če nas ne bi bil tako označil, kakor je odposlanstvo iz Zagorja.

"Največji Slovenec in najboljši človek"

Dr. Franc Logar

G. dr. Franc Logar je spoznal dr. Kreka kot šestošolec. Ko je v velikih počitnicah po končani VI. šoli pogorela njegova domačija, ga je povabil znanec in oddaljeni sorodnik, župnik iz Selc nad Škofjo Loko, naj pride k njemu za nekaj tednov. Svoje bivanje pri njem in prve stike z dr. Krekom popisuje takole:

"Kmalu po prihodu v Selca me je povabil

župnik, da greva obiskat dr. Kreka, ali "našega dohtarja" kot so ga ljudje v Selcih splošno imenovali. Krekovi so stanovali takrat blizu župnišča v hiši, ki so jo imenovali "Štok". Tedaj sem se osebno seznanil z dr. Krekom. Navidez sem ga poznal že dalj časa iz Ljubljane. Dr. Krek je bil dobre volje, zelo prijazen in čisto domač, tako, da me je kmalu minila boječnost. Ta obisk je name napravil silen vtis.

V Selcih je bil Krek splošno priljubljen. Saj ni čuda. Kar je imel, je razdal revežem. Na cesti ni srečal berača, da ne bi segel v žep in mu dal navadno vse, kar je imel. Govoril je z vsakim, kogar je srečal, malo pokramljal z njim in se pošalil. Tudi pri političnih nasprotnikih je užival spoštovanje, dasi so bili nekateri zelo zagrizeni. S Krekom sem bil mnogokrat v večjih družbah. Dr. Krekovo bivanje v Selcih in znana župnikova gostoljubnost, sta privabili vedno mnogo duhovnikov od vseh strani. Župnišče je bilo skoro vedno zasedeno. Zvečer je navadno prišel tudi dr. Krek, včasih samo na razgovor, včasih so pa vrgli "farovški" tarok. Krek je bil v družbi vedno dobre volje in zabaven. Sedaj se je šalil, potem delal duhovite opazke ali pa pripovedoval zanimivosti iz svetovne in domače politike. Vedno je bil vljuden in nikdar ni nikogar žalil. Če je pa bil utrujen ali ga je kaj čez dan ujezilo — moralo je biti kaj posebnega — je odšel spat z opravičilom: "Bolje je, da grem spat. Danes nisem za družbo in razgovor".

Ko sem drugič prišel v Selca, "Štoka" ni bilo več. Na njegovem mestu so postavljali dom. Dr. Krek je otedaj naprej zahajal na Prtovč, kjer je imel pri mežnarju svojo sobo — zgornjo hišo — in tudi vso oskrbo. Jedel je, kar so jedli mežnarjevi. Sodim, da največ žgance z mlekom, krompir, zelje, fižol in drug kmečka jedila. Menim pa, da si je včasih le zaželel malo boljše hrane, ker je večkrat prihajal v Selca in z veliko slastjo jedel farovško hrano. Tega seveda ni hotel nikdar priznati, temveč je vedno trdil, da je kmečka hrana najbolj zdrava in tečna. Na Prtovču je veliko delal. Pripravljal je za Mohorjevo družbo "Zgodbe sv. pisma", pisal članke za liste. Večkrat mi je rekel: "Vidiš, to je zame raj na tem svetu". Tu sem najbolj srečen. Poglej to krasno naravo, te kmetije, položene raztreseno ob robu vrha Ratitovca, to zdravo, preprosto in še nepokvarjeno ljudstvo." Krek je obiskoval posamezne kmetije od Prtovča preko Pod-

Sv. Jošt pri Kranju, poleg Prtovča, Krekov najljubši kraj. Tu je imel za dijaštvo znane socialne tečaje.

lomka tja do Dražgoš. Ljudje so ga ljubili. Saj ni čudno: Bil jim je svetovalec, mnogokrat dobrotnik in nazadnje še kos dušebrižnika. Mnogo kmetov, ki so imeli v cerkev v dolino zelo daleč, je hodilo k maši v kapelico na Prtovč, kjer je maševal Krek, kadar je bil tam kaj ob nedeljah. Drugič je šel proti zahodu v Sorico. Večkrat ga je peljala pot tudi v Bohinj in sicer čez Ratitovec ali čez Jelovico, tako, da je v štengah prišel v dolino. Pri takih pohodih, zlasti, če je imel družbo, je bil vedno razposajeno vesel. Ukal in pel je na vse pretege. Pesmi je zlagal sproti nanašajoče se na kraje, kjer je hodil. Melodijo je povzel po kakih narodnih pesmi ali pa po kakih melodiji, ki jo je slučajno slišal svoj čas v Ljubljani ali kje drugje.

Na Prtovču je imel ob lepem vremenu veliko obiskov. Nekaterih je bil vesel, tiste pa, ki so ga prišli nadlegovat z raznimi nepomembnimi stvarmi, je kmalu odpravil. Mladine, zlasti dijakov, je bil vedno vesel. Prav tako zastopnikov mladinskih organizacij. Vsakega obiskovalca je na Prtovču tudi prehranil in mu postregel s koruznimi žganci in mlekom. Prav tako ga je prenočil, če je bilo potrebno.

“Spal boš pač v našem hotelu” je rekel. Oziral si se okrog, toda hotela ali podobne stavbe ni bilo. Peljali so te v seno nad kravjim hlevom.

Krek je imel sestanke z dijaki v Ljubljani na svojem stanovanju. Kot sedmo in osmošolec sem se jih udeleževal tudi jaz. Rekli so, da se učimo poljščine, v resnici pa nam je dr. Krek razlagal sociologijo.

Pozneje, ko sem študiral v Gradcu, je prišel večkrat predavat Zarjanom. Ko sem ga spremljal na postajo, mi je dejal, da bi rad povabil vse Zarjane na večerjo, toda ne more, ker je vse njegovo imetje obstojalo samo iz ene poslaniške dnevnice, ki jo je tistega dne dvignil. Nekaj od nje pa da mora prinesiti sestri Cilki, “ker drugače ne bo imela jutri ničesar za v lonec”. Nekoč sem pa dobil od njega pismo, v katerem mi je sporočil, da je izposloval pri naučnem ministrstvu za 5 Zarjanov enkratno podporo po 100 kron.

Tudi pozneje, ko sem bil v Ljubljani v službi, sem imel s Krekom tesne stike. Obiskoval sem ga v njegovi vili in ga mnogokrat spremljal na poti v Zadružno zvezo. Ob takih priložnostih mi je zaupal stvari, za katere drugače

ne bi nikdar zvedel. Zadnjikrat sem ga videl na shodu v Št. Janžu na Dolenjskem. Tedaj sva tudi zadnjikrat govorila.

Tistega dne, ko je prišlo v Ljubljano žalostno sporočilo, da je Krek umrl, sem se proti večeru napotil v Unionsko klet. Pri mizi sta

sedela Ivan Cankar ter Oton Župančič. Cankar je jokal na glas, Župančič si je brisal solzne oči. Ko sem prišel do mize, mi je dal Ivan Cankar roko z besedami:

“Umril je največji Slovenec in najboljši človek”.

JANEZ EVANGELIST KREK IN MI

Za 85. letnico Krekovega rojstva je raziskovalec njegovega dela dr. Vinko Brumen napisal v Svobodni Sloveniji (Sv. Slov. šte. 48, 1950) nekaj važnih ugotovitev. So še danes veljavne in bodo veljavne tudi še potem, ko nas več ne bo. Zato jih tu ponavljamo:

“Pred 85 leti rojeni Krek je v 52-ih letih svojega življenja tudi pošteno zaslužil, da njegov spomin ne umre med Slovenci. Če že ne hvaležnost, ki ni posebno razvita čednost med nami, vsaj življenski nagon nam veleva, da ga ne pozabimo. Saj se tudi pri njem še vedno moremo učiti, kako je treba življenje obrniti, pa četudi ne zapiramo oči pred njegovimi napakami.

Krek je bil zelo nadarjen mož... H Krekovi nadarjenosti je spadala tudi njegova skoraj neizčrpna življenska sila (vitalnost), ki mu je omogočila neutrudno delo. A v njej so imele svoje korenine tudi njegova močna senzitivnost, njegova čustvenost, ki se je mogla stopnjevati v strastnost in je prinašala neko nestalnost v njegovo delovanje, njegova občutljivost in razburljivost, kakor so mu očitali. Po naravni nadarjenosti, ki ni odgovoren zanj, bi bil mogel postati velik svetnik ali zaiti v nasprotno skrajnost. Njegova zasluga pa je tudi, da je znal in hotel narediti iz sebe velikega kulturnega delavca.

Druga važna lastnost Krekova je bila zavest nekega poslanstva, zavest, da ima na svetu opraviti neko nalogo. To je pristno človeška zavest, vendar je često tako šibka, da marsikdo misli, da je svojo življensko nalogo izpolnil, ker se je rodil, zrastel in zapustil potomstvo. Pri Kreku ta zavest morda ni bila dovolj jasna in določna, kajti bil je pač poklican, da vodi na tem ali onem področju javnega dela, ne pa, da dela na vseh in opravi tudi take opravke, ki bi jih mogli drugi izvršiti.

Delo, trdo in obilno delo je čarobna palica, ki pomaga najti zaklad uspeha. Krek je bil izredno delaven, pravi garač. Garanje samo po sebi ni zlo, je celo nujna potreba; velike sto-

ritve se plod neutrudnega dela. Zlo postane garanje, kadar kvarji zdravje ali hromi duha. Če Slovenec greši z garanjem, običajno to stori, ker mu žrtvuje duha. Lakomnost, “lakota slave, blaga”, je skoraj edina sila, ki mu more vzbuditi pretirano delavnost. Najmanj verjetno pa je, da bi se Slovenec pretegnil v delu za skupno dobro. Na tem polju ne seje, hoče le žeti.

Povsod se najdejo izjeme. Krek je garal za skupnost. Njega ni gnala lakomnost. Največ dela je opravil zastoj. Še svoj denar je pri tem zapravil in razdal. Ni pa dovolj varoval svojega zdravja. Zlasti pa se zdi, da je pogršil, ko je dopustil, da mu je preobilno podrobno delo hromilo stvarilnost. Kajti razlikovati nam je treba med ustvarjalnim in izvrševalnim delom. Drugega more opraviti kdorkoli; nihče ni premalo sposoben, prevzame najpač tisto, za kar je sposoben. Opraviti ga more, kadar hoče, posveti mu lahko 8,10 ali 16 delovnih ur, če hoče in če zmore. Čim več življenske sile ima, več more narediti; slabič se mora seveda omejiti. Toda ustvarjalno delo, ki terjaja posebno nadarjenost, dasi ta ne zadoštuje, se ne da naložiti kmurkoli, niti ga ni mogoče omejiti na 8 ali na 16 ur na dan. V njem je nekaj skrivnostnega. Kadar obsede človeka, ga sili k delovanju in ga ne zapusti; zasleduje ga na ulici in na sprehodu, celo v postelj gre za njim in mu ne da spati. Vzame mu ves čas in zajame človeka celega. Da ga more opraviti, se mora posvetiti njemu samemu. Krek pa je svoj čas razdrobil in ustvarjalca vpregel v jarem težaških opravkov. Preveč sil je zapravil z izvrševalnim delom, zato pa niso mogle dozoreti njegove velike zamisli, zato ni mogel dognati svojih načrtov, zato so ostale mnoge šibke točke v vsej njegovi delavnosti. Njegovo delovanje “na drobno” se nam ni izplačalo.

A to nikakor ni bila samo njegova krivda. K temu ga je tiral slovenski izvorni greh, neka lenobnost slovenske mncžice, ki pusti, da se

izgara do izčrpanosti, kdor se zaveda potrebe, da se kaj naredi; s svojo brezbriznostjo ga sili, da opravi sam vse, tudi najbolj težaško delo, sama pa stoji ob strani in ga še priganja ter kritizira, če mu ne uspe vse, kakor bi cna hotela. Krek bi mogel biti odličen arhitekt pri graditvi naše kulture, pa je moral sam mešati malto in polagati opeko pri zgradbah, ki jih je postavljaj. Mogel bi postati odličen znanstvenik, morda pesnik, vzgojitelj, časnikar ali še kaj, pa je trošil svojo življensko silo v opravkih, ki bi jih mogel izvršiti kdorkoli, ko bi si le malo podvihal rokave.

Ali je zares bilo potrebno, da je poleg svojega velikega dela, kjer ga menda res ni bilo mogoče nadomestiti, imel kakih 3000 govorov in predavanj in napisal dvakrat toliko časniških člankov, ali da je v enem samem društvu v desetih letih 36 krat predaval, da je v enem samem volilnem okraju govoril na več ko 60 shodih.

V tej luči moramo gledati tudi njegove napake. Nekatere, kakor je bilo omenjeno, izvira jo iz iste njegove narave, ki mu je omogočila, da je opravil ogromno delo, ki še ni precenjeno. V njih se je pokazala druga stran velike nadarjenosti; veliki duhovi se morajo boriti tudi z velikimi težavami in skušnjavami. In je krivična sodba malih duš, ki mislijo, da so krepostne, ker mnogih izgredov niso zmožne.

Drugi vir Krekovih napak pa je njegovo delo. Pri gradnji hiše lahko zagreši kako napako le tisti, ki jo zida, ne tisti, ki ob strani stoji in le nerga. Tudi more pasti in dobiti kako, kdor se je povzpel na odre. Toliko laže se mu kaj pripeti, če mora istočasno misliti na milijon stvari. Zato napak ne smemo le šteti; teh-

tati in primerjati jih je treba s storitvami in uspehi. Pa ne le pri drugih, marveč tudi pri sebi; to najprvo.

Slovenci velikih mož ne cenimo. Še skoraj zamerimo jim, da se drznejo biti večji od nas. Hočejo, da bi z nami ostal pritlikavi tudi oni. Prav zato s posebnim užitkom iščemo na njih napak in si jih tudi izmislimo, če jih ne odkrijemo zadosti. Ali se v tem izraža le "dije beruhmte kranjska fovšija" kakor je to našo čednost nazval Dežman? Ali pa morda hočemo zmanjšati ugled velmož, da si utešimo vest, ki nam kdaj pa kdaj morda le pravi, da bi tudi mi mogli in morali kaj storiti? Če je tako, bi bilo treba večkrat spregovoriti o delu naših kulturnih delavcev, morda pa le še ni vse izgubljeno med nami.

Naj tudi Krekov spomin budi naše vesti! Saj je bil eden od najvidnejših naših vodnikov v dobi, ko se je pri nas mnogo delalo in storilo, čeprav v tem ali onem tudi pogrešilo. To je bila doba, ko se je v našem ljudstvu, mnogo prav po zaslugi Krekove besede, govornice in pisane, vzbudila silna volja po gospodarskem in kulturnem dvigu. V tej dobi se je menda v vsej naši zgodovini največ storilo za ostvaritev tega, kar bi mogli imenovati ljudska kultura, s katero se tudi mi mnogo bolj ponašamo, kakor smo prežeti od nje. Naj bi Krekov duh ponevno vzbudil v naših težaških dušah tako voljo do dviga, napredka in izpopolnitve, da se ne bomo tako krčevito bali dela in napora, da bomo postali zopet zmožni postavljati si in dosegati višje življenske in kulturne ideale, kakor pa je postati pisar. Ali pa, če že tega sami nismo zmožni, da bomo vsaj veseli tistih med nami, ki morejo pokazati več življenske sile in podjetnosti ter kulturne volje".

NAŠA BESEDA

VINKO BELIČIČ — Trst
Stari dnevniki

STANKO JANEŽIČ — Italija
Miran Lokar

STANKO KOCIPER — Argentina
Čolnar na Dravi

IVAN KOROŠEC — Argentina
Odlomek

BOŽIDAR KRAMOLC — Kanada
Stava

JOŽE KRIVEC — Argentina
Izpit za hlapca

KAREL MAUSER — U. S. A.
Oblačni dan

MLINARJEV JANČE — U. S. A.
Za očeta

LOJZE NOVAK — Argentina
V senci Južnega križa

ZDRAVKO NOVAK — U. S. A.
Požigalec

IN PESEM

MARIJAN JAKOPIČ, U. S. A. — VLADIMIR
KOS, Japonska — FRANCE PAPEŽ, Ar-
gentina — SLAVKO SREBRNIČ, Argenti-
na — RAFKO VODEB, Italija

STARI DNEVNIKI

Zdaj je ves svet bel in zelen, z vesoljnega neba lije bleščeča luč: prišla je končno ura, da preberem štiri zvezke svojega dnevnika, ki so po dolgih letih in po čudni poti prišli do mene, zaskrbljenega za njih usodo.

Odprl sem prvega in se vrnil v čas pred dvajsetimi leti. Bral sem in bral, obračal list za listom, in ko sem zaprl četrti zvezek, je bila preteklost le še sedemnajst let daleč.

Potem molk: razočaranje mi je vzelo vsako besedo.

Zdaj rastejo vse trave pokonci, zvesto ena ob drugi: voljne, zelene, spoči-

te, naredko posute z rumenimi cveti — bilke samo te pomladi, ki se — kot še nobena doslej — ne vrne in ne ponovi nikdar več. Življenje je odvijanje, poslavljanje in nevrčanje.

Pisal sem o živih, pisal sem o ljubih — umrli so, razšli so se. Za vsakim je

usahnilo nekaj veselja in mladosti v srcu, ostale so le te majske ptice.

Nič izrednega, nič velikega nisem zdaj bral, ko sem obračal liste minulih dni. Da nisem imel denarja, ko se je bilo treba vpisati ob novem visokošolskem letu; da sem spoznaval, kako lepo in uspešno človek študira, kadar veliko ljudi zaupa vanj; da so neko sušno poletje vinogradniki v našem kraju plačevali dninarje ne s kruhom, vinom in denarjem, temveč z vodo kapnico; da sem konec septembra preračunal: "Imeli bomo do petdeset litrov pijače in še cekar sladkega grozdja; potrgali smo v dveh urah", drugi dan pa sem zapisal: "Iz stiskalnice je priteklo osemintrideset litrov".

Še zdaj imam pred očmi junij naslednjega leta, v čigar sijaju se tisto dragoceno vino rubinasto sveti v kupicah napisanem prtu.

"Obral sem debela jabolka za hišo in iz hrušk sva z mamo včeraj spet napravila mošta. Ajda sili v cvet, revica zaka snela. Včeraj sem tudi našo drago kokoš rešil neizbežne smrti pred lisico. Da sem imel puško, moj ljubi Bog!"

Potem so celi odstavki v slabi italijanščini. Zdaj se jim razumevajoče smehljam, a tedaj sem svoja čustva, doživljanja in sklepe rad skrival v tujo besedo zavoljo mame in drugih.

Nove maše, smrti raznih osebnosti, suše, preobilni dežji, nalivi in povodnji, mamina pisma ("bele slive in hruške so se že jako napele") — iz časa in kraja minulosti mi zadiši slivovo cvetje... slišim, kako se ob visoko leseno steno, tam kjer stoji moja postelja, v nočnem vetru drgne veja, oborožena s trni in ovenčana z belim cvetjem...

"Nam manjka samozavesti!" je zaklical belolasi, mladostni duhovnik Gospodov — tisti, ki je potem padel pod streli, ko se je vračal od maševanja. Tisti, ki sem nanj mislil skoraj z mržnjo, ko

sem iz daljnega Milana (za katerega mi je priskrbel trimesečno štipendijo) od prvega dneva dalje koprnel v divjem domotožju in trpel v hrumečem, dušljivem velemestu kot v vicah, namesto da bi hvalil Boga, ki mi je pomagal priti v svet, da se otresem plahosti ter se dam življenju izklesati in prekaliti.

Nič velikega ni na listih, ki sem jih popisal in sem zdaj ob njih osupel in hladen. Visokošolska leta eno za drugim, sladki pogovori z deklinškimi pogledi, s honorarjem za prevod Papinijevih velikotedenskih Legend prekrit skedenj, pri čemer "nisem imel malo obetanj", zlate jeseni, večeri s prijatelji, veličastna mrzla jutra, znoj, prah in utrudljive dišave pri košnji, "Določila sva (namreč obiskovalka in jaz — bodoči gospodar) kraj, kjer naj bi stala nova hiša: na najvišjem svetu te domačije", študiranje za izpite, drobna razočaranja (o katerih mi je danes žal, da jih ni bilo še več in večjih, zakaj tista leta bi jih laglje zmagoval) in pa tisto načrtno, iz volje porojeno pisanje novel in črtic ter snovanje zbirk, ob katerih bi mi bilo danes mučno, da so bile natisnjene.

Gledam in skoraj ne morem verjeti, da je bilo tisti čas v domovini tako brezvetrje, taka rodoljubna zvezanost en sam ograjen vrtec! V tisti utesnjenosti se niso mogle razviti vse človekove sile. Morala je priti tujina, ki ima velika pljuča in človeka ali zaduši ali pa razžari, kar je v njem najboljšega. Tak človek je potem svetel od zmagoslavja in rja ga ne načne več.

Poslednje vrstice, ki sem jih zapisal dan pred začetkom druge velike vojne:

"Mednarodni položaj zaradi Gdanska je še vedno napet spričo Hitlerjeve trme. Pisma in poslanice in spomenice romajo vsekrižem, mobilizacija zdaj tu zdaj tam, vse je v mrzlici."

Štirje zvezki — malo manj ko štiri leta življenja. Niso prišli do mene v zakljenjeni skrinji — jaz jih nisem zaklepal. Pozna se jim, da so šli skozi veliko

rok. Tu pa tam je kak list iztrgan, tudi po dva in trije skupaj: nekoga, ki je bral, kar ni bilo zanj, so razdražili in jih je uničil.

Odkar pa so ti zvezki — vsi štirje enaki, na vseh treh straneh modro obrezani — pri meni, sem jaz njih edini gospodar. Gledal sem jih v omari, ko se je — kakor na drugih knjigah — tudi na njih nabirala plesen vlažnih in zatohlih zimskih dni, in sem čakal, da pride mesec maj, ko je svet tako silno razsežen in brez madeža, ko diši zrak po mladih pokončnih travah in jablanovem cvetju. Ta čas ne gleda nazaj, ni sentimentalen, ni plašen. Od Vstajenja preko Vnebohoda pa do prihoda Svetega Duha se svet razkazuje v moči rasti in svetlobe: nebo in zemlja se srečujeta v ljubezni. Najprej ogenj požije vse, kar je preperelo, da napravi prostor nestrpnemu novemu življenju, in ko ni več navlake, se dvignejo iz tal beli in zeleni zublji...

Gledam svoje stare dnevnik: zdijo se mi ko preperelina, ki je po čudnem naključju ostala nepožgana, ko je tisti stari čas že zdavnaj izkrvavel, izdihnil in zgorel. Vem, kaj jih čaka, zato ker se hočem dvigniti: ob mojih premaganih solzah jih bo použil ogenj, ki se rdeč in rumen poganja kvišku in čigar sad je pepel. Kar je usahnilo in se strja v mrtvo težo, naj se povrne v prah, ki ga boča raznesla pomladni veter in dež.

MIRAN LOKAR

Miran Lokar je trdo zaloputnil vrata za seboj, vrgel šop papirjev na starinsko, nepogrnjeno mizo in pal na nizko železno posteljo, kjer so nepospravljene ležale rjuhe, odeja, podzglavnik. Ves dan se je klatil po uradih, zbit je ko mrha, dosegel pa je figo. Kdo ne bi preklinjal.

V deseto leto se vleče njegovo begunstvo in samstvo. Živi ko pes potepenec brez gospodarja. Ustali se je zadnja leta, gara iz jutra v noč, a pravice nima nobene. No, da, pakete sme pošiljati na ono stran in hrepeneti, da bi prišli v roke ženi, in upati, da morda carina le ne bo previsoka. In vdihavati sme zapadni zrak. Nekateri govore, da je to mnogo. Miran pa ve, da mu je štirideset let, da je od teh šest let bil otrok, osemnajst let je študiral, tri leta mu je požrla vojaščina in medvojno taborišče, tri leta pa je čakal na konec vojne. Takrat se je oženil, imel je službo in dom, a gnjavilo ga je človeško klanje, najbolj bratomorje doma. Ni prijel za puško, pač pa za pero in zaradi ostrega peresa se je umaknil pred komunisti.

Poznanje jezikov mu je po letih beganja in stradanja doneslo dnevni kruh v sosedni prestolici in ga priklenilo nanjo. Če bi človek živel stoletja, saj bi ga ne živčila tako leta čakanja na nekaj, kar se imenuje življenje. Miran Lokar pa je bil zmeraj dober matematik in ima s številke štirideset jasen razgled nazaj in naprej. Presneto blizu je do starčestva, če mu ga je kdaj doseči, in do neizbežnega slovesa s tega prelepega sveta.

Pred leti je močno cincal. Vleklo ga je v Ameriko za vso dolgo karavano beguncev. A kako naj gre sam, brez družine. Že je mislil na povratek, a vedel je, da duha ne bo mogel ukloniti in bi tako bil ženi in deci doma ne v rešenje ali podporo, temveč v pogibel. Tako je obvisel.

Potem so iz Beograda vrgli v svet blagovzvenec zakon o združitvi razbitih družin: žene bodo smele k svojim možem v inozemstvo. Od takrat Miran Lokar upa in čaka že tretje leto.

Lepo je biti zakonodajalec brez vesti. Če ti je všeč, primoraš zakon izpolniti že drugi dan.

Če ti zakon ni všeč, pa se ti vseeno zaradi čehljanja ušes zdi dobro, da o njem govore in ko je natiskan, no, tedaj ga zalučaš v kot, da prah seda nanj, ali ga pa pod varovalno steklo položiš, da se ga nikdo ne dotakne, uradniki pa si izmišljajo tisoč formalnosti, ki so vse neizpodbitno potrebne, preden bi zakon poskusili uvesti v življenje.

Kolikokrat se je Lokar spomnil na po vojni kar najslovesneje podpisane in razglašene človečanske pravice. Ej, dvajseti vek, sam sebi se rogaš, ali preteklim stoletjem ali bodočim? Tam leži silna listina, ves svet piše in govori o njej, med tem pa tisoči in milijoni po krivem umirajo po ječah, po taboriščih, na prisilnem suženjskem delu. Tisoči in milijoni se boje izgovoriti glasno besedo po svoji pameti in vesti, še misel v strahu plahuta ko ptica, v katero je namerjena cev.

Ko so ob meji začeli vračati pribegle in je število žrtev raslo v desetine in stotine, je Lokar besnel v onemogli užaljenosti. Ali je res človek docela okamenel? Ali se bo po desetih letih začela ponavljati v nebo vpijoča tragedija deset tisoč slovenskih domobrancev, ki jih je v prvih povojnih dneh mrzli zapad predal v klavno žrtev od zmage bezljajočemu vzhodu? Ali so vladajoči postavljeni samo zato, da med sabo skrivaj ali javno suhe trgovske pogodbe sklepajo in se jih natanko drže, da tako oči in srce slepeče besede o svobodi in pravici človeka tem laže in mirneje leže v najmoderneje izdelanih steklenih omarah gizdavih mednarodnih palač? Takrat je Lokar napisal vrsto strelovitih člankov. Le nekaj so mu jih natiskali zakotni listi. Zganili so se tudi drugod. Vik je naraščal in uvideli so slednjič, da je nekaj treba ukreniti. Ustanovili so komisijo, ki bo reševala begunce, tehtala razloge njih pobega, vračala, kar je treba vrniti, "nedolžnim" milostno naklanjala zaščito. Ha, ha, pesek v oči!

Lokarju so se razvneli možgani. Bil je take narave in tudi privadil se je, da je najraje razsajal, ko je bil sam. Podiral je in pometal na vzhod in zapad brez usmiljenja. Včasih so misli prešle v besede, celo v kričanje, čeprav ni bilo nikogar, ki bi poslušal.

“Kdo mi more zagotoviti, da se jim ni že po meni in še nekaterih takih ptičkih zaskominalo? Eni nas morajo hraniti in bi se nas radi znebili. Pa ne pomislijo, da jim mi dajemo svoja najboljša leta, talente in moč. Drugi se nas boje in bi nas radi imeli doma v kletki, da jim zagotovo ne bi mogli škoditi, ne po svetu razglašati njihove blesteče ljudovlade. Nič čudnega bi zato ne bilo, če bi nekoč na vsem lepem nekdo potrkal na vrata: — Zdravo, tovariš! No, kako kaj, kako? Tako in tako, vidiš, žena te čaka in otroci, z nami boš šel in vse bo lepo. — Ali bi se bilo moč ustavljati? Hudič naj vas vzame, če si drznete!”

Miran Lokar je koračil po sobi, mahal z rokami in kričal. Tisti hip je umolknil in zadrževal. Zvonec na vratih je zacingljal tenko in drdrajoče.

Ali bi se potuhnil? Pred uro ga prav gotovo ni bilo doma, zakaj bi bil zdaj?

Pozvonilo je v drugo in mož je odločno krenil proti vratom in odprl.

“Dober dan, gospod Lokar. Smem vstopiti?”

“Prosim, gospodična.” Gledal jo je z začudenimi očmi.

“Verjetno se me ne spominjate več. Iz Ljubljane sem, Jelka Tominčeva. Pod Rožnikom smo stanovali, nasproti vam.”

“Da, spominjam se nekoliko. Vi ste bili takrat še zelo mladi.”

Ponudil ji je stol, sam je sedel na razmetano posteljo.

“Oprostite, pospravljeno ni. Pravkar sem se vrnil iz mesta. In sam sem.”

“Zaradi vaše žene sem prišla, gospod Lokar. Večkrat jo obiščem. Tako težko čaka na snidenje.”

“Tudi jaz,” je ušlo možu.

“Veste, velike težave so.”

“Ne bilo bi jih, če bi jih nekateri ne hoteli.”

“Saj poznate življenje, gospod Lokar: nikdo ne daje, ne da bi prejemal. Poslušajte me dobro. Od vas je odvisen prihod vaše žene in otrok. Prihodnji teden bodo lahko že pri vas, če —”

Ustavilo si ji je. Takoj je povzela z drugim glasom, nekoliko tajinstvenim, uradnim pa vsiljeno toplim obenem.

“Gospod Lokar, domovina vas potrebuje. Saj ni treba, da bi se vrnili, v tujini lahko delate zanjo. Nič težkega ne bo. Le tu in tam boste poročali, ustno ali pismeno. Vi poznate

mного stvari, bistrega duha ste in imate dostop marsikam. Ne bo zastoj. Z lahkoto boste preživljali sebe in družino. Ste zadovoljni? Samo vašo besedo želim in podpis.”

Pomolila je predenj pero in papir.

Lokar je preletel kratke in široko zveneče besede na papirju, pogledal dekletu naravnost v oči in spregovoril z vidnim premagovanjem in trdim poudarkom:

“Hvala, gospodična. Nisem na prodaj. Tudi za ceno svoje žene ne in lastne krvi. Dom sem zapustil, ker sem hotel ohraniti svobodo duha in besede. Ostal sem zvest doslej in bom ostal znanprej.”

Čutila je, da je opravila. Tu ni moč ugovarjati. Vstala je.

“Dobro sem vam hotela, gospod Lokar. Vam in vaši ženi.”

“Morda.”

“Pozdravljeni in — brez zamere.”

“Zbogom, gospodična.”

Odmev drobnih ženskih korakov se je izgubil na stopnišču.

Miran Lokar je obstal pred sliko žene in otrok, visečo pod križem nad mizo.

* * *

Lokar je zrl skozi okno. Na zahod nagnjeno sonce se je bežno rokovalo s širokimi, rjavozoltimi listi priletnih dreves ob Tiberi, se smukalo na kalnih valeh narasle reke, okroglo legalo čez starinski Angelski grad in se sijoče umirjalo na veličastni kupoli svetega Petra.

Ko je pred mesecem Lokar iskal novo stanovanje v misli na ženo in otroke, se ni mogel ločiti od tega okna. “Od tu bodo moji ljudje gledali Rim. Tu bodo poslušali pesem mladih ptic in šumot Tibere. Tu naj zacvete ljubezen.” Najel je stanovanje in se ni strasil cene.

Žene ni, ne otrok. Najbrže jih nikoli ne bo. Čemu še stanovanje? Kaj mu sedaj drevored in Tibera in Angelski grad in kupola svetega Petra?

Pozvonilo je in Lokar se je odtrgal od okna.

Dneve in noči je sam, v uteho bi mu bil zvonkljaj in poset znanega človeka. Danes, ko mu je duša polna in bi rad bil sam s seboj, pa ta prekleti zvonec venomer cvrkuta. Ali je treba vse zaplete nagrmatiti v eno samo minuto? Kdo jih bo razpletal?

Z nevoljo je odprl.

“Pozdravljen, gospod Miran.”

“O, gospa Otilija, vi?”

"Kot vidite. Me niste pričakovali, kaj?"

"Zares, danes ne."

"Pa ste me povabili. In jaz sem izrabila prvo priložnost, da si ogledam vaše novo stanovanje. Saj dovolite?"

"Prosim, gospa Otilija. A prazno je in neurejeno. Sicer pa mi je všeč le razgled. Ali ni lep?"

"Da, čudovit."

Stala sta ob oknu drug ob drugem in sonce je pobilisnilo poslavljajoči odblesek tudi v njune oči.

Lokar je skoraj pozabil nase in svojo skrito bolečino. Nikdar ni rad govoril o samem sebi in v družbi je najraje igral vlogo veseliga človeka. Docela se je že privadil nanjo.

"Gospod Miran, vi ste srečen človek."

"Ne vem."

"Vedno ste veseli in ob vas je življenje drugačno kakor ob drugih ljudeh. Vsi so tako puisti. Moj mož posebno."

"Trgovci in trgovci morajo biti stvarni ljudje."

"Ah, življenje ni samo trgovina. Jaz bi hotela nekaj več. Rada bi imela vesele ljudi okoli sebe, take, ki osrečujejo."

"Takih ljudi je zelo malo."

"Vi ste eden izmed njih, gospod Miran."

"Ali pa ne. To se pravi: zelo omejeno je število tistih, ki bi jih morda mogel osrečevati."

"Jaz bi rada bila v tem omejenem številu. Hotela bi biti edina."

Lokar jo je pogledal začudeno. Ali je res bil preveč domač do lepe žene svojega šefa? V mislih je preletel vse dneve in mesece in leta, odkar se je srečal z njo. Sprva je bila visoka, komaj da mu je odzdravila, hlapcu in beguncu. Živela je življenje bogate brezdelne novoporočenke. Potem se je približala, vzljubila je njegove šale, smeh. In že ni bilo skoro dneva, da ne bi prišla v urad in motila njega in tipkarice pri nelahkem delu. Njen mož je bil vesel, da se tudi žena briga za trgovino. On, Lokar, pa je s potrpljenjem opravljal otežkočeno službeno dolžnost. Zamislil se je že tu in tam, a ni našel krivde v sebi. Samo od sebe bo nemara vse prešlo, je menil. Ta hip se je ustrašil naravnostnih besed.

"Prepozno, gospa," je odgovoril hladno.

"Ne, ni prepozno. Jaz sem mlada, jaz imam denar, jaz hočem živeti. In vi, gospod Miran, morate z menoj. Vi in nikdo drugi. Dolgo sem

prenašala. Ne maram več. Dneve in mesece sem čakala na ta trenutek. Samo zaradi vas sem prihajala v urad, da bi mogla piti vaš smeh, vaše besede, vaš pogled. In sem se izogibala moža, pusteža. Zdaj sem se odločila. Gospod Miran, pustiva preteklost — vi svojo, jaz svojo. Sedanost je najina in bodočnost. Miran, moj dragi..."

Strastno ga je prižela nase in vroče ustne pilepila k licu, da je po dolgih letih grenko občutil gorkoto ženskega telesa.

Kot iz dalje je zaslišal zvonec. S silo se je iztrgal iz objema in zakolebal proti durim.

"Ti moj zvonec, ali naj te preklinjam ali blagoslavljam?"

Drhte je odpahnil.

"Dober večer, gospod Lokar."

Lokar se je zmedeno priklonil. V očeh ga je zasekalo.

"Dober večer, gospod šef," je tiho odzdravil.

"Oprostite, gospod Lokar, da vas nadlegujem. Danes vas ni bilo v urad, vem, povedali ste mi, s svojimi opravki ste zaposleni, a glejte, ne moremo brez vas. Nujne reči so, nujne, pravim. Ne morem čakati do jutri. Zato sem vas hotel sam poiskati. Gre za pogodbe, ki smo jih pred dnevi sklenili s tvrdko v Nemčiji. Takojšen odgovor je potreben."

"Prav, gospod šef. Z vami pojdem, če želite. Takoj."

"S sabo sem prinesel vse listine. Ne bo vam treba v urad, kar tukaj boste uredili. Menil sem, tako bo najhitreje. Z dovoljenjem."

Nameril se je proti sobi, a je hipoma obstal. Skoz odprta vrata je zagledal svojo ženo.

"Kaj, kaj, kaj pa ti tukaj, Otilija?"

Nekaj trenutkov molka. Le njegov globok dih je bilo slišati.

"Gospod Lokar... vi, vi... ali je mogoče?"

Zaznal je razžarjen obraz žene, njene razgaljene grudi, nepospravljeno posteljo. V hipu mu je kri zalila lice. Dvignil je pest. A že se je obvladal. Suho je dejal:

"Tako, tako, razumem. Gospod Lokar, kaj takega ne bi pričakoval od vas."

Naglo je segel v notranji žep, povlekel možnjo in denar.

"Tu imate: plača za zadnji mesec in čez." Položil je desetisočake na mizo. "Gospod Lokar, midva sva opravila. Upam, da se ne srečava več."

Potem se je obrnil k ženi in jo trdo prijel za roko.

“Pojdiva!”

“Ne, ne, jaz nočem s teboj. Z njim ostanem, z njim...”

Ženska je kričala, hlipala, se upirala.

“Miran, Miran, brani me, tvoja hočem biti, samo tvoja...”

Lokar je stal ob steni sam, sklonjen in ni pregovoril, niti se ni premaknil.

“Pojdiva!” je glasneje ponovil trgovec in ženo odvedel skozi vrata.

Odsev odhajajoče zarje je segal skozi okno vse do blede slike pod križem nad starinsko mizo.

Miran Lokar se je počasi obrnil v smeri obiskujoče zarje in se srečal z očmi žene in treh otrok ob njej.

STANKO KOCIPER

Ilustriral Hotimir Gorazd

ČOLNAR NA DRAVI

I.

Tisto jutro je Drava žarela, kot da je božje prgišče potočilo med gorice migetajoče srebro.

Vrbe so se sklanjale tik nad valove in jih božale s kosmatimi listi kot z drgetajočimi prsti. Zrak je cvetel tako dišeče, da so roji lastavic kot omamljeni padali nad reko in se zaletavali nazaj v višave. Samo ribiči so počasi, dostojanstveno udarjali z ozkimi belimi perotnicami in pustili, da jih je sapa nesla nad nemirnimi valovi v dalj.

Pučkov Peter je odrinil čoln. Zapičil je veslo v mehki breg ter se z vso težo uprl ob drog, da je čoln zdrsnil preko valov in se spustil po toku navzdol.

“V imenu božjem,” vzdihne Pučkov Peter in se ozre v nebo.

Tega vzdihla Pučkov Peter ni pozabil nikoli, ko je odrinil čoln od brega. Je že vedel, zakaj...

Dolga leta je že vesljaril med otoki sredi široke reke in čolnaril beli pesek. Ta čas je videl in doživel mnoge stvari, zavoljo katerih je bilo potrebno, priporočiti se božjemu varstvu.

Vendar Pučkov Peter brez reke ne bi mogel živeti. Komur je enkrat brizgnila v usta razpenjeni val, je ni več pozabil!

Leta so mu že nagnetla v ude nekakšno kodeljino, da so bili mehki in jih ni mogel več pregibati s tolikšno lahkoto kot včasih, ko je reševal preko penečih se valov čoln s težkim tovorom. Zato pač ni nalagal več toliko peska. In če je videl, da je bila Drava huda, pač ni vesljaril. In je bilo v redu.

Brez reke bi menda ohromel do kraja. Potem bi pač ne bilo več vredno živeti.

Šele kadar je z ostrim veslom počasi rezal šumeče valove in zasanjano gledal dobri svet okoli sebe, je dojemal vso njegovo dražest...

Pod Ormožem, kjer se je reka razlila čez ravnino kot dišeče mleko, velika kolesa Ozmečevega, Jeremičevega in Zdravčevega mlinna meljejo valove, da se cedi od njih lesketajoče srebro in se razdaje soncu. Daleč za Dravo na jugu se temni zelena kopica Ivančice in preko reke mežika pisanim goricam tostran toka. Ivančica je že na Hrvaškem. Na Humu, ki je tostran reke, se smeji med jagnedi bela cerkev, da cinglja med vrhovi, ko zvonovi prepevajo angelsko pozdravljenje. Nizke kuče in bahate zidanice vrh goric žare kot izgubljene glavice marjetic, ki jih je stresla čez bregove igriva roka božjega deteta, ko je šlo h goričancem v vas. Zato so gorice še lepše. Napejnajo se v nedogled kot sinje krilo dekleta, ki pusti, da mu dišeča sapa med vrhovi ljubkuje toplo svežost mladega telesa. Jagnedi so zataknjene za obzorje, da se preko njih kobacajo kuštrave bele ovčke, ko jih veter pelje na pašo v sinjo neskončnost nad goricami. Veselo bežijo čez nebes in se prekopicavajo za strme Haloze in Donačko goro. Samo kadar za Pohorjem kihne pošast črno sapo nad gorice, se ovčke razbežijo pred žarečim bičem, ki sika preko bregov. Takrat je huda ura. Takrat se tudi gorice bojijo in trepetajo...

Pučkov Peter počasi reže valove. Čoln se pozibava na gladini tako mehko, kot da drsi

preko puhaste pernice. Vrbe ob obrežju se sklanjajo tik nad vodo, da se preko njih dričajo sončni žarki. Najprej pusti, da ga šepetajoči valovi nesejo po toku navzdol. Takrat ima ravno toliko časa, da si ogleda dobri svet naokoli. Klobuk si potegne na oči, ker ga ščemi razkošje lesketajoče se lepote. Samo lastavice, ki se spuščajo tik mimo njega nad vodo, ga dramijo. Sicer bi najbrž pustil, da bi ga žive sanje odnesle po toku predaleč navzdol in bi poslej moral napeti vse sile, da bi zaveslal v mirni zaliv otoka.

Ko zavije v ibovo senco otoka, je jutro že odprlo vse dražesti poletnega dne med goricami. Samo nežna, komaj vidna tenčica še briše lesketajoče se valove Drave.

Potem je med bregovi dan, ki ga je Bog ustvaril za dobre ljudi.

Pučkov Peter se skobaca iz čolna. Pripne ga za vrbov štor in zasadi lopato v gomazečo voljnost belega peska. Tako prijetno je to, kot da bi zasajal žlico v krhko gmoto diščega masla. Četudi bi ne dalo zaslužka, bi Pučkov Peter menda tovoril pesek iz Drave. Kako je pač to prijetno, ko svetla lopata tako pritajeno tiho zveni, kadar zdrсне z nje pesek v čoln...

"Deset metrov," računa Pučkov Peter. "Veliko ni. Nekaj pa le pusti. Včasih sem ga tovoril po trideset na dan. Včasih... To so bili časi... No, za naju z Zefo je sedaj tudi tega zadosti... Kaj bi...?"

Lopata tako prijetno poje, da bi Pučkov Peter nakladal brez nehanja. Pa ne sme. Čuti, da so mu leta nagnetla v mišice tisto čudno kodeljino, da ne more več prav obvladati čolna, če je preveč natovorjen.

Zato večkrat pogleda, koliko peska ima že v čolnu. Včasih na to ni tako pazil. Takrat lopata ni nehala pozvanjati, dokler ni bela peščena kopica pogledala nad čoln.

Takrat je bil Pučkov Peter mlad. Tam na oni strani za vrbáčami sta se v mehki trati pred hramom prekopicovala dva čeháka in se podila za metulji. Sedaj je mehka trata mirna in Zefa ima vedno vlažne oči, kadar pogleda preko tihote proti Dravi...

Seveda. Daleč je vse. Neskončno daleč. Kot sanje...

Čeháka sta ravno prav dorastla, da sta lahko pustila kosti nekje za cesarja. Tako so rekli. No, sedaj ni več cesarja in mehki travi pred hramom se prepeli pisana tihota kot umirajoči spomin...

Samo penica v gostem ibovju nad zalivom narahlo požvižgava. Kot nekoč...

Če bi Pučkov Peter ne čutil mehkode v mišicah, bi menda verjel, da je vse še tako, kot je bilo. Sedaj pa šteje pozvanjanje lopate, ko drsa z nje pesek v čoln, in mora misliti na vse, kar se je med tem zgodilo... Zato gleda v čoln, da bi ne naložil preveč...

Ne mudi se mu.

Nasloni se na lopato in mežika v blesk, ki lebdi nad Dravo. Poslušá, kako penica narahlo žvižga v sivi senci ibovja. Kot da se pogovarja z valovi, ki mimo peščenega zaliva bežijo v dalj...

Ko je vse okoli njega tako lepa pravljíčna pesem, da bi stal naslonjen na lopato in poslušal v večnost, se zdrzne... Pripre oči in nagne glavo. Zadrži sapo, da bi ga ne motil dih... —

"Ne... Valovi udarjajo v tolmun in tako čudno odmeva... — Najbrž zibajo staro korenino, da joka..." misli Pučkov Peter.

Prekriža roke nad lopato in sanja za valovi, ki se lesketajo v dalj...

"Para..." ga nekaj znova predrami.

Ves se obrne proti senčni drči na koncu zaliva. Prisluhne...

"Kot da zares joka otrok... —"

Spreleti ga. Nekakšna boleča mehkode ga z nežnimi prijemi grabi za srce, da se mu voljno ustavlja. Gre mu skozi žile. Prsti se razklenejo in spustijo lopato. Počasi zagazi preko mehkega peska. Drsa čez obrežje proti drči. Roke mu padejo mrtvo ob telesu. Naprej nagnjen gazi skozi pesek, kot da ga mamí čudežen opoj, ki mu ne more uiti. Ne ve, kaj je... Samo radovednost; ali je zares vzburk nerazumljive nežnosti, ki ga vleče preko peska, da se opotika proti drči nad zalivom...? —

Širi oči in nozdrvi. Čim bliže sipini kleca, tem večji nemir mu drhti v ohlapnih rokah, ki mahedrajo ob njem...

Pod drčo obstane. Prisluhne...

"Je..." dihne.

Zagrabi se za ibovo vejo, ki se ziba preko sipine. Oprijema se je in pleza po nizki vzpetini navzgor.

"Kristuš," zatrepeta. "Dete joka... —"

Ko je vrh sipine, mahne z rokami predse, da si utare pot skozi gosto ibovje. Opotika se skozi goščavo nad tolmunom. Poslušá...

"Je... je..."

Spusti se na kolena. Po štihih se plazi naprej. Ves se nagne nad vodo.

“Nič...”

Z raskavo dlanjo si obriše znojno čelo. Z jezikom si omoči suhe ustnice.

“Pač...”

Med šum in pljuska valov se meša stokajoče jokanje deteta. Boječe. Komaj slišno. Kot da na njem leži dušeča groza...

“Oh...,” stoka Pučkov Peter, ker ne more ugotoviti, od kod joka.

Krčevito se zagrabi za debelo vejo, ki visi nad tolmun, in se spušča po njej naprej nad vodo...

“Jezus,” na široko odpre oči in zaniha v prazno.

Zabinglja z nogami nad grgotajoče valove. Čuti, da mu prsti, ki se krčevito oprijemajo veje, hromijo... V sencih mu bobneče zveni... Na silo hoče zapreti oči... Pa jih širi vedno bolj... Odpira usta, kot da bi moral iz vse grlice zakričati... Sapa ga davi v goltancu...

Po ozkem pasu belega peska na onem koncu tolmuna se kobaca po štirih otrok. Gola ritka je vsa v belem pesku. Samo drobna stegenca pobliskuje, ko se plazi naprej. Stopa si na jančino, ki mu pada preko glave in se vleče pod njim, da mu Pučkov Peter ne more videti obraza. Samo njegov tihi jok sliši... Kobaca se naprej proti vodi kot nerodna mlada žival... Potlej se prekopicne preko glave in obsedi v mehkem pesku. Drgne si umazane majhne dlani in kriči proti soncu, ki ga ščemi v očeh in mu blesti v strunah sline, ko mu drsi iz zijajočih ust... —

Pučkov Peter zamahne z nogami v prazno, kot da ga mrtvi nezadržna nestrpnost. Zavihiti se proti bregu in se ujame za praprot in ostro travo. Po zadnjici se spusti navzdol in štrbunkne v plitvo vodo na robu tolmuna. Lovi se za breg, da bi ne zdrsnil v vrtinec. Samo neslišno odpira usta, kot da bi hotel izkričati krčevito grozo iz notranjosti...

“Marija... — Samo da se še enkrat ne prekopicne... —”

Čofota po vodi ob bregu. Do kolen se udara in se opotika preko ostrega kamenja, da si tolče gležnje. Potlej se zagrabi zopet za ibovje in se oprijema naprej preko vode, ki se peni pod njim...

Pade v pesek in se skobaca na štiri...

Sedaj šele mu moči odpovedo. Zdrsne na obraz. Z ustnicami zagrizne v pesek. Breca z

Krčevito se zagrabi za debelo vejo, ki visi nad tolmun, in se spušča po njej naprej nad vodo...

nogami in se plazi proti detetu... Nasilno dviga glavo in šepeta:

“Tiho... — Pri miru... —”

S trepetajoči prsti grabi v zrak in jih zasaaja v pesek, da se plazi naprej.

“Tiho... tiho... — Je že dobro... dobro... dobro...”

Vrže se pred dete. Noge mu telebnejo v vodo. Dvigne roko, da bi otroka pobožal in obvaroval. Pa se ga ne upa dotakniti. Samo zrak nad detetovo glavo boža njegova drgetajoča dlan...

Otrok še bolj zakriči. Prekucne se na obraz preko Petrovih prsi...

“Ne... — Oj, oj... Je že dobro... —”

Z nerodnimi, težkimi dlanmi ga vsega objame. Dvigne ga v zrak, da mu gole nožice zabingljajo pred očmi. Sedaj šele ugotovi, da je čehákec. Vsa prestala živčnost se v Pučkovem Petru sprosti v grgrajoči, hlipajoči smeh.

“Čehákec je, čehákec...”

Skobaca se pokonci in stresa jokajoče dete visoko nad seboj.

“Sedaj je vse dobro... — Nič več ne kriči... — Moški ne jočemo za vsak drek, veš... —”

Potem se ozre v vodo, ki se pod njim peni v tolmunu. Odskoči, kot da se je šele sedaj prav zagledal v grozo... Pritisne dete k prsim in se skobaca v goščavo.

“Kje je mati...? — Grda mama, veš, da te je pustila tako brez varstva... — Jojmene, če bi te jaz ne slišal...”

Šele, ko je čisto nad tolmunom se ozre...

Sedaj žele viditi, da se vrtinec v tolmunu igra z zapuščenim, praznim čolnom... —

Mrtveča slutnja ga stisne za grlo, da samo pisne:

“Jezus... —”

Opoče se od obale in grozotno zakriči v mir nad otokom:

“O-oj... — O-oj... —”

Prisluhne...

Ni odziva. Samo penica nad sipino še vedno tiho žižga. In valovi se srebrijo vdiljen čez široko reko v dalj...

Ko se dete umiri, mu Pučkov Peter dopoveduje:

“Sedaj bova mamó poiskala... —”

In ga je tako čudno strah...

“Hoj...,” vpije. “Kje je kdo...?”

Njegov krik umira v topem miru zraka nad Dravo. Hodi z otrokom križem med ibovjem in vrbáčevjem in kliče:

“Kje je kdo...? — Hoj! —”

Vse je tiho.

Beli ribiči nad široko Dravo neslišno plavajo v dalj.

Ko otrok v trdem naročju zaspi, se Pučkov Peter mehko zazre vanj in šepne:

“Sirota... —”

Spusti se po sipini. Preko mehkega peska gre proti čolnu. Položi dete na pesek. Utrga jelševe veje in jih zatakne nad detetovo glavo, da ga ne bi sonce zbudilo.

Odpne čoln in stopi vanj. —

Še nikdar ni Pučkov Peter tako previdno sekal valov kot tisto jutro, ko je Drava žarela, kot da je božje prgišče potočilo med gorice migetajoče srebro...

Ni vedel, zakaj; toda zdelo se mu je, da so sinji bregovi za Dravo prišli bliže, in da je sapa za hip ustavila bele ovčke na nebu... —

II.

Kako se je zgodilo, ni zvedel nikdar nihče. Pučkov Peter pa je bil dober človek in je stvar tolmačil tako, da je Močnikovi dekli ušel čoln v vrtinec tolmuna. Ko ga je hotela ujeti, ji je zmanjkalo dna in mali Matjašek je ostal sirota...

“Bog ji bodi dober sodnik; pri čisto pravi pameti ni bila... Kako bi se sicer spečala...? Matjaška pa bova že midva z Zefo skopala pokonci, dokler ne bo lahko šel za pastirja in si zaslužil za obláč in kruh. Toliko sva še pri močeh, kali,” je dejal na občini.

Pri tem je poslej ostalo.

V mehki trati na predoknih Pučkove hiše ob Dravi je torej mali Matjašek začel življenje.

Skraja se je kobacal po štirih med baržunasto deteljo in z nerodnimi prsti trgal marjeticam glave in smukal Marijine solzice. V nezavestni draži je brcal z golimi udi okoli sebe in segal za soncem, ki je od nekod iz nedopovedljivosti zlatilo svet med goricami.

Potem se je postavil pokonci in se opotikal za metulji, ki so se premetavali po dišečem vzdušju za Dravo kot živo cvetje. Pod jelšami na obali so se žarile rumene zlatice in plesale z godbo valov, ki so jih vlekli v svoj raj. Stegoval je roke za njimi in si gledal obraz, ki je trepetal v odsevu nemirne vode. Včasih je nerodna kobilica čofnila preko njega v vodo. Potlej so priplavale pisane ribe, da so jo pojedle.

Potlej se je zgodilo, kar se je pač moralo zgoditi. Ali je bila kriva riba, ki je prišla preblizu k bregu, in jo je hotel ujeti, da bi poslej imel migetajočo igračo pri sebi v travi na predoknih, ali se mu je umaknila gizdava zlatica predaleč od brega... Zdrnil je preko ruže in se postavil na glavo v vodo...

Hvala Bogu, da je bila voda plitva in da ga je o pravem času zagledal Pučkov Peter. Potegnil ga je iz vode, prijel za pete in obesil z glavo navzdol. Tako ga je držal in s težko dlanjo mlatil po goli zadnjici, da mu je iztepel vodo, ki se mu je cedila skozi usta in nos. Nesel ga je preko trate kot oskubeno pišče, da je z nosom drgnil ob Petrove škornje, ki so hudo smrdeli po stari svinjski masti. Zavihtel ga je na ležišče kot mokro cunjó in rekel:

“Salamenski fáčok...”

Stara Zefa ga je slekla in zdrgnila z raskavo brisačo iz domačega platna, da ga je še dolgo peklo vse telo.

To je bilo prvo, česar se je Močnikov Matjašek spomnil iz svojega življenja.

Potem je včasih spremljal starega Pučkovega Petra, ko je veslal po pesek na otok. Sedel je v čolnu in preko roba gledal za belimi valovi, ki so se prekopicovali v dalj. Tam dol, kjer je bila reka tako nazarensko široka, so pobliskovala velikanska mlinska kolesa. V zelenju se je temnila široka streha ormožkega gradu. Preko daljnih vod je bil napet most. Tista visoka zelena gora je bila Ivančica. Tam je že Hrvaško.

Če je sedel pod šelestečim ibovjem vrh sipi-

ne in čakal, da je Pučkov Peter nametal v čoln gomazeči pesek, je videl tostran Drave zelene vinske bregove. Nekje daleč za Ormožem se je skrivala med jagnedi vrh kamnitnika humska cerkev kot posvečena igrača. Potem so se valili hribi v dalj. Preko njih so bile položene sinje gorice, kot da so se prepelele v soncu sveže oprane svilene rute, ki so tako čudežno spreminjale barve. Jagnedi so se sločile proti nebu, ki ga je umivala dobra sapa. In kjer je umrl Matjašek pogled, je bil konec sveta... —

Nekoč je Pučkov Peter hitro nabasal čoln. Prijel je Matjaška za roko in ga peljal skozi gosto ibovje nad tolmun, kjer se je v vrtincu penila voda. Matjašek je gledal z velikimi očmi v gomazeče vodovje in smrkal. Bilo ga je strah.

Pučkov Peter ga je dvignil v naročje. Z desnico mu je pomagal skleniti drobne prste. Močnikov Matjašek, ki se je pri Pučkovem Petru tudi že učil moliti, je moral za njim ponavljati:

“Bog daj moji mami mir in pokoj... —”

Ko ga je z začudenimi očmi gledal, mu je Pučkov Peter pojasnil:

“Tu sem te našel... — Tvojo mamo je Drava vrgla na pesek šele čez teden dni. Nekje tam daleč dol pod Čakovcem so jo pobrali. Tam so jo tudi pokopali... —”

Tako je Močnikov Matjašek o pravem času zvedel, da Pučkov Peter ni bil njegov pravi oče in da je staro Zefo po krivici klical za mater... Zato ju je poslej imel še rajši.

Potem je prišla huda zima in čez bregove nasejala debeli sneg. Mirna voda pod jelšami je zamrznila in ponoči je led strašil, ko je pokal. Po belem snegu so delali gazi zajci in lisice in lačne sinice so prihajale pod kap čuk kat koruzno látovje.

Takrat je stara Pučkova Zefa zagorela, da je Matjaška spekla mrzla dlan, če ji jo je položil na mokro čelo. Pučkov Peter pa je rekel:

“Ni ji več pomoči. Stara je že zadosti...”

Ko ji skozi na široko odprta usta ni več piskala sapa, je Pučkov Peter rekel:

“Bog ji bodi dober plačnik! — Zadosti se je natrpela z menoj...”

Močnikov Matjašek ni razumel, zakaj je stari Peter to rekel, in ga je poslej bilo strah praznote, ki je strmela iz kotov... —

In zopet je bilo sprotoletje.

Ob mirni vodi pod jelšami so kimali zvončki

in na prisoji za bramom so se zlatili jegličiči. Matjašek jih je trgal in piskal v rumene cvetove, da so se jezile zaljubljene taščice in pisani ščinkavci. Ves otok sredi Drave je bil bel, ker je gosto ibovje pognalo mačice. Z jelš ob vodi so se obesili rdeči smrkliji in brezovje ob cesti je bilo rumeno, kot da so drozgi na njem sušili sveže oprano perje. Zemlja je bila voljna in mlada sija so zelenela pod goricami, ki so se vijoličaste izgubljele pogledu. Drava je tekla težka in pohlevna naproti tenkim meglam, ki so se tajale v sončni dalji...

Takrat je Močnikov Matjašek že bil tolikšen, da je videl v miznico, ko mu je Pučkov Peter urezal sladko dišečega kruha.

“Ne hodi k Dravi,” mu je rekel. “Ponoči so vode začele šumeti...”

To je pomenilo, da se je nekje v neznanem visokem svetu, ki ga mali Močnikov Matjašek iz zelene trate ob Dravi ni videl, naglo tajal sneg.

Z obema rokama je zagrabil kruh in se v sladkem zadovoljstvu počasi odzibal skozi priklet na predokna. Oziral se je za rumenimi metulji, ki so izgorevali v soncu, in grizel dišečo rženo mečo. Iz nosa se mu je cedila gosta moča. Če se je zalepila za grizljaj, jo je pojedel. Kruh je bil tako dober...

Zlezal je na visok kup belega peska, ki ga je Pučkov Peter načolnaril pod jelše. Sedel je nanj, da bi dokončal tudi skorjo. Sonce je pesek že toliko razgrela, da je čutil skozi hlače njegovo prijetno, gomazečo toploto. Ko je dokončal kruh, je lahko tudi roke zaril vanj. Legel je na hrbet. Odprl je oči in mimo rdečih jelševih smrkcljev gledal, kako so se po neskončni sinjini nad goricami sprehajali beli oblaki. Če bi ga sonce ne zaščemelo, bi najbrže videl prav v sredo nebes. Zato jih je zaprl in sanjal, česar njegov pogled ni mogel ujeti...

Drava je zamolklo šumela navzdol. Valovi so se vzpenjali in padali, kot da jih je požastna sila preganjala iz struge. Butali so ob breg in pljuskali na nizko trato pod jelšami, da se je šumeča pena razlivala vdiljem čez predokna. Zvončki so se tresli in umirali v umazani rumeni godljivi, ki je nezadržno lezla preko njih na breg. Zlivala se je v jačko pod kupom peska in se plazila naprej kot ostudna slina rohneče pošasti...

Pučkov Peter je sedel za pečjo in pletel koš. Mlade pintovčeve šibe so bile ravno pravšne, da so se dale lepo zvijati. Žulil je ugaslo pi-

po in prijetno stokal, ko je pritiskal pintovec med palice, da bi koš bil zadosti trd. Čolnar Peter je znal tudi koše delati.

V izbi je bilo toplo in Drava je tako lepo rohnela mimo hrama navzdol, da Pučkov Peter ni mislil na nič drugega kot na koš. Na vse bi pozabil, da ga ni posililo na vodo in je stopil preko prikleta na podstenje. —

Ko je dvignil glavo, je odprl oči in se zatrese, kot da je tudi njega že izpodnesla voda, ki se je zaganjala preko predoken proti hramu.

“Križ božji...” je šepnil in si pomencal oči, kot da ne verjame, da je dobra Drava skočila iz struge.

“Kedaj le? — Tako hitro...”

Spomni se na otroka in zakliče:

“Matjašek!”

Samo sinica narahlo piska nekje v brezovju za hramom in Drava hresti po dolini...

“Matjašek!”

Poklical je tako glasno, da je prevpil šum valov. Matjašek se je zdramil. Hitro se je postavil pokonci in si zdrgnil oči. Ko jih je zopet odprl, je zadržano kriknil. Potem mu je bruhnil iz notranjosti zategli, mrtveči klic:

“Ooooo... —”

Povsod okoli njega se penijo umazane vode. Zaletavajo se čez trato in vračajo proti kupu peska, kjer stoji Matjašek in trepeta.

“Oooh...” zatuli Pučkov Peter.

Vidi, kako vodovje izpodjeda rahli pesek...

Zakrili z rokami in se zapodi v težko godljo. Čofota, da mu voda brizga do obraza in mu preko brade teče za vrat. Spotika se v jačke, kleca in se zaletava proti kupu peska, ki se topi v vodo... Klobuk mu zdrsne preko tilnika in počasi odplava proti Dravi...

V jami pod kupom peska se pogrezne do pasu. Težek tok ga zamaje. Z vso silo se nagne naprej in brede proti Matjašku, ki trepeta vrh peska.

Steza roke in se vzpenja navzgor. Razmočeni pesek mu izginja izpod stopal. S prsti grabi za gomazečo sipino, ki mu uhaja iz dlani. Nikjer ne najde trde opore. Vse se mu razblinja... Mrtveči strah ga z neznosno težo potiska v vodo...

Ko stopa v prazno ugotovi, da Matjašek stoji samo še na rahlem stebru peska, ki ga grize težka voda...

Napenja se, da bi ga dosegel. Sili roke iz sebe, kot da bi jih hotel nategniti do otroka,

ki kriči vrh peska, da se mu preko trepetajočih ustnic spuščajo curki sline...

Neznanski strah in napon sta mu zadavila goltanec, da ni besede preko njegovih ustnic. Širi oči in kremži obraz. Iz ust se mu trgajo samo vroči stoki...

Zažene se proti jelši. Zagrabi se za spolzko deblo. Oklene se veje, ki niha tik nad vodo. Prijema se je in brede naprej proti Matjašku, ki počasi, nezadržno leze s peskom proti vodi...

“Ne...,” mu v zadnjem naponu uide skozi sapnik.

Krčevito se stegne in grabi s prsti proti otroku. Zoprno se mu odmika... Samo še tenek, čisto konec jelševe veje drži v roki...

Zamahne kot za silni udarec proti Matjašku... Zagrabi ga za pas... Sunkoma ga potegne s peska... Pesek se sesuje pod umazano godljo...

S trepetajočo roko drži otroka nad vodo...

Potlej se zopet oprime jelševe veje... Leze proti slinastemu deblu...

Posadi dete med rogovilaste veje, da bi počil...

Z grozo ugotovi, da nima več moči za vrnitev... Trepetajoča kolena se mu šibijo, da kleca proti vodi, ki mu drsi mimo pasa... Oklene se jelše, da ne bi zdrsnil pod gladino...

V glavi mu vroče pozvanja... Iz prsi se mu trgajo pekoči sunki sape... —

Matjašek čepi med rogovilami in iz vse grlice kriči, da odmeva preko premetavajočih se valov proti sredi pobesnele Drave, kjer se zibajo samo še bele ibove mačice... — —

Šele radovedni vrhovljanci, ki so prišli gledat nenadno povodenj, ga rešijo... — —

Tisto lepo sprotoletje, ko so na otoku sredi Drave cvetele bele ibove mačice in so v brezju za Pučkovim hramom drozgi sušili sveže oprano perje, je Močnikov Matjašek postal zares sirota...

Ko so dobrega Pučkovega Petra zabili v grdo črno rakev, je zvedel, da se je pisal Močnik...

Kot mali psiček je cepetal za možakarjem, ki ga je odpeljal nekam nazarensko daleč med vrhove, na katerih so se rumenile gorice. In Močnikov Matjašek je ugotovil, da tam, kjer so bile za obzorje zataknjene jagnedi, še ni konec sveta... —

Ampak vse to je sedaj že daleč. Zelo daleč.—

III.

Gorice so že trdo spale.

Rogovilaste rožge so štrlele iz vrhov kot kuštravi lasje izpod bele odeje, ki jo je zima pogrnila preko bregov. Veliki beli mesec je šel čez črno nebo in trosil blesteče dragulje zvezd, da je odsevalo v hermelinu, ki je ležal na goricah.

Vse je bilo tiho.

Samo led, ki se je gostil v potoku, je narahlo trzal, kot da nežni prsti boječe preizkušajo dragoceni kristal. Vrbáče ob kolniku je zeblo, da so se krčile, kot da bi si hūkale v otrple prste vej, ki so se sklanjale pod snegom.

Nekje pod plazuto je komaj slišno zajokal zajec. Sestradena lisica mu je skočila za vrat.

Potem je bila čista zimska noč zopet tiha.

Po kučah na vrheh so ugašala drobna okna, kot da so se zapirale žareče oči otrok, ki so legali spat.

Močnikov Matjašek se je opotikal po ozki gazi po klancu navzgor. Kapo je imel poveznjeno preko ušes. Roke je tiščal v hlačne žepe. Pod stopali mu je prijetno škripalo, kadar je zasajal trde škornje v zmrzujoči sneg, da se mu ne bi preveč sklizalo. Na mladih brkih pod nosom mu je ledenela sapa. Lica so ga prijetno pekla.

Če bi ne bila noč tako lepo tiha, bi napel prsi in zahuškal, da bi zvenelo skozi kristalno vzdušje.

Močnikov Matjašek je že vedel, zakaj je bil dobre volje... —

Ko je prisopel na vrh brega, je imel vso Slanjčo ves pod seboj. Kot prezebla deca so se tiščali gizdavi hrami k pobočjem, preko katerih je mesečina dihala migetajoče dragulje. Samo iz strehe njegovega gazda se je ceditil proti globokemu nebu ravni, tenki steber dima in oznanjal lepo vreme. Toliko se je Močnikov Matjašek že razumel na takšnale znamenja. Seveda, gospodinja je po večerji zavalila v peč velik panj, da bo vso noč počasi dogoreval in grel sobo, kjer se je ritasta baba zakopala poleg slokega gazda pod težko pernico. Matjaška je grela gosta sapa konj, ki so tako prijetno stokali, ko so počivali poleg njegove postelje v hlevu.

Če bi tudi on moral spati v gazdovi izbi, bi sedaj ne stal vrh brega in stiskal prsi, da mu ne bi vrisk ušel iz goltanca...

Obrne se, da mu sneg zacvilil pod petami in

se spusti med kuče, ki so posedle na obe strani klanca vdiljen čez greben.

Pri Praprotniku je jokal v noč najmlajši, ki ga je Betika prisilila skozi strašne bolečine v življenje, ko se je nad vrhovi že otepala jesen. Močnikov Matjašek je slišal njegov tenki jok in je mislil:

“Betika, če je Bogu prav, naj bo kar zadnji! Zadosti jih imata z Jurekom, da bodo lahko šli za pastirje, kot sem moral jaz... Ampak jaz nisem imel nikogar...”

Kajpak, Močnikov Matjašek je sedaj bil že konjski hlapec in je na čase pastirovanja v Slanjči vesi mislil s prezirom.

Iz drobcene, pokvečene slamnjače, ki se je vsa zgrbančila pod sneg vrh križniških gor, je stokal v tiho noč piskajoči kašelj Miškovega dedeka.

“Če je Bogu prav, bo za vas, dedek, najbolje, da ne dočakate več sprotoletja. Ko se bo začelo delo, boste samo v napoto. Izkašljali se itak nikdar več ne boste, da bi lahko brez nahuhe šli po meji navzgor...”

Močnikov Matjašek je vse svoje dosedanje življenje preživel na račun dobrih ljudi. Zato je znal gledati v srca, ki so bila v kučah pod snegom, in je vsakomur znal želeti nekaj dobrega...

V črnini žalostnega hrama ob klancu, kjer je Grmičeva Lizika redila roj otrok, je tulil zategli stok, kot da se je veter podil med zevajočimi špranjami lesene stiskalnice.

“Lovrenc, Lovrenc, spet si se navlekel šmarnice pri gosposkem lonarju,” ugotovi Močnikov Matjašek, ko sliši Lizikino zateglo javkanje za črnino ugaslega okna. “Če ti Bog ne da o pravem času pameti, te bo vrag vzel...”

Pri samotnem boru kraj goric ne sliši več ničesar, da bi lahko želel še kaj lepega počivajočim goričancem. Zima je zavila ves svet okoli njega v baržunasto mehko mira, ki ga parajo samo Matjašekove hrstajoče stopinje skozi gaz...

Navzdol ni mnogo hodil. Zaletaval se je naprej in se na dolgo drsal po meji. Vesel je, ko se takole speljal v dniko, in misli:

“Para... Meja je že itak zadosti sklizka, pa jo še drgnem s podplati. Ko zjutraj ne bo več meseca, me bodo babe klele, ko bodo šle k rani maši in se bodo v temi prekopicovale v klanec...”

Zato se nagne nazaj in se grabi s petami v blestečo gaz.

Potlej se spomni:

“Ne bodo klele. — Pobožne so...”

In se zadrša vdiljen ob gorica navzdol, da se šele ob živi meji v dniki ujame v grmu, ki mu strese za vrat in na obrvi gomazeči priči.

Potem gre po ravnici med oskubenimi slivami, jablanami in hruškami, kot da bi hotel ujeti lastno senco, ki beži pred njim v lesketajočo se mesečno noč.

“Oha,” se nenadoma ustavi.

V oknih hiše, ki vsa bela izginja v mlečno neskončnost mesečne zimske noči med bregovi, gori rdeči žar tople luči.

To seveda Močnikovemu Matjašku ni prav...

Pogleda v nebo, da bi videl, kako daleč je že mesec. Pa ne, da bi se ukanil v času? Kali?

Ne. V vseh kučah, ki so nametane v sneg preko bregov, spi mir. Še psi so se zarili globoko v steljo in potisnili smrčke pod repe, da grejejo.

Močnikov Matjašek gre počasi pod utrujenim drevjem skozi slivje.

“Da se ni kaj zgodilo,” ga zaskrbi.

Nenadoma ga je strah stopinj, ki škripajo v snegu pod njim. Ustavi se ob debelem črnem deblu tepke, ki se svetilka v noč. Prižme se ob zledenelo lubje, da bi lahko nemoteno opazoval...

“Oj,” ga spreleti. “In če bi me potrebovali...? — Če se je kaj zgodilo...”

Nekdo odpre vrata, da rdeča svetloba pobarva mesečno vzpetino pred hramom. Za njo se zavali megleni dih zgoščene toplote. Potem gre nekdo s težkimi škornji po podstenju proti gnojišču. Močnikov Matjašek sliši curek vode, ki dolbe luknjo v sneg.

“Oče so,” ugotovi in se umiri.

Oče se odkašljajo in gredo nazaj v rdeči slap luči. Pred vrati trčijo z deklino.

“Kam ste pa vi šli...?”

Oče zaprejo vrata. Deklina ostane sama na podstenju. Prižme se k steni in neslišno zdrсне proti predoknom, da Močnikovemu Matjašku zastane dih...

Ko je zopet vse tiho, deklina nepremično stoji pod razvestljenim oknom...

Močnikov Matjašek komaj slišno požvižga. Kot da je zapiskal v spanju prezebajoči ptič.

Deklina se zdrčne. Vzpne se na prste in splava preko snega proti nagnjeni stari tepki.

“Matjašek...,” dihne čehu dekletova vroča sapa v mrzel obraz.

“Trezika...,” razprostre Močnikov Matjašek roke, ki so mu že otrple v žepih. Ovije jih okoli dekleta, da bi jih razživel.

Dvigne si jo čisto pred obraz, da vidi, kako se ji prepelijo dragoceni žarki mesečine v dolgih trepalnicah. Nagne se. Narahlo, božajoče približa prezeble ustnice toploti njenega diha...

Potlej so tudi njegova ustna topla...

“Uj, kako mrzlo bodejo brki,” meni Trezika. “Kot ivje...”

Če bi ne bil prehud mrz, bi bilo lepo, stati takole pod deblom nagnjene tepke in gledati, kako v očeh dekleta pobliskuje beli žarek mesečine...

“Kako da so pri vas še vsi pokonci...?”

“Nocoj boš šel kar lepo nazaj čez breg v Slanjčo ves...”

“Zakaj?”

“Oče še dolgo ne bodo legli. — Tu na mrazu menda ne boš čakal, kali...?”

“Kaj se je zgodilo?”

“Nekakšen čuden potovec se je pod noč ves nabezel zatekel k hiši. Sedi pri peči, pije žgancico in si greje prezeble noge.”

“Zlodej naj ga vzame! Ni našel druge strehe?”

“Pst,” se prestraši Trezika in mu položi drgetajočo dlan na usta. Tako mehko, da bi jo Močnikov Matjašek ugriznil...

“Revez je. Dolga leta se je klal po tujini. Še našega jezika ne govori več tako kot mi. Pri Radgoni je prišel čez mejo. Takšne stvari pripoveduje, da ga bodo oče morti celo noč poslušali...”

“Od kod je?”

“Pravi, da je od nekod izza Drave pred mnogimi leti odšel v svet. — O sebi mnogo ne pripoveduje...”

V Močnikovemu Matjašku se nenadoma nekaj zgane. Pripre oči in pridrži dih. V komaj dojetih vrtincih mu zdrsnejo skozi misel pobledele spomini... — široka Drava, otok, na katerem cvetijo bele mačice, čoln, stari Pučkov Peter, Zefa, kup uhajajočega peska pod nogami... —

“Kaj ti je, Matjašek?”

“Rad bi ga videl...”

“Koga?”

“Človeka... izza Drave...”

“Si ponorel...?”

“Ne...”

Dražiči nemir vzvalovi skozi Matjaškove žile...

Nenadoma so sredi kristalne zimske noči med goricami zažareli rdeči smrkliji visokih jelš od Dravi in je zadišalo po vlažni tenčici, ki trepeta nad valovi, ko hitijo v dalj...

Močnikov Matjašek si grize ustnice. Čudežna, nezadržna sla ga mrazi preko napetih prsi proti govtancu. V kolenih mu zaigra mrtveči drget, da se nasloni na dekle in tiho, pobožno žepne:

"Rad bi ga videl..."

"Ne moreš. — Kaj bi oče rekli, če te pripeljem ob tej uri...?"

Močnikov Matjašek razklene prste, ki so se zagrizli v Trezika obla ramena. Potisne jo od sebe. Obrne jo proti hramu in restrpno priganja:

"Pojdi! — Trezika, pojdi!"

Dekle se resnično prestraši in steče preko predoken na podsteno. Odrine vrata in pade preko prikleta v sobo.

"Nekdo gre," hlastne. "Nekdo gre proti hramu... — Kristuš, kako sem se prestrašila..."

Obrne se proti vratom in si méneca roke, da ji prezeblji prsti pokajo. Lica ji žarijo v živem pričakovanju, srce ji trepeta v drgetajoči sapi...

Otroci, ki sedijo okoli mize in si z dlanmi podpirajo brade, da bi bolje slišali, kaj pripoveduje tuji mož pri peči, odprejo usta in oči. Zagledajo se proti vratom, kot da mora to noč stopiti v izbo še nekaj nenavadnega. Še smrkati so pozabili.

Mati Orša, ki je prebiralala fižol na mizi, se obrne proti vhodu:

"Moj Bog, kdo bo pač...?"

Tujec pri peči utihne. Nagne se čisto naprej in gleda izza peči, kot da se boji prišleca...—

Oče gre preko sobe in odpre vrata v priklet.

Ko si Močnikov Matjašek ob pragu stolčje sneg z zamrzlih podplatin in stopi v vežo, preko katere meče luč iz sobe medlo rdečkasto svetlobo, se oče obrne proti Treziki in namežikne:

"Če bi vedela, kdo je, menda ne bi tako pridrvela v hram..."

Trezika povese glavo in skriva roke pod predpasnik. Steče k mizi, sede poleg matere in zarije prste v migetajoči fižol, da se razbeži in pada na tla, kjer ga lovijo otroci.

Močnikov Matjašek stopi v sobo in zaloputne vrata.

V kotu sedi tuji možak...

"Huj, kako pritiska mraz... — Dober večer ali! — Sem šel k Ozmečevemu Drašku, da bi nam prišel komate popraviti, pa sem se zakasnil. — Luč sem videl in sem se ustrašil, da se vam ni kaj pripetilo," menca in si drgne hlače kot šolar.

Trezika ga gleda izpod čela. Vlažne ustnice se ji tresejo. Fižol se trklja preko mize, da se otroci pod klopni pritožujejo...

"Hej, Treza, pazi na fižol! — Ne bo te ugriznil Matjašek, če si od maše vedno pajašita..."

Trezika kar na slepo brne pod mizo. Jezikavi fáčok zatuli in prileze izpod klopi. Drži se za usta in veka:

"V usta... naravnost v usta me je... — Matiii..."

"Koza neumna, "revsne mati, privleče še ostale izpod mize in jih odpelje v hiško, da je poslej mir..."

Močnikov Matjašek gleda Treziko in si grize ustnice, da ne bi prasnjal v smeh...

"Nič se ni zgodilo," reče oče. "Naprej pa vseeno stopi! Sedi k peči in se ogrej! — Na," mu ponudi žganico, ki je stala v slatinščaku na klopi pri peči. "Da boš lažje šel..."

Močnikov Matjašek stopi na sredo sobe in se obrne proti peči.

V kotu sedi tuji možak. Nagiba se naprej, da se z rokami opira ob klop. Njegove tope, globoke oči strmijo izpod jasnega čela nepremično v Matjaška.

Morti se Matjašku moževa ušesa ne bi zdela tako velika, če ne bi štrlela izza suhega obraza kot držaji glinastega lonca. Redki

lasje stojijo človeku tako čudno pokonci, kot da se je nečesa prestrašil.

Močnikov Matjašek ne more ugotoviti, če je mož star ali ne. Če ni bolan, je skoraj že starec. Če je bolan, je težko reči, koliko križev ga že pritiska pod zemljo. — Če ni neke odložil cunj, je za to zimo salamensko po letensko oblečen. Izpod čevljev, ki jih je že povsem zmaličil na dolgem popotovanju, leze slinasta luža, ki jo je pustil na tleh raztajani sneg.

Močnikov Matjašek ga dolgo gleda. Kot da ga je sram, mu udarja v lica srbeča vročica. Čuti, da mu prsti drhtijo. V prsi se mu nezadržno plazi boleča draž usmiljenja, da bi stopil k siromaku in mu položil mehko dlan na belo čelo... —

“Sedi, sedi,” ga zdrami Trezikim oče. “Boš slišal, kako lepo je po svetu... Da boš vedel, ko bodo zopet prišli mešetarji nabirati sezonske delavce... Vrag jih naj joče! — Se mi je že kar zdelo...”

Močnikov Matjašek stegne desnico in jo pomoli neznanecu pod obraz:

“Dober večer...”

Popotnik dvigne glavo. Počasi sproži roko in jo ohlapno položi v Matjašekovo dlan. Odpre usta, kot da bi hotel nekaj reči, pa mu dihne v obraz samo gosti smrad po žganici...

Matjašek čuti, da je moževa dlan vlažna in gori...

Ko tujec čuti krepek prijem Matjašekovih prstov, se zdrzne in hripavo, votlo posili preko ozkih ustnic:

“Dober večer, mladi mož...”

“Kdo ste?” Matjašku zadrževana, dražljiva nestrpnost uide skozi stisnjeni sapnik.

Mož odpre usta, da se mu presušene ustnice težko odlepijo. Pripre oči, kot da se domišlja. Potem tiho, kot da ga je sram, šepne:

“Johan Zernec...”

“Kako?” Močnikov Matjašek ne razume njegaja naglasa.

“Vanč Srnec... Srnčev Vanček,” se mož hitro sprosti.

Moževo ime Močnikovemu Matjašku ne pjasni ničesar. V njegovem pričakovanju še vedno zeva srbeča praznina radovedne nestrpnosti.

“Od kod ste?”

“Tam,” mahne mož z dolgo, negotovo roko preko sobe. — “Tam... Od Drave...”

“Od kod...?”

“Od Drave pač...”

Potem se zagleda nekam v okajeno praznino in še enkrat ponovi:

“Od Drave... — Nad Ormožem je Drava že zelo široka in globoka, ne...? — In na sredi je otok, ne...? — Več jih je...”

Močnikov Matjašek se zamaje. Na čelo mu udari pekoči znoj, da potisne kapo za tilnik in si ga z dlanjo otré.

Mož seže po slátinščaku in klokotajoče potóči žganico v goltanec. Matjaška zaboli, da bi prijel zeleno steklenico in jo razbil na sredi sobe...

“Sedi,” ga zdrami Trezikin oče.

“Ne,” skoraj zakriči. “Moram iti... Vi tudi morate spati...”

“Nocoj ne bomo mnogo spali... Kam bomo sicer dali tega človeka? Tu k peči bomo mu morali nametati cunje...”

“Z menoj naj gre! — V hlevu pri konjih imava oba zadosti prostora. Toplo mu bo tudi. — Hočete?” Se obrne Matjašek proti možu.

Vanč Srnec se sunkoma vzpne. Tako naglo, da se zamaje in se mora zagrabit za peč.

“Grem”, reče. “Pri konjih že dolgo, dolgo nisem spal... — Imaš dobre konje, čéh...?”

“Boste lahko šli,” vpraša Trezikin oče, ko vidi, kako se mož zakolovrati proti vratom.

“Bom. — Je daleč?”

“Čez vrh v grabo na oni strani,” mu pove Matjašek.

“Bom,” pritrdi Vanč Srnec. — “Bog vam plačaj za dobro postrežbo — Sedaj bom lahko šel... in pri konjih se bom dobro odspal... Lahko noč, dobri ljudje!”

Pusti vrata odprta in se zaleti preko pri-kleta na zasneženi dvor.

Močnikov Matjašek samo s pogledom po-boža Treziko, ki ga z otroško začudenimi očmi gleda izza mize, in se spusti za Vančem.

Potem šele se Trezika zaleti za njim, da bi zaprla vrata. Na podstenu ga ulovi za roko in mu šepne.

“K-maši boš šel jutri?”

“Seveda.”

“No... te pa srečno ali...”

Nagne se tako čudno tik njegovih ust, kot da jo je opijanilo drgetajoče hrepenenje po njegovi mladi ljubezni...

Močnikov Matjašek jo prime za lakti in jo hitro, kradoma poljubi na čelo. Stisne jo za zapestje in šepne:

“Srečno...”

Vanč Srnec stoji poslonjen po oglu. Z dvig-

njeno glavo gleda v nebo, kot da hoče tuliti proti mesecu... Zagrabi Matjaška za rokov, da mu vroči duh po žganici popari lica:

"Ti... Imaš deklino rad...?"

Matjašek se za hip ustavi: Začudeno pogleda moža, v obraz, ki se beli v mesečini. Potem se nagne naprej, vtakne roke v žep in stopi v škripajočo zamrzlo gaz.

Vanč Srnc se opotika za njim.

Ko prideta skozi slivje v klanec in se Vanču drsa, reče:

"Hej... — Čakaj! — Ne morem, veš..."

Močnikov Matjašek ga počaka.

Počasi stopata po beli gazi navzgor proti spečim kučam.

"Daj mi roko," zasope Vanč Srnc.

Z vso težo se obesí na Matjaška, da ga vleče po strmcu v vrh. Kleca ob njem in drsa, da se tudi Matjašek maje, kot da je pijan.

Ko se Vanč Srnc zasope, pravi:

"Počakajva malo... da počijem... — Slab sem, veš, slab... — Hoj, včasih pa sem bil tako močan... kot ti..."

Ko se izsope, nenadoma zopet vpraša:

"Ti... — Imaš deklino zares rad...?"

Močnikov Matjašek se zdrzne. Prime ga močno pod pazduho in vleče za seboj po sklizki meji navzgor.

Med tihimi kučami vrh gorice gresta lažje. Gaz je ravna in noge ne drsijo nazaj. Veliki mesec jo lepo razsvetljuje. Črne sence, ki so nametane počez po klanecu, so kot preplašeni strahovi, ki jih gazita...

Vanč Srnc se obeša na Močnikovega Matjaška. Kot da ga je strah kristalnega miru zimske noči med goricami. Čuti fantovo mišičasto moč poleg sebe in je tako nebogljen kot bojzljivo dete. Oklepa se ga, kot da ga vodi skozi dragoceno prelest blesteče se pravljice, ki jo je zasrežena noč stresla na vinske vrhove. Z velikimi, radovednimi očmi se ozira v dalj, kamor tone bela lepota spečih gorik kot v privid...

Ko mu je v duši tako lepo, reče:

"Če imaš deklino zares rad, bodi pаметen...!"

Močnikov Matjašek se zaleti, kot da ga je nekdo nenadno sunil v pleča. Vanč Srnc se motovili za njim, da bi ga ne izgubil...

"Veš, jaz sem bil nekoč tudi mlad... Tako močan kot ti..."

Močnikovega Matjaška udarja duh po žganici iz Vančevih ust v nos, da hiti, kot da bi

mu hotel zbežati... Vanč to čuti in se obupno obesí nanj, da ga Matjašek napol nese po klanecu... Tik na uho mu pripoveduje:

"Imel sem jo zelo rad... — Oba sva se imela rada... — Eh, ne hiti tako! — Ne morem..."

Močnikov Matjašek steza vrat kot vpreženi vol in vleče Vanča za seboj. Skoraj naloži si ga na rame in hiti z njim v blestečo gaz... Vanču je, kot da ga je nekdo dvignil v zrak. Lahke so noge, tako čudovito lahke, da bi priprl oči...

"Bil sem hlapec... Konjski hlapec... Hej, kakšne konje sem imel... — Potem sem moral k vojakom... globoko dol v južno Srbijo... in sem ujel malarijo... Ravno, ko me je najhuje črvčilo in sem visel med življenjem in smrtjo, je ona menda rodila... —"

Močnikov Matjašek posluša, kot da mu nekdo pripoveduje davno zgodbo... Od daleč, nekje od zelo daleč... Hiti v noč, kot da bi ji hotel uiti... Ne čuti, da Vanča Srnc nosi na plečih po gladki gazi med tihimi goricami...

"Ko sem se vrnil, so mi povedali... — Utonila je v Dravi... tisto pomlad... In dete je ostalo samo... — Čeháček je bil, so mi povedali... — Da se ji je zmešalo, so rekli... —"

Močnikov Matjašek klecne. Zakrili z rokami in pade pod Vančevo težo na obraz. Iz prsi mu polje neznosna skeleča vročina proti sencem, da se grabi za glavo in jo potiska v sneg. Izza stisnjenih vek mu pronicajo solze, ki ledenijo na snežni blazini... —

Vanč Srnc nebogljen sedi v snegu. Težek spanec mu leze na veke. Ustnice se samo še za spoznanje premikajo:

"Bil sem bolan... Malarija me je zdolbla... — Nikdo več me ni hotel za hlapca... Jokal sem, ko so drugi hlapci podili lepe konje mimo mene po veliki cesti... — Čehákeca sem videl samo enkrat... Od daleč... ko se je igral z marjeticami na predoknih... — Kaj bi takrat on z menoj...? — Šel sem v svet... da bi se vrnil... z denarjem... in bi mu lahko bil oče... — Leto je šlo za letom... — Sedaj sem se vrnil... Bolj bolan kot nikdar... — — — Kje je sedaj on...? —"

Močnikov Matjašek se dviga, kot da leze izpod neznosne teže. V silnem naporu trepetta, ko se vzpenja na roke. Zobje mu šklepetajo, kristalna noč se topi v sivo meglo zamrzlih solza...

Skobaca se na kolena... tipa se naprej... Pade Vanču Srncu na noge in jih objame... Leze po njem navzgor... Na silo odpre oči... Vančev beli obraz medlo blesti v mesečini... Oči ima zaprte... Usta se mu smehljajo, kot da sanja pravljico...

Matjašek dvigne roko... Narahlo, vsa tretetajoča drsi preko Vančevih posušanih lic...

Matjašek šepeta kot molitev:

"Oče... —"

Varno si ga naloži v naročje in se spusti po meji navzdol. Tako vzravnan, kot da ncsi v močnih rokah prelepo srečo... — —

Konji, ki jih je imel Vanč Srncet tako rad, rahlo pohrzujejo, ko Močnikov Matjašek položi Vanča Srncu na svoje ležišče in ga pokrije z gunjo... —

Potlej se zaleti v vrata in zbudi gazda:

"Hitro... hitro vstanite in pridite v hlev nekaj pogledat...!"

Ko gazda in gospodinja prižgeta svetišnico in še vsa omotična tečeta v konjski hlev, Močnikov Matjašek sedi Vanču Srncu ob nogah in mu mehko gleda v obraz...

"Vidite, gazda, sedaj nisem več sam na svetu... —"

Gazda visoko dvigne svetilnico, da bi videl človeka, ki spi na hlapčevem ležišču.

Močnikov Matjašek položi prst na usta in reče:

"Pst... — Spi... —"

IV.

Vanč Srncet vragu repa ni izpulil. Nekaj je pa le podelal pri hiši in na njivah, če je že bilo potreba. Branil se ni nobenega dela. Le kos ni bil vsakemu. Navadili so se ga pač; in on se je udomačil v Slanjči vesi. Ko je bil Matjašek pri vojakih, je imel celó konje povsem na svoji brigi. In, bogme, niso bili slabo oskrbcovani, čeprav ga je včasih še vedno močno tréšlika davila.

Pred bratev je Matjašek odslužil do'g kralju in domovini in se vrnil v Slanjčo ves cel možakar, da ni vroče rdela samo Trezika, ampak so si začele po prsih gledati in kolke obračati tudi mnoge druge vrhovljánske deklince, če so ga lahko srečale. Tem bolj, ker so računale, da mu sedaj ne stoji na poti nič, kar bi ga lahko branilo, da ne bi padel v jarem...

Vanč Srncet je prepustil konje zopet Matjašku in postal svinjski pastir. Zadovoljstva mu to kajpak ni delalo, ampak zaradi tréšlike, ki mu je črvčila sile, se je vdal.

Ko so v vrhovih brači z vriščem snemali klcpotce in jih spravljali do novega nastavka pod kapove, je Vanč Srncet hodil po dniki za mlako med svinjami in gosmi in z žalostnimi, izgubljenimi očmi gledal proti oskubenim goščam. Tedaj se ga je prijelam čuden nemir, kot da bi hotel uiti pred seboj...

Res, da je izračunal, da si kruh in obleč odsluži tudi s svinjskim pastirovanjem in da mu gazda preveč ne plačuje za to. Toda, ko je gledal Matjaška, zaradi katerega je nekoč odšel izza Drave v svet, da bi se vrnil bogat, ga je izžemala zoprna sramota, ki ji nikakor ni mogel uiti. Skrajja je upal, da bo vsaj kmalu umrl, ko bo našel sina. Sedaj je pa z žalostjo ugotovil, da se tudi smrt predolgo zdržuje, in je postajal nemiren, kot da mu je usoda zavoljo tega storila hudo krivico...

Nikdar mu nihče ni ničesar oponesel. Bog ne daj! In vendar mu je bilo, kot da mora čim dalje iz Slanjče vesi...

Dobri ljudje so imeli celó usmiljenje z njim in so ga blagrovali zavoljo Matjaška. — Prav to je bilo, kar je Vanča Srncu najbolj paralo...

Vrhovljánski čeháki, ki so se ob nedeljskih popoldnevih zbirali na jasi pod peskom ob glavni cesti, so ga radi poslušali, ko je pripovedoval, kako je v tistem velikem svetu, kamor zaidejo samo nekateri sezonski delavci, ki so jim vinski bregovi pretesni. Vanč Srncet je znal povedati mnoge stvari. Začuda pa ni nikoli povedal ničesar o sebi. Še Matjašku ne. Nikdo ni zvedel, kaj je Vanč Srncet delal v tujini, in zakaj je tako nenadoma prišel siromašen in beden nazaj v domovino...

Vse to je Vanč Srncet nosil skrito v sebi, da ga je razganjalo. Zato je bil nemiren. —

Ko je v Ormožu Martinov sejem, so gorice že gole. Po klancih in kolnikih se cedi slinasto blato in samo temno borovje se zeleni pod oskubenimi bregovi kot pozabljeni šmuklji dračja. Tudi répišča so že prazna in ajdova strnišča so preorana za novo silje. Mastna zemlja se medlo svetlika in leži težka po práhah ob potokih. Krave, ki do korenin glodajo popašeno travo, mukajo, da zateglo odmeva v jesensko praznoto med dniki. Skorcev že ni več. Jate črnih vran in kavk se selijo nad vrhom z gozda v gozd in kričijo, kot da kličejo smrt. Zoprno. Rečene gosi se zibajo ob potčkih in pure, ki so še ostale po bratvi, čápkajo v sivih slivjih in na travnikih.

Takrat ni več daleč čas, ko bo med špranja-

mi oblakov, ki se vozijo nizko čez brege, na letel sneg.

V svinjarih se začenja dobro goditi svinjam, ki bodo pozimi polnile túnke z zabelo in mesom. Na Martinovem sejmu v Ormožu pa goričanci prodajajo in kupujejo pleménščake. Inker je zima blizu, se oskrbijo z obléčem in obutvijo. —

Nad Slanjčo ves je še bila poveznjera gosta noč, ko sta gazda in Matjašek ujela štiri lepo okrogle prašičke pleménščake in jih poveznila na voz pod gáter, ki je bil položen čez gárice. Zadaž sta za voz privezala rdečo telico in bikca. Ko je gospodinja naložila še poln cekar jajc, da jih bo mimogrede vnovčila za manjše potrebe, je gazda rekel:

“No, Vanč, zmigaj se!”

“Kaj,” je mežiknil Vanč Srnec.

“Vsaj predpasnik vrži proč in boljši klobuk si povezni na glavo! Takšen menda ne boš šel...”

“Kam?”

“Na sejem...”

V Vanču je zagorela nenadna radost in se hitro umaknila čudnemu nemiru, ki mu je stisnil goltanec, da je zajecjal:

“K-kaj...?”

Toliko krat se je že nakanil iti v tisto smer, pa nikoli ni našel pravega izgovora, da bi lahko odšel pogledat za Dravo. Zato se je spričo gazdovega povabila zmedel in hotel zlesti na voz kar v predpasniku in klobuku, ki je smrdel po gnoju.

“Ti bom dal, para,” je ravnil gazda in ga sunil z voza. “V sramoto mi ne boš! Ne bodo ljudje rekli, da ti še za oblèc ne dam... Preobleci se!”

Ko je Vanč Srnec zmetal s sebe stare cunjé in se preoblekel, je zlezel na voz, in Matjašek je pognal pod peskom na veliko cesto in skozi vas, kjer je ura bila zgodnjo jutranjo uro, proti Ormožu.

Med gazdom in Matjašekom je sedela gospodinja, varno pestovala cekar z jajci in ju grela z debelimi kolkí. Vanč Srnec je sedel na gáricah in tiščal roge pod prašičke, da mu je bilo toplo. Za vozom sta tekla bicec in rdeča telica.

Za Pávlovskimi šumami jih je že ožaril medel jesenski dan, in ko so za Kúharičevimi žagami in mimo marca zapodili v mesto, so stojnice že bile razpostavljene in prodajalci so vrečeče ponujali blago.

Gospodinja, gazda in Vanč Srnec so se trdi

skobacali z voza in se med stojnicami preri-vali skozi ulice. Matjašek je za mestom odpe-ljal na sejmišče, kjer se je trlo živine, ki so ji mešetarji tipali vimerá, odpirali gobce in se tolkli po dlaneh z debelimi denarnicami.

Prašički so bili okrogli in beli kot maslene štruce in bicec je s telico delal tako lep par, da je gazda kupčijo hitro opravil in so poslej bili prosti. Voz in konje so spravili v zadružni krčmi pod streho. In ker si je gazda doslej utegnil omisliti samo nov klobuk, ki ga je izbral in pomeril ra šotoru pri Jurčeečki, je menil, da je treba iti zapravljat tudi izkupi-ček. Vanču in Matjašku je dal po stotaka in odšel za gospodinjo, ki se je najprej ustavila pri lončarju Petku, ker je tako lepo razpostavil posodo po tleh pred meščansko šolo.

“Opoldne da sta oba zopet tu; sicer besta jedla na svoj račun,” je zaklical izpred stojnice, ki je stala na oni strani ceste, tako glasno, da so ga morali slišati vsi l'udje.

“Pojdiva, oče,” drezne Matjašek Vanča Srncá.

Stotak med prsti ga je pekel. Misel na Tre-ziko je bila preveč vabljava, da bi ga lahko še dolgo tiščal v dlani.

“Ne... Kar sam pojdi! — Na, “mu porine tudi svojega stotaka v žep, da mu je poslej nekoliko lažje. “Kar tu bom ostal in na voz pazil. Nič preveč mi ni dobro... Če bo potreba, si bom že pelinkoveca kupil, da mi prežene črvičenje v črevah...”

Matjašek se je izgubil med vrvežem.

Vanč Srnec je naglo stopil na cesto. Odprl je nozdri in povohal po zraku kot divjad. Blizu je bil vlažni duh Drave, ki je tekla pod mestom...

Potisnil si je klobuk na oči. Zagnal se je na cesto in za bolnišnico zavil navzdol proti Dravi. Ob železnici je počakal, da je vlak odpeljal mimo. Prestopil je tire in šel ob nasipu navzgor ob Dravi, ki se je v širokem toku valila proti vzhodu...

Kam je šel, sam ni vedel. In vendar je bila pot tako ljubo znana. V ušesih mu je pozvanjal skrivnostni davni spomin, ki so mu ga šepetali bežeči valovi Drave, in šel je za njim... —

Ko je opoldne prišel gazda nazaj v zadružno krčmo, Vanča Srncá ni bilo. Samo Matjašek je sedel na vozu, bingljal z nogami in veselo gledal nekam daleč predse...

“Kje je oče?”

“Ne vem. Ko sem se vrnil, jih že ni bilo

več. Najbrže so si šli kaj kupit..."

"Seveda. Dobro. — Naprezi!"

Matjašek gazda začudeno pogleda.

"Gazda... — Oče..."

"Prav mu je. Rekel sem, da morata biti o-poldne oba tu..."

"Gazda, kako bodo prišli oče domov...?"

"Kaj me briga," pljune gazda na stran.

"Ne! — Potem se péljíte sami! Ostanem in sploh ne grem več z vami..."

"Dobro..."

Gazda napreže. Zapelje pred gostilniška vrata in se ozre. Matjašek gre počasi, s sklonjeno glavo po cesti. Vse v njem se s strahotno bolečino podira...

"Ko pride Vanč, tisti sloki betežnik, ki je prišel z nami, ga zadrži, dokler se ne vrnemo," krikne gazda gostilniškemu hlapcu, ki je ta dan čuval konje, in mu stisnil v nastavljenno dlan kovača.

Potem zapodi za Matjašekom. Če ga konji ne bi poznali, bi ga pohodili.

"Hej! — Na voz zlezi, tepec!"

"Ne..."

"Hitro! — Nimam časa. — Občinski pisar in žandar menda ne bosta tebi in muham tvojega starega na razpolago, kali...? In tudi do doma bo potem še daleč..."

"Pisar in žandar...?"

"Ne sprašuj in na voz se skobacaj! — Na vajeti! — Vanč bo že počakal, dokler se ne vrnemo..."

"Kam gremo?"

"Ne bodi radoveden kot stara baba...!"

Z glavo mu namigne, naj obrne konje po cesti iz mesta. Matjašek zapodi.

Nad klancem ga gazda prime za roko. Pritegne vajeti. Konja se ustavita. Na voz zlezeta žandar in občinski pisar. Potem zapodi jo navzdol...

Za mostom, ki se boči čez potok, gazda zopet prime Matjaška za roke:

"Na levo! — Hi, hi..."

Žandar in pisar se zibata na vozu, ko ostro zavije proti Dravi, in mrzlo gledata izpod obrvi... Matjašek ju ne vidi... —

Beli tok Drave šumi v daljavo kot kipeče mleko. Sredi valov plava veliki peščeni otok. Oskubeno ibovje štrli proti nebu kot kuštravi lasje zanemarjenega otroka. Visoke jelše ob obali se sklanjajo globoko nad vodo. Kot da jih je pripognila starost... Osameli ribič leti neslišno nad tokom po dolini navzgor. Črne Haleze tam daleč nekje kipijo proti do-

bremu nebu kot sklenjene roke revežev in zeleno Pohorje lovi oblake, ki jih preganja jesen.

Konji lagodno tečejo. Sami izbirajo pot za Matjaškovo mislijo...

Gazda ne reče ničesar. Molče sedi na deski in odskakuje, kadar voz pade v jačko. Samo žandarju in pisarju mežikne... Pa tega Močnikov Matjašek ne vidi...

Ko konja ostro zavijeta proti jelševju, se Močnikov Matjašek privzdigne. Napne vajeti in zamahne z bičem, da se konja vzpeta. Nerazumljivo pogrkovanje mu bruha iz sapnika v usta...

Blatni kolnik ne more voditi drugam kot do hiše dobrega, starega Pučkovega Petra...

Močnikov Matjašek ne misli več na žandarja, pisarja in gazda, ki sedijo na vozu. Npenja vajeti in podi konja, da v velikih skokih drvita čez trato ob Dravi proti nizki koči pod jelšami...

Na predoknih pritegne vajeti, da se konja vzpeta in zacetetata. Skoči z voza in steče po podstenju proti vratom. Vrže se nanje, kot da bi prišel po dolgem času na obisk k dobrim ljudem. Ker so zaprta, se zasopljen nasloni nanje in skrije čelo med lakti...

Trije možje pridejo počasi za njim. Občinski pisar vtakne ključ v vrata in jih odpre. Skrivnostno zaškripajo v prazen priklet.

Močnikov Matjašek sname klobuk in vstopi kot v svetišče. Po prstih drsa v izbo. Kot da se boji prebuditi dobre spomine...

Stoji sredi izbe in izgubljeno gleda okoli sebe, kot da je zašel v pravljico...

"Matjašek... — Od sedaj je to tvoje... — Stari Pučkov Peter je še o pravem času mislil na vse... — In občina ti bo dala prevoz peska z otoka v zakup... če hočeš... — —"

Močnikov Matjašek odpre usta. Pregiba ustnice. Lovi sapo. Besede umirajo nekje v neskončni sladkosti, ki je preplavila dušo... Zamaje se in z razklenjenimi prsti grabi za možmi...

Potlej klecne nazaj skozi tihi priklet na podstenje. Nagne se nazaj, kot da bi hotel iz grlice zakričati, pa samo šepne:

"Oče... — Trezika... — Dom imamo... — —"

Zdrvi mimo konj, ki se pasejo na predoknih. Tako hitro, da se mora zagrabit za jelšo. Sicer bi padel med pisane ribe, ki se vozijo po plitvi vodi ob obali.

Spomni se, kako ga je dobri Pučkov Peter

obesil za pete, in si mora iti z vročo, trepetajočo dlanjo preko oči...

Kol, ob katerem je bil privezan čoln, je prazen. Trhla brv se sloči daleč nad vodo. Močnikov Matjašek poklekne, da bi jo vsaj pobožal...

Na brvi so sveže, še ne posušene stopinje...

Močnikov Matjašek se nehote ozre med jelšami preko toka...

Kri mu udari v glavo...

Pripre oči in opazuje, kot da je užaljen, da je nekdo vzel čoln, ki je sedaj že njegov...

Daleč pod otokom se čoln ziba v mehkem siju valov navzdol... Temna, sključena senca čepi v njem in valovi ga sučejo preko vrtincev...

"O..." pridržano vzklikne Močnikov Matjašek.

Vstane in z dlanjo zasenči oči.

Čoln se počasi ziba po blesteči Dravi navzdol. Človek v njem se ne gane. Ne udari z veslom, da bi ga uravnal. Sedi na dnu, globoko sklonjen naprej. Glava z zelenim klobukom mu pada na prsi.

"Zeleni klobuk," šepne Močnikov Matjašek.

Potlej odreveni in zakriči, da se lomijo odmevi preko širokih voda:

"Oooče... —"

Zakrili z rokami, kot da bi hotel zleteti nad vodovje... —

Stepe preko predoken in zakriči skozi priklet:

"Hitro... hitro... — Očeta nese Drava... —"

Možje poskačejo na drveči voz. Matjašek zamahne z bičem, da zasika preko konjev. Usločita se in zdrvita naravnost preko travnika ob Dravi nazdol. Kot da ju priganja žgoči blisk. Preko zapuščenih trat in drobnih silj. Voz odskakuje čez stare jelševe šture in lovi ravnotežje. Močnikov Matjašek vihti bič, da grozeče joka v zraku nad konjema, ki se penita in kot podivjana tečeta brez cilja...

Šele sredi potoka, ki se leno pretaka v široko Dravo, se voz ustavi.

Žandar skoči v vodo in teče kar po sredi potoka navzdol proti Dravi. Matjašek spusti bič in vajeti kar v vodo in se opotika za njim, da mu penaste kaplje brizgajo v oči. Zavihti se v čoln, ki ga je žandar odlepil od brega. S krčevitimi sunki zasadita vesla v vodo, da čoln zdrzne preko valov proti sredi reke kot lahka ptica... — —

Vanček Srnec plava v neskončno lepe sa-

nje... Nič več ga ne črviči po životu... To je pač bila samo trenutna slabost, ko je sedel v čoln, da bi si šel ogledat mesto, kjer je utonila... Seveda, mnogo let je že od tega, odkar je zadnjič drsel preko dravskih valov... Ni bil več vajen... Sedaj pa je že dobro... Tako dobro... Valovi šumijo... pojejo... Oj, kako lepo se pozibavajo... In kako se bleščijo... Moj Bog... Tako je vse svetlo... tako je vse toplo... in mehko... Kajpak, ibove mačice cvetejo... bele... Koliko jih je...! — — In tam je ona, kajne...? Kakopak, da ga ne bi prav danes počakala, če ga je vedno...? Med mehke bele mačice na otoku je legla in ga čaka... — — —

Močnikov Matjašek sune čoln ob očetova vesla, ki se mrtva pozibavajo sredi širokega toka. Zagradi rob očetovega čolna in ga pritegne...

"Oče...", zakriči.

Vanč Srnec nenadno odpre globoke, izgubljene oči... Vidi samo ščemeči žar, ki mu odseva od mrzlih valov v pogledu... Samo skozi žareče ščemenje sliši, kako ga kliče znani glas:

"Oče... —"

Ko ga val obrne iz odseva valov, zagleda nekje daleč, kot v neskončnosti, ljubi obraz Matjaška in se ozko, odsotno nasmehne:

"Kako je že velik..."

Potem oči nenadoma odpre s tolikšno silo, da ga zabolijo. Čisto blizu vidi temno, mračno podobo žandarja... Iz notranjosti se mu utrga presunljivi krik:

"Ne! — Saj ga nisem jaz... —"

Krčevito se vrže na vesla in jih porine v vodo, da zaječijo... Čoln se silovito nagne naprej in zdrsi po reki navzdol... In Vanč Srnec se opira v vesla... Udarja... Čoln se zaletava preko migetajočih valov...

Močnikov Matjašek in žandar obrneta za njim. Veslata, da se čoln dviga nad vodo...

"Jezus, oče, počakajte...!" sope Močnikov Matjašek.

Vanč Srnec udarja... Nagiba se naprej in vleče vesla, da se mu v prsih lomí skeleča bolečina...

Matjašek in žandar veslata za njim... Matjašek se nagiba daleč čez kljun... S trepetajočo roko grabi za očetom... Vanč Srnec mu meče z vesli vodo v odprta usta... Vesla kot brez uma in vpije:

"Okradel me je... — Vse... vse... kar sem prihranil za Matjaška... — Ampak za-

Leži na trebuhu, brca z nogami v zrak in z bilko draži otroka pod nosom...

klal ga je drugi... drugi... Tisti črni Čeh Havelka... Jan Havelka... Pila sta skupaj za moj denar... — —"

Ozre se in vidi mrki žandarjev obraz čisto blizu...

"Oj..." zastoka.

Vzpne se in se zamaje kot trst sredi valov...

Močnikov Matjašek steza roke... Tako kratke so... Moj Bog...

Vanč Srnc se sključi naprej... in zleze na dno čolna, ki ga Matjašekove roke krčevito vlečejo proti sebi... — — —

Ne. Vanč Srnc zares ni ubil človeka, ki ga je okradel za denar, da je potem moral zavoljo strahu pobegniti bolan in siromak v domovino...

Ko se je vse razjasnilo, je na sončnih predoknih čolnarjeve bajte ob Dravi že zabaval Matjašekovega prvega otroka. Za drugo rabo ni bil, ker ga je tréšlika še vedno črvčila. Leži na trebuhu, brca z nogami v zrak in z bilko draži otroka pod nosom, da se davi v smehu in mu slina teče preko brade. Trezika na vrvi, ki je razpeta med jelšami, razobeša dišeče plenice. Sonce se ji driča preko zagorelih lakti na mlada prsa in zlati srečo žarečih lic. Komaj slišno prepeva. Kot da bi se pogovarjala z valovi Drave, ki gredo nekam daleč... Preko reke poganja čoln Močnikov Matjašek in žvižga tako glasno, da pregluši bučanje reke. Žvižga še vedno kot hlapec... Včasih ga tudi Vanč Srnc spremlja na otok. Potem sede med ibovje vrh tolmana in gleda preko reke daleč tja proti Ivančici, ki se zeleni na oni strani vode... — —

IVAN KOROŠEC

ODLOMEK

Orglje so zagrmele, da se je razlilo po vseh nadrobnostih baroka in je stenj v lestencih zatrepetal, kakor čiste nevestine sanje na pragu v realnost.

Piščali so se vtopile v pričakovanje in nekje iz odmeva in čiste deklinške duše se je utrjala in kipela pod mogočno kupolo kakor tanka srebrna nit:

"Ave Maria, gratia plena —"

Ankin korak je bil plah in velika kupola je bila previsoko za srce ki si je želelo toplote; ljubezni brez dvomov, prihodnosti brez vprašanj, z enim samim, iskrenim "hočem".

Skozi barvna okna se je lomilo sonce na njena bleda lica, da so jo mavrične barve božale mehko, kakor prozorni beli pajčolan, ki se je v slapu ovijal okoli njenih nog.

Sveže jutro je ležalo nad mestom; z ivjem

in soncem, skozi pobeljene veje in vse naokrog je dihal praznik.

Immaculata.

Pri oltarju brezjanske Marije sta si obljubila vvestobo.

"Hočem", je zašepetala Anka.

"Hočem", je pribil Pavel.

Toliko bi Anka rada povedala Mariji pa ni vedela ničesar določnega, le zaupno, proseče je zrla Mater božjo v modre oči in zdelo se ji je, da ji ona sama bere prošnje in želje ter jih šepeta nagemu detetu v naročju.

Potem sta živela dva eno življenje, tako, kakor toliko drugih in Anki se je zdelo, da je vse preveč srečna.

Včasih ji je bilo kakor takrat — dijakinji, pred maturo. Prepričana je bila uspeha, pa

vendar je bila nemirna; pred njo je bila preizkušnja.

In, ko se je v njej zganilo življenje njene ljubezni, je zapela vso srečo svojih dekliških sanj. Saj ni vedela, kako naj bi jo razodela Pavlu.

Ko se je zvečer vrnil iz službe, je postala ob njegovem poljubu.

“Očka”, mu je tiho zašepetala.

Veselo je osupel, ujel njene lakti, da ji je lažje bral sveto skrivnost, ki se je spočela v njej.

“Anka, — ali res?!”

Z očmi mu je pritrdila.

Lahno jo je prižehl k sebi, da bi ne ugasnil novega življenja ter jo poljubil na čelo.

“Anka — mamica”.

Poslej sta se pogovarjala samo o otroku, poslušala vsak njegov utrip in čakala dneva, ko bo zajokal v materinem naročju.

Ore pomladi pa, ko je imelo priti, je udarilo od nekje, da se je razklala družina.—

“Ne jokaj, dragica, kmalu se vrnem, kmalu, — morda še preje, predno — — —” Boležina mu je zadavila besedo.

“Ne jokaj, misli na otroka in jaz bom mislil na va’u oba. Z Bogom!”

Nekje daleč za hribom je zagrmelo v noč — — —

Potem, čez dolgo ga je našlo pismo. Tisti drobnji zviti papir, devetkrat preganjen, kakor da bi bil v vsako gubo upognjen križ srca, pripetega med tiste gube.

“...Če te bodo še našle te vrstice, dragi, — morajo te najti —, daj Bog, saj ne vem, kako bi moglo biti drugače, kaj bi dejala otroku, ko bo prvič poklical očeta. Saj res — niti — ne veš, fantek je in za Marjana smo ga krstili, kakor si želel. Tako priden otrok je in — pravijo, da je tebi podoben. Tudi jaz te gledam v njem. Vsak večer posedava tam na vrtu, pod staro jablano in zreva proti onim daljnim goram kamor si odšel. Kot bi že vse razumel, zro njegove široko odprte oči, ko mu pravim o tebi.

Potem zakrili z roko, kakor da bi ti mahal v pozdrav in hotel reči:

“Pridi, očka, tako težko te že čakava, mamica in jaz...”

Pavel je poljubil drobne črke, ki so jokale ljubezen in hrepenenje. In namesto žene in otroka je pismo, devetkrat preganjeno, pritisikal na srce.

“Čakaj, dragica, saj se povrnem, kmalu, gotovo se vrnem — in ti moj mali”.

Pavel ga kar vidi, kakšen fant je. Oči ima njene, Ankine, drugače pa se je morda vrigel po njem: trma in drznost; saj je prav, ga vsaj ne bodo vrtili po vetru.

Revček, niti ne ve, da ima očeta begunca. Uboga Anka, ko bi ji bil najbolj potreben, je odšel. Tako veselila sta se trenutka, ko bo otrok zajokal ob njenih prsih, pa ga on ni dočakal. Bog ve, čemu je to prav.

Skrbno je zvil popisani papir, ga vtaknil v žep ter odšel iz taborišča na polje. V takih trenutkih je bil najraje sam. Proč od barak, ki so bile kakor črne rakve izpitih življenj.

Sonce se je pogrezalo za strmi Goldek in nekje za Dravo je pokal bič.

Na polju je ležala jesen.

Pavel se je vsedel kraj njive in se zagledal po progih. Z očmi je vrtal tja daleč v meglo, kjer so se skrčili pragovi in se stikale tračnice.

Čudno, kako je to — optična prevara. Morda. — Tudi njive se stikajo in ceste in bregova doline se objemata. Zakaj neki mora biti tako? Mar je tudi v naravi ono hrepenenje, ki ga čuti sam?

Čez polje sta zakrakala vrana.

Ko se je ozrl nazaj, je videl prav isto združitev.

Sta mar obe točki enako oddaljeni od središča?

Začel je šteti pragove — triindvajset, šestindvajset, potem so se mu zamešali.

Hotel je začeti znova, pa je obstal z očmi na pragu pred seboj.

To je sedanjost. Požrl je lačno slino. To je sedanjost, znova je začel, kakor da bi razlagal.

Ostra, umazana in otipljiva, da boli. Tam zadaj, ono, pa je preteklost. Čim globlje režeš, tem lepša je. Črni umazani pragovi — težki dnevi — ginejo v megli in slednjič se utope v mehki svetli točki, v onem spominu, ki je najlepši —

Kakor otrok, mehko in boječje mu je tisti večer zašepetala med poljubom:

Anka —!

“Očka —”

To je bil njen najsrečnejši trenutek, najlepši večer. Pogovarjala sta se o otroku, ki ga je Anka začutila pod srcem.

To je ona svetla točka tam daleč zadaj. Potem sta vzšli iz nje dve premi črti, vsak-

sebi in vendar vzporedno. Med njima je čas, so dnevi, težki in hladni, kakor umazani sajasti pragovi.

Anka! Ti ubožica!

Le, kako se sama ubija z otrokom —? Nikogar ni bilo takrat, da bi jo pobožal, da bi se ji zahvalil za novo življenje. —

Dnevi beže kakor pragovi na progi in neke v času se bodo spet stopili v eno svetlo točko, ki jo gleda tam daleč pred seboj.

Anka in Marjan mu bosta pritekla nasproti.

“Očka!” Mali mu bo že od daleč zaklical med polnimi, rdečimi lici in bo kakor odmev šepeta onega večera, ko ga je Anka prvič začutila pod srcem.

Da, da, saj ne more biti drugače, ko bo prešla ta težka umazana sedanost, se bodo združila pota.

Pavla je kar vrglo, tako poln je bil optimizma. Stekel je čez progo, da je ostri gramoz zaškrtal pod nogami. Na robu je utrgal rdeči mak in ga zataknil za gumbnico. Razposajeno, kakor vasovalec, je požvižgaval med njivami.

Na koncu polja so mrzlo in slepo zijale vanj črne barake. —

Potem so se menjavala pisma in vsako je bilo podčrtano z ljubeznijo, zvestobo in hrepenjem.

Ko se je tretjič vrnila pomlad, Pavel ni zdržal več. Razkril je ženi, kar mu je že dolgo glodalo misel:

“... kaj če bi prišla sem, oba, ti in otrok—! Tako dolgi so ti dnevi brez tebe. Ti ne veš; hrepenenje, ki me je dvigalo, me ubija — truden sem!

Pridi, prinesla boš sonca in domovino in — otrok bo našel očeta — —”

To pot je tako težko čakal njene besede, kakor takrat prvič.

In zbal se je, da ni morda pretrdo udaril in razklal hrepenenje njej in otroku, ko vsak večer pričakujeta ata:

“...od tam daleč bo prišel naš ata.”

Dolgo ni bilo pisanja in, ko ga je končno pričakal, mu je povedalo ono, česar se je bal: “Ne morem, dragi. Ta pot bi bila pretežka, dvakrat pretežka za mene. Preko meje z otrokom? Doma pa bi starši plačali moj beg. —

Saj se boš ti vrnil, dragi, vsak dan te čakava...”

“Da, vrnil, samo kdaj?”!

Pavel se je zrušil na pograd.

Vrnil v ta pekel —? Tja me ne pričakuj.

Da pa bi nam oni, ki so nas pognali v sužnost, pomagali v svobodo, tega ne verujem več. Dokler jih nisem srečal, sem veroval vanje; sedaj ne morem.

“Uboga Anka, in ti moj mali. V sužnosti si se rodil, in še predno boš spoznal očeta, ga boš preklel, ker te bodo ogoljufali za resnico in ti ubili v glavo, da si sin zločinca”.

Pavel se je ugriznil v ustnico, da bi strl bolečino, ki ga je žgala.

Žal mu je bilo pisma, da se je tako prenagril.

Pa vendar, kako dolgo bo to viselo?

In namesto o domu, se begunci menijo o deželah za morji.

Sam naj gre v tuji svet —? V rudnike, kopat — svobodo —. Kako bi šele ta novica zadel doma —!!

Pavel še nikoli ni bil tako strt —

Gori za žlebom lesenega zvonika si je laštavičji par lepil gnezdo —

... ..
Kakor, da bi rezala v olje, se je bila odmikala velika ladja “Santa Cruz” iz pristanišča. Zada, na bregu je ležala Genova. Kakor dolge roke so stezali njeni pomoli za odhajajočimi.

Pavel je slonel ob ograji na krovu — uklenjen suženj na galeji. Zada v meglo so tonile gore in za njimi je bila domovina, oni hribi z Ljubeljem — večeri pod staro jablano, Anka in Marjan —.

“Vidiš, tam preko se bo vrnil naš očka...”

Pavlu se je zdelo, da ladja reže v sredino njegovega srca. —

“Da, tam preko se bo vrnil! Mora, mora se vrniti, mora zaradi Anke in Marjana, ki ga čakata! Da bo otroku povedal resnico, zakaj je odšel in ju pustil same. Moram!” je pribil ob ograjo, da bi prepričal samega sebe.

In kakor v posmeh je zatulila ladja, ko je krenila na široko. Alpe so se oddaljile v daljavo in ladjin rilec je rezal smer Južnega križa.

... ..
Buenos Aires.

Veliko mesto ga je sprejelo hladno in tuje, kakor nekoga, ki je prišel prosit miloščine. Nenehno hitenje in vrvež širokih cest ga je zajel in ga gural s seboj, da se je komaj boječe okrenil.

Ko je zadržal korak, so se nejevoljno obregali vanj in tuja, neznana govornica mu je tako čudno udarjala na ušesa.

Ob prostranem parku je obstal. Z odprtimi usti se je razgledoval okoli sebe, kakor otrok, ki se je izgubil v gneči z zadržanim krikom na ustih.

"Veš, Anka, to je tista — Amerika", pol glasno je dopovedal, bolj sam sebi, kakor ženi.

"Tako brezbrizna, hladna, da boli in vrvež teh bežečih cest te viece, kakor umazan tok neurja".

Vtaknil je roki v žep in zamižal. Strah ga je bilo širokih cest.

Videl je domačo hišo pod gričem, pred njo travnik zelenega žameta in preko njega stezo v gozd, kjer je vsak grm poznal, se pogovarjal z resjem in ptičjimi gnezdi. —

"Da, da, ven moraš, da spoznaš lepoto domačega kota, da veš, kako topla je naša be-seča —".

Kakor bele kape so viseli oblaki nad nebo-tičniki in nad pristaniščem so krožili galebi. —

Na Avellanedi, v livarni je dobil delo. Težje je bilo s stanovanjem. Dva večera je spal kar na postaji, potem se je zrinil v pension. Pri starem naseljencu — rojaku, nasproti mestne tržnice, je dobil streho; se pravi, posteljo in hrano. Trije stanovalci so spali v sobi, on in še dva druga. Neki Italijan, tretji je bil menda domačin, nekje iz notranjosti dežele. Nihče ni prav vedel, od kod je prišel. Govoril je malo in še tisto je Pavel komaj razumel. Toliko pa je vedel, da klati umazane nesladnosti, kajti rdeče oči so se poželjivo pasle po slikah golih žensk, nalepljenih ob postelji.

"Alla, que tal — mujeres —?"

"Si", je prikimal Pavel. Mislil je, da ga je vprašal, če ima ženo. Pa je takoj spoznal, da ga je polomil.

"Kaj vraga tišči vame!"

Šel je k oknu, da bi se ga ubranil. Naslonil je čelo na umazano steklo in se zagledal v vrvenje pred tržnico.

Kamioni vseh velikosti in barv so se drenjali na cestah, obloženi z vsemogočim sadjem, zelenjavo in perutnino.

Zavaljeni prekupčevalci vijoličnih obrazov so se glušili med ropotanjem motorjev in prerivanjem kupcev.

Prav na koncu velike lope so se drli mesarji ter prenašali težke kose pokupljenega mesa. Na vogalu so cestni pobalini igrali nogomet s pomarančami in se obmetavali s kosi kruha, ki so med odpadki čakali smetarja.

Pavel se je spomnil na taboriščne dni in na oni, ki jim obroki merijo vsakdanji kruh. To

početje pobalnov ga je vžgalo. Skočil je k vratem in zdrvel po stopnicah na cesto.

"Halo, que pasa — esto pan... ustedes" jecljajočemu je zmanjkalo besedi. Obstal je kakor zadavljen. Hotel se je pognati mednje, pa se mu je kos kruha razletel na čelu. Nagajiv pobalinski vrišč se je splašil na cesto: "Otra — otra — otra!"

Kakor v napad so se pomikali proti njemu s pomarančami in kosi kruha.

"Por favor!" — jim je hotel dopovedati, pa je že priletel drugi kos in se odbil na steni. Pavel ga je pobral in pobožal, kakor otrok ter se umaknil v sobo. —

Ne, doma ni nikoli videl take igre in vendar, tuji lakota ima velik delež v narodovi nesreči.

Če je to tisto, da so vsa ljudstva poklicana ob svojem času na preizkušnjo pravice življenja, potem — potem bodo otroci te dežele med kamenjem iskali zrnja.

Kruh je položil na mizo in se zrušil na posteljo. Utrujen je naslonil glavo med dlani, kakor premagan.

"Veš — Anka, to je tista — Amerika! S kruhom te lučajo, pa si lačen — lačen nekoga, ki bi te razumel, lačen doma. — Ne, tega zame Amerika nima!"

Skozi mokre prste je videl, da se mu je oni črni, tam na nasprotni postelji — posmehoval — — —

.....

Dnevi so se vlekli, kakor težak dim, ki so ga bruhale tovarne.

Pavlu se je včasih zdelo, da to traja že v večnost in on je kolo v stroju časa, ki ga poganja sirena — nenehno, vedno enako:

—Sivo, mrzlo zidovje, popisano z željami, delavske pravice, zapečateni z blatom — vratarjeve mokre oči, skozi zaprašeno steklo kolibe, kakor ob uti priklenjenega psa — brneči stroji, razbeljene peči, upadli, prepoteni obrazi, kakor maske obsojenih in med njimi kapataz — živi damoklejev meč.

Vse je tako čudno težko in sivo, še ceste in nebo so uklenjene v kvadre. Le kadar ga najde pismo od doma, je zanj spet praznik.

Iz njega zadiha domovina, pretkana s stezami pod modrim baldahinom, s pesmijo škrcjanca nad zorečim žitom, s smrekami na robu gmajne in obzorjem, obrobjenim z gorami.

In skrb in hrepenenje zanj:

„...Da se ti kaj ne zgodi pri težkem delu, da si ne nakoplješ bolezni.“

Potem odpiše, kakor vedno; da je zdrav in mu je dobro, da vedno misli nanju, na Anko in Marjana.

„Da mu je dobro“ — Da, saj ne laže, toda, če bi imela Amerika manj kruha, pa več srca, bi pisal iskrenejše.

„Če bi tedaj prišla preko meje, ko sem ju vabil —!?”

V Pavlu je vstalo nekaj, kakor očitek.

„Mar ni terjal preveč —? Ženska z otrokom skozi straže in doma bi starše pustila za talce.“

S silo je hotel zadušiti nekako vprašanje. „Morda pa bi se jima ne zgodilo ničesar in beg bi se posrečil, kakor toliko drugim in —“.

—Zavoljo moža bo žena zapustila očeta in mater...

Pavel še nikdar ni tako razmišljal.

Nekaj se je v njem zbudilo, kar ni nikoli verjel — dvom!

Iz predala je vzel zadnje pismo in bral, glasno, kakor bi zatrjeval samemu sebi — — Tvoja Anka in Marjan.

Rahlo se je nasmehnil — v odmev nekdanji sreči.

— — — Tisti večer se je Pavel prvič ustavljal spodaj na oglu, v oni zakajeni beznici.

„...Tako redka so tvoja pisma dragi, čudno, kje bi zastala.“

Komaj je Pavel opazil to rahlo ženino težbo med božičnim voščilom.

„— Pišem ti z Brezij, na praznik Brezmadežne. Mnogo mislim nate in z Marjanom moliva za ata pred Marijo Pomagaj.“

„Danes pred desetimi leti je bilo, še več—? takrat sva prosila midva. In Marija je bila tedaj še begunka.“

„Kajne mama, če bom obljubil Mariji, da bom odslej vedno priden, pa bo nam ata vrnila — s to zaobljubo je romal mali Marjan na Brezje.“ —

„Ti ne veš, kako rad te imal!“

„Deset let“ — Pavel je šel z roko preko čela, kakor bi hotel zabrisati težke spomine.

„Da sta bila na Brezjah — niti spomnil se nisem. I, saj ne utegnem.“

Nalil si je kozarec grenkega.

„Na tvoje zdravje, žena!“

V dušku ga je izpil.

„Še enega, za sina —!“

„—In pisma zastajajo. Hm — —“

„Tudi odpisal bom, ko utegnem.“

Vrgel je voščilo v predal, potegnil po neobritem obrazu in se opotekel iz sobe.

V beznici na oglu, ga je čakala družba — — —

„Rapido Constitución!“

Pavel se je kar v skoku pognal na vlak.

Nocoj bo zabavno, obeta se lepa partija — muzika, ženske, bugi, milonga.

Doli na pristaniški avenidi je vedno živahno.—

Vlak je zapeljal pod ogromno postajno kupolo in obstal na trinajstem peronu. Pavel se je drenjal med potniki, se zaletaval, izmikal in odriival — pozen je bil.

Pognal se je proti vhodu podzemne železnice.

Pod stopnicami je sedela ciganka z nagim otrokom v naročju. Otožno je stegala blede roke mimo hitečim. Otrok se ji je vzpenjal po rokah.

„Joven!“

Pavel se ji je hotel ogniti, pa so ga zaustavile njene otožne modre oči.

„Na, da bo tudi tvoja quincena dares“.

Segel je v žep in začuden obstal. „Nobenega drobiža?“

Pogledal je po listnici — nič. Še osebno izkaznico je pozabil. —

„Vražja smola!“ Nervozno je zarobantil.

Abono za vlak, to je vse premoženje.“

„Perdone — me olvidé,“ se je opravičil ciganki, ki mu je še vedno stegala roko.

Urno je stekel razaj po stopnicah.

„Menda so se me vsi vragi privoščili danes. No, to pa je milonga!“

Poiskal je prvi vlak in se trudno zleknil na sedež.

„Prokleta, da mi ni ta ciganka izmaknila denarja — — —?“

„Podlež!“ se je udaril po čelu. „Še predno sem ji dal centav, sem jo obsodil.“

Pavel je bil nejevoljen na samega sebe.

Kako me je sočutno gledala — Tiste modre oči in njen beli, vprašujoči obraz; prav nič ciganskega ni bilo na njem.

—Morda pa je bila žena, sirota iz predmestja —?

Čudno in z nagim otrokom — — — kakor, da bi odkril iz preteklosti davno pozabljeno sliko.

—Brezjanska Marija — —

„...Kajne mama, če bom obljubil Mariji, da

bom odslej vedno priden, pa bo nam ata vrnila.”

—Pavel se je zagledal skozi okno drvečega vlaka. V njegovih mokrih očeh so se prižigale luči nad mestom.

Tisti večer ga je omizje zaman čakalo.

“...Ti ne veš Anka, tako dolg čas mi je po Vaju. Pridita, vse bom uredil — in spet bo tako lepo.”

To pismo se ni zgubilo.

.....

Kakor velika rdeča buča, je vstalo sonce

iz kalne La Plate tistega majskega jutra. Nad zalivom so se obračali galebi in od morja je toplo zadihalo.

Velika ladja “Augustus” je plula v pristanišče.

“Anka, Marjan!” Pavel ju je že od daleč spoznal.

“Ata!” se je utrgalo s krova.

Pavlu je bilo, kakor tisti davni večer — — Domov so se vozili s podzemsko, pa ni bilo več one žene z nagim otrokom pod stopnicami.

BOŽIDAR KRAMOLC

Ilustriral Božo Kramolec

STAVA

Razpostavila sva po nasipu rdeče in rume-
ne zastavice v predpisani razdalji, pripela sig-
nalne bombe in se počasi vračala.

Bilo je zgodaj, po tleh slana, po drevju ivje.
Nad reko megla, zgoraj po pečinah škrlatna
luč vzhajajočega sonca. Prav zgoraj, po vr-
hovich gora, je bil sneg, v jutranjem soncu je
bil videti kot obarvana smetana. Gramoz med
pragovi je bil zmrznjen in se je pod čevlji lo-
mil v skorje nepravilnih oblik. Mlake pod na-
sipom in v travi so bile svetla zrcala, slana na
njih ko drobne črepinje zdrobljene steklenice.
Tam je bilo še polomljeno suho trsje, rjavi
grmi borovnic in robidnic. Na šipkovih grmih
je tu pa tam rdela zgubana jagoda. Pod mo-
stičem med pragovi je bil pajek napol mreže.
Niti so bile usločene in so se svetile svileni.
Skozi smreke, ciprese in jelke (gozd je segal
skoro do železniškega nasipa) je lila na po-
šev luč in se je ob deblu in vejah tu pa tam
delila v pramene, ki so spominjali na moštran-
co.

Šla sva počasi in sapa nama je zmrzovala
ob dihanju in kadar sva govorila. Čez tračnico
je skočil chipmunk, postal za hip, se posta-
vil na zadnje noge, mencial s prednjimi kot da
bi se umival, švrknil z repom in izginil v resje.
Od reke sva slišala kлокot vode, iz dalje (za
hribom) rik losa.

Prišla sva do ovinka, ko je Arnulf poka-
zal po progi: “So si že zopet v laseh”! Sto do

stopedeset čevljev pred nama je stal na pro-
gi Poljak Jan, pred njim petorica Ukrajincev.
Vihteli so lopate, Poljak železen drog. Odbi-
jal je udarce in se počasi umikal.

“Prokleta sodrga”, pravi Estonec, “saj ga
bodo potolkli. Če bi imel mitraljez, bi kmalu
opravili.” (Arnulf je bil v nemški vojski. No-
sil je bil mitraljez čez Poljsko, Ukrajino, do
Stalingrada in potem od Stalingrada nazaj do
Berlina. Tam se je predal Amerikancem, jim
čez dva tedna ušel iz zasilnega taborišča in
se po nekaj mesečnem potikanju po kolodvo-
rih, cestah in poteh prebil do avstrijske meje
in do Gradca, kjer so zadnjih deset let bivali
njegovi starši.)

Jan se umika. Po njem bi bilo, da se ni pri-
kazal predelavec Jack.

“Ej, kaj pa počenjate!”

V nekaj skokih je na mestu. Zamahne s pest-
jo po najbližjem, s komolci odrine druge, ki
končno povesijo lopate. Janu iztrga drog in
ga zapiči v pesek kot sulico.

“Norci, prokleti norci!”

Jack ve, kako si stoje Ukrajinci in Jan.
Po sapo gre in z dlanjo čez potno čelo. “Zabi-
jte si v glavo bedaki, da ste zdaj v Kanadi.
Kar je bilo onkraj, je bilo. Bilo je in tu ne
velja, ne velja, in ne bo nikoli veljalo! Tudi
jaz bi se lahko pretepal z Irci in s Škoti in
s celim svetom — a kam bi prišli.”

Z rokavom si obriše peno z ust, dvigne kapo,

Vihтели so lopate, Poljak železen drog

se pogladi po laseh, po temenu in se zopet pokrije. Potem Janu: "Ne izzivaj, sicer te premestim v drugo okrožje. Sicer pa, hudič naj vzame tebe, Ukrajince in tvojo Poljsko. Pretepajte se po šesti, če se že morate, pri delu ne! Če te ubijejo po šesti, mi ni mar. Če pa te ubijejo na šihotu, bodo prijeli mene. Pripeljali bi se: policija, časnikarji in nadzorniki iz Kamloopsa. Rekli bi, hočeš vedeti, kaj bi rekli, jaz poznam kifelce pa cajtengarje. Rekli bi: Kdo ga je in kako, zakaj in kdaj. Vse bi popisali in slikali in bi rekli: Škoda res, sicer pa vrag nosi Dipija. Kaj prida ni mogel biti, kar tako nikogar ne ubijejo in — navsezadnje, ali nam ti ljudje ne prihajajo sem kruha odžirat. — Tako nekako bi rekli, mene pa bi nagnali. Razumeš, Jan, mene bi nagnali brez penzije, po dvajsetih letih službe. Zabijte si v glavo, da to, kjer sedaj stojite, kjer zdaj ste, ni, kjer ste bili. Tu se staro neha. Pol hudiča me brigajo vaše bedaste črepinje. Razbijajte si jih po šesti po mili volji in kolikokrat hočete. Meni je za penzijo, ne za vaše ušive lobanje!!"

Jack zakorači po nasipu. Čez tračnico stopi in potem po progi, s praga na prag, ne de bi gledal predse. Ko racá, se gugalje, pesti tišči v žepe hlač in pridušeno kolne. "Prokleti Dipiji, prokleti ljudje, umazani bedasti norci!"

Dvajset let tega je Jack Northcott stal v Halifaxu z lesenim, z železom okovanim za bojem in zijał v mesto pred sabo. Iz Yorkshiraja iz severne Anglije je prišel, ladja je bila še v pristanišču, bil je mlad, visok, svetli lasje so mu štrleli izza kape.

"Šved?" ga je nekdo vprašal, "Norvežan?"

"Ne, ne iz Anglije."

"Aha," se je zasmejal domačin, "Limey, a?!"

"Limey? Kaj? Kaj blebečeš?"

Pa oni se je le režal; ko da bi razlagal množici, je mahal z rokami in kazal na Jacka: "Limey je, pa ne ve, da je Limey, aha — ha! O, ti ubogi Limey!"

Limey je ime za Angleža, Wop za Italjana, Kraut za Nemca; žid je Yid, Japonec Nip, Kitajec Chin — in ti novi so Dipi. Vsakdo ima svoje ime.

Jack je brcal v prod in v tračnico. Ni bil gotov, da svoje delavce, te novodošle ljudi, res sovraži. Bili so mu zoprni včasih, največ zaradi govorce, ki je ni razumel. Delali so res od hudiča dobro, predobro, ko sužnji; klet jih je tudi zaradi tega. In dobro, si je mislil, da so taki. Če ne bi klepetali v tujem jeziku, ki je bil za njegova ušesa kot klepet rac, brezzvočen, skoro smešen, če ne bi imeli širokih obrazov, z ličnicami kot Mongoli, če bi peli iste pesmi kot on, jih ne bi imel zaradi česa kletiti. Koga bi klet, koga? In včasih človek gorra kletiti, da odleže. Delo? Šefa? Vsak kolne delo in šefa. Te gore in skale? Nebo? Zimo? Svojo usodo, — svoje življenje? Življenje??

Jack je obstal. Stisnil je pesti, da so se nohti zadržali v dlani. "Prokleta, prokleta —" toda končal kletve ni, ko da bi se bal, da bi kdo slišal, kar sam ni hotel slišati, najmanj iz svojih ust; niti verjeti. Tisto, da so se delavci topli in topli, mu je bilo prišlo prav, klet je novodošle; še Bog, da so se topli. "Prokleti Dipiji, umazani Dipiji." Misel ni bila pri teh ljudeh. Namesto širokih ukrajinskih obrazov, namesto širokih ramen, je videl z mokrimi očmi, kot da bi gledal skozi rdečkasto raztrgano mrežo, žensko glavo z dolgimi lasmi, podolgovati obraz, lep obraz, usta rdeča, okrogle rame in prsi napol razgaljene; oble, dvignjene. Stegnil je roke — obraz se je smejal, najprej tiho, ko da bi se smejal nekdo ponoči za visokim zidom, potem glasneje, glasneje in zdaj je bil tu smeh, nerazumljiv hrušček smeh, ki ni bil več smeh — klepet rac, klepet rac, brezzvočen. — Na njegove oči so se spuščale pajčevine, rdeče pajčevine; trudil se je, da bi jih s prsti odstranil in potem je videl roko, ozko, s tankimi prsti, ki so se tresli. Ni bila to delavska roka; prsti (na enem pečatni prstan z briljantom), so se tresli; bili so potni, na grudih žene, med dolgimi lasmi in smehom, ki je bil, kot da bi prihajal iz kleti. Jack je zamahnil s pestjo, pobil bi, če bi zadel (če bi bilo kaj zadeti), pest je zarezala v zrak,

zasuknilo ga je, padel je na eno koleno ko po bit boksar.

Pobral se je. Ko se je ozrl, je opazil, da se je bil oddaljil za dobro miljo. Segel si je za vrat in odpel srajco. Šel je globoko po sapo in si pod kapo s prsti česal lase. Hrešče je pljunil in še enkrat in potem se je s palcem in s kazalcem useknil, kot da bi si hotel očistiti več kot usta in nos. Obrisal je prste v hlače in koračil nazaj.

Ze od daleč je videl skupino delavcev, ki so sloneli na orodju. "Prokleta sodrga, hudiči leni, pokažem vam, kaj je delo!" Pognal se je po progi. Spotoma pobral kamen, ga zalučal proti delavcem, potem še enega in še enega.

* * *

Zdaj smo zopet pri stroju.

S tem strojem smo dvigali progo. Tu nekaj palcev, tam za cel jard, kakor je bil teren in kakor se je bila proga pač posedla. Stroj je bil na bencinski pogon. Imel je dva motorja, katera si mogel opravljati skupno ali posamič. Stal je na tračnicah na štirih malih kolesih. Bilo ga je torej možno premikati po volji. Spodaj sta bila dva močna jeklena kavlja, katera je bilo treba postaviti pod tračnici. Teren je bil zmrznjen in zdaj so od pragov s krampi odkopavali gramoz. Ob stroju je stal mehanik Marko, na vsaki strani po dva delavca z lopatami. Koliko so progo dvignili, je zaviselo od Jacka in njegovih znakov. Ta je ležal trideset jardov pred strojem na tračnici in motril progo skozi preprosto merilno pripravo. Dve taki pripravi sta bili še na tračnici za strojem v razdalji po trideset jardov. Jack udari s kamnom po pragu in Marko požene motorja. Iz dveh debelih, cilindrom podobnih cevi se pokažeta dva jeklena droga, ki imata spodaj ploščate nastavke. Ta nastavka se pogrezneta za nekaj palcev v pesek. Mehanik odviije plinsko ročico. Stroj močneje zarohni. Podstavka tičita zdaj trdno v pesku in podobna je, ko da bi cilindra lezla kvišku. Proga počasi leze iz nasipa. Vidiyo se že pragovi, čez čas visi proga v zraku ko rahlo vsločen most.

"Štirinajest palcev", zakliče Marko, "Šestnajest, dva čevlja." Jack zamahne z roko in Marko izklopi motorja. Delavci, ki so doslej stali ob strani, pristopijo. Z vsake strani pričneta po dva nasipati pesek. Mečeta ga pod dvignjene pragove, potem stopita na kup in pričneta vsak s svoje strani z lopatama podbijati pesek pod prag. Zopet nasipata in podbijata tako dolgo dokler ne sedi prag trdno.

Marko premakne ročico in jeklena droga s ploščatima podstavkoma se pogrezata v cilindra. Marko odmakne stroj. Proga sloni na peščenem hrbtu. Jack motri progo. "Previsoko! Pretrdo ste nabili! Bij Mihajlo!"

Pristopi plečat Ukrajinec. V lopatastih rokah ima težko kladivo. Razkorači se, naravna kapo in pljune v dlan. Kladivo dvigne visoko nad glavo in pritisne. Ko je kladivo tri čevlje nad pragom, počepne, da bi dal udarcu večjo moč. Proga se strese. Mihajlo pogleda po Jacku. Zopet zavihti kladivo in zopet; petkrat, šestkrat, desetkrat. Čelo ima potno, oči izbuljene. "Bij, Mihajlo, bij! Še enkrat, še, še!" Kladivar sope, moči mu pešajo. "Še enkrat! Še! Tako!" Jack je zadovoljen. Mihajlo se nasloni na kladivo in lovi sapo. Zdaj pristopijo lopatarji in prično nasipati ostali del dvignjene proge do stroja. Zadaj je še ena skupina, ki nabija nasuti gramoz pod tramove. Jack gre nekaj tračnic nazaj in leže. Pokima. Marko in pomagači pomaknejo stroj za trideset jardov naprej in potem se vse ponovi. In zopet in zopet. Ob deseti Jack ustavi stroj. "OK," pravi "OK, odpočite se!" in odide po progi. Napijemo se vode in prižgemo cigarete.

* * *

"Jack pravzaprav ni prasica," reče Marko Semjonu.

"Ne, Jack je OK".

"Čeprav pri delu priganja?"

"Čeprav?"

"Priganja, pravim; goni kot hudič!"

"Mora. Tak je svet; on nas, drugi njega."

"Da," reče Marko po premisleku, "Jack je OK."

"Dasiravno je Anglež?"

"Dasiravno."

"Glej ga. Svoj čas si trdil, da so vsi Angleži prasice."

"Sem."

"Si pozabil, kako so nas izrabili? Si pozabil, kaj so napravili s Čehi, s Poljaki?"

"Hudič naj vzame Poljake!"

"Bili smo bedaki, pa so nas zavrтели! Svet je krut. A, hudič; svet je svet, odkar je, je tak. Velike ribe žro male, prijatelji! Tako je in bo. Sedaj se smilimo sami sebi, naša duhovščina javka in naši voditelji, hudič naj vzame take voditelje, kdo vraga potrebuje v tej deželi ukrajinskih voditeljev; doma so zavozili, koga naj vodiyo tu in kam?!"

"Hmn —"

"Toda ta prokleti Poljak Jan, ta pocinjeni

katolik! Se spomniš, kako so nas silili, da bi se pokatolili? Nas Ukrajince, Galicijane, nas vzhodne katolike, ko da bi bili Turki?"

"Da bi ga pes Poljaka!"

"Da bi ga hudič!"

"Res!"

"Toda Jack je OK."

"Da, Jack je OK. Zadnjič je prišel v naš vagon, Mihajlo je godoval in Jack se ga je z nami napil kot živina."

"Vsak možakar se ga mora od časa do časa nažreti."

"Ženo ima. V New Westminsterju in dva otroka, pravijo. Delal je petnajst let za hišo."

"Na progí?"

"Na progí."

"Kje pa žena?"

"Žena pa v mestu. Vsakega prvega pride po ček, če sploh pride. Saj si jo videl: Dolge lase ima, oči ko hudič, v bokih se ziblje, ko hodi in meča ima taka; da — torej —, po ček pride prvega, če pride in noč prespi z Jackom, če jo; včasih se prepirata vso noč. Ne oženi se fant, mi je rekel Jack. Oženiš se in potem se najprej naseliš v bližini svojih ljudi. Vem, vem — zaradi govovice, zaradi domačega jezika, poznam vas Ukrajince in Madžare, Estonce in druge. Potem boš kupoval hišo in pohištvo in preproge, morda avto in ženi nove obleke, da boš enak sosedom in ona sosedam. Hodil boš v cerkev in se klanjal svojemu župniku; tudi v Kanadi se spleča biti prijazen z duhovščino; priporočila fant, priporočila! Naročeval boš časopise, domače in kanadske, čeprav niso vredni centa, ne kanadski, ne oni vaši. Poznam časopise, ki jih novodošli tiskate v tej deželi. Štiri strani, za praznike šest, nekaj slik, nekaj oglasov; domače in svetovne novice so teden dni stare, štirinajst, če je list štirinajst dnevnik; kdo je iz srenje umrl, komu se je rodil sin, hči, vse drugo je politika. Pa ne kanadska ali svetovna; ne, vaša domača politika, ona, ali nadaljevanje one, ki vam je pomagala sem, čez morje, tako ali tako. — Jack je pil, pravim ti, Semjon, pil je kot eden naših fantov, krilil z rokami, se pridušal in pel in bil s petami ob tla, od hudiča ti Angleži — in je dodal: morda pa si najdeš ženo, ki bo tvoja tudi brez čeka in boš srečen, če boš. Pravim ti Semjom, Jack je pil ko Ukrajinec!"

"Jack je OK."

"Jack morda ni srečen?"

"Morda —"

"Toda Jack je možakar!"

* * *

Znova poveljuje Jack. Marko požene stroj. Pomečemo čike in se sklonimo po orodje.

"Tri čevlje!"

Stroj rohni, kovinsko udarjajo lopate. "Bij Mihajlo, bij!" Po plečih teče znoj. Iz ljudi se kadi, ko potni konji so.

"Tri in pol čevlja!"

* * *

Mihajlo sloni na ročaju kladiva. Odmori so kratki, briše si znoj, lovi sapo, sem pa tja se ozre po pečinah. V senci so, tu sive, tam zelene. Zgoraj so peči, ki imajo barvo strjene krvi; na ozkih policah je nekaj zelenja in zadaj so rebri posute z redkimi borovci, ki so videti više gori ko železne pike.

Mihajlove oči polze po grebenu do gladkega kamina, naprej do rdečih, stolpom podobnim skalam proti vrhu, ki je zavrt v penaste oblake, ki hite proč, ko valovi od krme mogočne ladje. Mihajlu niso všeč gore, rdeče peči ga navdajajo s strahom. Zdi se mu, ko gleda v oblake zaviti vrh, v tisto krmo, ko da bi se pečine rušile nanj. Rdeče skale, borovci in zemlja. Spodaj je reka, ko kača. Sivozelene barve je, ko da bi nekdo razstopil gosto barvo v vodi. V Galiciji ni bilo takih rek, ne gora. Toda v Galiciji ni bilo denarja, domačnost že, že in mir, kadar ni bilo Poljakov; toda denarja ni bilo. Če, komaj za sproti.

Mihajlo se domisli kovčka pod posteljo v vagonu. Ključavnico odklene, na dno, pod perilo seže, po listnico. Tam hrani čeke. Čeki so zelene barve, prav na vrhu je oni za prvi teden dela: sedeminštirideset dolarjev. Drugi je za dva tedna: petinosemdeset dolarjev in potem tretji in četrti — petnajst jih je, vsega skupaj bo —

"Ej, za hudiča, Mihajlo. Bij Mihajlo, bij! Bij, kaj spiš?!"

Mihajlo dvigne kladivo.

Zamolkelo odmeva od skal.

Popoldne, po kosilu, se je Jack napotil z morderko po progí, da bi pregledal pragove. Vrnil se je v pol ure in ustavil vozilo ob dvigalnem stroju. "Kje so ostali?" je vprašal. Stegnil sem roko: "Tam!"

Spodaj pod nasipom ob reki je bila gruča delavcev.

"Proga je razkopana in v pol ure bo ekspres tu, da bi vas vse — ej, ej, kaj pa je to?" Jack ni mogel verjeti svojim očem. Zadrevil se je navzdol po nasipu k reki. "Norci, norci. Mihajlo, Mihajlo! Nazaj, nazaj, nazaj! Voda

je premrzla, nazaj ti norec, vrtinci-te požro! Nazaj za sto strel; o ti ubogi norec!" Uderemo jo ob bregu na levo, Jack naprej, mi za njim; potem se ustavimo — in v nasprotno smer. Čolna ni nikjer, ne tu, ne na onem bregu. Do prvega mostu je dvanaajst milj in reka je vsaj stopetdeset jardov široka. Jack pograbi nekaj kamnov in jih viže v vodo. Eden prileti Mihajlu tik pred obraz, a ta le prhne in noče razaj. Plava počasi, nerodno kot plavajo kmečki ljudje, z nogo tolče in vodo grabi pod se ko pes. Jack zagrabi na bližjega za rame in ga dvigne v zrak. "Kaj vse to pomeni, kaj počnete tu ob reki, zakaj je Mihajlo v vodi? — Govori bedak, bedak, kdo si je to izmislil?" — Jackov prijem je železen. Marka zabije v pesek, da klecne in pade na kolena. Potem zagleda Jana. Zamahne po njem, mu zbije kapo z glave in ga zgrabi za vrat.

"Kaj ste imeli?"

"Nič!"

"Nič, a? In zakaj je oni tepec v vodi?"

"Ne vem."

Jackove roke so ko železo.

"In, ti in ti? Ne veste, vi nikoli ničesar ne veste. Galicija. Galicija, to je vse kar veste!" Še bolj stisne Jana.

"Oh, Jack! Jack!!"

"No?"

"Stavili smo."

"Stavili; tu na progi pri delu, stavili? O, vi uboge živine! Stavili ste? Stavili kaj?"

"Rekel sem Mihajlu, da take reke kot je Frazer, ni v njegovi Galiciji."

"In?"

"In potem sem rekel, da je Frazer reka, ki je nihče ne bi mogel preplavati, najmanj Ukrajinec."

"Oh, ne!" pravi Jack in roka mu omahne.

"Marko je potem rekel, da je to laž. Semjon in Mihajlo sta potegnila z njim. Pravi Mihajlo: "Nobena reka ni preširoka za Ukrajince." Potem jaz: "Je, pa je!" Mihajlo: "Stavimo!" In smo. Boš plaval za štirideset dolarjev? Pokazi ček, pravi Mihajlo. In sem ga. Tamle je —"

Na ploščatem kamnu je zelen ček za štirideset dolarjev. Poleg njega je Mihajlova obleka in čevlji. Jack si briše pot čela. "Prokleti norec, ubogi umazani hudič!" pravi tihoma, bolj zase ko nam, in potem nam, kriče, skoro histerično: "To ni evropska reka, pravil sem vam, kaj nisem — gorska reka je, razumete?"

Z gora je, z ledenikov, polna kotel in skal in vrtincev; voda je ledena — — razumete, figo razumete — — — in zdaj je Mihajlo v vodi — — — ubogi norec, za ček, za umazani ček — — — zgubljen je, fant je zgubljen!"

"Mihajlo je močan, najmočnejši je od vseh tu. Preplava!" reče Marko, toda nihče se ne zmeni. Plavač je sedaj v sredini reke. Tam ga zgrabi glavni tok in ga nese z brzino. Jack plane po bregu, vsi uderemo za njim. Tečemo dobre pol milje in sedaj smo vstric s plavačem. Mihajlo ni več obrnjen proti bregu. Sem pa tje še dvigne roke iz vode.

"Fant je izgubljen," reče Jack.

"Preplava, preplava!" vzklikne Semjon, "Ukrajinec je!"

Ukrajinec nenadoma prične močnejše plavati. Zopet je obrnjen proti bregu.

"Preplava, preplava! Komaj deset čevljev je še od brega!"

"Bog daj," šepne Jan.

Tedaj izgine Mihajlo pod vodo

Tedaj izgine Mihajlo pod vodo. Pokaže se še enkrat, potem je nad valovi le še njegova roka, razkrečeni prsti in potem pena valov, pena — — — megla ob mokrih pečinah, ko modra ruta nekoga, ki se poslavlja — — — rik losa v dalji in naš molk... — — — in Janov jok, sprva tih, ko vek prestrašenega otroka, potem glasnejši, sikajoč, ženski in nazadnje tuleč, nečloveški ko glas pobite zivali.

"Tecimo, rešimo, pomagajmo!" šepče Marko.

"Rešimo kaj?" vpraša pobito Jack.

"Mihajla!"

"Mihajla?"

"Truplo," komaj slišno šepne Marko.

"V teh vodah, v tej reki? Čez mesec morda, morda nikoli."

* * *

Drugi dan je prišla policija, novinar s kamero in železniški inspektor. Bilo je, kot je

bil prerokoval Jack. Jana so zasliševali; zaprli ga niso. Jacka sicer niso upokojili, prestavili pa so ga na najbolj samotno postajo zapadnega dela kanadske državne železnice, v neke gore, kjer razen dveh vlakov na dan in dela, ni ničesar. Fotograf je slikal Jana in drugi dan so vancouverški dnevnik objavili Mihajlovo in Janovo sliko in opis dogodka pod debelim naslovom:

DIPI UTONIL ZA ŠTIRIDEST DOLARJEV!

JOŽE KRIVEC

IZPIT ZA HLAPCA

Ob domenjeni uri sta Tomaž in Vera že čakala na postaji prav ob vznožju stopnic, ki vodijo do perona, kjer se ustavljajo vlaki. Lepo sta se opravičila, da bi njuna zunanost ne odbila gospejine naklonjenosti. Gotovo je od tega prvega srečanja odvisno vse: sprejem ali nesprejem v službo. Vera je Tomaža še enkrat pregledala od nog do glave, mu nekoliko premaknila kravato in popravila ovrtnik srajce.

"Bolj ravno se drži!" mu je zašepetala na uho, kakor bi se bala, da bi ju ljudje razumeli.

"Meni je pasje vroče. Če kmalu ne pride, mi bo curljajo po hrbtu," je odvrnil.

Bil je soparen dan, kakor doma včasih pred hudo nevihto. Tiščalo je izpod mlečno zavešenega neba, negiben gosti zrak se je lepil na človeka. Tu notri, nadstropje pod zemljo, pa je bilo še bolj zatohlo, da je človeka kar dušilo.

"Kaj bo imela, vrtnico ali nagelj?" ga je po barala Vera in se ozirala na vse strani.

"Rdečo vrtnico. Con una rosa roja", je pridil Tomaž.

Oba sta se vrtela in iskala dogovorjeno vrtnico. Ljudje so se zaletavali ob nji in ju suvali. Vse je hitelo kakor v mravljšču. Eni sem, drugi tja, navzgor in navzdol po stopnicah. Kazalec električne ure je preskakoval minute, vlaki so se cvileč ustavljali, prihajali in odhajali. Ljudi pa ni bilo prav nič manj. Tomaž je gledal, a ni mogel ugotoviti, odkod

prihajajo. Vedno enaka množica, vrvenje, tekanje, prerivanje, mrmranje.

"Tu je drugače kot doma, kjer sta po dva ali trije vlaki dnevno odhajali v isto smer," se je Tomaž nasmehnil Veri.

"Smo v velemestu Amerike," je odvrnila Vera. "Treba se bo privaditi na to babilonsko ranjanje."

"To je Amerika... Amerika..." je šepnil Tomaž. Potopil se je v sanje, ki jih je imel nekoč o takih milijonskih ameriških mestih, ljudeh in življenju v njih. V resnici je bilo pa drugače.

Medtem pa se je postavila tik nji majhna, nekoliko zdebeljena ženska in ju motrila od strani. Stopila je celo za Tomaža in Vero, da si ju je neopazno mogla ogledati. Na obleki se ji je pozibavala rdeče razevela vrtnica, v roki pa je držala veliko usnjeno krošnjo. Visoke pete so njeno postavo nekoliko zvečale, klobuk, ki ga je nosila po strani, pa se je zdelo, da jo pritiska k tlom.

Ko je dokončala svoje opazovanje, se je gospodovalno postavila pred Tomaža in ga nagovorila: "Ste vi iz emigrantskega hotela? Ste vi govorili včeraj po telefonu?"

Tomaž se je šele prebujal iz svojih sanjarij in je buljil v njo, ne da bi za njene besede pokazal le trohico zanimanja. Tudi je govorila tako hitro, da je niti ni razumel, kaj prav za prav želi. Šele ko ga je Vera dregnila in mu je pogled obvisel na rdečem cvetu, se je prizljeno nasmehnil:

"Saj res... gospa... gospa... jaz vas čakam! Saj ste vi gospa Fra..."

"Kar z mano hitro na vlak!" je odločila. "Če zamudimo tega, moramo čakati drugega četrt ure."

Smešno se mu je zdelo tisto stokanje s časom. Če si doma zjutraj zamudil vlak, si pa vzel popoldne ali pa naslednjega dne drugega, pa še brez stokanja.

Že je rinila med ljudi proti vlaku in za njo sta silila tudi Tomaž in Vera.

Ko je gospa poiskala že prostor v kotu prvovrznega voza, kjer se je Tomaž vsedel ob njej, Vera pa njej nasproti, se je komaj spomnil, da bi ji bil moral že zunaj iz vljudnosti odvzeti krošnjo iz rok in jo sam nesti ter posaditi na polico nad njimi. Zdaj je to njegovo gesto odklonila z izgovorom, da bi jo utegnila ob izstopu pozabiti.

Medtem je vlak že dirjal in monotono ropotal. Potniki med sabo niso nič govorili, ampak buljili vsak v svoje branje in se za sosede niso brigali.

Tomažu je bilo nerodno: kako čudno srečanje. Še pozdravili se niso, niti si dali rok. To je bil pa res slab začetek. Vse se je s tako hitrostjo razvilo, da skoraj ni verjel, če se res že pelje z vlakom. To je res ameriška hitrost. Kako vse drugače si je on to predstavljal! Pošteno se bodo pozdravili in si stisnili roke, potem bo pobarala najprej, kako je v Evropi in morebiti še zakaj so prišli semkaj, kako so se vozili, kako jim ta nova zemlja ugaja in še ducat vprašanj, ki ga bodo spravila celo v zadrego. Za en del je bil s tem Tomaž celo zadovoljen, kajti neprijetno je vedno le odgovarjati kakor pri izpitu in niti enkrat tudi sam postaviti kakega vprašanja. Prav za to se je čutil poleg te gospe nadležen tujec in se je celo odmaknil od nje, da se je po nerodnosti ne bi dotaknil.

Gospa je ves čas opazovala Vero, njene lase in frizuro, njen kostim, roke, čevlje. Dasi se ji je Vera nasmehnila, kadar sta se srečali z očmi, vendar je gospa ostala trda, nespremenjena, niti trohica mehkože ni šla preko njenega obraza.

Biti mora od sile pusta ženska, si je mislil Tomaž, ali pa se ji je zdelo poniževalno govoriti s svojo bodočo služinčadjo. Popravljala si je zapestnico, jo obračala in naravnala svetlikajoče se kamne, navijala si uro in slednjič potegnila iz torbice ogledalce ter si ogledo-

vala frizuro, našminkane ustnice in napudrana lica.

Ko se je tega naveličala ter so tako v molku prevozili že nekaj postaj, se je sklonila k Tomažu in ga vprašala: "Ali morebiti ni vaša žena noseča?"

On je ob tem vprašanju osupnil in malo zar-del.

"Ni, gospa!"

"Ste gotovi? Naša kinta je namreč majhna, zgolj družinska Zato želimo le zakonski par brez otrok..."

Tomaža je ta opomba udarila po glavi. Samo brez otrok, sicer ti bodo pokazali vrata. V Evropi so ti jih pobijali, tu ti jih prepovedujejo imeti. Kak svet...

To je Amerika, Amerika... Vse je drugače, kakor v stari zemlji. Vse življenje gre v novo smer, nič poznano, nezaheljeno. Zdelo se mu je, da je vel hlad od te ženske in da ji je na obrazu lebdela utrujena brezizraznost.

* * *

Hodili so po kintji, na vseh štirih straneh obdani z visoko živo mejo. Že na prvi pogled se je videlo, da bi potrebovala skrbne roke: iz žive meje zgoraj, kakor tudi ob straneh štrleče grmovrate veje, poti zaraščene in razrite od nekdanjega dežja, nepokošena trata, požgana od poletnega sonca, da se je drobila pod nogami.

"Ali nimate dovolj vode?" je vprašal Tomaž, ki je opazoval to zažgalino nakrog.

"Vode dovolj!" je prikimala. "Ampak vse poletje smo brez kinterja. To boste morali vi takoj izboljšati. Moj sin je zahteven in če ne vidi zelene in pokošene trate, se jezi" je razpredala.

Med vrstami sadnega drevja je bilo nekaj zapoznelih hrušk in jablan, ki so nosile še nekaj sadja. Ob živi meji pa je rumenelo še nekaj dreves kakija.

"Tega sadja se pač ne smete pritakniti. Moj sin ga ima preštetega. Bil bi silno hud, ko bi ga ne našel, kadar pride."

"Kdaj pa pride vaš sin semkaj?" je bil Tomaž radoveden, ker so ga ta naročila spravljala v nejevoljo.

"Ob sobotah ali nedeljah skoraj zmeraj. Pripelje svojo družino. Ima tudi male otroke. Tedaj nam bo Vera morala pomagati v kuhinji in biti z otroki," je brž pripomnila. "Vi boste pa lahko ob nedeljah prosti..."

"Vi pridete torej le ob nedeljah, kajne?"

"Ne vedno. Včasih pridem za kak teden, pa

spet grem. Poleti sem več tu, pozimi manj. Meni bo Vera le pomivala posodo in počistila, kar bo treba."

Tomaž je hladno sprejemal ta naročila. Zdelo se mu jih je veliko. Capljal je za gospo in iskal trenutek, ko bi mogel na tihem preračunati svojo zmogljivost proti njeni zahtevnosti. Dasi ni nameraval cela leta ostati tu, vendar polovičarskega človeka ne bi rad predstavil. Kolikor bo mogel, ima voljo opraviti pošteno. Ni se bal dela, saj je bil s kmetov doma in za umirjenje življenja po taboriščih in po preganjanju in groznjah bi mu tako delo celo prav prišlo.

Druga polovica kinte je bila prekopana. Tam je poleg ovelega plevela raslo nekaj vrst zeljevih štrcljev, redkega ohrovtva, ovenele pese, cvetnate aselge, široke grede korenja, ki je umiralo v ožgani zemlji, vse drugo pa je bilo sveže preorano.

"Ali znate vi orati?" se je obrnila nenedoma k njemu.

Malo je počakal, nato prikimal.

"Seveda?"

Če bi ji rekel, da ne zna, bi mogoče v njej zbudil nezaupanje. V resnici oranja ni bil kaj več, kolikor pa ga predvideva tu, bo že zmožgel.

"Tu sadimo nekaj krompirja in povrtnine, ki ju rabimo, kadar smo tukaj. Če dobro obrodijo, ostane tudi vam kaj."

Prišli so do brajde, ki se je vzpenjala po železnem ogrodju, na vrhu katerega je klopotal mlin in črpal vodo v svetlo stožasto kad. Z rozg je viselo rumenkasto grozdje, ki so ga na mestih požrli že ptičji in drug mrčes.

"Tudi grozdje imate tu!" je vzkliknil Tomaž. V resnici se je razveselil lepih grozdov, ki so se ponujali.

"To je sinovo. On je posadil trsje. Posebej vam naročam, da morate paziti na to grozdje!"

Grenka kapljica je kanila v Tomaževo srce. Saj je vse sinovo in ničesar se ne sme dotakniti. Niti hruške ne sklatiti, če si jo poželi, kaj še, da bi odrezal sočen grozd in ga otel ptičji požrečnosti. Vse do pičice mu je odmerjeno.

Za brajdami je stala Vera in se nasmehnila, ko sta prišla Tomaž in gospa mimo. Sveži zrak na kinti ji je znova vrnil zdravo barvo v lica in lesk v žive oči.

"Zares ne pričakujete otroka?" je znova dregnila gospa v Tomaža in pokimala proti Veri.

"Zaenkrat še ne! Saj smo na ladji spali vsak

sebi... in v emigrantu prav tako."

Morate nam prej povedati, če bi kaj takega nameravali," je pripomnila.

Obrnil se je vstran in ji ni odgovoril, le mislil si je svoje.

Na koncu kinte so stopili proti na videz lični hišici. Zunaj je bila vsa sveža bela, polknice pa so bile zeleno prepleskane, da je vse dišalo po olju in barvi. V veži so srečali pleskarja. Gospa je izmenjala nekaj kratkih besed z njim, nato pa stopila s Tomažem in Vero naprej. Soba je bila prostorna in bela, le kamnita tla so bila vsa zapackana.

"Tu bi bilo za vas stanovanje. Mislim, da je lepo, mnogi nimajo takega. Morali si ga boste očistiti, možakar bo še danes končal z okni in vrati."

Ob sobi jima je pokazala majčkeno kuhinjo, kjer je bilo dvoje ognjišč in prostor za pomivanje posode. Potem še kopalnico s prho in za hišo nizko ropotarnico za razno drobnarijo.

"Kakšno se vam zdi stanovanje?" se je postavila pred Tomaža, ko ji ta ni črnil besede vzhičenja nad njim.

"Prijazno. Saj veste, kako je najti danes stanovanje, če vas iz emigratskega hotela mečejo na cesto. Zamislite si..."

S tem odgovorom je bila zadovoljna. Prvič, da se je nekoliko omeščala in z nasmehom pokazala bele zobe z zlatimi oblogami.

"Prav gosposko je to stanovanje," je brž dodala. Nato se je odgugala leno proti gosposkemu poslopju.

"To bo najin novi dom!" se je obrnil Tomaž proti Veri. "Še od daleč ne bo podoben onemu, ki sva ga imela nekoč doma, toda boljši bo od tistih taboriščnih kurnikov, ki so nam jih milostno podeljevali. Jaz bi te rad povedel v lep in svetel dom, da bi bila vesela kakor cvetoč nagelj na oknu, a zato boš morala še čakati. Življenje začenja znova, čisto spočadaj in brez tuje pomoči. Vse, kar imava, so le najine roke in božja pomoč, ki bo ostala z nama..."

Spet se je prikazala gospa in klicala: "Naj pride Vera sem, da ji razložim njeno delo!"

Tomaž pa je stopil k vodnjaku in zajel prgišče hladne, poživljajoče vode.

Na vratih hišice se je pokazal pleskar ter mu pokimal, naj pride noter.

"Na! Nagni! Voda ni dobra niti za stare škarpe!" Pomolil mu je steklenico črnega vina v roke.

"Vam nisem nič pomagal pri delu," se je opravičeval in obotavljal Tomaž.

"Nagni, hombre! Ti še nisi dolgo v Ameriki, kajne da ne?"

Tomaž je potegnil, a mu ni šlo, ker je bila pijača sparjena. Hvaležno se mu je nasmehnil.

"Komaj dober mesec!" je cdvrnil Tomaž.

"Jaz sem Poljak. Osemnajst let sem že tu. Odkod si pa ti?"

Tomaž ga je skoraj objel, ko mu je izdal, da je Poljak. Sin velike Poljske, ki je tudi toliko trpela v zadnji vojni. Postal je zaupljivejši.

"Slovenec. Iz Ljubljane, veste, iz Ljubljane..."

"Poznam. Lublana... Lublana. Tam sem jaz bil. Stari grad je nad mestom in reka pod njim, ne?" Pristopil je in potrepljal Tomaža po rami.

"Točno. Dobro se spominjate!"

"Kdo te je pa sem poslal?"

"V časopisu sem našel. Zgrabil sem telefon in govoril..."

"Tu ni za tebe in tvojo gospo" je udaril Poljak. "Ti ljudje so slabi, počrešni. To ne bo za tebe..."

"Nimam strehe! Tu imam vsaj stanovanje."

"Seveda, stanovanje nimaš. To je danes težek problem. Ko sem jaz prišel, je bilo stanovanje preveč, a ni bilo dela. Danes je deža, pa ni strehe. Ampak, hombre, pri teh ljudeh ni za tebe..." je poudarjal.

"Kaj pa naj storim, na cesti ne morem bivati?"

"Kaj pa znaš delati? S čopičem bi kaj šlo?"

Jaz sem študiral in delal s peresom."

"Za take je tu tudi slabo. Zidarji, mizarji, kovinarji... so dobro plačani. Pisarne so za one, ki nočejo drugega dela prijeti..."

"Vidiš, ni lahko za mano. In še jezika ne znam."

"Tu se pa tudi ne boš grel dolgo. Verjemi mi, poznam te ljudi! Napiši mi svoje ime! Mogoče mi pride prav."

Tomaž mu je dal listek z imenom in bil srčno vesel, da je našel človeka, ki je pokazal trohico dobrega srca.

Tedaj je Vera poklicala Tomaža.

Ob slovesu je Poljak obljubil, da ga pride pogledat čez nekaj dni.

Gospa ju je spremljala do vrat, preraščenih z živo mejo in pogodili so se, da prideta z vso prtjago, ki jo imata še v "emigrantu", čez dva dni v službo.

Ko dva otovorjena osla sta Vera in Tomaž prisopihala do kinte. Kovčeka, dva punkeljna, zimsko suknjo in plašč, pa še zločljiv stol po vrhu sta si naložila in v pripekajočem popoldanskem soncu koračila z vsem skoraj kilometer in pol. Ljudje v brezdelju, naslanjajoči se na ograje pred hišami, so se ozirali za njima. Telesno bolečino je omiljevala sladka tolažba v njunih srcih: še nocoj bosta pod mirno streho in začelo se bo tudi za njiju mirno življenje. Velike negotovosti in preganjanja z grožnjami bo konec. Z lastnimi rokami si bosta služila kruh in ustvarjala mirni dom. Dnevi brezdomstva bodo z vsakim dnem dobivali drugačno lice.

Kinta je ostala gluha za njune klice. Žvižganje, ploskanje, klicanje, vse je ostalo brez odmeva. Nikogar. Zarjavela veriga je bila ovita okrog vrat in stebra ter s težko ključavnico zaklenjena.

Zmoča v dnevu ali uri?

Ko le nista odnehala, se je končno pojavila gospa izza ogla. Zasenčila si je z roko oči in zrla nezaupljivo v čakajoča. Tomaž ji je z roko pomahal, a ona je ostala nepremična, kakor da ju ne bi bila prepoznala.

"Je zaprto, gospa. Ne moreva motri!" je zaklical Tomaž.

Čisto počasi je pristopicala čez trato in si pripenjala ogrinčo nakita okrog belega vratu. Njen obraz je bil čemeran in poln začudenja.

"Vama niso nič povedali?" je vprašala in se leno oprijela za vrata. "Sem telefonirala v 'emigranta', da ne pridita!"

Tomaž je otrdel ob teh besedah. Bledica je pokrila njegov obraz. V njem se je rahla sanja, ki jo je gojil o novem življenju, znova zrušila. Ozrl se je v Vera, ki je nemo stala ob njem in se mu v dno srca zasmilila.

Pol v jezi in pol v začudenosti je izdaval: "Meni ni nihče nič sporočil. Odšla sva od tam in ne moreva več nazaj. Zdaj se bliža večer in ropotija, kolikor je nimava tu, naju čaka na postaji." Skušal je vzbuditi razumevanje v njej.

"Nerodna zadeva! Ampak jaz sem telefonirala..." se je opravičevala.

"Gotovo bi ne bila šla na pot, ko bi o tem kaj vedela."

Nista se premaknila od vrat. Skrušena sta zrla v kupček prinešene ropotije pred sabo in s silo sta zadrževala jok. Neizmerno hudo jima je bilo pri srcu, ogoljufana sta bila prvičkrat na novi zemlji.

Gospa je pobrskala po žepu in s tresočo se rko vtaknila ključ v ključavnico.

"Postavita stvari noter. Ne vem, kaj bomo storili. Moram sporočiti sinu. Mi smo se odločili, da ne sprejmemo tujca v službo."

"Ali nimate zaupanja v mene?" je namignil Tomaž.

"Že, že! Ampak moj sin je tako odločil." Čez čas pa je dodala: "Bomo videli, koliko ste sposoben za delo. Poklicala bom sosedovega kinterja in vas bo preizkušal..."

"Dobro, gospa!" je potrdil Tomaž. V sencih pa mu je tolklo od gneva. Zdaj bo torej šel k izpitu. Lopata, kramp, kosa, samokolnica... Prestal je stroge izpite na univerzi, zdaj bo še polagal zadnjega: za vožnjo samokolnice in vihtenje motike. Kak svet in ljudje! Amerika... Sklenil je, da se bo držal do konca. Ne bo odnehal. On zna vse.

Z gospo se je prizibal ogromen mož: z debelimi mesnatimi rokami je mahal ob telesu, nad širokimi pleči se mu je pozibavala ogromna glava. Temna polt in mesnate ustnice so mu dajale svojski izraz.

Vzel je lopato iz ropotarnice in brezizrazno pckimal Tomažu, naj gre za njim. Na gredah je najprej sam nekajkrat privzdignil zemljo, nato pa dal lopato Tomažu. Brez besede sta bila drug ob drugem.

Tomaž jo je z vso težo svojega telesa potisnil v zemljo. Težko je rezala, ker je bila skrhana in zemlja od poletja suha in sesedena. Ob vsakem gibu se je prah pokadil izpod nje. Ko je prekopal dve vrsti, mu je dal debeluh znamenje, da je dovolj.

Nato je privlekel še težko in nerodno obdelano kosišče s kamnom in vodirjem. Dal je kamen Tomažu, da nabrusi. Skrhana kosa je zapela hripavo pesem, kakor bi bila utrujena s Tomažem vred. Potegnil je prvič, pa mu je konica obtičala v zemlji, drugič jo je pognal pa v zrak, da se je debeli zakrohotal. Tomaža je oblival pot in bolj ko se je trudil, da bi vodil koso vodoravno, bolj mu je uhajala v napačno smer. Zagnal jo je proč, češ s tem skrpučalom pač ni mogoče pošteno kositi. Debeluh je užaljeno požrl to opazko.

Odšla sta pred hišo. Tomaž je počakal zunaj, debeluh pa je stopil kar notri. Ko sta se pojavila z gospo na pragu, je ta zmajevala z glavo in dejala: "Nimate rok za to delo. Počakajmo, kar odloči sin. Zvečer pride."

Ob teh besedah mu je bilo, kakor bi mu predsednik izpitne komisije naznanil: gospod

kandidat, izpita niste položili! Ampak šlo je za lopato in koso.

"Kako da ne? Nisem prvič kosil niti kopal!" se je upiral.

Utrujen od dneva in moreče negotovosti, se je Tomaž zakotalil na trato pri vodnjaku.

Lakota ga je začela ščipati v želodcu. Menila sta z Veró, da bosta pred večerom utegnili prepeljati prtijago s postaje in nakupiti najnujnejših stvari. Tudi primerno večerjo po svojem okusu sta si po dolgem času namerala pripraviti. Zdaj pa nista premogla niti koščka kruha.

Sonce se je skrilo za košato drevje in z druge strani se je plazil mrak. V kratkih minutah se je storila noč. Na nebu so rasle črne megle in se kopicile vedno bolj, daleč pod njimi pa je že zamolčko pogrmevalo.

V svitu rahlih bliskov se je Tomaž oziral proti trti, s katere so se bleščale napete jagode in vabile. Tomažu so klicale slino v gola-nec... S silo se je premagoval, da se ni vzpel do njih.

V trdi temi je prisvetila gospa z baterijo in našla Tomaža še vedno na trati.

"Tako se bomo zmenili: dva tedna ostanete na poskušnji in pokažete kaj znate. Porežite živo mejo, očistite poti, pokosite trate in pripravite zemljo za jesensko sajenje," je naročala.

"In čez dva tedna?"

"Potem bomo videli. Če bomo zadovoljni, boste ostali." Tomažu se je to zdelo ostudno smešno: kakor otroka ga ima. Kakor bi otroku obljuovala: če boš priden, dobiš konjička, če pa ne, pa... "Zdaj pojdite, da vam pokažem neko reč, ki si jo boste lahko pripravili za ležišče."

Peljala ga je v ropotarnico in mu pokazala preperelo žimnico. Po gnilobi je zaudarjala. Nato je potegnila še od nekod zapackano pregrinjalo in mu ga dala.

"Za nocoj si boste že uredili."

Posvetila je, da je to zvelkel v sobo in odšla. Ostala sta v temi, brez luči, le bliski so jima bili nekoliko v pomoč.

Silno borno ležišče jima je pripravil Tomaž na tleh. Nekoč so doma beračem postiljati boljše. Preden je hotel leči, je tiho zaupal Veri: "Kaj misliš, če bi sunil enega tistih grozdov... Saj vidiš, da sva ostala brez večerje. In to zaradi nje."

"Rajši pusti, naj ga požrejo sami!" ga je pregovorjela Vera.

Tomaž se je vdal.

V sobi je bilo zatoхло, duh sveže barve je še bolj gostil zrak. Praznota je silila iz vseh kotov in komarji so bili od sile nadležni. Otepala sta se jih, a jih nista odgnala.

S punkeljni pod glavo in vsak s svojim plaščem nekoliko pokrita sta legla na žimnico, ki je bila v sredini prazna in sta drgnila po trdem kamnu.

"To je najina Amerika, Amerika ubogih," je šepnil Tomaž. "Nikdar te nisem mislil pripeljati v tako revščino. Vera, ne zameri, jaz nisem kriv..." je skoraj s solzami v očeh šepetal.

"Nikar se ne muči! Nič ti nisem rekla in vem, da zmeraj ne bo tako. Upaj, da bo življenje še lepo. Nisva prisiljena ostati tu, še ta dva tedna ne."

"Ampak so zviti ti ljudje: mislijo, da jim bom uredil vso kinto za tistih borih par pesov, potem pa šel. Tako bi že spet lahko prestajali lep čas brez kinterja."

"Ti lepo počasi delaj, kakor veš in znaš," ga je tolažila Vera. "Ne pre nagli se z garanjem!"

Medtem so bliski oživali in grmenje je postalo močnejše. Veter je začel tresti drevje in v sobo je prinašal val hladu. V neenakomernih presledkih je od gosposke hiše sem prinašal zvöke radijske glasbe, drugače pa je legla na zemljo poletna noč, prinašajoča s seboj počitek. Le zrak ni bil pokojen: pričakoval je nevihto.

"Imam novo misel," je čez čas začel Tomaž. "Jutri bi šel v Emigranta in pogledal, če bi se za kako noč mogla spet vtihotapiti. Zdi se mi najboljše, če vse to pustiva in izgineva. Poljak mi je zatrjeval, da sva pri slabih ljudeh. Jaz čutim isto."

"In kaj bova tam potem počela? Bogu bodi zahvala, da sva ga mogla zapustiti. Saj so naju metal ži ven," je Vera čebljala. Čutila se je nesrečno, kajti vse je bilo nemirno in negotovo, kakor ta noč, ki sta ji šla naproti.

"Dobro! Pustiva to! Jutri že kaj pogruntava," je naposled odločil Tomaž.

Medtem se je vedno močnejši veter zaletaval ob drevje in tudi skozi odprto okno se je podil. Tomaž se je dvignil, da ga pripre. Medtem so padle že prve kaplje in bliski so začeli rezati čez zemljo.

"Tako sem žejen," je potožil. Stopil je ven, da bi srebnil požirek vode, preden se ulije. Ustavil se je pod brajdo in bliski so osvetlili

rumeno grozdje. Ni se mogel vzdržati. V grlu je čutil slast sladkih jagod in neugnano se je pognal do njih. Dva najbližja grozda je utrgal.

"Na poskusi!" je ponudil Veri ves zadovoljen, ko se je vrnil.

Vera se je spočetka branila, potem pa vendar segla po njem in ga zobala.

Grmenje se je valilo čisto blizu. Zažreči bliski so polnili prazno sobo. Drevje je stokalo v viharju, ki ga je lomil, dež se je spreminjal v curke in bičajoč hrumel po žejni zemlji. Hlastno se je napajala. Dvakrat zaporedoma je usekalo, da se je hiša stresla in je Vera vztrepetala od strahu.

"Pa še to grozdje si ukradel, Bog nama odpusti..." je v strahu jecljala. "Naj bi ga burja sklatila."

"Zaradi tega se nič ne boj. Dva grozda, za dvoje žejnih ust, je tako malo, da mi jih Bog ne bo štel v zlo". In spet se je zemlja stresla pod votlim bobnenjem, kakor bi se bila brezna odprla in bruhalo ogenj in smrt nanjo.

Nenadoma je nekaj na tanko zacvililo pri vratih, ki jih je bil vihar odprl. Bližalo se je in že je preskakovalo preko Tomaža in Vere. Zakadilo se je Tomažu na prsa in za trenutek počakalo: zacvililo je in ga z nečim mehkim in mokrim oplazilo po licu. Skoraj se je že prestrašil. Ko pa je dolg blisk prižgal luč v prostoru, je opazil ogromno podgano tik svoje brade, ki je vsa splašena vrtela glavo na vse strani. Bliskovito je zamahnil z roko in jo pahnil v nasprotni kot, kjer je nekajkrat še obupneje zacvilila.

"Kako gnusna stvar!" je siknil, a Vera si je plašč potegnila čez glavo, da bi ne videla bliskov.

Ko se je nato za silo zbral, je začutil hladne kaplje, padajoče tik zglavja. Potipal je, prisluhnil in že se je ulil izpod stropa na oba pravcati curek, da sta planila pokoncu in v temi vlekla vsak sebi tiste borne cape, hoteč jih oteti poplavi.

"To je pa res pravo gosposko stanovanje. In s kakim častitljivim ponosom je to izrekla. Skoraj ji je že ušlo, da je prelepo za hlapca in deklo, kakršna sva midva. Podgane in še bog ve kakšna zverjad se plodi v njem, s stropa pušča, kot s kanala, da je vse bolj podobno kaki kolibi afriških črncev. Bogme, vedno bolj sem sit vsega tega."

Počasi se je nevihta odmikala in z njenim odhodom se je noč umirjala. Le narahlo je še

šumelo po listju. Od nekod se je oglasilo nekaj žabic, ki so na drobno stokale in komarji so se spet z večjo vnemo spravili na svoje žrtve.

Narahlo sta zadremala, kolikor jima nista trdota in neudobnost ležišča preprečevali zatisniti oči. Njuno spanje je bilo proti hladnemu jutru rahlo kakor rosa na vejici, ki jo utrne najrahljša sapica.

Iz mraka se je rodil mlečno megleni dan. Čisto drobno je še pršilo iz oblakov in zemlja je bila posuta z nešteti mlakami. Blata je bilo povsod.

V ta mokri somrak je zabobnel udarec na okno: "Pridita! Oba!" je klicala gospa.

Začudila sta se. Je li res, da že štorklja v takem jutru po kinti?

"Mogoče je pa tako dobra in naju kliče k zajtrku, ko ve, da sva ostala brez večerje!" je pripomnil Tomaž in se že pognal kvičku.

"Tako, gospa, takoj!" je odvrnil in priganjal še Vero, naj se podviza.

"Misliš res?" se je smehljala Vera, kakor bi bila napol prepričana v Tomaževe besede.

Pri vratih ga je čakala gospa z velikimi škarpami v rokah.

"Boste šli rezat živo mejo tja k vhodu! V isti višini, kakor je bila prej!" je ukazala. "Vi, Vera, pa pojdite z mano!" je odločila.

Tomaž jo je hudo pogledal, premeril jutro z dežjem, vendar je požrl upor v sebi. Gledal, kako je odhajala proti hiši in vrgel psovko za njo.

Čez čas je prekoračil kinto, se pognal na lestvo in začel sekati s težkimi škarpami šibnate vejice žive meje. Vsak dotik je stresal debele svetle kaplje, ki so ga močile po sukniču in po hlačah. Kmalu je bil ves premočen. Jezno je stiskal škarje in tuhtal: spoznal je, da bi ti ljudje hoteli, naj jim opravi vse nujno delo na kinti, nato pa so sposobni, da ga vržejo na cesto. Kaj hitro si je ustvaril o njih svojo sodbo: ni bila mnogo drugačna od one, ki mu jo je podal Poljak. Vendar je to bilo brez veljave: nihče bi ga ne poslušal, pa naj bi že tako kričal in imel svoj prav. Njemu so milostno dovolili, da sme pokazati svoje hlapčevske sposobnosti. Ko bi ga takega videli znanci in prijatelji iz domovine, bi mislili, da se mu je zmešalo.

Ko je že za nekaj metrov zlezal naprej in mu je curljajo za vrat ter so se hlače oprijemale nog, se je zazrl proti hiši in jo preklel. Pognal se je z lestve in odcapljal proti

hišici, kamor je prav v istem trenutku šla tudi Vera.

"Kaj ti je Vera?" jo je pobaral, ko jo je našel vso klavrno in sključeno na punklju. Z rokami si je podpirala glavo.

"Zbita sem ko cunj. Veš, kaj se pravi očistiti kopalnico, kuhinjo in še galerijo, pa so mi pri vsem dali pol skodelice neke grenke zelene tekočine. Ne morem več! Jaz ne ostanim tu!" je tožila. "To je pravo prisilno delo". Zazrla se je v Tomaža, kakor bi pričakovala od njega odločilne besede in ga šele zdaj zagledala kot mačka mokrega pred seboj. "Kak pa vendar si, za božjo sveto voljo? Ubogi človek!"

"Tako je! Kaj hočem? Življenje se je tako hudo zneslo nad nama. Postala sva orodje v drugih rokah in naju obračajo kakor hočejo. Ampak tega bo prav kmalu konec. Za tako pasje življenje se bom lahko vdinjal kjerkoli." Spustil se je k njej in vrtal v ta žalostni začetek in v načrte, ki so se porajali v njegovi glavi.

Njegov sklep je dozorel: tu ne bo ostal, čemu potem prositi milosti in dopuščati, da ga taka brezsrčna ženska ponižuje.

"Vera, Vera," je že spet klical glas pred pragom.

Tomaž je do konca zasovražil ta sladko lepljivi glas, ki je dišal po krvi.

"Tu imate, da vama lahko kaj pripravite!" je slišal, ko je vlekel na ušesa misleč, da bo kaj povprašala po njem. Na tihem se je že pripravil, da bi ji sam odgovoril.

Vera se je vrnila s tremi blatnimi surovimi krompirji in drobno čebulo na obrkhanem krožniku. Postavila ga je na tla.

Tomaža je pognalo kvišku, ko je to videl.

"To je norčevanje! Sva mar prašiča, da bi žrla surov krompir?" je zdvijal.

Planil je skozi vrata. Bila je že odšla. Vendar je preskočil nekaj luž za njo.

"Gospa! Gospa! Lepo se vam zahvaljujem za tri krompirje, ki jih lahko kar odnesete. Mi evropski ljudje še med vojno, ko je bilo hudo, nismo grizli surovega krompirja!"

Gospa je od jeze zardela.

"Poglejte me, gospa!" je nadaljeval. Njegov glas je postal odločnejši, brez strahu je sikal, ko je videl, da je osupnila. "Edina obleka, ki jo imam, je zdaj cunj. Nisem prišel k vam, da bom uničil slednje, kar sem s težavo rešil. Snoči brez večerje. Danes brez zajtrka. Ne marava pustiti svoje krvi na vaši kinti.

Delo je eno, tako postopanje je pa drugo... In ne smeš se dotakniti sadja in ne smeš imeti otrok! Kaj pa sploh sme vaš kintero razen kot osel garati?"

"Kaj torej želita?" je siknila in hlinila mirnost.

"Povrnite mi stroške, ki sem jih imel s prtljago sem in plačajte nama opravljeno delo. Takim ljudem me ni volja delati uslug! Potem pa bova šla..."

Obrnila se je in odfurjala brez besede v hišo.

Ko se je Tomaž vrnil do Vere, jo je nekoliko olajšan potolažil: "Mislím, da me bo pomnila. Nisem se mogel vzdržati. Naj le sama prime za škarje in pleza na lestvo ter čisti umazanijo... Midva bova šla odtod..."

"Tako sem mislila tudi že jaz, le nisem hotela biti prva, ki bi to izrekla. Bala sem se, da ne bi ti mislil, da mi ne diši delo".

Vstal je in znova stopil na prag. Vedrilo se je in megle so se začele trgati. Prikazal se je čisto majhen košček umitega neba.

Spet se je prizibala gospa in poklicala Vero. Na roko ji je naštel štiri rdeče desetake in jo grdo gledala.

"Povejte možu, da smo tu vajeni drugačnega vedenja!"

"Mi pa znamo bolj človeško postopati z bližnjim!" ji Tomaž iz sobe ni ostal nič dolžan.

"Pospravi, kar je najinega! Poveži punkeljne!" je zapovedal Veri. "Tu zadaj je zasilni izhod. Preplezala ga bova in niti zbogom ni vredna, da ji rečeva."

Svojo ropotijo sta spravila k ostali prtljagi na postaji in šla najprej iskat toplega okrepčila za lačna želodca.

Zopetna pot proti emigrantskemu hotelu je bila kakor pot mladega človeka v zapor. Hvaležna sta že bila Bogu, da sta ga mogla zapustiti, sedaj sta iskala znova zavetja v njem. Na cesti nista mogla ostati, dasi bi ji-

ma bilo tisočkrat ljubše dremuckati na kaki klopi v parku.

Zvečer sta se previdno vtihotapila v emigrantski hotel med ostale in prespala noč na golih žimnicah, kajti rjuhe in blazine so imeli le prijavljeni stanovalci te velike prehodne hiše. Drugo jutro pa sta spet posedala na vrtu pod košatim 'palo boracho' in vrtala v grenko življenje.

Proti poldnevu zaslišita v zvočnikih svoje ime. Klicali so ju v pisarno. Prebledela sta in se prestrašila. Prepričana sta bila, da so ju izvohali in ju bo zdaj policija prijela zaradi nedovoljene vrnitve. Po stopnicah sta se utegnili sporazumeti, da bosta povedela vse, kakor se je bilo zgodilo. Če imajo kaj srca, bodo razumeli...

V pisarni ju je majhen debelušen uradnik predstavil prijaznemu gospodu, kateri je imel na lističu zapisano njuno ime. Povedal je, da je zvedel za njiju od nekega Poljaka, ki stanuje v sosedstvu in da ju je bil že iskal na kinti, kamor ga je ta poslal. Povabil ju je, če bi hotela priti k njemu v službo: Tomaž za vrtnarja, Vera za kuharico trem ljudem.

Na kratko sta mu potožila, kaj se jima je bilo pripetilo prejšni dan.

Gospod se je samo nasmehnil in pripomnil: "Verjemita, da tudi v Ameriki niso vsi ljudje enaki! Mislím, da vama bo pri meni mnogo boljše. Sicer pa bosta videla."

Zmeniti sta se hotela za popoldne, ker prav tedaj se je bližal čas kosila. On pa je kar zamahnil z roko.

"Te hrane sta menda že sita! Zunaj imam avto in skupaj se odpeljemo h kosilu v restavracijo. Jaz pravim: najprej dobro kosilo, potem pa bomo delali!" se je nasmehnil.

Še isti večer sta spala v mirni sobici prijetne hiše sredi prostranega sadnega vrta. Po letih dolgega, težkega in razburkanega življenja, se jima je ta noč zdela kakor začetek dolgo pričakovanih in sladko zaželjenih počitnic...

OBLAČNI DAN

(Odlomek iz romana)

Nekje visoko v smreki se je oglasil kos in ko je Tomaž dvignil glavo, ga je videl na razčesnjeni veji, ki jo je dobro uro prej oplazila nemška granata.

Spogledala sta se s Tonejem, potlej pa oba hkrati obrnila pogled v zvito truplo prijatelja Jerneja. Tri ure nazaj je bil Jernej še živ. Skoraj skupaj so ležali v plitvi globeli, ki so si jo izkopali domala samo z rokami. Kritje ni bilo veliko vredno, toda že zavest, da so stisnjeni s telesom globlje v tla, jim je dajala upanje, da bodo ostali živi. Ko je treščila granata za njimi in se je razkaldim, je Jernej pomahal z roko. Tudi po drugi granati, ki je padla za spoznanje bliže, je bil Jernej še živ. Ko je padla tretja, dosti dlje kot prejšnji dve, je Tomaž videl, da se Jernej ne zgane več. Desno roko je imel rahlo zvito proti hrbtu kakor da je še želel izgrebsti bolečino, ki se mu je zarila v hrbet.

Ko sta ga s Tonejem obrnila, je imel že steklene oči.

Tista kopica Nemcev se je kmalu umaknila, le granate so butale še dobro uro med smreke, česale veje, vzdigovale mah in ilovico. Potlej so tudi granate utihnile in čuden pokopališki mir je legel vsenaokoli. Tedaj so Tomaževe oči ujele Gabra. Ždel je za trdnim štorom, čez lice se mu je vlekla grda ilovnata maroga, puška pa mu je še vedno bolščala preko štora. S široko razprtimi očmi je Tomaž po milimetrih šel ob ozki puškini cevi naravnost do Jernejevega hrbita. In taisti hip, kakor da je Gaber videl Tomaževe oči, je Gaber povесil puško in obrisal s slino ilovnato marogo z lica.

"Na, prekleto srečo smo imeli," je siknil skoz zobe. "Razen Jerneja nismo zgubili nobenega. Grem po sanitejca, da ga odnesemo s seboj. Todle ga ne bomo pokopavali."

Vrgel je puško na ramo in odšel.

Kos na veji je pel svojo pot naprej, Tomaž in Tonej sta čakala na sanitejca.

"Ti," je nenadoma krehnil Tomaž. "Je bil Gaber vseskozi za Jernejem?"

Tonej je samo prikimal.

Tomaž je bil z enim skokom od mrtvecu in ga obrnil na trebuh. Mlahavo telo se je vdajalo, kakor da je že gnilo. S tresočimi prsti je Tomaž vlekel Jernejev suknjič kvišku. Todle je rana. Tiha, okrogla rana, ki gre lahko globoko, toda tako rano naredi samo krogla. Samo krogla. Nemci so napadali od spodaj. Zgoraj ni bilo nikogar. Nemška krogla bi udarila v prsa, drobce granate pa bi pustil raztrgano meso.

Skoz smrečje sta rinila sanitejca z nosili. Tomaž je spustil Jernejev suknjič, svojo puško položil k mrtvecu, mrtvečevo zadell na ramo in počakal, da sta sanitejca odšla.

"Gaber ga je ubil," je rekel votlo.

Tonej je samo gledal. Velike oči so bile kakor prisesane na štor, za katerim je še pred kratkim ležal Gaber.

"Jernej je veliko vedel o njem," je kapnilo z bledih Tomaževih usten. "Tudi tisto, da je Potokarjevega izdal Nemcem, ki so ga ustrelili."

"Ne hodiva nazaj," je siknil Tone. "Sama sva. Do Lancovega prideva brez skrbi. Potlej se nekako privlečeva do Ljubljane."

"Ne zdaj," je bruhnulo iz Tomaža. "Ne zdaj. Ko bom rekel."

Zasukal se je in s hitrimi koraki odšel za sanitejcema. Tone je stopil za njim.

Jerneja so pokopali pod noč. Tiho, skoraj brez izraza je dvajset gošarjev strmelo v plitvi grob. Ko je komandant Koščak poveljeval mirno in je pred grob stopil komisar Gaber, se je vrsta kakor stresla. Tomaževe in Tonejeve oči

so bodle v kocinasti Gabrov obraz. Hripave poslovilne besede niso ganile nikogar.

“Našli bomo izdajalca, ki je kriv smrti našega borca, našli ga bomo in zavrnali zemljo nad njim.”

Hripavo in neprepričljivo so sikale besede med smreke. Tomaž je stiskal pesti. Ko je koj potlej Tonej zarinil v grob droben, s srobotom zvezan križec, se je Gabru povescila ustnica. Tomaž je videl.

Teden dni po tistem je Tomaž videl Gabra, ko je zavrnan odhajal od komandanta. “Kaj novega” je zinil Tomaž kar tjavdan.

“Komandant želi govoriti s teboj. Lepega hudiča nama je naložil.”

Malomarno, kakor da se na celem svetu ne boji ničesar, je Tomaž zivil proti baraki. Komandant je sedel ob mizi, pred njim nekaj popisanega papirja in kozarec čaja. Nasmehnil se je in vstal.

“Tomaž, za težko delo je treba pametnih ljudi. Vseh dvajset mož sem pretresel in nisem našel boljših, kakor sta ti in Gaber. Za tole gre. Sedi!”

“Da so nas Nemci presenetili, je bila po sredi izdaja. Vsi vemo. Zdaj smo po obveščevalcu zvedeli za izdajalčevo ime. Jernej bi bil še danes živ, ko bi ne bilo njega. Ga uganeš?”

“Od kod je?” je vprašal kar tako.

“Iz Ribnega.”

Tomaž je na hitro v mislih preletel niče. Nobenega bi ne mogel osumiti. So bili, ki gošarjem niti kruha ne bi dali, da bi naznanjali, tistega bi težko našel. “Prešov Fronc,” je rekel ostro Koščak.

“Prešov? Saj ima kopo otrok.”

Koščak je samo kimal. In kakor da se je šele domislil, da je preveč oseben, je ukazujoče dejal:

“Ker je čas težak, je treba vsakega izdajalca takoj likvidirati. Za to nalogo sem določil Gabra in tebe. Čez eno uro odideta, toliko, da bosta Savo lahko z nočjo prebredla. Oglejta si teren. Okrog devete navadno pride Prešov z Bleda. Kako naprej je vajina skrb.”

Obrnil se je k mizi in ni več dvignil glave. Tomaž je odšel. Mirno, brez gro-

ze z eno samo mislijo, ki je bila vsa pri-peta na Gabra.

Koj je poiskal Toneja.

“Glej, da z nočjo zgineš. Lancovo. Čakaj nekje blizu zadnje hiše, da te ne bom iskal. Drugo ti povem potlej.”

Kanil mu je povedati vse, pa se je premislil. Poznal je Toneja. Dober, meh-hak frant. Če bi zvedel vse, bi od same skrbi še sam znal pasti v nesrečo.

Nato je poiskal Gabra. Sedel je za barako, s puško na kolenih.

“No?” je kimnil.

“Kar ne morem verjeti,” se je čudil Tomaž.

“Tudi jaz nisem mogel,” se je strupeno hahljal Gaber.

“Potlej mi je Koščak pomolil pismo pod nos. Posebne karte bo dobil. Otroci jedo, hudiča. Nisem mislil, da se bo tako spozabil.”

Zdaj sta oba sedela. S hrbtom naslonjena na barako sta oba strmela v gmajno. Med smrekami se ni nič zganilo. Tomaž je videl samo stražarja, ki je bil obrnjen v dolino. Dobrih dvajset metrov od stražarja je Jernejev grob.

Nihče ni rekel besede. Gabrov obraz je bil videti miren. Kakor da pre-mišlja celo pot tja in nazaj.

“Najbližje bo, če se zrineva prav pod Stražo in ga pihneva tam nekje. Od gmajne ne smeva biti daleč”, je nenadoma rekel malomarno.

“Pametno,” je potrdil Tomaž. “Ne daleč od gmajne.”

“Najtežje bo priti nazaj čez Savo,” je nadaljeval Gaber.

“Tisto bo,” je mirno rekel Tomaž. “Toda na zgornjo stran ni nikjer posebno široka.”

Spet sta obmolčala. Potlej je Gaber pogledal na uro, se vzdignil, otepel hlače in krehnil: “No, pa pojdiva.”

Tomaž je mislil samo na eno: “Hoditi morava vštric. Gaber za menoj ne sme biti. Samo vštric ali pred menoj.” Kakor hitro je Gaber obstal, je obstal tudi Tomaž. Tomaževe oči so kar naprej lezele na Gabrovih prstih. Šli so po puškinem jermenu, obstali, pa spet zadrslali naprej. Tomaževi tudi.

“Dobro, da se oblači,” je rekel nerovzno Gaber.

“Dobro,” je rekel Tomaž. “Oblačna noč bo temna.”

Potlej sta hodila brez besede do jase, s katere sta videla v Ribno. Nista ostala na njej. Bilo je prenevarno. Spustila sta se v kotel, kjer je bilo nastlano dračje še vse ilovnato od zadnjega dežja. Na obe strani je raslo za visokega moža mlado smrečje.

“Do mraka tako ne smeva do Save,” je goltnil Gaber. “Lahko sedeva.”

Gaber je segel po puškinem jermesu, Tomaž tudi. Počasi so drseli prsti obeh, dokler nista imeli pušk na tleh.

Gaber se je zleknil in del roke pod glavo.

“Fej, pa tako delo. Ne grem več.”

- Tomaž ni nič odgovoril. Potlej je Gaber spet sedel.

“Ti, malo v stran bom stopil.” Pričel je odpenjati pas.

“Tudi meni ne bo v škodo,” se je hladno nasmehnil Tomaž in skoraj ritenski šel v mlado smrečje. Pa je že po nekaj metrih obesil klobuk na vejico, legel na trebuh in se potegnil v stran. Gaber na drugi strani je čepel, potlej je Tomaž videl kako je pokleknil na koleno in vzdignil puško. Oster, strupen strel je udaril v smrečje in klobuk z vejice je prestreljen zdrsnil po iglah na tla.

Gaber je s spačenim obrazom rinil čez dračje. Tedaj je butnila Tomaževa puška. Gaber se je zvil kakor lok, se skušal zravnati, brada mu je rinila k prsom, toda noge so že klecnile. Padel je vznak, se obrnil, roke so še dotipale obeljeno korenino, toda stisniti je niso mogle več.

Prestreljeni klobuk je Tomaž poveznil na glavo, segel po Gabrovi puški in prisluhnil strelu ki je butnil v dolini.

Potlej je počez odšel proti Lancove-mu.

MLINARJEV JANČE

ZA OČETA

Misiones! Rdeča zemlja in zeleno zlato, to je dandanes Misiones, najsevernejša pokrajina v Argentini. Nekaj več kot dobrega pol stoletja nazaj pa se je šopiril pragozd še povsod tam, kjer so danes bujni nasadi Yerba Mate, v Argentini tako priljubljene vrste čaja, pa oranž, banan, tunga, ananasa in v zadnjem času tudi pravega čaja; prostrana polja pa dajejo leto za letom bogate pridelke tobaka, bombaža, manioka, zemeljskih orehov, koruze.

Argentina je bila slabo naseljena, saj je še danes zelo redko, pa se je zato ponovno obračala na razne evropske države, da ji pošljejo naseljencev, kmetovalcev seveda, katerim je obljubljala vse mogoče ugodnosti. Baje se je tedaj, bilo je še pred prvo svetovno vojno, odrezal črnogorski kralj Nikita. Izkoristil je priliko, dal poloviti vse cigane ter jih poslal v Argentino in se jih na ta način iznebil. Zato pa še dandanes najdeš tam sku-

pine ciganov, ki gladko govore srbski, in čejih vprašaš, kako to, tudi povedo, da so prišli iz Črne gore. Kot naseljenci pa se cigani seveda niso obnesli, saj prav kmetovanje menda nikomur bolj ne smrdi kakor ciganu. Seveda pa so razne agencije bile pridno na delu in prihajali so tudi pravi naseljenci, izurjeni v kmetovanju. Zlasti Ukrajincev, Poljakov, pa tudi Nemcev je bilo mnogo. Naseljevali so jih predvsem v gornjem delu pokrajine Corrientes, ki meji na Misiones. Tamkajšno pampo (pampa — travnata ravan) so namreč hoteli spremeniti v rodovitno polje. Vsak novonaseljenec je dobil dodeljene okoli petdest oralov zemlje, ki bo postala njegova last, če jo bo obdeloval pet let. Poleg tega je dobil tudi par volov in najpotrebnejše poljedelsko orodje, da je mogel začeti, in prvo leto seveda tudi neobhodno potrebni živež.

Novonaseljenci so se vrgli na delo, orali so ter sadili in sejali, toda z uspehom niso bili

zadovoljni. Nič ni prav uspevalo in pridelki so bili pičli. Pampaska zemlja namreč ni rodovitna in v njej res dobro uspeva le pampaska trava. Bili pa so med naseljenci tudi brazilski Nemci, izkušeni kolonisti (kmetovalci, ki so navajeni krčiti pragozd, da pridobe rodovitno zemljo in jo potem obdelujejo), ki pa so jih pogoste prekucije v Braziliji pognale preko meje. In ti so začeli kmalu vedno bolj hrepenéče obračati oči v Misiones, v tamkaj-

V Misiones, v pragozd...!

žni pragozd, ker so dobro vedeli, da je le tam zemlja res dobra in rodovitna. Kmalu je eden, pa zopet drugi zmetal svojo revščino na "gare", zapregel vole in izginil v misionški pragozd. Za njimi so seveda potegnili kmalu tudi mnogi drugi naseljenci, ki so imeli oči in ušesa odprta.

Potem pa se je v Misiones pričelo krčenje pragozda, podiranje stoletnih dreves ter požiganje in še med zelenimi štori so kolonisti že orali ter sadili in sejali. Tu pa, tu, tu se je obneslo! Koruza, ki je zrasla v pampi komaj meter visoko ter imela le majhne in puhle storže, je zrasla tu tudi tri metre visoko ter imela kot laket debele in prav tako tudi dolge strože. O takih uspehih se je kmalu razvedelo in vedno več naseljencev je prihajalo med koloniste v Misiones. Izprva nihče ni vodil in nadzoroval tega naseljevanja. Zemlja je bila itak skoro izključno vsa državna in vsak naseljenec si je pač izbral svoj kos, kakor je najbolje vedel in znal. Najbolj važno pri tem je bilo, da je imel na svoji zemlji tudi izvirek vode in vode k sreči v Misiones ni manjkalo. Mnogo pozneje šele so zemljo razmerili, upoštevajoč pri tem seveda že ob-

stoječe chacre (čakra — posest s ca. 25 ha kmetijske zemlje). Kolonisti so napravili preseke ali pikade, kakor so jih imenovali, da so mogli drug do drugega. Ti preseki so bili seveda prvotno ozki, da se je dalo hoditi po njih le peš ali pa jezdariti. Pozneje pa so važnejše razširili, da se je dalo po njih tudi z vozom in tako so nastale prve ceste. Ob taki cesti je potem podjeten kolonist pričel trgovino, pridružil se je drugi in tako so nastala prva naselja. Misiones je začel oživljati in naseljevanje se je vršilo vedno hitreje in hitreje.

Prvi kolonisti so imeli trdo delo. Niso samo krčili pragozda, temveč so se morali otepati tudi razne zverjadi in golazni, ki jo je bilo res dovolj, pa tudi raznih nepridipravov, ki se pojavijo povsod tam, kjer jih je najmanj treba. Indijancev je bilo sicer tudi dovolj, vendar niso delali preglavice. Bili so dobrodušni in se radevolje umikali vedno globje v pragozd. Prihajali pa so potem tudi nazaj med koloniste in jim često celo pomagali pri delu. Če so si včasih kar tako mimogrede izposodili nekaj vreč koruze s polja, jim kolonisti niti niso toliko zamerili. Vsekakor pa je bila puška potrebna kolonistu prav tako kakor plug, sekira in motika. O kaki varnostni službi izpččetka sploh ni bilo govora in vsak je pač moral čuvati sam prav tako sebe kakor tudi svoje imetje. Razumljivo je, da je v takih razmerah bilo treba včasih že tudi močnejše pijače, kakor je studenčnica, pa če je še tako bistra. To pa je bila žganjica, ki so jo bili prav tako brazilski Nemci kakor tudi Ukrajinci in Poljaki že od doma vajeni. Bilo pa je to obenem tudi prvo zdravilo pri vseh mogočih boleznih in nezgodah. Ker pa je bila argentinska žganjica draga in tudi ne najboljša, se je kmalu začela uveljavljati brazilska, ki je bila poceni in res prvovrstna. Misiones meji od Brazilije le reka Uruguay in tu preko se je razvilo tedaj obširno tihotapstvo, v prvi vrsti seveda žganjice. Meja je bila namreč le slabo ali nič zastražena. Tako si tedaj v Misiones v vsakem boliče (boliče — podeželska trgovina z mešarim blagom) prav gotovo dobil tudi brazilsko žganjico in kolonisti so pridno segali po njej.

Najbolj na debelo se je bavil s tihotapstvom žganjice neki Fernando, ki so ga kmalu poznali skoro vsi, le malokdo pa je vedel, da je njegovo celo ime bilo Fernando da Silva. Bil je Brazilec po rodu, nekam čuden človek, malobeseder, vase zaprt in hudega pogleda,

toda žganjico je prinesel res dobro. Prvotno jo je raznašal od enega kolonista do drugega, pozneje pa je delal le še na veliko ter zalagal samo trgovce in preprodajalce.

* * *

V tistih časih je prijadral v Argentino tudi Pedro Martinjuk z bratom Vasjo in Nikolo. Ukrajinci so bili to, pravi Huculi izpod Karpatov, znani po svoji žilavosti in skromnosti. Premalo zemlje je bilo doma, pa so jo mahnil v Argentino, kjer so jim obetali zemlje, kolikor jo le kdo obdelati more. Pedro je bil najstarejši, oženjen ter je imel že dvanajstletno hčerko Mariko in triletnega sinka, ki je podedoval njegovo ime, pa so ga v Argentini seveda pričeli klicati Pedrito (Peterček) in mu je to ime tudi ostalo. Vasja je bil tudi oženjen, vendar potomcev ni imel. Nikola, najmlajši, pa je bil še sam. Kakor druge, so tudi nje naselili na pampo. Huculi so si zavihali rokave in se oprijeli dela, da je bilo kaj. Pa so bili prav tako razočarani kakor drugi pred njimi in Misiones je postal tudi njihova obljudljena dežela.

Prvi se je odpravil tja Pedro. Srečo je imel in kupil čakro od nekega Nemca, ki mu je umrla žena. Strupena kača "Yarara" jo je bila pičila, a ni bilo pravočasno pomoči. Njega po je že preje tako zdelal tiger, s katerim sta se srečala v gozdu, da ni bil nič več prav za delo. Moral je prodati. Kakih dvajset oralov gozda je že izkrčil in si postavil še precej prostorno hišo, čisto po brazilsko seveda. Čakra je ležala ob glavni pikadi in bila torej na prometnem mestu. Za Pedrom sta prišla v Misiones tudi Vasja in Nikola ter se naselila v sosesčini. Seveda se je treba pri tem zavediti, da po misionško bližnja sosesčina sega tudi nekaj kilometrov daleč.

Pedro Martinjuk je delal za tri, mislil pa za dva in si zato kmalu opomogel. Skrčil je še več gozda, nasadil Yerba Mate ter pričel saditi tudi tobak, uredil si je neobhodno potrebni potrero (stalni pašnik), preuredil in povečal hišo ter si postavil tudi galpon (skedenj). Nabavil si je konje in boljši voz ter odprl "boliče". Dočim sta na "čakri" delali predvsem žena in hči, se je sam posvetil posej le bolj trgovini. Od časa do časa je odpeljal v Apostoles ali Posadas razne pridelke, ki jih je skupil od kolonistov, nazaj pa je pripeljal blaga za trgovino. Kolonisti so trdili, da daleč naokoli ni bilo tako dobro založene prodajalnice, kakor je bila Pedrova. Pri tem je

samo po sebi umljivo, da se je dobila pri njem vedno tudi najboljša brazilska žganjica.

Pa je začelo polagoma oblasti le presedati tako neovirano tihotapstvo iz Brazilije. Zastrazili so mejo, ponovno pomnožili stražo in začeli stopati tihotapcem na prste. Za brazilsko žganjico je postajala vedno bolj trda. Še celo Fernando je počel bolj poredko prihajati s svojim tovorom.

Neke nedelje popoldne se je sešla večja družba kolonistov pri Pedru Martinjuku, kakor je bilo tedaj tako shajati se v navadi v Misiones in je deloma še dandanes. Vročina še ni pritisnila preveč in je bilo kar ugodno sedeti zunaj. Košati paraiso (v Misiones zelo navadno drevo) sredi dvorišča je nudil ugodno senco, pa so iznesli tja mizo in posedli okoli nje. Menili so se o vsem mogočem in pri tem polagoma pijuckali žganjico. Bili so skoro sami Huculi.

"Pa imaš še vedno brazilsko," se je oglašil Hrbatjuk, "zadnje čase jo je že kar težko dobiti."

"Nekaj je še imam, nekaj," je odvrnil Pedro, "pa je bo kmalu konec. Zadnje čase je res nihče več ne prinese."

"Seveda je bo konec!" je povzel Tereščuk: "Vedno več stražnikov je ob meji, ki lovijo tihotapece kakor zajce, pa zato tudi žganjice ni več preko Uruguaya. Se bo že treba navaditi na argentinsko!"

"Menda tako hudo le ne bo," se je oglašil Humenjuk, "če drugi ne, Fernando bo prav gotovo kmalu zopet prišel s svojim tovorom okoli."

"Ne vem, ne vem, toda čudno se mi zdi, da prav njega že tako dolgo ni," je rekel zamišljeno Pedro.

"Na Fernanda računate?" se je oglašil zopet Tereščuk: "Na tega računate zaman, ker ga prav gotovo sploh ne bo več. Kdaj pa je bil zadnjič tu, Pedro?"

"Dolgo bo že tega, hudimana, najmanj pol leta že, če ne več. K sreči sem tedaj vzel od njega vse, kar je imel."

"No vidiš!" je povzel zopet Tereščuk: "Saj bo tudi menda že skoro pol leta, kar so ga lovili tam ob meji. Pa je pustil tovor in ubežal, potem ko je štiri stražnike poslal na drugi svet. Sedaj pa se seveda ne sme več prikazati, ker vrebajo nanj vsepovsod."

"Pa ne samo to!" se je vmešal Vonjačuk: "Odkar Fernando ne more več tihotapiti, je postal čisto navaden razbojnik. Komaj nekaj me-

secev bo tega, kar je ubil in oropal Blaumeierja tam ob Arroyo del Medio. Pod večer se je oglasil pri njem in s samokresom v roki zahteval denar, češ, da mu dolguje za žganjico. Pa je sploh nikoli ni kupoval od njega. Toda vedel je, da ima denar, ker je par dni preje prodal dva para volov, pa je prišel, da ga oropa. Blaumeier se seveda ni dal, pa ga je na mestu ubil, ženo pa hudo ranil, vendar je imela še toliko moči, da je zbežala v gozd, kjer so jo našli, a je potem tudi umrla. Lopov je prevrnil vso hišo, našel seveda denar in ga odnesel."

"Kdo pa more vedeti, da je bil to prav Fernando?" je hotel vedeti Stermaščuk.

"Heidrich in Siemer sta ga še videla, ko je odhajal. Prišla sta bila namreč radi sadik Yerba Mate in le malo zamudila, da nista nalletela nanj. Še prav istega rjavega konja ima z vsemi štirimi nogami belimi od kolena dol. Prokleta dober konj tisto," je odvrnil Vonjačuk.

"Da, le pazi se, Pedro!" je menil napol v šali na pol zares Humenjuk: "Pri tebi bi se tudi znal oglasiti, ker ve, da imaš denar."

"Vsi se moramo paziti," je menil Hrbatjuk, "ker je le predobro znan tod okoli, pa ve kod in kdaj je treba poiskati kak groš!"

"Tako je!" je pritrdil Stermaščuk, "in če ga kdo sreča, naj ga nemudoma pošlje tja, kamor spada!"

Pedro je bil poslej res v skrbeh. Vražji Fernando! Prida ga sicer res nikoli ni bilo, toda, da je postal čisto navaden razbojnik? Hm, hm, mogoče je že, saj se je na njem videlo, da mu je precej vseeno ubiti muho ali pa človeka. Sicer pa, vražji Brazilci, nobeden ni prida!

Potem se je zgodilo, menda kake štiri mesece pozneje! Vročina je pritiskala, da se še ponoči spati ni dalo. Seveda, okoli Božiča je navadno najhuje. Od nedelje na ponedeljek je šlo: Pedro Martinjuk se je valjal po postelji, kajti vročina mu ni dala spati; pa tudi nekoliko preveč žganjice je pil popoldne s sosedi. Preklicana žganjica! Brazilske se za vruga ne dobi več, argentinska pa ne velja; opije te že, opije in vročino ti da, toda razpoloženja ne. Ko bi le mogel iztakniti kje še kaj brazilske! Tako je razmišljal Pedro, ko je nekdo potrkal na oknice trgovine, ki je bila v sosednem prostoru. Pedro se ni začudil. Kolonisti se namreč niso menili za uro in vsak je prišel v trgovino, kadar je kaj potreboval, pa

naj je bilo to podnevi ali ponoči. Zato je Pedro mirno vstal, odšel v trgovino in vprašal:

"Kdo je?"

"Odpri, hitro odpri, brazilsko žganjico sem prinesel, pa hitro odpri, ker so mi za petami!"

Brazilska žganjica! Torej končno le zopet tovor tu. Ker pa se mu glas ni zdel nič prav znan, je ponovno vprašal:

"Kdo si?"

"Caramba! Fernando, saj me vendar pozraš. Toda odpri že, odpri, hitro, hitro, da spravimo žganjico na varno!"

Pa se je Pedro spomnil, kaj se je pripovedovalo o Fernandu. Toda kdo ve, koliko je bilo resnice na tem! Če pa ima lopov res žganjico, ki jo on tako nujno potrebuje? Stopil je bliže k oknu in zopet vprašal:

"Zakaj pa podnevi ne prideš?"

"Podnevi? Ali si nor? Vsi biriči in hudiči se podijo za brazilsko žganjico in res bi ga rad videl, ki bi si jo upal še prenašati podnevi. Toda odpri, hitro odpri, če ne, poneseš žganjico dalje k Dominskemu."

Prokleta žganjica! Da bi potem točil Dominški brazilsko, on, Pedro, pa le ubogo argentinsko? Ne! Nemogoče! Že je stopil k oknu, da bi odprl, pa se zopet premislil in stopil preje še nazaj v izbo po puško. S pihalnikom v roki, kakor je imenoval svojo puško, je potem pristopil k oknu in zopet vprašal:

"Koliko žganjice pa imaš?"

"Štiri sodčke po osemindvajset litrov! Na dveh konjih tovorim. Toda vzeti moraš vse, ali pa nič in tudi plačati takoj v gotovini, ker ne vem, kdaj bom zopet prišel okoli."

Tako prepričevalno je govoril Fernando, da je Pedro začel resno dvomiti v govornice o njem. Pristopil je tesno k oknu, postavil puško k nogi in počasi odprl oknico. Zunaj je bila tema, ker mesec še ni bil izšel. Pred oknom je stala temna postava, v kateri je Pedro brez težav spoznal Fernanda, četudi je bil bolj zanemarjen kakor navadno.

"Kje imaš žganjico?"

"Tamle pod drevjem so konji."

"Pripelji jih sem!"

"Caramba. Odpri vendar preje, saj ti ne morem podajati sodčkov skozi okno!"

To reki se je Fernando obrnil kakor da gre po konje. Pedro se je nagnil skozi okno, da bi pogledal za njim, ko se je le ta bliskovito obrnil in potegnil samokres, ki mu je visel ob pasu. Pedro je skočil nazaj in dvignil puško, toda bil je prepozen. Samokres je

spregovoril preje in Pedro se je zgrudil ob oknu.

Pedrova žena, ki je bila tudi slišala trkanje in potem prisluškovala razgovoru, je planila iz postelje, ko je počil strel in hitela v trgovino. Toda komaj se je približala oknu, že je zopet počil strel in zgrudila se je poleg moža.

Pedrito, ki mu je bilo tedaj že osem let, tudi ni mogel spati tiste nesrečne noči. Medu divjih čebel se je bil nasrkal preveč, pa mu sedaj ni dalo spati. Prisluškoval je razgovoru ob oknu in nekam tesno mu je postalo, ko je slišal, da je zunaj Fernando. Pedrito namreč Brazilca že od nekdaj ni mogel. Ko je počil prvi strel, je šinil Pedrito iz postelje kakor blisk, pa k zadnjemu oknu, ki ga je potihlo odprl in izginil v temo, prisionivši nazaj oknico. Po trebuhu se je tiho plazil okoli hiše, kakor maček, k potreri, kjer so bili konji. Poznali so ga, ker jim je vedno nosil poslastic in takoj prihiteli k njemu. Prijel je enega, ga izvedel pri zadnji lesi iz potrera, planil nanj in zdrvel k stricu Vasji po pomoč. Samo štiri kilometre daleč je bilo, ali Pedritu vse predaleč, pa je priganjal konja, da sta drvela kakor veter skozi noč. Ko sta prispela, je skočil Pedrito k oknu in potrkal z vso silo.

“Kdo je?” se je oglasil Vasja.

“Jaz sem, Pedrito! Pojdite hitro, Fernando ubija očeta!”

Vasja ni prav nič več vpraševal, kajti bil je kolonist in še Hucul povrhu. Kakor bi mignil, je bil iz hiše z oprtano puško na rami, skočil je po konja, planil nanj in že sta drvela s Pedritom nazaj proti Pedrovi domačiji. Ko sta prišla že blizu, sta razjahala, pustila konje in se previdno plazila k hiši. Tedaj šele je Pedrito na hitro povedal stricu, kaj se je bilo zgodilo.

Mesec še vedno ni izšel in tema je vladala slejkoprej. Tudi hiša je ležala v popolni temi. Plazila sta se okoli nje, pa nikjer ni bilo žive duše. Tudi oknice v trgovini, ki jih je bil odprl Pedro, so bile zopet zaprte. Da je lopov že opravil svoje in odšel? Prokleta se mu je mudilo! Pri zadnjem oknu, kjer se je Pedrito izmuznil iz hiše, sta zlezla v izbo in prižgala luč. Postelje so bile prazne, tudi Marike ni bilo. Stopila sta v trgovino in dih jima je zastal od groze ob prizoru, ki se jima je nudil. Vasji se je začela tresti roka, v kateri je držal luč, Pedrito pa je glasno

zaškripal z zobmi, kar je imel navado storiti le ob največji bolesti. Pri vratih, ki so vodila iz izbe v trgovino, je ležala Marika mrtva, pod oknom v trgovini pa Pedro in njegova žena. Že mrtev je Pedro še vedno držal v roki puško, ki ni spregovorila o pravem času. Trgovina je bila seveda izropana in poleg denarja je lopov odnesel celo tudi zadnjih par steklenic brazilske žganjice, kakor je ugotovil Pedrito.

* * *

Pedrito je živel poslej pri stricu Vasji, ki itak ni imel svojih otrok. Pedrovo čakro so prepustili četrtemu bratu, Ivanu, ki je šele nekaj tednov preje tudi prišel za njimi v Argentino in se začasno zadrževal pri stricu Nikoli.

Po tisti usodni noči se je Pedrito docela izpremenil. Preje vesel, glasen in razposajen, da ga je bilo polno vsepovsod, je bil poslej nekam čudno mrk in zagrenjen ter vedno najraje sam. Čuden vihar je namreč divjal v duši mladega Hucula in dolgo ni mogel prav spraviti v sklad vsega, kar se je bilo zgodilo.

Očeta, njegovega očeta, ki ga je tako visoko cenil in spoštoval, ni bilo več! Vedeti je namreč treba, da Pedro svojemu sinu ni bil samo oče, temveč tudi prijatelj in drug. Kakor z odraslim se je menil z njim, o gospodarstvu, pa o kupčiji, o vsem. Često mu je tudi pripovedoval, kako trdo je bilo življenje v stari domovini, kjer so tam pod divjimi Karpati redili in pasli konje, odganjali volkove, ki so v zimi in snegu napadali staje, gonili medvede in konjske tatove. Zavedati se mora, da je Hucul, mu je pravil, ki nekaj da na svoje ime in poštenje in ki ga nihče ne sme žaliti nekarzovan. Da Hucul ne sme ostati nikomur nič dolžan, mu je zabičeval in prav tako vračati dobro z dobrim, kakor tudi slabo s slabim z obrestmi vred! Pedrito je svojega očeta vedno bolj občudoval, da, oboževal. Vzor pravega Hucula je bil v njegovih očeh, nepremagljiv in neprekosljiv. Pa se je tudi že ponovno izkazal. Potepinov, ki so se vtihotapili na voz, ko je vozil iz Posadas, da bi kradli ali ga tudi oropali, se je vselej z lahkoto otrešel. Ko je tiger ponoči ogrožal živino, je planil s puško iz hiše in ga ubil, še predno ga je utegnil napasti. Nekemu lopovu, ki mu je pretel s samokresom, ko ga je zasačil pri kraji v prodajalnici, je kar mimogrede izbil samokres iz roke, pograbil potepina in ga s tako silo vrgel ven, da si nikoli več ni upal

blizu. Ej, bil je res pravi Hucul Pedrito oče!

Potem pa ti pride takle ušiv Brazilec ter ga sramotno prevvari in ubije, njega, Pedritovega očeta! Dolgo Pedrito ni mogel spraviti v sklad vsega tega. Polagoma šele se mu je razbistrilo. Žganjica, da, prokleta žganjica je bila kriva! Preveč je bil pil oče tisto popoldne z drugimi, pa se mu še ni razkadilo! In pa preveč pohlepen je bil na brazilsko! To in samo to je bilo vzrok, da je bil premalo oprezen in prepočasen s svojim pihalnikom, kakor je navadno imenoval svojo puško. Z glavo je moral plačati to svojo slabost, pa ne samo on, tudi mati in sestra! Toda še je tu on, Pedrito, ki mora oprati čast svojega očeta, oprati huculsko čast za vsako ceno, vrniti milo za drago zaradi očeta, pa tudi zaradi matere in sestre. Tako se je zagrzel v to misel, da za kaj drugega poslej sploh ni imel smisla več. Kako bo to izpeljal, o tem ni razmišljal, toda prepričan je bil, da se mu bo prej ali slej že nudila prilika.

Očetova puška, ki jo je bil vzel Pedrito s seboj in je bila poslej njegova last, mu je tudi bila poslej edina igrača. Razstavljal jo je ter čistil in mazal, pa zopet sestavljal. Stric Vasja je večič, kaj se kuha v mladem dečku, prav mu je dal in mu začel rad kupoval naboje, s katerimi mu je vedno napravil največje veselje. Pedrito, ki ga je navadil rabiti puško že oče, pa je streljal in streljal ter postal v tem kmalu pravi mojster. Še tako malega ptiča je zadel s kroglijo že v letu in stric Vasja je bil vedno bolj ponosen nanj.

"Dobro puško imaš, Pedrito," ga je včasih ogovoril kateri od sosedov.

"Je dobra in vendar ni, ker ni spregovorila o pravem času," je mrko odvrnil Pedrito in oči so mu čudno zagorele, "vendar upam, da bo že še prišel čas, ko bo končno le tudi še rekla svojo!"

Nihče ni rekel več nič, vsak pa je vedel, kaj misli Pedrito in mu dal prav.

Fernando pa je medtem dalje ropal ter ubijal in nihče mu ni mogel do živega. Vsi organi javne varnosti so bili za njim, a dobili ga niso. Kolonisti so bili na preži, skrbno zapirali vrata čez noč in pomoči tudi lastnemu bratu nihče več ne bi odprl. Vsak je spal s puško pri sebi in tudi kakega psa rad jemal čez noč v hišo. Pa si je razbojnik znal pomagati. Ni več prihajal ponoči, ker jo je nekajkrat skoro izkupil, pač pa zjutraj ali pod večer, ko so bili ljudje pri delu na polju ali v

gozdu, doma pa le kaka otročad, ali pa še tene. Lopov je postajal vedno bolj krvoločan ter pobil vse, kar je našel, ko je vdrl v hišo in niti otrokom ni prizanesel. Kdor je videl Fernando, je bil zapisan smrti, to je bilo gotovo, ker je zlodej hotel zabrisati vsako, tudi najmanjšo sled za seboj. Gobernador v Posadas se je jezil in naročal podrejenim, da za vsako ceno končno spravijo s poti nevarnega razbojnika. Pa ga niso, četudi so si pošteno prizadevali in prirejali cele gonje za njim. Čim bolj so ga gonili, tem bolj predrzen in krvoločan je postajal. Prekleti Brazilci! Toda Bog že poskrbi, da drevesa ne zrastejo do nebes.

Skoro dve leti je že minilo po Pedrovi smrti in Fernando je še vedno ropal in moril po naseljih. Pedrito je bil že krepek deček, četu-di mu je bilo šele deset let. Tršat je bil, mišičast in močan, da bi se ne ustrašil kogaršbodi. Puška in streljanje mu je bilo slejko-prej edina zabava. S puško ob postelji je spal in če je zarenčal pes ali pa je bilo slišati zunaj kak šum, je že bil pri oknu, napanjal oči in skozi špranjo zrl v temo. Težko razočaran, ker ni bilo nič, je zopet legal. Stric Vasja je vedel, kaj čaka in želi Pedrito, vendar o tem ni hotel govoriti z njim.

"Kurnik očisti, Pedrito, in svežega peska nasipaj kokošim," je naročal Vasja svojemu varvcancu nekega junijskega jutra, ko se je z ženo odpravljal z doma na precej oddaljen posek sadit tobak. Nekaj dežja je padlo ponoči, pa se bodo sadike dobro prijele.

Pedrito je kmalu izvršil naročeno, potem pa se je umaknil v galpon, ker je sorce vedno bolj pripekalo. Razumljivo je, da se je lotil zopet svojega najljubšega posla, čistil in mazal je svojo puško.

V tem se je začul konjski topot in nekdo je prihajal na dvorišče. Pedrito je sunkoma zaprl puško, vtaknil naboje vanjo in se nekako podzavestno umaknil v temo galpona in skozi špranjo oprezoval, kdo je. Tujec je razjahal, se pazljivo ozrl na vse strani, potem pa počasi stopil proti hiši. Velik samokres mu je visel ob pasu in nanj je položil roko, predno je vstopil. Pedritu so se zaiskrile, oči, nosnice pa so se mu razširile kakor lovschemu psu, ko zavoha divjačino. Fernando! Nobenega dvoma ni, dobro se ga je spominjal, saj ga je čisto videl pri očetu in izpremenil se tudi ni dosti. Tudi konja je imel še vedno tistega rjavca z vsemi štirimi nogami belimi od kolena dol. Končno!

Pedrito je hitro še enkrat pregledal puško, potem pa se previdno splazil iz galpona. Tujec je brez dvoma šel v izbo, iz katere pa ne vodi nobeno okno na to stran, pa ga torej ne more opaziti. V nekaj skokih je bil pri hiši. Zada, na oni strani je bilo okno izbe širom od-

“Za očeta!” je kriknil Pedrito, potem pa se sesedel pod okno in bridko zajokal...

prto, tja mora priti. Prihuljeno se je plazil ob steni in okoli ogla, dokler ni prišel pod omenjeno okno. Tu se je hipoma zravnal in pogledal v izbo. Res je bil tujec tam, vendar ga ni opazil, ker je bil obrnjen s hrbtom proti njemu. Stal je namreč pri nasprotni steni in brskal po omari, kjer je hranil stric usnjato torbo in v njej denar. Seveda, stric je imel denar, ker je pred nekaj dnevi prodal koruzo, pa je lopov zato prišel. Kako le vse to izvcha? Pedrito se je zravnal, kolikor je najbolj mogel in zaklical v izbo:

“Fernando!”

Tujec se je sunkoma obrnil, držeč v roki stričevo usnjato torbo, pa se vidno pomiril, ko je zagledal pod oknom le malega dečka.

Preže je položil torbo predse na mizo in počasi dejal:

“Caramba! Odkod pa si se ti pritepel smr-kavec? Pa poznaš me tudi, hudiča, to pa ne bo dobro zate!”

“Fernando!” je zopet zaklical Pedrito še glasneje, “očeta si mi ubil, pa mater in sestro tudi!”

“Grom in strela, kje pa si ti tičal, da tebe nisem? Sicer pa bom to takoj popravil.”

Bliskovito mu je sunila desnica za pas po samokres, toda Pedrito je bil hitrejši. Kakor bi trenil mu je bila puška ob licu, strel je zagrmel in zadet v srce se je zgrudil mrtev najbolj nevaren razbojnik, kar jih je bilo kdaj v Misiones.

“Za očeta!” je še kriknil Pedrito, potem pa se sesedel pod okno in bridko zajokal.

* * *

Vest o junaškem činu mladega Hucula se je hipoma raznesla po naselbinah. Kolonisti so se oddahnili ter bili polni hvale in občudovanja. Še gubernador v Posadas se je zanimal za pogumnega dečka, ga dal pripeljati k sebi, stisnil mu roko kakor odraslemu možu ter mu v znak pohvale in priznanja izročil čisto novo puško, pravo Winchestrovko.

* * *

Pedrito še živi. Četudi je že močno v letih,

Pedrito še živi...

je vedno hrust, da bi se z bikom natezal. Iz malega Pedrita se je namreč razvil orjaški Pedro, vendar mu nihče nikoli še ni rekel drugače kakor Pedrito. Stric Vas'a mu je po smrti zapustil svojo čakro in na njej gospodari še dandanes. Na najbolj vidnem mestu v njegovi hiši pa slejkoprej visi slika njegovega očeta, matere in sestre.

V SENCI JUŽNEGA KRIŽA

Stari župnik Jernej Skalar se je sklonil nad svoj dnevnik, namočil pero in s tresočo roko zapisal dan, mesec in leto. Potem mu je pero obstalo. Roka mu je težka obležala na mizi, misel pa, kot da se mu je v hipu spočetja razblinila, se zgubila kakor odmev, ki zgubljen tava nad pampo, dokler se ne razlije v prozornem molku ravni. Za hip se mu je zazdelo, kot da jo je zaslišal, dojel v pojemajočem odmevu, pa mu je zalilo dušo tiho kesanje.

"Nisem še napisal" se je tolažil.

"Tudi mislil nisem tako."

Trdo je prijel pero, kot da je hotel s silo zatreti predaleč segajočo misel in pisal:

"Pišem. Pišem v globoki žalosti svoje duše, trgam besedo za besedo, kakor da polagam solzo za solzo na papir. Ni grešnika, ki ne bi upognil kolena pred Tvojim svetim obličjem, ni kamna, ki ga ne bi omeščala Tvoja ljubezen. Vem, verujem! On pa, ki sem ga našel z ranami obsutega, ga dvignil in obvezal, pa je zaprl srce pred Tvojo besedo, odklonil ponujano roko sprave... In zdaj, ko to pišem, leži kakor preklan med tečaji življenja in smrti in trdovratno odklanja Tvojo večno ljubezen..."

Tako je pisal župnik, ko je potrkalo na vrata. Hotel je vstati, pa mu je roka trdovratno vodila pero. Proti svoji volji je pisal:

"Pisal sem..."

Potrkalo je v drugič.

"Požlal je nekoga. Kako sem mogel misliti, celo napisati..." mu je šinilo kakor topel žarek luči v žalosten hlad misli. Obenem pa ga je zbolelo.

"Odkod ta misel? Zakaj sem mislil, da je zakrknil, zaprl srce?..."

Iztrgal je list.

"Nisem pisal..." je govoril sam zase, kakor da je hotel preklicati napisano.

"Nisem pisal."

Stopil je do vrat in jih odprl.

Prišla je Dolores. V očeh, kakor da se je vanje ušlo žareče pampsko sonce, je gorelo čudno mehko in boleče obenem.

"Te je poslal brat?" je tipal župnik v molk,

ki je ležal med njima, vrtal v njene mehke, boleče oči, ki so se široke zastirmele v njegove.

Odkimala je.

Župniku se je zazdelo, kakor da se je ustavil za hip čas in kot da se je v čudnem nihanju tečajev nehanja in začetka nekaj prelomilo. Kakor da se je sesula praznina časa, kot da se je sumljivo zamažal prostor, se zožil, potem pa v silovitem sunku razmahnil. In nato, kot da sta se čas in prvina prelila v nič. Ostala je sama večnost, brezčasje, brez prvine teles in svetovja in v njem odmev molka. V skrajnosti tečajev molka pa zgubljeno kesanje duše, ki se je, ujeta v večnosti, zaman poskušala dvigniti k Luči. V nerazumljivi boli je dvignil desnico in naredil po zraku znameje križa kakor za odpuščanje grehov, za odvezo, za spravo med Bogom in človekom. Pregibal je ustnice, v mislih je molil, podzavestno, kakor da je stal ob umirajočem.

Potem je šel kakor v čudni omami bolečine iz župnišča preko širokega dvorišča v cerkev. Razkošje luči pampskega sonca ga je dražljivo ščemelo v oči, ga žgalo v lica. Pa ni čutil ničesar. Ne utripa pampe, ki je plapolaje kakor razpeta med štirimi stranici Južnega križa v silovitem vzponu kipela v širino daljave, se pretakala v dušečem požaru sonca in luči in zvezda južnega neba v nesluteno dolžino daljnih, neodhojenih pota in steza in s strastno silo priklepala nase narode, rodove, ljudi, se kakor del človeka samega vpijala vanje, v srca...

Tudi ni pomislil na tisti tih boj s pampo, ki ji ni bil kos. Ne kako ga je vsak dan močneje priklepala nase, ga vsrkava vase, tako kot Štefana Kereca, starega Pogača, Flegarjevomater in Štefana Berdena, ki je sanjal o svoji zemlji, pa o grehu, ki ga je strl tako, da ga je pampa v teku let izpila, se prelila vanj in on vanjo, prazen kakor olupek semena, ki mu je zemlja izsilila klico in izpila sredico... In še nešteti drugi, ki so hodili vsi bolni, prepolni ljubezni do zemlje očetov, tukaj po pampi, njihove duše pa so romale tam daleč ob Muri...

Nič tega ni mislil župnik, čeprav ga je to zadnje čase prevzemalo s tako silo, da je hodil in molil kakor pijan težke sanje, ki diši po veliki ljubezni. Tisti hip je mislil na dušo človeka, ki se je trdovratno obrnil od njega v hipu, ko je bil on edini, ki bi mu lahko posredoval odpuščanje. V pampi so cerkve redke, razdalje velike.

Marcos Carlos Hidalgo je bil gaucho. Duša, široka kakor pampa. Pri njem je bilo eno ali drugo. Dvojega skupaj nikoli. Tega se je župnik bal. Bal, ker ga je zateklo s sovraštvom v srcu poslednje slovo od pampe, od vsega. Od sanj in življenja in ljubezni in maščevanja.

Ves truden, kakor da je odhodel daljno pot, je prijel za kljuko težkih cerkvenih vrat. Takrat ga je potegnila rahlo za rokav Marcosva sestra Dolores.

“Ne hodite. Noče.”

Obstal je, kakor da se je nenadoma zbudil iz težkega sna, prepolnega pretakanja časa preko ločnice prostora v večnost in z njim, kot da sta se v neenaki tekmi drve poganjala on, ves star in upognjen, in Marcos Carlos v smelem zaletu, navajen daljav pampe, v tekmi za dušo, nad katero se je sklanjal angel teme.

“Grem.” je bil njegov odgovor.

Dolores je odkimala.

“Je zaman. Ko smo mu omenili, je zdivil. Zdaj leži z revolverjem v rokah. Ne more pozabiti...”

Globoko se je sključil župnik in se okrenil. Stopil je v cerkev in se naslonil na zid. Spomnil se je pisanja v dnevnik. V tistem hipu je vedel, zakaj je pisal. Poznal je Marca. Poznal kakor svojo dlan. Pisal je, da ni-jokal. Jokal je na papir. Čutil je, kako ga je kljub temu priganjalo, čutil, da bi moral hiteti. Pa se mu je razlila po žilah čudna teža, kakor da je legla nanj z vso silo temna senca greha, ki je vzdiviljal tam, kjer je on sejal seme ljubezni.

Nehote je moral misliti na tisti večer, ko je stopaje po vrtu molil brevir. Nenadoma, kakor da je zrastel iz tal, je stal pred njim neznanec, se oziral v pampo, odkoder se je čulo oddaljeno bobnenje konjskih kopit.

“Skrijte me!”

Bil je ves zasopljen, v rokah je nosil revolver in kazal v vrata. Odprl mu je duri in jih zaklenil. Zakaj? Ni vedel. Pač storil je. Potem je poskušal moliti, se vrniti v zbranost molitve, hoteč prezreti nenavaden obisk kot

droben dogodek, ki se v pampi vrstijo kakor dnevi in noči. Pa je moral zapreti brevir. Bilo mu je, kakor da je zaslutil daljni zločin, kot da se je nenadoma znašel v precepu dogodka. Iskal je za mislijo, pa ni mogel iz trenutne mešanice slutnje z nerazumljivim dogajanjem. V njegov svet molitve, kot da se je v hipu zilila sproščena sila zločina, ki bega kakor prikrit odmev med skrajnostmi tečajev, ki se pno nad pampo, in mu zmedla misli. Kot da se je v tistem skrivnostnem molku pampe nekaj zganilo. Nikoli ne veš kdaj se sproži dogodek. Pampa ima svoje skrite globine, včasih nerazumljive kakor zahrbtno sence. Pehal se je, da bi prišel mislim do konca, pa ni imel časa. Zapeketala so konjska kopita in z drvečega konja je planil Marcos Carlos Hidalgo.

“Ste videli koga?”

“Kaj se je zgodilo, Marcos?”

Mir je bil takrat v župnikovih besedah, čeprav je v njem nekaj čudno valovilo. Kakor da je njegova slutnja kljub vsej zmedi jela dobivati vedno jasnejše oblike. Revolver v Marcovi desnici je nemo govoril o zločinu.

“Hodiš z orožjem?” je dejal župnik tiho.

Potem je začutil, kako se je v njem nekaj uprl, kako se ga je pollaščal nemir. Naglo je stopil naprej, hoteč skriti, kako mu p'ahni mir, in je zamahnil, kot da bi mu hotel izbiti orožje.

“Noriš! Revolver za pas in povej, kaj te je obsedlo!”

Vzravral se je in se s trdim pogledom zastrmel v Marca.

Marcos Carlos Hidalgo se je zleknil na konja in vtaknil revolver za pas, na ročaju mu je počivala desnica. V njegovih očeh pa je gorelo, kakor da se je vanje zilila vsa luč neba, ki je žareča plivkala nad pampo. Kot da so se razklenile razdalje: Marcos Carlos, ki je še malo prej ljubil, je takrat že sovražil...

Župnik ga je poznal. Samo korak je med ljubeznijo in sovraštvom, kakor je samo korak med življenjem in smrtjo. Od ene skrajnosti pampe do druge pa je razdalja, da ji ne vidiš do konca. Kaj bi se moralo zgoditi, da bi Marcos prebredel tisto strahovito razdaljo svoje duše od enega čustva do drugega vračajoč se v izgubljeno spokojnost miru in ljubezni? Župnik ni vedel. Vedel je samo, da je povratek težji od odhoda.

Marcos se je premaknil.

“Sin vlačuge mi je ubil zaročenko,” se je utrgalo iz njega.

“Ne bom miroval, dokler ga s svinčenko ne pribijem k zemlji.”

Marcos je bil ves v ognju sovraštva in ga je žejalo maščevanja.

Župnik je spet za hip našel moči, kakor da se je oprijel rešilne bilke, ter se v zmedu zbral. Dvignil je žugaje desnico.

“Ne boš ubijal!” je zagrmel z vsem glasom.

Komaj je dokončal besedo, pa je Marcos že drvel preko pampe, tonil v oblaku prahu.

Ves zmeden je župnik poslal po policijo. Preiskali so župnišče, pa niso našli nikogar. Samo razbite šipe v oknu so kazale sled v pampo, kjer se pretakajo steze in pota, kjer si podajata roke življenje in smrt v neprenehnem boju ljudi za obstanek.

Drugo nedeljo Marca ni bilo v cerkev. Dolores je prišla povedat, da je zvedel, da je župnik pred njim skrnil morilca...

Potem je padel Marcos Carlos tudi.

Sredi divjega zaleta, ko je iskal svoje pravice, hotoč izpolniti nenapisan zakon pampe, je omahnil pod strel. Nezavestnega ga je našel župnik-streljaj od njegove domačije. Sporočil je njegovim, ko ga je obvezal, odpeljali so ga domov, sam pa je pohitel v cerkev po zadnjo popotnico. Pa kakor da je ohromel, je najprej padel za mizo in hotel zapisati v dnevnik, izjokati, zaupati svojo slutnjo papirju, da bi potem mirneje nosil Boga preko pampe.

In je zapisal:

“Pišem...”

Takrat je potrkal.

Strgal je list.

“Nisem pisal...”

Ni pisal...

Marcos Carlos Hidalgo pa se je takrat za hip zavedel in ga je pričakoval. Pa kako pričakoval! Z revolverjem v roki, umirajoč kakor ugašajoča iskra, ki za hip zažari, preden ugasne, pa je še mislil na maščevanje, na zadnjo možnost, na poslednjo potezo. Na vrsti je bil župnik, ker mu je snel izpred cevi njegovega orožja morilca zaročenke. Ko bi se lahko dvignil, bi gotovo prišel v župnišče...

Zaškripala so cerkvena vrata, kakor da je v tečajih zajokalo in vstopila je Dolores. Zdrznil se je župnik. Je razmišljal? Bog! Tam pa je umiral človek!! V njegovih očeh sta goreli dve solzi.

“Bojim se, padre... Ako že mislite iti, vze-

mite mojega konja...” je z zlomljenim glasom rekla Dolores.

Župnik se je še komaj obdržal na nogah. Roke so mu trepetale, ko je poklekal pred oltarjem in jemal iz tabernaklja majhno belo hostijo. Potem je zlezal na konja in napel vajeti. Jezdil je čez pampo kakor zgubljen med daljnimi prozornimi tečaji obzorij, ki so tonila v čudno praznino prostora. Kamor mu je segel pogled, so se pogrezale prazne dalje v sinjino toneče pampe. Zazdelo se mu je, kot da se je že poganjal izven časa in prostora. Kakor da se je zanj čas ustavil. Morda, da je tam nekje na pristavi Hidalgov še živel čas, se skopo odmerjen pretakal, polzel kakor veter med prsti. Morda. On pa je jezdil noseč čez pampo Boga. In pot se je vlekla. Konj se je divje poganjal preko osata, porjavelega od žarečega sonca, tla so bobnela pod njegovimi kopiti, daljave pa so široke ležale nepremično kakor položene v vsemirje stoječega, osteklenega časa. Bodo tudi Marcosove oči tako nepremično osteklenele, ko bo dospel?... Skoraj divje je sunil konja pod trebuh. Tla so še bolj zabobnela. Kot da se je zganila pampa, se zamajala v silnem diru konjskih kopit, ki so točkla kakor ob turbno doneče bobne. Župnik se je sklanjal nad vrat živali, se z vso silo držal za grivo in stiskal zobe.

“Za dušo Te nosim nevreden tako nevredno, Gospod, za dušo...” je šepetaje ponavljal. Pri srcu pa ga je držalo kakor z železno pestjo, ga razjedalo kakor rja kovino. Z zadnjo nadčloveško močjo se je še držal v sedlu. Že se ga je loteval skoraj obup. Bo dospel pravočasno? Ni mislil v tistem hipu, kako ga Marcos pričakuje. Pozabil je nase. Niti ni opazil, ne zasluhlil, kako se mu oči, vlažne in vedno bolj goreče od žgoče boli, zajedajo v obzorje. In nenadoma se mu je zazdelo kakor v prividu, kot da se je pampa čudno raztegnila kot veliko trepetajoče srce, odprto na stežaj.

“Je privid? Je namig... Veliki Bog!”

Še bolj je napel vajeti. Vzravnal se je v sedlu, sivi lasje so se mu vsuli preko čela in v srcu je začutil nedoumljivo sladkost, prepajeno s silovito močjo v borbi za dušo. Čutil je, kako mu vre nezadržano, prekipevajoče molitev iz srca in se pretaka čez vso pampo, čez vso zemljo razpeto med štirimi stranicami Južnega križa. Čez vso tisto zemljo, ki se je je bal, ki ga je z nesluteno silo vpijala vase, ga vsrkavala kakor sredico semena preko tenke klice... V tistem hipu pa, kot da je vsa tista

osvajajoča sila splahnela, se razbila kakor morski val ob boku mogočne ladje. V čudnem prepletanju misli iz časa in prostora preko trepetaje razprtega srca pampe, pa tja daleč preko ločnice časa z večnostjo, se mu je zadelo, da je dojel skrivnost nenadne zmage nad pampo.

"Vere je treba. Močne vere. In ljubezni. Meni in tebi, Štefanu Kerecu, staremu Rogaču in Štefanu Berdenu in neštetim, nam vsem, ki hodimo tod po pampi..."

Zazrl se je v nebo, ki se je sinje blede sklajnalo nad pampo, kakor obledelo od prežgoče luči in je vzkliknil:

"Ave, Stella Maris!"

In je molil kakor razpet med pampo in nebom:

"Ave Marija... Zdrava Morska Zvezda! Stopam pod okrilje Tvojega plašča kakor slovenski deseti brat. In molim: Ave... Zdaj vem. Povrnili se bo. Že se povrača, Marcos Carlos Hidalgo, gaucho, duša široka kakor pampa... Slutim. Molim in bom molil. Pisal sem in bom pisal v svoj dnevnik, v dnevnik nešteti. Pisal v zahvalo kakor z grenko solzo veselo razodetje spoznanja. Tudi mi, kakor Marcos Carlos, se bomo vrnili, tako kakor se povrača seme v zemljo, v senco Tvojih in naših svetih razsejanih po zemlji naših očetov..."

Še je molil stari župnik, ko je konj nenadoma zahrzal in zastrigel z useši ter dvignil glavo. Iz pampe je vzniknila temna črta. V divjem diru se je bližala, rastla kakor kipeča zelena pena razkošnega zelenja. Popustil je vaje. Žival je prešla v zmeren tek in se kmalu nato ustavila pred pristavo. Nikjer ni bilo nikogar. Kakor pogreznjena v hlad težke sence je ždela domačija Hidalgo. Kot da je bila v zraku samem razpeta kakor temna slutnja nevidna kreljut smrti. Še pes ni zalajal. Močnejše mu je udarilo srce, ko je stopal preko širokega hodnika proti vratom. Vzdrhtel je ob misli, da morda ni prišel prepozno. V tistem hipu ni bilo strahu v njegovem srcu. Niti na misel mu ni prišlo, da bi ga Marcos zavrnil. Kakor da mu je neslutena vera podkrepila silo, ga napolnila z močjo. Odprl je vrata in vstopil.

"Ave Maria..."

Ozrl se je po ljudeh, potem kot da so obrazi izginili, se pogreznili v prosojnost polmra. Njegov pogled se je srečal z Marcovim. Marcos Carlos ga je motril s trudnimi očmi. Preko zenic mu je trepetaje legala steklena prosojnost, kakor vzhajajoča zarja večnosti.

"Odhaja..." je pomislil župnik in dal pri-

sotnim znamenje, naj se oddaljijo.

Ostala sta sama kakor ujeta na ločnici prostora in časa. Takrat so Marcove oči čudno zagorele. V njih se je za trenutek preklala tista steklena prosojnost, se razmahnila v nedoumljivo širino.

"To je pampa..." je pomislil župnik.

"To je širina njegove duše. Se bosta srečala sovraštvu in ljubezen? Ali pa bo ostala ljubezen na drugi skrajnosti? Bo imel časa prehoditi to širino, razdaljo, bo hotel?"

Bral je v Marcosovem pogledu s poslednjosi silo začrtano strast maščevanja. In je podvomil. Pa se je takoj v mislih povzpел.

"Jaz maloverni! Zakaj sem podvomil?"

Namočil je prste v blagoslovljeno olje in se mu bližal.

"Marcos..."

Dvignil je desnico, hoteč maziliti njegovih petero čutil. V Marcosovih očeh so se skrajnosti še bolj razmaknile. Kakor v poslednjem sunku se je vzpel. Počilo je, orožje mu je padlo iz rok in še v istem hipu je obmiroval krotak kakor jagnje in se zastrmel v župnika, kakor da je hotel reči:

"Zdaj so računani poravnani. Kaj še čakate?"

Župnik pa je začutil nad komolcem desnice pekočo toploto. Pa se je kljub temu smehljaj. Pogleknil je pokraj postelje ter ga mazilil. Kakor da se ni nič zgodilo, si je potem nadel štolo in se sklonil nadenj.

"Marcos, obžaluj..."

In še preden je zašlo sonce, so se razdalje zožile. Kakor da se je pampa v silovitem sunku vzpela in je nato kot veliko, razprto srce obmirovala pod senco Južnega križa...

Ko se je župnik Jernej Skalar tistega večera vrnil v župnišče, se je sklonil nad svoj dnevnik, namočil pero in s tresočo roko zapisal dan, mesec in leto...

"Pišem: Ave, Stella Maris..."

Potem mu je pero obstalo. Roka mu je težka obležala na mizi, misel pa, kot da se je čudno lahka vzpela nad pampo in romala od ene skrajnosti do druge kakor noseč vero Rogačem, Kerecom in Berdenom in vsem neštetim...

Njegov pogled je počival v dalji, kakor da sledi misli in ustnice so se mu podzavestno pregibale.

"...kakor se povrača seme v zemljo..." je molil in niti ni opazil, kako mu je preko komolca polzela kri in se mu strjena nabirala v zapestju...

POŽIGALEC

Stari Zimovec je po kosilu zginil iz hiše, zlezal po lestvi na senik, se zaril v dišeče seno in zaspal. Koliko časa je spal, ni vedel. Ko se je prebudil, se je pretegnil in prisluhnil. Daleč nekje je pozvanjalo.

"Seveda, sveti večer bo danes" je glasno pomislil.

Zlezal je po lestvi na pod in si otepal seno: "Tristo vrabcev, sem spal" je zabrundal v sršaste osivele brke.

Krenil je proti hiši. Na pragu je postal in prisluhnil zvonjenju. Toplo in prijetno čustvo ga je objelo. Stopil je v hišo. Vse je bilo poročeno in pospravljeno. Pod se je svetil, da si je komaj upal vstopiti. Peč je prijetno grela "hišo", iz kota so ga pozdravile jaslice.

Sredi "hiše" je postal, kakor bi se hotel navziti božičnega razpoloženja, ki je dihalo v vsem prostoru. Ozrl se je na steno na staro uro, ki je tiktakala za vrati štiri!

Stopil je v kamro. Vražja reč! Na božično noč jim ni praznik — in izvlekel iz stare skrinje gasilsko opremo: najprej modro bluzo, na kateri so zarožljale tri zlate kolajne: za petnajst, dvajset in petindvajset let službe pri domačem gasilskem društvu. Nato svetlo čelado, sekuro, pas in žepno svetilko.

Žena je pravkar našigala svetilko in zagrnjala okna, ko je uniformiran Zimovec stopil v "hišo". Začudena je zrla v starega in ga z vprašujočimi očmi premerila od vrha do tal: "Kaj pa ti? Pa menda ne misliš od doma noč, ko je sveti večer?"

Zimovcu je bilo nerodno. Na ta večer res ni, da bi človek hodil od doma, pa vendar, saj ne more drugače.

"Moram" je kratko pribil.

"Moraš? Zakaj, kam vendar?" Vprašujoče ženine oči so čakale odgovora.

"Verjemi, ženka, da bi raje ostal doma. Toda, saj sama vidiš v kakšnih časih živimo. Vsako leto smo se veselili božiča. Letos se ga vsi boje. Saj od Vseh svetnikov sem skoraj ni bilo nedelje, da bi ne bil kje podtaknjen ogenj. Pa ne samo na enem kraju, na dveh, celo na treh krajih je gorelo eno noč. Ljudje so v skrbeh in samo čakajo, kje se bo obliznilo. Ali naj vso noč vohunijo okoli vogalov, da jim

kdo ne posveti prav za praznike. O tem smo razpravljali tudi v društvu in se dogovorili, da za vse tri praznike postavimo stražo."

"Pa niso našli nikogar drugega?"

"Našli bi ga že, toda iskali so najprej prostovljce".

"No in ti si moral biti prvi!"

"Prvi, i saj bi bil raje doma, kot sem že dejal. Pa boste že tudi brez mene. Albin se bo skoraj vrnil in Polona in Mana bosta doma."

"Kaj pa Jože?"

"On je izgubljen." Zimovcu se je potegnil obraz kot bi izrekel sodbo nad lastno krvjo. "Odkar je dobil delo v tovarni, prihaja domov samo že — spat."

"Pa še to tako pozno, da se izmakne." V materine oči se je vleglo nekaj kakor strah.

"Ti moj Bog ga varuj. Tista tovarišija ga oklepa. To je strup zanj. Bojim se, da ni že v njihovih rokah, oni Križavčev ga stalno zasleduje in vabi."

"Jože je izgubljen". Zimovec je ponovno pribil kot bi ne verjel lastnim besedam.

"Poznaš to?" Počasi je stegnil tresočo roko proti ženi. Med hrapavimi prsti je držal upognjen papir.

"Moj Bog! Jože!" Materin vzdih je bil kakor klic izgubljenemu sinu. Očetu je sprejemnica padla iz roke. Rdeča zvezda nad podpisom je bila kakor krvav pečat Zimovčevi družini.

"Sram me je, da nosi moje ime. S prstom bodo kazali nanj in na očeta, da ga ni rajši pobil, predno se je zapisal med te razbojnike. Obljubljajo kruha pa požigajo kmečke domove in kašče, ker ne trobimo v njihov rog. Fej, taka druhal!" Jezno je pohodil sprejemnico, da se je razcefrala pod okovanimi čevlji.

"Ti so, ki nam kratijo mirne noči in skrunijo praznike! Ne, pa naš jih ne bo. To mu bom že izbil iz glave. Takoj jutri ga primem!" Iz Zimovca je kar gorelo.

"Bog se nas usmili", materine oči so božale hlevček v kotu.

Ko so odmolili, je Zimovec odšel.

"Moram, obljubil sem."

Večer je bil jasen in mrzel. Iz doline se je

dvigala megla kakor žegen božične noči. Pri fari je donel veliki zvon.

Zimovec je počasi koračil skozi vas. Nace je imel gostilno še odprto. Glasno govorjenje je udarjalo na cesto. Zimovec je vstopil.

"Kar naprej, oče!" ga je povabila gospodinja, "natočim vam kozarček, da se boste ogreli." Vedela je, da je na straži.

Zimovec se je nasmehnil.

"Predolgo se ne smem muditi, sem v službi."

Natočila mu je kozarček "florijana", katerega je hitro izpraznil, se zahvalil in šel.

Megla je legla na vas in ivje je pokrilo drevje. Snega ni bilo veliko, le toliko, da je pobelil za praznike in prijetno škripal pod nogami.

Zimovec je počasi lazil skozi megle in se razgledoval okoli hiš. Od časa do časa je postal in prisluhnil. Vse je bilo mirno in spokojno. Nekje iz noči je zvonilo, med hišami je dišalo po kadilu in razsvetljena okna so molila: "ki si Ga Devica rodila".

Tako kot letos še ni nikoli praznoval svetoga večera. Izredni časi prinašajo izredno življenje. "Je pač tako". Le Jože mu ni šel iz glave. Iz vasi je zavil ven na polje, kjer so stali kozolci in šupe za seno. Vse je pretaknil in ogledal. Sam ni vedel, kolikokrat je že obhodil isto pot. Ko se je sedaj zopet vračal, je srečal prve ljudi, ki so odhajali k polnočnici. Zvonovi so se zopet oglasili. Najprej v Dolu in Dolskem, nato pa pri Svetem Jakobu za Savo, kmalu nato pa tudi v Sostrem in pri Sv. Urhu.

Ko se je pa oglasil veliki v Polju, je utopil vse.

Zimovec je postal in poslušal. To je bila prava slovenska sveta noč. Zdela se mu je, da celo zvezde zvone.

Ko ga je stresel mraz, je počasi nadaljeval pot proti vasi. Zvonovi so ugašali, opravila pocerkevah so se pričela. Zimovec je obhodil vas in zavil nazaj po poljski poti. Pri Boltovem kozolcu je obstal. Zdela se mu je, da sliši škripanje po cesti. Z odprtimi ustmi je čakal. Nekdo je prihajal s kolesom. Stopil je pod kozolec k praznemu vozu. Potegnjl je iz njega ročico in se stisnil k stebru.

Kolesar se je bližal. Ob kozolcu je obstal in prisluhnil. Vse je bilo mirno.

"Čakajte, sedaj vam posvetim, da boste videli, ko se boste vračali iz cerkve" je dejal polglasno.

Kolo je prislonil k stebru, izvlekel iz torbe steklenico in polil proseno slamo; med prsti se je užgala iskra.

Zimovcu je bilo, kakor bi užgal v njem. Z obema rokama je dvignil ročico in zamahnil po požigalcu, da se je zgrudil brez besede in obležal.

"Tako!" je dejal in odvrigel ročico. Iz žepa je vzel svetilko in obsvetil neznanca. Ležal je na obrazu. Zimovec ga je obrnil, da bi ga spoznal. Roka mu je omahnila, da mu je svetilka padla iz rok.

"Jože, moj Joško!" Kakor ustreljen se je zgrudil čez truplo svojega mrtvega sina.

Nekje v daljavi so zajokali svetonočni zvonovi...

NAŠA PESEM

FRANCE PAPEŽ

Spominjanje

V spomilih je priprava na začetek
dela in govorjenja in novih skrbi.
Srce si išče dan za dnem oporo
za svoje bitje, se veže tu in tam,
izhaja iz sebe,
spoznava luč, se druži s kriki
in z žalostjo in s petjem.
Oči se vežejo z ljudmi, ki so prekriti
z ogromnostjo druge eksistence in drugega časa.
Danes so naša doživljanja skoraj v temi,
a je ob spomilih vse bliže očem,
vse je resničnejše in mi živimo z močjo,
ki more spreminjati skrb in tesnoba
v dejanja in v zdravo umirjenje.

Veličina bivanja je v združenju s tem,
kar je bila trdnost in živahnost v delu
in kar se je zgodilo ljudem
ob gorenju rož in krvi in časa.
Teško je razumeti zdaj svetlobo,
ki je naenkrat ugasnila, v krike vpita.
Teško je razumeti nje, ki so odšli —
spominjam se Eneja in drugih —
da bi še gledali in spet gradili mesto.
Pustili so stvari ob zidovih, na planjavi,
a vzeli s sabo osredja svojih moči
in vso belino mesta.

Z žalostjo zapuščamo lepe, trenutne stvari,
misleč, da more obstati to življenje
le v petju, v delu in v današnjih skrbeh.
Da, težko se je ločiti od podob,
od delovanja v kratkih dneh
in od poseganja v cvetenje.
V oddaljevanju in gledanju zorimo za začetek.

Naselitev

V ločitvi in razhajanju ni naše veselje.
Čakanje, nasilno prihajanje in vračanje,
naenkratno videnje umetne jasnine
in burno vrtenje v prostornosti med predmeti —
to je zdaj naše življenje.

A vse bo še domače in spoznano,
vse zorenje bo resnično in popolno,
čeprav so posamezni sodobni dogodki
nerazumljivi.

Včasih je mogoče slišati vso noč glasove;
rože in oči se krčijo, ločijo,
umikajo se v praznino in v globino.
A resničnost življenja je še tu,
še čaka in se pripravlja
na nova dogajanja in na druženja,
čeprav je ves kraj raztrgan in okrnjen.

Za nas je vse imejše teh prostorov in daljave,
vse vezanje z opojnostjo in okrasjem,
vsa vaja pridobivanja in uprave
le nova skrb v tesnobe in nemiru,
skrb za eno in za drugo življenje.
Zdaj je jesen in čas za premišljevanje.
Ljudje se premikajo med različnimi možnostmi
stvari in praznine, med stiki
starih in novih poti.

Včasih se razžive besede in kriki,
bolečina se razširi po telesu
in vse gre v temo in v tišino.

Tam morejo obstati le oči.

Samo te bodo spoznale široko izpreminjanje
in važnost naših uvodnih prošenj
in vse bo končno mir.

Vse bo urejeno za pravilno naselitev
in za mirno, začetno veselje.

D. P.

Vračajo se.
Na plečih kot križ, težak križ
skrb jim leži
in preko obraza solza,
težka kot sraga krvi.

Vračajo se. Umazani od dela,
umazani od zasmehovanj.
Na mizi jih čaka kruh
zamešen iz težkih spoznanj.

Ura šteje brezplodni čas.
Noč se lovi v drobna okna,
kot otroške oči,
ki iščejo matere svoje roko.

Zunaj bde dolge barake —,
— oj ta dolga lesena vas. —
Zunaj pomladni vetrovi,
za okni brezčuten obraz.

Brata imam

Brata imam!
Enega? Ne, sto in še sto.
Sklonjenih glav in mrkih obrazov gredo
skozi dim in noč,
domov, bogve kam?

Sto in več jih imam.
Vsi imajo kot lopate velike roke,
vsi imajo kot starci onemoglo srce.
Sto upognjenih hrbtov, dvesto upognjenih
ram,
gnete si kruh. Kruh? Ne, pogačo!
Z znojem, krvjo zamešeno...
A kladivo poje, kam naj udarim, kam?

Ko pa pride pomlad,
tista vihrava pomlad, kdo ve od kod,
takrat vzvalovi ta človeški rod,
srce prevpije mrtvi stroj
in z vso silo zatajevano
plane kot ujeta ptica na plano.

Črnci

Zrak diši kot bi cunje žgal.
Sonce na ceste pritiska.
Pred očrnelo barako otrok je pal,
iz ust ni ne joku ne vriska.

Žena razmršena se lovi,
—korak kot bi starka hodila —
kot da v žilah ni srage krvi,
je mar vso tovarna izpila?

Srečujem se z njimi, kdo me pozna?
Eden od tisočih, suha, gola številka.
Še meni strup mesto vina v žilah igra,
in duša je ugasla svetilka.

Ne umri, pesem ...

Ne umri, z menoj ostani!
Naj čutim v srcu tvoj smehljaj
in nežnost tvoje roke v moji rani,
v očeh tvoj vonj in tvoj sijaj.

Ne umri, z menoj ostani!
Pretoči v melodijo noč
in duši utrujeni, razklani,
ti bodi balzam oživljajoč.

Ne umri, dokler te ne ponese
na žejnih ustnicah do tja,
kjer boš z menoj zasnula, pesem,
sen zadnji, tajni iz groba dna ...

Zatrta pesem

Morje akordov rim
v srcu zveni ...

Kdaj jim zlatih dobim,
srebrnih vezi,
da jih v pesem povežem?

Ali — ko v dušo sežem
s korcem srebrnim — zdrhti
in predno kri v vrče prestrežem,
se že porazgubi
med trnje, pesek in travo ...

Jaz: Votlo deblo prhni
nad mrtvo goličavo ...

Kdaj si mi dražje, drevo ...

Kdaj si mi dražje, drevo?
Kadar vse v cvetju blestiš?
Ko se v plodovih šibiš,
vdano se sklanjaš v zemljó?

Kdaj si mi bližje, drevo?
Kadar mi v vetru šumiš?
Kadar neslišno dehtiš
s čudno opojnostjo?

Ali je morda tako:
Srcu najbližje stojiš,
najbolj skrivnostno šuštiš,
kadar jemlješ slovo ...

Vetri jesenski pojó:
zdaj vse v zlatu goriš,
v dno srca me boliš —
joj, zdaj umiraš drevo ...

Cest brezupna slast

I.

Pod oljke smo postavili šotore
kot za večnost
in skozi veje cvetočih pomaranč
smo gledali,
kako je morje nebu vračalo sijaj.

Potem ste vzeli vesla v kotu
in odšli
in meni so ostale le stopinje,
ko črne rane v mehkem, belem produ.

II.

Oblaki, beli potepuhi, so razpeli jadra
čez mlado zemljo;
sonce se jim smeje z okroglimi lici,
veter scpiha
in dren za potokom po cvetni nedelji diši—

jaz pa na srcu pestujem
limonov grenki cvet,
grenki cvet.

III.

Črna asfalta težka kri
utriplje v moje žile —
cesta, cesta, cesta
in ta bridka, vozlasta, razklana rogovila
sive oljke brez sadu —

Čemu sem hodil,
zvezde štel,
navijal strune čez veho srca
in upal v razodetje?
Zdaj je noč.
Na cestnem robu sem, obrana veja,
in vdano čakam,
da me bo tipaje našel
tvoj zeleni žarek,
luna, mrtvo sonce.

IV.

In še me mami
cest
brezupna
slast.

ZALJUBLJENI SATAN

in druge pesmi

za Zbornik-Koledar Slovenije Svobodne
v poklon
Vaš

VLADIMIR KOS, S. J.

1956, na irski obali, preden odplujem na Daljni Vzhod

Zaljubljeni satan

V zgubljenem trenutku
na deblu sloni
on, on, Mogočni

in ustne duhovno - ognjene
prižema k skorji,

kličo jo "Bog"
in jo grize od sle ljubezni,
on, on, Zavrnjeni.

Potem je spet Zdaj.

Razgaljeni bog trepetaje
umira

in Satan
se smeje, se smeje
s pekla;

od blazne bóli.

Sinji upor

Vonj oblečenih kosti,
ki živijo
med mizo, ležiščem in cesto,
sapa upcdlih grudi,
člaš osamljenih plin
nebesa pleskajo
z zadržano, omotno barvo —
sinje:

moj lepak upora!
V nočni svetlobi prebiram ga,
v soju prijaznih zvezd;
ne, ne smem ga nikdar več pozabiti!
Bog nabil lepak je
sredi brezposelnih cest
za zadnjo vstajo.

Tanki čakajo
in strojnice bleščijo,
žile brstijo...
srce zakriva Ljubezen — Dinamit!
Čemu še oklevam?
Moja fronta križa srce.
O, spoznanja Moč, začniva!

Podari mi rožo

Podari mi rožo
z nesmrtnimi vlakni,
devica pomlad!
S pekočimi trni,
z zardelimi usti
vonjav!

Kot veter so lepe misli brez slik;
rode se in hitro umro.
A jaz bi rad ljubil
zmeraj,
zmercj krvavo!
Tudi Ti...

Ali se, voda, spominjaš?

Ali se, voda, spominjaš
ugaslih poljubov?
Tako si bela.
Tiha.
Težka.

Vigred prepeva za temnimi hribi,
vsa nora od zraka.
Prst drhti
od upa;
ali se, voda, spominjaš —
mladostnega Boga?
Ki včeraj je sedel
k Tebi,
v judejski kotlini,
Lep...

Včeraj?

Zapleši!
Tvoj Bog živi!
Kmalu pride s čolnom
Tebi pet...
Ljubezen ne more trohneti.

Sinji begun

Noč.
Mrak.
Svit.

Na pragu safirnem
samotna zvezda
stoji in plaka.
Srebrne solze
ji beže
na smreke,
na zid in travnik.

Luč.
Dim.
Hlad.

Zakaj se ne vrneš,
Telo Krasotno,
v objem svetlobe?

O pesnik, dovoli,
da zrem v obrazek,
ki veka: "Ma — ma!"

Dan.
Bik.
Vlak.

Moja in tvoja najljubša

V skrivnostnih kotanjah jaza
moja (in tvoja) najljubša pesem
spi.

Ne vem ji naslova.
Vsaka stvar je nov zvok,
začaran v molk kristalov.

A cnstran ognjene meje
bom sprosil kitaro.
Za zadnji stih,
zapel bom,
kako sladko je
biti človek!

Zapel jo bom
angelom.

Lobanje

Sedaj živim v Naselju Lobanj,
Smejo se, kadijo in mislijo.
Včasih žalost jim stara polt.

Ali se smem predstaviti?
Nekdo, ki veruje v bogopodobnost
in grize kost,

dotlej da najde mozeg duha
in prvo jutro in košček neba,
opij rož in ljubezni dar.

Prosim, še to opazko:
zdim se blazen.
Od sle,
gospodje in dame,
od sle odkritja!

Rad živim v Naselju Lobanj,
Napetih Trebuhov in Nog Oznojenih!
Ljubim usmiljenje.

Marija David

Pri nas imamo dvoje imen
za vsakogar,
za silno skrivnost človeka,
Marija — David.

Ko žge neznatnost moje srce,
v šahovnici pod nebom
šepečem predse:
Marija David.

Nekoč se snideva na nesmrtnem
pesku k igri tenisa.
Tvoj poklon bo:
Marija David!

Ljubavni pripevi invalidov

Noben kipar Te ne more gnesti,
Jezus.
Moj križ na steni je čisto gol.

Le
Ti
si
me
ljubil.

S krvjo arterij, z vročico diha,
Jezus.
S polomom nade izvrstnih mož.

Zaradi
mene,
da.

Ne morem jokati. Vse razumeš,
Jezus.
Tak skrli bom lice med rože ran

bom
skušal
ljubiti.

Tvoj pogled me žge

Na prsih ledene noči,
ob cesti, ki mre v podeželje,
se cvet je predramil, je kriknil:

"Mraz!"

Potem v prisposodbo zaklel je
drog brzjavni:
"Ne moti me!
Vzorna rastlina
izbere dan..."

Potem — starodobni slog
in epigonska slika
odideta iz pesmi
v moje živo srce.

Spoznam ju na mestu
doživetij.
Sram me je sklepanja.
Hladno je.

Predstojnik, tvoj pogled me žge.

Pohod v bodočnost

"Korakamo v bodočnost.
Nekje v megli nas čaka zadnja Sreča.
Vemo.
In sonce je zlati signal.
In ustne karminski.
Vemo."

Moj potni dnevnik. Zadnja stran.
Na etapi smrti.
Neznana trudnost razstavlja atome
v slovo.
Signali ugašajo
nežno.

"Berite moj dnevnik, tovariši!
Svetloba je sen
in, ustne so slutnje,
resnično!
Kcnčajte smehljaje pohod!
Naš cilj je živ!"

(Zaton za cesto. Korak milijonov boblja.
Nekdo se skloni nad dnevnik, črta
finale "je živ" in vpiše "smo mi!"
na rob.)

Veronika, hvala!

Da zdaj ponujaš svoj temni cvet,
Veronika, hvala!
Je februar.

Zidovi bolijo,
oblaki dišijo
kot čad, kod čad.

Še bolj se prižemi k oknu,
razpredi bližino
zelenih las,
Veronika!

Zdaj nisem več sam.
Cvetica me gleda
brezumno.

Jezus, ljubi me!

Čudno
prošnje
zobljem
v sebi:
da bi
Tvoje
močne
lahti
me objele
in stisnile
k
Srcu
in
tam bi
umrl,
živ!

O
bitje,
ki
čuješ
to
pesem,
odidi!

Reci
mi:

osel,
baraba,
bastard!

Ne
bom
hud.
Vse
je
trezno:
življenje,
up,
knjižnice
o Bogu.

Najino
razmerje,
Jezus —
kot
pravijo —
bodi
nezmerni!
Veslajva
na
vzburkani
ocean!...

Opij popolnih

Leže na rogozih duha
zamaknjeni in revni,
otožno molijo:
oblast, oblast!
So trezni.
So.

Pomlad pa Steze in Ljubezen
dihajo na okna...
Bogovi so;
molijo oblast
in sveti paragraf.

Molimo še mi! za teh
bogov učlovečenje.
Treba je štiporamo nositi
otroke
k tajnam gnezd.

IZSELJENSKI LETOPIS

- PROF. BOŽIDAR BAJUK — Argentina
Nekaj misli k problemu vzgoje naše mladine
v izseljenstvu
- JOŠKO KROŠELJ — Argentina
Slovenci v Avstraliji
- REV. JANEZ KOPAČ, CM — Kanada
Delovanje Slovencev v Kanadi
- L. M. — Anglija
Pismo iz Anglije
- TONE JEZERNIK — Avstrija
Za pravice koroških Slovencev
- BOJAN C. — Avstrija
Narodna nezavednost na Koroškem
- V. Z. — Avstrija
Kulturno življenje v domovini Miklove Zale
- MARTIN MIZERIT — Argentina
"Zelena veja"
- JANEZ — U.S.A.
Z avtom po Združenih Državah
- ZDRAVKO NOVAK — U.S.A.
Knjižna žetev slovenske politične emigracije
- PROF. JANEZ SEVER — U.S.A.
Z odločno voljo v novo življenje
- VITAL AŠIČ — Argentina
Slovenski akademiki v Argentini
- * * *
- Slovenske šolske knjige na Tržaškem
- DR. JOSIP AGNELETTO — Trst
Zahteve tržaških Slovencev v letu 1956
- J. K. — Argentina
V spomin umrlim slovenskim javnim delavcem
Dr. Matija Šaruga, Andrej Jerman, Msgr. Valentin Podgorc, Jože Kessler, Msgr. Vid Hribar
- J. K. — Argentina
Slovenska središča v Vel. Buenos Airesu
- BRANIMIR PISTIVŠEK — Zahodna Nemčija
Ob 200-letnici velike stavke v Celju
- JANKO HAFNER — Argentina
Že letos bo segel človek v vsemirje

Nekaj misli k problemu vzgoje naše mladine u izseljenstvu

Mladina, ti budiš nam upe zlate,
srce nam dvigajo pogledi nate.

Tako poje naš pesnik Anton Medved in s prav takšno mislijo tudi v izseljenstvu gledamo na našo mladino. Le da ima danes ta misel za nas poleg upanja še močan prizvok zaskrbljenosti in strahu.

Narod, ki mu je na skrbi njegova lastna sreča in bodočnost, se prav dobro zaveda, da sta mu rast in obstanek zagotovljena v številni in zdravi mladini; v mladini z zdravim duhom v zdravem telesu. Zato si tudi vsaka družba, vsako družabno gibanje, ki računa z bodočnostjo, prizadeva, da bi pridobilo čim več mladine zase, si jo za svojo idejo čim boljše privzgojilo in jo nase čim tesneje navezalo. Tako je povsem razumljiva velika pomembnost naše skrbi za mladino zlasti v tujini, v izseljenstvu. Saj bosta vzgoja in značajnost mladine odločala, v kakšnem obsegu, v kakšni obliki in kako dolgo se bo v bodoče naša narodna bitnost v tujem svetu ohranjala.

Vzgoja je ena najvažneših in najtežjih življenjskih nalog. Njena pomembnost in težavnost se pa v izseljenstvu še podvojita. Kajti razen družinskega in najožjega družabnega kroga med rojaki je na eni strani domala vse življenjsko okolje našemu narodnemu duhu tuje. In problem je vprav v prizadevanju, da se prilagoditev tujemu življu in vtapljanje v tujo narodnost ne izvršita preaglo. Pri Dr. Ahčinu beremo v Sociologiji II, 1 na strani 317, da izseljence — "narod izgubi večkrat tudi v narodnem in verskem pogledu. Emigracija, ki se ne vrne v domovino, se navadno že v drugem ali tretjem rodu narodnostno stopi s prebivalstvom nove domovine. Pri tem sta večkrat prizadeta tudi narodna čast in pomen v mednarodnem svetu." — Na drugi strani pa si moramo biti na jasnem, kakšno naj bo naše razmerje do "naše nove domovine" in do narodne oziroma državne skupnosti, sredi katere kot izseljenci zaenkrat vsaj začasno živi-

mo ali pa bomo v njej morda tudi za stalno ostali. Ta naš odnos ne more in ne sme biti zgolj negativen. Ne gre namreč, da bi se pred okolico, v kateri živimo, obdali z neprehodnim kitajskim zidom in navzven vsakršno našo dejavnost izključili, navznoter pa vsakršen zunanji vpliv onemogočili. V nekem oziru in do neke določene meje si moramo najti način za življenje v novo družabno okolico. Celo moralno dolžnost imamo, da si poiščemo v novem svetu pravo mesto in tudi dejansko sodelujemo pri izgradnji njegove obče blaginje. Svoje narodne pripadnosti ne moremo spremeniti; ne smemo je zatajiti niti ne zavreči. Nasprotno: gojiti in spoštovati smo jo dolžni. Saj beremo zopet v Ahčinovi Sociologiji II, 1 na strani 325 besede sv. Tomaža: "Kakor je zadeva vere, da Bogu izkazuemo božje češčenje, tako nas v drugi vrsti čut vdanega spoštovanja nagiba, da izkazujemo ljubezen roditeljem in domovini." —

Mi pa smo v izseljenstvu odtrgani od svojega narodnega telesa po neizmernih daljavah in političnih okoliščinah, ki nam tesno povezanost z njim zelo otežkočajo, sožitje v njegovi državni skupnosti pa sploh onemogočajo. Najresnejšega preudarka so potrebne besede dr. Ahčina (Soc., II, 1 — str 26): "Vendar pa je osebni pristanek vsakega poedinca, da pripada neki državi, njegova naravna dolžnost, utemeljena v naravni potrebi po državi in redu v družbi. Zato posamezniku nikakor ni dana svobodno izbiro, da se vključi v neko državo ali pa sploh v nobeno. Pač pa je poedinec svoboden v toliko, da si izbere po svoji volji državo, v katero hoče biti vključen.

Nikakor ni namen pričujočih besed spuščati se v podrobnosti tega za nas begunske izseljence tako bolečega vprašanja. A treba je pa le dati enkrat slovo čustvenemu sanjarjenju in se trezno pobratiti z dejansko resničnostjo,

v katero nas je usoda po božji previdnosti postavila.

V teh dveh osnovnih načelih: v ljubezni ter spoštovanju do naših versko-narodnih izročil pa v pravih odnosih do državne skupnosti, sredi katere živimo, se mi zdi, so obsežene naše temeljne naloge v brigi za mladino.

Dejali smo že pravkar, da je zlasti za nas izseljence družina skoro edino središče, kjer se otroku versko in narodnostno še rešujejo temeljni naše tradicije. Vedeti pa moramo, da je dom sploh prva in pglavitna šola, ki jo Bog daje človeku. Šolska vzgoja v pravem pomenu besede gradi in nadaljuje šele na temeljih, ki so jih ali naj bi jih postavili starši v domačem, družinskem krogu. Šola mora sodelovati s starši in po njihovih željah ter zahtevah oblikovati otrokovo duševnost. Starši pa morajo dati podlago in tudi kasneje se ne smejo in ne morejo odreči pravicam in dolžnosti, ki jih imajo do svoje dece na vzgojnem področju. Versko-nravstveno in narodnostno oblikovanje duševnosti morajo otroku nuditi predvsem starši. Prve temelje veri in domači besedi mora postavljati dom. V normalnih razmerah je sodelovanje šole kajpak roditeljem v izdatno oporo in razbremenitev. V izseljenstvu si pa seve tako majhna narodna skupina, kot je naša slovenska, ki je povzhu še razkropljena v maloštevilnih peščicah po vsem širnem svetu, ne more privoščiti svojih lastnih slovenskih, javno priznanih šol. In tako vsaj v narodnostnem, pa kot nam izkušnja kaže, tudi v verskem oziru od šole, na katero smo zdaj nujno navezani, vsega tega sodelovanja z domom in družino ne moremo pričakovati. Zato nam ne preostaja nič drugega kot vso odgovornost naložiti staršem, domu in družini. Dom mora postavljati temelje veri in domači besedi. Saj je oboje prav nam Slovencem tako tesno med sabo povezano. V nepozabnem spominu so mi ostale besede, ki nam jih je pred dobrimi 25 leti govoril prof. dr. Ehrlich takratnim slovenskim akademikom, romarjem na Sv. Višarjah: "Dokler bo slovenski narod slavil Boga v slovenski besedi in pesmi, tako dolgo bo tudi narodnostno vzdržal in živel." — Kako čudovito preposte, pa tako globoko pomembne besede!

V naslednjem bi rad navedel le nekaj najvažnejših potreb in dodal nekaj spoznanj, ki jih je v zadnjih letih prinesla izkušnja.

Vso vzgojo morajo starši graditi na trdnih verskih temeljih. Verska miselnost mora pre-

šinjati vso dejavnost pod domačim krovom. Verska načela morajo voditi družino v njenem vsakdanjem življenju. Laicizem in materializem si na vse pretege prizadevata, da bi si vzgojila mladino. Starši, ne dajte si iztrgati dece iz svoje srede! Ne pustite si je zapeljati izpod domačega krova. Besede mičejo, zgledi vlečejo. Ne samo dobra in lepa beseda, vaše lastno življenje naj jim bo v zgled. Kakor bo otrok videl živeti očeta in mater, tako bo tudi sam sledil družinskemu življenju. In ko bo dozorel, se bo podal na življenja pot prežet tistega duha, ki ga je obdajal v rani mladosti.

Neizmerne važnosti za versko vzgojo in življenje sta skupna družinska molitev in praznovanje Gospodovega dne. To dvoje je največja dela, ki jo more dom dati otroku za življenje. Redno in vestno opravljanje vsakdanje molitve nas navaja k stalni misli na Boga in k presojanju vsega življenja pod vidikom večnosti. Poleg tega smo pravkar omenili, da je glasna molitev blagoslovljena garancija za hranitev materinščine. Po daritvi svete maše pa se najbolj približamo svojemu Stvarniku in Odrešeniku. Začenjamo resnično "vero živeti" in črpati svojo moč neposredno pri vrelih vseh milosti. Skoro ne najdem dovolj tehtnih besedi, da bi zadostno opozoril na potrebo po sodelovanju otroka pri maši z molitvenikom v roki že v njegovih zgodnjih letih, čim se nauči brati. In zopet je domači jezik tisti, ki ga bo uvajal pri sv. maši v največjo skrivnost naše vere.

Prav posebno se mi zdi danes potrebno tudi vztrajno in pametno navajanje mladine k spoštovanju avtoritete. Živimo v času in deželi, kjer se beseda "demokracija" večkrat napačno razumeva ali pa zlorablja. In tako je le kratek korak od nje do — anarhije. Le opazujte svojo okolico! Kako mladina "spoštljivo" govori o starših; kako posluša besedo svojih roditeljev; koliko ji je mar dom; kako govori o svojih učiteljih; kako se izraža o duhovniku; koliko se meni za ukaze svetne in cerkvene oblasti; kakšno spoštovanje izkazuje svojim predstojnikom; kako ceni politične in cerkvene dostojanstvenike; kako govori in misli o sv. očetu; kako se briga za — Boga! — In odkod vse to? Samo iz zanemarjanja četrte božje zapovedi. Pa se to zanemarjanje pričn'a pri starših, ne pri otrokih! Zdi se mi, da bi nam staršem bili včasih v tem oziru potrebni kar pravcati tečajji.

Drugo je vprašanje otrokove narodnostne

vzgoje v domačem krogu. Materina beseda: kdo naj jo dá deci, če ne mati? Kdo naj jo utrjuje in rešuje, če ne mati? Kako bridko udari človeku v uho, ko sliši slovensko mater govoriti s svojim sinom — samo v tujem jeziku! Ali je morda temu vzrok tista slovenska "sramežljivost" pred našo "rovtarsko" govorico?

"Svetu pokažite lik domače navade in misli, biti slovenske krvi bodi Slovencu ponos!"

nam kliče Koseski. Ali se druge tuje narodnosti, ki jih danes na vsakem koraku srečujemo, tudi tako sramujejo svoje narodne biti in svojega materinega jezika? Izkušnja, bridka izkušnja nas uči, da že danes naša mladina lomi neko spakedranščino, ki je že zelo daleč od slovenščine. In kadar imam opravka z otroki v naši slovenski šoli, moram včasih že za razlago preposte slovenske domače besede poklicati na pomoč španščino! Dolžnost staršev je, da vsaj doma govore z otroki po naše. Saj nihče ne more zahtevati, da naj bi poleg vsega dnevnega truda in pehanja oče in mati, utrujena od dela in raznih skrbi, doma vodila še "šolo". Tudi priznam in povsem razumem težave, ki jih ima otrok, ker pač obiskuje šolo v tujem jeziku. A da starši vztrajajo v domačem krogu pri slovenskem govorjenju, to pa menda ni nemogoče, niti preveč! Sprašujejo naj otroke o šoli, o dogodkih na cesti, o vsem, kar so videli in slišali in doživeli. S svojim intimnim zanimanjem otroke navezujejo nase ter nadzorujejo njihovo življenje izven doma. Vem: že slišim celo vrsto ugovorov. Res je, sam čutim kot oče velike težave! A eno pomislimo. Na svojih ramenih nosimo težki križ izseljenstva. In za nas starše je vprav to ena najgorenkejših postaj križevega pota. Pa nič ne pomaga. Starši smo, otroke imamo in z otroki dolžnost!

Prav isto velja tudi o skupnem branju v družini. Morda ti bo v tem amerikaniziranjem, drvečem tempu življenja res težko najti pogostejšo priložnost, da bi se vsa družina redno zbirala k skupnemu branju. A bodimo vsaj malo iznajdljivi! Porabimo vsak ugoden trenutek, pri šivanju, pri likanju, pri kakršnem koli opravku, ko lahko sledimo otroku s poslušanjem. Navajajmo ga, da nam bere! Že zgodaj mu tudi vcepljajmo do knjige spoštovanje, da jo bo znal ceniti kot dragocen zaklad. Zbujati mu je treba že od vsega začetka

veselje in smisel za lepo urejeno omarico z domačo knjižnico.

Pri tej priložnosti se mi zdi prav opozoriti naše poklicane kroge, naj bi mislili čimprej na to, kako bi se dalo izvesti načrtno izdajanje snopičev, ki bi prikazovali v izborih ali celotnih delih naše pisatelje, pesnike in za služne narodne velmože, in sicer v čim pristojejših, čim najcenejših izdajah. Doma smo nekdanj imeli Cvetje iz domačih in tujih logov! Tako bi si naši domovi s skromnimi denarnimi žrtvami ustvarjali lastne družinske knjižnice, ki bi vršile pomembno poslanstvo med nami in našimi potomci. Če zahtevamo od dece, da naj bere, ji moramo tudi nekaj nuditi. Nekaj takega, ki jo bo zanimalo, kar bo njej primerno, kar bo služilo tudi narodnostno-vzgojnim ciljem.

Pa še kratko besedo o slovenskih šolah oziroma tečajih ali kakor koli jih že imenujemo. Na eni strani se slišijo pritožbe, da starši nimajo zanje smisla. V kolikor gre pri takih za podcenjevanje ali brezbriznost ali celo odklanjanje, naj se samo zavedajo, da je skrb za narodnostno vzgojo njihove lastne dece tudi njihova moralna dolžnost. Otroci so staršem talenti, ki jim jih je Bog dal. In bodo polagali obračune zanje! Na drugi strani pa so morda tudi takšni, ki sicer pošiljajo deco v te slovenske tečaje, a si pri tem po pilatovsko umijejo roke, češ, zdaj sem pa svojo narodnostno dolžnost že izpolnil; lahko sem brez skrbi, jih bodo že v šoli izonegavili, da bo vse prav. — Neprecenljiva vrednost je res delo, ki ga opravljajo tisti, ki se ukvarjajo v tečajih z našo deco. A čudežev pri tako pičlo odmerjenem času in v takšnih "šolskih" razmerah ne morejo delati. Prav tako vzgojnih nalog družine niti za las ne zmanjšajo. Nasprotno! Nalagajo ji še večjo dolžnost sodelovanja in podpore!

Pregovor pravi: majhni otroci — majhne skrbi, veliki otroci — velike skrbi. In zares, ko otrok doraste v mladostnika, nastopijo za njegove vzgojitelje nove in večje težave. Pričenja dozorevati, telesno in duševno; oblikovati se mu pričinja osebni značaj. Za zunanje dožemanje postane silno dovzet. Kakor voščena tablica je, na katero zunanja okolica riče vtise, dobre in — slabe. Z eno nogo že tudi stopa v javno življenje, čez domači prag stopa v svet. Najusodnejši trenutki! — Če sploh kdaj, potem je v tej dobi mlad človek potreben močne moralne opore in vzgoje. Nevar-

nosti preže nanj od vseh strani. Praveca tekma za vpliv nad mladino se sedaj pričinja. V akcijo stopajo sodobne velesile sveta, v prvi vrsti tisk in kino. Vse te napadalce pa izdatno podpira njihov najučinkovitejši in najmočnejši zaveznik — slaba družčina. Zavedajo naj se starši, da je ta borba težka, odločilna. Prav nič ne pretiravamo, če rečemo: borba na življenje in smrt. In nečesa se moramo starši še posebej danes zavedati v novem, tujem svetu. Menda smo teh zadnjih deset let preživeli v nekaki podzavesti, kot odmaknjeni toku življenja, ki je šel zatorej — mimo nas. Mladina pa seveda gre z življenjem svojo pot. Poleg tega smo prišli v nov svet. Živimo med ljudmi, katerih značaj je v marsičem različen od našega narodnega slovenskega. Tudi morala raven okolja, v katerem živimo, je mnogo nižja. In končno, tu človek telesno in duševno hitreje dozoreva. Vse to so razlogi, ki imajo na našega mladostnika močan in odločujoč vpliv. Nam starejšim pa morda včasih zastaja dih in se nam ježe lasje, ko strmimo in ne moremo verjeti ter razumeti vsega, kar se okoli nas dogaja. Zato priznam, da imamo starši v tem oziru dokaj težko stališče. Kar je bilo in še danes je v marsikaterem oziru nam starejšim morda neznan svet, nekaj neverjetnega, nemogočega, vnebovpijočega, to postaja naši mladini nekaj vsakdanjega. Živijo pač s tokom časa, ki jih vleče za sabo. Nikdar torej ne bo dovolj poudarjanja potrebe po največji pozornosti in prizadevanju za vzgojo mladostnika. Gotovo bo domača vzgoja iz otroške dobe tu pokazala v temelju svojo vplivno moč. A nujno je potreben sedaj sistematičen pouk o najvažnejših in najintimnejših skrivnostih življenja. Največja sreča za mladostnika je, če najde odraslo osebo, poštenega in plemenitega prijatelja ali duhovnika, ki mu je v duhovno oporo. Po skušnjah, ki jih imam vprav iz zadnjih let, se mi zdi prav, da bi morda poklicani vzgojiteljski krogi z duhovnimi vodji naših mladinskih organizacij z vso resnostjo, treznostjo in opreznostjo obdelali kočljiva vprašanja o človekovi naravi, o božji zamisli poslanstva moža in žene, o spolnem dozorevanju, o razmerju med fantom in dekletom, o svetosti in namenu zakonske zveze, o poslanstvu družine tid. To snov bi potem trezni, najsposobnejši ljudje obravnali na rednih sestankih. Doraščajoča mladina potrebuje in si želi takšnega pouka, pa je seveda pri tem zaradi kočljivosti problemov v sramežlji-

vi zadregi. A ponavljam, potrebna je opreznost in treznost; ni na mestu ne prevelika širokogrudnost niti ne pretesna ozkosrčnost. Treba je zajeti problem praktično in življenjsko, ker se sicer ves trud kaj rad razblini v nič, ker gre "mimo ušes poslušalcev". Najti je treba srednjo pot, ki vodi do mladostnikovega srca, mu vzbudi zaupanje do vzgojitelja in ga naravnava k pravemu življenjskemu cilju.

Tukajšnja mladina se danes predaja nagonskim silam z vso preveliko razbrzdanostjo in brezbriznostjo za moralno postavbo. Zato je našemu mladostniku potrebna tem večja vzgojna pomoč, ki mora pričenjati pri malenkostih in pri osnovnih temeljih "samovzgoje". Naša literatura nam o teh problemih v izseljenstvu manjka, dočim je n. pr. španska dovolj bogata, a je seveda naši mladini težje dostopna. Zato ponavljam, da vidim veliko potrebo po sistematičnem vzgajanju mladostnika v naših mladinskih organizacijah.

Za neizogibno nalogo pa naj bi si stavile te organizacije tudi obravnavanje Dr. Ahčinove Sociologije vsaj v odlomkih iz najvažnejših poglavij. Delo je tako pomembno in mlademu človeku tako potrebno, da bi mu moralo postati "popotni tovariš" na poti v življenje. Seveda so ti redni sestanki prereditki, da bi mogli zadoščati vsem številnim potrebam. A vendar naj bi skušali tudi v narodnovzgojnem oziru vršiti svoje poslanstvo. Zelo uspešno se mi je na sestankih n. pr. izkazalo čitanje takšnih izvirnih odlomkov iz naše književnosti, ki ne širijo le poznanja naših pisateljev in njihovih del, marveč tudi nudijo lepo priložnost za razgovor in obravnavanje vzgojnih in narodopisnih vprašanj. In če zabave, izletov ter družabnih prireditev tu ikrečno ne omenjam, s tem nočem reči, da jih odklanjam. Le prevladovati ne smejo ali se prirejati na račun in škodo rednega vzgojnega in prosvetnega dela. Vse o pravem času in na pravem mestu, pa bo služilo koristnemu cilju.

Mladina je kakor mladika našega narodnega drevesa. In kakor mladiko jo je treba skrbno negovati in gojiti, da se nam razraste v košato in rodno drevo, ki bo ob svojem času dajalo obilen in zdrav sad.

V zadnjem času se krog naših študentov, srednješolcev in visokošolcev, že kar lepo širi, tako da zasluži vso našo posebno pozornost. Prav v zadnjih mesecih so se že med sabo tudi povezali v lastni organizaciji. Iskreno in

navdušeno jih pozdravljamo! Saj so in **morajo ostati** cvet našega narodnega telesa, tudi v emigraciji! Dvojna je njihova naloga, na katero morajo misliti za bodočnost. Računati morajo z možnostjo, da ostanemo v novi domovini za stalno ali pa da bi se morda še kdaj utegnili vrniti domov. Eno je v vsakem primeru brez dvoma gotovo: Če kdo, potem sta naša inteligenca in njen naraščaj poklicana, da se globoko zakoreninita v slovenskem narodnem čutu, da bosta iz največjih globin srkala zdrave sokove narodnega življenja in ga posredovala ostalim rojakom. Dokler in v kolikor pa smo navezani na življenje v emigraciji, je pa njena dolžnost, da drži most med našo izseljeniško skupino in novo domovino tako v praktičnem in političnem življenju kakor tudi v pravilnem medsebojnem posredovanju kulturnih dobrin med obema.

Zato je dolžnost naših slovenskih študentov v emigraciji, da poleg rednega poklicnega štu-

dija svoj prosti čas posvečajo na eni strani obravnavanju slovenskih vprašanj na najrazličnejših področjih, ki se tičejo naše narodne bitnosti. Na drugi strani pa se morajo seznanjati s sodobnimi vprašanji, ki gibljejo ves svet, zlasti pa študirati vse probleme zemlje, v kateri živijo. Le tako bodo kos svojemu poslanstvu, za katerega jim je pa tudi treba vcepljati prave zavesti in spoznanja. Povsem pogrešeno bi namreč bilo, če bi se navzeli duha "voditeljstva"! Njihova naloga je v **delu in žrtvovanju** za blagor rojakov, za narodno skupnost v emigraciji in za ves naš narod.

Pričujoče misli so napisane v resnični skrbi in iskreni ljubezni do naše mladine, kateri kličem s pesnikom Medvedom:

"Gojimo te v ljubezni in skrbeh,
Sadov prineseš nam v bodočih dneh,
če nikdar iz srca ti ne izgine
ljubezen do Boga in domovine".

SLOVENCİ V AVSTRALIJI

UVODNA BESEDA IN OPRAVIČILO

Ko smo doslej vsako leto zbirali in pripravljali gradivo za Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije, smo vedno imeli v mislih tudi Slovence v Avstraliji. Vsako leto smo hoteli o njih kaj objaviti. Rojakom po drugih kontinentih bi bili radi povedali, kako so se slovenski protikomunistični emigranti vživeli v nove razmere v velikem avstralskem prostoru, kako so si uredili domove, kako poskrbeli za kulturno in versko življenje, kako napredujejo, se gospodarsko osamosvajajo, si ustvarjajo nove slovenske družine in grade lepšo bodočnost. Tako smo mislili in želeli vsako leto.

Številna so pisma, ki smo jih v zadnjih letih pisali in pošiljali raznim osebam v Avstraliji, starim prijateljem in znancem in vsem tistim, ki se v novem svetu trudijo za organiziranje slovenske skupnosti. Prosili smo jih za članke, za poročila, podatke in slike. Članke odnosno poročila za Zbornik nismo dobili nobeno leto. Nihče se ni mogel resno lotiti tega dela v Avstraliji, da bi nam ustregel. Ta

ali oni ni utegnil, drugi so se pa izgovarjali, da razmer v Avstraliji še ne poznajo toliko, da bi mogli napisati objektivno poročilo. Zlasti ne slovenskih. Nekateri so nam pa kar odkrito povedali, da je najbolje, da pustimo ljudi v Avstraliji pri miru. Tako se vsaj nikomur ne bomo zamerili.

To se je ponavljalo iz leta v leto. Ko smo pa zaključevali Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije za leto 1956, smo zatrdno sklenili, da v Zborniku-Koledarju za leto 1957 na vsak način moramo imeti članek o Slovencih v Avstraliji. Začeli smo zopet pisariti v tem smislu v Avstralijo. Iz nekega odgovora se je celo dalo sklepati, da nam bo kaj napisal p. R. Pivko, ki je verjetno od vseh tam najbolj poklican za to. Pa je nastopila nova težava. Pater je februarja meseca leta 1956 nevarno zbolel. Napadla ga je huda pljučnica. Malo pred veliko nočjo je navidez ozdravil. Takoj je zopet prijel za delo, da bi zamujeno nadknadil. Toda bolezen ga je znova priklenila na bolniško posteljo. Tokrat so zdravniki u-

gotovili, da je patrova bolezen resnejša zadeva. Poslali so ga na rentgenski pregled. Tu so ugotovili, da ima v pljučih neko tvorbo, ki je brez operacije ni mogoče odstraniti. G. pater se je po nasvetu zdravnikov odločil za kirurški poseg. In tako smo pri Zborniku-Koledarju zopet ostali brez "Avstralije".

V uredniškem odboru smo razmišljali kako in kaj. Miloš Stare je bil mnenja: Nič več ne bomo čakali, nikomur več pisali. Članek mora napisati eden izmed članov uredniškega odbora. V uredništvu Svobodne Slovenije se je namreč v zadnjih letih nabralo toliko "avstralske pošte", da imamo v njej zbranega precej materiala. Tudi avstralski slovenski list MISLI smo ves čas redno prejeli ter ga tudi z vnemo in zanimanjem prebirali. V njem je mnogo podatkov, zlasti od tedaj naprej, ko je p. Pivko dobil izdatno pomoč v osebi g. p. Bernarda Ambrožiča, našega starega znanca in prijatelja.

Odločitev, kdo naj napiše članek iz omenjenega gradiva, je padla na podpisanega. Tako je nastal pričujoči sestavek. Največ podatkov sem črpal iz lista MISLI. Tu in tam sem v njih marsikatero stvar bral tudi med vrsticami. Mislim, da sem pri tem le zadel pravo stran.

Na podlagi vsega tega gradiva pride človek izven Avstralije o slovenskem življu v tej deželi do tele sodbe: Slovenci v Avstraliji kot celota doslej ne morejo še kaj dosti pokazati v smislu slovenske in katoliške skupnosti. S tem pa nikakor ne pravim, da med njimi doslej ni bilo ničesar storjenega ali da med njimi ne bi bilo požrtvovalnih ter odličnih in za vse dobro vnetih poedincev. Upoštevati pa je treba seveda dejstvo, da pričujoči sestavek razpravlja o avstralskih Slovencih le kot o celoti. Zato naj se bralci med branjem vedno spominjajo te pripombe.

Jožko Krošelj

COMMONWEALTH OF AUSTRALIA

Najprej nekaj splošnih in glavnih podatkov o Avstraliji, kakor jih navaja "Almanaque Mundial de Selecciones za leto 1956":

Avstralija je angleški dominion s površino 7.703.867 kv. km. K njej spada tudi otok Tasmanija (67.897 kv. km) in še več drugih manjših otokov. Na severu jo obdaja Timorsko in Arafursko morje, na vzhodu je Pacifiški ocean, na jugu in zahodu pa Indijski ocean.

Država je še zelo redko naseljena. Ima komaj 9 milijonov ljudi. Glavno mesto je Canberra, ki je bila ustanovljena šele l. 1913. in ima sedaj 31.000 prebivalcev. Velika in moderna mesta so Sydney z 1.861.000 prebivalci, Melbourne z 1.523.000 prebivalci, Brisbane ima 502.000 ljudi, Adelaide 469.000, Perth 358.000 ljudi in Hobart 115.000 prebivalcev.

V zemljepisnem pogledu deželo označujejo na zahodu velike pampe v državi Victoria, prav tako puščavska področja, pa tudi nižinski predeli. Ob Pacifiškem oceanu se vlečejo avstralske Kordiljere z avstralskimi Alpami ter z masivom Kosciuszko (2211 m.) Glavne reke so: Murray z dožino 3700 km, Darling s 3124 km, Murrumbidge z 2172, Lachland s 1126 km, Flinders 775 km. Poleg navedenih je seveda še več rek s krajšim tekom.

Avstralija je znana tudi zaradi svojih jezer, katerih je okoli 700. Glavna so: Eyre s po-

vršino 9.200 kv. km, Torrens 5.700 kv. km in Gairdnes 4.764 kv. km.

V Avstralijo so prvi prišli Portugalci; sodijo, da je bilo to med leti 1507 do 1529. V svojih zemljepisnih kartah so deželo imenovali Java Grande. V poznejših letih so tamošnje kraje odkrivali še drugi portugalski, španski ter nizozemski pomorščaki s svojimi ekspedicijami. Tako je n. pr. holandski mornar Tasman odkril v letih 1642-44 otok Tasmanijo, Avstralijo je nazval Nova Holandija. Leta 1669 je Anglež Dampier odkril predele ob Indijskem Oceanu, leta 1770 je pa angleški kapitan James Cook vse te predele zasedel v imenu angleške vlade. To področje so namenili kaznjencem. 26. jan. 1788 so v pristanišču Port Jackson izkrcali prvi transport kaznjencev. Zraven so pa prihajali iz Evrope vedno bolj pogosto razni naseljenci, zlasti potem ko so v Victoriji leta 1851 odkrili zlato. V letu 1860 so kolonije že imele svoje vlade; od 1. januarja 1901 pa ima Avstralija položaj britanskega dominiona. Dražnopravno je federacija, ki jo tvorijo države: Nova južna Galija, Victorija, Queensland, Srednja Avstralija, Zahodna Avstralija, Tasmanija, Severno področje, Federalni distrikt.

Po veri je nad 60% protestantov, 20,7% katoličanov, drugih krščanskih ver je 7,1%, ostalih pa 11,9%.

Od vse površine je obdelane zemlje samo 2%. S poljedelstvom se bavi 17.5% prebivalcev. Gojijo lan, sladkorno peso, sladkorni trs, pšenično, koruzo, tobak, bombaž, vinogradništvo in sadjarstvo. Močno je razvita živinoreja. Leta 1888 so s kaznjenci pripeljali v deželo enega bika, 5 krav, enega ovna in 29 ovc. Danes ima Avstralija nad 15 milijonov glav goveje živine in 127 milijonov ovac, od katerih dobivajo zelo dobro volno. Močno je razvita tudi mesna in mlečna industrija. V rudnikih pridobivajo premog, železo, svinec, srebro, cink, baker. — Avstralska valuta je avstralski funt.

Vlada si prizadeva, da bi še bolj razširila obdelano zemeljsko površino in s tem povečala poljedelstvo. V ta namen ima v načrtu zgraditev velikih namakalnih naprav, s katerimi nameravajo puščavske predele spremeniti v rodovitno zemljo. Za izvedbo tega načrta Avstralija razpolaga z ogromnim rezervoarjem vode v visokem gorovju Snowy Mountains. Ta voča je bila dozdej prepuščena sama sebi, da je neovirano drla v doline in neredko po-

vzročala katastrofalne povodnji. Pod nadzorstvom človeka pa lahko postane in že postaja srčna kri dežele — izvor električne sile.

O teh načrtih poročajo podrobno Misli in pravijo, da je "The Snowy Mountains" zares ogromen načrt. Po njem bodo vodo ustavili in uporabili najprej za celo vrsto elektrarn, potem pa še v dolinah za organizirano namakanje polja, ki ne dobiva zadostne vode.

The Snowy River, ki se sedaj izliva v Tasmanijsko morje, bodo po tem načrtu izpeljali po predorih v drugi dve reki: Murrumbidgee Rivers in Murray, ki tečeta skozi suhe pokrajine globoko v notranjost Avstralije. V teh predelih nameravajo zgraditi 18 jezov in vodnih rezervoarjev. V 15 elektrarnah mislijo proizvajati letno 3 milijone kilovatnih ur električnega toka. Največji vodni rezervoar bo pa The Adaminaby Storage, ki ga bo v nekaj letih napolnila reka Eucumbene. Sedanji kraj Adaminaby bo popolnoma izginil v vodnih globinah. Pri teh velikih javnih delih je zaposlenih tudi več Slovencev.

SLOVENSKI NASELJENCI

Pred drugo svetovno vojno je bilo v Avstraliji malo Slovencev. Koliko, je težko povedati točno. Verjetno pa jih ni bilo niti sto. Skupnega niso imeli nič. Po večini celo drug za drugega niso vedeli. Vsak se je v svojem okolju po svoje življal v nove razmere.

Po drugi svetovni vojni je Avstralija na široko odprla vrata emigrantom, tudi slovenskim. Slovenski protikomunistični emigranti so se začeli seliti tja nekako v letu 1948. Naseljevanje še vedno traja. Zanimivo bi bilo vedeti koliko jih je v zadnjih letih v resnici prišlo v Avstralijo.

V Mislih smo nekajkrat zasledili, da so navaljali število nad 10.000. To število so po Mislih povzeli tudi ostali emigrantski listi drugod po svetu. P. Pivko je mnenja, da je doslej prišlo v Avstralijo do 13.000 Slovencev. Drugi temu močno oporekajo. Kaj natančnega ne more nihče povedati. Kako bi se moglo ugotoviti vsaj približno število, je vprašanje. P. Pivko se baje sklicuje na sezname ladij, ki dovažajo novonaseljence v deželo. Toda v teh seznamih ni nihče označen kot Slovenec. Kvečjemu kot Jugoslovan. Po samih imenih sklepati na slovenstvo je pa precej tvegana stvar.

Iz objavljenih podatkov o popisih prebivalstva v Avstraliji v letu 1954 je razvidno, da so tedaj našeli 22.000 "novih Avstralcev", ki so "rojeni v Jugoslaviji". Kakšne točnejše označbe jim pri ljudskem štetju niso dali. Sem so torej vštet tudi Hrvatje in Srbi, za njimi pa druge različne narodnosti: Nemci, Mađžari in še kaka narodnost. Seveda je pa tudi to res, da je med Slovenci v Avstraliji precej takih, ki niso bili rojeni v Jugoslaviji-Primorci. Koliko je pa med temi zavednih Slovencev — je spet vprašanje.

Če bi število 22.000 — recimo, da se je od leta 1954 dvignilo skupno število na 25.000 ali več —, razdelili med Slovence, Hrvate in Srbe enakomerno, bi za Slovence še vedno nedosegli števila 10.000. Je pa zelo dvomljivo, da bi bilo Slovencev kaj dosti več kot Srbov, zlasti pa Hrvatov.

V nekem pismu nam pa prijatelj pravi naslednje: "Najbolj verjetno se mi zdi mnenje enega naših tu, ki je dejal: V Sydneyu in drugod po N.S.W. je kakih 3.000 Slovencev, v Melbourneu in drugod po državi Victoria nadaljnjih 3.000, po vseh ostalih mestih in krajih Avstra-

lije pa 1.000. Zelo neverjetno se mi zdi, da bi celotno število presevalo 7.000".

Kaj bolj natančnega dognati — kako bi se to dalo napraviti? Avstralija nove naseljence iz Jugoslavije pozna samo kot nove Avstralce, sami se pa ne zanimajo za ustanovitev urada, ki bi skušal dognati število. Po večini imajo malo smisla za skupnost. Selijo se pa tudi iz kraja v kraj tako pogosto, da jim je nemože slediti.

Kako težko je navajati število Slovencev za poedine kraje, naj pojasni naslednji primer: Tajnik Slov. kluba v Brisbane je lani nekemu pisal, da je po njegovem mnenju v mestu od 200 do 300 Slovencev. Naš prijatelj pa je v dopisu Svobodni Sloveniji poročal, da jih je tam komaj 80. Torej: Oba živita več let v istem kraju, oba sta člana kluba, poznata ve-

Slika slovenske razstave v Bellaratu

liko ljudi, a tako različno sodita. Kako naj potem kdo presodi pravilno celotno število Slovencev iz vse Avstralije.

MOŽNOST NASELITVE V AVSTRALIJI

Avstralija kot nov in zelo redko naseljen kontinent se močno trudi za stalni dotok novih vseljencev. Naseljevanje načrtno podpira sleherni avstralska vlada. Ker je v deželi angleščina uradni jezik, so v njej najbolj zaželeni priseljenci iz dežel Britanskega Commonwealtha. Radi sprejemajo tudi druge priseljence, razen nebelih ras. Kajti tu velja še vedno načelo: Avstralija mora ostati "bela". Črnih, žoltilih, rumenih — za boga ne! Proti taki "rasni" politiki vlade se večkrat pojavijo v javnosti protesti, ki pa končno gredo mimo brez uspeha. "White Australia" obdrži svoje pravice naprej...

Propaganda za nadaljevanje vselitvene politike navaja, da Avstralija potrebuje več ljudi za izrabljanje prirodnih zakladov, pa tudi za obrambo, ki utegne biti močno potrebna zaradi nevarnosti azijskega komunizma. Nedavno so povedali, da so v Avstraliji dosegli prvi milijon novih naseljencev. Časopisje se je na široko razpisalo o tem. Ugibalo je na desno in levo, kaj naj to dejstvo pomeni za deželo sedaj in v bodočnosti. Večinoma so delali ugodne zaključke. Vendar so se pa pojavili tudi glasovi proti dosedanji vselitveni politiki. Ta ali oni bi raje videli, da bi Avstralija uvedla kvote po ameriškem vzgledu. Vladna propaganda je na take očitke odgovarjala s statistikami in z njimi dokazovala, koliko so novi naseljenci že pripomogli k napredovanju gospo-

darstva, kako so prinesli v deželo nove kulturne pridobitve, kako malo je med njimi zločinov v primeri s "pravimi" Avstralci. Iz tega je razvidno, da se vselitvena politika v Avstraliji ne bo dosti spremenila. Od časa do časa se prihajanje "novih" nekoliko zavre, pa se sčasoma spet sproži.

Po raznih evropskih deželah ima Avstralija svoje urade, ki rešujejo in sprejemajo nove naseljence. Tu ne gre zgolj za "begunce" in brezdomce; domala vsakdo ima pravico, vsaj teoretično, da poskuša priti v Avstralijo. Zdi se, da zahteve za "kvalifikacijo" niso posebno težke. Posebnih kontraktov tudi skoraj ni. Kdor pride pod nadzorstvom vladnega "immigration departmenta" mu odkažejo delo in stanovanje v taborišču ali hostelu, pa ni dolžan ostati tam kako predpisano dobo. Sme si sam čimprej iskati zaposlitev in bivališče po lasti izbiri. Mnogi to res kmalu najdejo, bodisi s pomočjo naklonjenih poedincev, bodisi s pomočjo kakih organiziranih skupin. Prav zadnje čase zapirajo nekatera taborišča in dajejo v javnost izjave, da je zmerom lažje najti novodošlim privatno stanovanje in sicer prav zato, ker "novi" pomagajo postavljati nove stanovanjske hiše. Tudi se hvalijo s tem, da razmere v taboriščih, kolikor naj jih še ostane, vsestransko izboljšujejo. S tako propagando vlada skuša zaježiti odpor proti novim, ki ga je med domačini in deloma tudi

Dva slovenska para po poroki v Melbournu. Na desni p. Bernard Ambrožič

med organizacijami kljub vsemu še vedno precej. Tudi nekateri dnevniki in ostali listi radi močno podčrtavajo, kadar je kak "nov" zapleten v kakšen prestopok avstralskih povstav in zakonov.

Obstoji tudi Federal Catholic Immigration Committee, ustanova avstralskih škofov, nekako isto kot NCWC za Severno Ameriko. Ta ustanova ima podružnice domala po vseh škofijah, zmeraj z duhovnikom na čelu. Ta ustanova je doslej spravila v Avstralijo dosti ljudi ter jim je za začetek preskrbela delo in stanovanje. Zlasti rada je sprejemala dekleta za službe po hišah v velikih mestih, v Sydneyu, Melbournu. Navadno pa dekleta niso ostala dolgo časa v službi kot gospodinjske pomočnice, ampak so to delo pustile in šle raje v tovarno. Po eni strani tak postopek jemlje uglede kat. Odboru; gospodinje so namreč hude, ko jim uide dekle in zahtevajo, da bi morale ostati v službi vsaj gotovo dobo; na drugi strani se pa uradi tolažijo s tem: sem smo jih pa le spravili, naj si sedaj pomagajo sami. Saj pri vsem je le namen: pomagati ljudem, da si nato sami pomagajo.

Če je doslej kak privatnik želel dobiti v Avstralijo tega ali onega, mu je kat. odbor rad pomagal. Sam je garantiral zanj pred vlado zaposlitev in stanovanje. Celó posojila za prevoz čez morje je dajal. Garancija s strani kat. odbora je veljala pred vlado in privatniku ni bilo treba zapisati v vlogo, kje bo dotični stanoval in služil, kar bi moral zapisati in pod-

preti z dokumenti, če bi vložil prošnjo naravnost na vladni urad.

Da morejo taki škofijski odbori obstojati in delovati, jih denarno podpirajo vse škofije, vršijo se cerkvene nabirke i. t. d.

Ko pride novonaseljenec v Avstralijo, je lahko kmalu čisto samosvoj in oblasti gledajo le na to, da je pravilno registriran in ima s seboj zmerom legitimacijo, ki jo je pa treba pokazati le, če je kaj narobe z njim. Drugače je čisto svoboden in se giblje po svoji volji, kakor hoče.

Prav v zadnjem času je vlada zopet nekoliko spremenila pogoje za vselitev v Avstralijo. Po novih predpisih ne more biti vsakdo sponzor komurkoli, ampak le svojim bližnjim sorodnikom. Istočasno je vlada objavila sporočilo, da se bo naseljevanje iz evropskih dežel nadaljevalo. Avstralija si sedaj želi zlasti špancev (Baskov) in Avstričev za sekanje sladkornega trsa v državi Queensland. Rada bi dosegla, da bi se začeli v Avstraliji naseljevati ljudje iz Skandinavskih držav. Za Italijane sedaj niso več tako navdušeni, čeprav so se dobro obnesli. Avstralske oblasti so se zbale, da bi se Italijani preveč kompaktno naseljevali in ustvarili kako narodno manjšino, ki bi se morda v teku več rodov ne poangležila. Zato oblasti med Italijane mešajo špance, Grke in druge tako, da morajo za medsebojno občevanje uporabljati angleščino.

Na noben način pa avstralske oblasti do nedavnega niso dovoljevale ničesar, kar bi preprečevalo asimilacijo. V tem pogledu so v zadnjem času precej popustili. Ustanovitev neangleško pisanega lista, revije ali podobne publikacije, je bila n. pr. pred leti v Avstraliji težka stvar. Moral si imeti posebno dovoljenje. Vlada je pisanje lista strogo cenzurirala. Sedaj že nekaj časa vsega tega ni. Vlada je objavila, da so se "novi" tekom let izkazali za dovolj zaupanja vredne, da taka kontrola nad njimi ni več potrebna. Med tem, ko zelo gledajo, da bi novi hitro obvladali angleščino, na drugi strani v zadnjem času celo vzpodbujajo, naj novi svojega jezika ne pozabijo, naj obdrže in ohranijo svoje šege in navade. Ozkosrčnosti je torej vedno manj.

SLOVENSKA SREDIŠČA

Slovenci imajo največja svoja središča v Sydneyu in okolici, v Melbournu in okolici, dalje jih je nekaj stotin v Adelaidi in dru-

god po Južni Avstraliji, enako nekaj sto v Perthu, nekaj v Brisbane. itd. So pa seveda nadrobno raztreseni tudi po drugih krajih.

Zaposleni so največ po tovarnah, deloma tudi v privatnih podjetjih: v zavodih, bolnicah; počasi pa si že ustanavljajo lastna podjetja: trgovine, delavnice. Po uradih sedi naših ljudi razmeroma malo. Nekaj jih je zaposlenih tudi pri javnih delih (Snowy Mountains Scheme) ali pa na kmetih — sezonsko delo v Queenslandu pri sekanju sladkornega trsa. Na splošno doslej ni bilo težav za zaposlitev. Če so bile, so bile le bolj krajevnega značaja. Tudi za bližnjo bodočnost ni videti bojazni, da bi se pojavila brezposelnost.

Življenjski standard ni slab. Tu pa tam ga je mogoče primerjati z ameriškim ali kanadskim, stanovanjske razmere so pa slabše, dokler si ne postavijo lastnih streh. Ko bodo imeli te, seveda je treba zbirati za postavitev lastnega doma več ali manj let, je pričakovati, da bodo Slovenci v Avstraliji živeli podobno kot oni v Severni Ameriki. Je že precej družin in poedincev, ki imajo svoje domove. Saj vsak, ki ima količkaj resne namene z življenjem, hrani v ta namen. Seveda je pa

Otroški pevski zborček v St. Albansu, Victoria, pod vodstvom gospe Vadnjalove. Lepo je pel, kmalu pa se je razšel

razmeroma tudi visok odstotek takih, ki živijo "za sproti" in prav po neumnem upravljajo denar in "življenje". Imajo seveda mnogo slabih vzgledov tudi pri "pravih" Avstralcih, zapel'evanja in pohujšanja. Slabiči pa o deželi tako dostikrat ne poznajo drugega, kakor to, kar je v njej slabo...

SLOVENSKE ORGANIZACIJE

Videti je, da so ponekod šele v novejšem času ustanovili nekakšne Slovenske klube. V Mislis sem tu in tam naletel na tak klub v Melbourne-u, Brisbane-u, Geelongu, St. Albansu. Po vsem, kar morem razvideti, se njihovo delovanje izčrpava v priložnostnih plesnih prireditvah. Tudi zapoje kdaj pa kdaj. Pojavi se kak pevski zbor, pa spet utihne. Če prav razumem, imajo omenjeni klubi v načrtu zbirati denar za kak bodoči Slovenski dom. Po vsem vidiku do kakih resnejših akcij v tej zadevi še ni prišlo nikjer. Radi se pojavijo nespornosti in delovanje klubov zastane, dokler se spet — vsaj za kak čas — ne dvigne pod drugačnim vodstvom.

Če sem MISLI pravilno bral, obstoja pritožba, da klubi o svojem delovanju ne poročajo za javnost. Uredništvo jim je napisalo poseben poziv, pa ni uspeha. Morda res nimajo kaj poročati, morda je pa glavni vzrok ta, da Slovenci v Avstraliji sploh silno neradi jemljejo pero v roke, pa čeprav samo za pisanje pisem, najsi že bo svojcem čez morje ali pa znancem v Avstraliji. Značilen je tale primer: Uredništvo MISLI je zvedelo za novega predsednika pri klubu PLANINKA v Brisbaneu g. Kranjca šele iz dopisa v Svobodni Sloveniji.

SLOVENSKI TISK V AVSTRALIJI

Če izvzamemo VESTNIK, ki ga razmnožuje Slovenski klub v Melbourneu za svoje člane, so edina slovenska publikacija v Avstraliji MISLI. Pred časom je nekajkrat izšla tudi SLOVENSKA KRONIKA, bi naj bi bil mesečnik, pisan po vsem vidiku v katoliškem smislu in izdajan po laikih. Zaradi nezanimanja je moral kmalu prenehati. MISLI niso verski list, urejevane so pa vseskozi v katoliškem smislu.

Urejuje jih že od vsega začetka duhovnik. Začela sta list izdajati že pred petimi leti prva slovenska duhovnika v Avstraliji p. Klavdij Okorn in p. Beno Korbič, ki sta prišla iz Amerike. Kaki dve leti je list izhajal razmnoževan. Patra sta ga razpošiljala vsakomur, za kogar sta le zvedela naslov. Pri ogromnem začetnem delu med slovenskim življenjem v Avstraliji, se za upravo nista mogla dosti briga-

Gestje pri poročni slavnosti. Med njimi p. Rudolf Pivko (četrti od leve)

ti. Zato je list plačevalo jako malo naročnikov. Ob svojem odhodu sta list prepustila nasledn'ku p. Rudolfu Pivku, ki je po izgonu iz Kitajske prišel v Avstralijo. P. Pivko se je za list močno zavzel. Na vsak način je hotel doseči, da bi bil tiskan. To je dosegel, ni pa uspel, da bi se list vzdrževal z naročnino. Zbral je nad tisoč naslovov in razpošiljal list na vse, le nekaj slabih stotin je pa odrinilo svoj funt za naročnino. Da bi list mogel izhajati naprej, je začel p. Pivko z zabavnimi prireditvami — plesi v veliki mestni dvorani. Ljudje so se valilom radi odzivali. Tudi do 800 jih je včasih pr'šlo. Dobiček je šel za list, pri tem ga je pa ogromna večina prejemnikov brala zastoj...

To seveda ni moglo iti dalje brez konca in kraja. Tudi načrt ni bil tak. P. Pivko je čakal na pomoč, ker vsega dela sam ni več zmogel. Dobil jo je v osebi g. p. Bernarda Ambrožiča, ki je prispel v Avstralijo pred dobrim letom dni. Oba slovenska dušna pastirja sta takoj naredila načrt za kampanjo, ki naj postavi list na lastne noge. Geslo je bilo: Tisoč plačujočih naročnikov, osem strani lista vsak mesec. Ta kampanja teče vse letošnje leto, pa če naj do konca verjamemo izjavi, ki smo jo brali v julijski številki, v šestih mesecih ni zbrala več kot nekaj nad polovico gornjega števila. Očividno so se ljudje živeli v navado,

SLOVENSKO DUŠNOPASTIRSTVO V AVSTRALIJI

Prva slovenska duhovnika, ki sta prišla v Avstralijo v zadnjih letih z namenom, da se posvetita dušnemu pastirstvu med tamošnjimi Slovenci, sta bila že omenjena gospoda patra Klavdij Okorn in Beno Korbič. Po nekajletnem garanju sta se vrnila v Severno Ameriko. Njuno delo je zatem prevzel g. p. Rudolf Pivko. Na njem je slonelo vse delo, ker je koroški

da jim list prihaja zastoj in se ne morejo odločiti za plačevanje naročnine.

Med kampanjo je list objavil, da noče več živeti od dobička zabav. Ni pa odpovedal zabav samih, ker te naj bi se vršile za zbiranje denarja v prid bodočemu Slovenskemu domu v Sydneyu. Ker v tem mestu ni nobenega Slovenskega kluba ali podobne organizacije, se tudi ni nobena skupina zavzela za ustanovitev Doma. Za Veliko noč sta vrgla oba duhovnika v javnost podrobno izdelan načrt za ustanovitev Doma, ki bi ga onadva izvedla v lastni režiji. Apelirala sta na ljudi samo za neko vsoto posojil. MISLI so oznanile, da se z dnem 3. maja odpre Slovenska pisarna v poslopju, ki naj postane DOM, in povabile sidneyske Slovence, naj si pridejo to reč osebno ogledati. To je kazalo, da pomeni velik korak naprej. Toda, kakor je vse nenadno prišlo, tako je tudi nenadno utihnilo. Poznejše MISLI o načrtu molče kot grob. Iz privatnih virov smo zvedeli, kaj je temu vzrok. Kar kmalu po objavi tiste novice o Slovenski pisarni in Domu je moral p. Pivko znova v bolnišnico. Posledice že prestane pljučnice so se pojavile v vsej resnosti. G. pater je preležal v bolniški postelji tedne in tedne, g. p. Bernard Ambrožič pa sam ni mogel z načrtom naprej.

Ko pišem te vrstice, se mi zdi, da ta akcija morda le ni povsem zasjala. V tem me potrjuje ognjevit poziv dipl. arhitekta Cveteta Mejača, ki ga je objavil v avgustovi številki MISLI pod naslovom "Bog živi vas vse". V njem poudarja nujno potrebo po domu, ki ga mora imeti slovenska skupnost v Avstraliji. Dejstvo, da prihaja ta poziv "iz ljudstva" samega, vzbuja veselo upanje, da akcija za Slovenski dom v Avstraliji le ni popolnoma zamrla. Mi iz Argentine — mislim pa, da tudi Slovenci po drugih deželah, slovenskim rojakom v Avstraliji samo želimo, da bi do skupnega doma res čimprej prišli in da bi v njem našli košček domovine.

slovenski duhovnik dr. Mikula nastavljen v mestu Perth kot kaplan na avstralski župniji. V kolikor se slovenski rojaki obračajo manj, tudi on rad pomaga, je pa le navezan na kaplansko službo na avstralski fari. Zato je bila pomoč p. Pivku nujna. Res je prišla v letu 1955, ko se je 22. avgusta t. l. pripeljal iz Severne Amerike tja g. p. Bernard Ambrožič.

Poprijel je takoj krepko za delo v dušnem pastirstvu in pri listu MISLI. Veseli smo, ko vidimo, da je njegovo delo že začelo kazati vidne uspehe.

Avgusta meseca leta 1956 je prispel iz Severne Amerike v Avstralijo še tretji slovenski frančiškan. Je to p. Bazilij Valentin, slovenski pisatelj in večletni urednik frančiškanske verske mesečne revije v Severni Ameriki AVE MARIA. Nastanil se je v Melbourneu. V to mesto je v postu leta 1956 nameraval oditi p. Bernard Ambrožič pa je zaradi bolezni p. Pivka moral ostati še naprej v Sydneyu in voditi sam vse delo v dušnem pastirstvu, kakor tudi uredništvo in upravo lista MISLI.

Omenjeni trije slovenski frančiškani, ki so prevzeli dušnopastirstvo za slovensko skupnost v Avstraliji, imajo popolno svobodo in ves svoj čas posvete Slovincem. Stanujejo pa pri svojih avstralskih sobratih.

O verskem življenju rojakov v Avstraliji nimamo podrobnih poročil. Iz ene ali druge opazke v MISLIH pa imam le vtis, da ni prevelikega navala, kadar slovenski duhovnik opravlja službo božjo za Slovence posebej. Videti je, da slovenski duhovnik v Avstraliji opravlja svojo nalogo le bolj ob robu dušnopastirske službe. Verjetno ga ljudje iščejo za vse drugo preje kot za svoje dušno zdravje.

Za katoliške naseljence so avstralski škofje poskrbeli na poseben način. Zdi se, da ne dosti drugače, kot je ta služba urejena pri nas v

Rev. Ivan Mihalić, hrvatski duhovnik, p. Rudolf Pivko in Franci Bresnik pred državnim poslopjem v Canberri

Argentini, ali pa v novejšem času tudi v Severni Ameriki. Škofje ne dovoljujejo ustanavljanja narodnostnih župnij, zelo so jim pa dobrodošli duhovniki vseh narodnosti, ki imajo skoro enake pravice kot župniki, za posebna duhovna opravila pa jim določijo uporabo že obstoječe župnije. Da bi Slovenci imeli svojo faro recimo v Sydneyu, ni mogoče misliti. Bi jo pa sami tudi težko vzdrževali, če bi ostalo pri stanju, kot ga vidimo po pisanju MISLI, ko je bilo mogoče z vso dosežano propagando pri Slovincih po vsej Avstraliji doseči komaj toliko, da se je nekaj nad 500 rojakov odzvalo pozivu uprave MISLI ter plačalo zanje naročnino po en funt na leto.

PROBLEM SLOVENSKE DRUŽINE

Iz nekaterih številčk MISLI je razvidno, da je poleg dela na narodnostnem in verskem področju med slovenskim življenjem v Avstraliji eden največjih problemov: ustanavljanje novih slovenskih družin. Med novimi slovenskimi naseljenci —mislim fantje in dekleta— je še večina neporočenih. Fantov je tudi neprimerno več kot pa deklet. Večina fantov bi se rada poročila in si ustvarila prijeten družinski dom. Toda kako ga ustvariti? Leta sama, ki so po večini edini dognan pogoj, ne zadostujejo. Čakati, da pride še kaj drugega, recimo kupček funtov? Fantje so še kar voljni tako čakati, dekleta mnogo manj. Se pa fantje in dekleta tudi malo poznajo med seboj. Če ni Slovenca, ki bi dekletu poročil, se ponujajo Lah, Nemec, Srb in domačin Avstralec. Pa se tudi rado zgodi, da dobi Avstralka Slovenca. Vsaj

v poročilih o porokah slovenskih ljudi smo v Mislih to že brali. Fantje ne vedo, kaj naj bi storili. Če se mu zdi, da ima zadosti pod palcem za ustanovitev lastnega ognjišča, mu je pa ušlo v zakon tistih pet deklet — morda jih še toliko ni poznal — ki bi morebiti zanj prišle v poštev. Nekateri si pomagajo na ta način, da si "naročajo" neveste od doma. To pa je z raznih vidikov tvegana zadeva. Zato prav lahko razumem uredništvo MISLI, da so ponatisnile predavanje ge Kristine Prijateljve, ki ga je imela na Socialnem dnevu v Argentini o nevarnostih za slovensko družino. Tudi smo razumeli uvodnik "Naš bodoči dom kakšen in kje?", v katerem je na ta problem z vso skrbjo opozoril avstralski rojak Jože Piberšek.

Ker slovenski fantje ne morejo povsod dobiti slovenskih deklet za žene, nastajajo na e-

ni strani dostikrat narodnostno in versko mežani zakoni, od katerih za slovenstvo ni dosti pričakovati, na drugi strani se pa tudi več študentov starajočih se samcev, ki komaj vedo, kam bi se dali. Životarijo bolj in bolj ob

delu, nekateri zapadajo malodušju, se predajajo pijači, drugi pa se izgublajo kako drugače ter si s tem ne kvarijo samo zdravja in krajšajo življenja, ampak tudi zapravljajo zadnje prihranke.

MOŽNOST NADALNJEGA ŠTUDIJA V AVSTRALIJI

V eni zadnjih številkih MISLI sem naletel tudi na poročilo, da tudi na avstralskih univerzah študira nekaj slovenskih akademikov. Kakor drugod, si tudi tam z velikimi žrtvami ustvarjajo boljše bodočnost. Ob tej priložnosti so MISLI tudi objavile podatke o možnosti za vseučiliški študij na avstralskih univerzah. Glavni pogoji bi bili naslednji: Za študij na univerzi je v prvi vrsti potrebno zadostno znanje jezika, da je mogoče slediti predavanjem. V Sydneyu je mogoče študirati ali v dnevnih ali večernih tečajih na NSW University of Technology. Tisti, ki se morajo sami vzdrževati, so vpisani v večerne tečaje. Teh je največ. Čez dan so taki slušatelji zaposleni v delih, ki so sorodna s študijem.

Večerne tečaje so razdelili v "Diploma Courses" in v "Degree Courses". Prvi trajajo 5 let, drugi pa 7 let, veljajo pa prav tako, kot bi obiskoval dnevne tečaje in se posvečal samo študiju. Dnevni tečaji so izključno "Degree Courses" in trajajo 4 leta za inženirstvo, tečaji za arhitekturo pa 5 let. Ti tečaj predpisujejo za prva tri leta 24 tednov predavanj,

4 tedne počitnic, 2 tedna pa za izpite. Ostalih 22 tednov pa študent prebije v industrijskem delu, da se praktično izvežba v tem, kar se je naučil pri predavanjih.

Večina študentov, ki obiskujejo dnevne tečaje, dobiva podporo od državnih ali privatnih podjetij. Država podpira mnogo študentov po Commonwealth Scholarship Sheme. Vse univerzitetne stroške, vpisnino in drugo plača država. Potrebnejši dijaki dobe poleg tega tudi tedenski prispevek do £ 4-12-6 (Living-away-from-home allowance). To vrsto podpore lahko dobi višješolec, ki je bil zadosti priden, ali pa univerzitetni študent, ko je izdelal prvi letnik. Pri tej podpori ni treba podpisati nikakih obveznosti. Državna podjetja tudi dajo več podpor. Tisti, ki jih prejema, mora podpisati izjavo, da bo po končanem študiju gotovo dobo služboval pri tistem podjetju.

Pri vpisu na univerzo so univerzitetne oblasti maturo tržaške slovensko realne gimnazije v celoti priznale. Zahtevali so samo kratek izpit iz angleščine, da so ugotovili kandidatovo znanje jezika.

* * *

Takšni so vtisi, ko sem skušal na osnovi člankov v MISLIH, raznih privatnih pisem, drugih podatkov ter poročil v Svobodni Sloveniji, prodreti v poznanje skrivnostne "Avstralske Slovenije". Resno sem si prizadeval, da bi podal vsaj približno njeno podobo, kolikor jo je sploh mogoče podati od zunaj in samo na podlagi priložnostnih podatkov, ne pa iz lastnega opažanja in doživljanja dogodkov v deže-

li sami. Zato sem zelo radoveden, če nam bo kdo iz Avstralije poslal kaj veliko popravkov. Tudi o tem smo se že menili v uredniškem odboru in smo bili vsi istega mnenja: Tem bolj bomo veseli, čim več dopolnilnih poročil bomo dobili. Morda bomo pa celo dosegli, da se bo zganil nekdo v sami Avstraliji in nam za Zbornik-Koledar 1958 napisal kaj lepšega.

DELOVANJE SLOVENCEV V KANADI

Slovenski izseljenski koledar za l. 1956, ki ga je uredil Tone Seliškar in je izšel v Ljubljani, je prinesel izpod peresa Cvetka A. Kristana, tudi članek z naslovom: "Kulturno življenje naših ameriških Slovencev". V tem članku je kulturno življenje Slovencev v Kanadi omenjal le z nekaj stavki, ki jih dobesedno navajam:

"Kanadski Slovenci imajo sedaj samo eno kulturno društvo, in sicer pevsko in dramsko društvo "Triglav" v Kirkland Lake, Ont. 19. februarja 1955 je imelo svojo redno vsakoletno veselico s koncertom. 10. aprila 1955 zvečer pa je društvo nastopilo v radiu na postaji CJKL Kirkland Lake, Dial 560. Peli so moški, ženski in mešani zbor slovenske narodne pesmi."

Kot dopolnilo k temu članku naj bi služil članek Franka Zajca iz Sudbury-ja, Ont., Kanada, z naslovom: "Kako je bilo nekdanj v Kanadi." Pisec najprej opisuje težave, s katerimi so se morali boriti Slovenci, ko so se začeli naseljevati v Kanadi, nato pa preide na delo slovenskih organizacij v Kanadi. Najprej omenja "Vzajemno podporno jednoto Bled", ki je bila ustanovljena l. 1933 s sedežem v Kirkland Lake. Potem omenja pevsko društvo "Vigred", ki je bilo ustanovljeno l. 1935. A ker delovanja tega društva nič ne omenja, se gotovo vsaj zadnja leta ni več udeleževalo. Nekaj več besed posveti odseku No 9 "Zarja", v katerem so včlanjeni nekateri Slovenci iz Sudbury, Ont. in njega okolice. Pisec pravi, da "šteje "Zarja" 37 članov, od tega je 13 mladincev. Društvo ima redne mesečne seje, enkrat letno pa priredi skupni izlet. V primeru bolezní ali smrti prejmejo člani podporo v višini zavarovalnine". Dalje omenja "Lovsko društvo", ki ima 20 aktivnih in 22 pomožnih članov. Pisec pravi: "Ustanovili smo ga l. 1943. Prirejamo skupne love in druge prireditve; njih dobiček in fond, ki bi pri eventualnem razpustu društva ostal, pa sta namenjena otrokom v Sloveniji". Organizacije, ki jih pisec v članku še omenja, so že razpadle. Nazadnje se pisec zelo pohvalno izrazi o delu kanadskih Slovencev med drugo svetovno voj-

sko, ko so zbirali denar za Tita. Ta odstavek se konča takole: "Prekmurski rojak Kazimir Foys, trgovec glasbil in učitelj glasbe, je povsod požrtvovalno sodeloval s svojim orkestrom in zborom harmonikarjev. Pridno je sodelovala tudi njegova hčerka Mary, ki je naš ponos, saj dosega na glasbenem področju kot violinistka že zelo vidne uspehe." Končno omenja še dva slovenska domova v Kanadi z besedami: "Slovenska domova pa sta v Kanadi, kolikor je meni znano, samo dva, in to prvi v Sidneyu N. S. in "Slovenski kmečki dom" v Benswille, Ontario." Ko je pisec povedal o delovanju slovenskih staronaseljencev vse, kar je mogel povedati, se pa o slovenskih novonaseljencih v Kanadi izrazi takole: "Od mladih, ki so prišli v Kanado po vojni, pa večina med nami nima pravega mesta. Našo ljubezen in zvestobo do rodne domovine smatrajo za izraz simpatij do "komunistične pošasti", pred katero so, zaslepljeni od klerikalne propagande, bežali v tujino".

Tako imamo glede delovanja tistih slovenskih staronaseljencev in novonaseljencev v Kanadi, ki so komunističnemu režimu v Sloveniji naklonjeni, dokaj jasno sliko. Ker imajo komunisti in vsa totalitarna gibanja med Slovenci to pomanjkljivost, da omenjajo delovanje le tistih organizacij in oseb, ki več ali manj služijo le njihovemu cilju, sem se odločil, da bom popisal delovanje Slovencev v Kanadi v tem zadnjem letu čim bolj objektivno in omenjal vsa bolj vidna njihova udeleževanja na različnih področjih delovanja. Kajti zgoraj omenjena poročila komunistično usmerjenih poročevalcev so tako enostranska, da jih mora kot skrajno pomanjkljiva in neresnična obsoditi vsak Slovenec, kateremu gre za resnico in dejstva.

Ker "Zbornik Svobodne Slovenije" popisuje izmed vseh doslej izdanih knjig najbolj izčrpno in objektivno vsestransko delovanje Slovencev v izseljenstvu, naj temu namenu služi tudi to poročilo o delovanju Slovencev v Kanadi. Prav zato sem iz komunistično pisanih virov objavil vse, kar zadeva delovanje komunistično usmerjenih ali vsaj do komunizma tolerantnih

Slovencev v Kanadi. Ostane mi torej naloga, da popišem delovanje tistih Slovencev v Kanadi, ki hočejo delati v skladu s krščanskimi načeli in jih zato komunistično usmerjeni poročevalci niso omenjali.

Versko delovanje Slovencev v Kanadi

Ker je vera temelj duhovnega življenja, podlaga sleherne nrvavnosti in neobhodno potrebna za vsako delovanje, ki hoče biti v skladu s krščanskimi načeli, polagajo tako slovenski duhovniki kakor slovenski katoliški laiki v Kanadi največjo važnost na versko delovanje. In lahko rečemo, da se je v preteklem letu izmed vseh področij udejstvovanja Slovencev največ naredilo prav na verskem področju tako v Torontu kakor pri ostalih slovenskih skupinah po različnih delih Kanade.

Gospod misijonar **Karel Wolbang, C. M.** je tudi to leto imel misijon skoraj po vseh večjih slovenskih naselbinah v Kanadi. Po nekaterih celo dvakrat: v adventu in postu. V treh važnih slovenskih naselbinah je pripravil pot škofu dr. **G. Rožmanu**, ki je opravil misijon tako med mladimi kakor starimi Slovenci z velikim uspehom. Tudi preč. gg. **Anton Vukšinič, Jakob Kolarič, C. M., Martin Turk, Jože Časl, C. M.** in pisec tega poročila so imeli misijon po nekaterih slovenskih naselbinah širom Kanade. Vsi ti slovenski misijoni so naredili med Slovenci mnogo dobrega. Ta in oni je kupil slovenski molitvenik, se spet povezal s svojo župnijo in s Cerkvijo. Verska in nrvna obnova je poživila tudi njihovo slovensko zavest. Saj na misijonu tako blagodejno vpliva nanje slovensko cerkveno pet'e in skupne slovenske pobožnosti v cerkvi. V preteklem letu je p. **Odilo Hanjšek** kazal pri mnogih slovenskih skupinah v Kanadi film o lemontskih Brezjah, kar je v Slovencih poživilo ljubezen do brezjanske Marije Pomagaj in do slovenskih verskih slovesnosti, ki so vsako leto v čim bolj slovesni obliki v Lemontu, ZDA. Verski mesečnik "Božja beseda", ki ga ureju'e preč. g. **Jakob Kolarič, C. M.**, naredi mnogo dobrega med Slovenci v Kanadi. Radi ga bero in se vedno bolj nanj naročajo. Kajti ta mesečnik odlikuje lepa slovenščina, pa zanimivo pisani kratki verski članki. Bralce še posebno zanimajo novice po katoliškem svetu in po slovenskih naselbinah v Kanadi. Večina slovenskih novonaseljencev v Kanadi se je že dokaj dobro

priučila angleščini in nekateri že prav uspešno sodelujejo pri verskih organizacijah v svojih krajevnih angleških župnijah.

Versko delo v župniji Marije Pomagaj

Še prav posebno živahno so se pa versko udejstvovali Slovenci slovenske župnije v Torontu. Sredi oktobra l. 1955 je bila v slovenski cerkvi Marije Pomagaj prvič štirideseturna pobožnost pred izpostavljenim sv. Rešnjim Telesom. Začela se je s slovesno pontifikalno sv. mašo, ki jo je daroval prevzvišeni g. škof dr. Gregorij Rožman. Tudi vse ostale pobožnosti je vodil on in obenem birmal 6 slovenskih otrok. Tri dni so prihajali Slovenci posamič in v skupinah molit Jezusa v izpostavljenjem sv. Rešnjem Telesu. Nekaj izrednega so bili za Slovence v Torontu tudi božični prazniki s polnočno sv. mašo. Polnočnica je bila istočasno v cerkvi in spodaj v dvorani in se je je udeležilo nad 700 Slovencev. Posebno versko doživetje je bil pa za Slovence v Torontu dva tedna trajajoči misijon. Slovincem smo razposlali nad 1.000 vabil, v katerih smo jim razložili pomen misijona. Vsi postni govori so bili priprava na misijon, ki se je začel na tiho nedeljo in je bil prvi teden samo za žene in dekleta. Vsak večer so napolnile cerkev. Ker je misijonar **Karel Wolbang, C. M.**, govoril silno praktično, prepričevalno in iz srca v srca poslušalcev, jo bil uspeh misijona od dne do dne vidnejši. Moški so na veliki teden še v večjem številu vsak dan napolnili cerkev. Učinkovitost misijona so povečali še obredi velikega tedna, ki smo jih prvič opravljali po novih liturgičnih predpisih. Ganljiv je bil obred, ko je na veliki četrtek g. župnik 12 župljanom umival noge. Nadvse pretresljivi so bili obredi razkrivanja in češčenja sv. križa na veliki petek; prav tako obredi na veliko soboto zvečer, ki so se končali s polnočno sv. mašo in procesijo po cerkvi. Zelo prisrčne so bile letos tudi šmarnice, ki smo jih imeli vsak dan ves mesec maj; prav tako vrtnice v čast Jezusovemu sru ves mesec junij. Naše vsakoletno romanje h kanadskim mučencem v Miland je bilo letos še posebno dobro obiskano. Vodil ga je škof Rožman. V tem letu smo organizirali tudi dvojno romanje k Mariji Pomagaj v Toronto. Prvo je bilo zadnjo nedeljo v ma'u, ko praznujemo zunanjo slovesnost Marije, Pomočnice kristjanov-farne patrone. To romanje so pravzaprav

organizirali Slovenci iz Clevelanda, Ohio, USA. pod vodstvom gg. Antona Grdine in Jakoba Resnika; a romarskih pobožnosti so se udeleževali tudi mnogi Slovenci iz Toronta. Še lepše je bilo romanje na prvo soboto in prvo nedeljo v septembru. Udeležili so se ga mnogi Slovenci iz raznih delov Kanade ter U.S.A. Posebnost tega romanja je bila večerna procesija z lučkami okrog cerkve, pri kateri so dekleta Marijine družbe nosila podobo brezjanske Marije Pomagaj. Preč. g. župnik Kolarič je organiziral tudi romanje Slovencev v Fatimo. A zaradi mnogih nepredvidenih zaprek sta

se mogla romanja udeležiti le dva Slovence iz Toronta. Mnogo Slovencev iz Kanade pa je g. župniku izročilo posebne želje za Marijo v Fatimi. Slovenski župljani Marije Pomagaj v Torontu so pa izročili za Marijo v Fatimi posebno spomenico, v kateri Mariji izrekajo svojo vdanost, zahvalo in prošnje. Listino so podpisali vsi predsedniki župnijskih organizacij in oba slovenska dušna pastirja. G. župnik je odšel z njo na romanje v Fatimo 3. okt. 1956 in je bil navzoč z dvema svojima župljanoma pri marijanskih slovesnostih v Fatimi 13. okt. ob devetintridesetletnici Marijinih prikazovanj.

Programska listina se glasi:

Pozdravljena, češčena in hvaljena

FATIMSKA GOSPA IN KRALJICA MIRU!

Prosimo:

"Te tistih milosti, ki morejo v hipu spreobrniti naša srca!"

Da bomo MOZJE in FANTJE po veri živeli, nauk resnice spoznavali in ga širili;

da bomo ŽENE in MATERE čuvarice krščanskih izročil v naših družinah;

da bomo DEKLETA v Tvoji družbi rastle in zorele;

da bo prožna in modra v nas apostolska verna;

da bodo naša kulturna prizadevanja vodila k večni Lepoti, Dobroti in Resnici;

da nam bo delo naših mišic in našega razuma rodilo dovolj KRUHA in zgradilo srečnih DOMOV;

da ne bomo SKOPI do potrebnih, bolnih, beguncev in zaslužjenih;

da ne bomo pozabili misijonarjev in njih, ki živijo še v smrtni senci poganstva;

da bomo složno delali za čast božjo, za svo-

je in rojakov zveličanje v slovenski župniji, ki si ji Ti, Marija Pomagaj, patrona.

Prosimo Te, fatimska Gospa, da bi bili vseh teh darov, ki so sadovi SPREOBRNENJA, deležni vsi slovenski bratje in sestre, kjer koli so, posebno pa oni v rodni Sloveniji.

Obljubljamo Ti, da bomo odprli razum in srce in se oklenili naročil Tvojega Sina, ki si jih pred 39. leti kot mirovne pogoje prinesla iz nebes na zemljo.

Družimo Ti, združeno s Tvojim in Tvojega Sina mučeništvom vse muke slovenskih mučencev, vse gorje našega ljudstva, naše osebne in skupne križe vsakega dne, da bi tolažili Tvoje in Tvojega Sina Srce in da bi izprosili sebi in človeštvu miru, ki ga svet ne more dati.

To PROŠNJO, to OBLJUBO in to DARILO Ti prinaša in pred Tvoj prestol polaga pastir naših duš prečastiti g. Jakob Kolarič C. M. v spremstvu g. Jožeta Kastelica in g. Ivana Prezlja ob 39. letnici Tvojih prikazovanj v Fatimi na Portugalskem.

1. oktobra 1956. Toronto, Ont. Canada.

Listino so podpisali:

Za župnijo župnik Jakob Kolarič C. M. in Janez Kopač, C.M., za Društvo N.I.J. Ludvik Stajan, za KA I. Skubic, za Marijino družbo Veronika Deceko, za Baragov misijonski krožek Otmar Mauser, za Kat. žensko ligo Marija

Markež, za Vincencijevo konferenco Jože Turk, za Kat. prosvetno društvo Baraga Ivan Marn, za cerkveni pevski zbor Jurij Eržen, za cerkveni odbor Ivan Peterlin, za pripravljalni odbor za C. U. Tone Muhič.

Omenil sem le značilnejša verska udejstvovanja slovenske župnije od oktobra 1955 do oktobra 1956. Nedeljska služba božja je bila skozi vse leto dobro obiskana in nabirke za vzdrževanje župnije vedno večje. Poleg teh rednih nabirk so Slovenci nabrali še veliko de-

narja za misijonske potrebe Cerkve in za sv. očeta. Poleg vseh teh nabirk so pa Slovenci v Torontu nabrali še pri kardinalovi jubilejni kampanji \$ 17.000. Od tega je šlo \$ 2.000 za škofijsko semenišče, ostalo pa za odplačilo dolga pri cerkvi Marije Pomagaj. Poleg tega

udejstvovanja slovenske župnije in župljanov kot celote so se pa še posebej pridno udeleževale posamezne župnijske verske organizacije.

Društvo Najsvetejšega Imena Jezusovega

Na prvem mestu naj omenjam D.N.I.J., ki je številčno najmočnejše župnijsko versko društvo za može in fante. Šteje nad 60 članov in ima redne mesečne sestanke z govori versko-nravne vsebine, prilagojene potrebam moških. Sodelovali so v preteklem letu pri vseh važnejših župnijskih akcijah. Društvo je priredilo tudi papeško proslavo. Na povabilo Društva Najsvetejšega Imena Jezusovega pri župniji Sv. Rešnjega Telesa v Torontu je gostovalo naše društvo na sestanku tega društva in je kanadskim možem prikazalo versko in kulturno podobo slovenskega naroda. Oktet cerkvenega zbora jim je pa zapel nekaj narodnih in nabožnih pesmi. Kanadčani so odnesli s tega sestanka najlepše vtise o slovenski pesmi in o Slovencih, ko jim je bila razložena v glavnih potezah verska in kulturna zgodovina Slovencev.

Slovenska KA v Torontu

Sicer ne šteje veliko članov, a ti delajo toliko bolj. Razen v poletnem času so imeli tedenske sestanke, na katerem so študirali Odarjev Katekizem KA in socialna vprašanja po knjigi najboljšega ameriškega katoliškega sociologa. Sodelovali so pri vseh župnijskih verskih akcijah; izvedli so kampanjo za slovenski verski tisk med Slovenci v Torontu in organizirali zaprte duhovne vaje za može in fante, ki jih je vodil škof dr. Rožman.

Dekliška Marijina družba

Dekleta Marijine družbe so imele mesečne shode. Pridno so pomagale pri vseh župnijskih apostolskih akcijah za dekleta. Pripravile so s pomočjo slovenske šole materinski dan, ki je imel versko-kulturni značaj. Organizirale so tudi zaprte duhovne vaje za žene in dekleta, te je vodil škof dr. Rožman.

Katoliška ženska liga

G. župnik Kolarič jo je ustanovil šele letos na izrecno željo škofije, a se je takoj uveljavila tako po številnih članicah kakor po apostolskih akcijah. Dobro so izvedle zlasti akcijo za

posvetitev slovenskih družin presvetemu Srcu Jezusovemu in Brezmadežnemu Srcu Marijine-mu. Na mesečnih sestankih predelujejo zlasti družinska in vzgojna vprašanja. Poleg apostolskega dela pri ženah imajo skrb za bolne žene in dekleta, katerih Vincencijeva konferenca po pravilih ne sme obiskovati.

Vincencijeva konferenca

Za uboge in bolne v župniji skrbi Vincencijeva konferenca, katero je ustanovil g. župnik lani v oktobru in je bila sprejeta takoj v sklop škofijskih Vincencijevih konferenc. Vsi člani so deležni posebnih odpustkov. Na sestankih; ki naj bi se vršili tedensko, gotovo pa vsaj mesečno, je poleg zadev bolnikov in revežev na programu tudi duhovno branje. Člani so zbirali denar za bolnike in reveže; poslali so Slovincem v Avstrijo denar in obleke; prav tako več paketov obleke v Slovenijo. Največ so pa pomagali bolnim in revnim Slovincem v Torontu in po drugih krajih Kanade. Tudi nekaj družabnih večerov so priredili, pri katerih je bil film karitativne vsebine; čisti dobiček je pa šel za slovenske bolnike in reveže. V enak namen je delovala slovenska Karitas v Torontu. Ta dobrodela organizacija ni podrejena slovenski župniji in škofiji. Deluje samostojno že nekaj let.

Baragov misijonski kraček

Bil je ustanovljen l. 1952. Lani (1956) mu je predsedoval Otmar Mauser. Člani so imeli redne mesečne sestanke, na katerih so obravnavali važnejša misijonska vprašanja. Izvedli so tudi več zunanjih akcij, ki so imele namen širiti misijonsko misel in nabirati denar za slovenske misijonarje ter zbuhati pri Slovencih zanimanje za Baragovo beatifikacijsko zadevo. Na misijonsko nedeljo so priredili Mauserjevo igro "Kaplan Klemen"; zadnjo nedeljo v januarju so uspešno pripravili Baragov dan z Baragovo proslavo. Na binkoštno nedeljo so obiskali vse slovenske bolnike ter jih poprosili, da so darovali svoje trpljenje za misijone. Priredili so tudi dva družabna večera, da bi zanesli misijonsko misel tudi med misijonsko manj goreče Slovence in dobili kaj denarja za misijone. Oboje so dosegli. Na enem družabnem večeru je nastopilo tudi kitajsko dekle, kar je naredilo globok vtis na navzoče.

Tako smo samo bežno preleteli glavne točke verskega udejstvovanja Slovencev v Torontu.

Kulturno delovanje

Katoliški Slovenci v Kanadi se dobro zavedajo, da se njihovo delovanje ne sme omejitile na cerkev in zakristijo ter na zgolj versko področje. Udeleževati se je treba na vseh področjih javnega življenja in povsod vtisniti delu krščanski pečat. Posebno važno je kulturno delo. Zato so Slovenci v Torontu takoj, ko je bila postavljena cerkev z dvorano in najvažnejše verske organizacije ustanovljene, organizirali v okviru župnije slovensko katoliško prosvetno društvo "Baraga". Društvo je začelo delovati 1955. v oktobru. V teku enega leta obstoja je pokazalo veliko življenjske sile. Prosvetni sestanki so bili mesečno; včasih samo za člane, včasih pa za vse Slovence v Torontu. Za vse Slovence je bilo pet sestankov. Na prvem takem sestanku za vse Slovence je govoril hrvaški zdravnik dr. A. Shardt o higieni otroka. Na drugem je govoril preč. g. Vinko Zaletel o Slovencih na Koroškem ter svoje predavanje ilustriral z lepimi slikami. Slike je kazal dva večera zaporedoma. Na zadnjem takem skupnem sestanku, ki se je zaradi ogromne tvarine tudi razdelil na dva večera zaporedoma, je govoril preč. g. Nande Babnik o Slovencih v Zahodni Evropi. Tudi on je predavanje ilustriral s kazanjem slik in s predvajanjem petja ter govorov, katere je povzel na trak, ko je obiskoval Slovence po Zahodni Evropi. Na sestankih za člane so bila redno predavanja prosvetne vsebine in vaja v nastopih. Dramatski odsek prosvetnega društva je postavil na oder tudi tri igre in sicer Vombegarjevo dramo Vrnitev, burko Ubogi samci in narodno igro Izpod Golice, dramatizirano po Savinškovi povesti z istim imenom. Isti dramatski odsek je priredil s pomočjo slovenske šole tudi miklavževanje, božičnico in domobransko proslavo. Pri vse teh treh prireditvah je nastopala tudi slovenska mladina, kar je velikega vzgojno-kulturnega pomena. Važno versko in kulturno poslanstvo je v okviru slovenske župnije vršil tudi cerkveni zbor, ki je poleg rednega petja v cerkvi nastopil trikrat tudi v javnosti. Na praznik Sv. Treh Kraljev je priredila torontska nadškofija Izseljeniški večer, na katerem naj bi vsak narod pokazal kaj takega, kar je svojsko za njegovo kulturo. Slovenci smo pokazali svojo narodno nožo in narodno pesem. Cerkevni zbor je zapel več pesmi, v veliko zadovoljstvo publike. Na tem večeru je bil tudi torontski kardinal in

Lojze Rigler v vlogi Tilna in France Brencelj v vlogi Matevža v igri "Izpod Golice".

njegov pomožni škof, torontski župan in zastopniki kanadske pokrajinske in centralne vlade ter več evropskih konzulov. Drugi tak javni nastop sem že omenil, ko je bilo govora o Društvu N.I.J. Preč. g. Nande Babnik je povzel na trak več pesmi cerkvenega pevskega zbora ter ostali program, ki ga je pripravilo prosvetno društvo Baraga. S tem je v glavnem delo prosvetnega društva v preteklem letu podano.

Na področju gledališke umetnosti se je zelo živahno udeleževalo tudi Slovensko gledališče, kateremu je prinesel novega zagona g. Vilko Čekuta, priznani kulturni delavec, ki je prišel leta 1955 iz Trsta. Postavil je na slovenski oder 5 iger in sicer: Jurčičevega Desetega brata, Paul Claudelov misterij Marijino oznanjenje, Timmermansov božični misterij Trije kralji, Linhartov Ta veseli dan ali Matiček se ženi in misterij Mašna strežnika iz Santarema.

Pred vsako predstavo so namesto vstopnice prodajali Gledališki list, ki je razložil vsebino in pomen igre ter prinesel še kak kratek članek s področja gledališke umetnosti. Sloven-

Igralci Vombergarjeve drame "Vrnitev".

sko gledališče je nekajkrat nastopilo tudi v radiu s slovenskim programom, dokler se ni ustanovil pred nekaj meseci samostojen "Slovenski radijski klub", ki tedensko nastopa v radiu s slovenskim programom.

"Slovenski kulturni krožek," v katerem so slovenski izobraženci z visokošolsko izobrazbo, pa tudi taki, ki niso končali visoke ali celo ne srednje šole, je imel sestanke mesečno. Na njih so obravnavali razna kulturna in znanstvena vprašanja. Le škoda, da Slovensko katoliško akademsko starešinstvo v preteklem letu ni nič delovalo, ko je imelo prejšnje leto tako dober program in nekaj res dobrih predavanj. Tudi mesečnik "Slovenska država" je večkrat prinesel kak lep članek s kulturnega področja. Le škoda, da je ta mesečnik ponovno preveč žaljivo napadal osebe imenoma in pri kritiki zašel včasih v banalnost in cinizem, kar je zmanjševalo kulturno raven lista in upravičeno zbuvalo sum, da se vsaj nekateri pri uredništvu tega lista oddaljujejo od krščanskih načel, po katerih se morajo katoliški časnikarji ravnati.

Tudi slovenska šola, ki je organizirana v okviru župnije, je vršila važno kulturno poslanstvo med mladino. Vsako soboto in nedeljo jo je obiskovalo okrog 40 slovenskih otrok. Knjige iz slovenske župnijske knjižnice so Slovenci pridno izposojali.

Koliko so Slovenci po drugih krajih Kanade v zadnjem letu kulturno delovali, mi ni znano. Najbrž ne dosti, ker jih je premalo skupaj in nimajo kulturnih organizacij. V Montrealu so organizirani v Baragovem društvu, a je zadnje leto prirečalo predvsem veselice. Prav tako Društvo sv. Jožefa v Hamiltonu, v katerem so organizirani prekmurski Slovenci. V Bata-

vi so imeli Slovenci slovensko šolo in z njo so priredili materinski dan. Verjetno je imela še kaka slovenska skupina v Kanadi kako kulturno prireditev, zlasti Slovenci v Zahodni Kanadi. Vendar pa upam, da sem vsaj v glavnem omenil vse važnejše slovensko kulturno udejstvovanje Slovencev v lanskem letu. Naj navedem samo še to, da se je prav pred kratkim v Torontu ustanovila nova organizacija z imenom Večerni zvon. Zaenkrat so v odboru samo prekmurski Slovenci in imajo v načrtu tudi kulturno delo. Trdijo, da hočejo biti nevtralni tako do slovenske župnije in njenega versko-kulturnega dela kakor do tiste slovenske grupe, ki je organizirana v Slovenski narodni zvezi s svojim narodno-političnim glasilom Slovenska država. Ali bodo res ostali nevtralni ali pa zasledovali kake posebne cilje, bo pokazalo njihovo bodoče delovanje. Težko si je misliti, da bi ostali nevtralni, ker razmere jih bodo nujno silile do opredelitve glede povezanosti s slovensko skupnostjo v Torontu.

Narodno in politično delo

Na tem področju delata Slovenska ljudska stranka in Slovenska narodna zveza. Ta zadnja zlasti po svojem mesečniku Slovenska država, pa tudi po prireditvah. Slovenska ljudska stranka je v preteklem letu priredila narodno proslavo ob spominu na 29. oktober. Glavna točka te proslave je bil govor dr. Arneža, ki je prišel predavat iz New Yorka. Priredila je tudi spominsko proslavo ob petnajstletnici smrti dr. Antona Korošca. Glavna točka te proslave je bil govor dr. Miha Kreka, ki je zelo dobro prikazal politično delo dr. Korošca. Obe te dve proslavi je priredila tudi Slovenska narodna zveza s svojim programom. Da so tudi slovenski komunisti v Kanadi pridno politično delovali, ni dvoma. Le da to delajo bolj tajno in tega dela javno ne objavijo. Samo žal, da je med slovenskimi novonaseljenci v narodno-političnem pogledu prevelika razcepljenost, kar komunisti dobro izrabljajo v svojo korist. Sicer pa političnega udejstvovanja med Slovenci v Kanadi nisem posebej zasledoval, zato ne morem podati o njem natančnega poročila. Vsekakor je tudi politično udejstvovanje važno in bi morali vsaj katoliški Slovenci priti o tem vprašanju do jasnih, katoliških načel in vsaj v načelnem pogledu do edinosti.

Naj končno spregovorim še besedo o gospodarskem delovanju Slovencev v Kanadi. Že to, da ima večina slovenskih novonaseljencev v Kanadi lastno hišo, kaže, da so dobro gospodarili. Nekateri so se že tudi uveljavili s samostojnimi podjetji. Organizirajo se pa tudi že v gospodarske zadruge. Tako so se nekateri slovenski zidarji v Torontu organizirali v zadruge Triglav. In takih gospodarskih zadrug je med Slovenci v Kanadi gotovo še kaj. Kajti najtežje je zasledovati gospodarsko delovanje Slovencev v Kanadi, ker o tem malo v časopisih poročajo. Zato naj pri tem poročilu ome-

nam le bolj vidne gospodarske ustanove. Takša ustanova je Kreditna zveza J. E. Kreka, ki je v preteklem letu dobro obratovala in je kupila že lastno hišo blizu slovenske cerkve. Tudi župljani slovenske župnije v Torontu so se pred nekaj meseci zbrali ter s pomočjo kanadskega veščaka o kreditnih zvezah ustanovili Kreditno zvezo župnije Marije Pomagaj. Gospodarska zadruga Triglav je pa pred nekaj meseci kupila hišo čisto blizu slovenske cerkve na 618 Manning Ave. In eno sobo odstopila za Slovensko pisarno.

Sklepna misel

Tako sem skušal popisati v glavnih obrisih delovanje Slovencev v Kanadi na vseh glavnih področjih javnega udejstvovanja. Vsekakor Slovenci v Kanadi delajo veliko in postajajo tudi v kanadski javnosti vedno bolj znani. Vseljevanje novih Slovencev se nadaljuje in daje zlasti slovenskemu župniku v Torontu vedno več dela. Že samo ta bežen pregled dela pokaže, kako smešna je trditev Franka Zajca iz Sudbury v "Slovenskem IZseljenskem koledarju", da slovenski novonaseljenci "nimajo v Kanadi pravega mesta".

Zgodovina bo šla nemoteno svojo pot in bo beležila vsa dejstva. Zato laži in zakrivanja dejstev tu nič ne pomagajo. Kdor bo v bodočnosti pisal zgodovino kanadskih Slovencev, bo

uporabljal vse pisane vire, ki so kaj pisali o Slovencih v Kanadi. In med temi viri bo gotovo tudi Zbornik Svobodne Slovenije. In prav zato sem napisal ta članek, da ohranim dejstva pred lažjo in potvarjanjem resnice. Vem, da je tudi to poročilo nepopolno, saj za svoje delovanje najboljše ve vsaka organizacija in vsaka skupina Slovencev zase. Naj o svojem delovanju poročajo v svojih knjigah in listih! Pravi zgodovinar bo itak uporabljal in kritično pregledal vse vire, ki so kaj pisali o Slovencih v Kanadi. In preko dejstev ne bo mogel. Zato se pa pridno udejstvujmo na vseh področjih zasebnega in javnega življenja, da bo moral zgodovinar zapisati za nami, da smo Slovenci v Kanadi veliko in dobro delali.

PISMO IZ ANGLIJE

Še nekaj mesecev, pa bo poteklo deset let, odkar so v Veliko Britanijo začeli prihajati prvi transporti evropskih beguncev, ki so se prijavili za delo v rudnikih in tovarnah tega otoka. In z njimi so prišli tudi prvi Slovenci iz avstrijskih in nemških begunskih taborišč. Tem so se v naslednjih mesecih pridružili še od drugod. Slovenci so tukaj sedaj že "kakor doma" in kar lepo število je tistih, ki so se po nekaj letnem bivanju v Britaniji odpravili preko luže v Kanado in Združene države, nekateri pa tudi v Avstralijo in še kam na Daljni Vzhod. Tistim, ki so ostali tukaj, je čas, ki je potekel od njihovega odhoda iz domovine in avstrijskih ter nemških taborišč — kjer so živeli z tesni medsebojni povezanosti — vtisnil svoj pečat. Razkropljenost po vsej Britaniji, velike razdalje in skrb za vsakdanje življenje so zrahljale medsebojne vezi, zaradi česar poročilo o življenju Slovencev v Britaniji v zadnjih dveh letih ne more biti tako bogato in razveseljivo kot bi bilo želeti.

Najmočnejša vez med tukajšnji slovenski-mi naseljenci je še vedno in bo gotovo tudi ostala — tukajšnja neuradna slovenska župnija oziroma njen dušni pastir, s katerim večina beguncev ohranja živahne pismene in osebne stike. Dušni pastir doprinaša k medsebojni povezanosti posameznih skupin in tudi posameznikov, zlasti pred božičnimi in velikonočnimi prazniki. Mnogo obiskov pa opravi tudi med letom, saj mu poroke, krsti, smrti in blagoslovitve novih slovenskih domov dajejo prilžnost za neprestano ohranjanje in obnavljanje stikov s svojimi "farani", ki bi sicer bili v nevarnosti, da se prekinejo. Dušnega pastirja — gospoda Ignacija Kunstlja — so doslej zelo ovirale obveznosti, ki jih je imel kot kurat v neki bolnišnici kar daleč zunaj Londona. Hvala Bogu, teh ovir se je sedaj rešil. Preselil se je v slovensko hišo v Londonu, kjer bo sedaj popolnoma in vsak čas na razpolago ne le slovenskim ampak tudi drugim katoličanom iz Jugoslavije, za katere je prevzel dušnopastirsko skrb.

Slovensko društvo v Veliki Britaniji, ki je bilo ustanovljeno kmalu po prihodu zadnjih slovenskih beguncev, ne deluje več tako uspešno kot prva leta po ustanovitvi, ko sta občutek osamljenosti in domotožje člane bolj kot

sedaj tirala v objem skupnosti. V Londonu samem je društvo dokaj živahno, v drugih središčih na pa je njegovo delo zaspalo. V zadnjem letu je sicer društvo skušalo poživiti svoje nekdanje odseke, pa ni uspelo. Nekaj časa je bila podoba, da bo v Rochdale-u mogoče ustanoviti samostojno društvo, pa je bil odziv članstva premajhen. Razveseljivo pa je, da se je tam sedaj ustanovil pevski zbor. Upamo, da se bosta zbor in društvo dogovorila za skupno delo, kar bi gotovo omogočilo poživitev prosvetnega dela v tistem predelu Anglije, kjer je naseljena najmočnejša slovenska skupina. Vendar so v Rochdale-u v zadnjim letu kljub vsemu imeli kar štiri prireditve: dva družabna sestanka in pa Miklavžev večer ter posebno prireditev za otroke v nedeljo pred praznikom sv. Alojzija z blagoslovom in procesijo otrok, ki je gotovo bila prva slovenska procesija na angleških tleh. Poslednji dve prireditvi sta pokazali, da se zanimanje naših izseljencev v Angliji takoj zbudi, če gre za prireditve, pri katerih pridejo na svoj račun otroci. To je izkušnja, ki jo bo treba pri vsem bodočem društvenem delu resno upoštevati.

Društveno življenje se je v zadnjih letih osredotočilo predvsem na London, kjer so sestanki in prireditve bili v Slovenski hiši. Leta 1955 so redni mesečni sestanki z večericami in drugimi prireditvami še bili v dvorani, ki jo je Slovincem dajala na razpolago župnija Sv. Edvarda na Golders Greenu na severnem robu Londona. Poleg skioptičnih predavanj je bilo tudi nekaj večjih prireditev: Gregorčičev večer, Materinski večer in verska igra, s katero so nastopila dekleta iz Beneške Slovenije, ki so tisto leto marljivo sodelovale pri slovenskem društvenem življenju. Z letom 1956 se je društveno življenje preselilo v Slovensko hišo, kjer so sedaj vsi sestanki in prireditve za Slovence iz Londona in bližnje okolice. Redni mesečni sestanki so se nadaljevali. Za spored sta poskrbela župnija in Slovensko društvo. Župnija je na primer poskrbela za uspel Miklavžev večer, društvo pa za predavan'ja, zlasti iz slovenske zgodovine. Vrsta teh predavanj se bo nadaljevala v prihodnje leto, ko bodo predavatelji na kratko obdelali vso slovensko zgodovino.

Leta 1955 se je v okviru Slovenskega dru-

štva ustanovila gledališka družina, ki je v tem letu pripravila tri prireditve. Bedfordski člani so v Bedfordu samem igrali Jalnovo Srenjo, londonski člani pa so v Londonu segli daleč nazaj do početka slovenske dramatike in pokazali Linhartovo županovo Micko. Za zaključek sezone so uprizorili še lahko šaloigro Svoje glavček. Prvo leto je tako obetalo bogato delo, pa je, žal, kmalu nastopila utrujenost, in, ker ni naraščaja, gledališka družina leta 1956 ni več nastopila.

V Britaniji deluje še kulturno-politično društvo Slovenska Pravda, ki pa vzbuja vtis, da je njeno delo omejeno na zaključeni krog ljudi in zato o njenem delovanju javnost mnogo ne ve. Omeniti bi bilo to, da je Klic Triglava, ki je sedaj, po ustavitvi župnikovih mesečnih Pisem, edini slovenski list v Veliki Britaniji — prešel pod upravo in vodstvo Slovenske Pravde, med tem ko je list poprej bil last posebnega konzorcija, ki ni bil odgovoren vodstvu Slov. Pravde.

Od slovenskega tiska je med tukajšnjimi Slovenci lepo razširjena "Luč", ki je glasilo za vse slovenske izseljence v Evropi in ki ga izdaja Mohorjeva družba v Celovcu. Z morebitno izjemo Mohorjevih knjig, ni ostali slovenski tisk kaj dosti razširjen, kar je eno izmed najbolj negativnih dejstev, ki ga opažamo med britanskimi Slovenci. Da bi v tem oziru dosegli izboljšanje, je sedaj v Londonu začela poslovati Slovenska pisarna — s sedežem v Slovenski hiši — ki bo med drugim imela nalogo

razširjati slovenski tisk med begunci. Če bo uspela, bo vsekakor odstranila madež, ki leži na ugledu slovenske skupine v Britaniji.

Središče, ki so si ga britanski Slovenci lani pridobili z nakupom svoje hiše v Londonu, se je obneslo in je svoj obstoj opravičilo. Število Slovencev v Londonu je sicer premajhno, da bi mogli pričakovati, da se bodo v njej zbirali večer za večerom, ali nekaj večerov na teden. Je pa vsak čas na razpolago za sestanke in prireditve in je zatočišče za vsakega Slovenca, ki pride v London, saj najde v hiši prenočišče, pomoč, če treba, in prijetno družbo tistih Slovencev, ki v hiši stanujejo. Zanimivo je, da za hišo vedo tudi v domovini, da so se vanjo zatekli tudi že popotniki iz domovine. Še bolj privlačno zatočišče pa bo hiša postala sedaj, ko se je vanjo preselil naš župnik in je tako postala tudi "glavni stan" slovenske župnije. Upajmo, da bodo v bodočnosti vse ustanove, ki bodo v hiši imele svoj sedež, uspevale in doprinesle k izvrševanju nalog, ki so jih britanski Slovenci sprejeli s tem, da so nase vzeli usodo političnih beguncev.

Kakor že omenjeno, se bližamo desetletnici prihoda in naselitve slovenskih protikomunističnih beguncev v Britaniji. To obletnico bodo gotovo na primeren način proslavili. In Bog daj, da bi proslava bila takšna, da bi poživila delovanje tukajšnje slovenske skupine, utrdila in obnovila raztrgane medsebojne vezi in napovedala složno skupno življenje v bodočih letih.

*Pozdrave vsem Slovencem, zlasti pa še urednikom
in bralcem Zbornika-Koledarja Svobodne Slovenije*

Vaš

L. M.

London, koncem septembra 1956.

Za pravice koroških Slovencev

Dne 25. oktobra 1955 so zapustile zadnje zasedbene čete Avstrijo in tako je država postala po sedemnajstih letih zopet svobodna in v polni meri tudi sama odgovorna za svojo nadaljnjo usodo.

Že v lanskem Zborniku smo zapisali določila državne pogodbe, v kolikor se nanašajo na Slovence na Koroškem in Hrvate na Gradiščanskem. Tej objavi smo dodali tudi svoje mnenje, da si bo morala Avstrija doma iskati moralno legitimacijo, da se bo mogla uspešno zavzemati za svoje sorojake v Južnem Tirolu v Italiji.

Danes nas zanima, kako izgleda ta moralna legitimacija Avstrije po enem letu gospodarske in politične svobode države.

Kakor hitro so odšle zasedbene sile, je pričelo koroško časopisje z novimi napadi na dvojezično šolo, kakor jo imajo izza leta 1945. Novost je bila, da so se tokrat pridružili tudi socialisti v polnem obsegu in pričeli organizirati gonjo proti imenovani šoli. Od Šmohorja preko Ziljske doline so bili na delu socialisti, v Rožu in Podjuni pa Ljudska stranka (Volkspartei). V svojem bistvu pa je bil ta napad le izraz tekme za nacistične glasove za bližajočo se volitve.

Že lani smo dejali, da je po podpisani državni pogodbi naloga Slovencev na Koroškem in Hrvatov na Gradiščanskem, da s svoje strani storijo vse za uresničenje člena 7. državne pogodbe. Po razgovorih obeh slovenskih skupin na Koroškem in po dogovoru s Hrvati na Gradiščanskem je bila izdelana skupna spomenica, v kateri je bilo povedano tako slovensko, kakor tudi hrvatsko stališče do posameznih delov člena 7.

V spomenici je jasno povedano, da so Slovenci po besedilu § 2. člena 7. za obstoječo dvojezično šolo, ker pravi besedilo pogodbe, da imajo Slovenci pravico do osnovnega pouka v materinskem jeziku, ni pa rečeno, da bi imeli pravico do lastnih osnovnih šol. Prav zaradi te formulacije Slovenci nikakor ne morejo pristati, da bi osnovno šolstvo na kateri koli podlagi v južnem delu dežele delili v nem-

ško in slovensko, oziroma manjšinsko šolstvo. V času, ko so kovali državno pogodbo, je dvojezična šola obstojala in avstrijska delegacija se je v Londonu, Moskvi in Parizu ponovno sklicevala na to vrsto šole, katero bi sedaj koroški nestrpnosti radi odpravili. Še bolj jasno pa to sledi iz drugega dela § 2. 7., ki govori o lastnih srednjih šolah, do katerih imajo Slovenci pravico. Torej lastne srednje šole, ne pa lastne osnovne šole. Prav zaradi tega jasnega razlikovanja v besedilu državne pogodbe, morajo Slovenci v svojih zahtevah biti dosledni.

Glede lastne srednje šole pa so Slovenci izdelali poseben načrt. Ta načrt predvideva dva učna jezika od prvega do osmega razreda. Humanistične predmete bi poučevali v slovenskem, realne predmete pa v nemškem jeziku. Tip te šole bi odgovarjal avstrijski realni gimnaziji, pač pa bi od tretjega razreda imeli učenci možnost voliti med grščino in angleščino.

Nadalje je bil dunajski vladi in še posebej prosvetnemu ministrstvu predložen načrt posebnega učiteljišča, ki naj bi šolalo učiteljski naraščaj za dvojezične šole.

Spomenica terja v smislu § 2. člena 7. tudi poseben oddelek šolske nadzorne oblasti takov deželi, kakor tudi v ministrstvu, in to za vse dvojezično šolstvo.

Po § 3. člena 7. je slovenščina v jezikovno-mešanih in slovenskih okrajih drugi uradni jezik, in v tej zvezi zahteva spomenica vse potrebne ukrepe in ukaze za podrejene upravne in sodne institucije. Nadalje je postavljena zahteva po dvojezičnih napisih v smislu državne pogodbe.

Po § 4. člena 7. zahteva spomenica enakopravnost na vsem kulturnem in gospodarskem področju.

Ta spomenica je bila 11. oktobra 1955 izročena dunajski vladi ter tudi koroški deželni vladi. Spomenico so dobili vsi podpisniki avstrijske državne pogodbe in sicer Sovjetska zveza, Združene države Amerike, Velika Britanija ter Francija in tudi Jugoslavija, ki je

bila tedaj že pristopila k avstrijski državni pogodbi.

Sredi novembra 1955 je slovensko zastopstvo izročilo prosvetnemu ministru dr. Drimmlu še zgoraj omenjeni podrobni osnutek lastne srednje šole in lastnega učiteljsča ter posebnega oddelka nadzorne šolske oblasti.

Po poročilih obeh slovenskih koroških listov pa se je bil dne 1.9.1955 že razgovor o slovenski gimnaziji pri koroški deželni vladi, kjer je bila ponujena takojšnja ustanovitev te šole in sicer enega ali vseh osmih razredov. Ker pa so bili termini za šolsko leto 1955-56 že prepozni, so v omenjenem razgovoru določili, da bodo v jeseni 1956 odprli prva dva razreda slovenske gimnazije v Celovcu. Koroška vlada je bila naprošena, da na Dunaju izposluje takojšnjo dekretacijo šole ter imenovanje ravnatelja z nalogo, da vse potrebno pripravi.

Pri tem stanju so slovenski listi in še posebej "Naš tednik-Kronika" pričeli obravnavati ves problem v tisku in so pojasnjevali zadevo okoli slovenske gimnazije. Marca meseca 1956 je bilo za prva dva razreda slovenske gimnazije že prijavljenih nad 60 deklet in fantov, čeprav dekreta še ni bilo. Da bi ministrstvo in deželno vlado na dne 1. septembra 1955 dano besedo opozorili so zastopniki koroških Slovencev predložili ministrstvu poročilo o prijavah in javili tudi učiteljski zbor za vse predmete in sicer pod vidikom, da pridejo za tako šolo samo take učne moči v poštev, ki so do šole pozitivno razpoložene in obvladajo oba deželna jezika. V tem seznamu so bili predlagani izključno avstrijski državljani, Korošci, tako, da vlada ne bi mogla trditi, da lastnih učnih moči ni.

Kmalu pa je g. minister za prosveto odgovoril, da je za otvoritev srednje šole v smislu člena 7. državne pogodbe potreben poseben državni zakon. Slovenske organizacije so nemudoma opozorile g. ministra na rzsodbo najvišjega državnega sodišča z dne 15.2.1956, ki pravi, da je besedilo državne pogodbe samo po sebi že državni zakon in so potrebne samo izvršne odredbe. Na to pojasnilo je g. minister sporočil, da je predal vse odboru ministrov, ki se bavi z realizacijo člena 7. državne pogodbe.

Dne 13. maja so bila v državi parlamentarne volitve in je tako bilo nekam vse v zastoju. Pogajanja med vladnima strankama so se wlekla skoraj 6 tednov in tako so mogli Slo-

venci šele julija zaprositi za ponovno avdienco pri vladi. Ta avdienca se je vršila dne 21. julija in sicer so slovensko delegacijo sprejeli istočasno zvezni kancler g. inž. Raab, vicekancler dr. Schärff ter zunanji minister ing. Figl.

Kakor povzamemo iz poročila lista "Naš tednik-Kronika" o tej avdienci, so Slovenci zahtevali jasen odgovor vlade na spomenico in to po devetih mesecih ter so zavrnilo trditev kanclerja Raaba v vladni izjavi z dne 4. julija 1956. V tej vladi izjavi je trdil kancler Raab, da so manjšinske zadeve v Avstriji vse v redu, le Italija ne izvršuje prevzetih mednarodnih obveznosti. Ko so Slovenci vlado opozorili na dejstvo, da niti ena točka državne pogodbe po členu 7. ni izvedena, je kancler Raab izjavil, da to ve, da pa bo vlada tekom jesenskega zasedanja parlamenta predložila potrebne zakone in da bo to storila sporazumno s predstavniki slovenske manjšine.

Dejstvo je torej, da zvezna vlada, ki je s svojim podpisom dne 15. maja 1955 prevzela polno odgovornost za vse dele državne pogodbe, torej tudi za člen 7. do jeseni 1956 ni storila najmanjšega koraka za realizacijo tega člena.

O tem stanju so slovenske organizacije obvestile tudi podpisnike državne pogodbe, ki imajo po členu 34. te pogodbe dolžnost, da nadzirajo in kontrolirajo izvajanje pogodbe same.

Po vsem smemo torej soditi, da jeseni 1956 kljub vsem danim zagotovitom slovenske gimnazije še ne bo, pač pa bo v Mohorjevi hiši v Celovcu dom za dijake in dijakinje, za vsaj 50 deklet in fantov. Poleg tega ima tudi "Slovenska prosvetna zveza", ki je v levičarskih rokah, svoj dijaški dom za kakih 20 fantov.

Drug važen dogodek v slov. narodnem življenju je bil kongres evropskih manjšin v Brdu ob Baškem jezeru. Ker je bila Avstrija prva država, ki je dobila v državni pogodbi naloženo posebno zaščito narodnih manjšin, si je Federalistična Unija evropskih manjšin prizadevala, da bi bil njen 6. kongres v Avstriji in sicer na Koroškem, da bi tako bilo mogoče tudi vzpostaviti neposreden stik z manjšino samo.

Na prošnjo Unije je Narodni svet koroških Slovencev prevzel vse lokalne priprave ob Baškem jezeru, prav gotovo v najlepšem delu

Na manjšinskem kongresu. Od Slovencev so na sliki: Dr. Tischler, prof. dr. Zablatnik, prof. Messner in dipl. trg. Janko Urank.

slovenske Koroške. Levo usmerjena organizacija koroških Slovencev ni sodelovala, pač pa sodelovanje Narodnega sveta huho napadala.

Od 17. do 20. maja se je kongres vršil ob izredni udeležbi vrste narodnih manjšin in to ob navzočnosti vladnega zastopnika. Vreme, pokrajinska krasota in prisrčnost medsebojnega spoznavanja in izmenjavanja misli so tako dvignili raven vse prireditve, da so udeleženci zatrjevali, da je bil to najlepši kongres Unije. Koroški Slovenci pa so imeli priliko, da se predstavijo mednarodnemu forumu.

V naslednjem prinašamo otvoritveni govor, ki ga je govoril predsednik Narodnega sveta koroških Slovencev g. prof. dr. Joško Tischler:

“Kot zastopnik koroških Slovencev si dovoljujem, da Vas, spoštovani udeleženci kongresa, v naši lepi deželi prisrčno pozdravim. Mi Korošci, Slovenci in Nemci, se veselimo, če pridejo gostje iz vseh delov sveta v našo domovino. Da pa so danes tukaj zbrani zastopniki evropskih narodnih manjšin, pa je naše posebno zadoščenje in veselje. Želimo, da bi vsi iz naše domovine odnesli kar najboljše vtise.

Vsi pa se žalostimo, da se kongres evropskih manjšin vrši ravno v tednih, ko je eden izmed najjačjih in najodličnejših predstavnikov narodnih manjšin mil. g. kanonik Miha Gamper iz Južnega Tirola bil odpoklican v večnost.

Mi, koroški Slovenci se veselimo, da se vrši kongres na Koroškem, na avstrijskih tleh. Te dni je minilo ravno leto dni, ko je Avstrija s podpisom državne pogodbe na Dunaju po 17 letih zopet postala gospodarsko in politično svobodna država. Državna pogodba pa ni samo za nas kot avstrijske državljane izredne gospodarske in politične važnosti, marveč je državna pogodba za nas kot narodno manjši-

no izredno važen faktor, ker vsebuje v členu 7. za Slovence na Koroškem in za Hrvate na Gradiščanskem posebna določila.

Člen 7. govori zelo jasno. V šolskem vprašanju se naslanja na obstoječo dvojezično šolo, ki obstoja od leta 1945. V pogledu srednjih šol dovoljuje Slovincem lastne šole in predvideva poseben oddelek šolske nadzorne oblasti. Slovenščina na Koroškem in hrvaščina na Gradiščanskem sta postali uradna jezika poleg nemščine v vseh jezikovno mešanih oziroma slovenskih okrajih. Državna pogodba zahteva dvojezične napise na imenovanem ozemlju, in prepoveduje vse raznarodovalne organizacije.

A zelo dobro vemo in to tudi čutimo, da te določbe državne pogodbe v nobeni točki niso izvedene, da za izvedbo niso storjeni niti prvi koraki.

Kljub temu smo optimisti, ki so trdno pričrani, da bo avstrijska vlada sedaj po končanih volitvah tudi to stvar realizirala. Pričrani smo, da vlada, ki je v zadevi državne pogodbe pokazala veliko dalekovidnost, pri reševanju vprašanj, katera zadevajo dve narodni manjšini, ne bo odpovedala.

Kakor stojmo odločno na stališču priznanja k državi, tako odločno terjamo realizacijo člena 7. državne pogodbe.

Kakor Slovenci vsakemu poročilu manjšine priznavamo polno pravilnost in vrednost in si ne dovoljujemo, da bi sodili o položaju katerokoli manjšine, ker to pristoji le prizadeti manjšini sami, ravno tako pričakujemo tudi mi Slovenci, da smo mi sami pristojni ocenjevalci in poročevalci o svojem položaju.

Smo tudi mnenja, da človečanske in manjšinske pravice niso vprašanje števila, marveč so zadeva naravnega in božjega prava.

V tem smislu smo pripravljani in odločeni sodelovati z vsemi manjšinami ter pozdravljamo kongres in mu želimo poln uspeh, prav posebno pa poglobitev medsebojnih stikov.”

Na kongresu samem so bila poročila o položaju Nemcev v Južnem Tirolu, ki jih je podal poslanec v rimskem parlamentu dr. Tinzl. Obširno poročilo je podal poslanec Krenc kot zastopnik lužiških Srbov iz Vzhodne Nemčije. To poročilo je bilo tem bolj zanimivo, ker je kongres imel prvič priložnost slišati način reševanja tovrstnega vprašanja na drugi strani “Železne zevese”! Nacistična Nemčija leta 1938 naštela samo še 455 lužiških Srbov,

danes jih je zopet 150.000. Ti imajo v Budišinu svoje gledališče, pri katerem sodeluje okoli 200 sodelavcev, imajo dve lastni gimnaziji, celo vrsto drugih kulturnih ustanov ter 200 akademikov na univerzah Vzhodne Nemčije.

Iz svojega kulturnega življenja so lužiški Srbi pokazali svojo pesem in svoj narodni ples ter narodno nošo, na katere se mogoče ta ali oni spominja izza kongresa Kristusa kralja v Ljubljani.

Ob zaključku kongresa pa so koroški Slovenci iz svojega kulturnega zaklada pokazali odlomek, ki je navdušil vso mednarodno publiko, ki je prvič videla in slišala Slovence. Pevsko in prosvetno društvo iz Sel je nastopilo s svojo pesmijo, s svojim rajanjem in ko so zapeli "Mi se imamo radi" je vsa publika zahtevala ponovitev in z navdušenjem prepevala s Selani. Vsi udeleženci so zatrjevali, da tako pristranskega kulturnega večera še niso doživeli in da bodo glas o koroških Slovencih

Lužiške Srbkinje ob Baškem jezeru. Temna noša je noša katoličanov, svetla protestantov in rožasta Dolnelužiških Srbov.

nesli na vse strani Evrope. Prireditelj je bila tako močna, da so Selane povabili Bretonci v Francijo in lužiški Srbi v Budišin.

Ob zaključku tega kulturnega večera je predsednik Narodnega sveta podaril vsakemu udeležencu Album Koroške s prošnjo, da bi kongresniki ne pozabili Koroške in Koroških Slovencev.

BOJAN C.

Narodna nezavednost na Koroškem

Sledeče vrstice naj bi bile nekaka pobuda našim družboslovcem, naj bi posvetili vprašanju narodne nezavednosti svojo pozornost. Pomanjkanje slovenske skupnosti postaja itak že nekaka sodobna naša rana, na Koroškem pa je nezavednost pravicata bolezen, kronična in nevarna.

Na Koroškem velja tole narodnostno pravilo: Tretjina koroških Slovencev noče biti slovenska, druga tretjina ne ve, da je slovenska in le zadnja tretjina je zavedna. Spričo rastoče brezbriznosti vodilnih slovenskih krogov na Koroškem pa zna biti tudi zavedna tretjina prej ali slej ogrožena. V trenutnem pomanjkanju narodne zavesti je jedro težav za reševanje narodnega vprašanja na Koroškem z državne avstrijske strani, kot je to nakazano v drugem članku. Popolnoma iste težave so se pojavile že pred tridesetimi leti, ko se je koroški deželni zbor pečal z načrtom kulturne avtonomije. Bilo je ravno tako deset let na to pod kanclerjem Schuschniggom, ko so dobro-

hotne njegove besede slovenskim odposlanecem o nesmislu narodnega odpadništva izzvale na nemško-nacionalni strani vihar ogorčenja. Taisti je položaj danes, ko stoji Avstrija pred vprašanjem, kako naj izvede ustavno zagotovljeno pravico slovenske in hrvaške manjšine v državi.

Primeri narodne nezavednosti

Pri zgodovinskem pregledu moramo iti za celih sto let nazaj. Ko se je v revolucionarnem letu 1848 tudi slovenski narod budil v svojo skupnost, se je — seve po Nemcih organizirana — podala skupina koroških Slovencev v Frankfurt in se tam izjavljala za oddelitev slovenskega dela Koroške od ljubljanskega gubernija. Einspielerjevo in Janežičevo delo pred stoletjem spremlja kakor senca nezavednost ljudstva, le — ta je nemara napotila škofa Slomška k premestitvi škofijske stolice v štajerski Maribor. Mlado slovensko kul-

turno in politično rast ob Grafenauerju in Ražunu med prelomom stoletja spremlja po nemškem liberalizmu hranjeno narodno odpadništvo. V letih koroških bojev in glasovanja končno zadobijo sence nezavednosti prav ostre oblike. Ob nastopu nacizma se pojavijo vnoč in za čuda jih srečujemo spet v zadnjem letu.

Očitno je razlika med nezavednostjo in odpadništvom. V sadovih sta si seve enaka. Stotere so nadalje oblike ali stopnje nezavednosti in odpadništva. Opazuj kjerkoli v gornji Zilji preprosto slovensko ljudstvo — morda kje okoli šentjurja ali Brda! Njegov govor je kot pred stoletji nekaka rahla pesem, v svojevrstni harmoniji družji po dva in tri samoglasnike, rado naglašja na zadnjem zlogu in mehko izgovarja svoj "r". Število nemških izposojenk je danes, v času stroja in tehnike, gotovo večje kot prej, ritem govornice in skladnja besedi in stavkov pa sta slej ko prej slovenska. Človek bi mislil, da je treba stopiti samo v sredo teh vaščanov in jih navdušiti za slovenski svet, za izgajenost slovenske pismenosti, za sorodstvo na jugu in vzhodu. Zgodi se ti pa, da zreš nato v velike, otroško vprašujoče njihove oči in se koj zaveš, da te kljub svojemu narečju niso razumeli. Tako nezavednost, ki jo srečamo tudi še drugod na Koroškem — posebno ob jezikovni meji — bi morda sociolog nazval klasičen primer narodne otroške dobe, iz katere se rodi "narodni jaz" šele po vztrajni kulturni vzgoji in rasti. Res ima ta nezavednost nekaj mikavno otroškega na sebi, ne zdi se ti pa nevarna in tudi tvojega narodnega truda ne ogroža. Primer je kulturne ledine, za katero je treba samo delavnih, vztrajnih oračev.

Drugod po Zilji in Rožu, po Gurah in Podjuni srečamo druge vrste narodne nezavednosti. Vzemimo primer dveh družin, zavedne in nezavedne. Obe živita taisto podeželsko življenje, govorita isto narečje, ločita pa se ali celo že versko ali pa kulturno ali samo politično. V prvem slučaju imamo opraviti z verno in versko brezbrizno družino. Kljub tolikim sorodnostim je med tema družinama najmanj skupnosti. Prva je redna naročnica tednika "Nedelje" in običajno tudi mesečnika "Vera in dom", druga odklanja vsak slovenski tisk in vsako slovensko besedo bodisi v bogoslužju ali javnosti. K temu prvemu primeru še to: največ Slovencev se družji v cerkvi in na ver-

skih prireditvah, največ naročnikov ima "Nedelja" in koj nato "Moharjeva družba. Drugi primer bi bil tudi kulturno zainteresirane družine. Zavedni slovenski člani se po možnosti udeležujejo prosvetno, naročujejo Mohorjeve knjige, kulturni mesečnik — nekaka senca k temu so nezavedne družine, ki se zanimajo za breznarodni šport, kino in drugi sadove moderne civilizacije. Kulturno so brezbrizne, njihova pozornost je osredotočena v gospodarskih vprašanjih. Teh družin je med koroškimi Slovenci največ in njihovo število je še v porasti.

Na Koroškem najdemo končno tudi Slovence, ki nekako bolestno sovražijo vse, kar je slovensko. Kretnja in beseda jih izdajata za Slovence, sami pa skušajo dosledno zabrisati sleherno slovensko sled. Take nezavedne družine so običajno dokaj premožne — vsaj navidez — in igrajo precejšnjo vlogo v socialnem življenju podeželja. Z odprtimi rokami sprejemajo sadove nemške civilizacije in obožujejo vse nemštvo, odklanjajo pa vse, kar je kakorkoli v zvezi s slovenstvom.

Vzroki narodne nezavednosti

Splošno nam manjka sociološke šole. Kaj je narod, kaj je narodna zavest, pripadnost, narodna država? Nezavednost prve oblike bi dokazovala, da je tudi narod podvržen taistim zakonom rasti, zorenja in umiranja kakor poedinec. Ves slovenski narod je bil pred dobrim stoletjem in pol še nezaveden, na Koroškem je ostal ponekod do današnjega dne. Kaj nam pove drugi primer zavednosti in nezavednosti? zakaj pada število zavednih, če sledimo narodovemu življenju skozi njegovo vernost, kulturo in politiko? V vrsti zavedne slovenske inteligence na Koroškem prvači slovenski duhovnik — nezaveden duhovnik ali tak, ki bi bil narodno odpadel, je izjema. Za posvetno izobraženstvo to pravilo več — ne velja. Zanimivo je nadalje, da je največ zavednih Slovencev kmetov ali pa rokodelcev, ki se hkrati ukvarjajo tudi s kmetijstvom. Slovenski zavedni delavci so enako redki kakor slovenski uradniki. Trgovci so sporadično Slovenci. Zakaj govorijo ti pojavi?

Levičarji imajo svoj odgovor na vprašanje, čemu na Koroškem toliko nezavednosti. Tako pravijo: Narodno vodstvo na Koroškem je bilo zgolj klerikalno in se je malo brigalo za socialna in gospodarska vprašanja, na Koroškem:

ni bilo ne slovenskega liberalizma in ne slovenske socialdemokracije. Tako so odpadli premožnejši sloji in delavstvo in je končno ostal samo še kmet. Najbrihtnejši med levičarji je navadno izpovedal, da hočejo zavestno in smotno preko liberalizma do socialističnih ciljev. Levi tabor dejansko osredotočuje svoje delo na gospodarsko področje in mu očitno

podrejuje kulturna vprašanja. Nenačelnost na naši strani mika mnovega k temu poizkusu.

Odgovorite torej Vi: ali je ljubezen v bogoljubju, rodoljubju in domoljubju res deljiva; ali ni zvestoba Bogu, narodu, družini zares ena sama, nedeljiva vrednota. Ali ni narodna zavednost posledica verske in odpad od vere vzrok narodnega odpadništva?

V. Z.

Kulturno življenje v domovini Miklove Zale

Če kje, sta idealizem in požrtvovalnost potrebna pri kulturnem in prosvetnem delu. Kupi denarja ne ustvarilo ne ene pesmi, ne ene igre, ne ene črtice. Treba je volje, srca in duše, notranjega življenja, povezanosti z narodom.

Članek o narodni nezavednosti na Koroškem nam že precej jasno pove, kako težko mora biti v takih razmerah prosvetno delo. Tukaj ni več prosvetne tradicije, ker jo je pretrgal nacizem. Ta in vojska sta pobrala najboljše prosvetne delavce. Ko je po vojski zaživel narodno in prosvetno življenje, so nekateri zanesli politiko in našemu ljudstvu tako tujo miselnost, da je ljudstvo vse odklonilo in obrnilo hrbet prosvetnemu in s tem v zvezi narodnemu življenju. Mladina, ki gre od doma po svetu za kruhom, ali gre v tovarne, se mnogokrat narodno izgubi. Celotni razvoj je proti prosvetnemu delu.

Le kjer je še zdravo krščansko in narodno življenje, je možno prosvetno delo. In tega je, hvala Bogu, še nekaj. Zgrajenega na žrtvah in idealizmu, ker denarnih sredstev ni. Ugotoviti moremo, da je kljub zunanji šibkosti prav slovenska krščanska prosveta močnejša kot po obsegu mnogo večja nemška. Saj takih prireditev kot je n. pr. bila lani marijanska akademija z misterijem "Brezmadežna" ali letošnja mladinska akademija nihče drugi na Koroškem ne spravi skupaj.

Na slovenskem Koroškem gre prosvetno delo nekako vzporedno v "Krščanski kulturni zvezi" in v farnih prosvetah. Ne gre tu za

ime, za firmo, ampak za delo, ki je možno tu v taki obliki, tam zopet v drugačni. Saj so razmere po naših farah zelo različne. Gotovo pa je v "Krščanski kulturni zvezi" zadnja leta neko mrtvilo, pa upamo, da se bo sedaj delo zopet obnovilo.

Največja kulturna prireditev v času, ki je zajela okoli sto sodelujočih, je bila mladinska akademija mladinskega kongresa v Kolpingovi dvorani v Celovcu. Dvakrat je mladina napolnila veliko dvorano in z nepozabnim vtisom odhajala domov. Najbolj dovršene točke akademije sta nam podala fantovski zbor, ki ga vodi č. g. dr. Cigan, in dekliški zbor pod vodstvom č. g. prof. Miheliča. Omembe vredne

Celovski škof govori ob zaključku mladinske akademije. Okoli njega združeni pevski zbori, na levi dirigent č. g. dr. Franc Cigan.

Mladinska akademija: Spevoigra
Dekliški cvet

Farna mladina iz št. Jakoba v Rožu ob igri
Vombergarjeve "Vode" v režiji č. g.
Vinka Zaletela

Slovenska mladina koraka v sprevedu
v Celovcu

točke so še bile: spevoigra: "Dekliški svet", pevske in rajalne točke "Prvi, ki natrosi v jutro" in "Vesela mladost", potem dve zborni deklamaciji. Sodelovala je tudi dr. Ciganova godba.

Že tradicionalni sta zaključni prireditvi obeh gospodinjških šol: v št. Jakobu in št. Rupertu. Razstavi ob zaključku sta vedno na višji stopnji in ročna dela tekmujejo v dovršenosti in izrabljanju narodne ornamentike. Prireditvi vsebujeta igro, petje, rajanje, simbolične prizore in šaloigro.

Velikega pomena ne le za strokovno znanje, ampak tudi za kulturno, versko in narodno vzgojo so obe gospodinjški šoli in kmečkogospodarska šola za fante v Tinjah.

Kulturno zelo pomemben dogodek je koncert, del opere "Miklova Zala", ki jo je skomponiral šentjakobski organist Anton Nagele. Koncert so predvajali prvič ob Baškerežeru, potem še v št. Jakobu, št. Janžu, Gorici in na Repentabru. Sodelovali so cerkveni pevci iz več fara pod vodstvom komponistovega brata č. g. Tevžeja Nageleta.

Izmed društev je bilo najživahnejše prosvetno društvo v Selah, kjer je tudi največ požrtvovalnosti in kjer imajo izvrsten cerkveni zbor. Ta je nastopil tudi na manjšinjskem kongresu ob Baškem jezeru pred zastopniki skoro vseh evropskih manjšin in je žel izredno pohvalo. Izmed iger je najpomembnejša Finžgarjeva "Naša kri".

Kraji, kjer je še razvito prosvetno življenje, četudi v raznih oblikah, so še: št. Jakob v Rožu, št. Janž v Rožu, Globasnica v Podjuni, št. Vid v Poduni, šmihel, škocjan, Gorenče.

Č. g. Zaletel Vinko pa je imel v Celovcu in po premnogih koroških farah veliko predavanj z barvnimi slikami o Ameriki, Sveti deželi, Fatimi in Lurdu ter o Koroški in je tako zopet uvedel v naše fare nekake "prosvetne večere", ki se jih ljudje zelo radi udeležujejo.

Koroška duša pa živi v pesmi. Pesmi je še veliko in najdalje ostane v človeku, četudi že izgublja svoj materni jezik. Dokler bodo naše mamice zibale in otroke še po naše "marnjati" in "žebrati" (govoriti in moliti) učile, se bo še preko jezer in dolin razlegala pesem "Nmav čez izaro". Ko pa bo pesem utihnila, bo ostal le še grob....

"ZELENA VEJA"

Naša mladina je zelena veja, na kateri sloni vsa naša emigracija. Če ta veja usahne, usahnemo vsi!

Martin Mizerit se je rodil 11.XI.1904 v Gorici. Študiral na učiteljski v Ljubljani. Maturiral l. 1925. Kot učitelj služboval na Zdolah pri Brežicah in v št. Rupertu na Dol. Beg. leta preživel na Koroškem. V peggeškem in špitalskem taborišču poučeval slov. beg. mladino. V Argentino prispel leta 1949. Kot referent Mladinskega

odseka Društva Slovencev organiziral v Bs. Airesu tečaj za slovensko mladino. Sodeloval pri sestavi mladinske knjige "Naša beseda", ureja mladinsko prilogo Duhovnega življenja "Božje stezice". Napisal več mladinskih literarnih črtic in novel pod psevdonimom INE v Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije in v ostalih emigrantskih listih in revijah.

ZA UVOD

Bilo je pred leti na občnem zboru Društva Slovencev. V svojem govoru je takratni predsednik g. Miloš Stare, govorec o šolski mladini, povedal tudi stavek, ki sem ga napisal kot moto vsega tega sestavka.

Morda se bo komu zdel gornji citat pretiran. Jaz trdim nasprotno! Pravim: težko bi krajše in točneje označil važnost in pomen naše šolske mladine za ohranitev slovenske skupnosti, kot je to označil g. Stare. Treba se je samo nekoliko zamisliti v razmere, v katerih živimo, pa bomo morali vsi priznati: res je! Če ta veja — naša šolska mladina — usahne, prej ali slej bo tudi vsa naša emigracija! Premislimo! Odkod naj naše mladinske organizacije dobivajo svoj naraščaj, če ne bo zavedne šolske mladine?

Kaj bo s slovenskim semeniščem, če se nam mladina že v šolski dobi odtuji ali celo potuži?

Kje naj naša društva — nič koliko jih je —

dobivajo nove člane, če nam najmlajši rod narodno odmre?

Naša pevska društva, igralska družina, Kulturna Akcija, Društvo Slovencev, Slovenska hiša — ne izvzamem niti verskih organizacij, — vse bo sčasoma, a zato tem bolj gotovo odmrlo, če nam usahne "zelena veja" — naša šolska mladina!

Smem reči: boj za narodno ohranitev naše mladine, je boj za obstoj slovenske emigracije!

Ni namen tega sestavka prikazati vse dosedanje prizvanje za ohranitev narodne zavesti naše šolske mladine. Bi bilo to preobširno delo. Omejiti se hočem le na to, kar se mi zdi najvažnejše in najzanesljivejše sredstvo: na slovenske tečaje. Če le kje, bo otrok na teh dobil prvo sistematično usmerjeno narodno vzgojo, na osnovi katere naj bi gradile poznejše svoje delo naše organizacije, te ali one vrste. Kaj so slovenski tečaji?

NEKOLIKO ZGODOVINE

Ko smo se poslavljali od evropskih taborišč — ta v strahu, kaj bo počel v "novem svetu", oni v upanju, da bo kar čez noč obogatel —, se je učiteljstvo, zvesto svojemu poklicu, vpraševalo: "Kaj bo z našimi otroci v "srebrni deželi"? Bo mogoče kaj delati zanje? (Da ne bomo učili "zamurskih" otrok, kakor se je nekdo sarkastično izrazil — smo vedeli).

Kaj kmalu po prihodu v novo domovino se je pokazalo, da se da tudi tu kaj storiti za našo šolsko mladino.

Z delom je pričela slovenska duhovščina, ki je ugotovila, kako pičel, nezadosten je pouk verouka v argentinskih šolah. In pa: v domačem jeziku dojame otrok vse drugače, kakor v tujem.

Prav kmalu po zadnjem velikem transportu naših izseljencev v letu 1949, so pričeli že v drugi polovici aprila nekateri slovenski duhovniki zbirati na raznih krajih slovensko mla-

dino k pouku verouka. Istočasno je požrtvovalno slovensko učiteljstvo priključilo temu pouku še pouk v slovenskem branju in pisanju ter pouk slovenske zgodovine in zemljepisja. Seveda se je pri tem gojilo tudi petje slovenskih pesmi, zlasti narodnih.

To naj bi bil začetek sedanjih slovenskih tečajev. "Šole" jim pač ne moremo reči. Saj se ti tečaji vršijo samo enkrat na teden in še takrat imajo otroci le 2, kvečjemu 3 ure pouka.

Pouk v tem prvem letu emigracije ni bil lahek. Ni bilo potrebnih in ne enotnih učnih pripomočkov. Učno stvarino si je pripravljalo učiteljstvo samo — vsak zase, kakor je kdo vedel in znal. Pouk je motilo tudi še vedno preseljevanje družin iz kraja v kraj. Storjen je pa bil začetek in kljub vsem težavam so bili uspehi razveseljivi. Starši so svoje otroke radi pošiljali v te tečaje. Bili so nadvse hvaležni učiteljstvu, ki je svoj prosti čas žrtvovalo njihovim otrokom.

Vsekakor je bil led prebit in tako smo šli v novo šolsko leto (1950) z novim pogumom

in tudi bolje pripravljene. Skrb za organiziranje tečajev je prevzelo Društvo Slovencev, ki je odtlej kar najbolj požrtvovalno podpiralo gmotno in moralno delo za te tečaje.

Prvoletne izkušnje dela v Argentini so bile dobra šola za nadaljnje delo. Pouk je postal v tem letu bolj sistematičen. Saj si je učiteljstvo sestavilo enoten učni načrt za celoletno dobo. Tudi se je učiteljstvo sestajalo na redne mesečne šolske konference, na katerih je obravnavalo in reševalo vse sproti nastajajoče potrebe ter učne in vzgojne probleme.

Veliko skrb je v tem letu povzročalo učiteljstvu pomanjkanje enotnih učnih pripomočkov, zlasti za branje in memoriranje. V tej stiski je priskočilo na pomoč Društvo Slovencev. S finančno podporo istega je učiteljski zbor začel izdajati posamezne tiskane pole s sestavski zemljepisne in leposlovne vsebine, ki so bili učencem velika opora pri pouku.

Kakor so bili ti sestavki vsebinsko kaj primerni za šolsko uporabo, se je pa po drugi strani pokazalo, da so take posamezne pole

Slovenski tečaj v Ramos Mejia. Poučujeta učiteljica gđc. Anica Šemrov in č. g. Matija Lamovšek.

Slovenski tečaj v Lanusu. Poučujeta učitelj g. Martin Mizerit in č. g. Janez Malenšek.

nepraktične. Učiteljski zbor jih je zato kmalu opustil. Mesto njih je pričel izdajati slovenski šolski list "Mladina", ki je prinašal vso potrebno snov iz verouka, slovenščine ter slovenske zgodovine in zemljepisja. List je izhajal po potrebi; navadno na osmih straneh in v 150 izvodih. Stroške za izdajanje je spet kri- lo Društvo Slovencev. List so dobivali šolarji brezplačno. Mogli pa so ga dobiti tudi tisti otroci, ki iz tega ali onega razloga niso po- hajali v slovenske tečaje.

Ta način šolskega dela se je nadaljeval tudi naslednje leto in se bistveno ni spreminjal. Za- radi še vednega preseljevanja nekaterih dru- žin so se ponekod morali nekateri tečajji sicer opustiti (Quilmes, Bernal, Lanus)), pa so se zato drugod ustanovili novi.

Vedno bolj pa se je čutila potreba po stal- nem, skupnem učbeniku. Tako je nastala prva slovenska izseljenska čitanka "Naša beseda", ki jo je izdala "Svobodna Slo- venija", leta 1951. Čitanka je sestavljena ta- ko, da v kar najkrajšem času uvede naše naj- mlajše, ki že obvladajo branje kasteljanščine, v branje in pisanje slovenskega jezika. Nudi

pa tudi več ko dovolj branja, ki vzbuja in ohranja v otroški duši versko in narodno za- vest. Čitanka je postala nekakšna "uradna" knjiga slovenskih tečajev.

Važen mejnik pri delu za našo mladino po- meni ustanovitev Mladinskega Odseka v okvi- ru Društva Slovencev. Odbor odseka tvori vse poučujoče učiteljstvo. Iz vrst učiteljstva je bil določen mladinski referent, ki se more udele- ževati tudi sej uprave Društva. Tako je poda- na možnost za uspešnejše in hitrejše obvešče- vanje Glavnega odbora o potrebah Mladinske- ga odseka.

Na zadnjem občnem zboru Društva Sloven- cev pa je bil na predlog odbora sprejet pred- log, naj vsi člani društva prispevajo poleg do- sedanjih prispevkov mesečno še 1.— \$ v mla- dinski sklad. Iz teh prispevkov se sedaj kri- jejo stroški slovenskih tečajev.

KAKO JE DANES?

Pouka v slovenskih tečajjih ne smemo primerjati pouku nekdanj v domovini. Raz- lična starost otrok — od petega do štirinaj-

RAZPREDELNICA ŠT. 1.

1. Slovenski tečaji v Velikem Buenos Airesu po stanju I. 1950.

Kraj tečaja	Skupina	Dečki	Deklice	Skupaj	Skupaj otrok	Dan pouka	Poučuje	Veroučitelj
Flores-Floresta	I	6	3	9				
	II	3	2	5	14	Sobota	Katica Kovač	Stanko Škrbe
Florida	I	4	4	8				
	II	1	5	6	14	Sobota	Tone Kovač	dr. Alojzij Starc
Lanus	I	22	14	36				
	II	8	12	20	56	Sobota	Martin Mizerit	Janez Malenšek
Moron	I	10	7	17				
	II	3	6	9	26	Sobota	Mija Markež	Matija Lamovšek
Ramos Mejía	I	22	29	51				
	II	9	11	20	71	Ponedeljek	Anica Šemrov	Matija Lamovšek
San Jose	I	15	7	22				
	II	—	—	—	22	Sobota	Marko Mavrič	Marko Mavrič
San Justo	I	9	7	16				
	II	6	6	12	28	Ponedeljek	Angela Klanšek	Štefan Novak
San Martín	I	7	15	22			Franciška	
	II	10	15	25	47	Sobota	Grudzjen-Miklavčičeva	Karel Škulj
Transradio	I	1	2	3				
	II	3	—	3	6	Sobota	Helena Petje	Janez Kalan
Villa Hermosa	I	6	6	9				
	II	—	—	—	9	Sobota	Vera Ašič	— —
Villa Tesei	I	4	8	12				
	II	—	—	—	12	Sobota	Katica Kovač	Stanko Škrbe
Victoria (San Fernando)	I	1	8	9				
	II	—	5	5	14	Sobota	Tone Kovač	Anton Dejak

RAZPREDELNICA ŠT. 2.

Številčni pregled otrok slovenskih tečajev

Skupina	Dečki	Deklice	Skupaj
I	107	107	214
II	42	62	104
Skupaj otrok	149	169	318

stega leta — neenake sposobnosti otrok, oddaljenost od kraja pouka in še marsikaj pač niso ravno idealni pogoji za nekdanji način poučevanja.

V večini slovenskih tečajev se poučuje v

dveh skupinah, v katere so otroci porazdeljeni po starosti in sposobnosti. Kajpak ima 1. skupina (nižja) več "odtenkov", podskupin: pet, šestletnih otrok ne moreš učiti tega, kar osemletne.

Najmlajši iz prve skupine uporabljajo pri pouku "Moje prvo berilo" (predvojna izdaja v domovini). Ostali iz prve skupine se poslužujejo "Naše besede".

Druga (višja) skupina rabi pri pouku "Božje stezice (Otroška priloga Duhovnega življenja).

Obe skupini se pa poslužujeta tudi razmnoženin, ki jih za vsak mesec vnaprej pripravi in preskrbi Mladinski odsek.

Pouk se vrši na osnovi učnega načrta, ki je

za nižjo skupino sestavljen za vse leto, za višjo pa se sestavlja vsak mesec sproti. Slednje pač za to, ker je sestavljanje načrta vezano na "Božje stezice", ki izhajajo mesečno.

Snov pouka je v prvi skupini branje, pisanje in deklamiranje v slovenščini ter stvarni pouk, v kolikor je potrebno za spoznavanje slovenskih izrazov.

Druga skupina ima v načrtu slovensko zgodovino in zemljepis, branje, deklamiranje, pisanje in spisje v slovenskem jeziku, ter spoznavanje slovenskih velmož. Obe skupini gojita tudi slovensko petje.

Seveda se v vseh tečajih (trenotno z eno izjemo) poučuje tudi verouk v našem jeziku.

Trenotno stanje slovenskih tečajev prikazuje razpredelnici na strani 176.

Prvi pogled na obe razpredelnici bo morda tega ali onega razveselil češ: ni majhna številka. Primerjanje s statistiko slovenske šolobvezne mladine v Velikem Buenos Airesu nam pa pokaže drugačno sliko: približno 2/3 slovenskih otrok ne obiskuje slovenskih tečajev! Kje in kakšni so vzroki te negativne slike?

Prvi in glavni je gotovo prevelika oddaljenost otrok od šolskih središč. Res je mnogim otrokom praktično nemogoče posecati slovenske tečaje. Edina rešitev te težave je: ustanavljanje novih tečajev povsod tam, kjer so dane možnosti za to. Tako ima Mladinski odsek Društva Slovencev še veliko polje, kjer naj — kolikor je pač mogoče — razširi svoje

Slovenski tečaj v Villa Hermosa. Poučuje gdč. Vera Ašič.

Člani Mladinskega odseka Društva Slovencev. V prvi vrsti od leve proti desni: Gdč. Katica Kovač, gdč. Angela Klanšek, gdč. Anica Šemrov in gdč. Mija Markež. V drugi vrsti od leve proti desni: Gd. Anton Kovač, Martin Mizerit in Aleksander Majhen. Manjkajo štirje člani.

delovanje.

Ostalih vzrokov ne bom navedel. So predvsem zadeve staršev, katere je treba prepričati, da slovenski tečaji otrokom prav nič ne škodujejo, marveč samo koristijo. Strah, da bi otroci zaradi obiskovanja slovenskih tečajev imeli težave v argentinski šoli, je prazen in čisto odveč. Otroci imajo odličen spomin. Morebitne težave, če se tu in tam pri katerem pojavijo, prebrodijo brez večjih težkoč v nekaj tednih. Sicer pa: poznam slučaje, ko naši otroci ne hodijo v slovenske tečaje, da se jim ne bi "mešalo". Posečajo pa tečaje angleščine in drugih tujih jezikov. Kaj se jim tam nič ne "meša"?

Slovenski tečaj Flores — Floresta. Poučujeta učiteljica gđc. Katica Kovač in č. g. Stanko Škrbe.

ŠE ENA SLIKA

Delo slovenskih tečajev pa ni omejeno samo na štiri šolske stene. Otrok se hoče "postaviti" in tudi v tem oziru jim slovenski tečaji nudijo dovolj prilik. Na skoraj vseh proslavah, akademijah in podobnih prireditvah je sodelovala naša šolska mladina na ta ali oni način z največjim veseljem. Da bi samo naštel vse te prireditve, bi bilo preveč suhoparno, drobno opisovanje pa bi vzelo preveč prostora. Omeniti pa moram otroško pravljico igro "V kraljestvu palčkov", ki so jo pripravili otroci iz Ramos Mejije in okolice, ter prireditev z naslovom "Slovenska vas", pri kateri so sodelovali vsi slovenski tečaji.

Slovenski tečaj v Moronu. Poučujeta učiteljica gđc. Mija Markež in č. g. Matija Lamovšek.

Da bi se mladina posameznih tečajev medsebojno spoznavala, da bi začutila in spoznala zavest in moč naše skupnosti, je slovensko učiteljstvo organiziralo ob sklepu vsakega leta skupen izlet otrok vseh slovenskih tečajev. Tako so si sledili izleti v Don Bosco (Ramos Mejia), na Markeževo "kinto" v Merlo, v Los Platanos, v Muñiz ter v Tigre. Ni treba posebej povdariti, da so bili otroci teh skupnih izletov izredno veseli. Igre, rajanje, nogomet, petje in podobno v prosti naravi, vse je bilo poseben užitek za mlada srca naših otrok. Društvo Slovencev pa je vsako leto poskrbelo s posebno podporo, da so tudi mladi želodčki dobili kak priboljšek.

Nekateri slovenski tečaji so prirejali vsako leto še posebej svoje izlete. Tako so tudi med šolskim letom družili "prijetno s koristnim".

ZA KONEC

Ni namen tega članka dajati komu hvalo, čast in slavo. Za vse, ki se udeležujejo na ta ali oni način pri delu za našo mladino, so take "zadevščine" nepotrebne in odveč. Ne morem in ne smem pa preiti dveh ugotovitev.

Prva: Društvo Slovencev je ves čas, odkar so se začeli slovenski tečaji, z vso širokogrudnostjo in z največjim uvidevanjem te tečaje podpiralo moralno in finančno — brez ozira na to, ali so starši otrok, ki obiskujejo slovenske tečaje, člani Društva ali ne.

Druga ugotovitev: Slovensko učiteljstvo — poznamo ga vsi — se teden za tednom, mesec za mesecem, že dolga leta z vzgledno nesebičnostjo žrtvuje za našo mladino.

Tako bi dejal: vsem — vse priznanje in zahvala! In še: ves božji blagoslov vsem, ki se trudijo, da naša "zelena veja" ne usahne! Saj: če usahne ta, usahnemo vsi!

Na naslednji strani objavljamo poimenski seznam otrok, ki so v letošnjem letu obiskovali slovenske tečaje v Velikem Buenos Airesu. V seznamu so navedeni tudi otroci, ki iz tega ali onega razloga ne morejo redno hoditi k pouku.

POIMENSKI SEZNAM OTROK

Okrožje Flores - Floresta

Dečki: Bitenc Marko, Bitenc Tomaž, Dolenc Marjan, Dolenc Miha, Martinčič Ferdi, Martinčič Franc, Mihelj Joško, Stariha Mihec, Šabič Božo.

Deklice: Dolinar Andrejka, Marn Terezika, Mehle Cvetka, Mehle Jožica, Mehle Marija.

Okrožje Florida

Nižja skupina:

Dečki: Amon Peter, Pleško Jani, Prelog Andrej, Savicki Marjan.

Deklice: Jesih Rožica, Osterc Snežna, Prijatelj Terezika, Rajer Simonka.

Višja skupina:

Dečki: Bat Bojan.

Deklice: Kovač Marinka, Osterc Helena, Osterc Lučka, Šenk Anica, Šenk Cveta.

Okrožje Lanus

I. Nižja skupina:

Dečki: Bokalič Janez, Bregar Hinko, Burja Joško, Celarc Borislav, Devjak Franci, Devjak Slavko, Goljevšček Pavel, Grbec Jože, Guzelj Dani, Ivančič Edvard, Jazbec Miloš, Jemec Stanko, Kalan Jernej, Kriskoli Janez, Novljan Anton, Primožič Franci, Rome Danilo, Rozina Bogo, Stanovnik Andrej, Sušnik Rado, Špacapan Bernard, Špacapan Peter.

Deklice: Barle Marica, Bavdek Mojca, Berčič Miljana, Bokalič Marija, Boštjančič Jožica, Brolih Anica, Guzelj Rezi, Guzelj Stanka, Kalan Jelka, Novljan Slavica, Rozina Marija, Sušnik Tončka, Urbanc Marija, Urbanija Slavka.

I. Višja skupina:

Dečki: Barle Valentin, Brolih Ivan, Burja Stanko, Grbec Janez, Jan Ciril, Kalan Jernej, Rome Jože, Sušnik Franci.

Deklice: Bavdek Angelca, Berčič Marija, Goljevšček Ivanka, Grbec Marica, Jan Barika, Lipovec Katica, Rauh Ana Marija, Rauh Cvetka, Sabotič Nadica, Sladič Olga, Sušnik Marija, Urbanija Cveta.

Okrožje Moron

Dečki: Breclj Aleš, Draksler Franci, Golob Polde, Gorišek Marjan, Gričar Rudi, Klemenčič Franc, Klemenčič Janko, Kopač Ludvik, Mizerit Tonček, Poglajen Lojzek, Tominc Jože, Verbie Franc, Verbie Pavle.

Deklice: Cerar Anica, Cerar Mimica, Golob Kristina, Košir Martina, Lisjak Berta, Lisjak Majda, Medić Anica, Pleško Helena, Pleško

Slovenski tečaj v Floridi. Poučujeta šolski upravitelj g. Anton Kovač in č. g. dr. Alojzij Starc, ki ga ni na sliki.

Mojca, Pregelj Gabrijela, Pregelj Marjanca, Tominc Marjanca.

Okrožje Ramos Mejía

Nižja skupina:

Dečki: Benetič Franc, Bezljaj Mirko, Filipič Andrej, Hrovat Joško, Kessler Janez, Koder Lojze, Krivec Andrej, Lorgar Tonček, Lorgar Peter, Maček Joško, Mlakar Bojan, Opeka Peter, Oven Janez, Pergar Janez, Perklič Aleksander, Perklič Milan, Petelin Franc, Petelin Janez, Pintar Janez, Skubic Lojze, Urh Joško, Zakrajšek Janko.

Deklice: Bras Alenka, Brula Ladi, Cukjati Kati, Durič Kristina, Fink Marija, Gorazd Sa-

Slovenski tečaj v San Justo. Poučujeta gđ. Angela Klanšek in č. g. župnik Franc Novak, ki ga pa ni na sliki.

Slovenski tečaj v Barrio San José. Poučuje
č. g. Marko Mavrič.

ša, Homovec Marjana, Jeločnik Helena, Kinkelj Marjetka, Koder Majda, Lipar Metka, Maček Metka, Medved Mirica, Opeka Bernardka, Opeka Helena, Oven Joži, Pergar Marija, Pergar Marjetka, Petelin Pavli, Pintar Slavko, Potočnik Lučka, Pristovnik Jana, Pristovnik Nina, Pristovnik Silva, Rus Marica, Škulj Magdica, Urh Verica, Volovšek Marta, Zakrajšek Verica.

Višja skupina:

Dečki: Fink Andrej, Hribar Viki, Lazar Miki, Mlakar Joško, Oven Tonček, Oven Marjan, Petelin Joško, Savelli Julček, Učakar Joško.

Deklice: Cestnik Cilka, Debeljak Jožejka, Erjavec Metka, Hribar Marjanca, Kessler Andreja, Krošelj Marija, Oven Metka, Škulj Irena, Škulj Marija, Tomazin Francka, Volovšek Marjanca.

Slovenski tečaj v Villa Tesei. Poučujeta učiteljica gđ. Katica Kovač in č. g. Stanko Škrbe, ki ga ni na sliki

Okrožje San José

Dečki: Dover Marjan, Kalan Franci, Kalan Janko, Kline Janez, Levar Janko, Martinčič Marcel, Martinčič Tonček.

Deklice: Burgar Kristina, Burgar Mila, Burgar Nadica, Cerar Ančka, Borič Jožica, Kralj Težka, Kralj Štefka, Levar Cvetka, Levar Majla, Markovšek Katica, Markovšek Mari, Martinčič Nežka, Vovšek Silvica, Vovšek Zlatka.

Okrožje San Justo

Višja skupina:

Dečki: Kovač Anton, Modic Franci, Poberžnik Ivan, Urbanija Franci, Urbanija Janez.

Deklice: Gorjup Mirjam, Klemen Anica, Lesjak Ivica, Marolt Nežka, Stanonik Francka, Tomazin Majda, Turk Anica.

Nižja skupina:

Dečki: Juhant Janko, Klemen Janez, Kokalj Janko, Kosančič Bogdan, Kosančič Franci, Levstik Joško, Maček Jože, Maček Tomaž, Urbančič Bogdan.

Deklice: Furlan Marjanca, Levstik Danica, Lipušček Kati, Osojnik Marija, Urbančič Anica, Urbančič Cilka, Urbančič Tilka.

Okrožje Transradio

Dečki: Albreht Jožef, Albreht Janez, Galjot Jožef.

Deklice: Albreht Marija, Trkman Jožica, Trkman Lidija.

Okrožje Victoria - San Fernando

Dečki: Terčič Ivan.

Deklice: Bajec Anica, Bajec Lučka, Bajec Marija, Jankovič Lilijana, Jankovič Magdalena, Jankovič Marija, Kenda Dolores, Markič Anica, Milharčič Elizabeta, Šabec Anica, Terčič Marta.

Okrožje Villa Hermosa

Dečki: Leber Rudi, Možina Pavel, Oberžan Farjan, Skale Jože, Vidic Stanko, Zorec Janez.

Deklice: Leber Gabrijela, Šušteršič Irena, Zorec Marija.

Okrožje Villa Tesei

Dečki: Boh Lojzek, Kunčič Andrej, Kunčič Janez, Škotnik Bogdan.

Deklice: Boh Anica, Gaser Metka, Kunčič Alenka, Štefanič Marjanca, Štefanič Zinka, Vovk Agica, Vovk, Anica, Vovk Zinči.

Orožje San Martin

Nižja skupina:

Dečki: Cotič Borut, Hrovat Andrej, Lukman Karel, Marinšek Janez, Novak Jožek, Zorko Marijan, Zupanc Janez.

Deklice: Česnik Anica, Dimnik Marija, Hrovat Metka, Jarc Vida, Korošec Marija, Lovšin Ema, Marinšek Marija, Marinšek Zinka, Rakovec Marija, Rožanc Metka, Uršič Marta, Vrhovnik Marija, Zorc Marija, Zorko Marjanca, Zupanc Lučka.

Višja skupina:

Dečki: Bodner Andrej, Duh Andrej, Lebar Rudolf, Lunder Jože, Matičič Tomaž, Marinšek Jože, Repar Andrej, Zihrel Jože, Zorc Janez, Zorko Peter.

Deklice: Bodner Frida, Boltežar Majda, Duh

Slovenski tečaj v Floridi. Otroci pri zabavi.

Meta, Jarc Marija, Jenko Marija, Havelka Polonca, Lovšin Marjeta, Lunder Darinka, Pavlovič Kristina, Pavlovič Meta, Potočnik Jelka, Potočnik Janika, Potočar Milena, Telič Magda, Zupan Dragica.

SLOVENSKI TEČAJ V MENDOZI

V Mendози je od vsega početka, ko se je sedanja izseljeniška skupina s svojim dotokom nekako ustalila do današnjega obsega, vsakokratni dušni pastir skrbel za pouk, predvsem krščanskega nauka. Deloma so mu bila od časa do časa v pomoč nekatera dekleta, ki so pripravljala otroke v zasebnih domovih, kamor so se zbirali iz sosesčine, razdeljeni po okoliših. V okviru društvenega življenja pa se je mladine pripravljala na redne prireditve z lastnimi nastopi, kakor n. pr. materinski dnevi, božičnice, Slomškova proslava in podobno.

Sedanji dušni pastir je nadaljeval po svojem prihodu s poukom krščanskega nauka nekaj časa tudi ob sodelovanju deklet. Kasneje je prevzel ves pouk sam in na pet oziroma šest krajev tedensko hodil poučevati po družinah. Ta način pa je bil zelo neprilичen in zamuden. Z julijem 1956 se je pa posrečilo dobiti pri č. ss. frančiškankah šolsko sobo za sobotne dopoldneve, ko ni rednega pouka. Tako se sedaj vsa deca zbira le ob sobotah k triurnemu tečaju. Razumljivo je kajpak, da o nekem podrobnem, načrtnem "pouku" skoro ni mogoče govoriti spričo tako kratko odmerjenega časa in tako raznovrstne dece vseh starosti in vseh šolskih stopenj v enem samem oddelku; saj so nekateri že v najvišjih oddelkih, dočim drugi še niti brati ne pisati ne znajo. Vseh redno

obiskujočih otrok je 36 (20 dečkov in 16 deklic). Zbrani so pa iz tukajšnjih razredov takole: 1. razr. niž. st. — 9 (5+4); 1. razr. viš. st. — 6 (3+3); 2. razr. — 9 (7+2); 3. razr. — 4 (1+3); 4. razr. — 2 (2+0); 5. razr. — 3 (1+2); 6. razr. — 3 (1+2).

Skušati je treba reševati, kar in kolikor se pač z vso najboljšo voljo da. Eno pa predvsem izkušnja kaže, da kjer ni skrbnega in prizadevnega sodelovanja ter zanimanja v domačem, družinskem krogu, tam je vsak trud tudi v takem tečaju zaman!

G. dušni pastir si je k temu delu pritegnil še drugega pomočnika, tako da se poleg krščanskega nauka trenutno deco navaja k osnovnim pojmom slovenskega pravopisa in pravorečja, ob primerni liturgični razlagi jo uče slovensko ljudsko zbornο mašo in petje in se ob branju izbranega čtiva vzgaja v slovenskem mišljenju in čutenju. Na sporedu so zaenkrat mendoški "Glasnik", ki ima v vsaki svoji mesečni številki za deco poseben kotichek, "Božje stezice" in čitanka "Naše besede".

O težki problematiki te dece, ki se vidno vtaplja v novo okolje in obiskuje redno tujo šolo, pa naj bi hkrati "rastla" tudi v slovenskem tečaju, pa tukaj ni niti mesto niti namen razmišljati.

Z AVTOM PO ZDRUŽENIH DRŽAVAH

S prijateljem Miletom sva se odločila, da se odpraviva na pot po ZDA. Želela sva si ogledati deželo tako, da bi dobila vsaj vtis o tem, kaj je in kakšna je. Šaj več kot bežnih pogledov itak ni mogoče nabrati v nekaj tednih v tej ogromni deželi. Nisva iskala samo mesta, ali samo dežele, ali zgolj narave, niti ne zgolj kulturnih ustanov. Hotela sva dobiti nek splošen vtis, ki naj vključi najrazličnejše vidike, pod katerimi človek opazuje svet okoli sebe, posebno še novi svet, ki ga hoče spoznati. Tako opazovanje pa nujno vsebuje gotov odstotek slučajnosti, tako v izbiri poti kot v času, ki ga človek posveti posameznim krajem in zanimivostim. Pot sva si v glavnem zarisala pred odhodom, pregledala nekaj literature o krajih, skozi katere sva nameravala iti; največ pa sva spoznavala šele na poti.

Odšla sva na pot brez kakšnih posebnih družbenih predsodkov ali političnih vezanosti, ki bi vnaprej vezali najin svoboden pogled na svet okoli naju, ali pa še celo vnaprej določili najin odnos do nečesa, česar še ne poznavata, česar nisva še nikoli študirala, še manj pa videla. V tem nisva nikakor sledila zgledu Dr. Boža Škerlja, ki je lahko uvod svoji knjigi o Združenih državah napisal že v Ljubljani, predno se je podal na pot v Ameriko (*). To bi človek lahko sklepal iz vsebine uvoda(**).

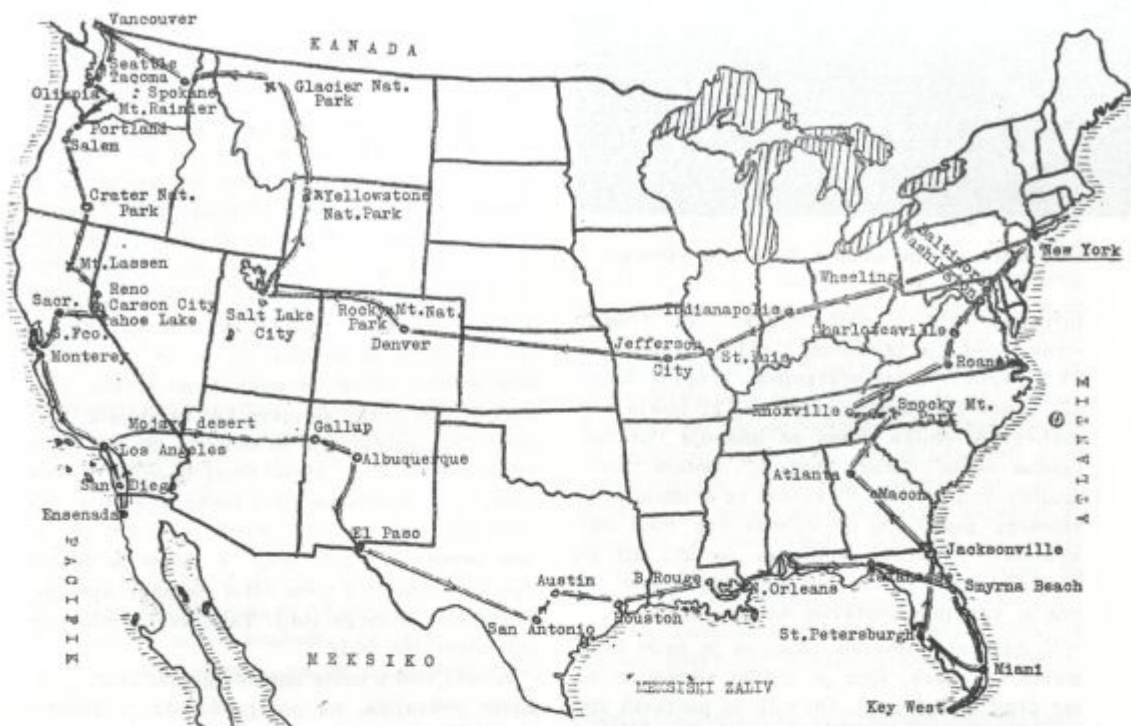
Iz New Yorka sva se odpravila po moderni cesti preko države New Jersey (turnpike), Pennsylvania in preko Wheelinga (West Virginia) sva prišla v Ohio. Pot sva nadaljevala mimo Indianapolisa v St. Louis; napravila sva ovinek do Jefferson City (glavno mesto države Missouri) ter do lepega jezera v Ozarks. Napravila sva dolgo in enolično vožnjo preko Kansasa tja do Colorado Springs, Denverja. Preko Rocky Mountain National Park sva prišla po kanjonu pionirjev do kraja, k'er je mormonski voditelj Brigham Young dejal "This is the place" (To je kraj). S tega mesta, kjer je danes ogtromen spomenik mormonskim pionirjem, se spušča cesta v Salt Lake City, ki je mormonska prestolica. Nadaljevala sva pot preko Yellowstone parka v Montano, v Glacier National park in od tam v Spokane,

v državi Washington. Na reki Columbia sva si ogledala največji jez, oz. največjo elektrarno na svetu Grand Coulee, čije največja zmogljivost doseže dva in pol milijona Kw. Obrnila sva se proti severu in v Kanadi sva obiskala Vancouver v British Columbia. Tako sva prišla na Pacifik.

Začela sva pot proti jugu in obiskala mesta Seattle, Tacoma, Olympia v državi Washington. Po hribolaškem poizkusu na Mt. Rainier sva prečkala državo Oregon; mesti Portland in Salem ter Crater National Park. Preko severnega dela Kalifornije in Mt Lassen sva šla v Nevado in si ogledala Reno, ki je prestolica igralnic. Skozi Carson City (glavno mesto države Nevada), mimo Tahoe jezera, sva se spustila skozi Sacramento (glavno mesto Kalifornije) proti San Francisco. Na poti proti Los Angelesu sva obiskala Monterey. Ob obali sva nadaljevala pot v San Diego in preko mehiške meje v Ensenado. Preko Los Angelesa sva se vrnila na sever v Sequoia in Yosemite park. Kalifornijo sva zapustila po prekoračenju puščave Mojave na reki Colorado. Arizono sva hitro prevozila, ne da bi se ustavljala, ker je bila silna vročina in utrujajoča puščava. V državi New Mexico sva si ogledala mestece Gallup, prestolico Navajo Indijancev in staro mesto Albuquerque. Ob Rio Grande sva jo ubrala proti jugu in južno od El Paso zopet prestopila mehiško mejo za kratek potep po Mehiki. Ker je Texas največja država v Zvezi, je bilo treba več dni predno sva ga prevozila. Za razvedrilo sva pa še enkrat pogledala za slovo v Mehiko.

(*) Dobil je Rockefellerjev fellowship. Ustavil se je za nekaj mesecev na Harvard univerzi, potem pa z letalom ter vlakom pogledal na ameriški severozapad ter na del juga. Napisal je knjigo: *Neznana Amerika* (1952). Ljubljana, Mladinska knjiga, 1955.

(**) Zapazil je, da se ZDA razvijajo "v nekako fašistično veledržavo, katere reakcionarni voditelji se danes čutijo 'poklicane', da vladajo svet in da mu vsilijo na lepši ali pa na prav surov način svojo 'demokracijo' in svojo 'svobodo' iz dobe vsaj petdeset let zastarelega gesla 'free enterprise', za kar jih pač nihče ni prosil". O. c., str. 6.

Črtež potovanja g. Janeza po Severni Ameriki.

Ustavila sva se v treh mestih južnega Teksasa: San Antonio, Austin (glavno mesto) in Houston. Naslednja postaja sta bili mesti v Louisiani in sicer Baton Rouge, ki je glavno mesto države in pa znani ter veseli New Orleans. Ob Mehikem zalivu sva se bližala Tallahassee (glavno mesto Floride), nato pa prečkala Florido, da sva prišla v New Smyrna Beach, kjer sva hotela obiskati prijatelje. Napravila sva pot okoli Floride z obiskom Miamija, Key West-a, St. Petersburga, Jacksonville-a. Na sever in nazaj proti New Yorku sva vozila preko mest Macon in Atlanta v Georgia, skozi Smoky Mountain park v Knoxville v Tennessee ter Roanoke v Virginiji. Uporabila sva priliko ter obiskala Monticello, kakor se imenuje dom predsednika Thomasa Jeffersona ter mesto Charlottesville. Po obisku Washingtona in Baltimore sva zaključila pot v New Yorku.

Človek občuduje raznolikost ameriške pokrajine. Seveda je ta variacija vidna le na velikem prostoru, če človek premeri velike razdalje. Onstran pensilvanijskih gričev se kmalu začne ravnina, ki se razteza preko srednjega dela Združenih držav. To je takozvani

Midwest. Plodna ravnina je nastala kot posledica naplavin rek Mississippi in Missouri. Tam so polja in pašniki, ki jim človek dolgo ne vidi konca. Vmes se večkrat pokažejo potniku petrolejske črpalke, ki so nameščene kar sredi polj. Naselja se redčijo. Kjer pa so vasi, so velika žitna skladišča in pa staje za živino, kjer jo zbirajo, predno jo odpeljejo v klančnice. Ravnina je bogata zemlja, toda enolična za oko.

V Kansasu in v Coloradu se ponekod ta pokrajina spremeni v pravo puščavo. Ob pomanjkanju vode sonce uniči zelenje, da se pokaže goličava ter malo bodoče grmičevje. Vrtnici prahu večkrat zakrijejo pogled in ni videti iz avtomobila niti do avtomobilskega blatnika. Prah prodre v notranjost in ni mogoče dovolj zapreti, da ne bi našel špranj. Koloradska puščava se vleče vse do mesta Colorado Springs, kjer so s stalnim namakanjem ustvarili zeleno letoviško mesto. S severne in zapadne strani mesto obkrožajo precejšnji vrhovi. Že mesto samo leži skoraj 2.000 m. visoko. Pikes Peak, ki se dviga na zapadni strani mesta, pa je visok 3.730 m. Do vrha je seveda zgrajena cesta in se turisti lahko

Garden of the Gods v Colorado Springs.

pripeljejo tja z avtomobilom. Na severni strani mesta je takozvani Garden of the Gods (Vrt bogov). To je pravzaprav skupina manjših vrhov iz rdečega peščenca, ki imajo najrazličnejše oblike. Eden se imenuje "uravnotežena skala", drugi "parnik", potem "katedralne konice" itd. Ti vrhovi se dvigajo sredi zelenega grmičevja in celotni vrh nudi najkрасnešo sliko ob sončnem zahodu ali pa v zgodnjem jutru. To sva lahko doživljala, saj sva si kar tam postavila šotor.

V Južnem Cheyenne kanjonu je prav blizu mesta lep park, kjer je sedem slapov in sicer drug nad drugim. Ob njih so postavili 290 stopnjic. Toda malo bolj pozorno oko vidi pod temi lesenimi stopnicami cevi, ki dovajajo vodo slapovom. Tako voda lepo šumi tudi v najbolj suhih mesecih. Od slapov pelje steza v gozdnat hrib; tam v gozdni tišini počiva pisateljica "Ramona". Pokopana je blizu kraja, kjer je pesnila in ki mu pravijo "kraj navdihnjenja". To je divja hribovita pokrajina, kjer so zdravilni vreli, podzemne jame in krasne, divje soteske. Tod so živeli Indijanci, ki so imeli baje plemenske skupščine v Garden of the Gods.

Pot proti Denverju je zopet pusta in bolj podobna puščavi kot pa plodni pokrajini. Še le severno od mesta Boulder City se zopet začnejo lepi hribi, ki tvorijo takozvani Rocky Mountain National Park. Predvsem v goratem zapadnem delu Združenih držav je vlada obdržala precejšnje predele, predvsem gorate, gozdnate, kjer so posebno izraziti pojavi naravnih lepote. Zgradila je ceste, uredila posebne postaje v teh predelih, kjer so hoteli, trgovine in takoimenovane "ranger stations", ali nekake postojanke upraviteljev področja. To so narodni parki. Vse živali so zaščitene. Država daje pravico ribolova obiskovalcem in še pri ribolovu je omejitvev v času in v številu, ujetih rib. Zato sta favna in flora tako čudovito bogati. Rocky Mountain National Park

je največji v državi Colorado. V tej državi je 52 vrhov od 64, kolikor jih imajo ZDA, ki presegajo višino 4.700 m. V tem parku so že doline povprečno na višini 2.700 m nad morjem. Preko parka so zgradili avtomobilsko asfaltirano cesto, ki se vije po grebenih in doseže največjo višino 4.060 m. Na ta način človek lahko na hitro, pregleda park, seveda samo na enem, razmeroma majhnem sektorju. Vzhodni del ima zelo strme stene, medtem ko je zapadni del bolj položen in ima ledeniška jezera ter veliko izvirov. Vrhovi so sneženi čez vse leto, malo niže pa je že precej pestro gorsko cvetje, v dolinah so seveda gozdovi. V tem parku se nisva kaj ustavljala. Prenočila sva precej dlje in sicer na Rabbit Ears Pass (na prelazu, ki se torej imenuje Zajčja ušesa). To je bila najvišja točka, kjer sva prenočevala pod šotorom. Visok je 3.230 m. in ima seveda vse leto sneg. V nižini je še več vrelic zdravilnih voda (Hot Sulphur Springs, Steamboat Springs itd.). Tako sva popila precej mineralne vode.

Komaj dobro cesta zapusti gorski svet, je že pusta pokrajina, na pol puščavska, v severozapadnem delu države Colorado; nadaljuje se v puščavskem delu države Utah. V tej državi je v golem gorovju Dinosaur National Monument. To je resnična divjina, ki je človek takorekoč ni niti najmanj spremenil. Tam so odkrili ostanke dinosaura in obiskovalec vidi muzej, kjer so razstavljene izkopanine, kakor tudi izkopavanje samo dinosavrovih kosti, ki jih še klešejo iz skal.

Preko severnega dela države Utah in ob skrajnem robu države Wyoming sva dospela do Grand Tetom National Park, ki je južno od svetovno znanega Yellowstone National Parka. Le — ta je najbolj znan ameriški narodni park in verjetno tudi najbolj obiskan v poletnih mesecih. Po površini — meri preko 80 milijonov arav — je največji. Kakor v mnogih parkih je tudi tukaj določena posebna vstopnina. Računajo na avto, brez ozira na število potnikov, ki so v avtomobilu. Na ta način dobi država vsaj nekaj dohodkov, da lahko krije stroške vzdrževanja parkov. Že samo gradnja in vzdrževanje cest v teh hribovitih parkih morda presega dohodke iz pobrane vstopnine. V zimskih in spomladnih mesecih plazovi, snežni zameti in nalivi na mnogih mestih popolnoma odnesejo cesto. V teh parkih so številni prostori za taženje, kjer so na razpolago mize, klopi, ognjišča, voda in ostale

higienske naprave. Čuvarji in skrbniki teh parkov se imenujejo "rangers". Pazijo na red in čistočo parka, na favno in floro v parkih, prirejajo poučne večere o naravnih zanimivostih parka in so vedno na uslugo obiskovalcem.

V Yellowstone National Parku so nekaj posebnega gejziri. Nahajajo se v glavnem v središču parka. Ta srednji prostor je nekaka visoka planota, visoka približno 2.300 do 2.800 m. Med tem ko je gejzirov okoli 70, je vročih izvirov v parku preko 2.000. Nekateri gejziri (Old Faithful, Daisy, Riverside...) bruhajo v precej enakomernih časovnih presledkih, drugi pa na daljšo, teže določljivo dobo. Posebno veliko ljudi je zbranih okoli gejzira Old Faithful, ki bruha približno vsako uro. V premeru kakih 300 m. je postavljen nizek lesen hodnik okoli gejzira, da obiskovalci lahko hodijo po lesu; po skalnatih tleh teče vrela voda, polna različnih rudnin. "Ranger" razlaga obiskovalcem preko zvočnika delovanje gejzirov na sploh, posebno pa še posebnosti "Old Faithful".

V parku je precej pestra vrsta živali. Najbolj pogosti so črni in rjavi medvedje. Ob avtomobilski cesti kolovratijo in posedajo kot berači na romarskih poteh. Človek se nehote vpraša, ali so se medvedje učili beračenja od ciganov ali pa je prav obratno res. Povsod pa so napisi, oz. opozorila, naj ljudje pustijo živali pri miru in naj jih ne hranijo. Bilo je namreč že več primerov, da so prenavdušeni in seveda tudi prenerodni obiskovalci dobili precejšnje rane v dotiku s temi gozdnimi prebivalci. Po parkih so na številnih krajih postavljeni železni sodi, ki služijo za odlaganje odpadkov. Medved dobro pozna te sode. Zato jih stalno pregleduje. S prednimi šapami se opre na sod in pogleda vanj. Če vidi, da je kaj notri, ga takoj prebrne in izbira vse, kar se mu zdi vredno nesti v žrelo. Tako je bilo vedno čuti tudi ponoči premetavanje sodov. V parku se pasejo črede jelenov, srn, bizonov, loscev; videti je tudi pustiniškega volka, antilopo itd.

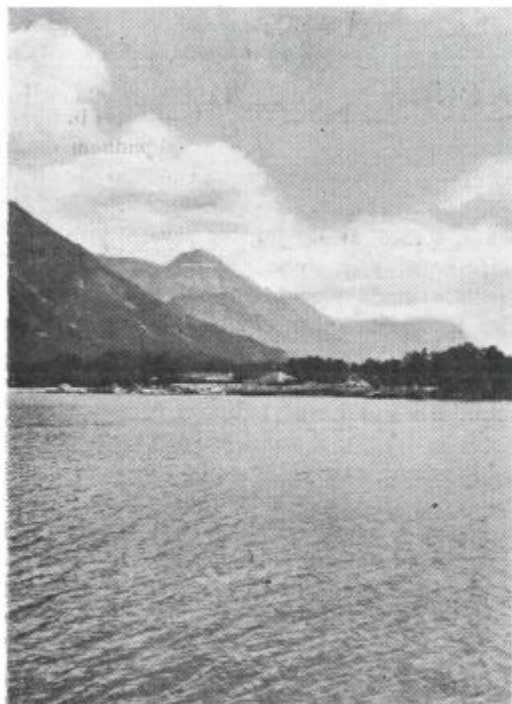
V kanjonu reke Yellowstone je več slapov, med katerimi so trije posebno lepi. Največji slap (Lower Falls) je enkrat večji kot so niagarski slapovi, saj pada 103 m. globoko. Tower Falls je precej manjši, a je še vedno 44 m. globok; Upper Falls pa ima 36 m.

Severni izhod parka je v državo Montana.

Po površini je to tretja največja država v USA, toda po številu prebivalstva je med najmanjšimi. Pot proti severu pelje skozi gozdnate pokrajine, vmes pa so pašniki in proti severu se odpirajo polja. V zapadnem delu so tudi precejšnji in znani rudarski predeli (Butte, Anaconda, Leadville), kjer kopljejo baker, srebro, svinec itd. Na severni strani je rezervacija, kjer živijo "Blackfeet" Indijanci. Središče imajo v malem mestecu Browning, kjer je muzej "ravninskih" Indijancev in njih civilizacije. V tej rezervaciji sva se ustavila pri katoliškem misijonarju p. Ma'man-u, jezuitu. Misijonari med Indijanci že nad 20 let. Ko je prišel tja, je našel podrti baraki podobno kapelico; najprej je moral odmetati sneg izpred oltarja, da je mogel opraviti sv. mašo. Sedaj si je uredil lepo cerkvico, kapelico za zimo, svoje domovališče, delavnico itd. Sedaj je začel urejati nekaj prostora za sestre, da bodo lahko v poletnih mesecih prišle učiti Indijance. Sam si kuha, peče kruh, pripravlja si pivo, pere; ima mizarstvo, mehanično delav-

Lower Falls na reki Yellowstone.

Kanadski del Glacier National Park.

nico za svoje potrebe in za Indijance, ki se vedno zatekajo k njemu za popravo avtomobilov itd.

Na severu Montane je Glacier National Park. V njem je precej manj cest kot v Yellowstone in tudi manj ljudi. Toda po naravnih lepotah ga gotovo prekaša. Narava je veliko bolj divja in manj je videti v njem človeškega posega. Ima okoli 200 jezer in več kot 60 ledenikov. Majhen del parka je že v Kanadi in se imenuje Waterton Lakes National Park. Od vzhoda proti zapadu gre preko parka krasna gorska cesta, ki se imenuje "Going to the Sun Highway". Vije se ob obalah dveh jezer (St. Mary in McDonald) in sredi poti prečka Logan prelaz (2.221 m.). Potnikom se odpira na 50 milj dolgi avtomobilski cesti krasna gorska panorama snežnih in ledenih vrhov, številnih jezer, gozdov in globokih dolin.

Cesta proti zapadu pelje preko lepe gozdnate, gorate, včasih pašniške in deloma poljedelske pokrajine severozapadne Montane in malega jezička države Idaho proti državi Washington. Tam je že več gole pokrajine, zato pa več industrije, posebno v mestu Spokane. Vzhodni del države Washington pa je zelen,

kjer je obilo sadja in lesa. Iz pristaniškega mesta Seattle je videti lep bel stožec: Mt. Rainier. Ko sem ga zagledal, se mi je zdelo, da je tak, kot sem si predstavljal Fudžijamo. Visok je 4.803 m. in je četrti najvišji vrh v ZDA. Je vulkanskega izvora; danes ugasli ognjenik je pokrit z debelimi plastmi ledu.

Odločila sva se, da si to lepo goro od bližje ogledava. Od vhoda parka sva se po 20 milj dolgi vijugasti cesti pripeljala do Paradise Valley, kjer je 1.832 m visoko zadnje taborišče pod vrhom Mt. Rainier. Vse je bilo še pokrito s snegom; tam pri smrekah sva našla dovolj suhega prostora za šotor in za avto. Drugo jutro sva se odpravila na pot. "Ranger", ki sva ga vprašala za informacije o poti proti vrhu, nama je dejal, da brez cepinov, derez in vrvi ne moreva in ne smeva na vrh. Lahko pa prideva do višine kakih 3.300 m. Nekaj časa sva imela pot, kjer se je shojeni sneg že stopil; potem pa se je začel sneg, ki sva ga tlačila prav do konca najine poti. Prilezla sva na koničast vrh okoli 3.300 m visok, odkoder je bil krasen razgled na ledenike. Tam sva dobro videla, da bi brez cepinov in derez bila pot proti vrhu silno nevarna, če že ne popolnoma nemogoča. Lep je bil pogled na snežene vrhove sosedov. V dolini se je vila megla in oblaki, toda vrh je ostal stalno čist.

Na poti skozi državo Oregon sva si ogledala tudi Crater Lake National Park. Jezero, ki je zalito vulkansko žrelo, je globoko okoli 650 metrov. Je lepe temnomodre barve. Ognjeniškega izvora je tudi Mt. Lassen v sosednji državi Kalifornija v istoimenskem parku. To je ognjenik, edini v ZDA, ki je v bližnji preteklosti še bruhal. Zadnji izbruh je bil leta 1917; pare pa še vedno prihajajo iz žrela. Vsa pokrajina je ognjeniška in je videti veliko fumarol, manjših "vulkančičev", lavinah polj, kipečih jezer, vročih vrelecev itd.

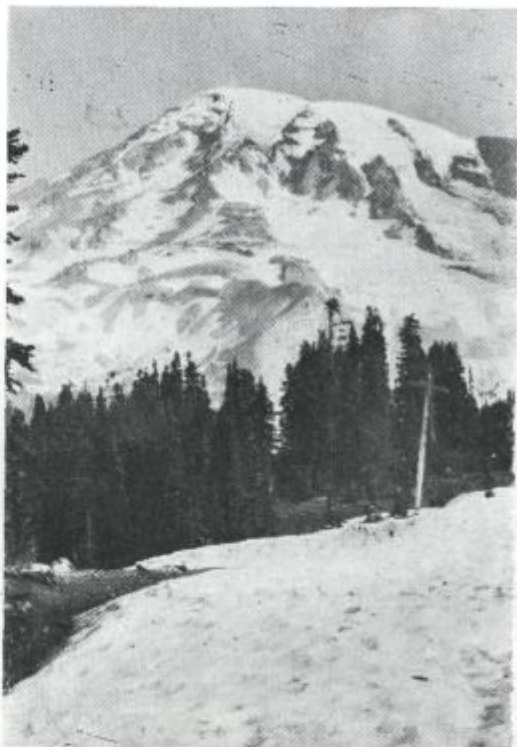
Od tega parka dalje se vije cesta po puščavskih delih Kalifornije prav do mesta Reno v državi Nevada. Ta država je sicer med največjimi po površini, toda po številu prebivalstva je najmanjša. Večina površine je puščavska in s strašno poletno vročino. Malo za mestom v puščavi pa se dvigajo hribi, kjer so znana smučišča, seveda v zimski dobi. Ker je Reno blizu meje, ni daleč do jezera Tahoe, katerega del leži v državi Nevada, del, oziroma večina pa v Kaliforniji. Leži skoraj 2100 m nad morsko gladino. Obdajajo ga hribi

(Carson Range in Sierra). Voda je kristalno čista. Ko ga človek vidi, rad verjame, kar piše ameriški vodič, da je to eno najlepših jezer na svetu.

Potem se pa cesta hitro spušča proti bogati dolini reke Sacramento, ki je silno rodovitna. Ves predel Kalifornije proti morju je rodovit, deloma ker ga namakajo, deloma pa, ker ima dovolj naravnih padavin. Znana je Napa dolina, kjer gojijo preko 100 vrst vinske trte, ki daje najboljša kalifornijska namizna vina. Ima dovolj padavin, da ni treba trt namakati in zato je grozdje posebno cenjeno.

Kalifornijska obala pri San Francisco in južno v smeri Los Angelesa je precej strma in ima zelo malo lepih dostopov do morja. Pacifik je ponavadi precej razburkan in mrzel, da ni prilike za kopanje ne poleti, še manj pozimi. Zato imajo hoteli tudi poleti umetno ogrevane kopalne bazene za goste. Mesto je pogosto v megli, da je težko dobiti dan za fotografiranje. Ker sva se vozila ob obali proti Montereyu, sva bila skoraj ves dan v megli. Onstran Montereyja sva morala celo v avtu ogrevati, ker naju je zeblo sredi poletja. Južno od Los Angelesa pa je več ravnine, ki je zelo rodovitna, ker jo stalno umetno namakajo z vodo, ki jo dovajajo iz reke Colorado. Proti notranjosti pa prehaja v Mojave puščavo. Tam v rodovitni ravnini so lepi nasadi južnega sadja. Namakanje je iztrgalo puščavi sedaj bogate predele notranje Kalifornije okoli Bakersfielda in Fresno.

V Kaliforniji sta še dva velika parka, ki ju je treba omeniti. Sequoia National Park je znan (zapadni del parka) po velikih drevesih (sequoia). Drevo, ki se imenuje po generalu Sherman-u, je baje največje drevo na svetu. Premer meri 12,2 m, visok je 90,8 m. Starost cenijo na 3. do 4. tisoč let. Tako je verjetno eno najstarejših živih bitij na svetu. Na vzhodnem delu parka pa je najvišji vrh na ozemlju ZDA, Mt. Whitney, ki je 4.832 m nad morsk gladino, ali skoraj 2.000 metrov višji kot Triglav. Ker ni prehoda, je treba iti daleč okoli, da se pride do izhodiščne točke za Mt. Whitney. Zato sva šla najprej na sever, v Yosemite National Park. Soteska reke Merced, v katero se spušča v strmih vijugah cesta, nama je nudila enega najlepših gorskih pogledov, kar sva jih doživela v teku potovanja. Sotesko obkrožajo ogromne skale, kakor bi lahko označil vrhove. Posebno znan je El Capitan,

Mt Rainier, slikan izpred šotora.

ki je popolnoma navpična granitna skala, ki se dviga iz doline v višino 1.200 m, Half Dome pa celo preko 1.600 metrov. V isti dolini padajo s teh vrhov yosemitski slapovi v več nadstropjih: najvišji pada skoraj 480 metrov globoko, nižji pa nekaj nad 100 metrov. Med njima je več manjših slapov; če vse skupaj vzamemo, potem ima yosemitski slap celoten padeč ok. 810 m.

Cesta, ki gre preko parka proti vzhodu, je sicer za avtomobile, toda je na nekaterih sektorjih zelo težavna in nevarna. Skoraj 45 milj je treba preko parka do Tioga prelaza, ki je visok nad 3.300 metrov. Nato se pa cesta spušča v puščavo in teče vzporedno z vzhodno mejo Kalifornije. Pri Lone Pine pa sva zavila zopet na cesto, ki pelje proti Whitney Portal v silno strmih vijugah. Tam sva prespala v taborišču. Drugi dan pa sva se podala proti vrhu Mt. Whitney. Pot ni težka, toda utrudljiva. Na začetku poti sva srečala več ameriških skupinic, ki so hitele proti vrhu, toda kmalu so začeli počivati in večina je opustila nadaljno pot proti vrhu. Nekateri Amerikanci jezdijo na konjih in imajo s seboj oto-

Capitol v Sacramento, glavnem mestu države Kalifornija.

vorjene mule in konje, ki nosijo zanje šotore, hrano itd. Malo jih je, ki pridejo s svojimi močmi do vrha. Treba je hoditi 13 milj v hrib. Toda, kdor se potruži in če kos poti, je nagrajen s prekrasnim razgledom.

Sprva sva mislila iti preko "doline smrti" (Death Valley), toda so nama odsvetovali, ker je bila prevelika vročina in so bile v tistem delu puščave bencinske postaje zaprte. Strašna vročina naju je gnala preko Mojave puščave, preko puščavske države Arizona in New Mexico. Arizona je res deželna kanjonov in puščave. To bi človek lahko precej mirno dejal, ko enkrat preide pot, po kateri sva prepotovala deželo. Seveda je tudi puščava zanimiva in po svoje lepa. Del puščave se imenuje Painted desert, ker nudi posebno kombinacijo pestrskih barv. Pri Albuquerque se pa začne rodovitna dolina, ki jo namaka Rio Grande.

Ob mehiški meji preko Texasa sva morala

prevoziti precejšen del puščave, ki je bila le malo pretrgana, ko sva se dvignila dovolj visoko, kjer je pokrajina postala zelena. Toda pri Houstonu se puščava neha, začenja se močvirnat jug, velika vlaga in poleti precejšnja sopara. To se še stopnjuje v Louisiani in v Alabami. Povsod bujno zelenje, močvirja in ravnina. V Floridi pa sva prišla do lepe obale, kjer je morje lepe zelenkaste barve in res letovišarski raj. V notranjosti Floride je velika ravnina, na severu precej rodovitna, na jugu pa prehaja v velika močvirja, v katerih še žive agitatorji.

Ko sva se vračala domov preko Georgije, Severne Karoline, Tennessee in Virginije, je vodila pot preko ravninskega sveta, z nizkimi hribočki. To enoličnost sva pretrgala s prehodom skozi Great Smoky Mountains National Park, ki je deloma v Severni Karolini, deloma pa v državi Tennessee. Najvišji deli se povzpno preko 2.200 metrov visoko. Toda vsi ti hribi so na gosto zaraščeni z listavci. V Virginiji pa sva se peljala po slikovitem Skyline Drive, ki gre po grebenih preko Shenandoah National park. S ceste je krasen razgled v dolino, tako na desni, kakor tudi na levi strani ceste. Shenandoah je indijansko ime in pomeni "hčerka zvezd". Verjetno je šla tod indijanska steza.

Doslej je bilo mogoče podati le par oznak narave, skozi katero naju je peljala pot. Toda ogledovala sva si tudi mesta, univerzitetna mesta, tovarne in obiskovala seveda tudi znanee in prijatelje. Prostor ne dopušča podrobnejših opisov.

Videla sva precej "capitolov", ali osrednjih stavb lokalnih vlad, kakor bi jih lahko po slovensko nazvali. Arhitekturno večinoma posnemajo sistem kupole, kakršno ima osrednji "capitol" v Washingtonu D. C. Seveda so tudi izjeme. Država Oregon ima novo stavbo, ki je v precej izvirnem slogu; namesto kupole ima neke vrste okrogel stolp. Louisiana pa ima celo nebotačnik s 34 nadstropji za sedež državne uprave. Država Washington ima v glavnem mestu Olympia enega najlepših "capitolov", ki je ves marmornat. Zelo mogočen je tudi v mormonski državi Utah, v Salt Lake City. V mnogih capitolih so zanimive stalne razstave o naravnih lepotah, o gospodarski strukturi in o kulturnih ustanovah držav. Tako razstavo imajo zelo lepo urejeno v Utah in v Kaliforniji. Seveda želja po zbiranju zgodovinskih

rekvizitov v capitolih lahko postane slab element v opremljenosti; tako je texaški capitol prenatrpan s starimi fotografijami, obeseni po stenah, georgijski capitol pa ima celo geološki in živalski muzej v svojem okrilju. Vsaka država hoče pokazati čim več prednosti, ki jih ima ali ki jih želi imeti, in vsaka si prizadeva orisati čim bujnejšo svojo preteklost. Mnoga dejanja v zgodovini, ki so se zgodila na ozemlju države, so privlečena iz pozabe in prilagojena željam današnjih prebivalcev ozemlja. Tam se človek lahko uči v precejšnji meri "sfrizirane zgodovine", kar pa verjetno ni ravno ameriška iznajdba.

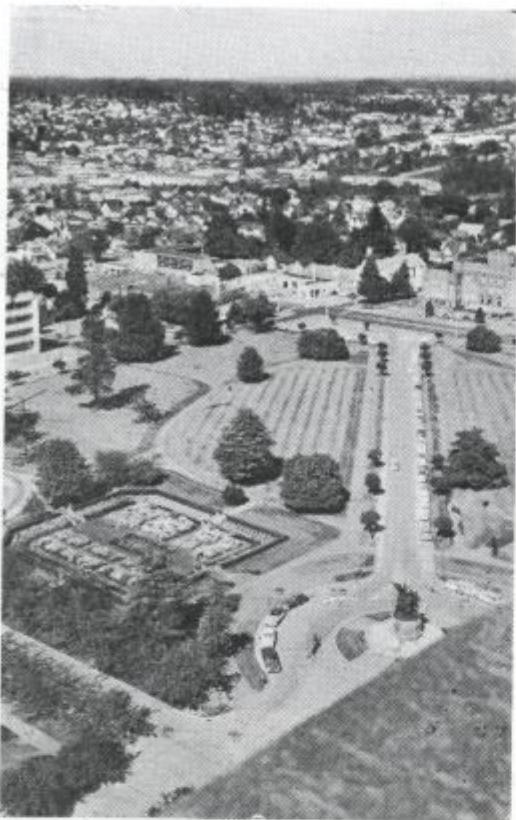
Zanimale so na ju tudi ameriške univerze po raznih državah. Seveda na takem potovanju ni mogoče spoznavati drugega kot poslopja, zunanji izgled tega, kar Amerikanci imenujejo "campus". Vendar tudi to ni brez pomena in že sprehod po univerzitetnih mestih staremu študentu dobro dè. Na ameriškem zapadu in jugu so državne univerze (po ena v vsaki državi) precejšnjega pomena. Tam so univerze razmeroma veliko mlajše kot pa so na vzhodu. Sistem kolegijev in univerz na vzhodu ZDA se je začel razvijati pred 250 leti po privatni iniciativi. Zato so privatne, svobodne univerze na vzhodu dosegle velik napredek ter se razvile v najpomembnejše znanstvene ustanove v deželi. Toda kljub državnim financam, ki vzdržujejo državne univerze, so danes ameriške visoke šole odvisne bolj kot kdajkoli od privatnih darov, predvsem od veleindustrije, ki prinašajo bistveno oporo nenehnemu znanstvenemu raziskovanju in napredku. Le tako je mogoče razumeti ustanavljanje, razvijanje in izpopolnjevanje univerzitetnih mest.

Precej univerz ima resnično svoja mesta. Našel bi lahko vrsto takih univerz kot je Ohio State University, University of Washington (Seattle), University of California (Berkeley), University of Virginia (Charlottesville) itd. Zelo lep in arhitekturno homogen campus ima Stanford University, ki se nahaja v Palo Alto v Kaliforniji. V okrilju te univerze je tudi Food Research Institute. Njegov sodelavec je nekdanji profesor politične ekonomije na ljubljanski univerzi, prof. Aleksander Bilimović. Ta odlični ekonom, ki ima velike zasluge za slovensko univerzo, slavi letos osemdesetletnico svojega rojstva. Pisec teh vrstic je imel srečno priliko, da se je mogel z njim razgovarjati v San Francisco.

Pogled na San Francisco s "Kranjskega grička". Tam je namreč slovenska naselbina in slovenski dom.

Velike in bogate univerze imajo vrsto institutov in laboratorijev, ki jim omogočajo vodilno vlogo v znanstvenem raziskovanju. To človek posebno lahko občuduje na University of California v Berkeley ali pa recimo na Georgia School of Technology (Georgia Tech.) v Atlanti, v državi Georgia. Nekateri "campusi" na zunaj izgledajo precej bolj revno; presenečen sem bil v Salt Lake City, ko sem videl državno univerzo nameščeno v bivših vojaških barakah. Nekateri mali kolegi (privatni) se prav čudovito razvijajo. Tu je treba dati priznanje nekaterim katoliškim ustanovam. Tako sva občudovala v Kaliforniji v malem mestecu Santa Clara, južno od San Franciscu, kako je estetsko urejen campus University of Santa Clara okoli stare španske misijonske postaje istega imena. Tudi nove zgradbe, ki jih dozidavajo tej jezuitski univerzi, so v lepem kalifornijsko španskem slogu. Univerza se je razvila pravzaprav iz misijonske šole. Pravtako sva bila presenečena, ko sva videla lep "campus" Montana State University, ki ga znatno razširjajo z dozidavanjem novih poslopij. Ta univerza je v ma-

Pogled s capitola v mestu Olympia, ki je glavno mesto države Washington.

lem mestu Missoula. Vsa država Montana ima malo nad 600 tisoč prebivalcev.

Na ameriškem jugu so univerze ločene za bele in za črne. V velikem mestu Texasa Houston, je University of Houston samo za bele študente, medtem ko črni študentje obiskujejo svojo Texas Southern University. Pritisk segregacijske miselnosti je tako velik, da morajo tudi katoliške šole sprejeti načelo in prakso ločitve dveh ras. V New Orleansu (Louisiana) imajo jezuiti Loyola University za bele in Xavier University za črne študente. V tem mestu je za črne še ena univerza in sicer Dillard University. Jezuitje morajo uporabiti to pot, če hočejo imeti slušatelje in če se hočejo izogniti nasilju, ki so ga beli ekstremisti sposobni izvršiti nad vsakim, ki bi hotel javno uveljavljati desegregacionistično prakso.

Na tem mestu bi omenil Red Rock Theatre, delo človeka in narave; zato ima vrednost kot naravna lepota in kot kulturna ustanova. V

okolici mesta Denver v državi Colorado so zarezali med skale gledališče na prostem, ki služi predvsem za prirejanje koncertov. Sedežev je za par tisoč ljudi. Na obeh straneh tega naravnega amfiteatra se dvigajo rdečkaste skale. Oder je prav tako obdan od nizkih skal, da je akustika prostora naravnost čudovita. Tu imajo ameriški protestantje znan Easter Sunrise Service. Sončni zahod je bil prekrasen. Ker naju je zajel mrak in prostor očaral, sva se utaborila kar v Bear Creek Canyonu, ki je prav zadaj za tem amfiteatrom. Tako sva imela priliko občudovati gledališče tudi ob sončnem zahodu. Ko sva zjutraj prišla na obisk, sva videla in slišala, kako se je že na vse zgodaj neki Amerikanec preizkušal v solističnih nastopih na odru. Tako nama je dal priliko, da sva mogla presoditi in občudovati akustičnost prostora.

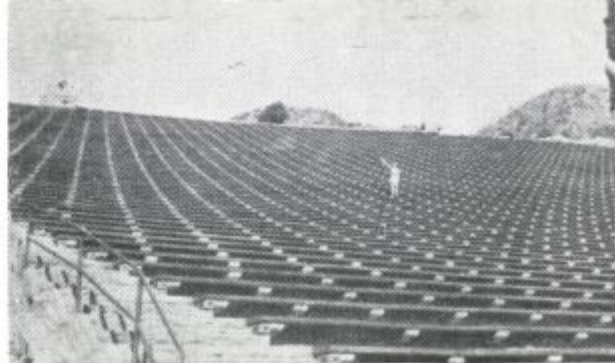
Kalifornija nudi obiskovalcem marsikak spomenik, ki je obenem zgodovinske, verske in estetske važnosti. Od San Diego, ameriškega mesta blizu mehiške meje, pa tja gori do malega mesteca Sonoma je šel takozvani "El Camino Real". To je vrsta misijonov, ki jih je ustanavljal frančiškan oče Juniper Serra. V celoti so jih postavili 21, v razdalji enodnevnega potovanja. Prvi je misijon San Diego de Alcalá, ustanovljen 1769, zadnji pa San Francisco Solano de Sonoma, leta 1823. Ustanovitelj oče Juniper Serra se je nastanil do svoje smrti (1784) v San Carlos Borromeo del Rio Carmelo, kar imenujejo sedaj na kratko Carmel Mission. To je prav pri mestecu Monterey (kjer več Slovencev poučuje slovenščino v ameriški vojaški šoli za jezike). Nekateri od teh misijonov so danes obnovljeni in so v cerkvenih rokah, nekateri pa so spremenjeni v muzeje. Ti misijoni so bili ustanovljeni predvsem z namenom pokristjaniti Indijance. Istočasno pa so seveda širili špansko kulturo in vpliv ter postavili temelje za gospodarski razvoj Kalifornije. Prve namakalne naprave in jezove v Kaliforniji so zgradili prav na prvem misijonu pri San Diego; misijon San Bonaventura je znan zaradi krasnih vrtov in pašnikov, kjer so imeli okoli 23.000 glav živine. Očetje frančiškani so učili Indijance tudi različnih obrti in še danes razstavljajo tedanje obrtne izdelke. Okoli teh misijonov so se razvila mesta kot Ventura okoli San Bonaventura, mesto San Fernando pri misijonu San Fernando Rey de España ali pa Santa Clara okoli istoimenskega misijona.

Mnoge od teh misijonskih stavb so arhitektonske mojstrovine in še danes radi posnemajo pri modernih stavbah slog kalifornijskih misijonov. Zdi se, da so sijajno pogojene stavbe tako v obliki kot v strukturi z ozirom na podnebje in bujno vegetacijo. Tja so prenešene mnoge tipičnosti španske arhitekture kot so pokriti hodniki, vodnjaki na dvoriščih; cerkve so še prav posebno "španske".

Španski vplivi se vidijo seveda tudi v sosednjih državah, ki so jih tudi nekadaj kolonizirali oz. okupirali Španci. Tako je staro mesto Albuquerque s centralno špansko plazo grajeno v slogu in tločrtu starih španskih mest. Na plazi je še ohranjena in obnovljena cerkev San Felípe de Neri, ki je bila postavljena istočasno kot je bilo mesto ustanovljeno (1706). Tudi v Texasu so Španci že zgodaj postavili misijone. Morda najstarejši je misijon San Francisco de los Tejas na Neches reki, ki ga je koncem 17. stoletja postavil pater Massanet. Najbolj poznan pa je v Texasu misijon Alamo pri mestu San Antonio.

Med najlepše ostanke španske kolonizacije spada verjetno mesto St. Augustine na severovzhodni obali Floride. Pravijo, da je St. Augustine najstarejše mesto ZDA, ker je baje že Juan Ponce de Leon 1513 prijadral tja iz Španije ter formalno osvojil svet za Španijo. Tja je prišel išoč Studenec mladosti. Tam so Španci napravili svojo trdnjavo in centralo za 58 misijonov, ki so jih ustanovili na Atlantski obali. Z malim presledkom je mesto ostalo v španskih rokah do 1821. Sredi mesta je Plaza, okoli pa se stiskajo ozke ulice. Hiše imajo tipične balkone, zamrežena okna ter obzidana dvorišča. Središče mesta je tvorila Plaza de la Constitución, kjer je bila trgovska četrt mesta. Katedrala je sedež najstarejše škofije na ozemlju ZDA. Med glavne zgodovinske spomenike spada tudi cerkev Nuestra Señora de la Leche; na tem mestu se je prvičkrat brala sv. maša v Ameriki. Mesto ima še polno zanimivosti in znakov iz dobe španske vlade. Zato je eno glavnih atrakcij Floride.

Ameriški jug ima poleg španskih spominov tudi še spomenike francoske kolonizacije v Louisiani. Stavbe iz francoske dobe so najlepše ohranjene v New Orleans, kjer je staro mesto pravi spomenik prvotnih naseljencev. Ta del mesta se imenuje Vieux Carré, kjer so imena cest ohranila stara imena: Rampart, Burgundy, Dauphine, Royal, Chartres itd. Amerikanci imenujejo ponavadi ta del mesta

Amfiteater v Park of the Red Rocks pri mestu Denver (Colorado).

kar s French Quarter. Ceste so ozke, balkoni imajo drobno izrezljane železne ograje in so oprti z ozkimi stebrički na obcestne robnike. Tako lahko pešci hodijo pod streho. V tem delu starega mesta so še stari cafés, prodajalnice in vse kar spada k staremu francoskemu načinu veselega življenja. Zato je New Orleans znan kot staro veselo mesto, ki živi še v spominu na francosko "gaité".

Veliko mest v Louisiani še vedno nosi francoska imena, kot n. pr. glavno mesto države Baton Rouge, Plaquemine, Lafayette, St. Martinville itd. Je še vedno precej ljudi, ki znajo francosko, oziroma bolje nekako francosko narečje. To so večinoma tkzv. Akadijci, to je Francozi, ki so jih pregnali Angleži iz vzhodnega dela Kanade.

Zanimala me je tudi gospodarska geografija, toda za to, na žalost, ne bo kaj prostora v tem spisu. Ameriške pokrajine so zelo specializirane v proizvodnji. Ostane pa še mnogo ozemlja, ki čaka na naseljence, na delavne roke in na potrebe, da nudi svoje bogastvo prebivalec. Večinoma se Amerikanci še vedno zadovolje z ekstenzivnim poljedelstvom, saj je zemlje še dovolj. Če pa bodo dosegli oz. uspeli najti gospodarsko zadovoljiv način čiščenja morske vode, tedaj bodo lahko iztrgali puščavi ogromne predele in povečali obdelano površino.

Po žitorodnih pokrajinah Kansasa, Missourija itd. so nepregledna žitna polja. Le redko se vidi koga, da dela na polju. Ko je čas žetve ekipe poljskih delavcev kosijo s stroji. Te ekipe se kar pomikajo od juga proti severu in tako postopoma služijo raznim gospodarjem. Vse delo gre seveda s stroji. Živina se pase na polju leto in dan. Nimajo hlevov. Spomladi in jeseni preštejejo živino. Teleta, ki s'edijo kravam, pripadajo gospodarju krav; tista teleta, ki pa še niso žigosana in sama tavajo, si pa razdelijo cowboy-ji. V Texasu se nahaja naj-

večja ranch ali kmetija pa naše. To je King Ranch, ki ima skupno okoli 40 milijonov arov (*). Tam je dom prve ameriške pasme goveje živine, ki se imenuje Santa Gertrudis. Križali so menda z indijsko pasmo Brama, da so dobili živino odporno proti mrčesu in vročini.

Na teh velikih planjavah, kjer se pase na desetisoče goveje živine, so vpeljali helikopterje s posebnimi sireni, da seganjajo živino. Tudi vlaki imajo posebne sirene, da odganjajo živino z železniške proge. Te sirene imava dobro v spominu, ker niso plašile samo živine, ampak so tudi trgale najino spanje pod šotrom.

Kjer so velika polja, je videti v vaseh letališča. Mnogo kmetov ima svoja letala. So pa nekateri posamezniki, ki imajo večje število malih letal in proti plačilu opravljajo razna dela na polju: sejejo, posipajo razne vrste preparatov proti plevelu itd. Večkrat je površina polja tolikšna, oziroma razdalje med kraji in mesti tako velike, da je edinole letalo uspešno prometno sredstvo. Letalo je torej potreba in gospodarsko opravičljiva prevozno sredstvo. Konč se vidi po kmetijah, toda zgolj za jahanje, torej za šport, ne pa za delo na polju.

Kalifornija in Texas sta glavni državi, kjer gojijo bombaž, medtem ko sta Louisiana in Georgia pomembni kot pridelovalki sladkorja (sladkorni trs) in riža. Kalifornija in Florida tekmujeta v gojenju južnega sadja, pomaranč, mandarin, limon in "grapefruit". Kalifornija ima seveda tudi vinsko trto. Obiskala sva nekaj vinarn v Napa Valley. Tam je samo v enem kraju bilo 17 vinarn. Tiste, ki sva midva obiskala, pridelajo letno okoli 9.000 do 18.000 hl vina. Seveda ima vsaka 20 do 25 vrst vina. Imajo svoje vinograde, velike 32.000 do 45.000 arov. Razkazali so nama vse naprave in način proizvodnje.

Od živilske industrije je bil najpoučnejši obisk v pivovarni, v klavnici ter mesno — predelovalnem obratu, v tovarni za konzerviranje zelenjave ter v tovarni za predelavo limon. Ta zadnja tovarna je v Corona, država Kalifornija. Je baje največja in edina tovarna te vrste v Ameriki. Predela lahko na dan 1.200 ton limon. Limona daje v celoti okoli 15 proizvodov, od katerih je dobičkanosen edinole limonov sok, s katerim si človek gasi žejo v pletni vročini. V tovarni so na številnih krajih nastavljeni posebni stekleni tanki, iz

katerega si vsakdo lahko natoči po želji dobre osladkane limonade. Imajo nastavljenega enega delavca samo zato, da polni te tanke. Ko je tovarna v polnem obratu, zaposluje okoli 750 delavcev. Izrabijo vse; zadnji proizvod je nekak posušen ostanek, ki služi kot izvrstno hranivo za živino. Vse je mehanizirano do zadnje podrobnosti. Stroj za stiskanje imajo samo v najemu, ker ima tovarna, ki jih je izdelala, patent in jih noče prodati. Neko drugo vrsto strojev pa so lansko leto že lahko odkupili, ker je doba, ki štiti izumiteljstvo, že potekla.

Klavnica in mesni obrat, ki sva ga obiskala, je eden od Armourjevih tovarn in se nahaja v Kansas City, država Missouri. Videla sva ves proces, od seganjanja živine iz obširnih zagrad (stockyard) v klavnico, do klanja in pa do pakiranja dokončnih proizvodov (šunka, svinjska mast, salame, klobase...). Vse je na tekočem traku in mehanizirano. Takih klavnic in tovarn je v mestu še več, saj je verjetno Kansas City za Chicago največje središče mesne industrije.

V Kaliforniji sva si ogledala neko podjetje, last znane Minnesota Mining Co. Imajo velik kamnolom granita. Skale meljejo, sušijo, očistijo, izprašijo, potem pa barvajo. Ta droben, barvan pesek rabijo v Ameriki za pokrivanje katraniziranih plošč, s katerimi oblagajo hiše in pokrivajo strehe. V celem podjetju — od kamnoloma do nakladanja v železniške vagonne — je ves proizvodni proces mehaniziran in nisva videla nobenega delavca, ki bi kakorkoli moral uporabljati svojo fizično silo in res težaško delati. Vsi so pravzaprav nadzorniki strojev, ki jih vodijo z raznimi vzvodi. Zanimivo je, da proizvodnja zahteva v celem le 14 delavcev. To je prav zanimiv primer proizvodnosti dela v ZDA. Nehote sem primerjal uspešnost te proizvodnje s tem, kar sem videl v Mehiki. Tam sem opazoval zidarje. V prvem nadstropju so betonirali prečnike. Pri tem je pomagalo enemu zidarju-betonerju 12 delavcev. Nosili so vodo v starih pločevinastih posodah in jo zlivali v betonski mešalec. Betonsko mešanico iz tega mešalca so si podajali v malih, zverženih posodah. Niti ni treba spraševati, kolika je razlika v delovni storilnosti med ZDA in Mehiko, ker je dovolj vidna v življenjskem standardu obeh dežel.

Med potjo sva imela priliko videti, kako gra-

(*) t. j. 400.000 hektarjev ali 4.000 km² ali ena šestina Slovenije.

dijo ceste. Imajo najrazličnejše stroje, ki jih upravlja kakih 5 do 8 delavcev. Ni videti nobenega z lopato ali krampom ali s kakimi podobnimi instrumenti preteklosti. Delavci se pripeljejo na gradbišče z lastnimi avtomobili. Nekateri delavci, ki pridejo iz bolj oddaljenih krajev, pripeljejo s seboj družino, ki stanuje v mali hišici na kolesih, avtomobilski prikolici.

Lesna industrija je močno razvita v državah Washington in Oregon. Skoraj tri ure nama je vzelo, da sva si ogledala tovarno furnirja. Razkazal nama je ves obrat preizkušen nadmojster, ki je že 45 let v službi pri tem podjetju. Hlode prenašajo žerjavi; stroji jih luščijo, režejo plošče, jih vlečejo po tekočem traku v sušilnice... Poseben stroj (električno-oko) ugotavlja odstotek vlage v lesu, ko pri-

dejo plošče iz sušilnice; če je vlage več kot 4%, kane iz stroja rdeča kaplja in to je znamenje, da je treba še enkrat poslati ploščo v sušilnico. Ko so plošče prav posušene, jih pregledajo glede kvalitete. Če vidijo kako napako ali grčo, jo poseben stroj izreže in istočasno vdela lep konec lesa na isto mesto... In tako gre proces dalje noč in dan.

Veliko bi imel še povedati, toda potem bi tak sestavek narasel v celo knjigo. Imel sem priliko podati le nekaj opisov in sem se izognil vsaki podrobnejši analizi. Saj čim pride človek do analize, se mora spustiti v razpravljanje in privleči več dokaznega materiala, če se hoče izogniti površnim sodbam in pa hitremu posploševanju. Zato je treba, da tu zaključim, zavedajoč se omenjenih omejitev.

ZDRAVKO NOVAK

Knjižna žetev slovenske politične emigracije

Kot nekaj izrednega bo v zgodovini slovenskega naroda zapisana politična emigracija iz leta 1945, ko je zaradi predvidenih političnih dogodkov v Sloveniji in Jugoslaviji zapustilo domovino kakih 30 tisoč Slovencev. Tri do štiri leta smo bili naseljeni po raznih taboriščih Italije, Avstrije in Nemčije, nato smo se pa razselili po državah zapadne Evrope in državah Severne in Južne Amerike ter Avstralije.

Seveda nihče ni čakal s prekrizanimi rokami, da bi se razmere v domovini uredile, da bi se mogel vrniti, ampak si je vsakdo zavihal rokave, prijel za delo in si skušal v tujini urediti življenje kar najbolje. Tako so po desetih letih emigracije že mnogi lastniki svojih domov in so si s pridnostjo in učenjem pridobili primerne zaposlitve. Mnogi so se zaradi tega odločili, da se ne bodo vračali v domovino. Morda se niti več ne smatrajo za politične emigrante, ampak samo še za izseljence.

Gotovo je takih, ki ne mislijo več na vrnitev vsak dan več, pa četudi bi se večina nikoli več ne vrnila in če se tudi ne bo, smo in ostanemo slovenski politični emigranti toliko časa, dokler se razmere v domovini ne spremenijo tako, da se bo lahko vsakdo od nas vrnil v domovino, ne da bi bil zaradi svojega političnega prepričanja preganjan.

Ker smo pa še vedno slovenski politični emigranti, imamo kot taki do sebe, do naše emigrantske skupnosti in do domovine posebne dolžnosti.

Teh dolžnosti je veliko in velikih. Ni najmanjša med njimi dolžnost kulturnega udejstvovanja. Te dolžnosti smo se emigranti vedno zavedali. Po vseh taboriščih smo imeli svoje osnovne šole, pa tudi gimnazije in strokovne tečaje, učili smo se tujih jezikov, prirejali dramske predstave, gojili petje in izdajali svoje slovensko časopisje in slovenske knjige.

O emigrantskem šolstvu in tisku smo prinesli v Zborniku prejšnjih let kolikor mogoče izčrpna poročila. Ker je naše življenje in zlasti kulturno delovanje precej nestalno in spremenljivo, je prav, da je vse čimprej in kolikor mogoče natančno zapisano in opisano, da se tako otme pozabi. Zgodovinarjem poznejših časov bodo vsi zapisniki dobrodošli.

Lansko leto je ob 10 letnici Zbornik-Koledar Svobodne Slovenije objavil pregled knjig, izdanih v prvem desetletju našega izseljenstva.

Ta pregled pa ni popoln. Dasi se je sestavljalec pregleda potrudil kolikor je mogel in je tudi uredništvo Zbornika-Koledarja samo še posebej skrbelo za izpopolnitev pregleda, je kljub temu marsikako delo nehote izpadlo. Prosimo vse prizadete, da nam tega ne zamerijo.

V letošnjem Zborniku-Koledarju objavljamo dopolnilo, ki pa morda tudi še ni popolno.

Za kolikor toliko točne statistike in preglede so pa potrebni tudi podatki v zvezi z vsako izdano knjigo. Knjige, ki jih izdajajo po letu 1945. v domovini imajo na zadnji strani izčrpne podatke. V tujini izdane knjige so pa običajno zelo pomanjkljivo opremljene. Nekatere knjige nimajo niti letnice izdaje. Zaradi stvari same prosimo vsa slovenska založništva v tujini, da opremijo svoje bodoče izdaje knjig s sledečimi podatki, ki naj bodo objavljeni skupaj na zadnji strani knjige in ne morda na kakih ovitkih, ki se običajno najprej uničijo in izgube. Podatki naj slede po sledečem redu: ime pisatelja; ime prevajalca, naslov dela; kdo je delo priredil; kdo je delo opremil, kdo je delo ilustriral; kdo ga je izdal; tiskarno; založbo; za izdajatelja, tiskarno in založbo tudi osebe, ki so bile takrat odgovorni kot funkcionarji; naklado in kdaj je bilo delo dotiskano. Brez teh podatkov ni mogoče sestaviti točnih pregledov in statistik.

Dopolnilo pregleda izdanih knjig v prvem desetletju 1945-55

1942

KO SMO ŠLI V MORJE BRIDKOSTI. P. Kazimir Zakrajšek. Washington, D. C., USA, 1942. Strani 203. Opis tragedije slovenskega naroda leta 1941.

MATI S PREBODENIM SRCEM. 2. izdaja. Ura molitve. Izdal in založil P. Kazimir Zakrajšek. Washington, D. C., USA, 1942. Strani 32.

1947

POVSOD BOGA. Molitvenik. Tiskala tiskarna Pija X v Rimu. Strani 160.

SAMOTNE POTI, pesniška zbirka. Milan Jeruc. Linorezi in oprema Tone Krois.

1948

MEJNIKI. Zbirka pesmi. Ljubo (Pavle Borštnik). Izšla v Italiji.

1949

TONČEK IZ POTOKA. Mladinska povest. Fr. Bazilij. Izdala in založila Goriška Mohorjeva družba. Str. 117.

1951

ZAPISKI. Uredil Ludve Potokar. Izdal klub "Krog" v Clevelandu. Tiskala "Ameriška Domovina" v Clevelandu. Strani 56.

1952

NADŠKOF JEGLIČ. Mons. dr. Jože Jagodič. Majhen opis velikega življenja. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. "Knjigi na pot" napisal ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman. Strani 483, vel. 23 x 17 cm.

PRED BOGOM POKLEKNIMO. Dr. Fran Jaklič. Ure molitve. Vinjete narisal arh. Vladimir Mazi. Izdala Slovenska Misijonska Zveza, Buenos Aires, Argentina. Tiskala tiskarna Federico Grote. Vezava knjigoveznica Herman Zupan, Bs. Aires. Strani 415, vel. 13 x 9 cm.

VEČNO ŽIVLJENJE. Dr. Gregorij Pečjak. Molitvenik. Štirinajsta izdaja. Izdala "Slovenska založba" v Avstriji. Tisk: Misijonska tiskarna, St. Gabriel, Moedling, Avstrija. Strani 656 vel. 12 x 7 cm.

1953

BARAGO NA OLTAR. Spoznajmo Barago (Poraznih spisih o Baragi sestavil za Baragov mesec dr. Filip Žakelj); Barago na oltar! (Iz sestavkov pok. prelata dr. Odarja o Baragovi beatifikaciji za "Baragovo devetdnevnicco" sestavil Ladislav Lenček CM); Molitvena ura za Baragovo beatifikacijo (Napisal Branko Rožman); Baragov križev pot (Sestavil Baraga. Uvod ljubljanskega škofa dr. Gregorija Rožmana. Izdala Južnoameriška Baragova zveza, Buenos Aires, Argentina. Str. 159. Vel. 17 x 11 cm. Tiskala tiskarna Federico Grote, Bs. As.

CERKVENA POEZIJA. Prevedel in uredil Jože Vovk, duhovnik ljubljanske škofije. Psalmi, slavospevi in cerkvene himne. Izdala, založila in tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Besedo na pot napisal ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman. Strani 486 vel. 16 x 10 cm.

NAŠA GOSPODARSKA OSAMOSVOJITEV. Drugi socialni dan slovenskih izseljencev v Argentini. Strani 48. Brošura.

JUNAKINJA APOSTOLATA, I. del. Dr. Leon Jožef Suenens — prevedel Rafko Vodeb. Tiskala, izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. Strani 122, vel. 20 x 14 cm.

1954

JUNAKINJA APOSTOLATA, 2. del. Ista tiskarna in založba. Strani 267 v obeh delih.

JEZUS, DOBRI PASTIR. Baragove molitve. Zbral dr. Franc Jaklič. Založila in tiskala založba Ave Maria v Lemontu, USA.

MARIOLOGIA. S. Alberti Magni Eiusque Coaequalium. P. Bruno Korošak, OFM. Izdala in založila Mednarodna Marijanska akademija v Rimu. V latinskem jeziku. Str. 652.

NA NEPREMAGLJIVI SKALI (O sv. Cerkvi). Janez Kopač. Izdala, založila in tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Strani 224, vel. 16 x 11 cm., 8 slik. Priporočilo napisal ljubljanski škof dr. Gregorij Rožman.

PŠENIČNI KLAS. Karel Mauser. Devet črtic. Opremil ak. sl. France Gorše. Tiskala "Slovenska pisarna", založila "Liga", obe v Clevelandu. Strani 50. Vel. 18 x 12 cm.

SMRT ALI ŽIVLJENJE? Edi Gobec. Nekaj misli in smernic za ustanovitev Slovenske narodno-obrambne zveze. Strani 16. Vel. 18 x 13 cm. Tiskano. St. Louis, Montana, USA.

1955

SMRT ALI ŽIVLJENJE? 2. del. Edi Gobec. Razmnoženo. Pisemski format. Strani 20. St. Louis, Montana, USA.

* * *

Popravki k pregledu v Zb. - Kol. 1956

Knjiga V KRALJESTVU LUTK - CMOKEC POSKOKEC, ki sta jo napisala fr. Bazilij in Mirko Kunčič je izšla v juniju 1947 in ne leta 1948.

Med knjigami, ki so izšle leta 1951 je navedena tudi knjiga Z BOGOM V TUJINO. Ime pisatelja ni Ivan Lovrin, pač pa Ivan Lavrih.

Knjige izdane v letu 1955-56

(Od 1. julija 1955 do 30. junija 1956)

ZBORNİK-KOLEDAR SVOBODNE SLOVENIJE 1956. Uredili: Miloš Stare, Joško Krošelj, Jakob Mlinar, Pavle Rant, Pavle Fajdiga. Oprema akad. slikar Božidar M. Kramole, Toronto, Canada. Ilustracij 88. Str. 304. Založila in izdala Založba Svobodna Slovenija v Buenos Airesu. Izšel novembra 1955.

ŽIVI KRISTUSOV EVANGELIJ. Življenje svetnikov, ki so bili proglašeni pod papežem Pijem XII. Dr. Filip Žakelj. Izdala, založila in tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Strani 128. Vel. 25 x 17 cm. S slikami svetnikov. Izšlo novembra 1955.

VELIKA RIDA. Povest. Karel Mauser. Družinske večernice št. 9. Izdala, založila in tis-

kala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Strani 127. Vel. 20 x 14 cm. Izšlo novembra 1955.

KOROŠKI SLOVENCİ, I. del. Fran Erjavec. Ponatis iz tednika "Naš tednik-Kronika". Izdala, založila in tiskala Družba sv. Mohorja v Celovcu. Strani 192. Vel. 17 x 12 cm. Izšlo novembra 1955.

LJUDJE. Narte Velikonja. Zbral pisatelj sam. Uvod napisal pisateljev sin Joža Velikonja. Knjigo opremil Milan Volovšek. Za desetletnico pisateljeve smrti izdala Slovenska kulturna Akcija, Buenos Aires, Argentina. Opombe napisal Tine Debeljak. Strani 340. Vel. 23 x 16 cm. Tisk in vezava: Talleres Gráficos Federico Grote. Izšlo 24.11.1955.

IGNACIJ KNOBLEHAR IN NJEGOVI SODELAVCI. Druga predelana izdaja. Dr. Fran Jaklič. Ovitek slikar Milan Volovšek. Tisk in vezava Talleres Gráficos Federico Grote. Založba: Petek Janez C. M. Buenos Aires, Argentina. Izdaja posvečena nadškofu dr. Antonu B. Jegliču. Strani 445, vel. 20 x 15 cm. Izšlo 15.12.1955.

IN HRUMELA JE DRAVA. Roman iz druge svetovne vojne. P. Metod Turnšek. Trst 1955. Naslovno stran napisal ak. sl. Tone Mihelič. Strani 212. Vel. 16 x 12 cm. Izšlo za božič 1955.

SOCIOLOGIJA II/2 — tretja knjiga. Dr. Ivan Ahčin. Obravnava vprašanja o državi, mednarodni družbi in religiji. Izdala in založila Družabna pravda, Buenos Aires, Argentina. Tisk tiskarne Federico Grote. Strani 465. Vel. 16 x 12 cm. Izšla 1. marca 1956.

ZORI, NOČ VESELA! Roman. Marijan Marolt. Ovitek Andrej Makek. Izdala in založila kot svoje 12. izdanje Slovenska kulturna Akcija, Buenos Aires, Argentina. Pet slik in note pesmi Zori, noč vesela! Strani 315. Vel. 20 x 14 cm. Izšlo 10.3.1956.

VRBOVA PIŠČAL. Pesniška zbirka. Marijan Jakopič. Zbirko uredil dr. Milan Pavlovčič. Opremil in ilustriral akad. slikar Božo Kramole. Tisk Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Založilo Dramatsko društvo "LILJA" v Clevelandu. Izšlo 15.4.1956. Dotiskano konec 1955.

DHAULAGIRI. Slovenec v argentinski odpravi na Himalajo. Bertonec Arko. Fotografski posnetki s Himalaje. Opremil Milan Volovšek. Izdala in založila Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu. Str. 164.

Z odločno voljo v novo življenje

Leta 1945 je zapustilo domovino s protikomunističnimi Slovenci tudi večje število dijakov. Nekateri so srednjo šolo bili dokončali že doma, drugi so jo pa nadaljevali na begunskih gimnazijah v Avstriji in Italiji. Na teh zavodih so tudi maturirali. Že v begunskih letih se je precej teh dijakov vpisalo na visoke šole. Nekateri so študirali na graški univerzi, drugi pa na raznih italijanskih vseučiliščih. Ko so leta 1948 emigrirali v razne prekomorske države, so vseučiliške študije nadaljevali v deželah, v katerih so se naselili.

Nadaljevanje študija je bilo združeno z velikimi težavami. Večina akademikov ni imela zadosti sredstev, da bi se lahko posvetila samo študiju, ampak je morala v dnevne službe, v nočnih urah so pa študirali. Nekateri so v nekaj let tudi samodelali. Ko so si prihranili nekaj več denarja, so pustili službo in samo študirali na univerzi. So pa tudi taki, ki so, zlasti iz USA, odšli nazaj v Evropo in tam dovršili študije, nato se pa zopet vrnili v USA.

G. profesor Janez Sever v Clevelandu nam je za letošnji Zbornik-Koledar zbral življenjepise nekaterih slovenskih akademikov in akademičark, ki so v Severni Ameriki dokončali študije na univerzah in na njih tudi diplomirali. Seznam ni popoln. G. prof. Janez Sever je storil vse, da bi nam poslal življenjske podatke vseh slovenskih akademikov, ki so v Severni Ameriki dokončali študije na univerzi. Do roka, ki smo mu ga dali, ni mogel vseh dobiti. Tako je n. pr. izostal življenjepis dr. Petra Remca, ki je pred kratkim v tretje doktoriral in z njim vred še mnogih drugih. Objavljamo življenjepise tistih, ki smo jih prejeli do postavljenega roka. Pa že ti so ta ko zanimivi in pestri, da jih bo vsakdo z zanimanjem bral. Iz teh podatkov bo videl s kakšnimi težavami se mora boriti slovenski akademik v svetu, da dokonča vseučiliške študije. Skoro nobenega ni, ki bi lahko samo študiral. Vsi imajo redne zaposlitve in poleg redne službe študirajo in tako ustvarjajo sebi boljše eksistence, narodu pa inteligenco, ki mu bo zvesto služila in delala za njegovo srečo ter veličino.

G. profesorju Janezu Severju se iskreno zahvaljujemo za ves trud, ki ga je imel pri zbiranju teh nad vse zanimivih življenjskih podatkov slovenskih akademikov, ki so na svetovnih univerzah diplomirali z dobrimi uspehi in tako tudi na teh znanstvenih ustanovah dvigali ugled pod komunisti trpečega naroda.

Te vrstice pa naj bodo tudi vzpodbuda ostali slovenski srednješolski mladini, naj nadaljuje začeti študij in naj nikar ne klone pred morebitnimi težavami.

UREDNIŠTVO ZBORNIKA-KOLENDARJA

MAJDA AVSENEK

Majda Avsenek, po rodu iz Ljubljane, je obiskovala uršulinsko osnovno šolo in gimnazijo v Ljubljani. Leta 1945. je morala bežati preko Avstrije v Italijo, kjer je v Padovi obiskovala Liceo clasico, potem pa nadaljevala klasično gimnazijo v Trstu in

maturirala leta 1947. Jeseni istega leta se je vpisala na farmacevtsko fakulteto na univerzi v Padovi, pa tudi tam ni mogla končati študija. Leta 1950. se je namreč morala preseliti v Ameriko. Tam je najprej diplomirala na Carnegie Institute za "Doctor's Assistant and Laboratory Technician", potem pa odšla v Columbus na Pharmacy College državne univerze. Tam je po dveletnem študiju graduirala z odličnim uspehom leta 1953. Bila je prva begunka, ki je na tej univerzi končala farmacevtske študije.

Ing. FRANCE BIZJAK

Prav tako kakor drugih letošnjih ameriških slovenskih diplomirancev je zanimiva in pisana življenjska zgodba ing. Franceta Bizjaka, rojenega 8. junija 1926 v Zgornji Belji, občina Preddvor na Gorenjskem. Ta je

ljudsko šolo opravil doma v Preddvoru, nato pa je v Kranju malo prej, preden je leta 1941. Hitler napadel Jugoslavijo, opravil malo maturo.

Ob nemški zasedbi Gorenjske je bil France premlad, da bi si mogel kako sam pomagati. Matere ni imel več. Pri stari materi je pasel živino in delal na polju, dokler se ni zgodilo, kar je v živo zadelo takrat ne samo njega, marveč vse slovenske fante njegove starosti na Gorenjskem in štajerskem, ki so ju jo bili zasedli Nemci. Ne da bi bil kdo kaj pričakoval, so ne dolgo po svojem prihodu nekega dne Nemci polovili vso to nedoletno moško mladino in jo spravili v neko gorsko dolino na Zgornjem štajerskem (St. Peter am Kammerberg). Ljudem so rekli, da gredo na "Arbeitsdienst". V resnici pa je šlo samo za hitlerjevsko vojaško predvzgojo. Dobili so lopate in se vadili v kopanju, glavno pa je bila vendarle hitlerjanska vojaška predvzgoja. Spravili so skupaj okrog 400 od 16-17 let starih slovenskih fantov, ki naj bi postali slovenski janičarji. France je takoj spoznal, za kaj gre ter tudi storil vse, da se reši. Čeprav zdrav, je vendar z različnimi simulacijami dosegel, da je bil tako pri pregledu v Judenburgu kakor tudi v Gradcu "zvržen". Nacistični tečaj za prevzgojo te nedoletne slovenske gorenjske in štajerske mladine bi moral trajati najmanj pol leta. Zaradi razvoja na frontah, pa so ga skrčili na tri mesece.

Ko je France prišel spet domov, je vedel, da tu zanj ni več obstanka. Predobro je vedel, kaj ga čaka. Potem ko se je nekaj časa skrivl doma in v okolici, je stopil k četnikom, ki se jih je nekaj bilo takrat zbralo po posameznih gorenjskih predelih. Ko so kmalu nato začeli tudi po Gorenjskem kmečki fantje in možje misliti na to, kako bi si rešili življenje ne

samo pred Nemci, marveč tudi pred komunističnimi partizani, so se gorenjski četniki porazdelili po posameznih najbolj ogroženih vaseh in tu po večini povsod prevzeli poveljniška mesta prvih gorenjskih domobranskih postojank. Tako je France prišel v tupališko domobransko edinico. Na dan pred božičem leta 1944. je bil v neki akciji proti komunističnim partizanom pod Štoržcem ranjen v nogo, trebuh in roko. Spravili so ga v bolnico na Golnik. Da se je maja 1945. rešil, so ga spravili na konja, da bi jahal čez Ljubelj. Toda tudi tega ni zmogel. Onesvestil se je ter se je zavedel šele čez nekaj dni v bolnici v Celovcu. Čeprav še ne popolnoma zdrav, je bil o božiču 1945. izpuščen iz celovške bolnice in prišel v eno največjih avstrijskih taborišč v tistem času, v Kellerberg blizu Bistrice na Dravi. Na prigovarjanje prijateljev se je takoj začel pripravljati na študij. Priden kakor je bil, je v poletnem roku 1948. na Slovenski begunski gimnaziji v Špitalu na Dravi opravil veliko maturo in se še isto jesen vpisal na Technische Hochschule v Gradcu. Vpisal je Naturwissenschaften. Kakor malone skoro vsi takratni begunski graški visokošolci je tudi France stanoval v barakah, ki so jih Angleži v Hochsteingasse namenili zanje.

Ko je France leta 1950. prišel v Cleveland, ZDA, leto dni ni šel v šolo. Poiskal si je delo v neki strojni tovarni, kjer je delal sprva kot navaden delavec, pozneje pa je postal asistent v tovarniškem kemičnem laboratoriju. Po dveh letih pa se je vpisal v večerne kemične kurze na John Carrol University v Clevelandu in Western Reserve University. Zadnji dve šolski leti (1954-56) pa se je popolnoma posvetil rednemu študiju na Michigan College of Mining and Technology, Hoghton, Mich., ki je edini poleg University of Michigan, Ann Harbor, Mich., priznani michiganski inženirski kolegij. Na tem zavodu je France 4. junija 1956. dosegel čast inženirja kemije (B.) (achelor) S. (cience) in Chemical Enginering).

Ko se je France nato vrnil v Cleveland, je takoj dobil zaposlitev pri Harshaw Chemical Co., Development oddelku. Ta tovarna oskrbuje šolske in industrijske laboratorije z vsemi potrebnimi kemikalijami. Dobil pa je kmalu ponudbo za Assistentu pri "En-

ginnering Experimental Station on University of Missouri, Columbia." Ponudbo je sprejel in nastopil službo 1. septembra 1956.

Prav kakor ogromna večina drugih slovenskih ameriških visokošolcev, se je moral tudi mladi inženir za svojega študija boriti z velikimi gmotnimi težavami. Bili so dobri ljudje, ožji rojaki - domačini, ki so ga podprli,

toda vse to je bilo še vedno premalo. Kljub vsemu je moral končno prodati tudi svoj avto, ki bi ga sicer zaradi bolne noge nujno potreboval, saj posledice rane na nogi še vedno čuti, da je mogel prebroditi še zadnje gmotne ovire. Sedaj pa je teh rešen, a svojega študija še ne misli opustiti. Uka strašna žeja žene tudi njega še naprej.

IVAN BOH

Med one ameriške slovenske doktorande, ki utegnejo že v najkrajšem času doseči najvišji znanstveni položaj, spada Ivan Boh, ki je v poletnem semestru 1956 predložil na pontifikalni univerzi v Ottawi v Kanadi tezo za Ph. D., potem ko je že

zitivizem in prezirali vse druge filozofske sisteme, se je Ivan odločil oditi v Kanado, kjer je v spomladanskem in poletnem semestru 1956 poslušal zlasti predavanja iz sistematične filozofije (v latin. jez.) na pontifikalni University of Ottawa. V tem času je tudi napisal tezo za M. A. Degree "The Nature of Ethical Judgement in contemporary Emotivistic Theorie" (Narava etične sodbe v sodobnih emotivističnih teorijah). Teza je bila odobrena junija 1956 na Fordham University v New Yorku. V tem času je že tudi opravil, kot uvodno omenjeno, vse izpite za doktorat iz filozofije (D. Ph.); trenutno dela samc "Examination of Ethical Emotivism" (Kritična obravnava etičnega emotivizma). Njegov "Director of research and mentor" (Mentor pri znanstvenem delu) je znani kanadski francoski filozof dr. Jacques Croteau, O.M.I.

prej opravil vse predpisane izpite za doktorat iz filozofije. (D. Ph.).

Ivan je bil rojen 1. decembra 1930 v Dolenjih Lazih št. 31 (Ribnica) na Dolenjskem. Šest razredov ljudske šole je opravil doma v Ribnici. Maja 1945. se je s starši, sestro in tremi brati umaknil pred komunisti na Koroško.

Malo maturo je opravil 1949 na Slovenski begunski gimnaziji v špitalu na Dravi, Koroška, Avstrija. Čez dve leti, t. j. maja 1951. pa je že graduiral na Weatherwax High School v Aberdenu, zvezna država Washington.

V šol. letih 1951-52 je obiskoval Gray's Harbor College v Aberdenu, Wash.; 1952-53 Ohio Kent State University, Kent, Ohio; 1953-54 Ohio University, Athens, Ohio; kjer je 3. septembra 1954 dosegel B. A. Degree iz filozofije.

Ker pa ni bilo niti na državni univerzi v Kentu niti na drž. univerzi v Athensu predavanj iz sholastične filozofije, je Ivan uporabil poletne mesece 1953 in 1954 za poseben študij te filozofije na znani John Carroll jezuitski univerzi v Clevelandu.

V šol. letu 1954-55 je nadaljeval filozofski študij na prav tako sloviti katoliški Fordham University v New Yorku ter tukaj dosegel M. D. iz filozofije.

V jesenskem semestru 1955 je obiskoval University of Michigan. Ker pa so na tej univerzi preveč pragmatično predavali logični po-

Kakor 99% drugih slovenskih ameriških visokošolcev tako tudi Ivanu Bohu študijska leta niso bila posuta s cvetjem. Vsake počitnice je moral tudi on prijeti za trdo ročno delo po clevelandskih tovarnah. Do štipendij se je prikopal šele v spomladanskem semestru 1953 na Kent State University (620 \$ za devet mesecev), odnosno kasneje 1954-55 na Fordham University.

Ivan utegne postati eden prvih filozofov-znanstvenikov med Slovenci. Zdravja je, hvala Bogu, zelo trdnega. Voljo ima naravnost neizmerno. Redek med nami bi bil kos težavam, ki jih je moral Ivan prebrestiti.

Poleg svojega materinega jezika obvlada dobro latinščino, nemščino, ruščino in angleščino. Kakor njegovega prijatelja Jožeta Paternosta tudi Ivana močno zanima rusko duhovno življenje.

Njegovi domači: oče France, mati Marija, roj. Mihelič, dva brata in sestra žive v Clevelandu, Ohio. K njim prihaja Ivan, kadar ima počitnice, kar je pa prav poredkoma.

EGIDIJ GOBEC

Egidij ali, kakor mu navadno pravimo, Edi Gobec, ki je 25. julija 1956. izpolnil 30 let, je ob zaključku poletnih počitniških tečajev dosegel M. A. iz sociologije. Toda zgolj ta skromen podatek pove bore malo iz njegovega dosedanjega živ-

ljenja. Njegova dosedanja življenjska zgodba je namreč izredno pisana in zanimiva.

Edi Gobec je bil rojen 25. julija 1926 v Celju. Mladost je preživel na kmetih v Rogoški Slatini. Nižjo gimnazijo (klasično) je obiskoval v Mariboru, višjo pa v begunskem taborišču v Ebcliju v Italiji. Nato je poslušal na univerzi v Neaplju v Italiji eno leto lingvistična predavanja.

Leta 1950. je začel s svojim rednim univerzitetnim študijem v ZDA. Za njegov dosedanja ameriški univerzitetni študij je značilno, da se je tako rekoč posvetil študiju kar dveh strok hkrati: filozofiji in sociologiji. Zagrabil je močno na široko. Študiral je na dveh fakultetah: filozofski in sociološki. Filozofijo je študiral pod danes vodilnim ameriškim frančiškanskim filozofom F. Boehnerjem na St. Bonaventure University N. Y., in pod Gilsonovim učencem Borkejem na St. Louis University. Ko so bile pisane te vrste (v avgustu 1956), je bil Edi v 5. letniku svojih filozofskih študij, ali še pol leta pred M. A. v filozofiji. Sociologijo pa je študiral na John Carroll University v Clevelandu, Ohio, in na Washington University, St. Louis, Missouri in je tačas v 6. letniku svojih socioloških študij. V sociologiji se je posebej posvetil socialni psihologiji. Kot že uvodno omenjeno, je Edi dosegel 26. avgusta 1955 Master of Arts Degree summa cum laude iz sociologije.

Na podlagi doseženih najvišjih učnih uspehov, priporočil ter tudi svojih dosedanjih razprav, je Edi dosegel — kot prvi Slovenec izredno priznanje: Ameriški Opportunity Fellowship Committee ga je izbral za študijsko leto 1956-57 za svojega Opportunity Fellow-a. To je po eni strani lepo priznanje za njegovo dosedanje študijsko in znanstveno delo na univerzi, na drugi strani pa obenem kaj prak-

tično odlikovanje, ki bo Ediju vsaj za eno leto omogočilo, da mu ne bo treba poleg študija in drugega kulturnega ubadanja hoditi — zaradi ljubega kruhka in "financiranja" raznih narodnih podvzetij — še na fizično delo v tovarno.

Izmed njegovih razprav, ki so bile predložene krožkom Ameriške sociološke zveze, so številne posvečene tudi naši Sloveniji, kot Psihološka analiza nacističnih in fašističnih nasilij v Sloveniji, Psihološka analiza vrnitve in pokolja domobrancev, Družina v Sloveniji, študija o begunski korespondenci, begunskem tisku in begunskih organizacijah itd. Natisk navedenih kakor tudi še drugih Edijevih razprav v knjižni obliki sta priporočila dr. Stuart Queen, bivši predsednik Ameriške sociološke zveze, in dr. Campisi, profesor socialne psihologije na Washington university.

Edi je danes že član Ameriške sociološke zveze; po priporočilu frančiškanskega filozofa Boehnerja pa je bil tudi sprejet v Serra akademijo, t. j. v organizacijo ameriških vzgojiteljev za obnovo vzgoje v katoliškem duhu.

K tem lepim dosedanjim Edijevim študijskim in znanstvenim uspehom pa velja dodati še kratek prikaz njegovega izvenšolskega javnega udejstvovanja. Že v Mariboru, na nižji gimnaziji, je bil urednik dijaškega lista "Naš cilj"; v begunskih taboriščih v Italiji pa lista "Novi upi". V Ameriki piše, ureja in izdaja "Akademika"; hkrati je duša velikega Visokošolskega zbornika, ki bo izšel v kratkem v ZDA.

Ko so med zadnjo vojsko Nemci zasedli severni del Slovenije, so mu ponudili brezplačni študij na dunajskem učiteljskišču, a se ni dal zapeljati.

Na Telovo 1941. je bil — petnajstleten! — sprejet v četniško podtalno organizacijo, Zemljakov okraj (Štajerska). V tem času je organiziral podtalno postojansko v Rogoški Slatini in Majšperku. V njej je opravljal tudi službo kurirja. S svojo trojko je izpeljal vrsto sabotažnih dejanj, med njimi zlasti stalno nočno prekinjanje telefonskih zvez na slovensko-hrvaški meji. Šestnajstletni Kores, ki je bil ud te trojke, je bil ustreljen. Marsikaj iz tega časa pa zaradi položaja v domovini, danes še ni za javnost.

Jeseni 1943. so Nemci Edija mobilizirali v

svoj Arbeitsdienst. Tam so ga dvakrat pretepli enkrat tako, da več kot teden dni ni mogel ničesar zaužiti razen čiste juhe. — Ko je delal na letališču v Pandorfu pri Dunaju, je organiziral svojevrstno sabotažno akcijo letališke kanalizacije na več krajih, preden je bila ta pokrita s peskom odnosno z gramozom in zalita z betonom. S tem je bilo uničeno delo tisočev. Voda se ni odtekala. Po treh mesecih prisilnega dela, je bil Edi z drugimi štajerskimi rojaki istega letnika nasilno mobiliziran v nemško armado. Kot "nemški" vojak je v Franciji razminiral več minskih polj ter na ta način oskrbel varne prehode. Francosko ilegalno je obveščal o nemških parolah, prehodih, transportih itd. Nekoč je kot dežurni stražnik v stražnici, kjer je spalo okrog 20 nemških vojakov s podčastnikom, odstranil vžigalnike iz vseh ročnih granat, kar je omogočilo nenadnim francoskim napadalcem na nemško letališče v La Bocca pri Cannesu uspešen umik. Pri vseh sabotažah je imel izredno srečo, da je odnesel glavo, saj so Nemci poznali za sabotažo le smrtno kazen. Ob invaziji zavezniških čet, ko se mu ni bilo več bati nemškega maščevanja nad sorodniki, je pobegnil k Francozom; pozneje se je vključil nasprotnim francoskim nasvetom priglasi Amerikancem; nato je bil 9 mesecev v ujetništvu, zatem v angleški armadi. V tem času se je lotil spet svojega gimnazijskega študija.

Ko je bilo taborišče Eboli (Italija) premeščeno v Nemčijo, se je Edi vrnil k svoji ožji skupini v Trani. Tu je postal šef IRO emigracijske pisarne, obenem pa je vodil tečaj za angleščino, skrbel za tedenske prosvetne večere, napisal dva oderska prizorčka (eden od teh je bil podan ob priliki obiska papeške-

ga nuncijska v tem taborišču), bil predsednik Slovenskega katoliškega prosvetnega društva, nazadnje pa še slovenski taboriščni predstavnik. — Ko se je izselila večina Slovencev iz tega taborišča v Argentino, je Edi, pod pogojem, da dobi z njim delo tudi nad 30 fantov, ki so čakali na emigracijo v druge dežele, sprejel ponudbo dr. Hicklinga, naj prevzame mesto administrativnega šefa tamkajšnje begunske bolnice (največje v Italiji). Tukaj se je z vso ljubeznijo posvečal skrbi za begunce-bolnike, internirance itd., med katere je stalno delil vse svoje dohodke. Vsem Slovence, ki so umrli v tej bolnici, je ta skupina postavila celo skromne kamnite spomenike.

Ko je Edi končno emigriral v ZDA, se je sam odpovedal neizčrpani štiriletni štipendiji in je odtlej, da bi bolje spoznal življenje v raznih poklicih, ves čas delal v tovarnah, pri zidarjih, kot fotograf in skladiščnik, tiskar, v letošnjih poletnih počitnicah pa kot pleskar (painter). Zdaj, ko mu je zaradi stalne preza-polenosti počasi začelo pešati zdravje, pa ga je rešil nadaljne borbe za kruh Opportunity Fellowship.

V svojem dosedanjem ameriškem obdobju je Edi skušal realizirati zlasti dve zamisli: skupno slovensko dijaško organizacijo in Slovenski Slomškov akademski dom, ter složno koordinirano in smotrno narodno obrambno akcijo vseh protikomunističnih zamejskih Slovencev; sodeloval je v dopisni šoli z otroki ter organiziral vrsto pomoči jetičnim in drugim trpinom.

Edijev načrt je še kakih šest let intenzivnega študija. V glavnem iz tega razloga se je zaenkrat odpovedal tudi kontraktu na univerzi, kjer bi lahko predaval.

MARIJA - ELIZABETA JAGODIČ

Bachelor of Science in Chemistry

Gospodična Marica od 1. septembra 1956. gospa Marica Elizabeta Jagodič, poročena Zupančič je bila rojena 11. junija 1927 v Celju, kjer je tudi preživela mladost do svojega trinajstega leta.

Ko so med zadnjo svetovno vojsko Nem-

ci zasedli severno Slovenijo in Jagodičevim zaplenili dom, je Marica z mamo zbežala v Ljubljano, kjer je nadaljevala svoje gimnazijske študije. Po opravljeni mali maturi se je odločila za učiteljske. Dospela je že skoro do konca 3. letnika učiteljskega, ko je grozila Sloveniji komunistična invazija. Marica se je pred njo umaknila na Koroško, od tam pa pozneje v ZDA. Na Koroškem bi bila Marica najprej rada končala učiteljske študije, pa ji to v taborišču ni bilo mogoče. Zato se je vrnila v gimnazijsko in 1948 napravila na

Slovenski begunski gimnaziji v Špitalu na Koroškem veliko maturo.

Kmalu po maturi je Marica odšla na neko zasebno gospodinjstvo šolo v Inomostu v Avstriji, kjer se je dodobra naučila nemščine. Mislila pa je takrat zlasti tudi na to, kako bi se kar se da dobro naučila praktičnih gospodinjstev, ker je vedela, da jo v begunstvu onstran morja verjetno časa služba kuharice ali služkinje. V tem času se je za vsak slučaj odločila, da prosi za štipendijo na katerem izmed ameriških katoliških dekliških kolegijev.

Po nekaj mesečnem čakanju je dobila ugoden odgovor od College of Saint Elizabeth, Convent Station, New Jersey, kjer so ji podelili štipendijo za 4 leta, to je za ves čas njenih študij na kolegiju. Ta kolegij je dobro urovožen od New Yorka. Je to dekliški kolegij, na katerem je letno vpisanih 500-600 deklet. Kolegij je privaten in velja za enega izmed najboljših dekliških kolegijev na ameriškem vzhodu. Upravljajo ga "Sisters of Charity".

Gospodična Marica se je odločila, da se posebej posveti študiju kemije, ki ima mnogo skupnega s farmacijo, ki se je je želela učiti konec svojega bivanja v Evropi. Ker iz Evrope ni imela za seboj nobenega univerzitetnega študija in ker tudi ni znala angleščine, je začela s "Freshmen year", s prvim letnikom na kolegiju. Študij je bil zanjo izredno zanimiv, le angleščina ji je spočetka delala težave. Poleg kemije kot glavnega predmeta, je morala vpisati še celo vrsto stranskih predmetov, tako poleg verouka na akademski stopnji (apolegetike, "Theodicy", cerkvene zgodovine, cerkvenega zakonika itd.), še biologijo, angleški jezik, ameriško literaturo itd. V ameriško življenje se je skušala hitro vživeti. K temu ji je mnogo pripomoglo okolje, v katerem je živela. Poleg neke Litvanske je bila Marica edina evropska študentka na kolegiju, na katerem pa je bilo sicer tudi nekaj Kitajk in Japonk.

Zanimivo je, kako je naša Marica dosegla ameriško štipendijo. Dobila jo je preko mednarodne katoliške akademske organizacije "Pax Romana". Vsa dekleta iz kolegija, kjer je študirala Marica, so organizirana v "Student Organization", ki je vključena v ameriško "National Catholic Student Association", ta pa si je ves čas po 2. svetovni vojski na

vso moč prizadevala, kako bi kar najbolj pomagala potrebnim katoliškim dijakom beguncem. Tako so se tudi dekleta "College of Saint Elizabeth" v New Jersey-u po priporočilu Pax Romana odločile, da dobe medse neko evropsko dijakinjo begunko in ji omogočijo študij v svoji sredi. Sreča je zadela Marico.

Kolegij sv. Elizabete je postal njen sponzor (boter); dali so ji štipendijo na podlagi uspehov, ki jih je dosegla pri svojem študiju v Evropi. V kolegiju je imela stanovanje in hrano, dekleta — dijakinje pa so ji iz posebnega svojega "funda" poskrbele za obleko, knjige in druge potrebščine. Sploh, gledale so, da se ne bi med njimi počutila nič manj kot one same. Njihov namen je bil, pomagati ji do primerne poklica ter je vpeljati v stik z vsem ameriškim življenjem, da ne bi imela v njem nikakršnih težav kot tujka, ko bi zapustila kolegij. Že takoj po 3. letniku kolegija so ji domače ameriške kolegice pomagale, da je dobila službo v laboratoriju velike kemične tovarne CIBA, kjer je dobila odlično prakso, nakar je v juniju 1954 graduirala z uspehom, nekaj boljšim kakor prav dobrim, podobno kakor je tudi napravila tudi vse prejšnje letnike kolegija. Zavod, kakor zlasti njene kolegice, so bile ves čas z njo izredno zadovoljne; posebno pa so bile ponosne nanjo, ker so bile izmed 96 deklet, ki so graduirale, samo štiri, ki so dosegle "major" v kemiji, in med temi štirimi je bila tudi Marica Elizabeta Jagodič-Zupančič, Bachelor of Science in Chemistry.

Po opravljenih študijah se je Marica podala v Cleveland, Ohio. Po nekaj tednih že je tukaj dobila službo v farmacevtski tovarni "Strong Cobb". Kmalu pa je dobila ponudbo, da nastopi službo v Analytical Research Laboratory pri veleznani Harshow Chemical Company v Clevelandu, ki je znana, da je začela izdelovati med prvimi optične kristale odnosno kristale, kateri spreminjajo sončno energijo v električno. V oddelku, v katerem je zaposlena Marica, analizirajo, kakšne prvine so v kateri izmed kemikalij in koliko jih je; na podlagi dobljenih analiz skušajo nato novo narediti. Iščejo tudi novih metod za analiziranje nekih določenih prvin. Analize proizvajajo s posebnimi aparati. Delo z njimi je zelo komplicirano in zahteva izredno pozornost. "Delo", pravi Marica, "je silno zanimivo in različno; toda kaj produkcija, analiza, — razi-

vanje je, ki napravi vse človeško delo interesantno”.

“Ko gledam danes na pot,” pravi Marica, “po kateri sem hodila prvih 10 let svojega begunstva, sem nadvse hvaležna Bogu, da mi je

dal možnost študija v tako lepem in dobrem katoliškem kolegiju, ker gledam sedaj na marsikateri življenjski problem s čistim pozitivnim, jasnim in vedrim katoliškim pogledom.”

JOŽE LEKAN

Dne 7. junija 1956 je graduiral na Case Institute of Technology v Clevelandu Jože Lekan in tako postal strojni inženir — Bachelor of Science Degree in Mechanical Engineering.

Jože Lekan je bil rojen 8. oktobra 1925 v Ljubljani, župnija sv. Petra, in sicer v u uradniški družini. Prvi razred ljudske šole je opravil v Ljubljani v Marijanišču, nadaljnje pa v Mariboru. Oče, uradnik Zadrufne gospodarske banke v Ljubljani, je bil prestavljen tja in z njim se je preselila v Maribor vsa družina. Jože je v Mariboru opravil prvih pet razredov državne realne gimnazije, nadalnje pa v Ljubljani, kamor se je bila družina vrnila, ko je Hitler zasedel severni del Slovenije. Maturiral je jeseni 1944 na I. drž. real. gimnaziji. Zadnji dve leti svojih študij je bil Jože pri domobrancih.

V začetku maja 1945. se je Lekanova družina, kakor še toliko drugih slovenskih družin, umaknila pred komunisti na Koroško. Tja je z domobranci prišel tudi Jože. Najprej so bili vsi v Vetrinju, pozneje pa v Lienzu na vzhodnem Tirolskem, nazadnje pa v Špitalu na Dravi na zgornjem Koroškem. Jože se je takoj jeseni 1945 vpisal na graško tehniko-Technische Hochschule, Graz, Austria — in je samo v počitnicah prihajal v taborišče k staršem. V Gradcu je stanoval kakor drugi takratni slovenski visokošolci - begunci v Students Hotel, angleškem študentovskem taborišču v Hochsteingasse 37.

Aprila 1950 so se Lekanovi preselili z ZDA, in sicer v Cleveland, kjer žive še danes. Vsi so morali prijeti takoj za fizično delo, da se opomorejo vsaj za prvo silo. Jože je delal v Triplex Screws Co, kjer je bil zaposlen pri izdelavi vseh mogočih vrst vijakov.

Oktober 1950 že je bil Jože mobiliziran, ker se je takrat začela korejska vojska. Večino svoje vojaške službe pa je prebil v Zapadni Nemčiji pri Europe Commando v Manneheimu, pozneje pa v Heidelbergu. Od vojakov se je vrnil septembra 1952.

Kot tako imenovani korejski veteran je postal Jože deležen vseh ugodnosti, ki jih je nudil G. I. Bill vsem tistim, ki so bili v času korejske vojske v vojaški službi in so pozneje nadaljevali svoj študij. Tako se je takoj, ko je prišel od vojakov, vpisal na Case Institute of Technology v Clevelandu. Podpora iz tega naslova mu je omogočila, da je lažje opravil svoj študij, kakor pa bi ga bil sicer. Študij tehnike je namreč v ZDA danes razmeroma drag.

Po graduaciji 7. junija 1956 za strojnega inženirja je Jože takoj dobil službo kot inženir projektant pri svetovno znani firmi General Electric Company v Clevelandu, kjer ima sedaj vse možnosti, da se v vsakem pogledu povzpne do najvišjega mesta. Kot inženir uživa velik ugled pri predstojnikih pa tudi pri sodelavcih, ki so mu dodeljeni. Ti namreč vedo prav ceniti življenjske skušnjaje, ki si jih je njihov mladi inženir v veliki meri nabral v bridkih časih, preden je dosegel svoj končni poklicni smoter.

Dne 29. septembra 1956. se je Jože poročil z gospodično Milko Vidergar in si tako ustvaril še končni temelj za prijetno družinsko življenje.

Poleg sedanjega inženirja Jožeta se je maja 1945 umaknil iz Ljubljane tudi njegov oče Jože Lekan st. in sestra Milči in Marja. Zanj se je v Ameriki kmalu poročila z zdravnikom dr. Vilkom Jenkom z Ježice pri Ljubljani in živi sedaj z družino v mestu Helena, Montana; mati Ljudmila in sestra Anuška pa sta maja 1945 ostali doma v Ljubljani, odkoder pa je mati v začetku 1956 prišla k svoji družini v Cleveland, Anuška pa je ostala v službi v Kočevju.

V juniju 1956. je promoviral z odličnim uspehom na znani univerzi v Padovi, Italija, za doktorja vsega zdravilstva France Lukež. Mladji zdravnik je bil rojen v Ljubljani 24. novembra 1929 kot najmlajši izmed štirih otrok Rudolfa

Lukeža, računskega inšpektorja, ki sedaj s svojo ženo Marijo, rojeno Može, živi v Clevelandu, Ohio, ZDA.

Osnovno šolo je France obiskoval v Ljubljani na Ledini. Nato je bil gojenec škofijske klasične gimnazije v Ljubljani. Kot petošolec te gimnazije se je 8. maja 1945. umaknil s starši in bratoma Brankom in Rudolfom pred komunizmom na Vetrinjsko polje na Koroško.

Po vetrinjski tragediji se je France z bratoma premaknil preko gora v Italijo. Kot petnajstleten fant je tu kljub odsotnosti staršev zbral vse svoje moči in nadaljeval z gimnazijskim študijem, najprej v begunskem taborišču Serviglianu, pozneje pa v Senigaliji. Gimnazijo je končal v Senigaliji; maturiral pa je (v šol. letu 1946-47) na takratnem slovenskem klasičnem liceju v Gorici.

Še istega leta 1947. se je France vpisal v 1. semester medicine na bolonjski univerzi, naslednjega leta 1948. pa se je skupaj z bratoma vpisal na univerzo v Padovi. V Padovi je bilo dijaško življenje v tistem času za spoznanje boljše kot v Bologni. Tukaj se je našla namreč velika dobrotnica visokošolcev-beguncev gospa Viktorija Scimemi, soproga univerzitetnega profesorja, ki se je naravnost z materinsko ljubeznijo zavzela za te velike reveže med reveži begunci. Gospa Scimemi ni

poznala ne verske, ne plemenske razlike; za vse je z enako ljubeznijo skrbela. Med drugim jih je tudi stalno priporočala takratnemu padovanskemu škofu, ki je imel tudi izredno razumevajoče srce za usodo beguncev. Po zaslugi gospe Scimemi je tudi župnik padovanske fare Sv. družine ustanovil posebno dijaško menzo, v kateri so dobivali ti zapuščeni akademiki, kolikor je to bilo pač v tistih zmedenih časih mogoče, primerno dobro in zadostno hrano.

V letu 1949, pa je začela znana IRO organizacija z vso silo pritiskati tudi na begunske akademike, naj se čimprej preselijo v prekomorske države. Samo študentje in starši vedo, kaj pomeni neprestana menjava šol odnosno profesorjev, posebno če si ravno tik pred koncem študija. Žal, ni bilo takrat nikogar, ki bi se bil v tem pogledu zavzel za akademike - begunce. Tako je moral tudi France prekiniti svoj medicinski študij. Spomladi 1950. je odšel za starši v ZDA v Cleveland, kjer se je moral rad ali pa nerad najprej sprijazniti z delom v tovarni. Dve leti in pol je delal v znani veliki clevelandski svedrarni "The Twist Drill Company". Med tem časom je vse poskusil, da bi mogel v Z. D. uspešno nadaljevati svoj medicinski študij. Toda zaradi omejenega števila slušateljev v tej stroki, mu je povsod grozila čakalna doba. Da so pa ameriške visokošolske šolnine visoke, je pa tudi znana zadeva. Tako je bil France v veliki zadregi, kaj naj stori.

Jeseni leta 1951. je sklenil, da se vrne v Padovo, kjer je v letošnjem juniju, kot omenjeno, z odličnim uspehom doktoriral za doktorja vsega zdravilstva. Dne 12. avgusta 1956. se je vrnil v Cleveland, nastopil takoj službo na notranjem oddelku St. Vincent Charity Hospital, kjer se prav dobro počuti.

Upajmo, da se sedaj začenja njegova pot v lepše zarje. Bog daj!

KONRAD MEJAČ

Rojen 5. oktobra 1922 v šavnji peči pri Zidanem mostu, rojstnem kraju znanega slovenskega klasika Antona Sovreta. Osnovno šolo je obiskoval v Zidanem mostu, gimnazijo v Mariboru, kjer je dokončal 7. razredov. Tik pred začetkom jugoslovansko-nemškega spopada spo-

znal leta 1941. je zapustil Maribor in se pozneje nastanil v Ljubljani, kjer je napravil leta 1942. osmi razred in opravil maturo na državni klasični gimnaziji. Po maturi se je vpisal na filozofsko fakulteto ljubljanske univerze in osredotočil svoje zanimanje na slovensko

zgodovino in geografijo. Akademski študij, katerega je moral prekiniti zaradi internacije v Gonarsu, je nadaljeval po vrnitvi iz internacije do časa, ko so leta 1944. zaprli ljubljansko univerzo. Jeseni leta 1945. se je vpisal na rimsko univerzo (Università di Roma) in nadaljeval univerzitetni študij, le da je spremenil glavni predmet. V novih razmerah se je posvetil romanski filologiji in literaturi. Po absolutoriju na univerzi je postal le "part-time" študent in bil poleg tega zaposlen najprej pri International Refugee Organization kot uradnik v Glavnem stanu organizacije za Italijo. Pozneje je bil sodelavec pri "Pontificia Commissione Assistenza — ufficio stranieri" (Vatikanska dobrodelna ustanova)... Leta 1949. je dobil štipendijo na St. John's University v New Yorku, kjer je začel z rednim

študijem poleti leta 1950. Leta 1952. je dosegel naslov "Bachelor of Arts" in leta 1954. dobil naslov "Master of Arts". Študiral je socialne, politične in gospodarske vede in v okviru tega področje napisal vrsto razprav, posvečenih Sloveniji. Njegova teza za "Masters' degree" nosi naslov: "The adjustment of Slovenian Displaced persons in New York Metropolitan area." Za študija na St. John's University se je preživiljal (štipendija je namreč vsebovala samo univerzitetne pristojbine) z oskrbništvom hiše "Naš dom" na 19. cesti v New Yorku in pozneje kot računovodja pri zavarovalniški družbi "Standard Marine Insurance Co". Leta 1955, je preko univerze dobil zaposlitev v ameriškem zunanjem ministertvu v Washingtonu in bil dodeljen organizaciji "United States Information Agency".

JOŽE PATERNOST

Dne 11. junija 1956 je diplomiral na Indiana University v Bloomingtonu, v zvezni državi Indiana, Jože Paternost, in sicer je dosegel "Master of Arts Degree in Slavic Studies", t. j. diplomu filozofske fakultete iz slovanskih jezikov in književnosti.

Jože Paternost je bil rojen 17.3.1931. na Raščici št. 6. pri Velikih Laščah na Dolenjskem. Njegovi starši so bili kmetskega stanu. Oče je bil eden izmed najbolj uglednih slovenskih podeželskih županov in so ga zaradi njegovega trdnega katoliškega prepričanja 3. decembra 1943. partizani odpeljali neznano kam. V tistem času je bilo samo to slišati, da so ga pred smrtjo komunistični krvniki strašno mučili; njegovega trupla pa vse do danes še niso odkrili. Jožetova mati še živi. Z drugimi slovenskimi ljudmi se je maja 1945 umaknila iz domovine in je živela najprej v Vetrinju na Koroškem, nato v Lienzu na vzhodnem Tirolskem, nazadnje pa v špitalu na Dravi na zg. Koroškem. Z njo je bil tudi sin Jože in hči Anica. Avgusta 1949 so se Paternostovi izselili v Združene države ameriške, kjer se je Anica poročila in se sedaj piše Tu-

šar. Žive ves čas v Gilbertu v državi Minnesoti.

Jože je hodil v ljudsko šolo najprej pet let doma v Velikih Laščah, nato je bil tri leta v ljubljanskem Marijanišču. Nato je stopil v 1. državno gimnazijo; med revolucijo je bil v tisti skupini dijakov, ki je bila dodeljena na gimnazijo na Rakovniku, kasneje pa je prišel k uršulinkam, kjer so bile pred konec revolucije koncentrirane v novem uršulinskem gimnazijskem poslopu malone vse takratne ljubljanske srednje šole.

Maja 1945 je prišel Jože na Koroško, kjer je obiskoval slovensko gimnazijo, ki je bila tedaj ustanovljena (z dekretom Slovenskega narodnega odbora) v Vetrinju. Po nekako enomesečnem bivanju v Vetrinju je Jože odšel s skupino, ki je bila poslana v taborišče v Lienzu, odtam pa v špital na Dravi. V tem času je Jože končal 6. razredov gimnazije.

V ZDA je Jože najprej obiskoval dve leti Gilbert High School (1949-51), nato eno leto Virginia Junior College (Virginia, Minn.), eno leto Kent State University, Kent, Ohio, dve leti Ohio University, Athens, Ohio, koder z B. A. Degree končal štiri letni college. V šol. letu 1955-56 pa je na Indiana University dosegel M. A. Degree iz slavistike. Jeseni 1956. se je vrnil na Indiana University v Bloomingtonu, Ind., da doseže še doktorsko diplomu iz filozofije.

Ves čas svojega begunskega kakor tudi a-

meriškega študija se je moral Jože boriti z velikimi gmotnimi skrbmi. Ne samo da je moral vsake počitnice prijeti za vsako delo, tudi za najtežje, marveč tudi dostikrat med šolskim letom je bilo tręba pustiti knjigo in si iskati sredstev za najbolj vsakdanje potrebe. Tako je delal dve leti v minnesotskih železnih rudnikih, potem spet pri zidarjih, dve leti pa je bil tudi v clevelandskih tovarnah. Izbire ni imel; kjer je bilo delo, tam je moral prijeti. Ni čuda, če je ob vsem tem kaj rahlega zdravja.

Zaradi svoje izredne pridnosti in odličnih uspehov je dobil Jože v lanskem šolskem letu univerzitetno ustanovo, in sicer po 50 dolarjev mesečno; za letos pa mu je univerza zagotovila po 80 dolarjev podpore na mesec.

Nadvse pa odlikujeta Jožeta Paternosta dve potezi na njegovem značaju: globoka religioznost in trdna volja. Prav ti sta mu največ pripomogli k tolikšnim uspehom; samo tako je bil kos vsem težavam. To pa mu je tudi najlepše zagotovilo za nadaljne uspehe.

VITAL ASIČ

Slovenski akademiki v Argentini

Koliko jih je? Kaj študirajo? Kaj mislijo o bodočnosti? Kako gledajo na novi svet?... Vsa ta vprašanja si je najbrže marsikdo stavil. Naj sledi nekaj besed v odgovor.

Argentinska izobrazba

Čeprav bi lahko rekli, da je Argentina med najbolj kulturnimi državami v Južni Ameriki, vendarle še daleč ne dosega zrelosti in organizacije učnih ustanov evropskih narodov.

Vzroka bi bila lahko naslednja:

1.— Nova dežela kolonijalnega izvora. Res je, da so bili nameni, ki so jih imeli Španci pri kolonizaciji, vsaj teoretično vzvišeni. To nam pričajo kraljeve pogodbe, ukazi, zakoni itd. Kot primer naj navedem oporoko kraljice Elizabete Katoliške, pokroviteljice Krištofa Kolumba pri odkritju Amerike. Pravi takole: "Ko nam je Sv. Stolica podelila otoke in celino Oceanskega Morja, je bil naš glavni namen, pritegniti in pripeljati njih ljudstva ter spreobrniti jih v našo sv. katoliško vero in poslati na to zemljo škofe, redovnike, duhovnike in znanstvenike, da bi poučevali..."

Na žalost se ti lepi nameni včasih še daleč niso izpolnili. In to je popolnoma razumljivo. Kralj je bil daleč; v tistih časih je vsaka novica potovala v Ameriko okoli dva meseca... Poleg tega pa so bili "adelantados" t. j. voditelji ekspedicij — poznejši podkralji in guver-

nerji često bolj avanturisti in brez večje izobrazbe. Tako je bil Pizarro, ki je podvrnil inkaški imperij, analfabet. Tudi španski pretirani dogmatizem v cerkvenih zadevah ter stroga cenzura vseh knjig (celo Don Quijote je bil prepovedan...) nista dovolila pravega razvoja kulture.

2.— Monopol ljudskih, srednjih šol ter univerz. Ideološko morajo biti državne šole "nevtralne", to se pravi "ne tič ne miš", kar je dejansko zelo težko; posledica pa je, da šola postane ali brezbožna ali pa, kar je zelo splošno, nekaka agencija za splošne informacije. To usmerjanje izvira iz zakona št. 1420, ki pravi v čl. 8: "da se sme poučevati verouk na državnih šolah pred poukom ali po pouku..."

Izglasovan je bil predvsem po zaslugi liberalnega ministra za vzgojo Dr. Oscarja Wilde-a leta 1883 po dolgi in ognjeviti parlamentarni debati. Zlasti katoliški poslanci so se zavedali težkega udarca in njega posledic, ki jih sedaj v vsej tragičnosti opažamo.

Na tak način je torej postala enolična, vse-mogočna državna šola edina nositeljica argentinske kulture. Ni bilo torej kulturne "konkurence", kakršna obstoja v U.S.A., Angliji itd. Tako so profesorji nekaki uradniki na milost ali nemilost vlade. Boljši profesor ni na sebi primernem mestu, ampak tak, ki ima več in bolj "učinkovita" poznanstva. Poleg tega so bili ministri za vzgojo največkrat na tem mestu zaradi prijateljstva s predsednikom in po-

Medicinska fakulteta buenosaireškega vseučilišča s svojimi številnimi oddelki.

temtakem ne vedno strokovno usposobljeni za pravilno vodstvo šolstva.

Dalje slabi življenjski pogoji profesorjev in učiteljev ter nepedagoško sestavljeni programi primorejo k neuspešnosti pouka.

V vsem je opaziti pretiran poudarek na nacionalnih problemih: od petih let srednje šole pripadajo tri natančnemu popisovanju narodne zgodovine in samo dve leti, tako na hitro vsej svetovni. V pojasnilo naj prepisem odstavke predavanja iz mojih šolskih zapisnikov: "...Prva seja kongresa je bila 24. maja pod predsedništvom dr. Pedra Medrana... Stole za konferenčno dvorano so velikodušno posodili v samostanu sv. Dominika in sv. Frančiška... Sedež in pisalno mizo predsednika pa je posodil hvalevreden Bernabe Araoz...!" Nekoč smo vso zgodovinsko uro debatirali, koliko plače je imel l. 1816 polkovnik Kornelij Saavedra...

Umetnostno zgodovino poučujejo samo v petem letniku učiteljsišča in še tam samo argentinsko — medel odsev svetovne. O svetovni literaturi pa ni duha ne sluha.

Skoraj edina izjema temu žalostnemu položaju so ljudske in srednje šole, ki jih vodijo jezuiti, šolski bratje, salezijanci itd. ali pa tujci, kakor Angleži, Nemci in drugi, ki se kljub temu, da imajo nad sabo državno kontrolo, tru-

dijo za resnično intelektualno ter morano vzgojo.

Razveseljivo dejstvo je tudi, da je sečanja vlada izdala zakon-dekret o svobodnih univerzah (na kljub strupeni levičarski protipropagandi) in bo tako dana možnost svobodne rasti kulture brez stroge državne kontrole — odnosno od države diktiranih učnih načrtov in snovi.

Cursus studiorum je naslednji:

Sedem let ljudske šole. Sledijo tri leta "ciclo básico", ki se razcepi v dve leti "bachillerato" (nekako naša višja gimnazija) ali dve leti učiteljsišča. Z bachilleratom je mogoč vstop na vse fakultete razen na ekonomsko, kjer zahtevajo pet let trgovske šole. Naj omenim še tehnično šolo, ki je specializirana priprava za tehnično fakulteto, čeprav se na to fakulteto more vpisati z bachilleratom.

Družabno okolje

Ustvarjajo pa profesorji v šoli prav prijetno okolje. Ni tistih globokih prepadov med učenci ter n imi — z eno besedo — so bolj tovarški. Vlada čudovita solidarnost med vsemi sošolci, pa naj si bo tujec ali domačin, bo-

gat ali reven. Nekaterim stvarjem se človek kar načuditi ne more: če ima kak tovariš težave v kakšnem predmetu, se mu jih kar več bkrati ponudi na pomoč. Kadar n. pr. razred presodi, da je bil kak sošolec "krivično" redovan, gre ves, in pleno, k ravnatelju protestirat.

Ko sem prišel prvi dan v šolo, mi je nekdo ponudil nalivno pero, čeprav potem sam ni mogel pisati... Spomnim se odličnjaka, ki je moral k popravljalnemu izpitu samo zato, ker je sošolec prišepetoval, čeprav je dobro vedel, kaj mu preti.

Toženja ne poznajo. Proti koncu zadnjega leta je med "srditim" bojem s kredami in papirnatimi letali nekdo "pomolil" pest skozi steklo v oknu... Vstopi profesor filozofije in strogo vpraša za krivca. Seveda ga solidarnost razreda ni mogla izdati. Začel je torej filozofsko raziskovanje na corpus delicti samem. Prišel je do tega zaključka:

Kosi stekla padejo v nasprotno stran, od koder je bilo udarjeno.

Ti kosi stekla so padli na notranjo stran.

Ergo: Steklo je bilo razbito od zunanje strani — brez krivde našega razreda.

Bilo bi res... ako bi preje v nekaj sekundah ne pobrali črepinj in celo steklenega prahu ter vse položili na notranjo stran...

Posebno tujci smo mogli opaziti, da tudi v začetku ni bilo najmanjše opazke ali norčevanja iz naše pomanjkljivosti v izražanju — še manj pa, da bi kdo sploh kake razlike delal.

Na splošno je "porteño" (t. j. buenosairečan) zelo bistroumen in duhovit tip, mnogo hitrejših misli kakor povprečen Slovenec, vendar pa bolj površen in nevztrajen. Tako smo slovenski dijaki na splošno po vseh šolah vedno na prvih mestih.

V take razmere je torej prišel slovenski študent — ugodne kar se tiče socialnih razmer, neugodne pa zaradi preveč površne izobrazbe — imamo pač po naravi nagnjenje, rajši manj se naučiti, pa tisto globoko in bolje. Tako tudi slovenski maturant v Argentini nima tako solidne splošne izobrazbe in dobre priprave za univerzo ter lastnega kriterija kakor kolegi v Sloveniji.

Buenosaireška univerza ter višji inštituti

Ker nas večina živi v Buenos Airesu, bom omenil na kratko le to univerzo in nekatere višje inštitute tega mesta.

Značilnost državnih univerz je pač taka kot

srednjih šol: informativni sistem, t. j. podajanje informacij, ker se ne bi smelo prekršiti tiste "zlate nevtralnosti". Seveda je ta problem predvsem zaznaven pri humanističnih vedah. Sedanje stanje univerz je točno definiral univ. prof. dr. Zorroaquin Becú, ko je dejal, da so "pisarne za izdajanje diplom". Priznati pa je treba, da je kljub temu lepo število res zmožnih profesorjev — seveda vsak v svoji ideologiji, ki nekoliko oblažijo to skelečo rano.

Velika ugodnost je pa ta, da je vse brezplačno: vpisnina, izpiti itd., razen naslednjega:

Zdravniški pregled — 10 pesov
univerzitetna knjižica — 30 pesov
diploma — 200 pesov

(Če vzamemo, da je 1. — U.S.A. dolar 30 argentinskih pesov, so res smešne cene in je to najbrže edinstveni položaj na svetu.)

Ko smo že pri denarju, naj omenim, da zelo prevladuje pozitivistični duh: študent se na splošno odloči za tisti poklic, ki več "nese". Seveda jih zato konča svoje študije, recimo optimistično gledano, kakih 10% od tistih, ki so začeli.

Za humanistične vede razen prava ni resnega zanimanja. Dejansko so tudi življenjski pogoji n. pr. filozofov ali literatov kot poklic nemogoči ter obiskuje to fakulteto predvsem le "lepša polovica sveta". Žalostno je pomisliti, da iz več kot štirimilijonskega mesta večasih prisostvuje predavanju filozofije kakih šest slušateljic...

Tudi kar se literature tiče, je isto. Lansko leto so n. pr. uvedli slavistiko, pa je zaradi pomanjkanja slušateljev katedra propadla.

Poslopja univerz so raztresena po vsem velenestu. Vredna omembe so: medicinska, ekonomska ter pravna fakulteta. Zadnja je na zunaj kakor v notranjosti zidana v pristnem staroklasičnem grškem slogu, kljub temu da so udobnosti v duhu najnovejših pridobitev 20. stoletja.

Študentskega družabnega življenja ni preveč — najbrže precej manj kot v Evropi. To je negativno, saj študent potrebuje vzpodbude ter njemu prilagojenega okolja. So pa na fakultetah na razpolago dvorane in prostori za vse organizacije — razen komunistične.

Glavni tokovi so: katoliški (manjšinski), strogo levičarski (argentinski socialisti in komunistični sopotniki) in pa liberalci v polnem smislu besede.

Pravna fakulteta vseučilišča v Buenos Airesu.

Razen teh tudi univerza sama ali pa druge kulturne organizacije prirejajo razne tečaje, predavanja in debate o aktualnih političnih, socialnih, filozofskih, umetniških vprašanjih.

•

Število slovenskih akademikov na raznih državnih fakultetah je bilo ob pisanju tega članka naslednje:

Filozofija in literatura (ter druge humanistične vede): 3

Pravo in socialne vede: 3

Ekonomija: 4

Tehnika: 9

Medicinske vede — medicina: 4, farmaceutika: 3

Arhitektura in urbanizem: 2

Agronomija in živinozdravstvo: 1

Eksaktne vede, fizika in prirodoslovne: 5.

Privatne univerze ter višji inštituti

Zakon o svobodnem poučevanju in ustanavljanju univerz bo omogočil priznanje predvsem važnih katoliških univerz, ki so že preje vsaj v malem delovale, seveda pa brez državnega priznanja, kar je pa tukaj vse.

V Buenos Airesu je najvažnejša jezuitska univerza "El Salvador", ki ima že fakulteto

za filozofijo (zgodovino, psihologijo, psihopedagogiko), pravo, politične vede in medicino (v začetkih). Njen glavni namen je vzgajati res kvalificirane znanstvenike.

Sedaj je seveda še vse v razvoju. V načrtu je tudi nova moderna zgradba na mestu, kjer sedaj stoji stari kolegij.

Brez dvoma bo postala ta univerza ena izmed najboljših Argentine, saj ima za seboj mnogo učenjakov, laikov kakor duhovnikov, tako filozofa Ismaela Quiles-a, zgodovinarja Guillerma Furlong-a, fizika in astronoma Bus-solini'a itd.

Tako, upamo, bo led prebit in se bo začel pravi razvoj znanosti brez tolikšnega vmešavanja države v šolstvo, ter vzgoja nove generacije s solidnim znanjem in močno osebnostjo.

Važen je tudi višji katoliški inštitut s teološko, filozofsko in ekonomsko fakulteto.

Obstoja tuki katoliški inštitut za periodizem, psihologijo, kinematografijo ter druge praktične vede, ki ga vodi moderna družba Cardinala Ferrari-ja.

Slovenskih akademikov izven državne univerze je:

Na slov. teološki fakulteti (Adrogué): 8.
Na katoliškem inštitutu: 3.

SLOVENSKO KATOLIŠKO AKADEMSKO DRUŠTVO (SKAD)

Čeprav je vsakdo izmed nas imel možnost spoznati na svoji fakulteti nekaj izvrstnih prijateljev, ki nas večkrat daleč prekašajo tako v izobrazbi kakor v izgrajenosti značaja, nam je vendar manjkalo družbe, ki bi nam zadovoljila tiste težnje, ki jih le duhovno sorodstvo narodnosti nudi.

Po daljši pripravi smo na ustanovnem občnem zboru, ki je bil v prostorih Društva Slovencev na Victor Martínez 50 31. marca 1956, temeljito predebatirali pravila ter izvolili naslednji začasni odbor:

Predsednik: Vlado Voršič; tajnik: Milan Magister; blagajnik: Marko Martelanc; referent za kulturo: Tine Debeljak; referentka za krščanski svetovni nazor: Silva Žužek; referent za slovensko narodno zavest: Janez Peršuh.

Poleg drugih prireditev se zbiramo pri sestankih, kamor povabimo naše strokovnjake,

da nam predavajo o raznoterih vprašanjih, ter diskusijske večere, kjer eden izmed nas osvetli kak problem iz svoje stroke.

Seveda bi imeli še mnogo več prireditev, če bi ne bilo tistega nerešljivega problema časa — skoraj vsi namreč poleg študija tudi delamo.

Ker je organizacija res zrasla iz srca, sedaj lepo deluje. Šele tako smo dobili možnost drugega boljše spoznati (saj živimo precej oddaljeni), izmenjavati si misli in probleme ter ustvariti si res prisrčno — prav kakor domaštudentovsko okolje.

Mnogo truda ter žrtev zahteva od nas pot, ki smo si jo nakazali. Zavedamo se pa, da smo dolžni kot svobodni slovenski akademiki pred narodom in zgodovino ohranjati ter nositi plamen tisočletne krščanske in slovenske zavesti do dneva, ko jo bomo lahko nedotaknjeno vrnili slovenskemu narodu — "pod svobodnim soncem".

Slovenske šolske knjige v Trstu

Za slovenske šole na Tržaškem je bilo natisnjenih doslej 76 knjig vključno dva atlasa in en zemljevid Slovenije. 8 knjig je bilo tudi že ponatisnjenih.

Knjige so skoro v celoti delo profesorjev in učiteljev slovenskih šol na Tržaškem. Največji del avtorjev je doma iz osrednje Slovenije; v Trstu so se ustavili in pisali: Beličič Vinko, Bergant Ivo, Brumen Vinko, Cegnar Ivanka, Čekuta Vilko, Geržinič Alojzij, Globočnik Martin, Horn Peter, Jevnikar Martin, Mahnič Janež, Mihelčič Franc, Muhr Oton, Polak Marija, Polak Marija-Vera, Ronko Jože, Suhadolc Jože, Šah Maks, Šturm Roža, Theuerschuh Ivan, Velikonja Jože, Vovk Vinko, Zupan Franc, Žitko Vladimir.

Ostali avtorji so domačini, t. j. Tržičani ali Goričani.

Objavljeni pregled obsega 76 knjig. Vsa ta dela so v veliki večini napisali slovenski emigranti ali pa so vsaj sodelovali z domačini pri njihovi sestavi.

Glavne podatke za sestavo tega pregleda nam je dal g. dr. Jože Velikonja. Če ni popoln ali če kaka stvar ni točna, prevzema za to odgovornost uredništvo Zbornika-Koledarja. Prosimo pa za morebitne dopolnitve ali popravke, katere bomo objavili prihodnje leto.

Uredništvo Zbornika-Koledarja

KNJIGE ZA OSNOVNE ŠOLE

Slovenščina:

- SETEV.** Abecednik in berilo za I. razred slovenskih osnovnih šol. **Horn Peter.** Oktober 1946, strani 74, 8.400 izvodov.
- RAST.** Berilo za II. razred slovenskih osnovnih šol. **Cegnar Ivanka - Polak Marija - Polak Marija Vera.** Oktober 1946, strani 125, 5.000 izvodov. II. natis junija 1948, 3.000 izvodov.
- ZORENJE.** Berilo za III. razred slovenskih osnovnih šol. **Cegnar Ivanka - Polak Marija - Polak Marija Vera.** Oktober 1946, strani 110, 5000 izvodov. II. natis junija 1948, strani 112, 3000 izvodov.
- ŽETEV.** Berilo za IV. razred slovenskih osnovnih šol. **Cegnar Ivanka - Polak Marija - Polak Marija Vera.** December 1946, strani 192, 5000 izvodov.
- ŽETEV.** Berilo za IV. razred slovenskih osnovnih šol. **Cegnar Ivanka - Polak Marija - Polak Marija Vera,** slovnični del **Theuerschuh Ivan,** Druga popravljena izdaja. November 1950, strani 200.
- KORAK V ŽIVLJENJE.** Berilo za V. razred slovenskih osnovnih šol. **Cegnar Ivanka - Polak Marija - Polak Marija Vera.** Januar 1947, strani 230, 5000 izvodov.
- SLOVENSKO BERILO** za višje razrede slovenskih osnovnih šol. **Ferjančič-Bellinger G'zela.** Marec 1946, strani 85, 5000 izvodov. Natisnila LLG.
- MOJE VESELJE.** Berilo za I. razred osnovnih šol. **Hinko Medič - Marta Zupan.** Ilustriral in opremil **Bogdan Grom.** Julij 1955, strani 160. Natisnila ELT.
- MLADO CVETJE.** Berilo za II. razred osnovnih šol. **Hinko Medič - Marija Polak.** Julij 1955, strani 134. Natisnila ELT.
- ŽIVLJENJE JE UČENJE.** Berilo za V. razred osnovnih šol. **Hinko Medič - Ivanka Cegnar.** Avgust 1955, strani 330. Natisnila ELT.

KNJIGE ZA NIŽJE SREDNJE, STROKOVNE ŠOLE IN TEČAJE

Slovenščina:

- ČITANKA** za slovenske nižje, srednje in strokovne šole. **Vilko Čekuta.** Januar 1947, strani 320, 3000 izvodov.
- SLOVENSKA ČITANKA** za 1. razred nižjih, srednjih in strokovnih šol. **Blažina Mara -**

Računstvo:

- RAČUNICA ZA LJUDSKE ŠOLE.** I. del. **Horn Peter.** Marec 1946, strani 77, 5000 izvodov. — Drugi natis: Januar 1948, strani 84.
- UČIMO SE RAČUNATI.** Knjiga za II. razred slovenskih osnovnih šol. **Zangone Mafalda.** Februar 1947, strani 116, ilustriral **A. Černigoj,** 5000 izvodov, natisnila LLG.
- RAČUNICA ZA LJUDSKE ŠOLE.** III. del. **Horn Peter.** Marec 1946, strani 104, 5000 izvodov. — Drugi natis: Junij 1948, strani 100, 3000 izvodov.
- RAČUNICA ZA IV. RAZRED** slovenskih osnovnih šol. **Bole Alojz.** Oktober 1947, strani 100, 3000 izvodov. Natisnila ELT.
- RAČUNICA ZA V. RAZRED** slovenskih osnovnih šol. **Bergant Ivo - Globočnik Martin.** April 1948, strani 124, 3000 izvodov.

Zgodovina in zemljepis:

- ZGODOVINSKA IN ZEMLJEPISNA ČITANKA** za III., IV. in V. razred osnovnih šol. **Velikonja Jože.** Avgust 1948, strani 149, 3000 izvodov.
- ZEMLJEPISNI ATLAS** za osnovne šole. **Velikonja Jože.** April 1948, 8 kart 5000 izvodov.
- ZGODOVINA IN ZEMLJEPIS** za III. razred osnovnih šol. **Velikonja Jože.** II. popravljena in spremenjena izdaja. Marec 1952, strani 78.
- ZGODOVINA IN ZEMLJEPIS** za IV. razred osnovnih šol. **Velikonja Jože.** II. popravljena in spremenjena izdaja. Marec 1952, strani 104.
- ZGODOVINA IN ZEMLJEPIS** za V. razred osnovnih šol. **Velikonja Jože.** II. popravljena in spremenjena izdaja. Marec 1952, strani 110.

Petje

- PESMARICA** za osnovne, nižje srednje in strokovne šole. **Grbec Ivan.** I. del. Avgust 1954, strani 158. Natisnila Graphis.

Glavič Valerija - Jevnikar Martin - Kacin Anton. November 1948, str. 238.

SLOVENSKA ČITANKA za 3. razred nižjih, srednjih in strokovnih šol. **Blažina Mara - Glavič Valerija - Jevnikar Martin - Kacin Anton.** Januar 1949, strani 246.

SLOVENSKA SLOVNICA za srednje šole.

Kacin Anton - Jevnikar Martin. Junij 1948, strani 283, 3000 izvodov.

SLOVENSKA SLOVNICA za strokovne šole.

Kacin Anton - Jevnikar Martin. Oktober 1948, strani 174.

SLOVENSKA SLOVNICA za srednje šole.

Anton Kacin - Martin Jevnikar. Oktober 1955, strani 302. II. predelana izdaja. Natisnila ELT.

Matematika:

ARITMETIKA za nižje in srednje šole. Vovk

Vinko. April 1946, strani 160, 3000 izvodov.

ALGEBRA. Vovk Vinko. I. del. Julij 1950,

strani 148.

ALGEBRA. Vovk Vinko. II. del. Junij 1951,

strani 142.

Geometrija:

GEOMETRIJA za nižje, srednje in strokovne

šole in tečaje. Dr. Perhac Rudolf. Decem-
ber 1948, strani 90.

Fizika:

FIZIKA za nižje strokovne šole in tečaje.

Pavlin Miran. April 1949, strani 72.

Latinščina:

LATINSKA VADNICA IN SLOVNICA za I.

razred nižjih šol. Belec Franc - Jere Franc.
Februar 1948, strani 144, 3000 izvodov. Po-
natis.

LATINSKA VADNICA IN SLOVNICA za II.

razred nižjih srednjih šol. Muhr Oton. Ja-
nuar 1951, strani 221.

LATINSKA VADNICA IN SLOVNICA za III.

razred nižjih srednjih šol. Abrami Lavra. Ju-
nij 1951, strani 192.

Angleščina:

ANGLEŠKA SLOVNICA. Skok Svetko. I. del.

Za nižje razrede slovenskih srednjih šol.
Strani 72. — II. izdaja: avgust 1955, stra-
ni 166, natisnila ELT.

ANGLEŠKA VADNICA. Suhadolc Jože. II.

del. Za nižje razrede srednjih šol. Januar
1950, strani 234.

Italijanščina:

ITALIJANSKA SLOVNICA IN VADNICA za

I. razred nižje srednje šole, strokovnih šol
in tečajev. Blažina Mara. Oktober 1952, stra-
ni 168. Natisnil Lucchesi, Gorica.

ITALIJANSKA SLOVNICA za slovenske

srednje šole. D'Atena Lina. Julij 1948, 3000
izvodov.

Zemljepis:

ZEMLJEPIS za nižje razrede srednjih šol.

Zupan Franc. Oktober 1947, strani 168, 3000
izvodov.

ZEMLJEPISNI ATLAS za srednje in njim so-

rodne šole. Visintin Luigi - Velikonja Jože.
Avgust 1948, Novara. 56 zemljevidov s 350
slikami. 5000 izvodov.

ZEMLJEVID Slovenije: (1:600.000) Visintin

Luigi - Velikonja Jože. Avgust 1948, Nova-
ra. 5000 izvodov.

ZEMLJEPIS za nižje srednje in strokovne šo-

le. Zupan France. I. del, maj 1954, strani
104.

EVROPA. Zemljepis za III. razred srednjih

šol. Velikonja Jože. Julij 1954, strani 192.

Zgodovina:

ZGODOVINA za I. razred nižjih srednjih šol.

Muhr Oton. Decembar 1948, strani 164.

ZGODOVINA za II. razred nižjih srednjih šol.

Mahnič Janez. November 1947, strani 116,
3000 izvodov.

ZGODOVINA za III. razred nižjih srednjih

šol. Mahnič Janez. Decembar 1948, stra-
ni 156.

Prirodopis:

PRIRODOSLOVNE VEDE za nižje strokovne

šole in tečaje in višje razrede osnovnih šol.

II. del: Živalstvo in rastlinstvo. Theurschuh
Ivan. Marec 1950, strani 168.

Kemija:

KEMIJA za nižje strokovne šole in tečaje.

Žitko Vladimir. Oktober 1950, strani 64.

Blagoznanstvo:

BLAGOZNANSTVO za strokovne šole. Fe-

bruar 1952, strani 90.

Tehnologija:

TEHNOLOGIJA za nižje industrijske strokov-

ne šole in tečaje. Ronko Jože - Senčar Boris -
Viktor Sosič - Theurschuh Ivan. Junij 1954,
strani 284.

Higiena:

HIGIENA za strokovne šole in tečaje. Joško

Babič. Julij 1955, strani 155. Natisnila Smo-
lars. Trst.

Gospodinjstvo:

GOSPODINJSTVO za nižje srednje šole, strokovne šole in tečaje. Mesesnel Ada. Februar 1952, strani 168.

Stenografija in strojepis:

SLOVENSKA STENOGRAFIJA (sistem Novak - Gabelsberger) za strokovne šole in tečaje. Poslovno pismo. II. izdaja. Svetel Blaž. Julij 1949, strani 140.

STROJEPISJE — Teoretični in praktični priročnik za šolo in samouke. Babič Joško. Maj 1950, strani 72.

Trgovsko računstvo:

TRGOVSKO RAČUNSTVO IN KNJIGOVODSTVO za nižje trgovske strokovne šole. Turina Vladimir - Zubalič Leopold. Decembar 1948, strani 242.

KNJIGE ZA VIŠJE SREDNJE ŠOLE

Slovenščina:

SLOVENSKA ČITANKA za višje srednje šole I. del. Jevnikar Martin. Maj 1947, strani 334, 3000 izvodov.

SLOVENSKA ČITANKA za višje srednje šole II. del. Beličič Vinko. Junij 1947, strani 448, 3000 izvodov.

ZGODOVINA SLOVENSKEGA SLOVSTVA za višje razrede srednjih šol. Beličič Vinko - Geržinič Alojz - Jevnikar Martin. Maj 1946, strani 238, 3000 izvodov.

Latinščina:

LATINSKA VADNICA za višje razrede srednjih šol. Abrami Laura - Muhr Oton. Junij 1949, strani 206.

PABULUM ANIMI. Latinska čitanka za srednje šole. Tomažič Boris. November 1951, strani 142.

Angleščina:

ANGLEŠKA VADNICA za I. in II. razred višjih srednjih šol. Zupan France. Julij 1949, strani 194.

Zgodovina:

ZGODOVINA STAREGA VEKA za višje srednje šole. Šturm Joža. September 1949, strani 244.

ZGODOVINA SREDNJEGA VEKA za višje razrede srednjih šol. Šturm Roža. Junij 1950, strani 142.

ZGODOVINA NOVEGA VEKA za višje raz-

rede srednjih šol. Šturm Roža. Maj 1950, strani 288.

Zemljepis:

ZEMLJEPIS EVROPE za višje srednje šole. Šah Maks. April 1950, strani 132.

ZEMLJEPIS ZEMLJIN za višje razrede srednjih šol. Velikonja Jože. Februar 1951, strani 334.

ZEMLJEPIS za višje srednje šole. Zupan France. Junij 1950, strani 174.

Geometrija:

GEOMETRIJA za višje razrede srednjih šol. Planimetrija in stereometrija. Dr. Perhave Rudolf. December 1952, strani 166. Natisnila ELT.

Fizika:

FIZIKA za višje razrede srednjih šol I. del. Mehanika. Nauk o toploti. Schart Viktor. Oktober 1949, strani 170.

Prirodopis:

PRIRODOSLOVNE VEDE I. del. Nauk o človeku. Mihelič Franc. November 1949, strani 74.

Kemija:

KEMIJA IN MINERALOGIJA za srednje šole. Žitko Vladimir. December 1948, strani 290.

Psihologija:

PSIHOLOGIJA IN PEDAGOŠKE VEDE za učiteljsiše. Brumen Vinko. September 1949, strani 178.

KNJIGE ZA VEROUK

KATOLIŠKI VEROUK za višje razrede srednjih šol. Junij 1949, strani 194.

KRŠČANSKI NAUK za višje razrede osnov-

nih šol. Junij 1950, strani 164.

ZGODOVINA BOŽJEGA RAZODETJA za srednje šole. Junij 1951.

Zahteve tržaških Slovencev v letu 1956

Leta 1956 so bile na Tržaškem volitve. Protikomunistični Slovenci so se jih udeležili s Slovensko listo, katere nosilec je bil dr. Josip Agneletto. Ob volitvi novega tržaškega župana je imel v tržaškem občinskem svetu govor, v katerem je italijanski večini sporočil minimalne zahteve tržaških Slovencev.

Objavljamo govor dr. Agneletta v celoti, ker je zgodovinsko važen in je iz njega razvidno, kako so se tržaški Slovenci morali še leta 1956 boriti za svoje osnovne pravice.

Uredništvo Zbornika-Koledarja

“Slovenci, italijanski državljani, so po določenih čl. 3. ustave enakopravni pred zakonom z državljani italijanskega jezika brez vsakršnega plemenskega, jezikovnega ali političnega razlikovanja. Slovenci spoštujejo zakone države in izpolnjujejo, svoje državljanske dolžnosti. Zahtevajo pa na drugi strani, da se z njimi postopa kot z državljani z enakimi in polnopravnimi pravicami tako s strani države in ostalih oblasti, kakor tudi s strani javnih in zasebnih ustanov.”

“S čl. 6. ustave je Republika prevzela nase obveznosti za zaščito jezikovnih manjšin. Torej tudi za zaščito slovenske narodne manjšine. Posebni statut, ki je priložen Londonski spomenici, ne predstavlja neke novosti, novega instrumenta, ki bi slovenski manjšini priznaval nove pravice, pač pa je to zgolj instrument, ki bolje specificira obseg pravic, ki izhajajo iz 6. čl. ustave za zaščito slovenske narodne manjšine.”

“Ni potemtakem združljivo z obstoječimi zakoni in z demokratičnimi načeli, s katerimi je navdahnjena ustava, obdolževati s “slovenskimi politikanti” ljudi, ki terjajo spoštovanje ustave in se poslužujejo jezikovnih pravic, ki jih zakon priznava.”

“Slovenci na tem ozemlju niso prišleki, pač pa del avtohtonega prebivalstva, kar je zgodovinska stvarnost. Tudi iz tega razloga se mora spoštovati etnični značaj Slovencev in ga varovati, kakor se mora spoštovati njihova

pravica o rabi njihovega jezika v javnem in zasebnem življenju.”

“Slovenci so pripravljeni pošteno in iskreno sodelovati z italijanskim ljudstvom v dobro vseh. Spoštujemo italijanski narod in njegove ustanove, zahtevamo pa, da tudi nas spoštuje večina kot državljane z vsemi pravicami in dolžnostmi. Narodno sovraštvo mora izginiti in nadomestiti ga morata mirno sožitje in medsebojno razumevanje. Čas je, da se stare in časovno neskladne nacionalistične miselnosti XIX. stoletja temeljito revidirajo. Ni šovinist tisti Slovenec, ki se poslužuje zakonito priznanega lastnega jezika, pač pa je šovinist tisti na strani večine, ki hoče to uporabo ovirati. Če italijanstvo ni občutilo slovenske nevarnosti pod Avstrijo, kako bi mogla slovenska manjšina ogrožati italijanstvo Trsta pod Italijo s svojimi 50 milijoni Italijanov? Pri vsem tem je tako imenovana slovenska nevarnost nič drugega kot izumetničeno slepilo, ki so si ga izmislili določeni krogi zato, da bi Slovincem zanikali pravice, ki jim jih priznava italijanska ustava.”

“Zgodovina nas uči, da je najboljšje jamstvo za napredek neke dežele popolno soglasje med njenimi prebivalci, in najboljša obramba meja je zadovoljitev obmejnega prebivalstva. Izhajajoč iz takih predpostavk, se mi zdi umestno precizirati, kaj Slovenci zahtevajo:

1) Diskriminacija Slovencev, pa naj se skriva že pod kakršno koli obliko, mora izgi-

niti. Krajevne oblasti in meščani bi se morali privaditi, da smatrajo Slovence za italijanskega državljana z enakimi pravicami in dolžnostmi, ne oziraje se na njegovo poreklo in jezik. Stalno poslušamo pritožbe slovenskih družin, da vladni in občinski poizvedovalni organi preiskujejo in poizvedujejo, ali njihovi otroci obiskujejo slovenske šole, ali občujejo v družini po slovensko, in podobno.

Ta inkvizicija mora enkrat za vselej prenehati! obračam se na krajevne oblasti in pozivam s tega mesta kompetentne oblasti, naj uporabljajo najstrožje pripomočke za odstranitev teh metod, ki so lastne totalitarnim vladavinam, zato pa poniževalne za demokratično državo.

2) Med slovensko mladino in mlado slovensko inteligenco vlada zelo velika brezposelnost. Ponavljamo svojo zahtevo, da javni, deželni in občinski uradi nameščajo Slovence, dokler ne bo doseženo število, ki odgovarja odstotku slovenskega prebivalstva.

3) Slovenske šole in pogoji za učno osebje se morajo sistemizirati s šolskim zakonom, ki je navdahnjen z demokratičnimi načeli.

4) Slovenske kulturne organizacije morajo uživati podporo iz javnih sredstev, da lahko

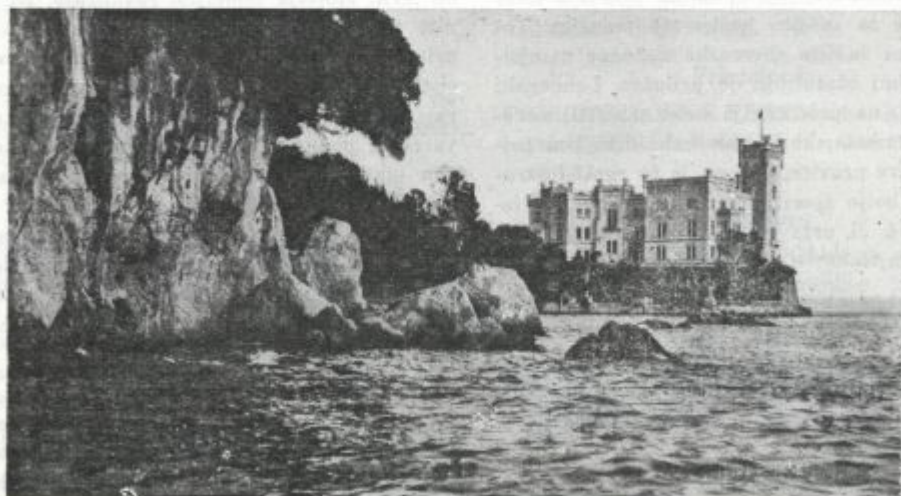
izvršujejo svoje kulturno poslanstvo. Kulturne domove, ki se gradijo oziroma dovršujejo, je treba izročiti celotni etnični skupnosti, da bi služili vsemu prebivalstvu in ne eni sami politični stranki oziroma njenim organizacijam.

5) Vztrajamo na zahtevi, da se končno ratificira in objavi Spomenica s posebnim statutom.

6) Vedno smo bili zagovorniki proste cone in carinskih olajšav. Prosta cona ne bi mogla biti ustanova s centrifugalnimi težnjami, pač pa nasprotno bi postala ustanova s centripetalnimi težnjami, kar bi bilo ena izmed predpostavk za gospodarsko zadovoljitev tržaškega prebivalstva.

7) Ustanovitev dežele Julijske Benečije bi bil korak naprej proti samoupravni decentralizaciji v korist gospodarskega dviga dežele in posebno še Trsta.

8) V občinski upravi bi morala večina v interesu uspešnega sodelovanja vseh sekcij občinskega sveta prepustiti manjšinam občinskega sveta možnosti za boljši nadzor, ki so v preteklosti izostale. Na ta način ne bi se samo razpršilo nezaupanje, pač pa bi se doseglo aktivno sodelovanje vsega občinskega sveta v očitno korist občinskega gospodarstva in vsega tržaškega prebivalstva."

Grad Miramar ob slovenski jadranski obali pri Trstu

V spomin umrlim slovenskim javnim delavcem

† Dr. MATIJA ŠARUGA

Ko je prišlo sporočilo, da je dne 16. septembra 1955 v Rimu umrl slovenski salezijanec dr. Matija Šaruga, so se protikomunistični Slovenci, ki so begunska leta preživel v raznih taboriščih v Italiji, spomnili dobrega mo-

ža, ki jim je v najtežjih trenutkih življenja skušal kot predstavnik Papeške podporne komisije olajšati trpljenje.

Rajni dr. Matija Šaruga je prekmurski rojak. Rodil se je 7. februarja 1904 v Beltincih v Prekmurju. Po končani ljudski šoli je vstopil v salezijansko gimnazijo v Veržeju pri Ljutomeru. Bogoslovje je študiral delno na bogoslovnem učilišču Salezijanske družbe v Italiji, dokončal pa je te študije na Gregorijanski univerzi v Rimu. Na njej je tudi položil doktorat iz vzhodnega bogoslovja. Kot profesor je zatem deloval v raznih salezijanskih zavodih.

Konec vojne ga je zatekel v Rimu. Od tu je kot član Papeške podporne komisije obiskoval številna begunska taborišča v Italiji ter je med begunce delil duhovno in materialno pomoč. V Rimu je bil tudi član Slovenskega socialnega odbora. V zadnjih letih je zlasti širil Apostolstvo sv. Cirila in Metoda.

Rajni dr. Matija Šaruga se je leta 1954 podvrigel v švici operaciji na kili, ki se pa ni povsem posrečila. Zato je leta 1955 šel v Rimu znova na operacijo. Pa je ni prenesel. Dne 16. septembra 1955 je umrl. Njegovo truplo počiva in čaka vstajenja na pokopališču v Rimu.

† ANDREJ JERMAN, C. M.

Dne 15. marca 1956 je v Buenos Airesu smrt prekinila mlado življenje idealnega slovenskega lazarista Andreja Jermana. Komaj 33 let je bil star, pa je imel za sabo že toliko močnih doživetij in prehodil toliko kontinentov, kakor malokateri slovenski emigrant.

Rodil se je 2.IV.1922 v Radomljah pri Kamniku. Klasično gimnazijo je obiskoval v Ljubljani. Med vojno je bil domobranec. Ob letalskem napadu na postajo v Ilirski Bistrici je bil ranjen. Junija meseca 1945 je padel v roke

komunistom, ki so ga obsodili na smrt. Ker smrtno obsodbe niso izvršili, so ga vodili po ljubljanskih, iških ter šentviških zaporih. Po ponovni sodbi so ga poslali na prisilno delo v Kočevje. Maja meseca 1946 se mu je posrečilo pobegniti v Avstrijo, odkoder se je podal nato v Italijo.

V Rimu se je začel pripravljati za misijonski poklic. V letu 1946-47 je na Gregorijani študiral filozofijo, nato se pa podal na Kitajsko. V mestu Kunming v provinci Yunnan je

v semenišču nadaljeval bogoslovne študije. Septembra l. 1948 se je moral pred kitajskimi komunisti umakniti v Šanghaj. V tamošnjem pokrajinskem semenišču je dovršil II. leto bogoslovja. Ko so komunisti začeli ogrožati tudi to mesto, je leta 1949 z ostalimi kitajskimi bogoslovci z letalom odšel v Manilo na Filipinih. V tamošnjem nadškofijskem semenišču je dokončal teologijo. 1951 je bil posvečen v duhovnika. Po novi maši je bil do 1953 v manilskem bogoslovju profesor filozofije in grščine. L. 1953 je prispel v Argentino. V družbeni apostolski šoli v Escobarju je bil eno leto profesor filozofije, l. 1955 so ga pa predstojniki poslali v Asunción v Paraguay, kjer je bil tudi profesor na tamošnjem bogoslovju. Proti koncu istega leta se je vrnil v Buenos Aires z namenom, da se pripravi za pot v Kanado, kjer naj bi deloval med slovenskimi rojaki.

Pred izstavitvijo potnih dokumentov je moral še na zdravniški pregled. Rajni Jerman se je nanj podal nič hudega sluteč, čeprav so ga pred leti komunisti silno mučili in je to gotovo pustilo v njegovem organizmu posledice. In res je zdravnik ugotovil nevarno stvar v pljučih, ki je pa brez operacije ni mogoče odstraniti. Zdravniki so jo tudi izvršili, slaboten organizem lazarista Jermana je pa ni prestal. Svojega zvestega služabnika je Bog poklical

k sebi dne 15. marca 1956. Pokopali so ga dne 19. marca 1956 v lazaristovski grobnici na pokopališču v Buenos Airesu. Na tej božji njejvi čaka njegovo truplo vstajenja in poveličanja.

† Msgr. VALENTIN PODGORC

Novica o njegovi smrti je bolešno odjeknila po vsej slovenski Koroški. Saj je umrl eden najvidnejših predstavnikov slovenstva v tej deželi. Mož, ki je služil narodu kot duhovnik, vzgojitelj mladine, organizator združništva, kulturni delavec, dolgoletni tajnik Mohorjeve družbe, borec na političnem polju, pisec dokumentarnih člankov in sestavkov v obrambo slovenskih pravic in kot visok cerkveni dostojanstvenik, mož, ki je imel zlato srce in je pomagal, kjer je bilo treba in kjer je le mogel. Vse to je bil prelat Podgorc. Koroški Lampe. Zato so za njim žalovali vsi dobri in zavedni Slovenci.

Rodil se je 14.II.1867 pri Sv. Neži pri Velikovcu. Gimnazijo je študiral v Velikovcu. Vsa leta je bil odličnjak. Prav tako v bogoslovju. Po novi maši je bil l. 1890 imenovan za prefekta v celovškem Marijanišču in za vzgojitelja mladine. Po enoletnem kaplanova-

nju v Pliberku se je mudil dalj časa na študijskem potovanju v Nemčiji in Franciji. V obeh deželah si je hotel poglobiti znanje v socialni in združnih vprašanjih. Že leta 1904 je postal papežev častni komornik, leta 1913 je bil imenovan za člana izpitne komisije krške škofije, leta 1929 za člana kapitlja celovške škofije, leta 1936 ga je pa papež imenoval za prelata. Umrl je 29. marca 1956. Pokopali so ga v celovški stolnici 31. marca 1956.

Rajni prelat Podgorc je bil prepričan, da bo slovenski živelj na Koroškem dobil v narodnem pogledu najzanesljivejšo obrambo, če mu bo zagotovil gospodarsko neodvisnost od nemškega in nemčurskega kapitala. Zato se je lotil ustanavljanja zadrug. Po njegovi zaslugi so slovenske zadruge kmalu uživale v deželni velik ugled. Tudi pri Nemcih. To potrjuje priznanje, ki ga je leta 1929 dal nemški list "Kaerntner Tagblatt" z besedami: "Če imajo Slovenci na Koroškem dolje razvito združništvo kakor Nemci, je to zasluga Podgorca. V tem pogledu prednjačijo Slovenci ravno po Podgorčevi zaslugi pred Nemci".

Podgorčevo delo na gospodarskem področju je bilo tako vsestransko, da mimo njega niso mogli niti nemški vladajoči krogi. Tako je bil prelat Podgorc dolga leta član deželne gospodarske ustanove, pa tudi član deželnega kulturnega sveta.

Prelat Podgorc je posegal tudi v politično borbo, ko je bilo treba braniti slovensko stvar pred Nemci. Tako je kot mlad duhovnik že leta 1902 kandidiral v okraju Velikovec-Dobrla ves. Združenim nasprotnikom se je posrečilo, da je z 19 glasovi propadel. Ta neuspeh je rajnega Podgorca še bolj potrdil v prepričanju, da morajo Slovenci na Koroškem dobiti tudi dobro organizirano politično stranko, da se bodo z njo politično uveljavili in uspešneje branili pravice svojega naroda.

V obrambi narodnih pravic je bil rajni Podgorc neustrašen. Takoj po neuspelem plebiscitu 10. oktobra 1920 je odločno stopil na plan

s svojim listom "Glas pravice". V njem je branil slovensko stališče ter Nemce opozarjal na njihove izjave in zagotovila pred plebiscitom, ko so obljubljali, da bodo Slovenci v Avstriji uživali vse pravice ter enakopravnost na političnem, gospodarskem in kulturnem področju.

Rajni Podgorc je bil za mirno in pravično sožitje Slovencev in Nemcev v deželi. Da bi Nemci bolje spoznali Slovence je leta 1937 napisal nemško prilogo "Koroškemu Slovincu" z naslovom "Die Kaerntner Slowenen in Vergangenheit und Zukunft". Ta sestavek je pozneje izšel tudi v posebni brošuri. V njem je Podgorc nazorno orisal borbo Koroških Slovencev za svoj narodni obstoj in za svoje pravice ter opozoril na nerazumevanje, na katerega so Slovenci vedno zadevali pri Nemcih.

Velike gospodarske in organizatorične sposobnosti pok. prelata Podgorca so prišle do polnega izraza tudi pri Mohorjevi družbi. Dolgo vrsto let jo je vodil kot tajnik. Dosegel je, da je ni bilo skoro slovenske hiše, v katero ne bi bile prihajale Mohorjevke. Pod njegovim vodstvom je Mohorjeva družba dosegla število 90.000 udov. To je število, ki ga ne prej in ne pozneje ni dosegla nobena slovenska knjižna ustanova.

Po drugi svetovni vojni je bil zopet prelat Podgorc tisti, ki se je pri zaveznikih zavzel za obnovo delovanja Mohorjeve družbe in za vrnitev njenega premoženja, ki so ga bili nacisti zaplenili. To je storil, ko je videl, da celjska Mohorjeva družba pod komunisti ne more vršiti svojega pravega poslanstva. S svojo akcijo je uspel in tako sedaj Mohorjeva s svojega prvotnega kraja vsako leto pošilja med svobodne Slovence dobro in pošteno slovensko branje.

Rajni prelat Podgorc je imel tudi polno razumevanje za trpljenje in potrebe slovenskih protikomunističnih beguncev na Koroškem in jim je pomagal, kolikor je največ mogel. Zato ga bodo tudi ti ohranili v najlepšem in hvaležnem spominu.

† JOŽE KESSLER

Svobodni slovenski tisk v emigraciji je 8. maja 1956 zadel hud udarec. Tega dne je v mestu Ramos Mejia na področju Velikega Buensa Airesa v Argentini smrt prekinila mlado in močno razgibano življenje idealnega in nesebičnega slovenskega časnika

Jožeta Kesslerja. Za rajnim Andrejem Uršičem, urednikom tržaške Demokracije, ki so ga pred leti ugrabili titovi komunisti in doma ubili, je v presledku enega leta sledil na drugi svet svojemu stanovskemu tovarišu uredniku Francetu Kremžarju. Je tako tretji slovenski

časnikar, ki je umrl v po letu 1945 v boju s komunističnim nasiljem v domovini za lepšo in srečnejšo bodočnost slovenskega naroda.

Rajni Jože Kessler je bil sin železničarske družine v Borovnici pri Ljubljani. Rodil se je 17. oktobra 1910. Ljudsko šolo je obiskoval doma, v srednjo šolo so ga starši poslali v Ljubljano. Kot gojenec Marijanišča, je obiskoval klasično gimnazijo. Maturiral je leta 1929.

Po maturi se je odločil za profesorski poklic ter se vpisal na filozofsko fakulteto ljubljanske univerze. Za glavna predmeta si je izbral

zgodovino in zemljepisje. Študiral je občo, narodno in bizantinsko zgodovino. Iz teh predmetov je na ljubljanski filozofski fakulteti diplomiral 16. februarja 1935 leta.

V dijaških in akademskih letih se je Jože Kessler živahno udeleževal v dijaških in akademskih kat. društvih. Nastopal je kot predavatelj, pomagal pa tudi vedno pri domačem prosvetnem društvu. Že v tedanjih letih je veliko pisal v kat. liste. Tako se je v njem vedno bolj budila ljubezen do časnikarskega poklica, kateremu se je leta 1935 tudi posvetil, ko je ob ustanovitvi novega slovenskega dnevnika Slovenski dom, ki ga je začelo izdajati Katoliško tiskovno društvo v Ljubljani, vsto-

pil v uredništvo tega lista. Zanj je pisal vse, kar je bilo treba: članke, prirejal notranje in zunanje politične novice. Postal je tudi dopisnik tedanje časnikarske agencije "Avala" in beograjskega dnevnika "Vreme".

Dne 18. aprila 1938 si je ustvaril družinski dom. Poročil se je s hčerko pok. min. Antona Sušnika, gospo Valesko. V srečnem zakonu so se jima rodili štirje otroci.

Kot poklicni časnikar je bil rajni Jože Kessler član Novinarskega društva v Ljubljani. Več let je bil tajnik tega društva. Na tem mestu si je pridobil izrednih zaslug za razvoj stanovskega društva slovenskih časnikarjev za njihov dom in za zavarovanje koristi poklicnih časnikarjev. Zaradi svojega dobrega tovarištva je užival pri vseh članih ugled in spoštovanje.

Vojna leta je preživel v Ljubljani v neprestanem boju s komunizmom. Proti njemu je nastopal s svojim spretnim peresom ter ostro govorjeno besedo. Povsod je razkrinkaval njegove zločinske in krvave namene. Zato je z vso vnemo tudi sodeloval pri zbiranju podatkov o komunističnih zločinih na slovenskem ozemlju, ter pri ureditvi in izdaji Črnih bukev. Za podlistke v "Slovenskem domu" je prevedel več napetih povesti, ki so pozneje izšle tudi kot knjige v "Slovenčevi knjižnici".

Leta 1945 se je z ostalimi slovenskimi protikomunisti umaknil z družino na Koroško, kjer je pomagal organizirati šolstvo za slovensko begunsko mladino. Kot profesor je poučeval na begunskih gimnazijah najprej na Koroškem, pozneje pa tudi v Italiji v begunskem taborišču v Senigalliji. V Italiji je bil nekaj časa tudi predsednik taboriščnega odbora v begunskem taborišču Riccione.

V Argentino je prišel leta 1949. V začetku je prišel za navadno težaško delo, v zadnjih letih je pa bil nastavljen v personalnem odseku velikega podjetja Tintoreria Moron, v katerem je zaposlenih veliko Slovencev. Na vseh delovnih mestih je pokazal naklonjenost do malega človeka. Sad te njegove ljubezni do njega je tudi zbirka najvažnejših do'očil argentinske socialne zakonodaje "Poglavitna določila iz zakonov o delu".

Poleg svojega novega poklicnega dela se je rajni Jože Kessler v Argentini udeleževal tudi kot časnikar in publicist. V glavnem je pi-

sal članke za revijo Slovenska pot, katere soustanovitelj je bil. To revijo, katere prva številka je izšla 15. avgusta 1953, je urejeval do svoje smrti. Dne 12. oktobra 1952 je bil tudi med ustanovitelji društva "Dom" in njegov prvi predsednik. Ko se je v Buenos Airesu leta 1953 ustanovilo Slovensko časnikarsko društvo, se mu je takoj pridružil. Ob vsaki priložnosti je zagovarjal potrebo po aktivnem nastopanju slovenskih časnikarjev v svobodnem svetu.

Rajni Jože Kessler je vsa leta tožil zaradi bolečin v želodcu. Pred dvema letoma se je v nemški bolnišnici v Buenos Airesu podvrget zelo težki operaciji, ki jo je srečno preстал. Po tej operaciji se je vidno popravil. Bil je znova korajžno vesel in pol načrtov za bodočnost. Aprila meseca 1956 se je močno prehladil. Ni legel v posteljo, ampak hodil še z vročino v službo. To je postalo zanj usodno. Začelo mu je slabeti tudi srce, končno se je pridružila še pljučnica. V težkem stanju so ga dne 7. má-

ja 1956 prepeljali na kliniko v Moron, kjer je še istega dne umrl.

Pogreb rajnega Jožeta Kesslerja je bil dne 9. maja 1956 na pokopališče v San Justo. V imenu uradništva in delavstva podjetja, v katerem je bil rajni Jože Kessler v službi, se je od njega poslovil pred odprtim grobom g. Slavko Skaberne, v imenu Slovenskega časnikarskega društva pa g. Ruda Jurčec.

Pok. Jože Kessler je zapustil v Argentini svojo ženo vdovo Valesko, otroke Aleško, Joška, Andrejko in Janezka, sestro Emo, por. Blejec, brata Alfonza, doma pa brata Julija, dekana v Čabru, Rudija, žel. uradnika v Mariboru in Franceta, žel. uradnika v Ljubljani ter sestri Albino in Ano, por. Šmuc.

Umrl je sredi najlepših let, poln volje do dela za osvoboditev slovenskega naroda izpod komunistične diktature in z veliko lubeznijo do slovenske besede in zemlje.

Slovenski časnikarji smo izgubili z njim dobrega, zvestega in iskrenega tovarša.

† Msgr. VID HRIBAR

V Clevelandu v Severni Ameriki je 26. maja 1956 globoko zadela vse Slovence novica o smrti zaslužnega slovenskega župnika, zlato-mašnika Msgra Vida Hribarja, prvega slovenskega duhovnika v Clevelandu in ustanovitelja prve slovenske župnije sv. Vida istotam.

Rajni Msgr. Vid Hribar se je rodil 29. maja 1870 v vasi Cirkušje pri Kamniku v župniji in občini Zg. Tuhinj. Je sorodnik slovenskega skladatelja p. Angelika Hribarja. Gimnazijo je študiral v Ljubljani. Maturiral je 1890 leta. Odločil se je za teologijo. Prav v tistem času se je mudil po naročilu tedanjega clevelandskega škofa Gilmoura v Sloveniji slovaški župnik Stephen Furdek, da bi pridobil kakega duhovnika za dušnopastirsko službo med slovenskimi naseljenci v Clevelandu, ki niso imeli nobenega svojega duhovnika in tudi ne duhovnega središča. V Ljubljani je nalletel na abiturienta Hribarja, ki je navdušeno sprejel povabilo. Dne 8. septembra leta 1890 je prišel v Cleveland. L. 1893 ga je škof

Ignatius F. Horstmann posvetil v duhovnika v clevelandski katedrali sv. Janeza. Novomašnik Hribar je dobil takoj od škofa naročilo naj v Clevelandu organizira prvo slovensko in hrvatsko župnijo. Tega dela se je lotil z vsa

vnemo. S pomočjo rojakov je zbral 6000 dolarjev in na Glass Ave kupil zemljišče. Na njem je bila 4. novembra 1894 posvečena cer-

kev sv. Vida, prva slovenska župna cerkev v Clevelandu. Leta 1902 je Hribar poleg cerkve postavil še leseno župnijsko šolo. Tako so bili podani vsi pogoji za razvoj te še danes največje slovenske župnije v Severni Ameriki. Na njej je Msgr. Hribar neumorno deloval polnih 14 let, nakar ga je škof poslal na angleško faro v industrijski kraj Barberton. Po petnajstih letih dušnega pastirstva med industrijskim delavstvom, je bil prestavljen leta 1922 za župnika slovenske cerkve in fare Marije Vnebovzete na Holmes Ave v Clevelandu. V tej fari, ki jo je pred leti sam pomagal ustanoviti je vodil dušno pastirstvo vse do svoje upokojitve. Pod njegovim vodstvom so tudi tu sezidali novo župnijsko šolo, povečali cerkev in uredili župnijsko gospodarstvo.

V tej Marijini cerkvi je Msgr. Hribar leta 1933 praznoval 40 letnico mašništva, deset let pozneje pa zlato mašo. L. 1934, je bil imenovan za hišnega prelata papeža Pija XI.

Umrl je 26. maja 1956. Mašo zadušnico je imel zanj 30. maja 1956 sedanji clevelandski škof Msgr. Edward Hoban, poslovilni govor v cerkvi pa sedanji župnik slovenske fare sv. Vida Rev. Baznik. Navzoči so bili vsi slovenski župniki v Clevelandu z ljubljanskim škofom dr. Gregorijem Rožmanom na čelu. Pogreb je bil 31. maja 1956 iz Grdinovega pogrebnega zavoda na pokopališče Kalvarija. V pogrebnem sprevodu so bile odlične clevelandске osebnosti. Tudi guverner države Ohio Frank Lausche je zaslužnega slovenskega župnika spremljal na njegovi zadnji poti vse groba.

Rajnega Msgra Vida Hribarja je najlepše prikazal Msgr. John Oman, v Koledarju-Zborniku Svobodne Slovenije za leto 1953 ko je o njem zapisal naslednje besede: "Prelat Vitus

Hribar, dasi že v Ameriki vzgojen in posvečen duhovnik, je bil prepričan in odločen Slovenec, ki je vedno dosledno in povsod nastopal kot slovenski duhovnik, naj je bilo komu prav ali ne. Ni nehal govora, ne pridige da ne bi povedal mično sličico iz slovenskega življenja ali da ne bi priporočil dobre slovenske stvari.

Kot redko kdo v Ameriki je zadnja leta prelat Vitus Hribar čutil z bolečinami domovine. Revolucijo v Sloveniji in njene usodne posledice je čudovito točno razumel in jo znal predočiti svojim ljubljenim faranom, ki večinoma po več desetletij niso poznali domačih razmer v "starem kraju". Odkar je nastalo kričeče vprašanje slovenskih političnih, protikomunističnih beguncev, je bil prelat Hribar med najbolj vnetimi branilci dobrega imena beguncev, apostol usmiljenja in smisla zanje in med najbolj pogostimi in radodarnimi podporniki dobrodельne zbirke za pomoč beguncem v okviru Lige Katoliških Slovenskih Amerikancev. V letih 1946-47-48 in 49 je neprestano zbiral za Ligo in begunce. Ni minil mesec, da ne bi poslal večje ali manjše zbirke in vselej je priložil znaten znesek iz svojega lastnega žepa. Prelat Hribar je bil med ustanovitelji in pokrovitelji Lige od njenega začetka.

Zgodovina slovenskega izseljenstva v Severni Ameriki bo prelata Vitusa Hribarja postavila med orače, kladivarje in oblikovalce slovenskega cerkvenega in kulturnega življenja v tej deželi, zgodovina slovenskega izgnanstva in boja proti komunizmu pa ga bo prištela med najplemenitejše podpornike prizadevanj, da se rešijo tisti, ki jih je revolucija pahnila v beli svet in da se omogoči borba za osvobojenje domovine."

Slovenska središča v Velikem Bs. Airesu

V članku "Naša prizadevanja za verska, kulturna in družabna ognjišča" smo v lanskem Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije prikazali napore Slovencev v Angliji in Argentini, da bi si ustvarili skupne domove, ki naj bi bila njihova središča in žarišča vsega kulturnega, prosvetnega, verskega ter karikativnega delovanja.

V pričujočem sestavku se kot kronisti omejujemo samo na prikaz nadaljevanja akcije za zgraditev osrednjega slovenskega doma v argentinski prestolnici ter krajevnih prosvetnih domov na področju Velikega Buenos Airesa.

Slovo od Martinca

Martinc, to je bil v Argentini pojem za slovensko organizirano delovno skupnost. Kajti v hiši v ulici Victor Martinez 50 je imelo sedež Društvo Slovencev, poleg njega še ostala slovenska društva, vse verske in dobrodelne organizacije in ustanove, tu sta bili uredništvi tednika Svobodna Slovenija, Oznanila in verske revije Duhovno življenje ter upravi vseh teh listov, tu je imel svojo pisarno direktor slovenskih dušnih pastirjev v Argentini in tu je bil sedež dušnopastirske pisarne. Od tu so šla navodila in akcije za organizacijsko povezavo slovenske protikomunistične skupnosti v Argentini, tu se je porodilo mnogo lepih in koristnih zamisli v korist slovenskim naseljencem v Argentini.

Martinc je bil skratka naš skupni dom. Slovenci so ga vzljubili, ker je bil premnogim zatočišče v najtežjih urah, ko so se znašli sami sredi tujega okolja.

Avgusta meseca 1956 je bilo treba hišo izprazniti. Prostor, na katerem je stala hiša na Martincu, je bil določen za župnijsko dvorano župnije sv. Julije.

Ob selitvi iz hiše na Victor Martinez 50 v prostore v Slovenski hiši na Ramon Falcon je Svobodna Slovenija objavila uvodnik "Ob selitvi". Ob tej priložnosti je pisec članka podal zgoščeno zgodovinski pregled nastanka slovenskega središča na Martincu.

Ker je s prenehanjem Martinca zaključeno

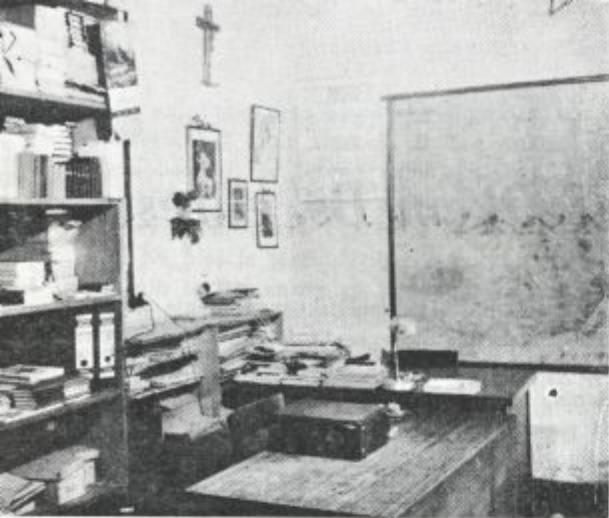
prvo razdobje organizacijskega življenja protikomunističnih Slovencev v Buenos Airesu in s preselitvijo v lastno slovensko hišo v ulici Ramon Falcon 4158 nastopa novo, smatram za umestno, da za zgodovino ponovim glavne ugotovitve, ki so bile v zvezi z nastankom in razvojem slovenskega središča na Martincu objavljene v Svobodni Sloveniji.

Takole je zapisal uvodničar v navedenem tedniku: "Tekom leta 1947 je prišlo v Buenos Aires še zelo malo novih naseljencev. Nekaj desetlin. Organizirali so se v Slovenski klub, kateremu je predsedoval g. Janez Hladnik. Zbirali so se na Calle Austria, v hiši, katero je lastnik dal začasno na razpolago Slovence. Koncem leta 1947 pa je izrazil željo, da bi hišo izpraznili do konca februarja 1948. G. Hladnik je iskal novih prostorov, ker je bila zlasti potreba po izseljenski pisarni občutna. Kmalu je prišel z novico: "Šli bomo na Primero Junto k sv. Juliji. Župnik nam bo dal hišo na razpolago."

Koncem januarja 1948 se je ustanovni občni zbor Društva Slovencev že vršil v dvorani župnije Santa Julia na Primeri Junti. Po občnem zboru je pok. župnik Figallo, ki ga lah-

Dvorišče na Martincu; 1. vrata: Društvo Slov.; 2.: Knjižnica DS; 3.: Svob. Slovenija, v ozadju društvena kuhinja.

Tik ob vhodu na dvorišče je bila Dušnopastirska pisarna, uprava DŽ in Oznanila.

ko imenujemo prvega mecena Slovencev v Argentini, skupno z g. Hladnikom povabil odbor Društva Slovencev in člane, da si ogledajo poleg župnijskih stavb stoječo hišo na ulici Victor Martinez. Povedal je, da jo da Slovincem brezplačno na razpolago. Odborniki in člani so si ogledovali prostore in vrt in danes lahko trdimo, da se tedaj še niso zavedali, kako veliko dobro delo nam je po prizadevanju g. Hladnika napravil pok. župnik Figallo. Omočil je, da se je ustvarilo že tedaj, ko sami tega še ne bi bili sposobni, slovensko središče."

Tako je zgodovinski nastanek Martinca prikazal uvodničar v Svobodni Sloveniji.

Danes hiše na Martinu ni več. Podrli so jo. Spomin nanjo je pa ostal in bo ostal vedno živ, dokler bodo živeli v Argentini Slovenci kot Slovenci in dokler bo živel slovenski rod, ki bo pisal zgodovino o delu slovenske protikomunistične emigracije v svetu. In v zvezi z Martincom se bo vedno hvaležno imenovalo ime dobrega in plemenitega župnika Romana Figalla, ki je imel za slovenske begunce odprto srce tedaj, ko ob prihodu v Argentino niso poznali še nikogar, ko se na nikogar obrniti niso znali, ko še niso poznali navad domačega ljudstva, niso znali ne jezika dežele in še niso imeli ne primernih stanovanj in ne zaposlitev.

Ker smo dobili na Martinu prostore, se je organizacijsko in kulturno življenje protikomunističnih Slovencev v Argentini že v prvih letih razvilo do take stopnje in zgrajenosti,

da smo bili lahko vzgled ostalim protikomunističnim narodnostim v Argentini.

Na Martinu so Slovenci na področju Velikega Buenos Airesa doživljali vesele in žalostne dni.

Med vesele dogodke spadata oba obiska škofa dr. Gregorija Rožmana. Obakrat je bil gost v župnišču sv. Julije. Ko je prišel prvič in je bil živ še župnik Figallo, je skrbel zanj s tako vnemo, da je prišel celo v društveno kuhinjo vprašat, če potrebujejo kaj za škofa, če imajo zadosti posode na razpolago in če sploh kaj potrebujejo. Tako plemenito srce je imel župnik Figallo za Slovence. Sam nam nikdar ni povedal kolikokrat nas je moral braniti pred napadi, češ zakaj nam daje brezplačno tako dragocene prostore na razpolago. Zvedeli pa smo to od drugih. In ti so nam tudi povedali, da nas je pokojni župnik Figallo branil s tako odločnostjo in s prepričanjem, da zagovarja pravično stvar, ker je pomagal revežem v največji tiski, da je za vedno umolknil tisti, ki je prihajal z očitkom proti Slovincem.

Pisarna Društva Slovencev.

Martinec je pa doživljal tudi žalostne dneve. Bil je zadnji dom dvema zaslužnima slovenskima možema: Prelatu dr. Alojziju Odarju in ravnatelju Bogumilu Remcu. Oba sta bila tesno povezana z Martincem, oba sta z vso vnemo podpirala vse delo, ki se je vršilo na Martincu. In je bilo prav, da jima je slovenska protikomunistična skupnost v Buenos Airesu izkazala zadnjo čast s tem, da ju je položila na mrtvaški oder v prostorih v hiši na Martincu.

TedANJI predsednik Društva Slovencev Miloš Stare je ponovno naglašal potrebo, da mora biti slovensko središče na Martincu postavljeno na močni temelj krščanstva in slovenstva. Na njem se lahko združijo vsi protikomunistični Slovenci ne oziraje se na njihovo politično opredelitev in družbeni položaj. Na tej osnovi zgrajena slovenska protikomunistična skupnost se je lepo razvijala in se med seboj vedno tesneje tudi povezovala.

To je ob selitvi iz Martinca potrdila v že omenjenemu uvodniku tudi Svobodna Slovenija, ko je naglasila, da je bilo slovensko protikomunistično središče na Victoru Martincu idejno zgrajeno "na dveh trdnih in neporušljivih temeljih: na krščanstvu in slovenstvu. Na teh temeljih zgrajeno središče je združevalo vse in je bila streha vsem. Družilo je Slovence različnih stanov in poklicev, različnih starosti in nazorov ter pripadnike različnih političnih strank:

Vsak Slovenec — razen komunist — je našel v tem središču slovensko ognjišče, če je le hotel."

Slovenska hiša v ulici Ramon Falcon 4158

Že v lanskem Zborniku-Koledarju smo poročali o akciji, ki jo je započel direktor slovenskih dušnih pastirjev v Argentini č. g. Anton Orehar z nakupom hiše z vrtom v ulici Ramon Falcon 4158 v Buenos Airesu.

Ko smo lansko leto pripravljali za Zbornik članek o slovenskih središčih, pač nismo mislili, da bomo pisali sedanji prikaz za ustvaritev slovenskih domov že v slovenskih prostorih prav v hiši v ulici Ramon Falcon 4158.

Pa je bila selitev v te prostore najboljše rešitev, ki je bila mogoča.

Ko je sedanji župnik župnije Sv. Julije č. g. Gatti sredi junija 1956 sporočil željo župnijskega odbora za zgraditev nove župnijske

Uredništvo in uprava Svobodne Slovenije.

dvorane, naj bi Slovenci do konca istega meseca izpraznili vse prostore v hiši v ulici Victor Martinez 50, se je pojavilo vprašanje kam naj se preseli Društvo Slovencev, uredništva listov in revij, ki so bila na Martincu, vse organizacije in dobrotelne ustanove ter dušno-pastirska pisarna. Dogovor je bil: Vse, kar je bilo skupaj na Martincu, naj gre skupno v nove prostore. Toda kam? Začelo se je iskanje novih prostorov po mestu. Nikjer ni bilo mogoče najti kaj primerne in še to je bilo izredno drago. Saj niti zasilnih prostorov izpod 1500 pesov sploh ni bilo.

Ko so vsa prizadevanja, da bi dobili kje v središču primerne prostore, ki bi služili tako dolgo, dokler se ne bi ustvarila možnost za naselitev v Slovenski hiši v ulici Ramon L. Falcon, ostala brez uspeha, je padel pameten predlog: Vse naj odide na Ramon Falcon. In tako se je tudi zgodilo. Sredi avgusta se je Društvo Slovencev, uredništvi in upravi Svo-

Knjižnica Društva Slovencev.

bodne Slovenije, Duhovnega življenja in Oznanila. Dušnopastirska pisarna ter vse kulturne, verske in dobrodelne ustanove preselile na Ramon Falcon 4158.

Odbor, ki pod vodstvom direktorja č. g. Antona Oreharja vodi vso ekcijo za Slovensko hišo na Ramon Falconu 4158, je imel za leto 1956 v načrtu zgraditev dvorane na vrtu slovenske hiše. V teku je bila akcija z nabirko za vsoto 300.000 pesov. Ta svota bi naj za silo zadoščala za postavitev dvorane, ki bi služila za prireditve slovenske organizirane protikomunistične skupnosti v Argentini.

Ko je pa bilo treba spraviti pod streho društva in organizacije ter uredništvi omenjenih listov in revije, je odbor izvedbo načrta za zgraditev dvorane preložil na poznejši čas. Nujno je bilo namreč ob obeh straneh zidu ter v ozadju dvorišča postaviti lesene prostore za Društvo Slovencev, uredništvo in upravo Svobodne Slovenije, za Dušnopastirsko pisarno, uredništvo lista Oznanilo in verske revije Duhovno življenje in mladinske organizacije ter razne karitativne in dobrodelne ustanove. Tako so na Ramon Falconu nastali lepi in prijazni prostori. Na desni strani je poleg kuhinje prostor za gostinsko sobo, zraven nje ima sobo Društvo Slovencev, poleg njega Svobodna Slovenija in zraven nje je Dušnopastirska pisarna z uredništvom in upravo Oznanila in Duhovnega življenja. Tu je tudi sedež Slovenske katoliške akcije. V naslednjem prostoru bo knjižnica in sejna soba. V ozadju dvorišča so od ene do druge strani dvoriščnega zidu postavili prijazno dvoranico, v kateri se bodo lahko vršili vsi sestanki in manjša zborovanja. Na nasprotni strani bo kapelica, v kateri bo vsako nedeljo slovenska maša. Stena od kapelice proti dvorani je odprta in bodo rojaki lahko službi božji prisostvovali tudi v dvorani. Drugače bo pa mogoče odprtino v steni od kapelice zapreti tako, da bo dvorana ne moteno služila svojim namenom. V dvorani bo prostora za okoli 250 ljudi. V kapelici bo v glavnem oltarju milostna podoba Brezjanske Matere božje. Na nasprotni strani, prav sedaj ko pišemo to poročilo, pripravljajo zakristijo, zraven nje bo pa soba za duhovnika, ki bo tu vedno na razpolago za Slovence.

Vsi prostori sedaj še niso dogotovljeni. Vse je pa živahno na delu, da bo vse urejeno za prihod škofa dr. Gregorija Rožmana, ki bo tokrat že tretjič prihitel me| argentinske Slo-

vence ter bo zadnjo nedeljo v novembru, t. j. 25. novembra tudi osebno blagoslovil kapelico in vse nove prostore v Slovenski hiši na Ramon Falconu 4158.

Tako nastaja v Buenos Airesu novo slovensko središče. Potrebe po njem ni treba posebej pojasnjevati. Jasno je na dlani, da ga Slovenci morajo imeti. Morajo imeti središče, ki bo družilo in povezovalo vse pozitivne sile med slovenskimi protikomunističnimi naseljenci. Tu bo dom vseh in tu se bo nadaljevalo delo, ki se je začelo in potem polnih osem let vršilo na Martincu v korist tako slovenskim naseljencem v Argentini, pa tudi trpečemu narodu doma.

Vse delo bo sedaj dobilo bolj pečat stalnosti, kajti zemljišče in vsi prostori so slovenski in je zagotovljeno, da bodo vedno tudi ostali v slovenskih rokah. Zato bo Slovenska hiša v ulici Ramon Falcon služila ne samo sedanjemu rodu, ampak še neprimerno bolj številni doraščajoči mladini in bodočim slovenskim rodovom. V njem bo imela topel košček domovine in v njem bo našla vedno toplo slovensko ognjišče, in si bo v njem vedno utrjevala vezi z domovino. Tu bo središče kulturnega, prosvetnega, gospodarskega, socialnega in karitativnega delovanja slovenskih naseljencev v Buenos Airesu. Skratka: Tako, kot je bilo na Martincu: Skupen dom vsem tistim, ki stoje na temeljih krščanstva in slovenstva. Kajti na tej osnovi je prostora zadosti za vse: Za Slovence različnih nazorov in pripadnike različnih političnih strank. Z eno besedo: Vsak pošten Slovenec bo v njem našel topel skupen dom, če bo le hotel.

Kakor vsaka velika stvar je tudi graditev novega slovenskega središča v Buenos Airesu združena z velikimi žrtvami. Slovenci mecenov med sabo nimamo. Nismo jih dosti imeli niti doma, zunaj je pa večina navezana na začlužek svojih rok. In tu je znova prišla do izraza v vsej veličini požrtvovalnost slovenskih ljudi. Od svojih težko prisluženih prejemkov odtrgujejo zneske ter jih dajejo za skupni slovenski dom. Pri nabiranju prispevkov za Slovensko hišo se nesebično žrtvuje organizirana slovenska katoliška mladina, ki sleherni prosti čas porabi, da obiskuje posameznike po raznih naseljih ter jih prosi za prispevke. Navadno zadene na razumevajoče rojake. Dostikrat pa odkriva tudi žalostne pojave med slovenskimi naseljenci.

Prav v zadnji številki Oznanila z dne 4. novembra 1956 je odbor za Slovensko hišo objavil daljše poročilo o dosedanji nabiralni akciji. V njem navaja nekaj zanimivih ugotovitev. Med drugim pravi v poročilu tole:

“Prvo je spoznanje, da je akcija za “Slovensko hišo” zajela toliko rojakov kot nobena druga. Je res akcija vse slovenske skupnosti v Argentini in ne le nekaterih posameznikov, kot bi kaki posamezniki radi dokazali. V nabirki pred dvema letoma je sodelovalo 1005 oseb, v letošnji do sedaj 536, skupno torej 1541. Letošnja številka je manjša, ker je marsikateri rojak, ki ga pobiralci še niso obiskali in ker so mnogi posamezniki vključeni v podatek; družina ta in ta.

Drugo spoznanje pa je nekolikanj boleče: so rojaki, ki pri tej akciji niso hoteli sodelovati. Izjavili so pobiralcem, da se ne čutijo več Slovence. Rodila jih je slovenska mati in kot Slovenci so prišli v Argentino, toda tu so nenadoma odkrili, da niso bili nikdar Slovenci. Tem pač ni pomoči in zato jih ne bomo več nadlegovali.

Našli so se pa tudi Slovenci, ki so pomoč odklonili iz osebnih razlogov: ker se ne strinjajo z načinom, kako se je lastništvo uredilo. Nekateri so se hoteli ob tej priliki tudi pokazati užaljene in so obujali spomine na neke krivice, ki naj bi jim bile prizadejane za časa taboriščnega življenja. Vsi ti so pokazali, da jim je lastna oseba bolj draga kot zadeva, ki bo koristila vsem rojakom in vsej skupnosti. In da nimajo poguma povedati, da jim gre denar težko od rok, pa to dejstvo skušajo zakriti v bolj ali manj prepričljive izgovore.

Toda te izjeme prav nič ne zmanjšajo veličine dejstva, da so se naši rojaki v ogromni večini izkazali nad vse pričakovanje in da se nam ni treba bati, da bi akcija za skupni dom ostala na pol pota.

Kdo je dal od okrožij največ? Do zadnjih tednov je krepko vodil San Justo, ki pa je končno moral dati mesto Ramos Mejii. Slednja je do 28. oktobra nabrala 36.530 pesov, San Justo pa 34.270 pesov. Kar tiče povprečja, pa San Justo zmaga Ramos Mejio, to je, na osebo pride v San Justu več kot v Ramos Mejii. Tretji so gospodje duhovniki z vsoto 33.810 pesov, ki so pa daleko najmočnejši glede povprečja. Vsak duhovnik je dal 716,36 pesov. Druga najmočnejša pa je glede povpreč-

Delavci pri delu na levem krilu Slovenske hiše, kjer bo zakristija in soba za slov. duhovnika. V ozadju dvorana in kapela. Desnega krila ni videti

ja skupina Capital: 367,37 pesov na osebo.

Splošno povprečje je doseglo 316,31 na osebo. Tako smo celo nekoliko preseglji cilj, ki smo si ga zastavili, da namreč vsakdo daruje vsaj 300 pesov. Česar nismo dosegli do sedaj, je število dobrotnikov. Prišli smo šele na polovico zastavljenega števila. Biti jih mora vsaj tisoč in tisočkrat tri sto je tristo tisoč. Zato prosimo vse, ki se do sedaj niso spomnili “Slovenske hiše” s kakim darom, da to storé vsaj v bodoče.

I. Pregled dobrotnikov v nabirki iz leta 1954

1. Veliki Buenos Aires	877
2. Gg. duhovniki	45
3. Organizacije	19
4. Iz notranjosti Argentine	64

Skupaj ... 1005

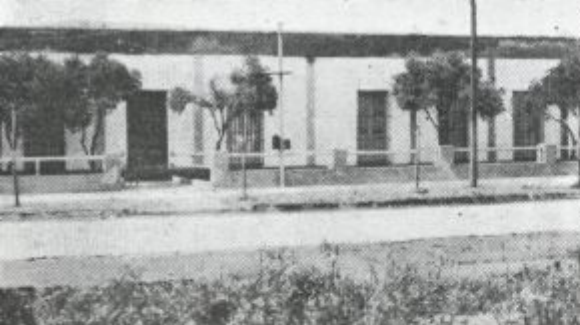
II. Pregled dobrotnikov nabirke iz leta 1956

1. Veliki Buenos Aires	646
2. Gg. duhovniki	47
3. Posamezniki	3
4. Iz notranjosti Argentine	3

Skupaj ... 517

A) Statistika po okrožjih iz leta 1956

Okrožje	Nabrana vsota	Štev. dobrotnikov	Povprečje
1. Ramos Mejía	36.530	151	241,92
2. San Justo	34.270	133	257,67
3. Florida	15.640	57	274,38
4. Capital	13.960	38	367,37
5. San Martín	11.960	52	213,27
6. Lanús	8.650	43	199,07
7. Quilmes	1.565	9	173,90

“Naš dom” v San Justo

B. Ostali dobrotniki:

1. Gg. duhovniki	33.810	47	719,36
2. Iz Argentine	1.878	3	626,—
3. Izredni dobrotniki	12.150	3	4.050,—
			Sv. stolica Srbi in Hrvati

C) Zaključne številke:

1. Okrožja	121.705	483	246,81
2. Ostali	47.838	53	902,60
Skupaj ...	169.543	536	316,31

Torej višina letos nabranega denarja dosega 169.543 pesov. Do postavljenega cilja 300.000 pesov še manjka precej. Vendar je upanje, da bo dosežen. Ogromna večina slovenskih rojakov se živo zaveda potrebe skupnega slovenskega doma in bo dosedanjim žrtvam dodala še nove v prepričanju, da nobena žrtev za skupni slovenski dom ni prevelika.

Tako so sedaj v Slovenski hiši v ulici Ramon Falcon 4158 zagotovljeni prostori vsem organizacijam in društvom ter listom, ki so imeli svoje prostore prej na Victor Martinez in se jim ni treba bati negotove bodočnosti glede prostorov.

Končna zgraditev vseh prostorov na zemljišču v ulici Ramon Falcon bo pa sedaj lahko nastajala čisto organično. Tako, kakor bodo dopuščala sredstva in čas in kakor bodo narekovala potrebe.

Glavno je storjeno: Hiša s prostranim vratom je kupljena in je slovenska last, na njej so že prostori za vsa društva in organizacije ter uredništva listov in revij, v njej je tudi kapelica in dvorana za prireditve in sestanke, vse ostalo bo pa lahko nastajalo počasi.

Slovenski dom v San Justo

Med tem, ko nastaja v Buenos Airesu osrednji slovenski dom v Argentini, niso za-

mrla prizadevanja rojakov v večjih slovenskih naseljih, da bi si tudi oni postavili lastne krajevne domove, v katerih bi imeli svoje prireditve in v katerih bi se lahko zbirala zlasti slovenska mladina. V tem pogledu so zelo agilni Slovenci v mestu San Justo.

V tem mestu in njegovi okolici živi zelo veliko Slovencev. Nekateri so celo mnenja, da je tamkaj največje slovensko naselje na področju Velikega Buenos Airesa. Slovenski ljudje se odklikujejo po svoji pridnosti za izboljšanje vsakdanjega kruha, veliko rojakov si je pa tudi že postavilo lične domove.

Pri vsem tem delu pa Slovenci niso zamenarili stremljenj za razgibano versko in kulturno življenje. Za Slovence je v župnijski cerkvi vsako nedeljo in praznik slovenska maša, v župnijski dvorani pa je bilo doslej že tudi več kulturnih prireditev. S prireditvami so se pa Slovenci morali ozirati na čas, kadar je bila dvorana na razpolago. Zato se je že pred časom porodila med Slovenci v San Justo misel, da bi si postavili lastni dom, ki bi služil vsem krajevnim potrebam slovenskih rojakov v San Justo. Za izvedbo te zamisli je bil najprej izvoljen poseben odbor, iz katerega je nastala zadruga z omejeno zavezo “Naš dom v San Justo”. Za predsednika zadruga je bil izvoljen g. Ludvik Hren, za tajnika Ivan Oven, blagajnika Vinko Goršič, gospodarja pa Matko Intihar in Ivan Zupanc. Junija meseca 1956 je odbor zadruga kupil hišo, ki ima 295 m² zazidane površine, praznega sveta na dvorišču pa je 550 m². Kupljena hiša s svetom je oddaljena samo dve kvadri od glavnega trga v mestu San Justo ter vodi mimo nje asfaltirana cesta od Bara Tokyo proti Camino de Cintura.

Slovesna blagoslovitev doma je bila v nedeljo 21. oktobra 1956. V župni cerkvi je bila najprej maša za žive in umrle Slovence v San Justo, nato so se pa številni rojaki podali v novi slovenski prosvetni dom, ki ga je blagoslovil č. g. Janko Mernik, za botra sta pa bila ga Anica Intiharjeva in g. Vinko Zupan.

Na blagoslovitev slovenskega doma v San Justo je prišlo zelo veliko Slovencev iz vseh slovenskih naselij na področju Velikega Buenos Airesa. Skupno z rojaki iz San Justa so se veselili njihovega velikega uspeha, da so razmeroma v tako kratkem času zbrali toliko sredstev, da so kupili tako prostrano hišo za svoj krajevni prosvetni dom. Poleg te-

ga so pa, kakor smo že omenili, veliko pripevali tudi za osrednji slovenski dom v Buenos Airesu. Na ta način so dokazali, da žele, da bo novi dom res žarišče sloge, ljubezni in medsebojnega razumevanja in spoštovanja med slovenskimi naseljenci v tem kraju in tesna povezava s slovensko skupnostjo in z njenim osrednjim domom v Buenos Airesu.

Slovenski dom v Lanusu

V Zborniku-Koledarju Svobodne Slovenije za leto 1955 smo podrobno opisali nastanek in razvoj Slovenske vasi v Lanusu, v Zborniku za 1956 pa napore slovenskih rojakov v Lanusu za postavitev Slovenskega doma.

V letošnjem Zborniku-Koledarju moramo kot kronisti ponoviti veselo ugotovitev: Slovenci v Lanusu so živ ud slovenskega narodnega telesa. Pri njih je razvito organizacijsko in kulturno življenje tako kot malo kje. Za delo so poprijeli vsi, zlasti pa še mladina, katere vsakoletna pomladanska javna prireditev je postala že tradicionalna. V slovensko delovno skupnost so vključeni tudi otroci, ki s svojim otroškimi pevskim zborom delajo čast slovenskemu imenu.

Vsa ta lanuška slovenska družina je letos nadaljevala delo na dograditvi lastnega doma v Slovenski vasi. Spravili so ga že pod streho, sedaj ga bo treba še končno urediti in opremiti. Ko bo to delo končano, bodo Slovenci v La-

Ga Anica Intiharjeva in g. Vinko Zupanc stabila botra pri blagoslovitvi Našega doma v San Justu. Na sliki sta posneta v trenutku, ko sta odvijala slovenski in argentinski trak in tako odprla Naš dom.

nusu povabili rojake iz vseh naselij na proslavo slovenskega dne, ki bo združena z blagoslovitvijo in "uradno" otvoritvijo slovenskega doma. Prepričani smo, da se bo to zgodilo kmalu in bomo že v prihodnjem Zborniku-Koledarju o tem prazniku organizirane slovenske skupnosti v Lanusu objavili obširno poročilo z lepimi slikami.

Kot kronist bi letos zapisal samo še to, da so Slovenci v Lanusu letos dosegli tudi to, da jim je cerkvena oblast dovolila lastno slovensko vikarijo, ki jo bodo vodili slovenski lazaristi, obenem pa pomagali tudi še v bližnji župniji Sv. Jožefa župniku č. g. Janezu Hladniku.

BRANIMIR PISTIVŠEK

Ob 200-letnici velike stavke v Celju

Pred 200 leti se je razplamtela v Celju velika borba slovenskih delavcev in slovenskih kmetov, ki je dosegla svoj višek v znani stavki, katere središče je bilo celjsko mesto ter bližnja celjska okolica. S tem delostojem so naši delavci in kmetje (vključno s poljskimi delavci in dninarji) prvič javno in solidarno stopili pred tujo — Slovincem sovražno oblast ter smotno in odločno zahtevali preosnovo neznosnih družabnih razmer.

Kronisti tistih dni nam sicer ničesar ne poročajo o podrobnostih te borbe niti ne o okoliščinah, katere so prisilile mirnega in marljivega slovenskega človeka, da se je v skraj-

ni sili poslužil tega orožja; če si pa malo podrobneje ogledamo takratne družabne razmere, nam bodo mahoma jasni vzroki, ki so vplivali na podobne pojave.

Habsburška razsipnost in zapravljivost, katero so občutile vse avstrijske kronovine, še posebej pa dežele s slovenskim prebivalstvom, je dosegla svoj višek za vlade cesarjev Ferdinanda II. (1619-1637), Ferdinanda III. (1637-1657) in Leopolda I. (1658-1705). Ta "ferdinandovska" politika izmozgavanja je privedla avstrijsko gospodarstvo v takšen brezupen položaj, da je bilo treba celih 70 let trdega dela, preden je doseglo ponovno svoje ravnovesje in

Mayer-Payne: Celje okoli leta 1750; Bakrorez kaže pogled na mesto s hriba sv. Jožefa ter zanimivo slovensko nošo v takratnih časih.

sicer za vlade Karla VI. 1711-1740) in Marije Terezije (1740-1780), ki je pod pritiskom razmer morala upeljati marsikatero nemškemu plemičem neugodno spremembo.

Nepopisen habsburški nered, turški vpadi, kmečki upori, naraščajoči davki in pojačan terorizem tuje gosposke so prisilili velike množice ljudi, med katerimi so bili tudi takratnemu deželnemu gospodarstvu tako potrebni obrtniki, da so se pričele množično izseljevati v tujino.

Najhuje prizadet je bil seveda naš slovenski kmet, katerega je tuji fevdalni družabni red čisto po vzorcu komunizma oropal vseh človečanskih pravic ter je iz svobodnega posestnika svoje zemlje napravil brezpravnega tlačana, opravljajočega na lastnih tleh kolhozno tlačansko delo za tujerodnega grajskega lenuha.

Vladajoči fevdalni ustroj je pravtako kot danes rdeča strahovlada zasledoval in pospeševal načrtno obubožanje slovenskega prebivalstva. Zemlja, poslopja, živina in orodje je bilo last fevdalnega gospoda, a slovenski kmet le zaslužjen delavec-tlačan, po čigar smrti mu je tuji postopač vrgel še ženo z deco na cesto, kateri je tuji preostalo ali beračenje, ali izselitev v neznano.

Z gospodarskim uničevanjem slovenskega prebivalstva pa se je istočasno polagal temelj umetni kolonizaciji, ki jo je podpirala habs-

burška nemška vlada z vsemi razpoložljivimi sredstvi. V zapuščene slovenske domove in selišča so se pričeli naseljevati tuji kolonisti in kot gobe po dežju so začele rasti tujejezične naselbine na trdnih slovenskih tleh. Na ta način je vsa gornja štajerska, gornja Koroška, Solnograška in Gradiščanska dobila čisto nemški obraz.

Niso bili dosti na boljšem tudi prebivalci malih slovenskih mest kot n. pr. Beljaka, Brež, Celja, Celovca, Ljutomera, Lipnice, Maribora, Ptuja, Radgone, Slovenske Bistrice, Slovenjgradca itd. Ti so bili sicer prosti pogubne tlake, zato pa jih je tembolj dušil nečloveški davčni ustroj, ki je oviral razvoj narodnega gospodarstva — ter že v kalu zadušil vsako zasebno pobudo na gospodarskem področju. Obrtniki, katerih davek je bil skoraj pravtako visok kot dohodek, so se obupani pričeli seliti iz mest ter si iskati izven dežele zaslužka in kruha.

Ker so bili obrtniki edini sloj, kateri je v malih srednjeveških mestih tvoril temelj blagostanja, je moral življenski standard po njihovem odhodu pri ostalih prebivalcih občutno pasti. Nič čudnega, če so mala mesta potem hitro obubožala ter postala pravzaprav le še bedne vasi z mestnim obzidjem in mestnimi pravicami. Kot najzgovornejši dokaz splošnega osiromašenja naših mest v tej dobi navajajo tuji kronisti Celje, ki je 250 let po smrti

zadnjega Celjana štelu le 40 obljudenih hiš. Tam, kjer so se za časa celjskih knezov vrstile preobljudene delavnice, prodajalne in hiše premožnih meščanov, so pozneje pod vladno "habsburškega Veličanstva" stali le še razpadajoči domovi...

Iz gornjih vrstic je razvidno, da so nevdržne fevdalne razmere takorekoč izzivala uporno razpoloženje in nezadovoljstvo širokih ljudskih množic. Ker je družabni položaj v naši domovini danes tako podoben tem razvpitim srednjeveškim razmeram — skoraj bi dejal, da so rdečkarji ponovno upeljali izpopolnjen ustroj fevdalnega izžemanja — nas v celjski stavki zanimata predvsem dva najvažnejša činitelja, ki nista, čeravno leži med stavko in našim časom celih 200 let, prav nič izgubila na aktualnosti. (Primerjaj upor izgaranih poljskih delavcev v Poznanju leta 1956). Ta dva činitelja sta družabnopolitični in narodnopolitični.

Skozi ves srednji vek vse do današnjih dni je bil družabnopolitični činitelj posebno pri ubožanih kmetih in pozneje pri industrijskih delavcih močnejši od narodnopolitičnega faktorja. Delodajalec, ki je vztrajno in uporno odrekal delojemalcu osnovne človečanske pravice, da ne govorimo o pravični nagradi za storjeno delo, je ustvaril v teku časa tako težko vzdušje, da je morala prej ali pozneje slediti eksplozija, katere ni mogla odvrniti niti ista narodna pripadnost, niti isti običaji ali jezik, za kar nam nudi zgodovina več kot dovolj dokazov. Ta mednarodni značaj družabnih pokretov so spretno izkoristili komunisti, ki s svojo internacionalno ideologijo skušajo ubiti v delavskih množicah vsako čustvovanje s svojim narodom; te množice so tem laže obvladali, čim bolje jim je uspelo delavstvo oddaljiti od običajev in izročil lastnega naroda. Zato mora biti vsak komunist, ki se je z dušo in telesom zapisal tuji ideji, nujno izdajalec svoje lastne domovine.

Če velja ta razvoj več ali manj za vso Evropo, pa ne velja na etničnem slovenskem prostoru, kajti tu je bila garažjoča množica vedno celokupen slovenski narod, dočim so bili izžemalci izključno tuji privandravci nemške, italijanske in madžarske narodnosti.

Zato je vsak slovenski podvig družabnopolitičnega značaja istočasno tesno in nerazdružljivo povezan z narodnopolitičnim činiteljem, kar nam najlepše dokazuje veliki vseslovenski

kmečki upor iz leta 1573, ko si zapostavljene in brezpravne slovenske množice izvolijo kralja naravnost iz svojih vrst, svoje narodnosti in svojega jezika.

Ta edinstven družabnopolitični razvoj ter vse konsekvence naših družabnopolitičnih borb pa moremo razumeti le takrat, če se zazremo v samo zoro naše narodne zgodovine, kjer zagledamo na Gosposvetskem polju našega narodnega vladarja, stoječega v sivi kmečki obleki na knežjem kamnu. In volitev ali odklonitev najvišjega narodnega dostojanstvenika je bila sveta nenapisana pravica vseh Slovencev, ne pa samo privilegij gotovega stanu ali sloja, kot je bil to običaj v vsej ostali Evropi.

Res je, da je tuja premoč strla naš narodni državni ustroj ter okupirala naše pokrajine za dolga stoletja, ali našega duha in naše vere v lepšo bodočnost le ni mogla streti. Spomin na "Staro Pravdo", ko je bil Slovenec neodvisen gospod na svoji zemlji in ko je vladala enakost, ne pa razredna razklanost med vsemi, ki so govorili slovenski jezik, je bil tako močno zakoreninjen v srcih naših pradedov, da ga niso tuji vlastodržci mogli izruvati niti z viličami, zatohlimi ječami niti v načrtnim gospodarskim upropaščenjem slovenskega naroda.

Vera v "Staro Pravdo" je bila torej tista živa tradicija, ki je vlivala našemu oropane mu človeku dovolj moči, da se je uprl fevdalizmu-predhodniku današnjega kalhoznega suženjstva ne samo leta 1487, 1515, 1573 ali 1713, temveč tudi leta 1757, ko so bili vsi izgledi na izboljšanje družabnih razmer pobožna fantazija.

Ob 200-letnici stavke v Celju, ko so slovenski delavci, boreči se za kruh in pravičnejši zaslužek, romali v ječe tujega državnega ustroja (o ironiji zgodovine: kdor bi se drznil leta 1957 stavkati v slovenskem Celju, poroma v zapor, ki ga je za izžemano slovensko ljudstvo pripravila tuja germansko-židovska ideologija) pa obljubljamo vsem slovenskim žrtvam tujega nasilja vključno do naših dni, da ne bomo odnehali s svojo pravično borbo poprej, dokler ne bo Stara Pravda najvišji slovenski zakon, ki bo družil ne pa trgal Slovence in ko bo knežji kamen vidni in zunanji znak naše narodne suverenosti, na katerem bo sedel vladar zedinjene in resnično svobodne Slovenije, vladar naše krvi, našega jezika in čuvar naših slovenskih običajev.

Že letos bo segel človek v vsemirje

V času od julija 1957 pa do decembra 1958 nameravajo Združene države Sev. Amerike izstreliti deset majhnih lun, ki bodo krožile okrog zemlje že v brezračnem vsemirju. Ta tehnična senzacija je prispevek ZDA k tako imenovanemu mednarodnemu geofizikalnemu letu. Za to geofizikalno leto se je zbralo 42 pomembnejših kulturnih držav v delovno skupnost. Nameravajo izpeljati več vrst najrazličnejših znanstvenih raziskav. Ena takih raziskav je namenjena tudi Antarktidi, šesti celini na svetu. Kot zanimivost omenjamo, da je šel z argentinsko ekspedicijo na Antarktido tudi naš rojak, znani gornik in član prve argentinske himalajske odprave g. Dinko Bertonec. Šel je kot pomočnik znanstvenika Dr. Lisignoli-ja, ki je specialist za ledenike.

Nas pa tu v prvi vrsti zanima fantastični načrt ZDA, katerega izvedba pomeni, da bo človeštvo v letu 1957 prvič seglo z izdelkom svojih rok v vsemirski prostor. S tem bo napravljen prvi korak, ki bo v nadaljevanju povedel verjetno še naš rod izven zemeljskega območja.

V Zborniku-Koledarju za l. 1955 smo priobčili nekaj izvlečkov iz mogočnega načrta Wernherja von Brauna o vsemirski postaji. Ta naj bi obkrožala zemljo in postala odskočna deska za raketne polete proti luni in kasneje tudi proti sosednjima planetoma Marsu in Veneri. Von Braun je svoja tehnična razglabljanja o tem načrtu zaključil tako, da lahko računamo, da bo ta načrt verjetno okrog l. 1963 že začel postajati resničnost. Kar je von Braun zamislil v velikem in kar bo zahtevalo tudi velikanska denarna sredstva in ogromne znanstvene in tehnične predpriprave, to je v malem načrt ZDA za prihodnje leto.

Veličasten načrt je rodil "Miško"

Von Braunova razmišljanja in načrti so vzbudili že pred leti dolgotrajna razpravljanja in kritike. Očitali so mu zlasti, da je preveč optimističen in da podcenjuje tehnične težave ter da računa s preveliko gotovostjo, da bo zna-

nost do tedaj razvozljala še celo kopico znanstvenih ugank, ki se tičejo vsemirskega prostora in možnosti človekovega bivanja v njem. Prav tako so mnogi drugi znanstveniki, vzpodbujeni z njegovimi idejami in zamisliki, začeli njegov osnutek popravljati in izboljševati. Še bolj vneto pa so iskali nova pota, ki bi tudi privedla k temu cilju. Tako je pred nekaj leti v Združenih državah objavil tedaj tridesetletni ameriški fizik in vseučiliški profesor D. S. F. Singer svoj "pritlikavi" načrt. Značilen je prav zaradi tega, ker ne zahteva niti velikih denarnih investicij niti tehničnih veledele, pa vendar obeta isto možnost: namreč raziskovanje najvišjih zračnih plasti nad zemljo, a hkrati tudi že pomenja prvi korak človeške tehnike v vsemirje.

Profesor Singer je sklepal čisto pravilno: Preden bo svet mogel zgraditi vsemirsko postajo, ki bi obkrožala zemljo kakor umetna luna in preden bi na tej postaji bivala izbrana posadka učenjakov in strokovnjakov, bi bilo gotovo lažje spraviti v tako višino manjšo umetno luno brez človeške posadke. Taka umetna luna bi krožila okrog zemlje in delovala kot nekak avtomat. Ti premisleki so končno rodili umetno luno pritlikavko. Je tako majhna, da se bo marsikomu zdelo smešno. Profesor Singer jo je krstil **Mouse** (Miška), kar je dejansko kratica njegove zamisli: "Minimum Orbital Unmanned Satellite of the Earth" (zemeljski satelit brez posadke na najmanjši krožni poti). Njegova prvotna zamisel je bila, da bi s pomočjo nekoliko predelanih raket, kakršne ima že danes ameriška vojska, izstrelil v višino 320 km nad zemeljsko površino kroglo, ki bi imela kakih 60 cm v premeru. Ta krogla bi letala s tako naglico okrog zemlje, da bi jo obkrožila v poldrugi uri. V njej naj bi bili razni instrumenti in merilne naprave. Ob določenih časih bi pa s pomočjo radia dobivali na zemljo v posebnih znakih rezultate merjenj v krogli.

Izračunal je, da bi zgraditev take krogle veljala le kakih 50.000 dolarjev, njena izstrelitev s pomočjo raket v višino 320 km nad

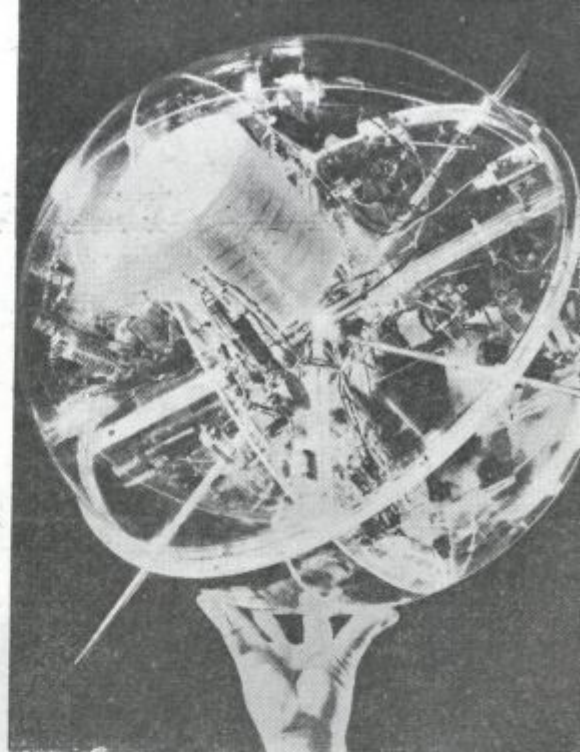
zemljo pa bi veljala približno en milijon dolarjev. Če pomislimo, kako velikanske vsote mečejo ZDA vsako leto za svoje oboroževanje, nekoliko milijard dol. gre za letalstvo, mornarico in suhozemsko vojsko, potem je jasno, da se v Združenih državah nihče ne bo upiral tvegati nekaj milijonov dolarjev za to, da se Singerjeva ideja preizkusi. Vsak boljši lovec na reakcijski pogon stane več kakor milijon dolarjev in lepo število jih razbijejo vsako leto pri raznih vajah in poizkusih. Torej se izplača žrtvovati tistih nekaj milijonov zato, da se preizkusi Singerjeva "Miška". Tako je tudi bilo.

In tako so ZDA objavile, da bodo v zvezi z geofizikalnim letom 1957-58, izstrelile deset takih "Mišk" v vesmirje. Tako uradna objava. Prav zato pa optimist lahko trdi, da bodo ZDA že preje izstrelile kako poizkusno "Miško", še večji optimist pa bi lahko celo mislil, da kaka taka "Miška" že leta okrog zemlje. Tako resnemu kakor črnogledemu človeku da misliti dejstvo, da so letos v mesecu septembru na sedmem aeronavtskem kongresu v Rimu nekateri znanstveniki na lepem začeli ponavljati govorico, da so Sovjeti v zadnjih letih že izstrelili nekaj majhnih satelitov v vesmirje. Sovjetska delegacija, ki se je tudi udeležila tega kongresa, se ni o teh govoricah izjavila in je vztrajno molčala. Že leta 1954 je pa na aeronavtskem kongresu v Stockholmu izjavil sovjetski delegat profesor Leonid Sedov, da bodo Sovjeti tudi izstrelili za geofizikalno leto nekaj umetnih satelitov in da bodo celo večji od nameravanih ameriških.

Morda bodo prihodnja leta pojasnila to uganke, dejstvo je pač, da bomo v prihodnjem letu 1957 gledali v kinematografskih tehnikah odstrel ameriških "Mišk" v vesmirje, medtem ko bo verjetno Severna Amerika to zasledovala kar po televiziji.

Kot nogometna žoga

Iz doslej objavljenih podatkov si moremo o teh umetnih satelitih, ki bodo zgrajeni po zamisli prof. Singerja, napraviti naslednjo sliko. Miške bodo imele premer 35 ali pa kvečjemu 50 cm. Bodo torej tako velike kakor večja nogometna žoga. Tako majhne bodo zaradi tega, ker morajo biti čim lažje. Še manjših se pa spet ne izplača graditi, ker ne bi bilo več mogoče vgraditi vanje toliko instru-

Umetni satelit-Miška na roki. Slika najbolje prikazuje izredno majhen obseg take umetne lune.

mentov in naprav, da bi še lahko služile svojemu namenu — brezžičnemu sporočanju podatkov na zemljo. Prav tako bi bilo najbrž nemogoče zasledovati manjšo krožečo miško na njeni poti okrog zemlje s posebnimi daljnogledi in specialnimi radarskimi napravami.

Za primer, da bo Miška tako velika, da je ne bo mogoče spraviti v konico rakete, bodo Miško kar nasadili na konico. V tem primeru bo dobila nekakšno čepico, ki jo bo varovala za tisti kratek čas pred poškodbami, ko bo na raketi letela v višino do vesmirskega prostora.

Raketa, ki bo odnesla Miško v višino, bo tridelna. Bo torej v načelu takšna, kakor je predvidel von Braun raketo, ki naj bi pomagala graditi vesmirske postaje (glej koledar 1955). Spodnja in prva stopnja rakete bo nekoliko predelana izdaja ameriške rakete Martin Viking. Ta raketa bo imela ojačan odgonski motor, ki ga pripravlja tovarna General Electric. Raketa Martin Viking bo v ta namen zgrajena iz čisto novih in prav posebnih lahkih zlitin, pri katerih igra izredno vlogo kovina titan. Titan je nekoliko težji od aluminija in skoraj za polovico lažji od jekla. Trden je prav tako kakor najboljša jekla in v vročini še bolj odporen. Industrija titana se je

Miško bodo najtrž merali nasaditi tretji raketni stopnji na nos, kakor to prikazuje slika. Čepica, katero naj bi Miška dobila pri odletu rakete, na sliki ni nakazana zaradi jasnosti. Notranjost Miške je kakor zmešan radijski aparat, najvažnejše naprave v njej so označene. Ko bo raketa dosegla zahtevano višino in hitrost 30.000 km na uro, bo poseben avtomat v Miški sprožil prožilno napravo v konici rakete. V prožilni napravi bo eksplodiral majhen naboj ter bo sprostil prožilno pero, ki bo nato odgnalo Miško od rakete. Čepica bo na podoben način odvržena.

razvila žele v zadnjih letih, čeprav je znanost poznala kovino in prvino titan že v prejšnjem stoletju. Dolgo časa pa niso našli pota in načina, po katerem bi mogli industrijsko izdelovati v zadostni čistini to izredno kovino, ki je ob svojem odkritju dobila res simbolično ime titan.

Raketa Martin Viking bo uporabljala za svoj odgon tudi čisto nova in mnogo bolj učinkovita goriva, kakršnih doslej pri tej raketi niso uporabljali. Srednja stopnja rakete, ki bo nasajena na raketo Martin Viking, bo seveda manjša in bo nosila tretjo in najmanjšo stop-

njo. Ta tretja raketa bo v svoji konici nosila Miško. Cenijo, da bo ta tridelna raketa nekoliko večja od nekdanje nemške V-2, tako da bo dolga kakih 14 m.

V višino 480 km in 30.000 km na uro

Računajo, da bo spodnja in največja stopnja rakete prinesla samo sebe in obe manjši raketi, ki sta nataknjeni nanjo, nekako v višino 100 km nad zemeljsko površino. Tedaj bo že dogorelo gorivo v spodnji raketi in ker bi bila ta sedaj samo še nekoristno breme, se bo spodnja stopnja odločila od ostalih dveh raket. Začela bo goriti druga — srednja stopnja rakete. Dočim bo letela raketa prvih 100 km skoraj navpično v višino, bo v času, ko je boglala srednja stopnja, začela polagoma spreminjati smer. Začela se bo nagibati v stran. Ko bo druga, srednja stopnja rakete dogorevala, bo raketa že nad 400 km visoko. Ko bo drugi stopnji zmanjkalo goriva, se bo odločila od najmanjše in tretje stopnje z Miško. Goriti bo začela tretja stopnja rakete, ki bo dvignila samo sebe in miško v višino okrog 480 km nad zemljo. Glavna sila te rakete bo porabljena za to, da si bo raketa povečala svojo hitrost v horizontalni smeri. Končno bo dosegla hitrost 30.000 km na uro, torej hitrost, ki zadošča, da bi na zemlji preletela dolžino treh četrtin ekvatorja v eni uri! Ko bo zadnja in tretja stopnja dogorela, bo raketa nekako izstrelila miško, ki bo od tega trenutka naprej kot majhna luna brzela na eliptični poti okrog zemlje.

Mala luna — umetni satelit bo na svoji eliptični poti obkrožila zemljo približno vsako poldrugo uro. Ker bo praktično v skoraj že brezračnem prostoru, čeprav je tudi še v tej višini nekaj sledov zraka, bo na svoji poti okrog zemlje le prav neznatno zgubljala svojo hitrost. Računajo, da bo tako počasi zgubljala svojo hitrost, da bo krožila kar celo leto dni okrog zemlje, preden bo zašla niže in v bolj goste zračne plasti, ki jo bodo začele hitreje zavirati. Ta upor zraka ji bo vzel seveda več hitrosti in bo zato začela bolj strmo padati proti zemlji in s tem v še bolj goste zračne plasti. Kmalu bo zašla v tako gosto ozračje, da se bo segrela in zgorela, kakor zgori in zažari utrinek, ki zaide v zemeljsko ozračje. Miška torej nobena ne bo priletela nazaj na zemljo in od nje nikdar in nikjer ne bo najti

sledu, potem ko bo zgorela visoko nad nami.

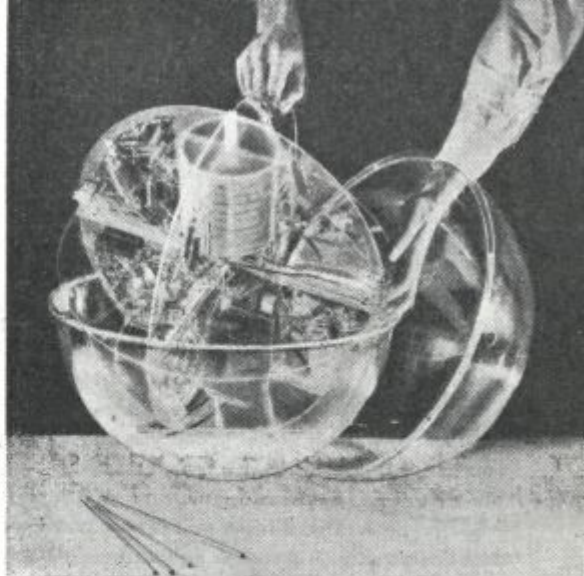
Seveda nam povprečnim zemljanom manjka prava predstava, kako silno redek je zrak v višini 480 km nad zemljo. Pravilno označujemo redkost zraka v tej višini tako, če rečemo, da so tam le še zadnji sledovi. V višini 1000 km nad zemljo pa se začenja pravi brezračni prostor vsemirja. V višini 480 km nad zemljo je zrak tako redek, da tako redkega zraka tudi današnja tehnika z najbolj preciznimi napravami in črpalkami ne more ustvariti. Vemo, da so nekatere električne žarnice polnjene z posebnimi plini; iz drugih žarnic pa je zrak izčrpan. Seveda ni docela izčrpan, ampak silno redek je že. Še bolj redek je v nekaterih elektronkah, ki jih uporabljamo v radijskih aparatih. Toda ta redki zrak v teh elektronkah je neprimerno bolj gost kakor zadnji sledovi zraka v višini 480 km nad zemljo.

Najvišja točka — 1300 km visoko

Krožna pot Miške okrog zemlje bo, kakor smo že omenili, podobna elipsi. Ne bo to sicer razpotegnjena elipsa, podobna bo pač nekoliko potlačnemu krogu. Po že starem Newtonovem zakonu bo krožila Miška na tej elipsi okrog zemlje in sicer tako, da bo težišče zemlje v eni izmed goriščnic elipse. Zato višina njenega poleta nad zemeljsko površino ne bo ves čas enaka, pač pa se bo spreminjala. Okrog 480 km višine, ki smo jih omenjali prej, bi lahko označili kot srednjo višino. V resnici pa bo Miška, kadar bo prišla v perigej, to je v točko, na kateri njena pot pride najbližje zemlji, oddaljena od zemeljske površine samo 320 km. Prav na nasprotni strani zemlje in nad njo pa leži seveda najvišja točka elipse po kateri kroži miška. To točko imenujejo spogej in ko bo miška na svoji poti prišla do nje, bo oddaljena 1300 od zemeljske površine.

Miška - vrtavka

Miška bo imela oklep iz aluminija. Bosta to dve polkrožni lupini, v katerih notranjosti bodo instrumenti in naprave. Ker so nekateri instrumenti, ki jih nameravajo poslati z Miško na pot, takšni, da jih kovinasta okolica moti v pravilnem delovanju, to velja zlasti za instrumente, ki bodo v teh višinah merili mag-

Na dveh navkriž postavljenih krogih iz plastičnega materiala bodo pritrjene vse naprave v notranjosti Miške. Polkrožno lupino je prav lahko odkriti, kar bo olajšalo zadnjo kontrolo pred odletom rakete.

netno polje zemlje, bodo izdelali tudi nekaj Mišk, ki bodo imele oklep iz plastičnega materiala in v instrumentih nič ali pa vsaj čim manj železa. Miška bo meritve aparatov sporočala brezžično na zemljo, delovala bo torej kot nekakšen robot. Za brezžično ali radijsko oddajanje bo seveda potrebovala tudi električni tok. Prof. Singer, ki je zamislil pred leti Miško, je bil bolj moderen kakor tisti, ki so njegovo idejo nato povzeli in izboljšavali. V aluminijasti oklep miške je hotel vstaviti okence iz plastičnega materiala. To okence bi bilo na Miški na enem izmed tečajev. Kakor ima zemlja tečaja, okrog katerih se vrtili, tako ima tudi Miška dva tečaja, okrog katerih se bo na svojem poletu okrog zemlje vrtela. Miška je torej čisto prava vrtavka, samo da ima obliko kroglice. In kakor stoji vrtavka, če jo zavrtimo, pokonci, tako tudi Miška v brezračnem prostoru ne menja svoje lege. To se pravi, ko bo odletela iz nosu rakete, se bo že vrtela kot vrtavka in gledala recimo s svojim "severnim" tečajem naravnost proti soncu. Letela bo okrog zemlje, toda njen severni tečaj bo vedno gledal v sonce, razen seveda takrat, kadar bo letela na nočni strani zemlje, kadar bo torej zemlja med njo in soncem. Ko bo pa miška zopet prišla iz zemeljske sence v sončne žarke, bodo ti padali vnovič na njen severni tečaj.

Miška - radijski oddajnik

Prof. Singer si je zamislil, da bi okence na severnem tečaju služilo zato, da bi za oknom vložene in kar najbolj občutljive fotocelice spreminjale sončno svetlobo v električni tok. Ta sicer neznatni električni tok bi polnil posebne akumulatorčke, ki bi nato dajali električni tok radijskemu aparatu za oddajanje. Ker pa so naprave, ki spreminjajo sončno svetlobo naravnost v električni tok še v razvoju, so bili strokovnjaki mnenja, da se ne izplača tvegati, da bi te naprave v Miški odpovedale. Zato Miška ne bo dobila okenca s fotocelicami. Električni tok za radijske oddaje bo miška črpala iz nekaj živosrebrnih baterij. Živosrebrne baterije so bile izbrane zato, ker dajo v primeri s svojo težo še največ toka, in dalje zato, ker še najmanj opešajo, če se ne izkoriščajo. Kljub temu, da je bila določena kot vir elektrike za Miško najučinkovitejša baterija, tudi ta ne bo zadoščala, da bi Miška ves čas, ko bo letala okrog zemlje, mogla poročati podatke iz svojih instrumentov na zemljo. Računajo, da bo baterija po 15 dnevih kroženja že tako izčrpana, da brezžičnih signalov iz Miške ne bo več mogoče ujeti. Miška bo torej 14 dni sporočala podatke, potem bo pa onemela in nema krožila okrog zemlje verjetno še kakih 11 mesecev, preden bo padla tako nizko, da bo zgorela v ozračju.

Ker je seveda težava pri Miški v pomanjkanju zadostnega električnega toka, so seveda strokovnjaki zamislili vse tako, da se porabi čim manj toka iz njenih živosrebrnih baterij. Jasno je, da pri opremi z instrumenti in napravami za Miško stroški in cena teh instrumentov ne igrajo nobene vloge. Najboljše in najdražje je komaj dovolj dobro. Izpolniti mora en sam pogoj, mora biti čim lažje. Če bi radijska oddajna postajica delovala ves čas, bi se živosrebrna baterija izčrpala mnogo hitreje. Zato so odločili tako, da bo radijski oddajnik miške oddajal samo enkrat ob vsakem kroženju. Kdaj bo oddajal, bodo določili z zemlje. Odločilen za ta čas bo položaj Miške na njeni krožni poti okrog zemlje. Kadar bo na najbolj ugodnem mestu tako, da bodo najlažje sprejemali njene radijske oddaje, tedaj bodo z zemlje poslali poseben radijski znak. Ta brezžični znak bo v Miški sprožil posebne kontakte, ki bodo pognali njen radijski oddajnik. Oddajnik bo začel oddajati. Toda, kaj bo

oddajal? Po posebnem ključu bo oddajal vse, kar so zaznamovali njeni najrazličnejši instrumenti na enem poletu okrog zemlje. Zato pa bo vsak instrument svoje meritve avtomatično prenašal ves čas kroženja na poseben, za to prirejen magnetotonski trak. To je magnetni trak, na katerega lahko ujamemo glasbo ali petje, podobno kakor na gramofonsko ploščo. V kratkih petih minutih bo radijski oddajnik zdrdral z magnetotonskega traku vse ugotovitve instrumentov na eni krožni poti, nato pa se bo avtomatično izklopil in Miška bo nema zopet približno za poldrugo uro. Ko bo zopet dobila znak z zemlje, naj njen oddajnik začne delovati, se bo postopek ponovil.

Raziskovanje žarkov in magnetnega polja

Že ta bežni popis nam dokazuje, kako čudovita naprava bo stisnjena v razmeroma majhno aluminijasto kroglo Miške. Ne bo napak, če si na splošno še ogledamo, kakšni instrumenti bodo vgrajeni v Miško. Cela vrsta merilnih naprav bo služila raziskavanju ultravioletnih sončnih žarkov. O njih vemo, da imajo izreden vpliv na podnebje in na vreme. Kakšna je jakost teh žarkov in kakšne so druge njihove lastnosti v tej višini, pa je znanstvenikom še popolnoma nejasno. Druga vrsta instrumentov bo ugotavljala električni naboj atomov in molekul zraka v teh višinah. Tretja vrsta instrumentov bo merila magnetno polje zemlje, njegovo jakost in drugo.

Seveda bodo opazovalci na zemlji hoteli tudi vedeti, kam gledajo aparati v Miški, kadar merijo in na kaj se nanašajo tiste meritve. To nameravajo izvesti s pomočjo fotocelic, ki bodo opazovalcem na zemlji s spremembami jakosti svojih sunkov pokazale, ali je merilni instrumenti meril žarke, ki prihajajo s sonca, lune, zemlje ali pa temnega vsemirja.

Samo 10 kilogramov

Miška z vsemi instrumenti bo tehtala okrog 10 kg. Je to razmeroma malo in marsikdo se bo morda čudil, zakaj ne pošljejo znanstveniki nekoliko večje Miške na krožno pot. Gotovo bi to znanstveniki sami tudi radi. Še raje bi imeli, če bi mogli vgraditi v Miško tako močne električne baterije, da bi Miška oddajala svoja radijska poročila vsaj nekaj mesecev namesto borih 15 dni. Toda ne pozabimo, da je

treba Miško poslati z raketo v srednjo višino 480 km in ji dati končno hitrost 30.000 km na uro. Za dosego tega potrebuje trodelna raketa velike množine goriva. Samo za to, da pride 10 kg težka Miška v zaželeno višino in da tam doseže zahtevano hitrost, bo zgorelo 3000 kg najbolj učinkovitega raketnega goriva. Raketa pa mora dvigniti tudi samo sebe, zato bo šlo goriva neprimerno več. Verjetno bo raketa imela vsega skupaj kakih 12 do 14.000 kg goriva, ki bo vse zgorelo v kratkih minutah. Če bi pa hoteli napraviti Miško težko 20 kg bi potrebovali samo za Miško že 6000 kg goriva. Torej 3000 kg več kakor v sedanji zamišljeni raketi. Za to dodatno gorivo bi bilo potreba povečati raketo, ki bi postala zato zopet težja in tako bi naenkrat ne imeli več primernih in dovolj preizkušenih raket. Ker pa je namen vsega tega podjetja ta, da bi znanstveniki dobili čim več zanesljivih podatkov, so se raje zadovoljili z manjšo težo samo zato, da v tehničnem delovanju raket in Mišk ne bo neprijetnih presenečenj. Miške bodo imele seveda različne instrumente, ker vsi potrebni instrumenti bodo šli šele v vseh 10 mišk.

Zanimivo je še vprašanje, kaj bo z raketnimi stopnjami, ki se bodo odločale od rakete z Miško. Po dosedanjem računu je odločeno, da odvrženih raketnih stopenj ne bodo reševali ali lovili. Spodnja in največja stopnja bo potem, ko se bo odločila od ostale rakete, letela tudi že naprej navzgor, toda z manjšo hitrostjo kakor preostala raketa. Kakor kamen, ki ga vržemo kvišku, bo izgubljala na hitrosti in se končno za bežen trenotek ustavila, nato bo začela padati nazaj proti zemlji. Verjetno je, da se bo razletela in raztrgala že med padanjem, zakaj močno se bo razgrela zaradi trenja v gostejšem zraku. Isto velja še morda za drugo stopnjo, ki bo tudi padala proti zemlji, potem ko se bo odločila od tretje stopnje.

Tretja stopnja bo dosegla isto višino kot Miška in bo praktično imela tudi isto hitrost kot Miška. Zaostajala pa bo nekoliko za Miško, a bo vendar krožila nekako v isti višini z njo okrog zemlje. Podobno bo zgubljala na hitrosti kakor Miška in bo končno prav tako kakor

Miška zgorela kot utrinek, ko bo padla v gostejše zračne plasti.

Ne bomo je videli

Morda se bo kdo vprašal, ali bo okrog zemlje krožeče Miške videti. Na vsej krožni poti nikakor ne. Zato bodo njeno pot točno zasledovale le posebne radarske postaje. Z daljnogledom pa bo miške mogoče ujeti le dvakrat na eni krožni poti. Ob belem dnevu je prav tako ne bo mogoče zagledati kakor ne moremo zagledati čez dan na nebu zvezd. Na nočnem nebu je tudi ne bo videti, ker ne bo imela lastne svetlobe in bo torej še bolj temna kakor luna ob mlaju. Samo nekaj časa pred sončnim vzhodom, ko bo na zemlji še vladala tema in bo miška, ki bo letela kakih 500 km nad zemljo dosegla prve sončne žarke, podobno kakor dosežejo sončni žarki najprej najvišje vrhove gura v prvem jutranjem svitu, tedaj bo od sončnih žarkov ožarjena Miška zažarela in jo bo mogoče ujeti z dobrim daljnogledom. Na žalost pa bo tisti, ki jo bi hotel videti, moral točno vedeti, kje in kdaj naj jo išče. Isto velja seveda tudi za prehod iz dneva v noč.

Pomen tega znanstvenega podviga za bodočnost je jasen. Za tehniko pomenja to prvi korak v vesmirje. Za znanost pa obilico novih doslej nedosegljivih izsledkov in ugotovitev. Meritve, ki jih bodo opravile miške in sporočile na zemljo, bodo pomembna znanstvena osnova za raziskave razmer, katerim je podvržen človek, kadar se dvigne v velike višine, ali celo do vesmirskega prostora. Vse to morajo znanstveniki poznati v naprej, če hočejo pravilno zasnovati rakete, ki naj človeka čez nekaj desetletij ali pa tudi že preje pripelja-jo v tiste višine, v katerih bodo krožile miške v letih 1957-58. Tedaj bo storjen prvi korak v vesmírski prostor. Človek pa je tak, da za prvim tipajočim korakom vedno skuša napraviti tudi drugega in večjega. Če miške ne bodo sporočile kakšnih popolnoma nepričakovanih dejstev, ki bi človeku kot živemu bitju preprečevala ta korak z zemlje, bomo tudi tega še doživeli.

BILANCA SVOBODNE SLOVENIJE

OB 15-LENICI

- A) .Od novembra 1941 do pomladi 1945 je v Sloveniji izhajal poštalni list Svobodna Slovenija.
- B) V Argentini je Svobodna Slovenija izhajala v letu 1948 kot polmesečnik, od leta 1949 naprej pa izhaja kot tednik.
- C) V založbi Svobodne Slovenije so dozlej izšle naslednje knjige:
1. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1949 — 192 strani, 99 ilustracij.
  2. Velika črna maša za pobite Slovence. — Pesnitev Jeremije Kalina — 220 strani, 21 celostranskih lesorezov akad. slikarice Bare Remec. (Zaključna beseda tudi v španščini in angleščini).
  3. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1950 — 256 strani, 188 ilustracij. Opremil Vladimir Mazi.
  4. Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1951 — 288 strani, 90 ilustracij, 4 celostranske priloge umetniških reprodukcij del Franceta Goršeta, Franceta Ahčina, Božidarja Kramolca, Bare Remčeve, Marijana Koritnika in Franca Laha. Opremil Marijan Koritnik.
  5. Poljub — Pesniška zbirka dr. Tineta Debeljaka. Ilustracije akad. slikarice Bare Remec. — Bibliofilska izdaja — 250 izvodov.
  6. Koledar in Zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1952 — 256 strani, 166 ilustracij. Opremil Božidar M. Kramolc — Kanada.
  7. Naša beseda. Mladinska knjiga — 128 strani, 48 ilustracij Stanka Snoja.
  8. Koledar in Zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1953 — 256 strani, 85 ilustracij. Opremil ing. Marko Bajuk.
  9. Koledar in Zbornik "Svobodne Slovenije" za l. 1954 — 288 strani, 95 ilustracij. Opremil ing. Marko Bajuk.
  10. Mariji. Rapsodije za prvo Marijino Sveto leto 1954. Pesniška zbirka Jeremije Kalina. Oproga in linorezi akad. slikarice Bare Remec.
  11. Zbornik - Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1955 — 272 strani, 140 ilustracij. Opremila Bara Remec.
  12. Čas pod streli, zbirka črtic, posvečena spominu padlih borcev ob deseti obletnici Vetrinjske žaloigre. Napisal Ivan Korošec. 200 strani. Uvodno besedo napisal Karel Mauser. Opremil in ilustriral Ciril Skebe.
  13. Zbornik - Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1956 — 304 strani, 91 ilustracij. Opremil Božidar M. Kramolc, Toronto — Kanada.
  14. Zbornik - Koledar "Svobodne Slovenije" za l. 1957 — 256 strani. Opremil akad. slikar in kipar France Gorše, Cleveland — USA.

NAŠIM MALIM

KOTIČKOV STRIČEK

Nekaj pesmi in pravljic

iz rokopisne zbirke

MIRKA KUNČIČA

CINGLJAJO ZVONČKI

PESMI

Slovenska zastava

Mlada Slovenka

Prs'i po vrsti

Velika noč

Miklavž

Naša račka

Ančka pomarančka

Učiteljici za god

Piščancek

PRIPOVEDKA IN PRAVLJICE

Strah za Grančiščem

Pravljica o modri roži

Trije velikani

V deželi Tamtamtam

PESMI

SLOVENSKA ZASTAVA

Mavrico pisano sklátil
si je z nebá naš rod,
ko je oznanjala zarjo
novega dne mu na pot.

Bela je, modra, rdeča,
našemu rodu svetinja,
v vetru drhti kakor plamen,
vsa nas na dom spominja.

MLADA SLOVENKA

Slovenka sem mlada,
ljubim svoj dom,
ostala do groba
zvesta mu bom.

Oj, hišica bela
sredi vasí,
oj, zemljica rodna —
kje si zdaj ti!

Kjer koli po svetu
romala bom,
nosila bom v srcu
tebe, moj dom.

PRSTI PO VRSTI

PRVI gre na uro gledat,
DRUGI TRETJEMU povedat,
da je ura ŠTIRI preč.
PETI pravi: — Več je, več,
saj že mama kavo kuha.”
ŠESTI kliče: — Mama, kruha!
SEDMI pravi OSMEMU:
— Jaz sem še zaspan.
DEVETI pa DESETEMU
gre voščit dober dan.

VELIKA NOČ

Ptička iz dalj priletela,
ptička je pesem zapela,
pesem o sončni pomladi,
pesem o deklici mladi.

S ptičko zapela je Metka.
Zvonko in brez presledka
peli sta skupaj ves dan
sredi brstečih poljan.

Mačice žametne v meji
kot vasovalke na preji
sanjam so s adkim se vdale
in poslušale...

Rekla ob zori je Metka:
— Zdajle pa spet od začetka!
Našla tako pojoč
ju je Velika noč.

MIKLAVŽ

Miklavž iz zvezd prihaja
po lestvici srebrni —
poskrijte se, poskrijte,
poskrijte, grehi črni!

Bežijo grehi črni
na vse strani kot mravlje:
po beli cesti v šiško
in kar po zraku v Dravljje.

Miklavžu ne uide
noben zakrknjen grešek;
prav vsakega ujame,
črviv mu da orešek,

navrh pa še rogatec
mu jezik rdeč pokaže,
po zadnji plati s šibo
mu gorkih sto primaže.

NAŠA RAČKA

Naša račka kobacačka
nas je zapustila.
Oh, kako smo vsi jokáli,
ko se ni vrnila!

Radi, radi smo jo imeli.
Srčkana je bila
in okrogla kakor sodček,
komaj je hodila.

Kam pa šla je? — Joj, prejojme,
striček debelušček
danes nam je to povedal:
"Šla je — v moj trebušček!"

UČITELJICI ZA GOD

Tudi mi, begunčki mladi,
zemljice slovenske cvet,
vas imamo radi, radi
kot čebela sladki med.

Res smo včasih kot divjački:
mamicam nagajamo;
res smo včasih kot kovački:
bum, bum, bum razgrajamo.

Srčke pa le dobre imamo.
V njih tri rožice lepo —
cvet ljubezni, cvet zvestobe,
cvet nedolžnosti — cveto.

ANČKA POMARANČKA

Ančka pomarančka
v zibki sladko spančka.
Lasjé kot omelo
ji štrlé na čelo,
rožnata rdečica
boža njena lica,
vrh nosú pa pika
črna in velika
kakor zmaj čepi.
in ji pije kri.

Na pomoč, junaki,
silni korenjaki!
Konje osedlajte,
z ostro sulico
k nam pripeketajte
v Mušjo ulico.
Muho s sabljo kresnite,
glavo ji odčesnite.
Kakšna bo nagrada?
Kot je že navada:
poln naprstnik meda,
stožec sladoleda,
figo posušeno —
Ančko pa za ženo.

PIŠČANČEK

Piščanček je mamico izgubil
sredi njiv.
Žalostno kljunček odpira:
"Čiv, čiv, čiv,
kam je šla mamico moja?
Ni je nikjer.
Zver me bo, jojme, požrla,
črna zver."

Koklja ga išče in toži:
"Ko-ko-kok,
mrtev je, mrtev ubogi
moj otrok."

Radostno vrisigne piščanček:
"Čiv, čiv, čiv,
mamica, mamica moja,
še sem živ!"

K njej odskaklja na vso sapo,
smuk! pod njo.
Varno je v hišici rodni,
to pa, to.

Koklja uči ga in kara:
"Nikdar več,
sinko, ne hodi na tuje
od doma preč."

PRIPOVEDKA IN PRAVLJICE

STRAH ZA GRANČIŠČEM

TRIGLAVSKA PRIPOVEDKA

Stoji v planini vas, prelepa vas Mojstrana. Nad to vasjo se dviga strma, pošastno izoblikovana pečina, Grančišče imenovana. Ob Grančišču še danes ta dan čepi borna koča. Spredaj ima ponižen vrtiček, k njenemu boku pa je prislonjen pritlikav hlev za kozo edinko. — Tod je bila nekoč domačija Žagmaštrovega deda, ki je za Grančiščem doživel prečudne stvari.

Tistega zgodovinskega dne je sonce nekam kujavo sijalo in mrzel jesenski veter je bril okoli ušes.

Žagmaštrov ded je prištorkljjal na prag. Vzel je čedro iz ust, bistro poduhal v zrak in zagodel:

"Onegá, po snegu diši."

Spomnil se je, kako bridko je, če se stare kosti grejejo ob mrzlem ognjišču in preudarno je navrgel:

"Onegá, drv bo treba, drv."

Poveznil si je kosmato kučmo na glavo, vtaknil ščepec njuhalnega tobaka v nos in gromko kihnil. To je zdravo in dobro zoper nahod! Potlej je odkljal nekam za bajto. Potegnil je izpod napušča ročni voziček in hajd! za Grančišče po drva.

Nabiral je drva s takšno vnemo, da je vse hrestljalo in pokalo okoli nje. Večerilo se je že, ko se je s polnim vozičkom jelševe hoste vračal proti domu. Židane volje je vlekel dragoceni tovcr za seboj in spotoma venomer godrnjal:

"Da bi na stara leta prezebal? Tisto pa nikoli! Zakaj pa potlej rastejo drva? Zaradi lepšega gotovo ne. Zimi bom figo pokazal in jo bom. Ukresal si bom v peči ogenj, tak ogenj, da se bodo oné — ščurki cvrli, jaz se bom pa grel."

Tako je besedičil Žagmaštrov ded. Imel je posnemanja vredno navado; da je vsako misel glasno izrekel. To je vrl dokaz, da ni bil zahrbtnen človek, ampak naše gore list, mož odkritega pogleda in resnicoljubnega srca.

Malo si je oddahnil in useknil, potlej pa svečano nadaljeval:

"Pa kaj sem še hotel reči? Aha! Požirek onegá — žganja bi se zdalje prilegel. Pošteno sem ga zaslužil. Kar je res, je res."

Zdajci je obstal kot pribit. Zdelo se mu je, da mu neko oné ugovorja. Nesramnost pa takšna! Razkačeno je pogledal naokoli in zarenčal, užaljen v dno duše:

"Kaj? Kako? Da ga nisem zaslužil? Kdo pravi, da ne?"

Odgovora ni dobil. Vse tiho je bilo naokrog; le jesenski veter si je z zvižganjem krajšal dolgčas.

"No torej!" je zmagoslavno izonegavil Žagmaštrov ded, ko se je prepričal, da mu nihče ni nevoščljiv. Ves pomirjen je krevsal dalje.

Uganil je še marsikatero bistro in modro ter tako privlekel voziček do Binševe senožeti. Tamkaj je spet obstal kot pribit in se od začudenja kar za ušesom počohal.

Med grmičevjem se je nekaj skrivnostno svetlikalo...

Žagmaštrov ded ni veroval v strahove. Strah je na sredi votel, okoli kraja ga pa nič ni, je zmerom moško zatrjeval.

"Ali kdo rušje izžiga, ka-li?" je glasno ugibal.

Da bi dognal, kako je s to rečjo, je vozičku tebi nič, meni nič pokazal zadnjo plat, kjer je imel v obliki velikanskih naočnikov prišito pisano záplato.

Gosto grmičevje mu je zaprlo pot. Oberoč je odmaknil odvišno vejevje in radovedno pokukal skozenj. Kaj so tedaj zagledale njegove oči? — Starega, neznansko starega možička s kozjo brado in zelenim klobučkom. Na razgrnjeni rjuhi sredi jase je čepel in cekine štel. Tolikšen kup jih je bilo in tako so se lesketali, da so Žagmaštrovemu dedu kar vid jemali.

Pri priči se je polakomnil žvenkljajočega bogastva. Ročno je zlezel skozi grmičevje in jo mahnil naravnost k možičku. Vsiljivo mu je pomolil ščepec njuhanca pod nos in kar po domače rekel:

"Na, očka, odkihaj se malo."

Pa se je koj pokesal, da je bil tako nepreviden. Komaj je bil zadnjo besedo izustil, že se je med votlim bobnenjem odprla zemlja in požrla možička z rjuho in cekini vred.

"Ti zlodjeva smola, ti!" se je peklil Žagmaštrov ded in začel samega sebe oštevati: "Da ne morem onegá — jezika držati med zobmi! Tiho, po prstih bi se bil splazil starcu za hrbet, pograbil pest cekinov, jo odkuril — pa bi bil zdalje petičen mož."

Čemerne volje je vlekel voziček dalje. Nič več ni glasno moževal in modroval; molčal je kot mutasti birič in prežaljeno bolščal v tla.

Tako je s svojim tovorom prirompljal na Bor. Tamkaj je v tretje obstal kot pribit. Spet ga je ostro zaščemelo v oči. To pot je svetloba padala pošev iz votline, ki zija v sivi steni Grančišča.

Žagmaštrov ded si je razdraženo pomel oči. Ko se je nekolikanj privadil slepeči luči, je pogledal natančneje. Ljuba mamka božja, kaj je zagledal tedaj! — Sredi votline je stala rdeča mizica, na mizici pa zelena svetilka. Za mizico je sedela prelepa bela žena z zlato krono na glavi in srebrno paličico v desnici. Brala je iz velikih črnih bukev, ki so ležale pred njo.

"To bo pa tisto oné — Kolomanov žegen," je na hitro iztuhtal Žagmaštrov ded. Spet ga je obšla huda skušnjava. V Kolomanovem žegnu je gotovo natančno popisano, kje je v Grančišču skrit zaklad. Te bukve mora dobiti v pest!

Prav počasi, prav previdno se je splazil beli ženi za hrbet. Že je bil srečno tam, že je iztegnil roko, da bi pograbil skrivnosti polne bukve.

Ta hip se je bela žena okrenila. Ko je zagledala predrznega deda, se je v njenih očeh grozeče zabliskalo. Zamahnila je s srebrno paličico in kriknila, da je zamolklo jeknilo od sivih sten:

"Križ kraž —
vse je laž!"

In je pri priči izginilo vse: mizica, svetilka, stol, Kolomanov žegen in bela žena z njim. Samo Žagmaštrov ded je ostal tamkaj z dolgim nosom in golim ništrcem v rokah...

Ni dobro, če je človek strahopeten, predrzen pa tudi ne sme biti!

PRAVLJICA O MODRI ROŽI

Ko je bila Anica še majhna, ji je mati pripovedovala lepe pravljice. Najlepša je bila pravljica o čudodelni modri roži, ki ne ovne nikoli.

Kdor najde modro rožo, je vse življenje srečen in vesel. Njegove oči vidijo zmerom in povsod samo lepoto. Njegovo uho razume, kaj žgole ptički v vrhovih dreves in celó skrivnostno pesem zvezd sliši. In kar je najčudoviteje: kdor najde modro rožo, vidi v globočino človeškega srca. Kadar izrečejo ljudje o svojem bližnjem kruto sodbo: "Ta človek je hudodelec!" — najde oni z modro rožo v srcu hudobnega človeka vendarle še droben sončni žarek...

Takšna je pravljica o modri roži.

Brez števila jih je bilo, ki so poskusili svojo srečo in iskali čudodelno modro rožo. Preromali so ves svet, mnogo nevarnosti so morali premostiti — a modre rože niso našli. Razočarani so se vrnili.

To pravljico je Anica slišala ob tihi večerni uri. Že takrat se je njeno srce napolnilo z neutešljivim hrepenenjem po modri roži. Z leti je hrepenenje raslo in nazadnje postalo tako silno, da se ni mogla več premagovati. Stopila je pred mater in rekla:

"Mama, v svet pojdem — modro rožo iskat."

Mati ji ni branila. Skrivnostno se je nasmehnila in rekla:

"Pa pojdi v božjem imenu!"

In Anica je šla.

Iskala je čudodelno modro rožo po temnih gozdovih, po strmih pečinah, po tihih samostanskih vrtovih. Nekajkrat je našla rožo modre barve in je bila prepričana, da je to roža, ki ji je o njej pripovedovala mati. Toda ena izmed teh rož je kmalu usahnila, druga je bila polna strupenega vonja, in ko je hotela utrgati tretjo rožo, je bilo njeno cvetje polno ostudnega mrčesa.

Čudodelne modre rože ni našla.

Žalostna je potovala dalje. Noge so ji krvavele od dolge, težke poti.

Nekega dne ji je priletela nasproti drobna ptička. Kakor mavrica pisane perutnice je imela in žgolela je sladko, kakor da bi jo vabila nekam daleč za seboj...

To je bila ptička domotožja.

Anica tega ni vedela. Bila je prepričana, da ji je ptičko poslal na zemljo sam Bog in da ji bo ona pokazala pot k modri roži. Radostno ji je sledila.

Potovali sta čez hribe in doline, mimo žuborečih potokov in bučečih rek. Anici se je zdela pokrajina zmerom bolj znana in domača. Mencala si je oči od začudenja in strmela, strmela. — Glej, ali ne drži ta steza v rojstno vas? Glej, ali ne stoji sredi zelenega polja domača hiša in na pragu — mati?

Kar zavriskala je od veselja in pospešila korake.

In res: tam je stala domača hiša, na pragu pa je slonela mati in si senčila oči, kakor da bi natanko vedela, da se hčerka vrne.

Anica je razprostrla roke in ji planila v objem. Mati ni spregovorila besede. Nemo je zrla hčerki v oči. Njene ustnice so se smehljale prav tako skrivnostno kakor takrat...

Anici se je izlilo iz prepolnega srca:

"Mnogo lepega, a še več grdega sem videla po svetu, mamica. Okusila sem bridosti zvrhano čašo, a čudodelne modre rože..."

Obmolnila je in se zagledala materi v oči. Kakor nebo sinje in dobre so bile te oči.

Anico je obšlo svetlo navdihnjenje. Na dnu teh oči je zagledala, kar je zaman iskala daleč na tujem.

"Zdaj vem, mamica: v tvojem srcu raste modra roža, iz tvojih oči se smehlja!"

Tako je rekla in jo prisrčno poljubila.

In glej čudo božje: v tem trenutku je razločno slišala, kako pojo zvezde na večernem nebu, razumela je, kaj žgole ptički v vrhovih dreves.

Tako je Anica našla čudodelno medro rožo. Našla jo je domá, v materinem srcu, v materinih očeh. Prijatelji mladi, tudi vi jo boste našli tam!

TRIJE VELIKANI

PRAVLJICA

1

Zbrali so se trije velikan, Snedež, Vedež, Zmedež, da bi se pomenili o važnih rečeh. O kako važnih rečeh, boste izvedeli pozneje. Zbrali so se, kadili so viržinke, prigrizovali pehtranove štruklje, ki jim jih je napekla botra Macafura, in srkali kiselkasto vince.

"Torej zbrali smo se!" je svečano povzignil glas velikan Snedež, predsednik Društva velikanov. Imel je zajeten trebušček, kozjo brado, volčje zobe in kot pujs požrešne oči.

"Zbrali pa, zbrali," je pokimal velikan Vedež ter se učeno čehljaj po ščetinasti bradi.

"Zakaj smo se prav za prav zbrali?" je vprašal velikan Zmedež, ki je bil bolj kratkega spomina. Imel je samo eno oko, drugo mu je bilo izteklo, ko se je rval s podivjanim bikom. Njegov obraz je bil strašen: pol podoben človeku, pol zverini.

Tudi Snedež je pozabil, zakaj so se prav za prav zbrali. Vrtal je po možganih in izvrtal te besede:

"Da malo pomožujemo in pomodrujemo; zato menda."

"Tudi meni se tako zdi," je prikimal Vedež.

"Macafura bo vedela; njo povprašajmo," je predlagal Zmedež. Nastavil je dlani na usta in zatrobil: "Macafuuura! Zakaj smo se že zbrali?"

Botra Macafura se je sukala okoli ognjišča v bližnji votlini. Nevšečno je zavihala nos in se zadrta:

"Če ne veste vi, telebačani, kako naj vem jez?!"

"Eh, saj je vseeno, ali vemo ali ne, zakaj smo se zbrali," je zamodroval Vedež. "Glavno je, da smo se zbrali!"

"Takisto, dá," je pritrdil Zmedež, "glavno je, da smo se zbrali."

"Torej zbrali smo se, zdaj pa zapik! Čas je zlato," je priganjal Snedež, ki je ljubil naglico.

In seja se je razpredla.

"Dobri so pehtranovi štruklji! Macafura zasluži medaljo," je veličastno začel predsednik Snedež.

"Zasluži jo, zasluži; včasih pa batine!" je s polnimi usti momljal Zmedež in si zadovoljno vihal muštace, dolge kot turške hlače.

"Tudi vince ni slabo," je pripomnil Vedež, ki se je razumel na te reči.

"Lahko bi bilo boljše; kisló je kot čmerika," je godrnjavnil Snedež. Bil je sila izbirčen v jedaci in pijaci.

"Kdo je kriv, da ni?" je zarentočil Zmedež in z edinim očesom grozeče pogledal naokoli. "Nemara Macafura? Prerahljam ji vse kosti!"

"Sonce je krivo, sonce," je učeno žujnjajl Vedež.

"I, zakaj pa sonce?" se je čudil Snedež.

"Premalo je greló, pa je grozdje slabo dozorelo," je duhovičil Vedež.

"Kaznujmo ga!" je predlagal Zmedež. Bojevito se je izprsil in udaril s pestjo po mizi.

"Kako neki?" se je Vedež počohal za ušesom. "Previsoko je."

Zmedež ni rekel ne bev ne mev. Izruval je visoko smreko kot bilko, jo zavihtel in začel tolči po soncu.

Po nebu je priplaval črn oblak in zagrnil sonce.

"Ali sta videla?" je zmagoslovno zavpil Zmedež. "Sonce se je skrilo; boji se me!"

"Ustrahoval si ga, to drži; ampak vince zaradi tega ni prav nič boljše," je citnarił Snedež.

"Načnimo drugi sod," je predlagal Vedež.

In so ga načeli. Vince je bilo dobro, a imelo je zoprni okus po sodu.

"Kakor da bi žvirco pil," se je namrdnil Snedež.

"Kdo je pa tega kriv?" je togotno zagodel Zmedež. "Najbrž Macafura. Premlatimc jo!"

"Sod je kriv, sod," je bistro uganil Vedež.

"Kaznujmo ga!" je predlagal Zmedež.

In so ga kaznovali. S težkimi gorjačami so udrihali po njem. Tako so ga premlatili, da se je razletel, vino je pa izteklo.

"Kaj bo pa zdaj?" je zajavkal Snedež. "Štiri sode imamo, dva sta prazna, enega smo razbili — jaz sem pa žejen kot goba."

"Saj imamo še ono kislico," ga je tolažil Vedež.

In so se spet lotili vinca, ki ga je bilo sonce premalo ogrelo. Pili so ga kar iz bokala. Tako so se ga naluckali, da so začeli prepevati na vse grlo:

"Mi smo mi, mi smo mi,
silni velikani,
noč in dan, noč in dan
siti in pijani..."

2

Peli so, peli silni velikani, po poti pa so pribernjali trije revni popotniki: polh, zajec, jež.

"Dober dan, silni velikani," so spoštljivo pozdravili zborovalce in se klanjali do tal.

"Kaj pa vi, potepuhi?" je revsknil Zmedež in kruto pomigal z ušesi. To je znal imenino!

"Povprašat smo prišli vaše blagorodje, ali ste že kaj sklenili in ukrenili glede nas," je ponižno izpregovoril polh.

"Glede vas? Kako menite to?" jih je Vedež debelo gledal.

"I no, saj ste sejo sklicali zaradi nas, ali ne?" je pogumno zacvilil zajec.

"Zaradi vas? Ali vas luna trka?" se je režal Snedež.

"Snoči smo vas presili, da nam pomagate v veliki stiski," jim je skušal dopovedati jež.

"Kaj nam vaša stiska mar! Saj nismo dobrodelno društvo. Poberite se!" je zatulil Zmedež in jih srepo gledal s svojim edinim očesom.

"Eh, pusti jih, naj povedo do kraja, da bomo vedeli, kje jih čevelj žuli," je pomirljivo zabrundal Vedež. "Saj nas to nič ne stane."

"Nič nas ne stane, res," se je omehčal tudi Snedež, predsednik zborovanja.

In polh se je odkašljaj in začel:

"Miroljubno smo živeli v onemle gozdičku, kakor smo vam povedali že snoči. Pa se je priklatil tja medved Samogoltnež in nas nagnal. To je moj življenski prostor! Ven! je zarohnel. Kaj smo hoteli? Vdali smo se višji sili in

šli. Zdaj smo brezdomci... Prosili smo vaše blagorodje, da bi se zavzeli za nas. Moško ste obljubili, da se boste. Ampak brez seje ni nič, ste rekli. Na seji morate to reč skleniti, ste rekli. In to sejo ste imeli zdajle, če se ne motim."

"Ho, ho, ho," se je zagrohotal velikani Snedež, da so mu solze drle iz oči. "Torej za o smo se zbrali! Jaz sem pa mislil, da zaradi pehtranovih štrukljev, viržink in žlahtnega vinca..."

Tudi Vedež in Zmedež sta se grohotala, da sta jima trebuščka poskakovala.

"Ojehata, to je pa res smešno!"

Grohot jo odmeval od gorá kot grom. Macafura je vse zasopla privihrala iz votline in se zadrla:

"Ne reži'e se tako! Póčili boste. Jaz ne bom pobirala vaših kosti."

Ko so se nagrohotali do mile vcljca, je polh pohlevno stopil prednje in jih milo vprašal:

"Kako stoji naša reč, gospodje?"

"Vaša reč?" se je prekanjeno muzal Zmedež in pomežiknil tovcřišema. "Takole, lejte!" Dvignil je bokal, ga nagnil, lok, lok, lok — in vino je steklo po žejnem grlu... Potem je z grmečim glasom zapel:

"Hej, velikani, naša reč salamenska živo klije..."

Tudi Vedež je visoko dvignil bokal in ga izpraznil do dna. Obrisal si je ščetinasto brado in rekel:

"Ne bodite sitni, prijateljčki. To so preveč zasukane stvari, da bi jih mcgli kar takole na hitro rečiti. Pridite čez leto dni! Dotistihmal bomo vašo pritožbo že vzeli v pretres."

Najvišje je dvignil bokal Snedež. Kar pljusnilo je, kakor da bi polnogolido zlil v korito. Zadovoljno je zacmokal, se potrepjal po trebuščku in zinił:

"Tako je, prijateljčki. Pridite čez leto dni. Če vas pa ne bo, tudi prav. Jokali ne bomo za vami. Ne pozabite: medved je naš prijatelj!"

Polhu, zajcu in ježu se je šele v tem hipu posvetilo v glavi, koliko je ura cdbila. S povešenimi glavami in potrtimi srci so odšli.

"Vrana vrani ne izkljuje oči," je jezno zabrundal polh.

"Pravica je šla v penzijo," je pctožil zajec.

"Svet ni vreden, da bi ga koklja brcnila," je čemerno zagodrnjal jež.

Tako klavčno so krevscli in tako žalostno so se držali, da so se celó botri Macafuri zasmilili.

"Počakajte, sirote, vsakemu en pehtranov štrukelj dam," je klicala za njimi.

"Ne maramo! Kar sami jih požrite!" je polh razkačeno zabrusil nazaj.

"Pa nič! Dčbrota je sirota," je užčljeno vzdihnila botra Macafura in se zavrtela na peti.

Velikani pa so bili veseli, da so se iznebili nadležnih gostov. Udarili so s pestmi po mizi in zatulili:

"Zbrali smo se pa le!"

Te besede so bile resnične kakor le kaj. Zbrali so se in uganili še to in eno. Potlej so se prijeli okoli vratu, se razigrano zazibali in zapeli:

"Mi smo mi, mi smo mi,
silni velikani,
noč in dan, noč in dan
siti in pijani..."

Peli so, peli silni velikani, tedaj pa se je zgodilo nekaj čudnega. Pribrenčala je od nekod drobna čebelica in pičila velikana Snedeža v uho.

"Ajsa!" je zastokal in grdo pogledal Vedeža. "Kaj me ščipaš v uho?"

"Jaz?" je zazijal Vedež. "Niti z mezincem nisem mignil."

"Si me pa ti!" je Snedež grdo pogledal Zmedeža.

"Jaz? Ali se ti blede?" je Zmedež zarenčal kot krvoločna zver in se bojažljivo vzpel izza mize. "Vedež te je!"

"Lažeš!" se je raztogotil Vedež in mu pomolil koščeno pest pod nos. "Ti si ga!"

Skočili so si v lase in se mikastili, da je bilo grozno. Treskalo je in pokalo, kakor da bi vihar lomil stoletne hraste.

Botra Macafura v votlini je prisluhnila in zagodrnjala:

"Burno sejo imajo!"

Seja je bila res burna! Celo medved Samogoltnež je postal pozoren. Godrnjajoč je prihlačal iz svojega brloga in jo mahnil na pozorišče dogajanja. Ko je videl, kako se njegovi prijatelji neusmiljeno mikastijo, se je pomešal mednje in jih skušal pomiriti.

"Pomet, prijateljčki, pomet!"

Pa jo je skupil. Dobil je takšno po betici, da se je kar opotekel. Stokajoč se je zavlekel v bližnji grm in se iztegnil. Imel je življenskega prostora dovolj...

Čez malo časa je botra Macafura šla pogledati, ali je seja že končana. Kar odrevenela je: stoli, sodi, miza, bokal — vse je bilo razbito. Sredi tega razdejanja so kot snopje po dolgem in širokem ležali silni velikani — mrtvi. Tako dolgo so se klestili, da so drug drugemu izklestili dušo.

Seja je bila končana...

4

Novica o žalostnem koncu velikanov Telebanov in medveda Samogoltneža se je kot blisk raznesla naokoli. Tudi našim trem znancem — polhu, zajcu, ježu — je prišla na uho.

"Nazadnje je pa le vrana vrani izkljuvala oči!" je židane volje zamodroval polh.

"Medveda Samogoltneža je zadela božja kazen — gozdiček je spet naš!" je navdušeno zagodel jež.

Pravica je zmagala!" je slovesno zacvilil zajec.

Vriskajoč so se vrnili v svoj ljubljeni gozdiček. Spotoma je zajec povzdignil glas in vsi trije so v zboru ganjeno zapeli:

"Lepa naša domovina,
ti prekrasna, ti edina..."

Sredi gozdička so priredili imenitno gostijo, na katero sem bil povabljen tudi jaz, peroprask. Pili smo medico, jedli orehovo potico in rajali veselo, da je pod nami kar bobnelo. Nazadnje smo se objeli in razigrano zapeli:

"Bratci veseli vsi,
tralala lalala,
pesem zopojmo si,
tralala lá..."

Tako se pravljica konča.

V DEŽELI TAMTAMTAM

Živel je velikan, ime mu je bilo Robavs. Bil je tolikšen kot smreka, močan kot slon — v njegovi glavi pa ni bilo kaj prida žlahtne pameti. In je živel palček, ime mu je bilo Frkolin. Bil je tolikšen kot dedova pipa, slaboten kot bilka — znal pa je nekaj več kot suhe hruške peči. Oba, velikan in palček, sta živela v prelepi deželi Tamtamtam, kjer so bili palčki pomešani med velikani kot piščančki med pavi, pa so se kar dobro razumeli — kadar se niso pričkali seveda. Le nekaj malega palčkom ni bilo všeč; da so to deželo že stoletja vladali kralji iz rodu velikanov. Kar pravično bi bilo, da bi zasedel prestol tudi kdo iz rodu palčkov, so na tihem godrnjali. Ta želja se jim je izpolnila.

Je nekega dne mogočni kralj dežele Tamtamtam umrl. Umrl je, čeprav je dvorni norček Lažimodrijan na vse pretege zaklinjal botro Smrt, naj se pobere iz dvorne palače. Botra Smrt je bila neizprosna. Zamahnila je s koso — sek! in kralja ni bilo več...

Žalost v deželi Tamtamtam je bila neznanska. Tolikšna pa tudi ne, da bi se bila zemlja ustavila na svoji poti okoli sonca in bi luna mrknila za zmerom. Vse mine na tem svetu, tudi žalost za umrlim kraljem mine, če ne prej pa čez teden dni.

In tako so se sedmega dne po kraljevi smrti zbrali stari in mladi v deželi Tamtamtam, da bi se pomenili, kako in kaj, ter si izbrali novega vladarja. Pokojni kralj ni zapustil nobenega potomca, zato so njegovi ministri modro sklenili, da bodo izbrali novega kralja kar iz vrst preprostih državljanov.

Rečeno — storjeno.

Stopil je minister za notranje zadeve na preperel štor sredi zbrane množice in zagrmel:

"Preljubi narod moj! Vso noč nisem mogel zatisniti očesa — grizla me je krvoločna bolha — pa sem tuhtal, kaj bi ukrenil, da bi bilo za vse dobro in prav. In mi je šinila v glavo božanska misel in vam jo razodenem. Posluh! — Naslednik pokojnega vladarja naj bo oni, ki bo pred pričami dokazal, da je najspretnjši, najvztrajnejši, najbistroumnejši in najpravičnejši v deželi naši slavni. Kdor je za to, naj dvigne desnico in z menoj vred trikrat zakriči: hip hip hurá!"

In je ves narod dvignil desnico in kot na nogometni tekmi urnobesno zarjul:

"Hip hip hurá! Hip hip hurá! Hip hip hurá!"

Minister za notranje zadeve si je zadovoljno pogladil kozjo brado in važno nadaljeval:

"Preljubi narod moj! Vsaka stvar na svetu ima svoj pomen, tudi krvoločna bolha ga ima. Če me ta bolha snoči ne bi grizla, bi bil jaz smrčal kot polh — in božanske misli ne bi bilo."

"Živela bolha! Odlikujmo jo!" je zakričal eden izmed državljanov in se podjetno počohal pod pazduho, kjer je gomazelo nekaj — ministri so bili podobnega.

Minister za notranje zadeve pa se ni dal motiti. Še za oktavo višje je povzdignil glas:

"Potemtakem smo kot ena duša, eno telo. Zato predlagam: državljanji iz rodu velikanov naj izberejo enega izmed svojih, državljanji iz rodu palčkov pa enega izmed svojih, da se pomerita in prekrižata uma svetle meče. Kdor bo zmagal, bodi naš kralj."

Nov val odobravanja se je dvignil med množico. Bilo je prvič v slavni.

zgodovini dežele Tamtamtam, da so državljani lahko svobodno glasovali, kdo bo njihov bodoči vladar. In so se nemudoma ločili v dva tabora: na eni strani so bili velikani, na drugi strani palčki. In preden bi bil kdo utegnil šteti do tisoč, so velikani izbrali iz svojih vrst našega znanca Robavsca, palčki pa iz svojih vrst majhniča Frkolina.

Medtem se je zmrčilo in prve večerne zvezde so zamigljale nad prelepo deželo Tamtamtam.

Minister za notranje zadeve je spet stopil na trhel štor in mogočno pripjel za besedo:

"Preljubi narod moj! Tekmeca sta izbrana — tekmovanje se prične. Prva točka na sporedu je: kdo bo sklatil zvezdo z nebá."

Velikan Robavs, neučakan kot je bil, si je pri priči zavihal rokave, se oborožil z velikanskim drogom in začel opletati po zraku, da je vršalo in bučalo, kakor da bi vsi preklenščki prihrumeli na zemljo. Pa je bilo vse zastonj; zvezde so kot prej miroljubno migljale sredi neskončnega nebá in velikan Robavs je moral odnehati. Odložil je drog, se ves upehan zavalil v travo in sopihal kot vol.

"Tega ne zmore nihče," je čemerno zabrundal.

Palček Frkolin pa se je spretno kot veverica pognal v vrh visokega topola in odondod zakričal s tenkim glasom:

"Sklatiti zvezdo z neba je meni igrača. Semo malo potrpljenja prcsim, ljubi državljani."

Vedel je, glavica bistra, da se bo prej ali slej kaka zvezda sama utrnila...

In je začel z dolgo šibo mahati proti nebu in je mahal tako dolgo, da so državljani začeli vse križem nepotrpežljivo godrnjati:

"Nehaj, prijateljček, nehaj; iz te moke ne bo kruha."

Palček Frkolin pa je vztrajal in glej: ni minilo pol urice in utrnila se je prva zvezda. Palček je krepko zamahnil s šibo, kakor da bi zvezdo on sklatil z neba in zmagoslavno zakričal:

"Pa sem jo!"

"Res jo je!" je zaorilo iz tisočernih grl in narod je ploskal in cepetal z nogami, da je bilo veselje.

Minister za notranje zadeve se je ponosno izprsil in oznanil:

"Preljubi narod moj! Izid prve tekme se glasi: 1:0 za palčka Frkolina. Vztrajnost in spretnost sta dve redki vrlini, ki ju mora imeti vsak vladar. Ti dve vrlini sta palčku Frkolinu dani. Sledi druga točka tekmovanja, rešitev zamotane računske naloge: Koliko je pet sto šestdeset suhih mačk in šest sto petdeset debelih podgan skupaj."

Ta računski naloga je bila za velikana Robavsca trd oreh. Računal je in računal, sešteval na prste in na gumbe, se v zdregi čohal za ušesom — nazadnje pa je le pomolil list z zaokroženim ščevilom gospodu ministru pod nos. Palček Frkolin je to storil že zdavanj pred njim.

Minister za notranje zadeve si je nataknil naočnike, učeno pogledal v papirje in razglasil:

"Tudi druga tekma je končana. Velikan Robavs je računsko uganko takóle rešil: pet sto šestdeset suhih mačk in šest sto petdeset debelih podgan skupaj je — tisoč dve sto deset debelih podgan. Izračunal je napak. Mačke so se v njegovem računu spremenile v podgane."

"Ho, ho, ho," so se zborovalci režali vsevprek in brili norce iz mojstra skaze, čeprav je bilo med njimi devet in devetdeset odstotkov takih, ki bi to reč prav tako napak izračunali kot on. Trušč in hrušč je bil tolikšen, da bi lahko kdo atemsko bombo vrgel mednje, pa je še slišali ne bi.

Minister za notranje zadege je divje pozvonil s kravjim zvoncem in zarohnel:

"Mir! Ali smo narod cli divjaki? Poslušajte, kako je to računsko nalogo rešil palček Frkolin. — Pet sto šestdeset suhih mačk in šest sto petdeset debelih podgan skupaj je nič več in nič manj kot — pet sto šestdeset suhih mačk in šest sto petdeset debelih podgan, ker se ne morejo ne mačke spremeniti v podgane in ne podgane v mačke. To je mojstrska rešitev naloge! Naš bodoči vladar mora biti nezmotljiv računar. Tudi tókrat je potemtakem palček Frkolin ugnal svojega nasprotnika. Izid druge tekme se glasi: 2:0 za palčka Frkolina."

Državljeni iz rodu velikanov so bili nekolikanj poparjeni, državljani iz rodu palčkov pa so kar poskakovali od zadovoljstva.

"Sledi zadnja točka tekmovanja," je oznanil minister za notranje zadege. "Naš bodoči vladar mora biti tudi moder in pravičen mož. Poslušajte zgodbo! — Živel je siromak, ki ni imel suknje. Prezebal je, da bi se bil kamnu smilil. Šel je k bogatinu in ga milo prosil, naj mu podari eno izmed svojih devetdesetih sukenj. Bogatin pa ga je grdo nagnal. Kaj je storil siromak? Splazil se je ponočil v bogatincvo hišo in mu ukradel suknjo. Kakšno kazen zasluži? Govóri, velikan Robavs!"

Velikan Robavs ni bil v zadregi za odgovor. Razkošatil se je kot petelin na gnoju, cgorčeno s'isnil pest in zarenčal:

"Jaz bi capina tatinskega, ki je suknjo ukradel, premlatil do krvi in ga obesil na prvo drevo."

"In ti?" se je minister za notranje zadege obrnil k našemu junaku palčku Frkolinu. "Kako bi to pravdo po svoji vesti in modrosti razsodil ti, če bi bil vladar?"

Mali mož se je vzpel na prs'e, malo pomislil, bistro pogledal in odgovoril:

"Jaz bi kaznoval oba. Siromaka bi narahlo oplazil po tatinskih prstih, bogatinu pa bi vzel vseh devetdeset dragocenih sukenj in še devetdeset gorkih bi mu dal naštetí po zadnji plati. Tako bi razsodil jaz, če bi bil vladar."

"Modro si razsodil," ga je pohvalil minister in svečano povzdignil glas. "Preljubi narod moj! Tekmovanje je končano. Zmagal je na vsej črti palček Frkolin, vzor vztrajnosti, spretnosti, bistrournosti in pravičnosti. Je majhne postave pa prebrisane glave. On bodi naš kralj!"

"On bodi naš kralj!" so navdušeno ponovili v zboru državljani iz rodu palčkov, državljani iz rodu velikanov pa so pritrjevalno kimali, čeprav jim ta reč ni bila kaj prida všeč...

Kaj je temu sledilo, si lahko mislite, otroci. Dan, ko so mlega junaka posadili na prestol in ga kronali za kralja Frkolina prvega, je bil velik praznik za deželo Tamtamtam. Da bi videli ta direndaj, da bi slišali ta rompom-pom! Jaz sem ga videl, jaz sem ga slišal — malo da nisem oslepel in oglušel!

In nazadnje, nazadnje, ah... Priredili so velikansko pojedino. Zobali so crehovo pctico, srkali sladko medico in še meni bi kaj dali, če bi vedeli in znali, da bom to zgodbo napisal. Ker pa tega niso vedeli in znali, so me nagncli — in sem se za vse dobreote pod nosom obrisal.

Na vseh petih kontinentih živijo Slovenci in na vseh petih kontinentih najdete po slovenskih domovih

našo najboljšo versko - prosvetno revijo v zamejstvu DUHOVNO ŽIVLJENJE

Letos stopa že v 25. LETO svojega življenja, polna globine, zdravega pouka in zanimivega branja.

S svojo otroško prilogo "BOŽJE STEZICE" ohranja tudi v otrocih slovenskega duha in jih usposablja za bodočnost, ko bo Slovenija spet svobodno dihala, prosta komunističnega biča.

Krasne slike iz domovine pomagajo ohranjati vez z zemljo, ki nas je rodila in nas spominja na dolžnost, ki jih imamo do nje.

Če še niste na revijo naročeni, storite to takoj, ko preberete te vrstice. Storili boste uslugo sebi, svoji družini, svojim otrokom in podprli dober tisk, ki ga je na svetu tako malo.

Pišite na naslov:

Uprava "DUHOVNEGA ŽIVLJENJA"

Rcmón Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina

in revija bo postala stalen gost vašega doma, ki ga boste vsak mesec nestrpno pričakovali.

SVOBODNA SLOVENIJA

je

GLASILO PROTIKOMUNISTIČNIH SLOVENCEV PO VSEM SVETU

MOČNA IN TRAJNA PRIJATELJSKA VEZ SLOVENSКИH NOVONASELJENCEV PO KONTINENTIH

OGLEDALO ŽIVLJENJA SLOVENSKEGA DELAVCA IN IZOBRAŽENCA V IZSELJENSTVU

DOKAZ NAŠE ŽIVLJENSKE SILE IN KULTURNE TVORNOSTI TER RASTI

NAROČAJTE, BERITE, PODPIRAJTE IN ŠIRITE

Tednik

SVOBODNA SLOVENIJA

Ramón Falcón 4158

BUENOS AIRES

Argentina

**Družba za denarne naložbe slovenskih
izseljencev v Argentini**

P R O M E T S . R . L .

Capital m\$n. 100.000.—

VARNOST, LIKVIDNOST, LEPE OBRESTI!

---

25 DE MAYO 533/3º

Buenos Aires — Argentina

Tel. 31 - 6435

D A M S K I Č E S A L N I S A L O N

I V A N

I V A N M U S I Č

CALLE GUIDO 1534

T. E. 41 - 5464

Buenos Aires

SLOVENSKO GOSPODARSKO SREDIŠČE V ARGENTINI

se imenuje

DAYDAM

Lokalni posli:

ORGANIZACIJA PODJETIJ
NAKUPI SUROVIN
PRODAJA GOTOVIH IZDELKOV
ZASTOPSTVA
GOSPODARSKA POSVETOVALNICA
KNJIGOVODSTVA IN DAVKI
ZAVAROVANJA
PRAVNE ZADEVE
DENARNE NALOŽBE

Mednarodni posli:

IZVOZ ARGENTINSKIH PRIDELKOV
UVOZ STROJEV IN SUROVIN
MEDNARODNA ZASTOPSTVA
DENARNA NAKAZILA

DAYDAM

Soc. de Resp. Ltda.

25 DE MAYO 533

Buenos Aires

Telegraf:
DAYDAM BAIREs

Telefon:
32 - 7712

Dr. LOJZE BERCE

KIRURG IN ZDRAVNIK INSTITUTA
ZA PREBAVNE ORGANE IN JETRA

ordinira

vsak torek in četrtek od pol šestih do
osmih in ob sobotah od treh
do šestih popoldne
v kliniki ONCE

RIVADAVIA 3434 - CAPITAL

Telefon ordinacije: 62 - 5004

TISKARNA IN KARTONAŽA

Herman Zupan

Avdc. JUAN B. ALBERDI 3055

Buenos Aires

T. E. 69 - 4317

MAVRIČ & Cía.

SPLOŠNA ŽELEZNINA — BAZAR
GUMIJASTI IZDELKI

Tel.: 750 - 1674

H. ALMEYRA 490

Villa Libertad

San Martín FNGBM

Vse potrebščine za dom, obrt in in-
dustrijo. Pri večjem odjemu popust.
Oglejte si naše zaloge in cene.

Estudio Contable - Jurídico

Contador Público Nacional

PETER RANT

Traductor Público

PRAVNO EKONOMSKE
ZADEVE:

knjigovodstvo in bilance, pogodbe,
prevodi listin, davčne napovedi,
zapuščine, legalizacije, pooblastila,
garancijska pisma.

Delavno pravne zadeve

GRANADEROS 61 — CAP. FED.

T. E. 66 - 0818

"EUROPAK"

CANGALLO 439, of. 119, I nadstropje

T. E. 30 - 5224 - Buenos Aires

Vašim v domovino pošiljamo iz našega skladišča v Trstu vsakovrstna živila, šivalne stroje, dvokolesa, radio-aparate, itd.

Pošiljamo pakete, ki so prosti carine. Pošiljamo zdravila vseh vrst z zračno pošto in pakete iz Argentine s hrano, novimi in stari oblekami, katere nam stranke same prinesejo.

Prejemnik dobi paket približno v 25 dneh. Vsi paketi so v celoti zavarovani.

Prodaja ladijskih in letalskih vozni kart za vse države in vse ladijske ter letalske družbe po uradnih cenah.

Uradne ure od 9.30 do 19.00

ob sobotah od 9.00 do 12.30

Naročila in denarna nakazila pošiljajte na:

EUROPAK

CANGALLO 439, of. 119, 1er. piso
Buenos Aires

Prekajene mesne izdelke,

Izvrstne kranjske klobase,

špecijsko blago,

Vedno svežo in vsakovrstno

zelenjavo

Vam nudi

FIAMBRERIA

VESTER in MAČEK

Mercado San Esteban

Avda. Rivadavia 11530

Liniers

PINTURERIA "GRACIELA"

calle Buenos Aires 3488

San Justo FCNDFS

Buenos Aires

NUDI SLOVENCEM VSE VRSTE BARV,
LAKOV, ČOPIČEV IN DRUGIH PLE-
SKARSKIH POTREBŠČIN

IZVRŠUJE VOKVIRJENJE SLIK

Postrežba v slovenskem

jeziku!

SIMON RAJER

uradni prevajalec
(traductor público)

URUGUAY 654

Pisarna 709 (Tribunales)

T. E. 40-7327

Vsak dan (tudi ob sobotah)
od 9. do 11. ure

SLOVENSKO PODJETJE

Frigorífico "San Fernando"

Kranjske klobase - Šunka

Prekajena slanina - Salame

Salamine itd.

Blago prvovrstno, cene zmerne!

Slovenska Gospodarska Zadruga

(Sociedad Cooperativa Integral Ltda.
en formación)

SLOVENSKA HRANILNICA

Vaš denar varno hrani in
dobro obrestuje

SLOVENSKA GOSTILNA "ILIRIJA"

Prava izletniška točka za Slovence iz
Buenos Airesa in okolice
ALVARADO 350, Ramos Mejía, FNDFS

je, radijske aparate, dvokolesa itd. najboljše
in najceneje pošilja

Vsakovrstne pakete, zdravila, šivalne stro-

JADRAN PAK

Charcas 769, Buenos Aires, T. E. 31-8788

Uradne ure od 15. do 19. ure, ob sobotah
od 11. do 13. ure.

Pismena naročila in denarna nakazila
po giro postal ali bančnem čeku na

Zdenka Kalečak

Casilla de Correo 340 - Buenos Aires

Paketi so zavarovani in jih dobi naslovník
v 21 dneh.

"Dr. Ahčinova Sociologija je naš velik ponos in je največje povojno slovensko znanstveno delo" (dr. Miha Krek).

"Mislim, da bi bilo težko najti v svetovni literaturi odličnejše delo" (mons. Matija Škerbec).

Take so sodbe o

SOCILOGIJI,

ki jo piše vseučiliški profesor dr. Ivan Ahčin in izhaja v založbi Družabne Pravde v Buenos Airesu.

Dosedaj so izšli trije zvezki tega velikega dela in sicer:

Prva knjiga: Osnovni činitelji družabnega življenja-sociologija, krščanska sociologija, o človeku, družba, družabni red, pravičnost in ljubezen.

Druga knjiga; prvi snopič: Družabne ustanove: družina, razredi in stanovi, narod.

Druga knjiga, drugi snopič: Družabne ustanove - država, mednarodna družba, religija in družba.

Izšli bosta še dve knjigi (o socialni ekonomiji in o socialni politiki).

Dr. Ahčinova Sociologija ni samo odlično znanstveno delo, ampak vsebuje tudi vsakomur razumljivo, jasno orientacijo v zmedej pojmov sedanjega časa ter podaja katoliško stališče k vsem modernim socialnim problemom. Vsak slovenski izobraženec, javni delavec, vzgojitelj, duhovnik, sploh vsak Slovenec in vsaka Slovenka jo nujno potrebuje.

Vse tri zvezke, ki so dosedaj izšli, je mogoče kupiti pri založnici Družabni Pravdi (Casilla Correo 1944, Correo Central, Buenos Aires, Argentina) in pri vseh njenih poverjenikih.

KAZALO

Koledar	3	Rudolf Smersu — O zvezi držav in o zvezni državi	43
Declaración de Panamá	9	Pavle Rant — Slovenci na krščansko demokratski tribuni	48
The Declaration of Panama	10	Ivan Boh — Študij filozofije na ameriških kolegijih	53
Dr. Miha Krek — Žarek upanja	11	Edi Gobec — Družba in družboslovje v Ameriki	55
škof Gregorij Rožman — Pismo v l. 1957	13	Joško Krošelj — Ob 40-letnici smrti dr. J. Ev. Kreka	64
DOKUMENTI IN RAZPRAVE			
Dr. Ivan Ahčin — Ob 40-letnici Majniške deklaracije	16	NAŠA BESEDA	
Nadškof dr. Jeglič — Ob času Majniške deklaracije	23	Vinko Beličič — Stari dnevniki	80
Marijan Marolt — Slovenska kmečka hiša	26	Stanko Janežič — Miran Lokar	82
I. A. — Povojna industrializacija Jugoslavije	36		

Stanko Kociper — Čolnar na Dravi	85	* * — Poimenski seznam otrok slov. tečajev na področju Vel. Bs. Airesa	179
Ivan Korožec — Odlomek	100	* * — Slovenski tečaj v Mendoza	181
Božidar Kramole — Stava	105	Janez — Z avtom po Združenih Državah	182
Jože Krivec — Izpit za hlapca	110	Zdravko Novak — Knjižna žetev sloven- ske politične emigracije	193
Karel Mauser — Oblačni dan	118	Prof. Janez Sever — Z odločno voljo v no- vo življenje	196
Mlinarjev Janče — Za očeta	120	Vital Ašič — Slovenski akademiki v Ar- gentini	205
Lojze Novak — V senci Južnega križa .	127	* * — Slovenske šolske knjige v Trstu	209
Zdravko Novak — Požigalec	131	Dr. Josip Agneletto — Zahteve tržaških Slovencev v letu 1956	213

NAŠA PESEM

France Papež — Spominjanje	133	J. K. — V spomin umrlim slovenskim jav- nim delavcem	215
France Papež — Naselitev	134	† Dr. Matija šaruga	215
Marijan Jakopič — D. P., Brata imam, Črnci	135	† Andrej Jerman, C. M.	215
Slavko Srebrnič — Ne umri, pesem, Zatr- ta pesem, Kdaj si mi dražje, drevo ...	136	† Msgr. Valentin Podgorc	216
Rafko Vodeb — Cest brezupna slast	137	† Jože Kessler	217
Vladimir Kos — Zaljubljeni satan in dru- ge pesmi		† Msgr. Vid Hribar	219
Zaljubljeni satan, Sinji upor, Podari mi rožo	138	J. K. — Slovenska središča v Velikem Bs. Airesu	221
Ali se, voda, spominjaš, Sinji begun, Moja in Tvoja najljubša	139	Branimir Pistivšek — Ob 200-letnici ve- like stavke v Celju	227
Lobanje, Marija David, Ljubavni pri- pevi invalidov	140	Janko Hafner — Že letos bo segel človek v vsemirje	230
Tvoj pogled me žge, Pohod v bodoč- nost, Veronika, hvala!	141	* * — Knjige v založbi Svobodne Slo- venije	236
Jezus, ljubi me! Opij popolnih	142		

IZSELJENSKI LETOPIS

Prof. Božidar Bajuk — Nekaj misli k problemu vzgoje naše mladine v izse- ljenstvu	144	NAŠIM MALIM — KOTIČKOV STRIČEH	
Joško Krošelj — Slovenci v Avstraliji ..	148	Mirko Kunčič — Pesmi	
Janez Kopač, CM — Delovanje Slovencev v Kanadi	157	Slovenska zastava, Mlada Slovenska, Prsti po vrsti, Velika noč, Miklavž	238
L. M. — Pismo iz Anglije	164	* * — Bilanca Svobodne Slovenije ob 15-letnici	236
Tone Jezernik — Za pravice koroških Slo- vencev	166	Mirko Kunčič — Pripovedka in pravljici	
Bojan C. — Narodna nezavednost na Ko- roškem	169	Strah za Graniščem	240
V. Z. — Kulturno življenje v domovini		Pravljica o modri roši	242
Miklove Zale	171	Trije velikani	243
Martin Mizerit — "Zelena veja"	173	V deželi Tamtamtam	247
		Oglasi	250
		Kazalo	255

Kljub skrbnemu popravljanju je v Zborniku še vedno ostalo nekaj napak. N. pr. v članku dr. Ahčina „Ob 40-letnici Majniške deklaracije“: Avstrija je položila orožje 28. oktobra 1918 in ne 29. X. V Mizeritovem članku „Zelena veja“: Razpredelnica prikazuje stanje slovenskih tečajev v letu 1956 in ne 1950. V črtici Mlinarjevega Jančeta „Za očeta“ je po pomoti izostala navedba ilustratorja Franceta Goršeta. Bralce Zbornika prosimo, da nam oprostijo morebitne še ostale manjše napake.

Založba Svobodna Slovenija — predstavnik Miloš Stare, Buenos Aires

